ՇԱԲԱԹ-ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 30-ՄԱՅԻՍ 2
SAMEDI - LUNDI
30 AVRIL - 2 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·317 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.317

ԱՐՑԱԽ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Հակասական լուրեր իրարու յաջորդեցին Հինգշաբթի օր, Ապրիլ 28-ին, ինչ կը վերաբերի հրադադարի ընդունման Հայաստան եւ Ղարաբաղի կողմէ: Ասոր հետեւանք է որ, Ապրիլ 29-ի փարիզեան օրաթերթերու լրատուութիւնը, քանի որ մինչ «Քոթիտիէն» կը գրէր թէ «Հայաստան եւ Ղարաբաղ մերժած են հրադադարի ազրպէյճանական առաջարկ մը» (իրականին մէջ՝ ռուսական առաջարկ է), «Ֆիկառօ» եւ «Լիպերասիոն» կը հաղորդէին որ հրադադարը ընդունուած է: Հետաքրքրական է նկատել որ առնէ մը ի վեր ֆրանսական լրատուները յամառօրէն անհրաժեշտ կը գտնեն «ազրպէյճանական հողամաս» տարազը չեշտել երբ կը խօսին Ղարաբաղի մասին:

Իրականին մէջ, լուրերու ոչ մէկը ,ոչ ալ միւսը բոլորովին կը համապատասխանէ իրականութեան, որքան որ ստուգեցինք Երեւանէն, Ուրբաթ առաւօտ (Ապրիլ 29) երեւանեան ժամով՝ 11·30-ին: Հրադադարի պաշտօնական ոչ մէկ համաձայնագիր կայ: Կայ հրադադարի ռուսական առաջարկը («Յառաջ», Ապրիլ 28), որուն պատասխանած է Ղարաբաղ, Ապրիլ 28-ին: Արտաքին նախարարին եւ Պաշտպանութեան բանակի հրամանատարին Սամուէլ Բաբայեանի ստորագրութեամբ պատասխան մը տրուած է Պաշտպանութեան նախարար՝ Գրաչովի եւ Արտաքին նախարար՝ Կոզիրեւի, ուր կ'ըսուի թէ ընդունելով Ռուսաստանի առաջարկութիւնը Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի հակամարտութիւնը խաղաղ ճամբով կարգաւորելու իր պատրաստակամութիւնը, Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը իր համաձայնութիւնը յայտնած է Ապրիլ 29-ի 0 ժամէն ապահովելու լիակատար հրադադար եւ ռազմական գործողութիւններու դադրեցում հիմնուելով 1994 Փետր. 18-ի քառակողմ արձանագրութեան կէտերուն վրայ. քանի որ ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը կը ձգտի բացառել ժամանակաւոր դադարը հերթական լայնածաւալ յարձակում նախապատրաստելու նպատակով օգտագործելու փորձերը եւ ատով իսկ նպաստել անշրջելի խաղաղար գործընթացի ապահովման: ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը կը գտնէ որ միայն յիշեալ արձանագրութեամբ նախատեսուած ռազմական միջոցներու ամբողջ համալիրի իրականացումը կրնայ երաշխաւորել ռազմական գործողութիւններու կայուն դադրեցումը եւ բարենպաստ պայմաններ ստեղծել քաղաքական խնդիրներու լուծման համար եւ պատրաստ է համապատասխան հրամաններ տալ, անմիջապէս որ միջնորդը (Ռուսաստան) հաստատէ հակամարտող կողմէն նոյնանման պատասխանի ստացումը:

Յիշենք որ Փետրուար 18-ի (տե՛ս՝ «Յառաջ» ,Փետրուար 22) Մոսկուայի համաձայնութիւնը կը նախատեսէր միջնորդի ուժերու զետեղում եւ այլ երաշխաւորութիւններ:

Ապրիլ 28 եւ 29, ղարաբաղեան ճակատը հանդարտ էր, բայց, պէտք չէ անտեսել որ սաստիկ անձրեւներ կուգային:

Ապրիլ 28-ին, ազրպէյճանական յարձակումներ եղած էին Տաւուշի շրջանը Իջեւան եւայլն:

Լ. Տէր-Պետրոսեան, Ապրիլ 28-ին, ընդունած է ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Մինսկի խումբի փոխ-նախագահ, շուէտացի դիւանագէտ՝ Մաթիաս Մոսբերկը եւ անոր հետ քննած են ղարաբաղեան իրավիճակը:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՆԵՐՄԱՆ ԲԱԺՆԻ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէ Ապրիլ 29 թուականով որ ձերբակալուած է Ռ. Սիրունեան որ կը պաշտօնավարէր նախագահին «Ներման, քաղաքացիութեան, պարգեւներու եւ կոչումներու» բաժնին մէջ:

Հանրապետութեան նախագահին աշխատակազմի վերահսկողական ստուգումը ցոյց տուած է որ ան գործած է շարք մը ապօրինութիւններ: Ի մասնաւորի, որպէս Հանրապետութեան նախագահի հրամանագրերու քաղուածքներ, իրաւասու մարմիններուն ղրկուած են կեղծ փաստաթուղթեր, որոնց հիման վրայ պատժի իրենց վայրերէն ապօրինի ազատ արձակուած են խումբ մը դատապարտեալներ, իսկ ուրիշներու ալ պատիժները կրճատուած են...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՏԱԼԻԱ ՆՈՐ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՆՇԱՆԱԿՈՒԵՑԱՒ ՍԻԼՎԻՕ ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻ

Նախագահ Սքալֆարօ Սիլվիօ Պերլուսքոնիի յանձնեց Իտալիոյ յետ պատերազմեան 53-րդ կառավարութիւնը կազմելու պաշտօնը: Անակնկալ մը չէր, քանի Պերլուսքոնի իր երեք ամսուան քաղաքական կուսակցութիւնով՝ Ֆորցա Իթալիա, յաղթեց երեսփոխանական ընտրութիւններուն:

Հեռատեսիլի եւ գործի հրապարակի այս մեծ ախոյեանին համար, սակայն, դժուարութիւնները նոր պիտի սկսին: Յաղթանակներ տանիլը, յախաղ աւելի դիւրին է, քան անոնց տիրապետելը: Պերլուսքոնի պարտի ժամ առաջ կառավարութիւն մը կազմել յաղթանակի իր երկու ընկերակիցներուն հետ՝ Հիւսիսի լիկա եւ ազգ. զինակցութիւն (Նոր-Ֆաշական շարժում նկատուած):

Ինչ որ աննախընթաց է քաղաքական ճակտի վրայ այն արագընթաց յաղթանակն է զոր տարաւ Պերլուսքոնի: Արդարեւ, օրինակ չկայ որ երեք ամիս առաջ (Յունուարին) ծնունդ առած շարժում մը տէր տիրական դառնայ երկրի մը: Այժմ կը սկսին դժուարութիւնները: Հիւսիսի լիկան կը պահանջէ որ երաշխիքներ տրուին Պերլուսքոնիի տնտեսական կայսրութեան (Ֆինին վեսթ, երրորդը՝ Իտալիոյ) եւ նոր կառավարութեան յարաբերութիւններու մասին:

57 տարեկան, Սիլվիօ Պերլուսքոնիի կայսրութիւնը, այսօր, 42 միլիառ Ֆր. կը դնահատուի: Տէրն է հեռատեսիլի 3 կայաններու, ծանուցումի ընկերութեան մը, հանրախանութներու չարքի մը, հրատարակչատան մը, ապահովագրութեան ընկերութեան եւ ելմտական արտադրութիւններու ընկերութեան մը: Այս կայսրութիւնը, թէեւ իր առուծախի 33% համեմատութեամբ պարտքի տակ է:

Պերլուսքոնի, այսօր, բուն խորհրդանիշն է մեծամեծներու ուժին, քանի այդ ուժն է որ զինք կը բերէ Իտալիոյ կառավարութեան գլուխը եւ հաւանաբար ռահվիրան ըլլայ Իտալիոյ Բ. Հանրապետութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԾԱԳԷ՛ ՀԱՅ ՀԱՆՃԱՐ...»

Քերթողը երբ այսպէս կը պատգամէր, մտքէն չէր կրնար անցընել թէ այդ ծագումը ի՛նչ աներեւակայելի ուղղութիւններ կրնար առնել: Ի՞նչպէս անցընէր. այդ տողերը գրուած ժամանակներուն ո՛չ հեռաձայնի միջազգային ցանց կար, ոչ ալ այդ ցանցին յատուկ գաղտնի կարգանիշ:

Այսօր կա՛ն ատոնք. կան նաեւ Հայաստանէն արտագաղթած, Պէյրութէն հեռացած ու Միացեալ - Նահանգներ հաստատուած Հայեր: Կարօտաբաղձ Հայեր են անոնք որոնք չեն կրնար իրենց նոր կայքին բարիքները վայելել, առանց հաղորդակցելու հեռաւոր հարազատներու ցաւ ու հոգերուն հետ: Որո՞ւնն է սակայն մեղքը, երբ այդ նուիրական առաքելութիւնը որ հեռաձայնի յանախակի կապով կը կատարուի, այնքան սուղ կ'արժէ...:

Բայց, Հայուն հանճարը ո՞ր մէկ խոչընդոտին առջեւ կանգ առած է մինչեւ այսօր. ան ե՞րբ չէ գիտցած շրջանցել արգելք մը որ կը ցցուի նպատակի իր ճամբուն վրայ: Այսպէս, կը գտնուի ճարը ու Ամերիկայէն Երեւան ու Պէյրութ հաղորդակցութիւնը կը գործէ ոչ միայն անխափան, այլեւ ... անվճար:

Ի՞նչպէս:

Այն ձեւով որ բացատրուած է «Լրագիր»ի Ապրիլ 9-ի թիւին վերջին էջը, «Հայաստանցիների հեռախօսային խարդախութիւնները Ֆրէզնոյում» խորագիրով: Թերթը կը գրէ.

«Բ. հեռախօսային ընկերութեան տեխնիկներն իրենց ուշադրութիւնը բեւեռել են տարօրինակ փաստի վրայ. որոշակի ժամերի Ֆրէզնոյում արտասովոր երկարատեւ հեռախօսազրոյցներ են տեղի ունենում, որոնց հաշիւները սակայն ուղղւում են լոսանճըլըսեան ընկերութեանը: Այդ զրոյցներին ընդհ. արժէքը կազմել է 1993 Դեկտեմբերին եւ 1994 Յունուարի համար 579 հազար տոլար: ... Իշխանութիւնները պարզաբանել են որ Ֆրէզնոյի Հայերի մի խումբ Լոս - Անճըլըսի եւ Ֆրէզնոյի հայաստանցի քաղաքացիներին զեղչ գներով Հայաստանի եւ Լիբանանի հետ հեռախօսային կապ է մատակարարել, սակայն հաշիւներն ուղարկել Լոս - Անճըլըսի այդ երկու երկրների հետ ոչ մի կապ չունեցող բաժանորդներին: Յիշեալ խումբը 15 րոպէ տեւող խօսակցութեան համար գանձել է 10 տոլար»:

Այսինքն՝ Հայաստանցիներ, Հայաստանի եւ Լիբանանի հետ «արտասովոր երկարատեւ» խօսակցութիւններու 15 վայրկեանին համար 10 տոլար վճարած են մարդոց որոնք այդ գումարները գրպանելէ ետք, խօսակցութիւններու բուն փոխարժէքը անցուցած են բաժանորդներու որոնք հաւանօրէն Լիբանանի ու Հայաստանի ուր ըլլալն անգամ չեն գիտեր:

Հայ հանճարի այս բացառիկ փայլատակումը, պէտք է խոստովանիլ որ ներկայիս խաւարման շրջան մը կը բոլորէ. ձերբակալուած է Հայաստանցիներու խնդրոյ առարկայ խումբը որ հինգ այրերէ եւ երկու կիներէ կը բաղկանայ:

Բայց ո՞վ ծանօթ չէ Հայուն վճռական կամքին. մինչեւ որ մասնագէտները յաջողին բացայայտել թէ այդ խօթնեակը ի՞նչպէս ձեռք անցուցած է Լոս - Անճըլըսի բաժանորդներու հեռաձայնի թիւերն ու անոնց կարգանիշերը, ոչ մէկ կասկած թէ խզուած կապը վերահաստատելու աւելի ապահով միջոցը կը գտնուի. հանճարները հիմա չէ որ պիտի պակսին հայութեան մէջ:

Արդեօք կարելի չէ՞ վարպետութեան սահմանը ընդարձակել այնքան մը որ Հայաստանի յաջորդ «Զմեռ ծրագիր»ին հաշուեցոյցն ալ փոխանակ Սփիւռքին, արձանագրուի, օրինակ, Բաքուի կամ Անգարայի հաշիւին...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ շուրջ բանակցութիւնները ձախողած են, հակառակ ՄԱԿ-ի բանագնացին բոլոր ջանքերուն որ կ'ուզէր նպաստել Թուրքերու եւ Յոյներուն երկխօսութեան: Երկու կողմերն ալ կը մերժեն որ Վարոշա քաղաքը եւ Նիկոսիոյ օդակայանը վերաբացուին միջազգային կազմակերպութեան հսկողութեան տակ եւ բաց մնան բոլորին առջեւ:

ԹԱՓԻ եւրոպական իր ցանկին վրայ կ'առնէ ով որ գտնէ, ուրկէ որ գտնէ: Այսպէս Գ. դիրքի վրայ կուգայ ընկերվարական, Եւրոպայի Խորհուրդի նախկին քարտուղարուհի Քաթրին Լալիւմիէռ, ապա՝ Նոէլ Մամէռ (Կանաչ): Թափի կը գլխաւորէ ձախ - արմատականներու ցանկը: Քաթրին Լալիւմիէռ կը բացատրէ իր դիրքը առարկելով նաեւ թէ ընկերվարականները նման առաջարկ չէին ըրած իրեն:

ՊՈՍՆԻՈՅ ՄԱԿ-ի ուժերու բրիտանացի ղեկավարը, բաւական ծանրակշիռ յայտարարութեամբ մը, կը մեղադրէ Պոսնիացիք որ Կորաժէն Սերպերուն «յանձնեցին» ՕԹԱՆ-ը պատերազմի մղելու համար: «Պոսնիացիք կը խորհին որ պարտինք պատերազմ ընել իրենց տեղը: ... Ի՞նչպէս կրցան թողուլ որ սերպ հրասայլերը Կորաժէ մտնեն, շատ լաւ կրնային կեցնել: Իրականութեան մէջ, փախան այն յոյսով որ հոն կ'ըլլայինք հարուածները կրելու համար»: Նախագահ Իզեթպեկովիչի (Պոսնիացիներու պարագլուխը) խորհրդականը շատ խիստ հակազդեցութիւն ունեցած է, յայտարարելով թէ սերպ քարոզչութիւն է եւ զարշելի բան է: «Երբեք չենք ուզած որ ուրիշներ կռուին մեզի համար»:

ԵԼՑԻՆ հրաւիրած է Ռուսաստանի հակամարտ ուժերը որ վերջ տան քաղաքական բռնութեան, ստորագրելով քաղաքացիական խաղաղութեան ուխտ մը: Հակառակ բոլոր նախատեսութիւններուն Ժիրինովսկի ստորագրած է, ինչպէս նաեւ Խորհրդարանի երկու ժողովներու նախագահները, տեղական վարչական մարմիններու ներկայացուցիչները եւ ընկերային միութիւնները: Դումայի երեք հոսանքներ, սակայն, (երեսփոխաններու շուրջ մէկ երրորդը) եւ նախկին փոխ - նախագահ Ռուցկոյ մերժած են: Ուխտը կը ճշդէ որ կողմերը. -- «կը հրաժարին քաղաքական որեւէ արշաւէ կանխահաս ընտրութիւններ կազմակերպելու համար»:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ հիմնարկի մը ուսումնասիրութեան համաձայն ծծկալը (սուրճին - կործ) կ'աւելցնէ կուրծքի խլիրդի վտանգը: Այդ ծծկալին ճնշումը դեր կը խաղայ եղեր եւ ծախոնուհիները որոնք չեն գործածեր գրեթէ բոլորովին զերծ կը մնան այդ հիւանդութենէն:

ԿԱՐԵՆԱԼ եւ ԿԱՄԵՆԱԼ

Հայաստանի մէջ Սփիւռքի համար նոր դասագիրքերու պատրաստութիւնը կը ծրագրուի: Լուրը կ'առնենք Կրթական Նախարար Հայկ Ղազարեանի յօդուածէն, զոր քաղուածաբար ներկայացուցած է Արփի Թոթոյեան («Յառաջ», 1993, Դեկտեմբեր 14):

Գիտենք որ անցեալ տարուան Սեպտեմբերին սփիւռքահայ ուսուցիչներու համագումար մը կազմակերպուած էր Երեւանի մէջ, որ զանազան դժուարութիւններու բերումով առկախուեցաւ: Փորձ մըն էր, ըստ երեւոյթին, Սփիւռքի ցիրուցան ուժերը համախմբելու, որմէ թերեւս վերոյիշեալ ծրագրի մշակումը կ'ակընկալուէր: Չենք գիտեր թէ Նախարար Ղազարեանի արտայայտութիւնները նման գաղափարի մը կը համապատասխանե՞ն: Արդ, Հայաստանի դերը կրնա՞յ համախմբումի վայր ըլլալէ անդին անցնիլ: Անշուշտ, բնականոն պայմաններու մէջ, երկիրներն են որոնք լեզուի ու մշակոյթի ուսուցման քաղաքականութեան մէջ առաջատար դիրք կը գրաւեն. յիշենք անգլերէնի, ֆրանսերէնի, իտալերէնի պարագան: Սակայն, այս դիրքին ետին ընդարձակ փորձառութեան մը երաշխիքը կայ, լեզուական թէ մանկավարժական կալուածներու մէջ:

Օրինակ. Հայաստան արեւմտահայերէնին համար մանկավարժներու սերունդ մը ունի՞ այսօր: Երբ անցնող տասնամեակներուն «Այբբենարան», «Մայրենի լեզու», «Հայ գրականութիւն», «Հայրենի ղողանջներ» եւ այլ դասագիրքեր հրապարակ կ'իջնէին՝ արեւմտահայերէնով եւ դասական ուղղագրութեամբ, արդիւնք էին ներգաղթողներու սերունդի մը (մանկավարժական պատրաստութեամբ կամ ոչ), երբեմն՝ Սփիւռքահայերու մասնակի կամ լուսանցքային օգնութեամբ: Այլ հարց անոնց որակի հարցը: Հիմնականը այն է, որ այսօր արեւմտահայերէնին, մանաւանդ՝ մերօրեայ արեւմտահայերէնին, լաւածանօթ մարդիկ դժուար թէ պէտք եղած թիւով ու կազմաւորումով գտնուին Հայաստանի մէջ:

Ուրիշ հարց. թերեւս ուժերու աւելորդ վատնում է, որ այս հանգրուանին Հայաստանը Սփիւռքի դասագիրքերու մատակարարութեամբ զբաղի: Բաւարարա՞ծ է արդեօք որակաւոր դասագիրքերու իր ներքին պահանջը: Տրամադրա՞ծ է յարմար դասագիրքեր Ներքին Սփիւռքի հարիւր - հազարաւոր Հայերու (մեծաւ մասամբ՝ ռուսախօս) կարիքները գոհացնելու համար: Իսկ Հայաստանի ներգաղթած հազարաւոր փախստականնե՞րը:

Մենք, օրինակի համար, չենք կարծեր որ մինչեւ հիմա Հայաստան լուծած ըլլայ Ներքին Սփիւռքի լեզուական ուսուցման հարցը: Յայտնի չէ թէ հայրենի մասնագէտները երբեւէ ստեղծած են հայերէնը որպէս օտար լեզու դասաւանդելու մեթոտաբանութիւն մը: Այդ ալ՝ Հայաստանէն դուրս կիրարկուելու համար: Մինչեւ վերջին տարիները կարելի էր՝ «ո՛չ» պատասխանել անվարան, քանի որ ծանօթ պատճառներով Ներքին Սփիւռքը գոյութիւն չունէր Հայաստանի համար: Եթէ հիմա ուսուցման այդ կերպը կայ, պիտի ուզէինք ծանօթանալ անոր:

Ինչո՞ւ այս կէտը կը նշենք: Որովհետեւ ով որ ուզէ Սփիւռքի համար դասագիրք պատրաստել, պէտք է անպայման նկատի ունենայ, որ արեւմտեան Սփիւռքի ջախջախիչ մեծամասնութիւնը (թերեւս արեւելեանին մէկ մասն ալ) հայերէնը իբրեւ «օտար», երկրորդ լեզու կ'ընդունի: Ասոր գիտակի՞ց են հայրենի պատկան մարմինները:

Կը տարակուսինք, քանի որ կարելի չէ անոնցմէ պահանջել այն, ինչ որ հայախօս Սփիւռքը տնօրինող տարրերն իսկ ընդհանրապէս կ'անգիտանան:

Ինչո՞ւ այս անգիտացումը: Որովհետեւ Սփիւռքը ուսումնասիրուած չէ այդ նպատակով, եւ տրամադրելի ուսումնասիրութիւնները, երբ գոյութիւն ունին, կ'անտեսուին կամ պէ՛տք է անտեսուին, քանի որ անոնք եղած մտապատկերէն բոլորովին տարբեր բան մը ցոյց կուտան:

Ուրեմն, եթէ մինչեւ հիմա շատ քիչ են Սփիւռքի իրական պատկերը ցուցնող աշխատութիւնները, ինչպէ՞ս կրնանք սպասել, որ Երեւան նստած մասնագէտները արդիւնաւէտ գործ մը տանին: Դեռ չենք խօսիր այն մասին, որ Սփիւռքի հոգեբանութիւնը հասկնալու համար պէտք է սեփական մորթին վրայ զգալ սփիւռքահայու լինելութեան նրբերանգները:

Պիտի ենթադրենք, որ Կրթական Նախարարը նկատի ունի սփիւռքահայ մանկավարժներու համահաւասար մասնակցութիւնը դասագիրքերու ծրագրումին մէջ: Բայց ո՞ր մանկավարժները, ո՞ր Սփիւռքին համար:

Վիճակագրական փոքր ստուգում մը կրնայ աւելի խօսուն ըլլալ: 1988-ին մանկավարժ Պետրոս Հաճեանի կողմէ կատարուած մասնակի հարցախոյզ մը Պուէնոս -- Այրէսի հայկական վարժարաններու մէջ ցոյց տուաւ, որ տան մէջ լեզուական կիրառութեան պատկերը հետեւեալն էր. --

Սպանախօս՝ 196
Հայախօս՝ 51
Երկլեզու՝ 94 (հայերէն -- սպաներէն, թրքերէն -- սպաներէն, եւայլն):

Նոյն տարին կատարուած երկրորդ հարցախոյզէ մը, բարձրագոյն կարգի 83 աշակերտներու հաշուառումով, նոյն ուսումնասիրողը ստացած է հետեւեալ պատկերը հայերէնի գործածութեան մասին. --

10 առ հարիւր՝ տան մէջ
10 առ հարիւր՝ երբեք
80 առ հարիւր՝ երբեմն (մեծ հայրեր, դասապահեր, հարկադրանքի տակ, հանրային -- օտար -- վայրի մէջ)

Ինչպէս կը տեսնուի, երկու արդիւնքները լրացուցիչ են: Առաջին պարագային, նկատի առնուած է վարժարաններու հայ աշակերտութեան (շուրջ 2000 հոգի) մօտաւորապէս 17 առ հարիւրը: Երկրորդ պարագան, ուր բոլոր դպրոցներու բարձրագոյն կարգերուն աշակերտութեան մօտ 50 առ հարիւրը հարցաքննուած է, սխալի հաւանականութիւնը նուազագոյնի կը հասցնէ: Թիւերը շատ աւելի ողբերգական պատկեր մը պիտի ցոլացնէին, եթէ հարցումը ուղղուած ըլլար քաղաքի բոլոր հայ աշակերտներուն, որոնց թիւը կրնանք 15.000 համարել եւ որոնց բախտին մասին հետաքրքրուող չկայ, ո՛չ ալ պիտի ըլլայ:

Ի՞նչ կրնայ թելադրել այս տուեալը:

Որ, օրինակ, Պուէնոս -- Այրէսի տեսականօրէն 80.000 հոգի հաշուող (իմա՝ այդ թիւին մէկ տասներորդը կամ մէկ քսաներորդը) հայ գաղութին մէջ հայերէնը գրեթէ ամբողջովին «օտար» լեզու դարձած է, խօսակցական ըլլալէ դադրած է:

Կրնայ նաեւ անուղղակիօրէն բացատրել թէ ինչո՞ւ արեւմտեան Սփիւռքի միջնակարգերու հնագոյն ցանցը ունեցող գաղութին մէջ, բարձրագոյն դասարաններուն համար Մուշեղ Իշխանի «Հայ գրականութիւն» դասագիրքը անիմաստ պերճանք մըն է, իսկ Յարութիւն Քիւրքճեանի «Բարեւ»ը՝ յաճախակի անհրաժեշտութիւն մը, նոյն Քիւրքճեանի «Հայրենի աղբիւր»ը (համակարգչային սկաւառակներով հանդերձ)՝ երազային կարելիութիւն մը, իսկ Վենետիկի համալսարանի «Հայերէն խօսինք» դասերիզը՝ «բաներ մը» որսալու միջոց:

Այս պատկերը կը սահմանուի մէկ նախադասութեամբ. -- Ռազմագիտական մտածողութեան, այսինքն, նպատակադրուած ծրագրումի չգոյութիւն: Անոր նշոյլը, գոհունակութեամբ պէտք է նշել, կը գտնենք Նախարար Հայկ Ղազարեանի հետեւեալ խօսքերուն մէջ. -

«Այս խնդիրը բերում է շատ աւելի լայն ու շատ աւելի բարդ խնդրի՝ ինչպիսի՞ Սփիւռքի համար ենք ուզում ստեղծել այդ դասագրքերը, ի՞նչ նպատակներ պէտք է հետապնդենք դրանք, դէպի ո՞ւր պէտք է առաջնորդենք մեր արտերկրի սաներին: (...) Ինչպիսի՞ն ենք ուզում տեսնել Հայ Սփիւռքը մօտակայ տասնամեակներում, - որո՞նք են լինելու համայն հայութեան եւ հայութեան այս կամ այն հատուածի առաջնային խնդիրները»:

Ծրագրումի այս թելադրանքէն մեկնելով է որ կը կարծենք, թէ միայն իրականութեան արտադրած տուեալներով կարելի է, օրինակ, Պուէնոս -- Այրէսի գաղութին համար կրթական պատշաճ քաղաքականութիւն մը մշակել: Այս իրողութիւնը կը տարածուի բոլո՛ր գաղութներու պարագային: Բայց հնարաւո՞ր է մէկ քաղաքականութիւն կիրարկել: Հիւսիսային եւ Հարաւային -- Ամերիկայի պայմանները նոյնակա՞ն են: Միացեալ -- Նահանգներու արեւմտեան եւ արեւելեան կողմերը կը նմանի՞ն իրարու: Հապա Փարիզն ու Մոնրէա՞լը:

Պատասխանը յստակ է. ամէն գաղութ պէտք է նախ եւ առաջ ուսումնասիրէ իր իրականութիւնը, ապա ճշդէ իր նպատակները եւ վերջապէս համապատասխան ծրագիր մշակէ հետեւողականօրէն գործելու համար: Ուսուցիչի՞ պէտք ունի, թող պատրաստէ. դասագիրքի՞, թող գրել տայ, խմբագիրի՞, ազգային գործիչի՞: Բոլորը իր մէջէն պէտք է ծնին ու ապրին, այլապէս պիտի շարունակէ քաշքշել իր գոյութիւնը երկինքէն գալիք ու սովորաբար անպէտ մանանան սպասելով:

Այլ հարց, թէ ի՞նչ Սփիւռք կ'ուզենք վաղուան համար. անցեալի հաշուեցոյցները վճարող անկենդան մարմի՞ն մը, թէ ապրող ներկայ մը շնչող խմբաւորում:

Պատասխանը պէտք է գայ ինքնաքննութեան ճամբով, մեկնելով իրականութենէն եւ ո՛չ թէ անոր պարտադրելով անբովանդակ նշանախօսքեր:

Հաւանաբար պէտք չկայ վերյիշելու, որ գիշեր ու ցերեկ «հայապահպանում», «հայակերտում», «հայեցի դաստիարակութիւն» եւ նման բանաձեւումներ կը հոլովուին, սակայն առանց մտածելու անոնց սահմանումին, իրագործումին մասին: Ինչպէ՞ս պիտի կերտուի «վաղուան հայը», նորոգումէ զուրկ գաղափարներո՞վ, պատրաստութիւն չունեցող ուսուցիչներո՞վ, ժամանակավրէպ դասագիրքերո՞վ: Տնտեսագիտութեան տարրական մէկ կանոնն է որ առանց ծախսի եկամուտ չկայ, շահ ապահովելու համար ներդրումները անհրաժեշտ են: Սփիւռքի դպրոցներու ֆինանսագէտ «կախարդները» յաջողած են տիրանալ «շահ առանց ներդրումի» մոգական բանաձեւին, կարծելով որ կրնան «ազգային գիտակցութեամբ տոգորուած» սերունդ մը հասցնել առանց համապատասխան միջոցները տրամադրելու: Արդիւնքը բոլորիս ծանօթ է. լիակատար ձախողութիւն:

Սփիւռքը դեռ չէ անդրադարձած, որ վաղուան իր դիմագիծին յենարանը կրթութիւնն է, ո՛չ՝ շինարուեստը, եւ որ անոր զարգացումը նիւթական եւ բարոյական հիմնական ու տեւական ներդրումի կարիքը ունի: Սփիւռքը կրցած է երկու ամսուան մէջ 7 միլիոն տոլար հաւաքել Հայաստանի ներկային համար: Անտարակոյս՝ ծափահարելի ճիգ մը: Բայց չէ կրցած 7 միլիոն տոլարի դրամագլուխ մը գոյացնել ի՛ր ներկային, այսինքն կրթական արդիւնաւէտ գործունէութիւն մը ստեղծելու համար: Չէ կրցած, որովհետեւ չէ ուզած: Չի կրնար, որովհետեւ չուզեր:

Թող չկարծուի որ ընթացիկ ողբասացութեան մէջ ինկած ենք: Սակայն, դէմ ենք յիմար լաւատեսութեան, ինչպէս կ'ըսէր բանաստեղծը, եւ յոգնած՝ անոր թեւերուն մէջ օրօրուելէ, երբ իրականութիւնը ուրիշ բաներ կը թելադրէ:

Պահը հասած է Սփիւռքի մէջ առաջնահերթ նպատակներ սահմանելու, վերջ տալու մարդուժի, միջոցներու եւ դրամագլուխի անխնայ մսխումին: Ներկայի ընդմէջէն ապագայի մասին մտածելու համար:

Կրնա՞նք. փորձը փորձանք չէ, կ'ըսեն: Կ'ուզե՞նք. ահա բո՛ւն խնդիրը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս - Այրէս

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Ահարոնեան կոմիտէութեան դաստիարակչական յանձնախումբին, Ապրիլ 6-ին նշուած է Նիկոլ Դումանի (Նիկողայոս Տէր - Յովհաննէսեան) մահուան 80-ամեակը: Բացման խօսքը արտասանած է Մարօ Քէշիշեան: Առաջին բանախօսը եղած է Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի Հայ դատի եւ հայ գրականութեան ուսուցիչ՝ Յովնան Թաշճեան որ մանրամասնօրէն ներկայացուցած է Նիկոլ Դումանի կենսագրականը. Շուշին, Թաւրիզ, Խանասոր, Բաքու, Զանգեզուր, Թիֆլիս, Վան, Երեւան: Երկրորդ բանախօսը եղած է Ալեք Փիլիպոս Ազգ. Վարժարանի տնօրէնը՝ Վիգէն Եագուպեան:

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ (Պոլիս) Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 17-ին պատարագի մատուցմամբ ոգեկոչուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի հիմնադիր Գարեգին Պատրիարքի եւ անոր յաջորդած Շնորհք Պատրիարքի յիշատակը: Քարոզած է Գարեգին Պատրիարք: Յետ պատարագի, եկեղեցւոյ կից Գալուստ Արթին Ամիրա սրահին մէջ տեղի ունեցած է սիրոյ սեղան մը որ մրցանիշ մը կոտրած է իր կարճատեւութեամբ (ժամը 13-էն 14.30) եւ այդքան ալ բաւած է հաւաքելու համար ակընկալուած գումարը՝ մօտ մէկուկէս միլիառ թրքական (շուրջ 50 հազար տոլար): Նախագահած է Գարեգին Պատրիարք: Խնամակալութեան ատենապետ՝ Անդրանիկ Մուրատ Ճինկէօզ տեղեկագիրը կարդացած է եւ բացատրութիւններ տըւած վարժարանին ելեւմուտքին մասին: Պ. Նալպանտ կարճ ժամանակի մէջ կըրցած է հաւաքել հարկ եղած գումարը: Հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

ԹԱՒՐԻԶԻ մէջ, Մարտ 14-ին, Հ. Օ. Միութեան կեդրոնատեղին տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան 104-ամեակը, հովանաւորութեամբ Ատրպատականի Հայոց Թեմի կաթողիկոսական փոխանորդին: Փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, յանուն Հ. Օ. Միութեան վարչութեան խօսք առած է Տիկին Աբրահամեան որ ամփոփ գիծերու մէջ ներկայացուցած է Հ.Օ.Մ.-եան Ատրպատականի պատմութիւնը: Խօսած են նաեւ Հ.Օ.Մ.-եան Ուրմիոյ վարչութեան նախագահ Տիկին Օ. Օրդուխանեան, Թաւրիզի երիցագոյն անդամուհի Տիկին Գոհար Յարութիւնեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը, հուսկ փակման խօսքը արտասանած է Նշան Վրդ. Թոփուզեան:

ԱԹԷՆՔԻ «Ազատ Օր»ը 16 էջնոց բացառիկ թիւ մը հրատարակած է իր յիսնամեակին առթիւ: Ճոխ բովանդակութեամբ այս թիւին մէջ տեղ գտած են շնորհաւորական յօդուածներ, ողջոյնի գիրեր, թերթին անցեալը ոգեկոչող վկայութիւններ եւ այլ գրութիւններ:

ՔԻՆԿՍԹԸՆԻ (Գանատա) «Հաուըրտ Ճանսընզ» պանդոկին մէջ, Ապրիլ 16-ին եւ 17-ին, կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի Գանատայի Շրջանային վարչութեան տեղի ունեցած է «Սփիւռքահայ մշակոյթ» թեմայով լսարան, որուն մասնակցած են Թորոնթոյէն, Օթթաուայէն եւ Մոնրէալէն 110 հոգի: Զեկուցումներ ըրած են Վրէժ -- Արմէն՝ «Վահէ Օշականի սփիւռքահայ մշակոյթի մասին կարծիքը», Վեհանոյշ Թեքեան եւ Լոռի Շիրինեան՝ «Հող, լեզու, մշակոյթ», Շաքէ Մինասեան եւ Կարօ Արմէնեան՝ «Սփիւռք -- Հայաստան, սփիւռքահայ մշակոյթ -- Հայրենի մշակոյթ», Յասմիկ Ինճէճիկեան եւ Վիգէն Թիւֆէնքճեան՝ «Սփիւռքի մէջ մայրենի լեզուով մշակուող արուեստներու խրավիճակ»: Զեկուցավարները եղած են Զաւէն Սարգսեան եւ Լեւոն Հաարբճեան: Բացումը կատարած է Սոնա Յովհաննէսեան, իսկ փակումը՝ Տիրուկ Մանճիկեան:

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան մէջ, Ապրիլ 19-ին, բանաստեղծ եւ

Օրուան հարցեր

ԿՈՐԱԾԷԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

Կորածէի անկումը յստակ ապացոյցը կը նկատուի որ Սերպերը արեւմուտքին ու անոր կազմակերպութիւններուն կարգին, իրենց արհամարհանքը տարածած էին նաեւ Ռուսերուն վրայ որոնք իրենց մեծագոյն դաշնակիցը կը նկատուէին։ Մոսկուայի «Իզվեստիա» թերթին համաձայն, սերպեւռուս յարաբերութիւնները ամէնէն ձգտուած փուլին հասած են Սերպերուն պատճառով որոնք անել կացութեան մատնած են ռուսական դիւանագիտութիւնը։

Ռուսերը կը կարծէին որ ՕԹԱՆ պիտի խտացնէ իր կեցուածքը, պիտի շարունակէ օդային յարձակումները. յետոյ տեսան որ եղածը Սերպերուն վախ պատճառելու փորձ մըն էր եւ ոչ յստակ ծրագրի կամ ռազմավարութեան մը արդիւնքը։ Արդէն ամէն բան շուտով վերջակէտին հասաւ երբ Սերպերը քանի մը տասնեակ պատանդ առին կապոյտ սաղաւարտաւորներէն։ Այս կացութիւնը խուճապ ստեղծեց թէ՛ Ուաշինկթընի, թէ՛ Նիւ-Եորքի մէջ։

Իրականութիւնը այն է որ եղածը ամբողջութեամբ կը մնէր ՄԱԿ-ի գործունէութեան սահմանումին մէջ. Պոսնիոյ մէջ կապոյտ սաղաւարտաւորներու ներկայութիւնը մի միայն մարդասիրական նպատակով է եւ անոնք միջոցը չունին տեղացիները պաշտպանելու։ ՄԱԿ-ը ապահովութեան գօտիներ ստեղծած է, բայց ոչ ոք յանձնառու եղած է զանոնք պաշտպանելու։ Կապոյտ սաղաւարտաւորները չեն կրնար մէկ կամ միւս կողմին օգնել. պէտք է բացարձակ չէզոքութիւն պահեն։

Սերպերուն ծանօթ էր այս բոլորը. հասկցած էին նաեւ թէ Արեւմուտքը պիտի չձեռնարկէր զինուորական միջոցներու խստացման։ Ասոնց աւելցաւ նաեւ Արեւմուտքի ամբաստանող դիրքը մահմետականներուն հանդէպ։ Ուաշինկթըն մինչեւ իսկ ապշարարութիւն ուղղած էր պոսնիական զօրքերուն, իսկ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը հիմնուելով տեղւոյն վրայի ՄԱԿ-ի պատասխանատուներուն հաստատումներուն, յայտարարած էր թէ Կորածէի մէջ նախ մահմետականներու կողմէ փորձեր եղած էին սերպական յարձակում մը դրդելու համար։ Իսկ Նախագահ Գլինթըն բացէ ի բաց ըսած էր թէ ՄԱԿ-ի եւ Արեւմուտքին ամբողջ միջամտութիւնը կը կայանար մարդասիրական գործունէութեան եւ պոսնիական կռիւը դէպի այլ շրջաններ չտարածելու առաքելութեան մէջ։

Այս տուեալներով, զարմանալի չէ քաղաքին անկումը։ Ատոր մէջ թէեւ որոշ դիւանագէտներ քայլ մը կը նշմարեն դէպի խաղաղութիւն։ Սերպերու այս յաջողութիւնը զօրաւոր դիրքի մը տէր կը դարձնէ զիրենք Սարայեւոյի նահանջէն ետք ու առաւելութիւններով կը մասնակցին բանակցութեան։ Բանակցութիւններն ալ պիտի կեդրոնանան Պոսնիոյ բաժանումին վրայ, Խրուաթ-մահմետականներու եւ Սերպերու միջեւ։ Այս երկու կողմերէն ոչ մէկը այլապէս պիտի յօժարէր զիջիլ Կորածէն. առաջինները՝ որովհետեւ մեծամասնութեամբ մահմետական էր անոր բնակչութիւնը, երկրորդը՝ որովհետեւ մշտակայ սպառնալիք մը կը նկատէր զայն։

Հաւանական է որ ներկայի ողբերգութեան յաջորդէ Կորածէի զինաթափումին մասին երկկողմանի համաձայնութիւն մը, ինչ որ գործնապէս պիտի նշանակէ անոր յանձնումը Սերպերուն։

ՔԱՂՀԱՆ

արձակագիր Զարեհ Խրախունի բանախօսութիւն մը տուած է, Միացեալ-Նահանգներ եւ Գանատա կատարած իր ճամբորդութեան տպաւորութիւնները փոխանցելով։ Երեկոյթին Բ. մասը նուիրուած էր Խրախունիի վերջին գործին՝ «Ազատերգութիւն» հատորին։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ, Ապրիլ 16-ին, դասախօսութիւն մը տուած է, երկու մասով, փրոֆ. Ժորժ Պուրնութեան, կազմակերպութեամբ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղւոյն վարչութեան։ Առաջին մասին նիւթը եղած է «Հայ համայնքներ՝ հարաւային եւ հարաւ-արեւելեան Ասիոյ մէջ», երկրորդը՝ «Ղարաբաղի պատմութիւնը» հատորը որուն հեղինակն է դասախօսը։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 17-ին, Հայ Դատի յանձնախումբի կազմակերպութեամբ քաղաքական հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է։ Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Ժնեւի Հայ Դատի գրասենեակի տնօրէն՝ Հրայր Պալեան։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Թէպս կէլըրի ինք»ի մէջ, Ապրիլ 9-էն 30, ցուցադրուած են ծանօթ գեղանկարիչ՝ Յակոբ Խուպէսէրեանի գծագրութիւններն ու քանդակները։

ՊՈԼՍՈՅ Աթաթիւրք Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 12-ին, Վարդանանց երգչախումբը տուած է համերգ մը որ մեծ յաջողութիւն գտած է։ Երգչախումբը կը ղեկավարէր Ատրուշան Հալաճեան, մեներգներու բաժինը ապահոված է Ալիս Մանուկեան եւ դաշնակով կ'ընկերանար Վարուժան Արսլանեան։ Յայտագիրը բաղկացած էր հայ եւ օտար հեղինակներու գործերէն։

ՎԱԼԷՆՍԻՅԱՅԻ «Կլէնտէյլ Ատվէնթիսթ» եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 27-ին, երգահանդէս մը տուած է պարիթոն Կարպիս Պօյաճեան (Իտալիայէն)։ Յայտագիրը բաղկացած էր Հայտընի, Ճիորտընի, Մոցարթի, Թոսթիի, Կոմիտասի, Վերտիի գործերէն։

ԹԵՀՐԱՆԻ Նայիրի սրահին մէջ, Մարտ 24-ին ներկայացուած է Մոլիէրի «Ժլատ»ը (Ագահ) Հ. Մ. Սիփան Միութեան «Մկրտիչ Թաշճեան» Թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Անդրանիկ Խեչումեանի։

Մ. ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՐԹԱՎԱՅՐԻ ՄԸ ԲԱՑՈՒՄԸ ՄՈՆԹՐԷՕՅԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 24-ի առաւօտեան Մոնթրէօյի մէջ բացումը կատարուեցաւ Մանուշեան խմբակին յիշատակին նուիրուած յուշատախտակին որ զետեղուած է Ժան Ժորէս լիսէին դիմացի հարթավայրին վրայ. այդ հարթավայրն ալ այս առիթով կոչուեցաւ «Միսաք Մանուշեան»։

Շուրջ 200 -- 250 հոգինոց բազմութեան մաս կը կազմէին հայ եւ ֆրանսացի նախկին ռազմիկներ. ներկայ եղան նաեւ Մելինէ Մանուշեանի քոյրը եւ Մանուշեանի պայքարի ընկեր Ա. Զաքըրեան։

Երեսփոխան - քաղաքապետ Ժան - Փիէռ Պրար խօսք առնելով նախ ուշադրութիւն հրաւիրեց օրուան իմաստին. ըսաւ թէ Ապրիլ 24-ի ընտրութիւնը որպէս թուական, իր մէջ կը պարփակէ նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան յիշատակումը, ինչպէս տարագրեալներու օրուան նշումը։ Ապա անդրադարձաւ Մանուշեան խմբակին գործունէութեան որ նպատակ ունէր Ֆրանսայի ազատագրումը, Հիթլէրեան ամբողջատիրութեան դէմ պայքարը եւ մարդկային ազատութիւնը։ Ներկայացուց Մ. Մանուշեանի համառօտ կենսագրականը ու խօսքը աւարտեց ըսելով որ երկու կրթական հաստատութիւններու մօտիկ դրացնութեամբ այդ վայրին ընտրութիւնը լաւագոյնս պիտի ապրեցնէր յիշատակը անոնց որոնք «ֆրանսական դրօշը կրողներ եղան, ֆրանսացի ըլլալէ առաջ»։

Յետոյ ցուցատախտակը քօղազերծելով, պաշտօնապէս բացաւ զայն։ Հոն, Միսաք Մանուշեանը ներկայացնող տողերուն տակ զետեղուած էր Արակոնի ծանօթ բանաստեղծութենէն քառեակ մը ու «Երանի անոր որ կը զոհուի յանուն ժողովուրդներու ազատագրումին» տողը։

Պարտիզաններու երգին բարձրախօսէն ունկնդրութենէն ետք խօսք առաւ Մոնթրէօյի Հայ Մշակոյթի Միութեան (*) նախագահը Խմոն Եանըքեան որ անդրադարձաւ Մանուշեանի գործին, շեշտելով թէ պատմութիւնը կրկնութիւններու շարքի մը կը վերածուի եթէ հարկաւոր միջոցները ձեռք չառնուին։ Պ. Եանըքեան խօսեցաւ նաեւ նոր կնճիռներու -- Եուկոսլավիա, Ղարաբաղը -- լուծում գտնելու պարտականութեան մասին, ապա ողջունեց քաղաքապետարանին ձեռնարկը։

«Դպրոցասէր»ի տնօրէն Կարապետ Տաքէսեանի կողմէ «Affiche rouge»ի հարազատ օրինակի մը յանձնումէն ետք քաղաքապետին, նոյն վարժարանէն Յասմիկ Մահտեսեան տպաւորիչ ընթերցումով մը ներկայացուց Մ. Մանուշեանի վերջին նամակը, ուղղուած՝ իր կնոջ ու Արակոնի բանաստեղծութիւնը։ Հանդիսութիւնը աւարտեցաւ դպրոցին երգչախումբին «Մեր Հայրենիք», «Ղարաբաղ», եւ «Մարսէյյէզ»ով, ղեկավարութեամբ՝ երաժշտութեան ուսուցիչ Հայկ Սարգիսեանի։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Մօնթրէօյի Հայ Մշակոյթի Միութիւնը կը գործէ հինգ տարիէ ի վեր. ունի շուրջ 60 անդամներ։

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -40-

ՈՒՐԻՇ ԵԼՔ ՉԿԱՅ

Ողիմպիական մեծ խրախճանքում,
տօղանցք, անշէջ բոց, աղաւնի, երդում,
ազնիւ ճակատման ընդհանուր խոստում։

Թերեւս ոմանք մասամբ անկեղծ են
առաջին օրը, երբ կը տողանցեն։
Սակայն գաղտնիք չէ, ամէնքը գիտեն,
թէ յաջորդ քայլը որ պիտի առնեն,
այնքան տարբեր չէ վայրի անտառի
մէջ կիրարկուած վարուելակերպէն՝
դիմակի ետին զուտ մարդասէրի։

Կեանքը մրցո՞ւմ է ու անվերջ պայքա՞ր
յաճախ անարդար…
Ողիմպիական խաղը տարբեր չէ։
Լաւագոյնը չէ որ միշտ կը յաղթէ
եթէ պահ մը իսկ գտնուի տկար,
մինչ ժամացոյցը երբեք չի կենար։
Իսկ կարեւորը վերջին արդիւնքն է։

Ամէնէն արդի ելեկտրոնիկի
կողքին՝ Միջնադար, ի մասնաւորի
երբ դատաւորներ ունին վճռական
ձայնի իրաւունք, ըստ յարմարութեան
կամ ազգամիջեան բարդ մրցակցութեան՝
թիւեր ջնջելու, յաղթող ճշդելու։
Մերթ խիստ կը պատժեն նոյն սխալը,
մերթ չեն իսկ տեսներ միեւնոյն բանը։
Պահ մը կը կառչին օրէնքի տառին,
պահ մը կ'անտեսեն զայն բոլորովին,
նայած թէ որո՞ւ հետ է գործերնին։

Խաղերը նոյնպէս այս պարագային՝
յարեւմման են առօրեայ կեանքին
եւ ընդհանրապէս՝ ազգերու բախտին։
Երբ ազգ մը կ'ուզէ յաղթել անպայմա՛ն,
պէտք է ունենայ թէ՛ լաւ մարզիկներ
որ ժամացոյցին հետ մրցիլ կրնան,
թէ՛ զինք պաշտպանող լաւ դատաւորներ։
Ազնիւ, վեհ, մաքուր Ողիմպիական
խաղերը վկայ, ուրիշ ելք չկայ։

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Ժպտեցաւ քերթողը եւ կառք մը կեցուց, մեզ տանելու համար մինչեւ Տիկին Հայկանոյշ Մառքին, Հայ կնոջ խմբագրուհիին տունը։ Ցանձնարարեց կառապանին, զիս տեղաւորցնելէ յետոյ, որ սպասէ պահ մը, ու ներողութիւն խնդրելով հեռացաւ։

Քիչ մը զարմացած մնացի. կարճ միջոցէ մը յետոյ վերադարձաւ, նիւէն եկած շատ գեղեցիկ մեխակներու երկու փունջերով բեռնաւոր, յետոյ ծունկերուս վրայ դրաւ ոսկեզօծ տուփ մը տիկիններու յատուկ անմոռանալի սիկառէթներու։ Այդ ժէսթը իր կնամեծարութեան մէկ շատ նուրբ արտայայտութիւնն էր։

Տիկին Հայկանոյշ Մառք առաջին կին խմբագրուհին էր հայ ազգին մէջ։ Ան ունէր մտաւորական կնոջ բոլոր հազուադէպ յատկութիւնները։

Անհամբերէն հաճելի եղան անցնող ժամերը. Տիկին Մառք սրամիտ, զարգացած եւ փոքր ինչ չարաճճի, հրապուրեց քերթողը։ Ստեղծուած մտերմիկ մթնոլորտին մէջ ան մանաւանդ, իբրեւ սրտակից, յայտնեց մեզի թէ պոլսահայ կինը անդիտացուած էր դեռ, զգածուած շեշտերով յայտնեց իր ջերմ համակրանքը այն գըրողներուն հանդէպ որոնք կարողացած էին, հակառակ ամէն ճնշումի, բարգաւաճ պահել հայ գրականութիւնը։ Եռանդագին քաջալերեց խմբագրուհին յարատեւելու աննկուն իր գեղեցիկ Հայ կինը։

Հետեւեալ կիրակի առաւօտը Պոլսոյ մտաւորական երիտասարդութիւնը իրեն ի պատիւ թէյասեղան մը սարքած էր սրահի մը մէջ։ Կ'ենթադրէինք թէ հոյակապ, խանդավառ ցոյց մը պիտի ըլլար ան։

Տիկին Սիպիլին հետ, ինքը Հայ Կղզին, ես՝ Գատը -- Գիւղէն, ջանացած էինք ճիշդ ժամուն հասնիլ, բայց քիչ մնաց հիւրընկալ պարոններ մեզ ներս չառնէին, որովհետեւ բազմութիւնը հոծ էր, սրահը փոքր եւ թերեւս ալ մեզ չէին ճանչնար իրենք։ Բարեբախտաբար նոյն պահուն Թումանեան եւս հասաւ իր զաւկին հետ եւ մեզ հոն գտնելով զոհունակութիւն յայտնեց, խնդրելով որ իրմէ առաջ անցնինք, թերեւս չէր կրնար ըմբռնել թէ այր մը կարելի է որ կնոջմէ մը առաջ անցնի։ Ներսն ալ դժուար գտնուեցաւ մեզի աթոռ, եւ մինչեւ մենք չնստանք, մեծանուն հիւրն ալ ոտքի կեցաւ, գեղեցիկ դաս մը տալով հիւրամեծար երիտասարդներուն։

Քանի մը բանախօսներ բարի գալուստի պաշտօնական ուղերձներ կարդացին եւ իրենց հիացումը յայտնեցին քերթողին գործերուն, յետոյ բեմ ելաւ Կառվարենց, գիրուկ, կլոր, գիւղի աքքայի մը պէս, եւ սկսաւ կարդալ գրախօսական մը։ Կենդագրիտական ամէն կանոն եւ պատշաճութիւն մէկ կողմ դրած, փափկանկատութեան վրայէն կոխած անցած քննադատութիւն մըն էր այդ գրուածքը, ծանօթ մեծ գրագէտի մը, եւ Կառվարենց պահիկ մը իսկ չէր խորհած թէ երբ հիւրի մը ի պատիւ թէյ կը տրուի, հոն թոյլատրելի չէ քննադատութիւն, մանաւանդ անտեղի քննադատութիւն ընել, ու կը կարդար հիացիկ։

Սիպիլ եւ ես եւ բոլոր մտաւորականները հոն ներկայ, սաստիկ կը նեղուէինք, Թումանեան քիչ մը աւելի գունատած, մտիկ կ'ընէր, ձեռքին մէջ փոքրիկ թուղթի կտոր մը ճմրթկելով։ Սաստիկ անախորժ պահ մը, ուր խրախճանքը մաղթեց հոն եղած չըլլալ։ Ի վերջոյ քանի մը գրասէրներու խօսքերը եկան բռնադրօսիկ կերպով սրբագրել տպաւորութիւնը եւ Կառվարենց իջաւ բեմէն ակադեմիի ճառ մը կարդացած ըլլալու հպարտութեամբ, թէեւ ինքը բաժին չունէր գրուածքին մէջ։

Հանդէսը վերջանալէն առաջ, Թումանեան ոտքի ելաւ, շատ քաղաքավար, շատ նրբանուրբ, համեղիկ բառերով պատասխանեց քննադատականին, լուսաբանելով իր ինչ ինչ երկերուն վերագրուած թերութիւնները. զգածուած շնորհակալութիւն յայտնեց կազմակերպիչ երիտասարդներուն։

Որոտընդոստ, խանդավառ ու երկար ծափեր ջանք ըրին մոռցնել տալու սիրուած «ազգին բանաստեղծ»ին այդ փոքր միջադէպը, որ գրական կափ մըն էր։

Բայց քերթողը այնքա՛ն խորապէս բարի էր, այնքա՛ն մեծհոգի, գեղեցկութիւն փնտռող նոյնիսկ ամէնէն տգեղ բաներուն մէջ որ անշուշտ շուտով մոռցաւ այդ պզտիկ սկրթուքը։

(Շար. 88)

Sous la Présidence d'honneur
de M. *Jean-Pierre* BRARD
Député-Maire de Montreuil

SOIREE DE SOLIDARITE AVEC L'ARMENIE

Au profit du Gazoduc Iran - Arménie

Samedi 7 Mai à 20 h 45
à la Bourse de Travail
de MONTREUIL -
Esplanade Benoît Franchon
(Face à la Mairie) —
M° Mairie de Montreuil

Présentation du projet de la construction du Gazoduc

avec
DIAPORAMA
par **Bedros TERZIAN**
Président du Fonds Arménien
de France

PARTIE ARTISTIQUE EXCEPTIONNELLE

LE QUATUOR A N I
1er violon : Jean-Claude Tcheurekdjian
2ème violon : Richard Khayadjian
Alto : Jacques Chirinian
Violoncelle : Chahan Dinanian

LA CHORALE D A R O N
Sous la direction de Stepan Yorgancian
Pianiste Anahide Sevadjian

L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
« E R E B O U N I »

Prix d'entrée : 80 F.
Enfants jusqu'à 12 ans : 50 F.
Renseignements : 48. 59. 45. 82.
Organisée par l'UNION CULTURELLE ARMENIENNE DE MONTREUIL
(U C A M)
et le FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Adressez vos dons à:
Fonds Arménien de France
B.P. 12, 75660 Paris Cédex 14.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

EXPOSITION PHOTOS
«Les combattants du Karabagh»

par Max SIVASLIAN («ARCHAG»)
du 29 Avril au 8 Mai
Poussé par sa quête photographique, «Archag» braque sans cesse son objectif sur les terrifiantes réalités de la guerre...
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Զատկուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տէր - Մարկոսեան, Պաղտասարեան ընտանիք, Քէօսէեան ընտանիք, Գագիրեան ընտանիք, Գագիրեան ընտանիք 100-ական Ֆր., Տիկին Պէյլէրեան 50 Ֆր., Բիւզանդ Թիրէքեանի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Ժիւլիա Կօթիէ Կոնոյեան 50 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էքօ-Նշանեան իրենց հօր - աներհօր՝ հանգուցեալ Յովսէփ Էքօ-Նշանեանի մահուան քառասունքին առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

CONCERT EXCEPTIONNEL
Chant - Piano

Chant : Gayané HOVHANNISSIAN
Cantatrice de l'Opéra d'Erevan

Piano : Anahit SEREKIAN
1er *Prix du Conservatoire d'Erevan*

JEUDI 5 MAI à 20 h 30

Programme :
KOMITAS, CHOPIN, KHATCHATRIAN, GANATCHIAN . . .

P.A.F. : 80 Frs.

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը հրաւիրէ շրջանի բոլոր տիկիններն ու օրիորդները, իր աւանդական ճաշին, Շաբաթ, Մայիս 7-ի երեկոյեան ժամը 8·30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

Ճոխ յայտագիր, երաժշտութիւն, անակընկալներ, պար եւ նուէրներ, նաեւ համեղ ճաշեր: Ճաշագին՝ 120 Ֆր.:

Assemblée Générale de l'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 26 Mai 1994 à 20h30

au Siège de l'Association
77, rue La Fayette, Paris 9e

Il sera procédé au renouvellement par moitié du Conseil d'Administration (8 postes à pourvoir).

Le Conseil d'Administration fait appel à candidature aux membres adhérants de l'Association.

Celles-ci doivent parvenir à l'Association au plus tard le 10 Mai 1994.

Elles doivent être manuscrites et indiquer les nom, prénom et adresse du candidat.

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception
le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**
2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

Sous la présidence de M. VAHAN DER - GHEVONTIAN
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par **MARTEN YORGANTZ**
en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE

Réservations au 43. 81. 01. 72.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobilier présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

Arménie Village

COMMUNIQUE DE PRESSE

BILAN DES REALISATIONS AU VILLAGE DE YEGHEGNOUD, VILLAGE DE KOUGARK

1989 : Au lendemain du séisme, installation de 30 chalets;

1990 : Envoi de semences bovines;

1991 : Envoi de semences potagères au Ministère de l'Agriculture, 600 kg.;

1992 : Envoi de semences céréalières à Yeghegnoud, 50 tonnes;

1992 : Envoi de lait maternisé au district de Erebouni : 2 500 kg.

Envoi de 15 tonnes d'aide alimentaire au District d'Erebouni;

1993 : Envoi en Artsakh de 3 tonnes de semences de maïs et 1 tonne de lait maternisé;

1993 : Alimentation en eau potable sur le réseau principal et le réseau secondaire au village de Yegheknoud, trois km. de canalisations et de distribution à toutes les habitations.

Aujourd'hui le Collectif Arménie Village a décidé de construire une école pour 190 élèves, avec toutes les installations et matérieux nécessaires à son fonctionnement.

Budget total de ce projet : 500 000 FF.

Nous faisons appel à tous pour mener à bien cette réalisation, nous restons persuadés que comme par le passé, vous apporterez votre généreuse contribution.

Envoyez vos dons à :
ARMENIE VILLAGE
6, Cité du Wauxhall, 75010 PARIS

Le 20 Avril 1994

RECHERCHE

dame arménienne pour garder un enfant (18 mois) dans la banlieue Est de Paris.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ կին մը 18 ամսու երախայ մը նայելու համար, Փարիզի արեւելեան արուարձան մը:

Tél. : 48 - 62 - 51 - 66 (heures bureau)

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՉՈՐՍ ՕՐ ՄԱՆՇԻ ԱՓԵՐՈՒՆ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ
ՄԱՅԻՍ 12, 13, 14 ԵՒ 15

Մեկնում Հինգշաբթի առաւօտ:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ - Սթատ Լէօ Լակրանժ ժամը 7·15:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ - Փլաս Գաոնօ ժամը 8:
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ - Հայոց Եկեղեցի ժամը 8·30:
ՓԱՐԻԶ - Կար Սէն - Լազար,
25 ռիւ տը Ռոմ, ժամը 9:

Ուխտագնացութիւն դէպի Մոն Սէն - Միշէլ:
Այցելութիւն Տօվիլ եւ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը:
Աւանդական հիւրասիրութիւն:
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 690 ֆրանք:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 39 - 85 - 36 - 53 կամ՝ 47 - 37 - 07 - 22 (ժամը 19-էն վերջ):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ
Յակոբ Պարոնեանի
«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»ը
Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան
Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս
ժամը 20·30-ին
Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին
Musée Guimet
6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna
Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 3
MARDI
3 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.318 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.318

ՖՐԱՆՍԱ Կ'ՈՒԶԷ ՕԳՆԵԼ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻ ԼՈՒԾՄԱՆ

ԺԻՒՓԷ - ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ուրբաթ, Ապրիլ 29-ին, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը կ'ընդունէր Հայաստանի Արտաքին նախարարը որ դէպի Հարաւային Ամերիկա իր ճամբուն վրայ կարճ այցելութիւն մը կը կատարէր Փարիզ: Ալէն Ժիւփէ յայտնած է Վահան Փափազեանի որ Ֆրանսա տրամադիր է օգնելու Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան, Սէ-էՍ-Սէ-Ըի շրջագծին մէջ: Նախարարը ապահովութիւն տուած է նաեւ որ ֆրանքօ-հայկական դաշնագրին վաւերացումը Ազգ. Ժողովի այս նստաշրջանի օրակարգին կը դրուի: Վահան Փափազեանի այս այցելութեան եւ տեսակցութիւններուն առընթեր, Փարիզի դեսպանատան մամուլի դիւանը հետեւեալ հաղորդագրութիւնը հրապարակած է. --

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կարճատեւ այցով Փարիզում գտնուող ՀՀ Արտաքին գործերի նախարար Վ. Փափազեանը Ապրիլի 29-ին հանդիպեց Ֆրանսիայի Արտաքին գործերի նախարար Ա. Ժիւփէի հետ:

Մէկ ժամ տեւած զրոյցի ընթացքում Վ. Փափազեանը եւ Ա. Ժիւփէն կարծիքներ փոխանակեցին ղարաբաղեան հիմնահարցի, ռազմա-քաղաքական իրավիճակի վերջին զարգացումների, խաղաղարար նախաձեռնութիւնների մասին: Շարունակելով խօսակցութիւնը Լ. Ղարաբաղի խնդրի մասին՝ նախարար Վ. Փափազեանը ներկայացրեց Հայաստանի իշխանութիւնների պաշտօնական դիրքորոշումը մի շարք այլ կարեւոր քաղաքական խնդիրների շուրջ:

Քննարկուեցին հայ-ֆրանսիական համագործակցութեան հարցեր:

Ի պատասխան նախարար Վ. Փափազեանի հարցումի, նախարար Ա. Ժիւփէն հաւաստիացրեց, որ ինքը անձամբ կը զբաղուի հայկական կողմի մտահոգութիւնները առաջացրած՝ վերջերս Ֆրանսիայի Ներքին գործոց նախարարութեան կողմից ընդունուած «ելի վիզա»-յի խնդրով, ուր 13 երկրների ցուցակում յիշատակուել էր նաեւ Հայաստանի անունը:

Հանդիպման ժամանակ կարեւորուեց միջազգային կազմակերպութիւններում երկու երկրների դիւանագիտական համագործակցութեան յետագայ խորացումը:

Քննարկուեցին նաեւ երկուստեք հետաքրքրութիւն ներկայացնող այլ հարցեր:

Նախարար Վ. Փափազեանին ուղեկցում էին Ֆրանսիայում ՀՀ գործերի ժամանակաւոր հաւատարմատար Վ. Տէր-Ղեւոնդեանը եւ դեսպանատան երկրորդ քարտուղար Ա. Յարութիւնեանը:

Նոյն օրը, Ապրիլի 29-ին, ՀՀ Արտաքին գործոց նախարար Վ. Փափազեանը Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպանատանը ընդունեց Լիխտենշտայնի իշխանադուստր Լորենցա տը Լիխտենշտայնին:

ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ, 1994, Ապրիլ 29

ԵՐԿՈՒ ԿԱՄՈՒՐՋՆԵՐ ՓԼԱԾ

Տեղատարափ անձրեւներու եւ ողողումներու հետեւանքով Վրաստանի սահմանային երկու գետերը՝ Խրամի եւ Շուլավէր 8-9 մեթր բարձրացած են, որու հետեւանքով փլած են երկու կամուրջներ, անկարելի դարձնելով երկաթուղային երթեւեկը: Մայիս 2-ին մեր առած լուրերու համաձայն, մէկ կամուրջը մէկ շաբաթէն, միւսն ալ 20 օրէն միայն կրնան վերականգնել:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԳՈՐԻՍ

Երկուշաբթի օր, Մայիս 2-ին, Հայաստանի ղեկավարութիւնը՝ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Հ. Բագրատեան, Բաբգէն Արարքցեան, Վազգէն Սարգսեան, Վանօ Սիրադեղեան Գորիս գացած է ուր կը հանդիպէր Արցախի ղեկավարութեան, միասնաբար քննելու համար Ղարաբաղի վերաբերեալ վերջին առաջարկները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Փ. ՊԷՐԷԿՈՎՈՒԱՅԻ անձնասպանութեան տարելիցը ոգեկոչուեցաւ նախ՝ Փարիզ, ընկերվարական կուսակցութեան ռիւ տիւ Սոլֆերինոյի կեդրոնատեղին, ի ներկայութեան Մ. Ռոքարի եւ Տիկին Պէրէկովուայի, յուշատախտակի մը զետեղումով: Յաջորդ օրն ալ, Մայիս 1-ին, Նըվէրի գերեզմանատան մէջ է որ նախկին նախարարապետին յիշատակը կ'ոգեկոչուէր Ֆ. Միթերանի ներկայութեան: Հանրապետութեան նախագահը, աւելի ուշ, խօսք կ'առնէր տեղւոյն չքեղ պալատին մէջ եւ կը շեշտէր թէ Պէրէկովուայի բացակայութիւնը զգալի է: Նախագահին շքախումբին մաս կը կազմէր Պեռնար Թափի, ինչ որ դիտումի ալ արդիւնք չի նկատուիր: Արդարեւ, չար լեզուները կը խորհին որ Միթերան Թափին առաջ կը քշէ --առայժմ եւրոպական ընտրութիւններու ճամբով-- ընդդէմ Մ. Ռոքարի: Թափի պատրաստած է արդէն իր ցանկը: Կը յուսայ որ Ազգային Ճակատէն առաջ կը հասնի եւրոպական ընտրութիւններուն եւ ձախին յաղթանակն ալ կ'ապահովէ 1995-ի նախագահական ընտրութիւններուն: Կը թուի որ իր ալ թեկնածութիւնը անկարելի չէ, թէեւ համեստաբար յայտարարեց, Մայիս 1-ին, որ թեկնածու չէ, որովհետեւ Պետութեան մարդու կերպարը չունի:

ՄԱՅԻՍ 1-ԻՆ Փարիզի մէջ, միայն Սէ-Ժէ-Թէ-ն է որ տողանցեց (15-էն 20 հազար ցուցարար): Սենտիքաները չեն կրնար միասնական պատկեր մը պարզել այս խորհրդանշական օրն իսկ: Նոյն օրը, իր աւանդական ցոյցն ալ ունէր Ժան-Մարի Լը Փէն, որ Մայիս 1-ին կ'ոգեկոչէ Ժանն տ'Արքը եւ այդ առթիւ կ'արտայայտէ քաղաքական իր դիրքորոշումը: Այս միջոցին, եւրոպական ընտրութիւններու պատճառաւ, բուռն ելոյթ մը ունեցաւ Մաաստրիխթի դէմ: Աշխարհի չորս ծագերուն, քիչ շատ յիշատակուեցաւ Մայիս 1-ը: Մոսկուայի մէջ, աւելի քան 12 հազար հոգի, համայնավար եւ ազգայնամոլ, Ելցինի ընդդիմադիր, տողանցած են պահանջելով Խորհ. Միութեան վերականգնումը: Պոլսոյ մէջ, 35 հազար հոգի (ձախ կուսակցութիւններու անդամներ եւ քրտամէտներ) տողանցած են առանց լուրջ միջադէպի:

ԹՐՔԱԿԱՆ «Զաման» թերթը անդրադառնալով «Լը Մոնտ»ի Անահիտ Տէր-Մինասեանի ու Արմէն Մութաֆեանի հարցազրոյցին (Ապրիլ 26), կ'ամփոփէ անոնց ըսածները, ապա «պատմական խեղաթիւրում, սուտ ու անբարոյութիւն» կը կոչէ: Յօդուածագիրը (Իհսան Պարտաք-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓԱՐԻԶԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԻՒԱՆԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Երբ մի հաղորդագրութիւն է հրապարակւում ժողովրդին լուսաբանելու նպատակով, հարկ է, որ լինի ճշմարիտ եւ ըստ ամենայնի լրիւ: Ուստի կարծիք կայ այս հաղորդագրութեամբ ճշգրտելու եւ լրացնելու եղելութիւնը, առ ի տեղեկութիւն Ֆրանսահայ համայնքի:

1993 թ.-ի Փետրուար 5 թուակիր մի նամակով, Պ. Վաչէ Թօսունեանը (նա ֆրանսիական իրաւասու դատարանի կողմից ճանաչուել է որպէս մի անհատ, որը Հայ Տան գնման ժամանակ 200 000 Ֆրանքի իր ներդրումով լրացրել է գնող ընկերութեան դրամագլուխը, հասցնելով 800 000 Ֆրանքի, որով եւ գնուել է Հայ տունը, որ տարիներ յետոյ ծախուել է՝ գոյացնելով շուրջ 10 միլիոն Ֆրանք, եւ, այսպիսով համարւում է այդ գումարի մէկ չորրորդի իրաւական տէրը) առաջարկեց իրեն հասանելիք մասը նուիրել Հայաստանի Հանրապետութեանը՝ Փարիզի դեսպանատան շէնքի գնման համար, պայմանաւ, որ Կրօնական Ընկերակցութիւնն էլ վարուէր նոյն կերպ եւ մնացած գումարը նուիրէր նոյն նպատակին, որպէսզի վերջ տրուէր տարիների այն երկարատեւ դատավարութիւններին, որ կային Պ. Թօսունեանի եւ Կրօնական Ընկերակցութեան միջեւ:

Ուստի, 1993-ի Սեպտեմբերին Արտաքին գործերի նախարարութիւնը ոչ թէ խնդրանք էր ներկայացրել Կրօնական Ընկերակցութեանը, այլ Պ. Թօսունեանի այս ազնուէր գաղափարը, ծածկուած ձեւով, փոխանցել էր Կրօնական Ընկերակցութեանը, խուսափելով արժանապատուութեան խնդիր առաջացնելուց:

Երբ նկատի առնուեց Վիքթ փողոցի շէնքը, գնահատման համար ոչ մի նախաձեռնութիւն չեղաւ: «Քրէտի Ֆոնսիէ»-ի անունը առաջին անգամն եմ լըսում, ոչ էլ տեսել եմ գնահատման զեկուցումի մի օրինակը: Գնման համար ընկերակցութեան դիւանի նախագահ Պ. Պետոյեանը մեզ առաջարկեց մի շատ բարդ գործընթաց, համաձայն որի շէնքը պիտի գնուէր Ընկերակցութեանը պատկանող մի ընկերութեան միջոցով եւ նոյն ընկերութեան բաժնեթղթերը պէտք է փոխանցուէին Հայաստանի կառավարութեանը, որով՝ դեսպանատան տրամադրութեան տակ դրուէր այդ շէնքը: Այլ խօսքով, շէնքի լիիրաւ սեփականատէրը դառնալու փոխարէն, Հայաստանը ստանում էր ընկերութեան բաժնեթուղթերը, մի ընկերութիւն, որը տարիներ ի վեր վէճի մէջ է իր իսկ բաժնետէրերից ոմանց հետ:

Երբ դեսպանատունը ընտրեց իր իրաւական խորհրդականին, հարկ եղաւ շէնքի գնահատութիւն կատարել, որի արդիւնքում պարզուեց, որ շէնքը բնակութեան համար արժէ շուրջ 11 միլիոն Ֆրանք, իսկ գրասենեակային գործածութեան համար՝ շուրջ 14 միլիոն Ֆրանք: Այսպիսով, առաջարկուած գինը կազմում էր 14,5 միլիոն Ֆրանք, որից միայն 10 միլիոնն էր ապահովւում Կրօնական Ընկերակցութիւնը: Մնացածը պէտք էր լրացնել Հայաստանի Հանրապետութեան սուղ միջոցներից, յաւելացնելով եւս 4,5 միլիոն Ֆրանք, մի շէնքի համար, որ բնակելի էր, թէեւ, առանց իրաւասու պետական հիմնարկութեան արտօնութիւնը ստանալու, ենթարկուած էր ձեւափոխութեան եւ յարմարեցուած գրասենեակային գործածութեան համար: Մինչդեռ, կարելի էր իրաւասու հիմնարկից ստանալ շէնքը որպէս դեսպանատուն գործածելու արտօնագիր, սակայն դըրանով շէնքի բնոյթը չէր փոխւում եւ ապագայում, վաճառքի դէպքում, շէնքի գինը կ'իջնէր բնակելի շէնքի գնի, այլ խօսքերով՝ չորս միլիոն Ֆրանքի վնաս բերելով Հայաստանի Հանրապետութեանը:

Այս բոլորը հանգամանօրէն հաղորդուած է Կրօնական Ընկերակցութեանը եւ ասուած, որ լաւագոյն լուծումը կը լինէր, եթէ յատկացուած գումարը յանձնուէր Հայաստանի կառավարութեանը, գնելու համար յարմար շէնք, միշտ երախտապարտ լինելով նուիրատուութիւնը կատարողներին: Այս առաջարկից յետոյ ստացանք մի երկար նամակ Ընկերակցութեան դիւանի նախագահ Պ. Պետոյեանից որի մէջ չկար ոչ մի ակնարկ մեր առաջարկի մասին: Ուստի, Ապրիլ 13-ի մեր նամակով գրեցինք Ընկերակցութեան դիւանի նախագահին.

«...Խորհելով, որ դուք էլ, Պարոն Թօսունեանի նման, շահագրգռուած էք մի լաւ շէնքով օժտելու մեր դեսպանութիւնը, մեր վերջին նամակի եզրափակիչ պարբերութեան մէջ առաջարկեցինք, որ յատկացուած դրամը կանխիկ ձեւով յանձնէք Հայաստանի Հանրապետութեանը, այն էլ այդ դրամով կը գնի իր ընտրած շէնքը եւ իր երախտագիտութիւնը կը յայտնի նուիրողներին՝ իրենց կատարած ազգօգուտ գործի համար:

Եւ դուք, ինչպէս ասել էք Ձեր նամակի վերջին նախադասութեան մէջ, պատրաստ էք քննարկելու մեր յստակ առաջարկները, ինչո՞ւ էք ձեր մանրամասն եւ երկար նամակի մէջ լռութեամբ անցել այս խնդրի վրայով:

Սպասում եմ Ձեր պարզ ու յստակ պատասխանին այս առաջարկի առընչութեամբ»:

Ու դեռեւս սպասում էի պատասխանին, երբ հրապարակուեց Կրօնական Ընկերակցութեան դիւանի Ապրիլ 20-ի հաղորդագրութիւնը, անհրաժեշտ դարձնելով ներկայ պարզաբանումը:

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
Հայաստանի Հանրապետութեան
Արտաքին Գործերի Նախարար

Փարիզ, 1994, Ապրիլ 28

ԽՄԲ. - Ուրբաթ, Ապրիլ 22-ի մեր թիւով հրատարակած էինք Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան դիւանին հաղորդագրութիւնը որ կը ջանար բացատրել թէ ո՞վ է պատասխանատուն եթէ չէր իրագործուած Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան շէնքին գնումը: Ըսած էինք թէ որքան գիտենք եղելութիւնը ոչ այդքան յստակ է, ոչ ալ այդքան պարզ, որովհետեւ այդ հաղորդագրութիւնը կարդացողը, բնականօրէն, հարց պիտի տար՝ ինչո՞ւ Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը, յանկարծ կը մերժէր այսպիսի բացառիկ առիթ: Այդ «ինչո՞ւ»ն է զոր կը բացատրէ Հայաստանի արտաքին նախարարը վերոյիշեալ տողերով եւ դեռեւս ոչ այնքան անհրաժեշտ մանրամասնութիւններով «պատմական»ին մասին: Մեզի համար *ՄԻԱԿ* գլխաւոր կէտը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ կրօնական ընկերակցութիւնը երբ կ'ըսէր. -- *«...Ընդառաջ կ'երթար դիմումին առ այդ տրամադրելով ազգային Տան վաճառքէն գոյացած ԻՐ ԳՈՒՄԱՐԷՆ»* ճիշդ չէր, քանի ընկերութեան բաժնեթուղթերու փոխանցում մըն էր: Չենք ուզեր, անգամ մը եւս, եւ մանաւանդ նման առիթով մը քրքրել Ազգ. Տան «թղթօն»ը որ «Գաղտնիք Փարիզու»ի հայկական ցաւալի տարբերակ մըն է, բայց, անհրաժեշտ կը գտնենք որ այս հարցը ժամ առաջ կարգադրուի, կողմերու միջեւ հարցին քննարկումով, ինչպէս արդէն առաջարկեր է Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը: Բոլորովին աւելորդ եւ անտեղի կը նկատենք որ հրապարակային բանավէճ մը բացուի այս առթիւ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Պատերազմական հոլովոյթին մէջ գարգացող հայաստանեան առօրեան քաղաքական ու տնտեսական մարզերէն դուրս քիչ բանի սեւեռելու առիթ կը ձգէ: Մամուլը մեծ մասով իր էջերը կը յատկացնէ այս բնագաւառներուն լուրերուն, անոնց մեկնաբանութիւններուն, երբեմն միայն արձագանգելով ժողովուրդին ապրելակերպին, անոր հակազդեցութիւններուն:

Այս վերջիններուն ամէնէն անմիջական արտայայտութիւնը կ'ըլլան ընթերցողներու նամակները որոնց յատկացուած էջեր կամ սիւնակներ ունին մամուլի կարգ մը անուններ: Այդ նամակները երբեմն կը գրուին անձնական հարցերու պատասխան կամ օժանդակութիւն փնտռելու մղումով, յաճախ ալ պարզապէս ցաւ մը մասնակցելու կամ զայն ուրիշներու հետ բաժնելու մտահոգութեամբ:

Այս կարգի մնայուն էջ մը ունեցող թերթերէն է «Գարուն» ամսագիրը: Այդ էջը կը կրէ «Նամականի» խորագիրը. հոն կը տրուին խմբագրութեան հասած նամակները ամբողջութեամբ, կամ անոնցմէ հատուածներ:

1993-ի վերջին թիւն ալ ունի այդ էջը որուն ընթերցումը շատ աւելի անմիջական ու կենդանի պատկեր մը կուտայ փողոցի մարդուն առօրեային, քան սիւնակներ գրաւած շատ մը յօդուածներ: Անակնկալ չէ որ մութ գոյները շատ են հոն, սակայն կան լուսաւոր երանգներ ալ: Այս վերջինները կը պատկանին անձերու որոնք հերոսութիւնը եւ փիլիսոփայութիւնը ունին ժխտականներու լայնածիր գօտիէն անդին ալ տեսնելու, կամ քիչով գոհանալ գիտնալու:

Դժգոհութեան արտայայտութիւններու տողերէն հետեւեալը կը խօսի յաճախ մատնանշուած երեւոյթի մը մասին, անոր միացնելով անձնական անդրադարձի բաժինը: Ա. Մելիքեան ստորագրուած այդ հատուածին մէջ կ'ըսուի.

«... Ես օր օրի չարանում ու ճախանձ եմ դառնում: Մեղաւորը ես չեմ: Ով էլ լինի իմ փոխարէն, նոյնը կ'անի, որովհետեւ հնարաւոր չէ տասն օր տանը ընդհանրապէս լոյս չունենալ (ասում են՝ վթար է), սառչել խաւարում, երբ դիմացի շէնքերում ոչ թէ երկու ժամ, այլ օրեր անընդմէջ լոյս կայ: Ամէն անգամ պատուհանից նայելիս սիրտս քիչ է մնում պայթի: Այս անարդարութիւնները բոլորիս վերջնականապէս գազան կը դարձնեն»:

Երկրորդ հատուած մը կուգայ նոյն բեւեռէն. միայն «Մելիքսէթ» ստորագրուած այս հատուածը կը մատնէ աւելի մըտահոգիչ կացութիւն մը որուն հակազդեցութիւնը չի սահմանափակուիր նախանձ ու չար ըլլալու պարագաներով: Նամակագիրը քանի մը հարիւր բանուորի տէր ձեռնարկութեան մը տնօրէնն է. կը խոստովանի որ սխալներէ զերծ չեն, պաշտօնի նախանձախնդրութեամբ մը կուտայ ամբողջ մտայնութիւն մը եւ գործելակերպ մը որ այն տպաւորութիւնը կը գործէ պահ մը, թէ կը պատկանի երէկուան: Ան կը գրէ. -- «Միշտ էլ ստուգել են, ուռճացրել մեր վրիպումները, եւ միշտ էլ աւանդական եղանակով լեզու ենք գտել»: Ծարունակութիւնը սակայն թիւրիմացութեան տեղ չի ձգեր. ձեռնարկութեան տնօրէնը կը գրէ ներկայ ժամանակով.

«Այս անգամ էլ «տղերքը» եկան, պեղեցին, քրքրեցին, ակտ կազմեցին...: «Աւանդական եղանակը» չեն մերժում, բայց իբրեւ յաւելում, պահանջում են իմ աշխատողներից երկու հոգու անուն, որոնց վրայ կարողանան ջարդել գործարանի բոլոր բացթողումները...: Հիմա քուն ու դադար չունեմ, խիղճս տանջում է. ի՞նչպէս դէմ գնամ քաղաքական սկզբունքներիս, ո՞ւմ մատնեմ, ո՞ւմ երեխաների հացը կտրեմ...: Մի՞թէ վերստին փչում են տխրահռչակ 37 թուականի քամիները...»:

Ծանրակշիռ կացութենէ մը ծագում առած ենթակայական տագնապին ու մըռայլ հարցականին քով, նոյն էջին վրայ կայ փարոսի հանգամանքով այլ նամակ մը. անոր հեղինակը՝ Ս. Գալստեան հանգիստի կոչուած անձ մըն է. ինք փորձած է եւ ուրիշներու ալ կ'առաջարկէ որոշ փիլիսոփայական կեցուածք մը, մէկդի դնելու համար ժխտականին տիրապետութիւնը:

Ան նախ դժգոհութիւն կը յայտնէ այն երեւոյթին հանդէպ որ նոյն Նամականին դրեթէ միշտ տեղ կուտայ «քննադատական, դժգոհ, իշխանութիւններին կպչող» նամակներու: Ապա կը հարցնէ. - «ի՞նչ է, դուք իսկապէս լաւատես, մեր ղեկավարներին հաւատացող նամակագիրներ չունէ՞ք...»: Ու որպէս «եզակի» մը, կը շարունակէ.

«Նախ մտածենք թէ մենք ի՞նչ ենք տալիս իշխանութիւններին: Կարծում էք նրանք հեշտ ու հանգիստ կեա՞նք են վարում. չէ՞ որ պատասխանատու են մի ողջ ժողովրդի համար: Էլ չեմ ասում որ մեր հանրապետութիւնում քաղաքացիական պատերազմ չլինելը պայմանաւորուած է խելացի ու զուսպ տարուող քաղաքականութեամբ: Դժուա՞ր ենք ապրում, լո՞յս չկայ, կա՞զ չկայ...: Իսկ որտե՞ղ հիմա լաւ է, մի շուրջներդ նայէք, արար աշխարհն է իրար խառնուել, իսկ դուք...: Միայն ստամոքսով ապրել չի՛ կարելի: Ու դէն նետէք ձեր սեւ ակնոցը եւ փորձէք օգտակար լինել մեր անկախ պետութեան կայացմանը: Իսկ եթէ չէք կարող, գոնէ լռէք»:

Վերջին հատուածը փողոցէն կուգայ. ոչ կենցաղային, ոչ տնտեսական, ոչ ալ քաղաքական ոլորտի մեծ, մեծ հարցերու կ'առընչուի ան: Այդ բոլորով սահեղծուած ազդուկին, առօրեայ յորձանքին մէջ լուսանկարչական գործիքի մը «քլի՛ք»ին համարժէք բացխփումով մը կ'ամփոփէ ըսուած ու չըսուած շատ բաներ:

Լ. Կարինեան կը գրէ.

«...Երթուղային տաքսում 5 - 6 տարեկան մի մանչուկ համոզում էր տատին. «Տատի՛կ, որ գնանք խանութ, ես ոչինչ չեմ ասի, ձայն չեմ հանի, բայց դու ինձ համար «Մարս» կ'առնես, չէ՞»: Տատիկը լռում էր:

Աշխարհին հայհոյելով իջայ կանգառում: Այնքան դաժան էր այդ երեխայի խորամանկութիւնը»:

Երբեմն չնչին բաներ որքա՛ն կը դըժւարացնեն սեւ ակնոցները մէկդի ձգելու առաջարկները, նոյնիսկ երբ այդ փափաքը եւ տրամադրութիւնը կայ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԵՐԸ ԼՈՆՏՈՆԻ 1921-Ի ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Փարիզի անհատական արխիւներից մէկում իմ ձեռքն անցաւ «Հ. Հ. պատուիրակութեան համարատուութիւնը» խորագրով մի գրութիւն, որը, որքան որ ինձ յայտնի է, ցայսօր հրատարակուած չէ, եւ կարծում եմ, հետաքրքրական կը լինի ոչ միայն պատմաբանների, այլեւ ընթերցող լայն հասարակայնութեան համար:

Գրութիւնը բաղկացած է 12 էջից, գրուած պարզ (անտիտղոսակիր) թղթերի վրայ, սեւ մատիտով. չունի պաշտօնական հանգամանքը հաստատող կնիք: Ըստ երեւոյթին սեւագիր է, պատրաստուած Լոնտոնի խորհրդաժողովի շրջանակներում գումարուած մի ունկնդրութիւնից յետոյ՝ 1921 թ. փետրուարի 25-ին, կամ յաջորդող մի քանի օրերի ընթացքում:

Գրութիւնը հրատարակւում է ձեռագրին հարազատ, արուած են միայն կէտադրական որոշ միջամտութիւններ:

Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ (1)

Պ. Ա. Ահարոնեան եւ Պօղոս Նուպար Փաշա 1921 Փետրուար 25, ժամը 11-ին ներկայացան Լոնտոն, Արտաքին Գործերու նախարարութեան մէջ գումարուած Գեր. Խորհուրդին (2): Կը նախագահէր լորտ Քըրզըն իր հետ ունենալով Վանզիտարը: Ֆրանսացոց կողմէ ներկայ էին Պէրթըլօ եւ Քամէրէր: Իտալացոց կողմէ՝ կոմս Սֆորցա եւ Կալլէ, Ճափոնի կողմէ՝ կոմս Եաշլչի:

Հայկական պատուիրակութեան կ'ընկերանար զօրավար Բագրատունի:

Նիստը բանալով լորտ Քըրզըն յայտարարեց հետեւեալը.

Ստեղծուած նոր հանգամանքներու շնորհիւ Գերագոյն Խորհուրդը, արեւելեան խնդիրը Խորհրդի նիստի դարձնելով՝ անհրաժեշտ կը համարի լսել եւ հայ պատուիրակութեան կարծիքը Հայաստանի մասին: Կ'ուզէի գիտնալ թէ (դիմելով Պօղոս Փաշային) դուք ինչ մարմնի կամ ինչ կազմակերպութեան անունով պիտի խօսիք:

Պօղոս Նուպար Փաշա բացատրելէ յետոյ թէ ինքը եւ Պ. Ահարոնեան՝ ինչ մարմիններ կը ներկայացնեն եւ թէ ինչպէս երկու պատուիրակութիւնները միացած են պաշտպանելու համար հայկական դատը, կարդաց իր պատրաստած ֆրանսերէն գրաւոր Էքսփոզէն որուն միտքը մօտաւորապէս հետեւեալն էր, որ այս առիթը եւ այս ժողովը խորապէս կը յուզեն զինքը, որ այդքան զոհաբերութիւներէ յետոյ հայ ժողովուրդը չի կրնար հրաժարիլ Սեւրի դաշնագիրով իրեն տրուած իրաւունքներէ, որ եթէ Բոլշեւիքները գրաւած են կովկասեան Հայաստանը այդ փաստը չի կրնար ոչնչացնել հայ Պետութիւն կազմելու մեր իրաւունքները, քանի որ Թրքահայաստանի հողերը կան: Այդ հողերն են որ կը կազմեն հայ պետութեան հիմունքը, հայկական հարցը անոնց հետ է կապուած իր ծագումով, Թըրքահայ ժողովուրդի կրած մարտիրոսութեան պատճառով: Եւ եթէ կովկասեան Հայաստանի մասին կը խօսուի այսօր, պատճառը այն է որ Կովկասահայերը Ռուսաստանի քայքայման շնորհիւ իրենք զիրենք հռչակեցին անկախ եւ միացան Թրքահայաստանի: Առանց այս վերջնոյն քայքայման, դաշնակիցները չէին կրնար մտածել անգամ կովկասեան Հայաստանի անկախութեան մասին, քանի որ այդ հողամասը կը պատկանէր Ռուսաստանին, իրենց դաշնակից մէկ պետութեան: Վերջապէս Պօղոս փաշան աւելցուց որ Հայերու համար կայ նաեւ Կիլիկիոյ խնդիրը: Յայտնի է որ Սեւրի դաշնագրով Թուրքիոյ թողուած է Կիլիկիոյ մեծագոյն մասը միեւնոյն ատեն մնալով ֆրանսական տնտեսական գօտի: Քանի որ մենք Սեւրի դաշնագրին իրագործումը կը պահանջենք մեզ համար, չենք կրնար նոյն դաշնագրին Կիլիկիոյ վերաբերեալ մասին դէմ բողոքել: Բայց քանի որ թրքական ոչ մէկ վարչութիւն չի կրնար հայ ժողովուրդին գոյութիւնը ապահովել ուր որ ալ ըլլայ, մենք պիտի խնդրէինք եւ երախտապարտ պիտի մնայինք եթէ Ֆըրանսա հաճէր Կիլիկիոյ մէջ հայկական ինքնավարութիւն մը ստեղծել իր հովանիին տակ:

Պօղոս փաշայի խօսքերը լսելով նախագահը հրաւիրեց որ Պ. Ահարոնեան նոյնպէս խօսք առնէր: Պ. Ահարոնեան խօսեցաւ հետեւեալը. --

-- Ես խօսք կ'առնեմ յանուն անկախ եւ միացեալ Հայաստանի, կազմուած եւ ճանչցուած Սեւրի դաշնագրով, որը ստորագրած եմ եւ յանուն այն ազգային կառավարութեան որ բոլշեւիկեան ռեժիմը տապալելով՝ այսօր վերստին իշխանութեան գլուխ է անցած: Անծանօթ են ինծի դաշնակիցներու նոր տեսակէտները որոնց մասին այստեղ կը խօսուի եւ որոնք հետեւանք են նոր հանգամանքներու: Հայաստանի կառավարութեան համար այդ նոր հանգամանքները ոչ մէկ ձեւով կրնան խախտել Սեւրի դաշնագրին տրամադրութիւնները յօգուտ մեր երկրին: Այդ դաշնագիրը կազմելով մեր դաշնակիցները հաշուի են առած այն անծայր զոհողութիւնները եւ ծառայութիւնները զոր հայ ժողովուրդը ըրաւ յանուն դաշնակիցներու դատին: Մենք չենք կրնար այդ դաշնագիրէն հրաժարիլ. այդ դաշնագիրը հայ ժողովուրդի «Շառթ»ն է: Կ'ըսեն թէ -թերթերու մէջ կը կարդամ- կովկասեան Հայաստանը բոլշեւիկ է դարձած, Թրքաց Հայաստանի մէջ ալ հայ չկայ, հետեւաբար հայ Պետութիւն այլեւս գոյութիւն չի կրնար ունենալ, քանի որ Հայաստան չկայ: Այս է մասնաւորապէս Թուրքերու թէզը: Թոյլ տուէք խընդրեմ ծանրանալ մեզի համար կենսական այս երկու կէտերուն վրայ: Ես այստեղ կրնամ վճռապէս յայտարարել, եթէ թրքական այդ դաւադիր արշաւանքը դէպի Հայաստան տեղի չունենար բոլշեւիզմը ոչ Հայաստան կրնար թափանցել եւ ոչ ալ Վրաստանի սպառնալ: Թուրք արշաւանքը դէպի Հայաստան կազմակերպուած դաւադրութիւնն էր յատկապէս Սեւրի դաշնագրին դէմ, հետեւաբար եւ դաշնակիցներու դէմ, եւ պարզ է թէ ինչու: ... Դեկտեմբեր 2-ին Աղեքսանդրապոլի մէջ մեր կրած պարտութենէն յետոյ, հայկական կառավարութեան պարտադրուած պայմաններէն առաջինը Սեւրի դաշնագրէն հրաժարելու պայմանն էր: Իմ կառավարութեան Նոյեմբեր 2, 1920-ի հրահանգով այդ պայմանը ես կը յայտարարեմ չեղեալ, որպէս բռնութեան տակ ստորագրուած: Սեւրի դաշնագրով ստեղծուած Հայաստանը Թուրք ազգայնականներուն համար անհանդուրժելի է քանի որ կը խափանէ իրենց համաթուրանական ծրագիրները: Կարսի եւ Աղեքսանդրապոլի գրաւումով է որ Թուրքերը կը ճգնին հայ աշխարհի ընդմէջէն ձեռք մեկնել թուրանական աշխարհին, Միջին Ասիային՝ պանիսլամիզմը եւ պանթուրանիզմը իրագործելու համար: Այդ նոյն նպատակով է որ քէմալականները այսօր Կարսի եւ Աղեքսանդրապոլի շրջանները կը կոտորեն եւ կ'աւերեն եւ ճիշդ այն մեթոտով, ինչ մեթոտով որ աւեր ու անմարդաբնակ դարձուցին Թրքահայաստանը: Բոլոր արու հայ ազգաբնակչութիւնը իբր թէ աշխատցնելու պատրուակով կը քշեն Թուրքիոյ խորերը, ճանապարհին ջարդելու համար -կիներն ու աղջիկները կ'առեւանգեն եւ այդ շրջաններուն մէջ այլեւս կանգուն ու շէն հայ գիւղ չի մնար:

Հաւատացած եմ որ դաշնակիցները թրքական այս ոճրային ծրագիրները չեն արդարացներ, մանաւանդ հիմա, երբ հայ ժողովուրդը չնայելով այն դժոխային պայմաններուն, որոնց մէջ կը գտնուի անգամ մը եւս, տապալած է սովետ ռեժիմը իբրեւ խորթ եւ անհարազատ իր հոգիին եւ հաստատած իր ազգային իշխանութիւնը: Կը կարծեմ որ այս փաստը բաւական է ապացուցանելու համար որ բոլշեւիզմը հող չունի Հայաստանի մէջ եւ ներմուծուած է Թուրքերու յառաջխաղացման եւ բարբարոսութեան շնորհիւ: Եւ աւելին պիտի ըսեմ, բոլշեւիզմը հող չի կրնար ունենալ կովկասեան ուրիշ որեւէ երկրի մէջ եւ երբեք արմատ չի կրնար ձգել:

Գալով Թրքահայաստանի դատաւորներու խնդրին, Թուրքերը կ'ըսեն թէ այնտեղ Հայ չկայ -իրենք գիտեն սակայն թէ ուր են այդ Հայերը, գիտեն որ ջարդերով եւ տարագրութիւնով փճացուցին մեծագոյն մասը: Բայց բարեբախտաբար ոչ ամբողջը. երեք հարիւր հազար հոգի, մէկուկէս միլիոն նահատակներու եղբայրներ ու զաւակներ, պատերազմէն ի վեր Կովկասի մէջ կը սպասեն իրենց հայրենիքը վերադառնալու համար, բացի ուրիշ վայրերու մէջ գտնուածներէն: Երբ անցեալ տարի Սան - Ռեմոյի մէջ Լոյտ Ճորճ ինծի կը հարցնէր թէ Էրզրումի վիլայէթին մէջ քանի՞ Հայ կայ, ես կը պատասխանէի թէ 227.000 եւ մենք երկուքս ալ շատ լաւ գիտէինք թէ խօսքը պատերազմէն առաջ եղած Հայերու մասին էր եւ անոնց իրաւունքովն էր որ մենք Սեւրի դաշնագիրը ստացանք: Եւ նկատի առէք որ եթէ Թրքահայաստանի մէջ այսօր Հայ չկայ, մուսուլմաններ ալ չկան: Վերջին վիճակագրութեամբ հաստատուած է որ մուսուլմանութիւնը (հայկական վիլայէթներուն մէջ գտնուած) 96 հազարէն աւելի չէ, այդ թիւին մէկ երրորդն իսկ չի կազմեր Թուրքը, մնացածը ըլլալով քիւրտ եւ ուրիշ ոչ-թուրք ցեղեր: Ասոնց դէմ 300 հազար Թրքահա-

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՁԵՐ ԵՐԱԽԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉ ՈՒՆԻ՞

Երեք տարեկան մանուկներու համար պատրաստուած համակարգիչներ որոնք կրնան գործածուիլ նաեւ մտային յառաջացած մակարդակի տէր երկու տարեկաններու կողմէ, չուտով վաճառքի պիտի հանուին Անգլիոյ մէջ. Ճափոնի մէջ արդէն խաղալիքներու խանութներուն ամէնէն աւելի սպառող ապրանքն են անոնք: Որքին մէջ այդ համակարգիչները խաղալիքներ չեն. շինուած են չափահաներու համար պատրաստուածներուն օրինակով:

Անգլիոյ մանկապարտէզներէն բաւական ժամանակէ ի վեր մուտք գործած է համակարգիչը. կազմակերպուելու մօտ է այն ծրագիրը որ կ'ընկերանայ համակարգիչին, կարդալ սորվելէ առաջ: Իսկ երեք տարեկաններու համար պատրաստուածները փլասթիքէ շինուած, վառ գոյներով տակուն առարկաներ են. ունին հեռատեսիլի պաստառ մը: Հասկնալի է որ տառերով ու թուանշաններով սեղնաշար մը չունենան, քանի որ այդ տարիքի տղոց համար իմաստէ զուրկ բան է անիկա:

Այդ համակարգիչը ամբարած է պատմութիւններու եւ խաղերու զարմանալի պաշար մը որոնք նպատակ ունին երախային սորվեցնելու բանակարգումի հիմնական սկզբունքները ու հեգել, համրել, գծել եւայլն: Երախաները կրնան նոյնիսկ գծանկար պատմութիւններ յօրինել անով:

Հաւանաբար ամէնէն ճիշդ փնորոշումը տուած է անգլիացի մանկապարտիզպանուհի մը ըսելով թէ համակարգիչը մանուկան ոչ մէկ գործունէութիւն կը փոխարինէ եւ երախան զայն չի նախընտրեր իր գիրքերէն ու խորանարդներէն: Ան խաղի ճամբով սորվելու յաւելեալ միջոց մըն է բայց ոչ այլընտրական առարկայ մը:

Ուրիչ մըն ալ կ'ըսէ. - «Համակարգիչը ներյայտ մօղականութիւն մը ունի երախաներուն համար, բայց այն հանգրուանէն ետք երբ անոնք ուրիչ միջոցներով հիմնական ձիրքեր զարգացուցած ըլլան: Պէտք չէ մոռնալ որ մանուկները միշտ կարող են խաւաքարտէ տուփով մը հրաշքներ գործելու. եւ թէ պզտիկի մը ամէնէն աւելի պէտք ունեցած բանը սէրն է»:

ՔԱՂՀԱՆ

...իր պատրաստ են կովկասէն Հայաստան ...նել, առանց հաշուելու դեռ այն հա...րաւոր Հայերը որոնք աշխարհի բոլոր ծայրերէն աչքերնին սեւեռած կը սպա...ան թէ երբ պիտի կրնան իրենց երկիրը վերադառնալ:

Ի դիմաց ՀՀ Պատուիրակութեան
ԱՐՏԱԽԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ
Ընդհ. Քարտուղար

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) Խորագիրը գրուած է կապոյտ մելանով եւ յստակապէս տարբերւում է բուն ...էքստի ձեռագրից:

(2) Սեվրի դաշնագրին (1920 Օգոստոս) յաջորդեցին մի քանի ժողովներ, որոնք կոչուած էին աստիճանաբար վերաարբագրելու այդ դաշնագիրը Թուրքերի օգտին, նախապատրաստելով Լօզանի խորհրդաժողովը: Այդ շարքում Լոնտոնի ժողովը Սեվրի արձանագրած «Ազատ – Անկախ» հասկացողութեան փոխարէն որդեգրեց «Ազգ. Տան» գաղափարը: Ազգերի Լիկայի (1921 Սեպտեմբեր) եւ Փարիզի (1922 Մարտ) ժողովները ի վերջոյ յանգեցին մի բանաձեւի, որը կոչ էր անում Թուրքիային՝ ի նկատի առնել իր հովանու տակ Հայոց մի անկիւն յատկացնելու խնդրանքը: Լօզանի ժողովը (1922 - 1923), վերջապէս, իր պաշտօնագրերի մէջ առհասարակ տեղ չտուեց «Հայաստան» եւ «Հայ» բառերին:

Երեւան — ՀԵՌԱՏԻՊ — Փարիզ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 22 / 26)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Ապրիլ 24-ին Պուքրէշի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի դեսպանատան բացումը: Ներկայ եղած են Արտաքին նախարար Վ. Փափազեան եւ Ռումանիոյ պետական քարտուղար Իոն Գորիցու, դիւանագիտական անձնաւորութիւններ, ռումանահայ ներկայացուցիչներ: Լիազօր դեսպան նշանակուած է Գէորգ Ղազինեան:

ԾՐԱՐՆԵՐՈՒ ԲԱՇԽՈՒՄ

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի միջազգային Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանի Կարմիր Խաչը այս օրերուն աւարտած են Հայաստան բնակող բռնագաղթած 56.241 ընտանիքի, 90 հազար ծրարի բաշխումը, որ նուէրն էր Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան: Ապրիլ 28-ին, այս օգնութեան Բ. մասին եւս բաշխուած են 90 հազար ծըրարներ, որոնք այս անգամ Միացեալ – Նահանգներու միջազգային զարգացման գործակալութեան նուէրն էին:

ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ

Ապրիլ 25-ին փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանին իր հաւատարմագիրը յանձնած է Հոլանտայի նոր դեսպանը՝ Քոթերտ Վիլլէմ տը վոս Փոն Ստինվայկ:

ՅՈՅՍԵՐ՝ ՍԵՒԱՆԱՅ ԼԻՃԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ապրիլ 15-էն դադրած է ուժանիւթի արտադրութեան նպատակով Սեւանայ լիճի ջուրերու օգտագործումը, տրուած ըլլալով որ ելեկտրականութեան անհրաժեշտ քանակը կարելի կ'ըլլայ ձեռք ձգել առանց անոր: Ընկերա – տնտեսական զարգացման շրջագծին մէջ արդէն սկսած էր կարգ մը միջոցներու ձեռնարկումը եւ անցեալ ամիս լիճէն վերցուած էր միայն 1,5 - 2 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր, փոխանակ սովորական 5 միլիոնին:

«ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ» ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Գրողին ծննդեան 125-ամեակին առթիւ Ապրիլ 15-ին Հայաստանի Ազգ. Գրադարանին մէջ բացուած է իր ժողովածուներէ, Երեւան, Պէյրութ, Թիֆլիս եւ այլուր տպուած հրատարակութիւններէն, իրեն նուիրուած յօդուածներէն, լուսանկարներէն բաղկացած ցուցահանդէս մը: Բացումը կատարած եւ Լ. Շանթի կեանքին եւ գործին մասին խօսած է Գրադարանի տնօրէն Ռաֆայէլ Իշխանեան: Ելոյթներ ունեցած են նաեւ գրականագէտ Սերկէյ Սարինեան եւ արձակագիր Գէորգ Դեւրիկեան:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄ ԲԻՒԶԱՆԴԱԳԷՏԻՆ Ի ՊԱՏԻՒ

Արտասահմանի հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապերու հայկական Ընկերակցութեան մէջ Ապրիլ 13-ի իրիկունը տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած՝ ռումանացի ծանօթ բիւզանդագէտ, Սորպոնի փրոֆէսէօր Նիկոլա Եօրկայի: Հայերու բարեկամ այս գիտնականը բացի Հայերու պատմութեան ուսումնասիրութենէն, գրած է Հայերու մասին հարիւրաւոր յօդուածներ, մտերիմ բարեկամը եղած է Արշակ Չօպանեանի, թարգմանած՝ Ֆրիկի, Պէշիկթաշլեանի, Թումանեանի գործերէն:

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ

Ամերիկահայ ճարտարագէտներու եւ գիտնականներու Ընկերակցութիւնը որոշած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս՝ Վիկտոր Համբարձումեանի անունով տարեկան դրամական երեք մրցանակ հաստատել: Անոնք կը տրուին Հայաստանի մէջ ճարտարագիտական, կիրառական եւ բնական գիտութիւններու ոլորտներու յաջողագոյն գիտնականներուն:

ԳՐԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Երեւանի «Իսահակեան» գրադարանին մէջ բացումը կատարուած է «Ղօղանջ անմահութեան» գրական շաբթուան, որ նուիրուած է Պարոյր Սեւակի ծննդեան 70-ամեակին: Բացման խօսքը արտասանած է գրադարանի փոխ - տնօրէն՝ Վերգինէ Առաքելեան, որմէ ետք բանաստեղծին մասին խօսած ու անկէ գործեր արտասանած են Լուիզա Սամուէլեան, Հրանտ Մաթէոսեան, Սաղաթէլ Յարութիւնեան, Վլադիմիր Ապաճեան եւ ուրիշներ: Երաժշտական բաժինը ապահոված է երգչուհի Աննա Մայիլեան:

ԵԶԴԻ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Հայաստանի Եզդիներու Ազգ. Միութեան նախաձեռնութեամբ Ապրիլ 21-ին Երեւանի մէջ կազմակերպուած է եզդի ազատամարտիկներու հաւաք: Հոն նըշուած է որ եզդի բազմաթիւ երիտասարդներ կը մասնակցին Հայաստանի սահմաններու պաշտպանութեան եւ անոնցմէ ինը հերոսաբար նահատակուած են:

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՑԱՆՑ

«Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամի «գիտութիւն – մշակոյթ» ծրագրի շրջագծին մէջ համակարգիչներու ցանցի մը ստեղծման աշխատանքներուն շուրջ, փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան Ապրիլ 23-ին խորհրդակցական ժողով մը կազմակերպած է, որու ընթացքին զեկուցումներ ունեցած են Ֆիզիքի Հիմնարկի տնօրէն Ռուբէն Մկրտչեան, Հաղորդումի Հիմնարկի տնօրէն Եուրի Շուքուրեան, Պետական նախարար Արմենակ Ղազարեան, Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան, Հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէն Մանուշակ Պետրոսեան: Որոշում գոյացած է 1994 Մայիսէն ծրագրին առարկայական գործադրումը սկսելու մասին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ

Երեւանցի եւ Թիֆլիսցի ճատրակի վարպետներ՝ Էլինա Դանիէլեանի եւ Նանա Ալեքսանդրիայի հանդիպումներու շարքը որ տեղի կ'ունենար Երեւանի Տիգրան Պետրոսեան ճատրակի Տան մէջ, աւարտած է 4 - 4 արդիւնքով:

ԹԷՆԻՍ

Հայաստանի Թէնիսի դաշնակցութեան նոր նախագահ ընտրուած է Հրաչիկ Իսրայէլեան: Նախկինը՝ Գրիգոր Արէշեան, շուրջ տարի մըն է բացակայ է Հանրապետութենէն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆութպոլի հայաստանցի ծանօթ մըրցավարներ՝ Հենրիկ Նալպանդեան եւ Սեդրակ Առաքելեան Սկովտիա մեկնած են, մասնակցելու՝ մրցավարներու Կլազքոյի համագումարին:

ԳԱՌՆՋՈՒԻ ՃՇԴՈՒՄԸ

«Մոնտ»ի Ապրիլ 27-ի թիւին մէջ Գառնու ճշդում մը ղրկած է Ժընըվիէվ Պրիթէթի յօդուածին առթիւ («Մոնտ», Ապրիլ 17 / 18) նուիրուած Վանսի թանգարաններուն: Գառնու կը ճշդէ. – «Վիլընէօվի դղեակը ժառանգ ձգուեցաւ քաղաքին, իր նախկին քաղաքապետին Էմիլ Հիւկի կողմէ, թաղապետական խորհուրդի բազմաթիւ խորհրդակցութիւններէ ետք, դղեակը նուիրագործուեցաւ որպէս՝ Գառնու թանգարան: Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ 1986 Յուլիսին, Մշակոյթի այն ատենուան նախարար՝ Ֆր. Լէոթարի կողմէ: Թանգարանը գործեց մինչեւ 1992 Մարտ, բացատրողական այցելութիւններով, այլ արուեստագէտներու ցուցահանդէսներով:

Թաղապետական կազմը, այն ատեն, միակողմանի ձեւով եւ առաւ յատկացուած վայրերը զորս ինք իսկ փոխանձած էր Գառնու թանգարանին եւ միայն այդ թուականէն ի վեր է որ իմ պաստառներս «պահեստի» (տեփօ) մէջ կը գտնուին, բայց պահարաններու եւ կարասիի – պահեստանոցի մէջ եւ ոչ թէ ինչպէս կը գրէք անճշդօրէն, դղեակին սրահներուն մէջ, Գառնու թանգարանի շրջագծին մէջ»:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԽԵՂԱՆԴԱՄ ԾՆՈՒՆԴՆԵՐ

Մեծն – Բրիտանիայէն ետք, Գերմանիոյ մէջ ալ բժշկական շրջանակները ուշադրութիւն կը հրաւիրեն խեղանդամ մանուկներու ծնունդի երեւոյթին վրայ: Հոն եւս, խնդրոյ առարկայ մանուկները ծնած են առանց մատներու, կամ առանց ձեռքի: Հեռատեսիլի կայան մը անոնցմէ քսան հատ գտած է երկրին հիւսիսային ճարտարարուեստական շրջանին մէջ: Նման ծնունդներու բնական համեմատութիւնը տասը հազարէն երեք – չորս է միայն, մինչ Անգլիոյ Ուայթ կղզիին մէջ 300-էն չորս եղած է ան: Վարչապետ Մէյճըր Առողջապահութեան նախարարութեան պատկան բաժիններուն հրահանգած է պրպտել հարցը ու պատճառները բացայայտել:

Բացատրութիւնը որ ամէնէն աւելի ընդունելի կը թուի, օդին ու ջուրին քիմիական ապականութեան վարկածն է. սակայն, մասնագէտները կ'ըսեն թէ նման երեւոյթներ չեն համապատասխաներ ապականութեան ընթացիկ հետեւանքներուն: Կան այլ վարկածներ ալ որոնք կը հիմնուին տակաւին անծանօթ մնացած մանրէի մը գոյութեան հաւանականութեան, կամ աթոմակայաններու շողագործօն բնոյթին վրայ: Սակայն ոչինչ յստակ է տակաւին ու գաղտնիքը կը մնայ լուսաբանելի:

ԿԻՒԹԷՆՊԷՐԿԵԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Լենինեան գրադարանին մէջ, որ այսօր Ռուսաստանի հանրային գրադարան կը կոչուի, Դեկտեմբերին զարմանալի յայտնաբերում մը կատարուած է: Գրադարանին պահեստին մէջ գտնուած են 550 հնատիպ հատորներ, 50 ձեռագիր մատեաններ ու ԺԵ. դարու գործեր որոնց մաս կը կազմէ Կիւթէնպէրկի տպած առաջին Աստուածաշունչին մէկ օրինակը որմէ աշխարհի վրայ հինգ հատ միայն կայ: Այդ Աստուածաշունչը 1945-ին Կարմիր բանակին կողմէ Լայփցիկի Գրքի թանգարանէն առնուած էր 750 հազար հատորներու հետ որոնք «պատերազմական աւար» նկատուած էին:

Աստուածաշունչը պահուած էր հազուագիւտ գիրքերու բաժինին մէջ. Թանգարանին տնօրէնն իսկ տեղեակ չէր անոր գոյութեան: Հիմա հարցը այն է որ այդ Աստուածաշունչն ու միւս հատորները պիտի վերադարձուի՞ն Գերմանիոյ: Մոսկուայի իշխանութիւնները շատ մտադիր չեն թուիր ատոր. կ'ըսեն թէ փոխարէն ոչինչ պիտի ունենան, քանի որ Գերմանացիները փճացուցած են Բ. աշխարհամարտին ընթացքին Խորհրդային Միութենէն իրենց առած արուեստի գործերը:

(Շար. Ա. էջէն)

չը) կ'ափսոսայ որ Թուրքիա այս բոլորին հակազդելու կարողութիւնը չունի ու Արեւմուտքն ալ հաւատք կ'ընծայէ հայկական թէզերուն:

ՍԱՆ - ՄԱՐԻՆՈՅԻ կառքի «Ֆորմիւլ 1» մրցավազքը մահացու եղաւ չարաթավերջին եւ առիթ տուաւ որ կրկին բանավէճ մը բացուի արագութեան եւ վարորդներու ապահովութեան շուրջ: Կիրակի օր, աշխարհի երեք անգամ ախոյեան եղած Էյրթոն Սեննայի եղերական մահը շուքի մէջ ձգեց նախորդ օրուան աւստրիացի վարորդին՝ Ռոլանտ Ռացընպէրկէրի մահը, փորձերու ատեն: Սեննա նոյն տեղը կ'ունենար արկածը եւ ծանրօրէն վիրաւորուած, քանի մը ժամ ետք կը մեռնէր Պոլոնեայի հիւանդանոցը: Պրազիլցի ախոյեանը 34 տարեկան էր: Պրազիլի նախագահը եռօրեայ ազգային սուգ հռչակած է երկրին մէջ: Մրցումը չէր ընդհատուեր, սակայն, թէեւ այլ արկածներէ ալ 6 վիրաւոր կար (4-ը՝ հանդիսատես) եւ յաղթականն էր Գերմանացի՝ Շումախըր որ, անկասկած, պիտի ուզէր տարբեր պայմաններու մէջ յաղթել: Ալէն Փրոսթ եւ ուրիշներ ալ մեքենական խանգարման կը վերագրեն երկուքին ալ արկածը որ կը պատահէր 300 քմ. արագութեամբ:

ՊԱՊԸ բարձոսկրի (ֆէմիւր) բեկում մը ունեցաւ, սահելով բաղնիքը: Անմիջապէս վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուեցաւ Ճէմէլլի հիւանդանոցը, ուր մտած է առաջին անգամ մահափորձին ատեն: Մայիս 2-ին, վիճակը լաւ էր, բայց, անշուշտ ապաքինումը երկար կը տեւէ (75 տարեկան է) եւ նախատեսուած ճամբորդութիւններն ալ ջնջուած են:

«ՍԻԽՏ - ՈՒԷՍԹ», որ դաւաճի 2-րդ օրաթերթն է իր կարեւորութեամբ, դադրեցուց իր հրատարակութիւնը: Տնօրէնութիւնը այս որոշումը տուաւ որպէս հետեւանքով ամիսներէ ի վեր Սէ - Ժէ - Թէ-ի յաջորդական գործադուլներուն, թերթին պատրաստութեան արգիլականացման դէմ:

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ հարաւային շրջանը երկրաշարժ մը պատահած է 5 - 6 աստիճան Ռիխթէրի վրայ (9):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Համբարձում Սիմոնեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սիմոնեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Սեբոբ Բէհաեանի եւ զաւակներուն, իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ազգականին՝ Սիրարփի Սիմոնեանի մահուան առթիւ:

Ողբացեալը մասնաճիւղին նախորդ շրջաններու վարչական եւ երիցագոյն անդամը եղած է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Համբարձումի առթիւ վիճակախաղ մը, Մայիս 12-ին, կէսօրէ վերջ ժամը՝ 15-ին Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին բակին մէջ:

7, rue Arthur Michaud, Marseille 15e

Կը հրաւիրենք բոլորը:

DATE A RETENIR

Vendredi 27 Mai à 20 h 30

— CONCERT —

VIOLON — Gérard TORGOMIAN

GUITARE — Marie SOLIES

Organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'église St. Hermeland à Bagneux

Oeuvres de PAGANINI, SCHUBERT, STRAVINSKI, ...

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Թիւֆէնքճեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Բենիամին Ծակոյեանի մահուան առիթով:

ՊՈԼՍՈՅ
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ հանդիպումի մը,

Գիւղագիր

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20.30-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան
Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue Courcelles, Paris 17e

Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին՝ Մայիս 23-ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9-էն մինչեւ ժամը 18: Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէսօրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հիմինեանին՝
40 – 11 – 19 – 33
Տիկին Մուրատեանին՝
39 – 81 – 33 – 62

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. -

Տէր եւ Տիկին Ժագ Կուրվէնէկ 500 Ֆր.: Իրենց ծնողաց յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեան եւ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զարգարաթճեան 2500-ական Ֆր., իրենց զաւկին վտանգէ մը փրկուելուն առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սիսեռեան 3000 Փրանք, Տիկին Մուրատեան 2000 Ֆր., Պր. Ալեքսանդր Ճանչիէֆ 500 Փրանք, Կարապետ Ջաքմաքճեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Սարգիս Աճէմեան եւ (Շաւիլէն) Հալվաճեան ընտանիք 500-ական Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Ժոսըլին Ջաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Սահակ եւ Վիքթորիա եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՋԱՔՄԱՔՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

l'Association
«NAREG»
d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception

le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**
2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Տ Օ Ն

Ուրախութեան եւ Վիճակախաղի

Կազմակերպուած՝
Սրբոց Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Արծրունի Զրրաչեան» սրահին մէջ
339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. -
ժամը՝ 10-ին պատարագ:
ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ:
ժամը՝ 15-ին վիճակախաղ:

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝
Հեռաձայն. -
91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Մաշտոց Միութիւնը կը հաղորդէ որ իր արտասանական եւ ազատ ընթերցումի մրցումը տեղի կ'ունենայ
ՅՈՒՆԻՍ 5-ին, ԺԱՄԸ 14.30-ին
Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

CONCERT EXCEPTIONNEL

Chant - Piano

Chant : Gayané HOVHANNISSIAN
Cantatrice de l'Opéra d'Erevan

Piano : Anahit SEREKIAN
1er Prix du Conservatoire d'Erevan

JEUDI 5 MAI à 20 h 30

Programme :
KOMITAS, CHOPIN, KHATCHATRIAN, GANATCHIAN . . .

P.A.F. : 80 Frs.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ
«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ
ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»Ը

Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան
Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս
ժամը 20.30-ին
Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին
Musée Guimet
6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna
Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89:

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամա… եան» մասնաճիւղը կը հրաւիրէ շրջան… բոլոր տիկիններն ու օրիորդները, իր … ւանդական ճաշին, Շաբաթ, Մայիս 7-… երեկոյեան ժամը 8.30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

Ճոխ յայտագիր, երաժշտութիւն, անակընկալներ, պար եւ նուէրներ, նաեւ համեղ ճաշեր: Ճաշագին՝ 120 Ֆր.:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

EXPOSITION PHOTOS

«Les combattants du Karabagh»
par Max SIVASLIAN («ARCHAG»)
du 29 Avril au 8 Mai
Poussé par sa quête photographique, «Archag» braque sans cesse son objectif sur les terrifiantes réalités de la guerre...
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 — Fax : 43 78 66 64

BULGARIE:

Rencontre de notre communauté arménienne

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.
Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).
Renseignements et inscriptions :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).
Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.
Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :
Prix : 950 FF.

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par **MARTEN YORGANTZ**
en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS
SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au 43. 81. 01. 72.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A — R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 4
MERCREDI
4 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.319
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.319

ՄԱՄՈՒԼ

Սոլիտարիթէ Փրոթեսթանթ Ֆրանս - Արմենիի կազմակերպութեամբ չորս լրագրողներ (Les Dernières Nouvelles d'Alsace, Ouest-France, Le Progrès, Sud-Ouest) Հայաստան եւ Ղարաբաղ այցելած են Ապրիլ 14-էն 21 : Երկու թղթակիցներու գրութիւններ արդէն լոյս տեսած են : Կ'անդրադառնանք ստորեւ. -

«OUEST-FRANCE»

(26 Avril et 28 Avril)

La guerre oubliée du Karabagh

Առաջին էջէն իսկ կը սկսի Միշէլ Իւռվուայի յօդուածը, նկարներով ճոխացած : Յետադարձ ակնարկէ մը ետք վեց տարիներու պատերազմի մը, չմոռնալով նաեւ երկրաշարժը, լրագրողը կը նկարագրէ վիճակը : Ստեփանակերտ է, երբ ազրպէյճանական օդանաւ մը կը ռմբակոծէ՝ 3 մեռեալ, 10 վիրաւոր : Բաքու սպառնալիք կը տարածէ Ղարաբաղ, ճօնֆէքի - պէտութիւն մը, ֆրանսական նահանգի մը տարածութեամբ, որ կը ջանայ վերապրիլ շատ աւելի զօրաւոր Ազրպէյճանի մը մէջ : Նաեւ աւելի անկազմակերպ : Ճակատը 40 քիլոմեթր անդին է : Կը հանդիպի Ֆրանսահայու մը որ կը խոստովանի իրեն. -

«Ինչ որ ուզենք ունինք որպէս զէնք, ես անգամ Թուան մը գնած եմ 80 հազար տոլարի եւ 24 կալաշնիկով 1100 տոլարի» : Փոխ - վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեան կը բացատրէ գլխաւոր տարբերութիւնը հակառակորդին հետ. - «Մեր դիրքապաշտպանն է : Միշտ աւելի զօրաւոր է ան որ իր օճախը կը պաշտպանէ քան ան որ ուրիշինը կ'ուզէ ձեռք ձգել» : Կը հանդիպի Ազրպէյճանի համար կռուող վարձկաններու որոնք գերի ինկած են :

Հիւանդանոցին նկարագրութիւնն ալ ողբերգական պատկեր մը կը պարզէ : Անրէզիսթ բժիշկը երկար ատեն է ամբողջ գիշեր մը չէ քնացած ու կ'ըսէ թէ թէ կը պակսի առաւելապէս՝ շնչեցնող արուեստական փոքրիկ մեքենաներ եւ հակաճնշիչ ապրանքներ : Վիրաւորները շատ են, Մեռեալները Թիւը, կը գրէ լրագրողը, զինուորական գաղտնիք է :

L'ARMENIE GLISSE VERS LE TIERS MONDE

Թերթին երկրորդ թիւին մէջ, Միշէլ Իւռվուա Երեւանի եւ Գիւմրիի մասին կը խօսի : Լուսինէ կ'ըսէ. -- «տա՞ք ջուր : Տեսած չունիմ 1990-էն ի վեր» : Հայաստան համեմատաբար բարգաւաճ երկիր մըն էր, կը գրէ լրագրողը, բայց 6 տարուան պատերազմը և Թուրքիոյ եւԱզրպէյճանի տնտեսական շրջափակումը զինքը խորասուզած են ափրիկեան տեսակի թշուառութեան մը եւ մոսկովեան տեսակի ճօնգիճններու մէջ : Ելեկտրականութիւն չկայ : Սփիւռքի զօրակցութիւնը կենսական է : Իւռվուա կը պատմէ Երեւանցիին ամէնօրեայ կեանքը, գիներու ահաւոր յաւելումներ եւայլն, եւայլն : Յօդուածին վերջին մասը կը վերաբերի Գիւմրիի որ դեռ կը պարզէ երկրաշարժէն կրած իր վնասներուն պատկերը : Բնակչութեան 70%-ը, կորսնցուցած է իր բնակարանը, վեց տարի ետք միայն 20%-ը օթեւան մը ունի : Պատուելի Սա-

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 27 / 29)

ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՊ-ի միջխորհրդարանական խումբի նախաձեռնութեամբ եւ Ազրպէյճանի, Հայաստանի, ԼՂՀ-ի խորհրդարանականներու մասնակցութեամբ Բիշկէկ գումարուելիք Արցախի հարցին նուիրուած ժողովին մասին նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան Ապրիլ 27-ին հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Ռուսաստանի Խորհրդարանի դաշնակցային Խորհուրդի նախագահ Վ. Շումեյկոյի հետ :

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

Ապրիլ 27-ին նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Ֆրանսայի լիազօր դեսպան Տիկին տը Հարթինկը, որու հետ քննարկած է մշակութային համագործակցութեան ընդլայնման հարցեր : Նախագահը տեղեկութիւններ տուած է նաեւ Սահմանադրութեան հաստատման գործընթացին վերաբերեալ :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

Վերջերս Մոսկուա գումարուած ՀԱՊ-ի երկիրներու վեհաժողովին Հայաստան հանդէս եկած էր եւրոպական ԷՋԻՒ-ին նման ՀԱՊ-ի երկիրներու տնտեսական շրջանակներէն ներս ալ հասարակաց նոր տարադրամ մը ստեղծելու առաջարկով : Այս առթիւ, վարչապետ Հ. Բագրատեան իր պաշտօնակիցներուն ուղղած նամակով բացատրած է այս ծրագրին նպատակն ու առաւելութիւնները եւ պահանջած է անոնցմէ զօրավիգ կանգնիլ անոր իրականացման :

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի մօտ Ապրիլ 28-ին տեղի ունեցած է Ուրակաւորման Յանձնաժողովի գործունէութեան եւ գիտական աստիճաններու շնորհման առընչուող հարցերու նուիրուած խորհրդակցական ժողով մը, որուն մասնակցած են Գ.Խ.-ի նախագահը, վարչապետը, փոխ - նախագահը, Գ.Ա.-ի նախագահը, նախարարներ եւ ակադեմիկոսներ :

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

Ղրիմի Հանրապետութեան նախագահ Եուրի Մեշկով Ապրիլ 24-ի առթիւ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանին :

ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի Ապրիլ 27 թուակիր հրամանագրով հաստատուած է Հայաստանի դեսպանութիւններու կանոնադրութիւնը : Արտաքին նախարարութեան յանձնարարուած է 3 ամսուան ժամանակացոյցի մը մէջ մշակել արտասահմանի Հայաստանի դեսպանութիւններուն կանոնադրութիւնը, այս վերջիններուն աջակցութեամբ :

ԿԸ ՎԵՐԱԿՈՉՈՒԻՆ ԻՐԵՆՑ ՀԱՐԱԶԱՏ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ

ԼՂՀ-ի Գ.Խ.-ի մէջ ստեղծուած է տեղանուններու փոփոխութեան յատուկ յանձնաժողով մը որ արդէն սկսած է իր աշխատանքները Ասկերանի շրջանի բնակավայրերուն իրենց հարազատ անունները վերադարձնելու ուղղութեամբ : Մարտակերտի շրջանի օտարահունչ անուններով 28 գիւղեր արդէն վերանուանուած են իրենց պատմական հայկական անուններով. այսօր Արցախի 250 բնակավայրերէն շուրջ 100-ը կը կոչուին Ազրպէյճանցիներու կողմէ դրուած անուններով :

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 2 - 2 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեց Կէօնեոնի հետ : 20-րդ է դասաւորման մէջ, 32 կէտով, գլուխն է միշտ Ռէնն (50 կէտ) :

Հակեանի եւ Արթիւր Մինասեանի հանդիպումը պատճառ եղած է որ միասնաբար (Սոլիտարիթէ Փրոթեսթանթի) ընկերային «Ընտանիք» կեդրոնը հաստատեն որ 1450 որբ կ'ընդունի (5-էն 18 տարեկան) : Հոն կը սորվին կար, փայտի վրայ աշխատիլ, լուսանկարչութիւն կամ բանակարգում : (ինֆորմաթիք) : Նաեւ իրենք որոշած են ջերմութիւն ապահովել Գիւմրիի 50 դպրոցներուն, ցուրտին պատճառաւ փակուած, եւայլն, եւայլն :

«DERNIERES NOUVELLES D'ALSACE»

(27, 28 Avril)

LA GUERRE OUBLIEE

Հոս ալ, թղթակցութիւնը զինուորի մը նկարով, կը սկսի առաջին էջէն : Ամբողջ էջ մըն ալ ներսը, նկարներով եւ քարտէսով : Տոմինիք Եունկ նաեւ կը սկսի Ղարաբաղէն, Ստեփանակերտի հիւանդանոցէն, կը խօսի վիրաւորներուն մասին : Պատմական ակնարկ մը կը նետէ, բացատրելու համար ներկայ կացութիւնը :

Յաջորդ թիւին յօդուածը խորագրուած է. -- «Լ. Ղարաբաղ՝ կաւէ ոտքերով անկախութիւն» ու լրագրողը կը բացատրէ որ ան կը մնայ դիւանագիտական կղզիացման մէջ :

Ստեփանակերտի նկարագրութիւնը շատ չի տարբերիր Իւռվուայի գրածէն : Ի վերջոյ, նոյն ցաւերը կը տեսնեն :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Զբօսաշրջութեան նախարարը ցաւ յայտնած է որ երկրին հարաւ - արեւելեան շրջանը պիտի զրկուի զբօսաշրջիկներէ որոնք եկամուտի կարեւոր աղբիւր են : Նախարարը ըսած է թէ քաղաքներու եւ օտար զբօսաշրջիկներու առեւանգումի դէպքերու պատճառով արտասահմանեան կազմակերպութիւնները իրենց ցանկերէն ջնջած են Թուրքիոյ այդ շրջանը :

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ նախագահը Պրիւքսել հասած է ՕԹԱՆ-ի Խաղաղութեան համաձայնագիրը ստորագրելու համար : Այդ քայլով, ան պիտի ջանայ Ռուսաստանի դէմ Արեւմուտքի նեցուկը ապահովել : Հ. Ալիեւ քաղաքական դէմքերու հետ հանդիպումներու ընթացքին, կը սպասուի որ Ղարաբաղի համար նպաստաւոր լուծումի դիմումներ կատարէ, օգտագործելով քարիւղի իրենց պահեստները :

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ ընտրութիւններու վերջնական արդիւնքները յայտնի չէին տակաւին Մայիս 3-ին, բայց, Մանտելայի կուսակցութեան (Ափրիկեան Ազգային Քոնկրէ) յաղթանակը ոչ մէկ կասկած կը վերցնէր : 22 միլիոն քուէներուն միայն 43%-ը բացուած էին եւ Մանտելա շուրջ 62% ձեռք կը ձգէր : Հրաժարեալ նախագահին (տը Քլէրք) կուսակցութիւնը միայն կրնայ կշիռք ունենալ մօտ 25%-ով, մնացեալները՝ զուլու եւ այլ շարժումներ 5-էն 7% հազիւ կրնան ստանալ : Ուրբաթ, Մայիս 6-ին է որ Խորհրդարանը նիստ կը գումարէ եւ կ'ընտրէ Հանրապետութեան նախագահը որ անշուշտ Նելսըն Մանտելան է :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ սրտնեղած է մամուլին տարածած արտառոց լուրերէն ինչ կը վերաբերի իր զօրակցութեան Թափիի ցանկին : Ըստեցա նոյնիսկ թէ ինք էր դրդիչը այդ ցանկին : Միթերան բոլոր գործակիցները հաւաքած էր Ելիզէ եւ կարգի հրաւիրած : Ցանդիմանութի՞ւն, ոչ բոլորովին, բայց խորհրդականներէն մէկը որ ներկայ չէր եղած ժողովին, պատմած է որ նախագահը ըսած կ'ըլլայ. - «Ի՞նչ է այս պորտէլը» : Նախագահը միայն Թափիի շուրջ ծնած պատմութենէն չէ որ նեղուած է, Թիւրքմէնիստանի նախագահին անցեալ տարի նուիրած ձիուն (որ անհետացեր է) հարցն ալ ջղագրգռած է զինք : Միթերան շեշտած է որ զօրավիգ է ընկերվարական ցանկին :

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ միջազգային օրուան (Մայիս 3) առթիւ, «Առանց սահմանի թղթակիցներ» Միութիւնը տարեկան տեղեկագիր մը հրապարակած է որ բաւական ողբերգական պատկեր մը կը պարզէ : 1993-ին, առնուազն 63 լրագրողներ մեռած են, 140 ուրիշներ միշտ բանտն են : Դեռ Կիրակի օր, Պոսնիոյ մէջ, երկու ամերիկացի լրագրողներ մեռած են ականի մը կոխելով :

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ «ուրիշ քաղաքականութիւն» մը կը նախատեսէ գործազրկութեան դէմ պայքարելու համար : Շաբաթը չորս օրուան աշխատանքը մէկ օրինակն է իր ծրագրին :

ՊՈԼՍՈՅ Ղալաթիոյ կամուրջին նորոգութիւնը 160 միլիառ թրքական ոսկի (շուրջ 28 միլիոն ֆրանք) արժած է : Կամուրջը որ հաստատուած էր 1912-ին քաղաքին երկու ափերը միացնելու համար, մասամբ քանդուած էր 1992-ի հրդեհէն :

Lettre ouverte à Bernard Lewis et quelques autres

par Yves TERNON

NDLR. — En ces jours, où les déclarations négationnistes de Bernard Lewis et les procès intentés à ce propos contre lui font couler beaucoup d'encre, nous avons jugé opportun de publier, avec son autorisation, l'excellente préface qu'Yves Ternon a signée pour «La Province de la mort» *de Leslie A. Davis (Ed. Complexe). Cet ouvrage doit trouver une très large diffusion et la reproduction de cette préface devrait œuvrer en ce sens.*

⁂

Rien n'autorise un Etat à supprimer en masse une catégorie quelconque de ses citoyens. Si un Etat viole cet interdit, il tentera de se justifier en rejetant la responsabilité sur la victime qui l'a contraint à la tuer ou en niant contre toute évidence les faits qu'on lui reproche. J'ai pu me convaincre de la constance de ces réactions de rejet ou de négation en étudiant pendant vingt-cinq ans les mécanismes de liquidation massive par un Etat en différents moments et en différents lieux. J'ai commencé mes recherches il y a un quart de siècle par l'examen des comportements criminels de médecins allemands sous le national socialisme (1). Lorsqu'il me fallut constater que des hommes qui avaient fait serment de défendre et protéger la vie humaine avaient torturé leurs semblables lors d'expériences dites scientifiques ou avaient organisé la mise à mort des pensionnaires des asiles d'aliénés allemands sous le prétexte de les aider à mourir, je n'avais plus guère d'illusions à me faire sur l'avilissement de l'homme par un système despotique. Je doute que l'on parvienne à me convaincre de la culpabilité des victimes d'un génocide. Ceux qu'on assassine ne sont pas responsables de leur meurtre. On leur a volé leur vie et je ferai tout pour qu'on ne leur vole pas aussi leur mort. C'est de cette volonté de justice —et non d'une ascendance juive ou arménienne que je n'ai pas— que procède mon acharnement à préserver la vérité et, si elle est altérée, à la restituer. Je poursuis cette tâche avec l'obstination et la rigueur du chercheur, la précision du chirurgien, bien qu'aucune institution ne m'ait investi d'un quelconque pouvoir pour mener ces enquêtes. Pour y parvenir, je ne dispose que de sources documentaires. Celles-ci sont, dans le cas arménien, considérables : sources américaines, allemandes, britanniques, françaises, qui, toutes, corroborent les mêmes faits. La liquidation organisée des populations arméniennes d'Anatolie à la faveur d'une déportation générale est patente. Cela s'appelle un génocide. Ceux qui l'affirment disposent certes d'une énorme masse de preuves. Mais, alors qu'au procès de Nuremberg les accusés étaient les anciens dirigeants d'un Etat vaincu, l'accusation a en face d'elle un Etat qui met toute sa puissance au service de la négation de ce génocide. C'est donc à un lent et patient travail de contre-réfutation des déclarations de menteurs, qui savent qu'ils mentent mais qui en aucun cas, quelle que soit la force des arguments qu'on leur oppose, ne reconnaîtront leur mensonge, qu'est condamné celui qui veut prouver que les Arméniens de l'Empire ottoman ont, en 1915 et 1916, été victimes d'un génocide programmé et perpétré par le Comité Union et Progrès —*Ittihad ve Terakki*— qui contrôlait alors le gouvernement ottoman.

Pour perpétrer son crime, le gouvernement ottoman utilisa la couverture d'une déportation. Il publia un ordre officiel expliquant la nécessité de transférer loin du front une population soupçonnée d'intelligence avec l'ennemi. C'est à partir de ce camouflage que les versions divergent. Il n'y a aucune différence de nature entre le massacre d'un groupe humain là où il vit, au cours d'un déportation ou dans un centre d'extermination. Poutant, la négation turque s'attache aujourd'hui à nier l'intention de destruction. Il n'en fut pas toujours ainsi. Au terme de la Première Guerre mondiale, le gouvernement turc voulait démontrer que les massacres d'Arméniens avaient été organisés sur ordre du Comité central du parti Union et Progrès, dont la plupart des membres étaient en fuite et furent jugés *in absentia* et exécutés par des bandes de tueurs formées par ce parti. La délégation turque à la Conférence de la Paix ne chercha pas à dissimuler les responsabilités du Comité central et le gouvernement fit instruire des procès qui se tinrent en 1919 à Constantinople et dans les provinces et désignèrent comme coupables les dirigeants de l'Ittihad. La documentation recueillie montrait que les principaux exécutants appartenaient à une Organisation spéciale dépendant du ministère de l'Intérieur et à laquelle les autorités locales étaient tenues d'obéir(2). Si le mot génocide avait alors existé, le doute n'aurait pas été permis. Puis les vents tournèrent. Les Arméniens ne disposèrent pas d'une représentation nationale et la Turquie kémaliste devint une pièce maîtresse de la géopolitique. Il était impératif qu'elle effaçât toute trace de ce forfait qui ternissait son image. Lorsque le mot génocide fut inventé et eut force de loi, la Turquie signa la Convention de 1948 sur la prévention et la répression du crime de génocide. Comme l'incrimination reposait sur la preuve de l'intention, la négation turque mit quiconque au défi de produire un ordre d'extermination des Arméniens signé par le Comité Union et Progrès ou un ministre ottoman. La manœuvre était grossière : *une telle pièce n'a jamais existé dans aucun cas de génocide*. Le génocide est un crime perpétré dans le plus grand secret et on ne peut le prouver qu'en produisant des preuves indirectes : ordres qui n'avaient pu être transmis oralement et que les destinataires n'avaient pu détruits après en avoir pris connaissance, dispositions des coupables, récits de témoins. Les historiens turcs veillent à rejeter comme un faux toute pièce officielle produite comme preuve et leur gouvernement les assiste en ouvrant, soixante-dix ans après, des archives qu'il a eu tout le temps d'épurer soigneusement, ouverture qu'il célèbre comme une démonstration de sa bonne foi et de son intégrité. Restent les archives étrangères, surtout celles d'Allemagne, alliée de la Turquie, et des Etats-Unis, qui conservèrent une représentation diplomatique dans ce pays jusqu'en avril 1917, en tant que puissance neutre (3). Le contenu des archives de la Wilhelmstrasse avait été porté à la conanissance du public par le pasteur Lepsius en 1919 (4). De même, le rapport de Lepsius sur la situation du peuple arménien en Turquie, paru en Allemagne en 1916, et le Livre Bleu du vicomte Bryce établissaient la volonté d'anéantissement du Comité Union et Progrès en se fondant sur plusieurs documents, dont les extraits d'une dépêche adressée par le consul américain de Kharpout, Leslie Davis, son ambassade de Constantinople, dépêche communiquée par l'*American Committee for Armenian and Syrian Relief* (5). C'est ainsi que le consul Davis fit son entrée dans l'histoire du génocide des Arméniens.

Protégés par leur immunité diplomatique, les consuls ou agents consulaires purent observer les méthodes utilisées dans les provinces pour supprimer les Arméniens. Ils avaient, de leur poste, en urgence, adressé des dépêches à leurs ambassades dont certaines avaient été interceptées par la censure turque. Puis, de retour chez eux, ils avaient rédigé des rapports à l'intention de leur administration. Ce sont ces documents que des chercheurs, soucieux de reconstituer dans ses moindres détails le mécanisme du génocide des Arméniens, exhumèrent des archives dès qu'ils furent autorisés à les consulter. L'assemblage de ces documents, comme celui des pièces d'un puzzle, fournit une expertise de la preuve. Si les pièces restituent une image globale, sans décalage ni rupture, le doute est levé. Qu'ils soient allemands ou américains, et alors qu'ils n'avaient, à l'évidence, pu se consulter avant de rédiger leurs rapports, *tous les agents consulaires affirment que les fonctionnaires turcs —civils et militaires— ont obéi à des ordres venus de la capitale et que la déportation était à la fois le prétexte et l'un des moyens de l'extermination*. Chacun n'a observé qu'un moment du crime, en un seul lieu. Il n'a vu que ce qui se passait dans sa ville. Certains furent plus curieux et parcoururent les provinces pour découvrir l'étendue du carnage. Ce fut le cas du consul Davis.

J'aurais aimé évoquer avec respect les victimes de cette tragédie, réduire la distance qui nous en sépare et parler des morts de cette province comme s'ils étaient tombés hier, devant nous, victimes de l'intolérance d'Etat. Mais il me faut, expert commis dans un procès insolite pour faux et usage de faux, m'expliquer sur le document que je présente, me dispenser des formules d'usage sur le deuil et la mémoire blessée, autopsier le texte faute de pouvoir examiner des corps depuis longtemps disparus et affirmer mon intime conviction. Ceci contre un ministere public qui d'accusé se transforme en procureur, et devant un tribunal qui exige l'administration de la preuve afin de lever le doute que l'assassin a laissé dans son esprit.

Dans l'édition américaine où elle le produit pour la première fois, Susan Blair décrit le parcours de son enquête (6). A son retour aux Etats-Unis à la fin de 1917, le consul Leslie Ammerton Davis est prié par le directeur du service consulaire au Département d'Etat, Wilbur J. Carr, de rédiger un rapport sur son activité à Kharpout où il fut en poste de mai 1914 à avril 1917. Ce rapport est remis en deux exemplaires classés confidentiels le 9 février 1918, l'un à Wilbur Carr, l'autre au Bureau consulaire. Chacun de ces exemplaires est certifié exact et commenté par le chef du service correspondant. Les annotations sont élogieuses pour le consul Davis qui a «effectué un excellent travail dans des conditions difficiles». Ce rapport, «lu avec un vif intérêt, est considéré comme extrêmement précieux». Mais il n'est pas destiné à être publié et n'est même pas utilisé par les représentants américains à la Confénce de la Paix. En 1949, le Département d'Etat remet aux Archives nationales ses archives de 1910 à 1929. Les éléments non classés sont accessibles au public, mais ceux qui sont classés ne peuvent être consultés qu'avec une autorisation du Département d'Etat. Le rapport Davis n'est «déclassé» qu'en 1961. L'exemplaire n° 2 est microfilmé en 1969, tandis que l'exemplaire n° 1, celui de Carr, reste dans le dossier Davis au Service du personnel. Il n'y a aucun doute : le rapport Davis, ainsi que les dépêches publiées en annexe, sont authentiques; il est publié pour la première fois en 1989.

(A suivre)

Notes

(1) Histoire de la médecine SS; Le massacre des aliénés; Les médecins allemands et le national-socialisme (*en collaboration avec Socrate Helman*). *Casterman*, 1969, 1971 *et* 1973.

(2) *La documentation sur ce procès est disponible sous forme de microfilms au Zorian Institut, Cambridge, Massachussets.*

(3) *Henry Morgenthau*, Mémoires, suivis de documents inédits du Département d'Etat. *Paris, Flammarion*, 1983.

(4) Archives du génocide des Arméniens, recueillis et présentées par Johannes Lepsius, *Paris, Fayard*, 1986.

(5) *Johannes Lepsius*, Rapport secret sur les massacres d'Arménie (1915 - 1916). *Paris, Payot*, 1918 (*réédition* 1987). Livre Bleu du gouvernement britannique concernant le traitement des Arméniens dans l'Empire ottoman (1915 - 1916). *Paris, Payot*, 1987.

(6) *Leslie A. Davis (Edited by Susan Blair)*, The Slaughterhouse Province: An American Diplomat's Report on the Armenian Genocide, 1915 - 1917, *New Rochelle NY, Aristide Caratzas*, 1989.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԵՐԸ ԼՈՆՏՈՆԻ 1921-Ի ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջ)

Սեվրի դաշնագրին մէջ յօդուած մը կայ՝ 218-րդը, որով դաշնակիցները իրենց բացարձակ սեփականութիւնը կը համարին Թուրքիոյ մէջ գտնուած այն հողերը, ուր թաղուած են դաշնակից բանակներու սպաննուածներն ու մեռեալները (այս պատերազմի ընթացքին) եւ այդ հողերը յայտարարուած են որպէս նուիրական։ Արդ, Կովկասի երկու միլիոն Հայութիւնը, ի Սփիւռս աշխարհի ցրուած մէկ միլիոն Հայութիւնը նախկին Թուրքիոյ գաւառները կը նկատեն իրենց 1·500·000 ազգակիցներու գերեզմանը։ Ինչպէս որ դաշնակիցները չուզեցին իրենց մեռեալները լքել, նոյնպէս ալ հայ ցեղը պիտի չկրնայ լքել իր մեծ ու նուիրական գերեզմանը։ Մենք կը հաւատանք որ դաշնակիցները կու տան մեզի մեր քանդուած ու աւեր հայրենիքը։ Հայ ժողովուրդը միշտ կը սպասէ եւ եթէ դարձեալ այս կողմէն յուսախաբ դառնայ, ան պիտի հետապնդէ ուրիշ ճամբաներ ուրիշ հնարներ՝ օգնութիւն գտնելու, բայց երբեք իր նուիրական հողերէն պիտի չհրաժարի։ Ամէն պարագայի մէջ ես կը յայտարարեմ որ եթէ այս տրամադրութիւններէն տարբեր կարգադրութեան խօսք ըլլայ, ես պիտի խնդրեմ որ ինծի հնարաւորութիւն տրուի յարաբերութեան մէջ մտնելու կառավարութեանս հետ։

Լորտ Զըրզըն, որ Պ. Ահարոնեանի այս խօսքերէն վերջ հարցուց թէ արդեօք Ալեքսանդրապոլի մէջ Թուրքերու կողմէ հայ կառավարութեան պարտադրուած սահմաններու մասին տեղեկութիւն ունի՞ Պ. Ահարոնեան։ Ան պատասխանեց. –

– Այո՛, մօտաւոր կերպով սահմանը կ՚անցնի մինչեւ Արփաչայ գետը, յետոյ մինչեւ Արաքս կայարանը եւ Արաքս գետէն կ՚անցնի մինչեւ Նախիջեւան։ Սուրմալուն յայտարարուած է փլէպիսիթի ենթակայ, իսկ Նախիջեւանի շրջանը կը մնայ Թուրքիոյ հոգատարութեան տակ։

Լորտ Քըրզըն դարձեալ նկատեց թէ Պ. Ահարոնեան իր էքսփոզէին մէջ յի... չատակութիւն ըրաւ Ալեքսանդրապոլի դաշնագրին մասին, որ հայկական լե... կալ կառավարութեան կողմէ ստորագրուած է եւ այդ դաշնագրի իրաւական արժէքին մասին Հայաստանի պատուիրակութեան կարծիքը հարցուց։ Այս եւ ուրիշ կէտերու վրայ Լորտ Քըրզըն կ՚անդրադառնար խիստ բարեացակամօրէն յօդուած մեզ, պատասխան ստանալու համար։ Պ. Ահարոնեան պատասխանեց թէ մենք կը ժխտենք Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը -եւ ամէնէն վճռական կերպով- իբրեւ չարաչար բռնութեան տակ ստորագրուած, եւ սա միայն պատուիրակութեան կարծիքը չէ, այլ նաեւ մեր օր...

նական կառավարութեան կարծիքը, որ Կարսի անկումէն անմիջապէս յետոյ նախատեսելով գալիքը, Նոյեմբեր 2-ի թիւով գրաւոր հրահանգ էր տուած թէ՝ քանի Հայաստանը չորս կողմէն պաշարուած է Թուրք եւ բոլշեւիկ թշնամիներով, կառավարութիւնը կրնայ ստիպուած ըլլալ ծանր յանձնառութիւններ կնքելու, այդ պատուիրակութեան եւ մեր դաշնակիցներուն կը մնայ -կ'ըսէ պաշտօնական թուղթը- չընդունիլ մեր ստորագրելիք այդ ծանր պայմանները եւ վերահաստատել նախկին կացութիւնը։ Ահա թէ ինչու ես կրկին կը յայտարարեմ, որ Աղեքսանդրապոլի դաշնագիրը գոյութիւն չունի մեզի համար եւ հաւատացած եմ որ մեր դաշնակիցներուն համար ալ չեղեալ տոքիւմանն մըն է բռնութեան տակ կատարուած։

Լորտ Քըրզըն դարձեալ նկատեց. --

. Ձեզի յայտնի է որ Սան-Ռեմոյի քոնֆերանսին որոշումով Միացեալ-Նահանգներու նախագահին յանձնուեցաւ իբրեւ միջնորդ՝ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ սահմանները գծելը։ Դուք գիտէք անշուշտ որ կարգ մը հանգամանքներու շնորհիւ այդ սահմանները այսօր անգործադրելի են։ Ի՞նչ կը մտածէ հայ պատուիրակութիւնը այս նոր պայմաններու մէջ, որո՞նք են գործադրելի սահմանները։

Թէեւ այդ հարցին պատասխանելու համար Պ. Ահարոնեան այն կարծիքին եղած է որ պէտք է վերապահել պատասխանը եւ նախօրօք խորհրդակցիլ այդ հարցին մասին, բայց Պօղոս Նուպար փաշա անյարմար գտած է յետաձգումը եւ խօսք առնելով յայտարարած է հետեւեալը. --

. Մենք գիտակցութիւնն ունինք այդ դժուարութիւններուն եւ արդէն իսկ այդ պատճառով էր որ մենք Տրապիզոնը երբեք չէինք պահանջած եւ նոյնիսկ այդ մասին յայտնած ենք նախագահ Ուիլսընին։ Դիւրութիւններ տալու համար այժմ մենք պատրաստ ենք զիջել Տրապիզոնը (3)։

Այնուհետեւ խօսք առաւ Մ. Պէրթըլօ Կիլիկիոյ մասին եւ ըսաւ. --

. Մենք պիտի թողունք Կիլիկիան բայց կրնամ յայտարարել որ Ֆրանսան իր զօրքը քաշելէ առաջ անպատճառ ձեռք կը բերէ հաստատուն երաշխիքներ՝ ապահովելու համար քրիստոնեայ եւ մասնաւորապէս հայ փոքրամասնութեան գոյութիւնն ու իրաւունքները, ինչպէս եւ Թուրք կայսրութեան բոլոր միւս տարրերու իրաւունքները։ Ի հարկէ Կիլիկեան ինքնավարութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան հայեացքներուն մէջ չի մտներ։

Այս խօսքերը ըստ երեւոյթին Ֆրանսական կառավարութեան վերջին եւ պաշտօնական յայտարարութիւններն են որ դժբախտաբար խիստ հեռու են մեզ գոհացնելէ, քանի որ Ֆրանսա այսպէսով կը հրաժարի մեզի համար որեւէ բացառիկ իրաւունք ճանչնալէ Կիլիկիոյ մէջ։

Պօղոս Նուպար փաշա խօսք առաւ. --

. Պ. Պէրթըլօն խօսեցաւ Կիլիկիոյ հայ փոքրամասնութեան մասին, սակայն Հայերը միշտ մեծամասնութիւն են եղած Կիլիկիոյ մէջ։ Իմ մօտս ունիմ Ֆրանսացի սպայի մը վերջերս հրատարակած մէկ գիրքը, որուն մէջ կը գտնուի 1912-ին տպուած Թրքական պաշտօնական վիճակագրութիւն մը եւ գոհ եմ ըսելով որ Թուրքերն անգամ պաշտօնապէս ընդունած են որ մենք Ատանայի շրջանին մէջ մեծամասնութիւն ենք եղած։

Պ. Պերթըլօ ի պատասխան Պ. Քամպըրէի դարձաւ և այս վերջինը կարդաց կարգ մը թուանշաններ՝ իրենց ըսածին համաձայն նոյնպէս Թուրք աղբիւրներէ, ուր Թուրքերն են մեծամասնութիւն։

Ունկնդրութիւնը վերջացաւ մէկ ժամ 10 վայրկեան տեւելէ վերջ։ Ժողովի ընթացքին լուռ մնացին կոմս Սֆորցա (իտալական ներկայացուցիչ), ինչպէս եւ Ճափոնի ներկայացուցիչ՝ կոմս Եայաշի։

Պատուիրակութեան տպաւորութիւնը այն է, որ անգլիական կառավարութիւնը եւ մասնաւորապէս Լորտ Քըրզըն կը շարունակեն ուժգնօրէն պաշտպանել Հայաստանը (4)։ Հաւանական է որ ստիպուած ըլլանք Ուիլսընի գծած սահմաններէն քիչ մը ներս քաշուիլ։ Պատուիրակութիւնը խորապէս համոզուած է որ Աղեքսանդրապոլի դաշնագիրը ոչ մէկ դաշնակից կ'ընդունի։

Ի դիմաց ՀՀ. Պատուիրակութեան՝
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ
Ընդհանուր քարտուղար

(3) Անհրաժեշտ է նախ ծանօթանալ Ազգային Պատուիրակութեան թիկունք կանգնող քաղաքական ուժերի տեսակէտին՝ համեմատելու համար Պօղոս Նուպարի դիրքորոշման հետ։ Հայ Ռամկավար Կուսակցութեան Կեդր. Վարչութիւնը Փետրուարին մի քանի գրութիւններ է փոխանցել Պօղոս Նուպար փաշային, այդ թւում Լոնտոնի ժողովում հրապարակուելիք յիշատակագրի մը նախագիծ, որոնցում իբրեւ յանձնարարական Ազգային Պատուիրակութիւնը առաջարկում է. ա) Թրքահայաստանի անկախութեան հարցը հետապնդել անջատաբար (Ռուսահայաստանի հետ կապուած բարդութիւններից անկախ), բ) Հայաստանի համար պահանջել հոգատար տէրութեան (մանդատատէր), գ) Պահանջել ծովեզերք։ «Առանց ծովեզերքի եւ առանց հոգատարի Հայաստան գոյութիւն չի կրնար ունենալ»,-- ասուած է մի գրութեան մէջ։ Այս կէտերը ձախողուելու պարագայում պէտք է առաջ քաշուէր Կիլիկիայի խնդիրը։ Փետրուարի 22-ին, Կեդր. Վարչութիւնը, Ազատական եւ Ժողովրդական կուսակցութիւնների կատարեալ համաձայնութեամբ, գրեթէ նոյն բովանդակութեամբ մի հեռագիր է ուղարկում Պօղոս Նուպար փաշային. --
«Existence physique Arménie absolument impossible sans littoral prévu et mandataire. Pour toute eventualité indispensable suivre parallèlement question Cilicie».

(4) Այս առթիւ արժէ լսել նաեւ հէնց Քըրզընի տեսակէտը, որը նա յայտնել է իր մի բարեկամին գրուած մտերմիկ նամակում 1922 Փետրուարի 28-ին՝ ունկնդրութիւնից ճիշդ մէկ տարի անց։ «Դաշնակիցները երբեք նպատակ չունեցան Թուրքիոյ մէջ առանձին անկախ Հայաստան մը ստեղծել,-- գրում է Անգլիայի Արտաքին Գործոց նախարարը,- այլ, ինչ որ անոնք Լոնտոնի խորհրդաժողովին առաջադրեցին ուրիշ բան չէր, բայց եթէ կամ Հայաստանէն ի նորս գրաւուած հողամասերը վերադարձնել այս վերջնոյն, եւ կամ Թրքահայաստանէն մաս մը կցել Երեւանի Հանրապետութեան։ Բայց այս վերջին լուծումին պարագային՝ Հայերը պէտք չէ խորհին, թէ Հայաստանի կցուելիք թրքական հողամասը Վանայ լիճին սահմաններէն անդին կրնայ անցնիլ, եւ Հայերը կրնան ելք մը ունենալ Սեւ ծովու վրայ, որովհետեւ հիմա ժամանակները փոխուած են։ Ու ես մինչեւ անգամ չեմ կրնար ապահովցնել, թէ այսչափն ալ կրնայ ձեռք բերուել, վասնզի դաշնակիցք չեն կրնար *բռնի ուժով* պարտադրել զայն Թուրքին։ Ամբողջ յոյսերնիս սա է, թէ Թուրքերը գուցէ տեղի տան Անգլիոյ եւ Ամերիկայի հանրային կարծիքին, բայց այդ մասին ես անձնապէս յոռետես եմ»։ («Արեւ», թիւ 96, 1923, Ապրիլ 4)։

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՅ ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Բրիտանական հանրային կարծիքը յամրօրէն, բայց ամրաքայլ կ'անջատուի խորհրդանշական իր միապետութենէն որ ինքնութեան փաստաթուղթը կը նկատուէր։ Դժուար է ըսել թէ ո՛վ է դարաւոր փառումի մը երեւոյթին վերջ տուող այս կացութեան յանցաւորը։ Համոզուած հանրապետականները պիտի ուզէին առոր մէջ յաղթանակը տեսնել ժողովրդավարացած հիմնարկութիւններ ունենալու իրենց պահանջներուն։ Սակայն պէտք է խոստովանիլ որ տարաձայնութիւններու, շչուկներու սիրահար մամուլը ակամայ մեծ ծառայութիւն մատուցած է անոնց։

Այսուհանդերձ, կարելի չէ Թագաւորութեան ջնջումի լուրջ հեռանկարի մը մասին խօսիլ, տակաւին ծերուկ Ալպիոնը դեռ հոդ հասած չէ, հակառակ որ հարցախոյզները 20% կը նշեն այդ գաղափարին տէր Բրիտանացիներու համեմատութիւնը որ միայն 5% էր տասը տարի առաջ։ Կարեւոր տարբերութիւնը այն է որ այսօր ջնջումի կողմնակիցները կը համարձակին ներկայանալ ճակատաբաց, իսկ հեռատեսիլը կը ջանայ ինքնաքննադատութեամբ կորսնցուցած երկար ժամանակը դարմանել։

Ամէն բան այն համոզումը կը թելադրէ թէ հասած է հարցին քննարկումի պահը։ Ու միապետութեան անկումի երեւոյթին ամէնէն սեւ թուականը կը նկատուի 1992 տարին։ Փետրուարին, թագուհին իր գահակալութեան 40-ամեակը տօնելէ ետք երբ Աւստրալի կ'այցելէր, հանրապետական հովը սկսաւ ուժգնօրէն փչել եւ պաշտօնական տողանցքի մը ընթացքին հանդիսատես մը պոռաց իրեն. «քեզ կը սիրենք, բայց քեզմէ ետք թագակիրներ չենք ուզեր։ Մեծցած ենք այլեւս»։

Յաջորդ երկու ամիսներուն լրատուները մեծ աղմուկով արձագանգեցին իշխան Էնտրիւի եւ Սարահի ու իշխանուհի Էննի եւ ընդդպետ Մարք Ֆիլիփսի ամուսնալուծումներուն։ Այդ աղմուկը տակաւին խաղաղած չէր երբ Մայիսին, իշխան Էտուըրտ պարտաւորուեցաւ հերքել իր միասեռականութեան մասին շրջող պնդումները։

Յունիսին լոյս տեսաւ Կալլէսի իշխանուհիին կենսագրութիւնը ուր Մորթոն կը պատմէր անոր անձնասպանութեան հինգ փորձերուն մասին որոնք հետեւանքն էին առանց սիրոյ ամուսնութեան մը եւ իշխան Չարլզի ու Լէյտի Փարքըր-Պօուըլզի յարաբերութեան։

Նոյեմբերին հրդեհ ծագեցաւ Ուինտըրներու դղեակին մէջ ու մեծապէս աղաւաղուած, թագուհին անխորհուրդ կերպով մտածեց հանրային գանձէն վճարել նորոգութեան ծախքերը։

Յետոյ «Սըն» թերթը հրատարակեց այն ճառը զոր թագուհին պիտի արտասանէր քանի մը օր ետք. այս ճարպիկութիւնը հրապարակաւ ներողութիւն խնդրելու եւ հատուցում վճարելու ստիպեց խմբագրութիւնը։ Այդ ճառէն ետք Էլիզապէթ Բ. որոշեց եկամուտի տուրք վճարել։

Տարուան վերջին ամիսը արձանագրուեցաւ գահաժառանգին եւ կնոջը բաժանումը։ Իսկ Էնն իշխանուհին վերամուսնացաւ։ Մայր թագուհին յայտնեց թէ ամուսնութիւնը նուիրական է իրեն համար ու չի փափաքիր ներկայ գտնուիլ արարողութեան. բայց երբ իրեն ըսուեցաւ թէ ատիկա ոչ մէկ կարեւորութիւն ունէր, փոխեց միտքը ու մասնակցեցաւ արարողութեան։

Տարուան հետ չվերջացան գահին նեղութիւնները։ 1993 Յունուարին յայտնի եղաւ որ Չարլզ ու Տիանա, իւրաքանչիւրը, լրագրողներ կը վարձէր, ամուսնական կեանքին մասին իրենց տարբերակը ներկայացնելու համար հանրութեան։ Ատիկա պատճառ եղաւ որ գետին շահին Տիանային ու իր կենսագրին համագործակցութեան արթնցուցած կասկածները։

Յետոյ յայտնաբերուեցաւ հեռաձայնի խօսակցութիւններու արձանագրութիւն մը Չարլզի եւ Լէյտի Փարքըր-Պոուըլի միջեւ որ փաստը եղաւ անոնց մտերմութեան։

Եորքի արքեպիսկոպոսը առաջարկեց որ վերաքննուին Եկեղեցւոյ եւ միապետութեան կապերը։

Եւ վերջապէս, պաշտօնական կեցուածքը որոշեց դիրք գրաւել գահաժառանգ իշխանին կողքին, շուքի մէջ ձգելով իշխանուհի Տիանան։

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՖԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Երբ մեզմէ բաժնուեցաւ ան, կարծես իր ետեւէն թողուց վէտվէտուն լոյսի, քաղցրութեան, ներդաշնակութեան հէքեաթներ, իր սպիտակ գլուխը մնաց մեր աչքերուն առջեւ իբրեւ խորհրդանշանը ճառագայթով հիւսուած բանաստեղծութեան եւ իր հերոսները վերակենդանացան մեր հոգիներուն մէջ իբր բարեկամներ վաղեմի, ապրած յոգնավրդով կեանքով ու պսակուած՝ անմահութեամբ։

Իր առաքելութիւնը յաջողութիւն գտաւ թէ ոչ, իր մեկնած օրը Պոլիսը կորսնցուց շնորհ մը որ իր վրայ իջած էր աստուածներու ծոցէն, գոգցես կորսնցուց իր լուսափայլ պայծառութիւնը, սեւ թռչունի թեւեր վարագուրեցին երկինքն ու ծովը եւ Ոսկեղջիւրի դալար ափերուն ուռին փոխուած աղջիկները յորդառատ արցունք թափեցին ու տակաւին.

Ջրերի վրայ
Գըլուխնին կախած,
Դողում են անոնք
Ու լալիս կամաց։

⁂

Հայ Կղզի՛ն..., Այնքա՛ն ջինջ է օդը հոն որ կարծես առաւօտ կանուխ բերիները լուացած են զայն։ Հովը կը փչէ, թեթեւ, իր շունչովը կենսատու վանելով ժանգերը մտքին ու հոգիին։ Մաքուր է ամէն ինչ առանց մաքրուած ըլլալու, գետնի քարերը ճեփ ճերմակ են, ծառերուն վրայ չկայ փոշի, լոյսը թրթռուն է ու միջօրէին արեւը չի խանձեր, չի տոչորեր։

Հոն հայ է ամէն բան, նոյնիսկ մեծ չինարի ծառը որ իր բարձունքէն կը տիրապետէ եւ որ համբաւաւոր է. հայ է թերեւս այդ ծառը, որովհետեւ իր ճիւղերը միշտ հովանաւորած են հայ մանկըտիներուն խաղերը եւ չափահասներուն խոկումները։

Փողոցներուն մէջ, ծովափը, նաւամատոյցը մի միայն Հայերէն կը խօսին. յոյն տղաքը Հայերուն պէս կը խօսին եւ Թուրք հաղուադէպ երախաներն ալ գիտեն Հայերէն. խանութպանները հայ են ամէնքը, եւ յոյն քահանան մեր լեզուով կը տեսնուի Տէր Վահանին հետ եւ ատիկա ոչ ոք կը զարմացնէ։

Իր տեսակին մէջ եզական վայր մըն է այդ կղզին որ ինձ սիրելի էր մասնաւորապէս, մանաւանդ անոր համար որ հոն կը գտնէի կազդուրումը իմ երբեմն շատ յոգնած ջիղերուս. քիչ մըն ալ իմս կը զգայի այդ հայ մթնոլորտը։

Սիպիլ եւս մասնաւոր համակրանք մը ունէր Հայ Կղզիին եւ հոն եկած հաստատուած էր խնամելու համար իր ամուսինը որուն մտասեւեռումը իր ծայր աստիճանին հասած, լուրջ հանգամանք առած էր։ Հրանտ Ասատուր այլեւս ինքն իր վրայ իշխելու անկարող, անձնատուր եղած էր մէկ մտածումի. կը կարծէր թէ ամէն ոք զինքը թունաւորելու մտադրութիւն ունի։ Ոչ ոք տեսնել կ'ուզէր եւ միմիայն կինն ու երկու աղջիկները իր սենեակը կրնային մտնել։

Կսկծալի էր այդ երեւոյթը։ Սիպիլ իր կանացի փափուկ խնամքներով շատ քիչ կրցաւ սփոփել ամուսինը, որովհետեւ անագորոյն էր հիւանդութիւնը եւ դարմանը գրեթէ անհնար։

Կ'երթայի երբեմն տեսնել Տիկին Ասատուրը, այլեւս ան չէր այն կրակոտ կինը, որ համակ եռանդ էր, կքած էր քիչ մը, եւ իր ճակտին արդէն իջա եղեամը, եւ այդ գեղեցիկ ճակտին վրայ կը նշմարուէին թեթեւ ակօսներ ամէն անգամ որ վերէն, ամուսինին սենեակէն պզտիկ աղմուկ մը լսէր։ Միասին ժամեր կ'անցընէինք իր պատշգամին վրայ, ուրկից կ'երեւար ծովը եւ հանդիպակաց լեռները։ Կոհակները կուգային ետեւէ ետեւ փշրուիլ եզերքի քարերուն վրայ եւ մենք, երբեմն լուռ մտիկ կ'ընէինք անոնց երգին. երգը թերեւս ծովանոյշներու որ կ'ուզէին մեր խռովքը օրօրել։

Ինձ կը թուէր թէ դրագիտուհին շատ աւելի համակրելի, շատ աւելի քնքոյշ էր այդպէս աշունը թեւակոխած, քիչ մը յոգնաբեկ, քիչ մը թախծոտ, կը սիրէի զինքը բոլոր սրտով։

Երեկոյ մը երբ այդպէս պատշգամը նստած էինք, արտակարգ խրախնդում մը եղաւ փողոցին մէջ։ Որեւէ լուր չունէինք քաղաքէն եւ չէինք գիտեր թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ։ Երթալով մեծցաւ աղմուկը. շուրջի տուներէն ամէնքը կը դիմէին ծովափ, բայց դէմքերը ուրախութիւն կ'արտայայտէին եւ հեռուէն «կեցցէ՜»ներու արձագանգը կուգար։ Դրացիներէն Յոյն մը շտապով տուն կը դառնար, Սիպիլ հարցուց անոր թէ ի՞նչ կար։

- Հայ մեծ անձնաւորութիւն մը եկած է, ըսաւ, ինչ որ է Վէնիզէլոսը մեզի, նոյնն է այս եկողը ձեզի, Հայերուդ։

Կղզին տակն ու վրայ էր, վազող վազողի տեսնելու համար մեծ մարդը որ Խատիսեանն էր։ Ամբողջ Պոլիսը խանդավառ ընդունելութիւն ըրած էր անոր եւ Հայ Կղզին ալ չէր կրնար նոյնպէս չընել։ Խատիսեան Հայաստանի կառավարութեան իբրեւ պատուիրակ, եկած էր անկախութեան փոխառութիւնը կազմակերպելու եւ զայն յաջողութեամբ պսակել տալու համար։

(Շար. 89)

GIA

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN

COMMUNIQUE DE PRESSE

Du 21 au 28 Avril 1994, s'est tenu à Erevan, un séminaire sur les *Services Urbains*. Il était organisé par le Ministère des Affaires Etrangères et le Ministère de l'Equipement de la France, leur homologue arménien, la Mairie de Erevan, le GIA et l'Union des Architectes d'Arménie.

Cette manifestation est la première officiellement présentée en Arménie par un gouvernement étranger, en l'occurence celui de la France avec la présence effective de ses représentants. Elle a bénéficié d'une réussite exceptionnelle en déplaçant plusieurs centaines de spécialistes arméniens autour d'une vingtaine d'entreprises françaises parmi les plus grands groupes (*La Poste, France-Télécom, La Lyonnaise des Eaux, La Caisse des Dépôts et des Consignations*, *BCEOM, SOCOTEC, RTM*,...).

Devant ce succès, il est très vraisemblable que de tels séminaires seront organisés à un rythme annuel dès 1995.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՈՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Կ՚արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մայիս 11,

ժամը 20·30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրճեան սրահ

17, rue Bleue, Paris 9e

Մուտքը ազատ է:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մոսկուայէն Թորոսեան ընտանիքը կը փնտռէ Զաքար եւ Սիւզան Բունեաթեանի զաւակները՝ Փաթրիք եւ Սերժ: Փարիզ եկած են 1918-ին եւ բնակած ուր Մառքատէ: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել Մոսկուա, Տիկին Լօռեթթայի՝

283 - 15 - 15

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Տիկին Սիրարփի Սիմոնեանի թաղման առթիւ:

Սիմոնեան եւ Քէչէեան ընտանիք 500-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Կ. Խաչին, Սէն-Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղը 250-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Կ. Խաչի Կային, Այրի Տիկին Մէժան 100 Եկեղեցւոյ, Զարուքեան ընտանիք 100 Եկեղեցւոյ, Պր. Ժան - Փօլ Գասապեան 200 Եկեղեցւոյ, Տիկին Ալիս Պուլկուրեան 100 Կ. Խաչին, Մինասեան ընտանիք 100 Դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Նալպանդեան 100 Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Արթին Կարպիս 100 Կ. Խաչին, Պզտիկեան ընտանիք 100 Եկեղեցւոյ Սօլաքեան ընտանիք 100 Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Շէհիրեան 100 Եկեղեցւոյ, Տիրատուրեան ընտանիք 200 Կ. Խաչին, Պր. Աբրահամ Սայապալեան 300 Եկեղեցւոյ, Ուլուսեան ընտանիք 100-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Կ. Խաչին, Պր. Քէչէեան 300 Եկեղեցւոյ եւ 500 Ֆր. Ղարաբաղին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տիկին Մելքոնեան 50 Ֆր. Կ. Խաչին:

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացաւ 500 Ֆր. ընկերուհի Անի Գասպարեանէն իր հօր՝ Յ. Գասպարեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Նոյն առթիւ Պր. Ռօժէ Նազգաշեանէ 500 Ֆր.:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Համբարձումի առթիւ վիճակախաղ մը, Մայիս 12-ին, կէսօրէ վերջ ժամը՝ 15-ին Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին բակին մէջ:

7, rue Arthur Michaud, Marseille 15e

Կը հրաւիրենք բոլորը:

ՊՈԼՍՈՅ

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ

ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ հանդիպումի մը,

Գիւղագիր

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Զրուցավար՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30-ին

Հ. Բ. Ը. Միութեան

Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue Courcelles, Paris 17e

Մուտքը ազատ է

ՆԱԽԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ -- Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին՝ Մայիս 23--ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9--էն մինչեւ ժամը 18:

Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝

Տիկին Հիմինեանին՝

40 -- 11 -- 19 -- 33

Տիկին Մուրատեանին՝

39 -- 81 -- 33 -- 62

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE

12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

CONCERT EXCEPTIONNEL

Chant - Piano

Chant : Gayané HOVHANNISSIAN
Cantatrice de l'Opéra d'Erevan

Piano : Anahit SEREKIAN
1er *Prix du Conservatoire d'Erevan*

JEUDI 5 MAI à 20 h 30

Programme :
KOMITAS, CHOPIN, KHATCHATRIAN, GANATCHIAN . . .

P.A.F. : 80 Frs.

l'Association « NAREG » d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception

le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ere partie : **AUDITION MUSICALE**

2eme partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

Nos deux camions sont partis des douanes de Genevilliers mercredi 27 avril à 11h30 avec 2 accompagnateurs d'Arménie et un de France qui filmera le trajet.

Ils seront de retour dans 2 mois afin de recharger du frêt.

Nous remercions A.A.K.A., Aznavour pour l'Arménie, Soutien Français aux Enfants d'Arménie, France Arménie Coopération Echanges, Les Amis d'Arménie, l'Ordre de Malte, Pharmaciens sans Frontières, de la confiance et du soutien qu'ils nous ont accordés ainsi que tous les particuliers.

Nous collectons aussi des médicaments pour les réfugiés de Kiev et de Moscou.

ASSOCIATION
DU 7 DECEMBRE

47, rue de la Défense,
92130 Issy-les-Moulineaux

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

Թ Ա Տ Ե Ր Ա Խ Ո Ւ Մ Բ Ը

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ «ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»Ը

Բեմադիր՝ Վաչէն Մութաֆեան

Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս

ժամը 20·30-ին

Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին

Musée Guimet

6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna

Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Տ Օ Ն

Ուրախութեան եւ Վիճակախաղի

Կազմակերպուած՝

Սրբոց Թարգմանչաց

Մայր Եկեղեցւոյ

Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ

339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. --

ժամը՝ 10-ին պատարագ:

ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ:

ժամը՝ 15-ին վիճակախաղ:

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝

Հեռաձայն. --

91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

Sous la Présidence d'honneur
de *M. Jean-Pierre BRARD*
Député-Maire de Montreuil

SOIREE DE SOLIDARITE AVEC L'ARMENIE

Au profit du Gazoduc Iran - Arménie

Samedi 7 Mai à 20 h 45

à la Bourse de Travail de MONTREUIL - Esplanade Benoît Franchon

(Face à la Mairie) —
M° Mairie de Montreuil

Présentation du projet de la construction du Gazoduc

avec
DIAPORAMA
par **Bedros TERZIAN**
Président du Fonds Arménien de France

PARTIE ARTISTIQUE EXCEPTIONNELLE

LE QUATUOR A N I

1er violon : Jean-Claude Tcheurekdjian
2ème violon : Richard Khayadjian
Alto : Jacques Chirinian
Violoncelle : Chahan Dinanian

LA CHORALE D A R O N
Sous la direction de Stepan Yorganciar
Pianiste Anahide Sevadjian

L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
« E R E B O U N I »

Prix d'entrée : 80 F.
Enfants jusqu'à 12 ans : 50 F.

Renseignements : 48. 59. 45. 82.

Organisée par l'UNION CULTURELLE ARMENIENNE DE MONTREUIL (U C A M)
et le FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Adressez vos dons à:
Fonds Arménien de France
B.P. 12, 75660 Paris Cédex 14.

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը հրաւիրէ ըրջանի բոլոր տիկիններն ու օրիորդները, իր աւանդական ճաշին, Շաբաթ, Մայիս 7-ի երեկոյեան ժամը 8·30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

Ճոխ յայտագիր, երաժշտութիւն, անակընկալներ, պար եւ նուէրներ, նաեւ համեղ ճաշեր: Ճաշագին՝ 120 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՃԱՄԲԱՐ

COLONIE DE VACANCES

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու թէ կը կազմակերպէ իր 11-րդ Երիտասարդական (7-14 տարեկան) ճամբարը որ տեղի կ'ունենայ Վարս գիւղի տեսարժան լեռներուն վրայ, Յուլիս 9 -- 30:

Մանրամասն տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

Տիկին Հերմինէ Անֆիսիոյին՝ 91 · 73 · 95 · 31 եւ

Տիկին Մարթին Գույումճեանին՝ 91 · 71 · 91 · 28:

■

UGAB-Marseille recherche pour sa Colonie de Vacances à Vars (Hautes-Alpes):
— MONITEURS, MONITRICES (avec BAFA de préférence)
— ASSISTANT SANITAIRE
pour le séjour du 9 au 30 Juillet.

Renseignements auprès de : *Mme Herminé Enficiaud* : 91. 73. 95. 31 ou
Mme Martine Kouyoumdjian : 91. 71. 91. 28

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 5
JEUDI
5 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.320 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.320

ԿՌԻՒՆԵՐ ՈՒՄՈՒԴԼՈՒԻ ՇՈՒՐՋ

ԳԱԳԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԹԵՀՐԱՆ ԵՐԹՈՒԴԱՐՁԸ

Մայիս 3-ին, Երեքշաբթի, բուռն մարտեր կային Մարտակերտի հիւսիսեան գիծին գլխաւորաբար՝ Ումուդլու, [illegible], սակայն, ազրպէյճանական բոլոր յարձակումները ետ մղուած են։ Այլ վայրեր նոյն սաստկութեամբ կռիւներ չկային։

Մայիս 2-ին ազրպէյճանական յարձակումներ կատարուած են Մարտակերտի Կարմիրաւան եւ Թալիշ շրջաններուն ուղղութեամբ։ Ղարաբաղեան ուժերը յաջողած են ետ մղել բոլոր գրոհները, թշնամին ստիպելով նախկին դիրքերը քաշուիլ։

Գլխաւոր մտահոգութիւնը, Հայաստան, երբ կը խօսէինք Չորեքշաբթի առաւօտ (Մայիս 4), ջուրերու յորդումն էր, որուն պատճառաւ, ինչպէս գրած էինք երկու կամուրջներ փլած էին եւ Վրաստան — Հայաստան երկաթուղին դադրած։ Յոյս կար որ ջուրերը սկսէին իջնել, որպէսզի կամուրջներու նորոգութիւնը կարելի դառնար։

Մայիս 3-ին, փոխ-նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան որուն կ'ընկերանային Արտաքին փոխ-նախարար՝ Ժիրայր Լիպարիտեան, ինչպէս նաեւ Տնտեսութեան եւ Շինարարութեան նախարարները Թեհրան հասան։ Նոյն օրը, Գագիկ Յարութիւնեան կարեւոր հանդիպումներ ունեցած էր եւ հաւանական կը նկատուէր որ Մայիս 4-ին ալ, նախքան նոյն իրիկունը Երեւան վերադառնալը, ընդունուէր նախագահ Ռաֆսանճանիի կողմէ։

Ռոյթըր կը հաղորդէ որ տասնեակ հազարաւոր Ազրպէյճանցիներ կը պարպեն Բարդա քաղաքը եւ շուրջի գիւղերը։

ԲԻՇԿԵԿԻ ԺՈՂՈՎԸ

ՄԻՋԻՆ-ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱՅ ՕՐԻՆԱԿ ՀԱՆԴԻՍԱՆԱԼ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ ԸՍՏ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

Մայիս 3-ին սկսաւ Կիրգիզստանի մայրաքաղաքը՝ Բիշկեկ, ժողով մը, որուն կը մասնակցին Հայաստանի, Ղարաբաղի, Ազրպէյճանի եւ Ռուսիոյ Խորհրդարաններու նախագահները, մինչ կռիւներ կը շարունակուին շրջանին մէջ։ Ժողովը կը քննէ ռուսական առաջարկ մը որ 3 հանգրուաններով լուծումի մը ճամբայ կ'ուզէ հարթել.

1) Հրադադարի հաստատում
2) Կողմերու ճակատէն քաշուիլը
3) Խաղաղութեան դաշինքի ստորագրութիւն։

Ըստ «Ալ Հայաթ» թերթի թղթակիցին, անկէ ետք միայն իրավիճակի քննարկումը պիտի սկսի, «վերջնական» վիճակ մը հաստատելու համար։ Մոսկուայի մէջ, Ռուսիոյ Արտաքին նախարար Անդրէյ Կոզիրեւ ըսած է որ Միջին-Արեւելքի խաղաղութեան գործընթացը կրնայ «օրինակ» ծառայել նաեւ Ղարաբաղի համար։ Միւս կողմէն, ռուսական Խորհրդարանի նախագահը, Վլատիմիր Շումէյկօ, որ կը մասնակցի Կիրգիզստանի բանակցութիւններուն, ըսած է որ Բաքուի կողմէ Ղարաբաղի ճանաչումը որպէս «կողմ» «կարեւոր անկիւնադարձ մը» կը ներկայացնէ։ Բայց այս մասին խօսելով, մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին, Ազրպէյճանի Խորհրդարանի նախագահը՝ Ռասուլ Կուլիեւ ըսած է որ «Ղարաբաղ» հասկացողութեամբ իրենք միայն Հայերը ի մտի չունին, այլ նաեւ այն Ազերիները որոնք այդ շրջանի բնակչութեան 25 տոկոսը կը կազմէին։ Ըսած է նաեւ որ Ազրպէյճան «բնաւ դաշնակցային պետութիւն մը պիտի չըլլայ», կրկնելով որ Ղարաբաղը անոր մաս կը կազմէ։

Բանակցութիւններուն մասնակցող Ազերի մը ըսած է «Ալ Հայաթ» թերթին որ Ռուսիան է որ «շահաւոր կողմը» պիտի հանդիսանայ այս խնդրին, քանի որ Բաքու գործնականօրէն «հաւանութիւն» տուաւ որ ռուսական զօրքեր մուտք գործեն շրջանին մէջ, երկու կողմերը բաժնելու համար։ Ստիպուեցանք այս որոշումը տալ, քանի որ Թուրքիոյ կողմէ «բարոյական օգնութիւն» չստացանք ու չկարողացանք արգելք հանդիսանալ Հայերու յառաջխաղացումին ճակատի վրայ, ըսած է ան։

Բաքուի մէջ, Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը յայտնած է որ հայկական ուժերը յարձակումի մը ձեռնարկած են Աղդամի եւ Թարթառի շրջանները եւ բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան, Կանճի կողմերը «ռազմավարական» նշանակութիւն ունեցող դիրքերու գրաւման համար։ Հայերը կ'ըսեն որ ետ մղած են Ազերիները եւ կացութիւնը «հանդարտ էր» Մայիս 3-ին։

Այս ժողովին Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ Բաբգէն Արարքցեան, Ղարաբաղի պատուիրակութիւնը՝ Կարէն Բաբուրեան։ Մեկնելէն առաջ, Բ. Արարքցեան յայտարարած էր որ հայկական կողմը հաւատարիմ կը մնայ ղարաբաղեան հակամարտութեան խաղաղ, քաղաքական ճամբով կարգաւորման, շեշտելով թէ առկողականը՝ հրադադարն է, բանակցութիւնները կուգան յետագային։ Հայաստանի պատուիրակութիւնը հետը տարած է մարդասիրական օժանդակութիւն մը (սնունդ եւ դեղորայք) որ նախատեսուած էր Մարտի վերջ, Կիրգիզստանի բնակչութեան կրած վնասները մեղմացնելու։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, ամբողջ գիշեր մը (Մայիս 3-էն 4) բանակցելէ ետք է որ Ռապին եւ Արաֆաթ ստորագրեցին համաձայնագիրը որ ինքնավարութիւն կը շնորհէ Երիքովի եւ Գազայի։ Արարողութեան կը նախագահէր Եգիպտոսի Նախագահը՝ Մուպարաք, 2500 հրաւիրեալներու ներկայութեան (40 երկրէ)։ Այս համաձայնագրով ոչինչ վերջ կը գտնէ, այլ ամէն ինչ կը սկսի, քանի ծայրայեղ տարրեր կան որոնք չեն ուզեր տեղի տալ եւ Իսրայէլի անձնատուութիւն կը տեսնեն այս հաշտարար կարգադրութեան մէջ։ Առաջին յայտարարութիւն մը կնքուած էր 1993, Սեպտեմբեր 13-ին Ուաշինկթըն, այս անգամ վերջնական համաձայնագիրն է որ սակայն, գործնական գետնի վրայ, հանգրուան մըն է։ Իսրայէլի նախկին ռաբունի մը որ, անցեալ շաբթու, կոչ ըրած էր որ Արաֆաթ սպաննուի, այս անգամ «ազգ. սուգ» հռչակած է Մայիս 4-ի օրը։ Իսրայէլցի ծայրայեղները պաղեստինեան պետութեան մը յետագայ ծնունդը կը տեսնեն։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգ. Ժողովի նախագահը՝ Հիւսամէթթին Ճինտորուք որ Փարիզ եկած է իր պաշտօնակից՝ Ֆ. Սեկէնի հրաւէրով, կ'ուզէ ապահովութիւն տալ որ հարկ չկայ մտահոգուելու իսլամապաշտ հոսանքին տարած յաղթանակներէն (Պոլսոյ եւ Անգարայի քաղաքապետարանները, մասնաւորաբար)։ Կը շեշտէ. - «Թուրքիա Ալժերիա չէ»։ Ըստ իրեն, մէկ շրջանով մեծամասնութեան դրութիւնն է որ ապահովեց անոնց յաղթանակը, մինչ միայն ձայներու 24%-ը ունէին։ Աշխարհականները հակայարձակում կը պատրաստեն եւ բոլոր կուսակցութիւնները պէտք է միանան։ Ճինտորուք որ իշխանութեան գլուխ գտնուող «Արդար Ուղի» կուսակցութեան հիմնադիրն է, կ'աւելցնէ թէ Թուրքիոյ մահմետականները «Դեմոկրատ մահմետականներ են, արեւմտեան Եւրոպա ալ իր քրիստոնեայ դեմոկրատները ունի։ Անոնք (իմա՝ մահմետականները) կը խորհին որ աշխարհականութիւն բառը շատ կրկնելով, Թուրքիան կը պառակտեն։ Իշխանութեան գլուխ կ'ուզեն գալ ընտրութիւնները շահելով, կը հեռանան՝ կորսնցնելով»։ Վախ չունի ու կը շեշտէ («Ֆիկարօ»ի հարցազրոյց, Մայիս 4) — «առաջին Խորհրդարանը կը բանէր 1876-ին։ Ոչ մէկ ուժ կրնայ փոխել Թուրքիոյ հանրապետական եւ դեմոկրատ ինքնութիւնը»։ Ինչ կը վերաբերի Անատոլուի կացութեան, 6 երեսփոխաններու անձեռնմխելիութեան ջնջումին, դիրքը յստակ է. - «Եթէ առողջական պատճառներով բացակայ եղած չըլլայի Թուրքիայէն, դէմ քուէարկած կ'ըլլայի։ Կը քննադատեմ նաեւ անոնց ձերբակալութեան ձեւը»։ «Արդար Ուղի»ն նպատակ պէտք չէ ունենայ պատժելու, այլ՝ աւելի ժողովրդավարութիւն բերելու։ Թուրքիոյ Ազգային Ժողովի նախագահը, Մայիս 4-ին, կ'ընդունուէր նախագահ Միթերանի կողմէ։

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ ընտրութիւններու արդիւնքները վերջնական բնոյթ չունէին դեռ Մայիս 4-ին, քուէներու հաշուարկումը շատ դանդաղ կ'ընթանայ։ Այս պատճառով, Խորհրդարանի նիստը որ Մայիս 6-ին պիտի գումարուէր եւ ընտրէր Հանրապետութեան Նախագահը յետաձգուեցաւ Մայիս 9-ին։ Այդ օրն է որ պատմութեան կարեւոր էջ մը կը բացուի սեւ նախագահի մը - Նելսըն Մանտելայի - ընտրութեամբ։

ԴՐԱՄԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆԸ մեծ համեմատութիւններու հասած է նախկին Խորհրդային Միութեան երկիրներուն մէջ։ Անոր դէմ մղուած պայքարն ալ այլ աղէտի մը դուռ կը բանայ՝ ճարտարարուեստի արտադրութեան զգալի նուազումը որ, տեղ տեղ 15-էն 18%-ի հասած է։ Առաջին եռամսեային դրամահոսութիւնը 200%-էն աւելի էր Ազրպէյճան, Ղազախստան, Ուզբեկստան եւ Հայաստան։ Գիները եռապատկուած են Վրաստան։

ՔԷՅՐԹՈՆ ՍԷՆՆԱՅԻ մարմինը Փարիզի ճամբով Պրազիլ փոխադրուեցաւ Մայիս 4-ին։ Ֆորմիւլ 1-ի ախոյեանին եղերական մահը խորապէս ցնցած է իր հայրենիքը, ուր չափազանցութիւններն ալ բոլոր մըրցանիշները կոտրած են։ Կուրքէ աւելի, Պրազիլցիք զինք երկրորդ Յիսուս մը կը նկատեն, որովհետեւ՝ «Յիսուսի նման բուռն մահ մը ունեցած է»...։ Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի ճիշդ այնպէս ինչպէս կ'ըլլայ Պետութեան ղեկավարի մը համար։

ՊՈԼՍՈՅ մէջ սկսած է ցուցադրուիլ հռոմէական շրջանէն մնացած քարադամբան մը որ կը պատկանի 180 թուականին։ Մարմարէ քանդակազարդ դամբանը երբ Միացեալ-Նահանգներու Պրուքլինի թանգարանին մէջ ցուցադրութեան հանուած է, Թուրք պատասխանատուները անդրադարձած են թէ Թուրքիայէն տարուած է հոն, հաւանօրէն 1986 - 87 թուականին։ Մշակոյթի Նախարարութիւնը բազմաթիւ դիմումներով յաջողած է զայն ետ առնել։ Նոյն Նախարարութիւնը մտադիր է դիմումները շարունակելու եւ վերադարձը պահանջելու Թուրքիայէն առեւանգուած պատմական այլ արժէքներու որոնց մաս կը կազմէ նաեւ Տրովադայի պեղումներէն ձեռք բերուած գանձը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԵ՛Ր ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Մամուլի ազատութեան միջազգային օրուան նշումները ծանրացան գլխաւորաբար այն տուեալին վրայ որ 1993-ին 63 լրագրողներ իրենց կեանքը կորսնցուցած էին աշխատանքի ընթացքին ու բռնատէր իշխանութիւններու կողմէ 140 լրագրողներ ալ բանտարկուած՝ իրենց արտայայտած գաղափարներուն, կամ կեցուածքներուն պատճառով։ Այս վերջիններուն մէջ էին Թուրքիոյ քրտամէտ մամուլէն անուններ. անոնցմէ ոմանք անհետ կորսուած են ու ոչ ոք բան մը գիտէ իրենց վերապահուած ճակատագրին մասին։

Օրուան նշումը մե՛ր աշխարհին մէջ, բնականաբար, ակնարկները նախ կ'ուղղէ Հայաստան։ Անոր առաջին քայլերը դէպի ժողովրդավար կարգեր, յատուկ ուշադրութեան առարկայ կը դարձնէ մամուլի մարզը, որպէս գլխաւոր փորձաքար։ Ազատութեան չափանիշը, ուրախալի երեւոյթ է որ - հակառակ պարագայական պատահարներու -, լայն կիրարկում ունի հոն. թերեւս նոյնիսկ երբեմն չափազանց լայն...։

Այս մարզի մեր միւս ճակատին՝ Սփիւռքի մամուլին մէջ, ազատութիւնը հակադրող այլ ազդակներու կ'ենթարկուի, քան՝ ուղղակի վարչակարգի մը, իշխանութեան մը նկատումները։

Հոս, ազատութիւնը բաւական ենթակայական գոյնի մը հետ, ունի իր ներքին տրամաբանութիւնը որուն չափանիշ ըլլալու յաւակնութեամբ յաճախ ասպարէզ կ'իջնեն ... ընթերցողները։ Անոնք՝ պարզ անհատ, կամ մեր ընկերութեան մէջ որոշ հանգամանքի տէր դէմքեր, եթէ ոչ միակ, վստահաբար ամէնէն նկատառելի ներկայութիւնն են այս դաշտին։

Ու Սփիւռքի մամուլի մարզուն պարտքն է համբերութիւն ու լայնախոհութիւն ցոյց տալ, նոյնիսկ ամէնէն անսպասելի հակազդեցութիւններու։ Օրինակ, պէտք է հասկցնել մէկուն թէ կարելի չէ իր մեծ մօրը տարեդարձին առթիւ դրացիին արտասանած ճառին տեղ տալ թերթին մէջ, նոյնիսկ երբ ինք եկեղեցիին տարին չորս անգամ մոմ նուիրող բարերար է։ Այսպէս, պէտք է կարենալ չընդվզիլ նաեւ երբ դիւանագիտական պիտակ կրող մը անթոյլատրելի հռչակէ մամուլի մարզուն մէկ մօտեցումը կամ դատումը ու անտես ալ չառնէ գրաւոր կամ բերանացի բացատրութիւն ու դաս տալ, հրապարակաւ կամ ոչ...։

Եւ դառն է ըսել որ մամուլի ազատութիւնը եթէ ժպիտով մը կրնայ փակել ճառատիրոջ պահանջքի էջը, բաւական լուրջ վէրքերով դուրս կուգայ ինքնակոչ դատաւորներու ճակատէն։

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EQUIPE»

(4 Mai)

L'ARMENIE COMMENCE EN EUROPE

Այս խորագրով յօդուած մը հրատարակած էր մարզական «Էքիփ» օրաթերթը, որու կ'անդրադառնանք մեր յաջորդ թիւով։

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

Բացօթեայ եւ սրահի մէջ հեռացատքի Եւրոպայի մրցանիշի տէր Ռոպէր Էմմիեան Լէկլի (Ֆրանսա) մարզական միջազգային հաւաքոյթին 7.69 ցատքելով առաջին հանդիսացած է, Հայաստանի դրօշին տակ։ Մրցաշրջանի այս առաջին քննութեան Էմմիեանի ոստումը գոհացուցիչ պէտք է նկատել, մանաւանդ որ ընդդէմ հովուն էր։

Հայ մարզիկին յաջորդ ելոյթը կ'ըլլայ՝ Սէն-Տընիի մարզական հաւաքոյթը։

Lettre ouverte à Bernard Lewis et quelques autres

par Yves TERNON

Pourquoi privilégier ce rapport et non, par exemple, publier le rapport Rössler —consul allemand d'Alep— ou le rapport Jackson —consul américain dans cette même ville—, eux aussi accablants? Parce que l'expérience vécue par le consul Davis est unique. Il est le seul diplomate étranger en poste à Kharpout pendant la guerre. Il n'y a pas d'autre consul dans un rayon de plusieurs centaines de kilomètres. Kharpout est au cœur de l'Anatolie, un lieu inaccessible, éloigné de tout port et de toute voie ferrée. Il faut treize jours de voyage en charette au consul pour atteindre Kharpout à partir de la mer Noire et dix-huit jours pour gagner une gare lorsqu'il quitte son poste. C'est dans le vilayet de Kharpout, sauvage, peu praticable, entaillé de profondes vallées, semé de vastes lacs, où personne ne va jamais, que l'Ittihad a organisé l'élimination d'une partie des déportés. Cette province, la «province abattoir» — *The Slaughterhouse Province*, comme la nomme Davis—, est une pièce centrale du dispositif criminel, un parc naturel propice à une mise à mort à l'échelle de dizaines de milliers de personnes.

Le consul est envoyé à Kharpout par son gouvernement pour préserver les intérêts des missions américaines. Il n'habite pas la vieille ville de Kharpout, mais Mamouret-ul-Aziz, à quelques kilomètres de là, dans la plaine où se trouvent les bâtiments administratifs et le commerce. Les Arméniens forment le tiers des habitants de ces deux villes et la plupart des élèves et professeurs de l'Euphrates College, principale mission américaine, sont arméniens. Leslie Davis est un honnête homme. Il est sensible à la souffrance des autres, bien qu'il n'est pas de sympathie particulière pour les Arméniens. C'est un observateur précis qui rapporte ce qu'il voit, ce qu'il entend et ce qu'il fait. C'est aussi un diplomate avisé qui entrentient de bonnes relations avec les autorités provinciales civiles et militaires. Il représente les Etats-Unis et la bannière étoilée le protège. Il transmet par dépêches à son ambassadeur, Henry Morgenthau —qui, lui, connaît la volonté exterminatrice des Jeunes-Turcs—, les événements dont il est le témoin de mai à juillet 1915 (7). Les ambassades en place à Constantinople reçoivent des rapports réguliers qui les informent du déroulement des différentes phases du génocide. Comme elles, *Davis constate l'assassinat des soldats arméniens de l'armée turque, l'arrestation, la torture et la disparition des notables, la mise à mort par petits groupes des hommes arméniens fusillés dans des vallées voisines de Kharpout, la déportation dans la première quinzaine de juillet du reste de la population arménienne.* La rumeur lui apprend les viols et enlèvements de femmes et de jeunes filles arméniennes, les tueries sur les routes de la déportation. La route principale de la déportation par où s'écoule le flot des déportés passe plus à l'ouest, à Malatia, où confluent les convois venus des trois vilayets du Nord: Sivas, Trébizonde, Erzeroum. Une partie des déportés est détournée vers Kharpout, où ils disparaissent. Le consul Davis ne se fait aucune illusion sur le caractère systématique de ce qu'il appelle «ces terribles crimes contre l'humanité». Parlant du gouverneur de la province (*vali*), il écrit en effet: «He was one of the principal agents of the Turkish Government in committing its awful crimes against humanity». *Le vali et le commandant des troupes stationnées à Kharpout le lui confirment au cours de soirées consacrées au bridge dans le salon du consulat: ils exécutent les ordres du gouvernement.* Que peut faire un homme de bonne volonté lorsqu'il est témoin de la perpétration d'un meurtre de masse par un Etat en guerre? Sauver ce qui peut être sauvé. Le consul américain intercède auprès des autorités pour protéger le personnel arménien de son consulat et procurer des passeports et des ressources aux Arméniens de nationalité américaine ou qui ont des familles aux Etats-Unis. Pendant deux ans, il consacre la totalité de son activité à venir en aide aux Arméniens au-delà des limites que lui assigne sa fonction puisqu'il cache des fuyards dans les vastes locaux de son consulat.

Mais il y a plus, et c'est là que Leslie Davis devient un témoin capital du meurtre. A la fin de l'été, il sort de Mamouret-ul-Aziz et se rend dans les villages environnants pour vérifier les rumeurs de massacres. Partout, il constate le même spectacle: des dizaines de villages en ruine et vides. Puis il entreprend à la fin de septembre 1915 une «randonnée» vers le sud, jusqu'au lac Goekulp, où campaient jadis ses prédécesseurs pendant les chauds mois d'été. Un Turc qui lui avait appris l'existence d'un charnier se propose de l'accompagner. Il s'y rend une seconde fois avec un médecin américain, le docteur Atkinson, puis une troisième fois avec son drogman arménien. A chaque fois, il observe un spectacle d'épouvante. Il traverse des chemins encombrés de cadavres exposés, rarement brûlés, jamais enterrés, et, sur les rives du lac, découvre plus de dix mille corps des deux sexes et de tous âges, déjà à l'état de squelettes, ou en putréfaction, quelques-uns plus récents, nus et mutilés. Ce sont les Arméniens de Kharpout ou ceux qu'il a vu passer à Kharpout avec les convois, et dont on vend les vêtements tachés de sang sur les marchés de Kharpout. Le consul Davis détient la preuve que des convois entiers ont été conduits là pour être détruits jusqu'au dernier. *A la lecture du rapport Davis, toute personne de bonne foi est convaincue que la mise à mort était le but assigné à la déportation.*

Si l'authenticité du document est certaine, dans quelle mesure peut-on être sûr que le consul n'a pas déformé la vérité? Parce que la pièce s'emboîte sans défaut dans le reste du puzzle et que tous les recoupements confirment la véracité du témoignage. Les récits des survivants arméniens confirment les descriptions de Davis. L'entreprise de négation turque a tellement perverti le discours sur le génocide des Arméniens que l'on hésite à produire les souvenirs des survivants de crainte d'être taxé de partialité. Il s'agit pourtant là de sources fondamentales dont l'exploitation a à peine commencé. En se retenant de les étudier on se prive de connaissances précieuses et l'on offense ces témoins. Dans un autre registre, les dépositions des témoins américains, en particulier celles du président de l'Euphrates College, Ernest W. Briggs, recoupent celles de Davis (8). Enfin, les dépositions faites en 1918 par les deux plus hauts responsables de la province, le vali Sabit bey et le colonel Vehib Pacha, viennent confirmer que le consul dit la vérité. Ces documents doivent cependant être examinés avec la plus grande prudence. Lorsqu'en novembre 1918 une commission d'enquête est constituée à Constantinople — la Commission Mazhar—, elle collecte tous les documents disponibles. Certains hauts fonctionnaires ont conservé des pièces compromettants pour leurs supérieurs. Ainsi, Sabit bey remet à la commission un télégramme chiffré qu'il a reçu du chef de l'Organisation spéciale, Behaeddine Chakir, pour le transmettre au responsable de cette organisation à Resné, Nazim bey, dans lequel Chakir demande des informations sur les massacres et les exterminations. En fait, il s'agit là d'une «trop belle preuve» et le document serait daté du 21 avril 1915. Or, à ce moment, les déportations n'avaient pas encore commencé (9). Sabit bey demandait qu'en échange de la remise de ce document on lui accorde l'indulgence. On peut donc se demander s'il n'a pas fabriqué cette pièce. Cependant, d'autres télégrammes —il faut rappeler que les télégrammes officiels étaient reçus chiffrés et étaient ensuite décodés, que la production de ces pièces se résume à celle du texte chiffré ou du texte décodé et que, s'ils sont apostillés par le destinataire, ils n'ont pas la valeur des pièces originales— font allusion à l'encombrement des routes et des fleuves par les cadavres ou à la répartition du butin (10). La principale charge retenue contre les accusés au procès de Kharpout fut apportée par Vehib Pacha qui remit à la Commission Mazhar, le 5 décembre 1918, une déposition rédigée sur douze feuillets dans laquelle il fournit des détails sur l'extermination des Arméniens dans les sept provinces orientales et accuse Behaeddine Chakir et l'Organisation spéciale d'avoir organisé ce crime: «Toutes les tragédies humaines, toutes les incitations au meurtre et actes de dépravation [...] furent manigancées par Chakir qui recruta et dirigea les bandes de meurtriers. Elles étaient formées de gibier de potence et comprenaient des gendarmes aux mains sanglantes et aux yeux injectés de sang (11). Ailleurs, il affirme: «Le massacre et la destruction des Arméniens [...] furent le résultat d'une décision du Comité central de l'Ittihad» (12).

En Turquie, ceux qui ont pour fonction de veiller à la désinformation récuseront le témoignage du consul Davis. S'ils ne se concertent pas pour rédiger une réponse unique, ils traiteront différemment ce document. Il leur sera difficile de prétendre que le consul Davis n'a pas existé, mais ils pourront dire qu'il a été acheté —il avait dans son coffre les bijoux d'Arméniens déportés. D'autres, plus subtils, diront que le consul n'a rien constaté qu'on ne connaisse, que la déportation s'est faite au grand jour et que les squelettes et les corps putréfiés n'ont pas d'identité: il pouvait aussi bien s'agir de villageois turcs assassinés par des Kurdes ou même par des bandes arméniennes.

(*A suivre*)

Notes

(7) *Plusieurs dépêches de Leslie Davis parvenues à l'ambassade américaine sont reproduites ci-après.*

(8) *Viscount J. Bryce*, The Treatment of the Armenians in the Ottoman Empire, *London, H.M.S.O.*, 1916. (*Documents 69, 70 et 71, pp. 278-283; seul le document 70 figure dans la traduction française* [op. cit.] *éditée pour la première fois en 1917 et amputée de plusieurs pièces*).

(9) *Cf. Tribunal permanent des peuples*, Le crime de silence, *Paris, Flammarion*, 1984, *p.* 82; *Yves Ternon*, Enquête sur la négation d'un génocide, *Marseille, Ed. Parenthèses*, 1989,, *p.* 118. *Ce télégramme est cité dans l'acte d'accusation du procès des Unionistes.*

(10) *Cf. Y. Ternon*, op. cit., *document C, p.* 119 *et document I, p.* 121.

(11) Ibid., *p.* 151. *Cette référence, ainsi que la suivante, sont extraites de Vahakn Dadrian, «The Naim-Andonian Documents on the World War I Destruction of Ottoman Armenians: the Anatomy of a Genocide»*, International Journal of Middle East Studies (*Cambridge*), 18 (3), *août* 1986, *pp.* 311-360.

(12) Ibid., *p.* 211.

ԵՒՐՈՊԱՆ ԱՍՊՆՋԱԿԱՆ ՀՈՂ ՉԷ ԱՅԼԵՒՍ

Եւրոպայի երկիրներուն մեծ մասը քաղաքական ապաստանի գրեթէ նոյն օրէնսդրութիւնը ունի. սակայն, անոր կիրարկումը նոյն ձեւով չի կատարուիր: Այս պարագային հետեւանք է հաւանաբար այն երեւոյթը որ մինչ այս կարգի դիմումները կը նուազին Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ, Հոլանտայի մէջ կ՚աւելնան:

Ֆրանսան բացայայտօրէն մեծ փափաքող մը չէ ապաստանեալներ ունենալու եւ առ այդ, ամենայն բծախնդրութեամբ կը գործադրէ Ժընեւի համաձայնութիւնը: Չէ՞ որ արդէն Ներքին Գործոց Նախարարը որպէս նպատակ արտայայտած էր գաղթականութիւնը զերոյի իջեցնող գործընթացը: Այսպէս, մինչ նախապէս ապաստանի իրաւունք խնդրողը բաւական էր որ բժշկական տեղեկագիր մը ներկայացնէր փաստելու համար թէ չարչարանք կրած է, այսօր իրմէ կը պահանջուի նաեւ դատարանի որոշում: Ու դիմողներուն մեծ մասը չունի ատիկա: Ֆրանսա կը պահանջէ նաեւ որ դիմումին տէրը փաստէ թէ անձնապէս հալածանքի զոհ է: Այս կանոնը ի զօրու է նոյնիսկ պատերազմէն խոյս տուած պոսնիացի ընտանիքի մը համար:

Այս կեցուածքն ալ դեր ունի անպայման այն երեւոյթին մէջ որ Ֆրանսան եւրոպական այլ երկիրներու համեմատած, նուազ դիմումներ կը ստանայ: 1991-ին 50 հազար թղթածրարներ քննըւած էին, 1992-ին 29 հազար, իսկ 1993-ին տասնեւլադոյն 25 հազար կը նկատուի այդ թիւը: Հոլանտա 1993-ին 10 հազար դիմում ստացած է:

Կայ նաեւ ընդունուած դիմումներու համեմատութեան հարցը: Ֆրանսայի մէջ երկու տարի առաջ 30% էր տոկոսը, իսկ Հոլանտայի մէջ դիմում կատարողները 30 - 60% համեմատութեամբ իրաւունք կը ստանան վերջնականապէս կամ առժամապէս մնալու երկրին մէջ: Գերմանիա եւս փոփոխութեան ենթարկած է այս մասին օրէնքը ու կը պահանջէ որ դիմողները անձնապէս հալածուած ըլլալու փաստ ներկայացնեն: Անկէ առաջ Գերմանիա այն երկիրն էր որ եւրոպական միւս երկիրներուն գումարին չափ ապաստանեալ կ՚ընդունէր: Պէտք է ըսել որ օրէնքի փոփոխութիւնը կամ կեցուածքի խստացումը բան չի փոխեր իսկական ապաստանեալին համար, ունենալով հանդերձ տարահամոզիչ ազդեցութիւն: Այս ազդեցութիւնը նկատելի է յատկապէս տնտեսական դրդապատճառներով ապաստանեալի վերածուածներու մօտ:

Ապաստանեալի դիմումներու պարագային, ապահով երկիրներ նկատուելիքներու ցանկ մը պատրաստելու գաղափարը ծագած էր, եւրոպական սահմաններու ջնջումին հետ. սակայն մինչեւ այսօր Եւրոպական Միութեան երկիրները չեն կրցած համաձայնութեան մը յանգիլ այդ ցանկին մասին:

Պելժիա կատարուած դիմումներու համեմատութիւնը յանկարծ բարձրացած է 1993 Յունիս - Օգոստոսին, երբ Գերմանիա վերաքննելով իր օրէնսդրութիւնը, խստացուցած է պայմանները: Պելժ օրէնքը կ՚արտօնէ որ որպէս ապաստանեալ ներկայացողները մինչեւ որ իրենց մասին վերջնական որոշում չտրուի, պահուին մեկուսարանի մը մէջ: Իսկ առաջին որոշումը ժխտական ըլլալու պարագային, ենթական իրաւունք ունի դիմում ներկայացնելու Ապաստանեալներու մշտական յանձնախումբին: Թէեւ այդ պատասխանին սպասելու շրջանն ալ կրնայ անցընել մեկուսարանին մէջ: Պելժ Ներքին Նախարարը վերջերս յայտնած է թէ պիտի խստացուին ապաստանեալներու քննութիւնները ու անոնք որ անհիմն պատճառաբանութիւններով երկիր մուտք գործած են, պիտի արտաքսուին: Դիմողները մեկուսացնելու իրաւունքը կու տան նաեւ հոլանտական օրէնքները:

Երկրէ երկիր կիրարկումի տարբեր մարզեր կը ցուցաբերէ նաեւ մերժեալներու արտաքսումը: Նորվեկիոյ եւ Շուէտի մէջ ապաստանեալի քաղաքականութեան հիմնաքարն է այդ կէտը: Մերժուածները շոգեկառքով կամ հանրակառքերով կ՚արտաքսուին, եթէ նոյնիսկ ատիկա գործնական մեծ խաչընդոտներ կը յարուցանէ: Կը պատահի որ որոշ երկիրներ մերժեն արտաքսուածները ընդունիլ, կամ շոգեկառքերն ու հանրակառքերը պարպուած վերադառնան, ճամբորդները փախուստ դիմած ըլլալով:

Ամէնէն Թոյլատու երկիրը Հոլանտան

Ժ.-Ժ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՓԵՔԻՆԻ ՄԷՋ

Ժան - Ժագ Վարուժանի «Կարմիր տառեխները» (Les harengs rouges) թատերախաղը Մայիս 23-էն 29 պիտի ներկայացուի Փեքինի, շնորհիւ Մեսաքս Ռոտի զոր հիմնած է Ժերար Լուսինեան, հինգ տարի առաջ: Ան կը խորհի որ Չինաստանը մեծ կարելիութիւններ կը ներկայացնէ Ֆրանսայի համար եւ թէ ֆրանսական ներկայութիւնը կրնայ շեշտուիլ այդ շրջանը: Այս առընչութեամբ Չինացիներու եւ Ֆրանսացիներու միջեւ յարաբերութիւնները որքան բարեկամական ըլլան, այնքան աւելի ամուր եւ տեւական կ'ըլլան:

Ժ.-Ժ. Վարուժան ֆրանսական թատրոնի ծանօթ անուններէն է: Իր «Կարմիր տառեխ»ները պիտի ներկայացուի Լի Շիմինի կողմէ որ Փեքինի Թատերական Արուեստի Հիմնարկին բեմադրութեան բաժնի պատասխանատուն է:

Թատերգութեան նիւթը դասակարգերու պայքար մըն է, ցայգատօնի գիշեր մը, իշխի մը կինը, ազնիւ եւ առատաձեռն մարդ մը կը հրաւիրէ, զոյգ մը որ ընդհանրապէս փողոցը կ'ապրի: Անոնք կուգան ընկերոջ մը հետ եւ հետզհետէ տէր տիրական կը դառնան եւ իրենք զիրենք կը պարտադրեն եւ բնական ընթացքով շամփաներէն հասարակ կարմիր գինիի կ'անցնին եւ քաղաքավարութիւններէն ոճիրի...:

...ը նկատուի: Հոն, դոնէ առայժմ, անոնք որոնք չեն կրնար փաստել թէ անձնապէս ենթակայ են հալածանքի, արտօնութիւն կ'ունենան յատուկ պայմաններու մէջ երկիրը մնալու: Սոմալիցիներն ու Պոսնիացիները շատ հազուադէպօրէն կ'արտաքսուին, ինչպէս գրեթէ Իրանցիներն ու Իրաքցիները:

Ատոր հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ այս երկիրներէն հասած ապաստանեալները հետզհետէ աւելի ու աւելի կը դիմեն Հոլանտա: Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն ետք այս երկիրն էր որ ամէնէն մեծ թիւով հիւրընկալեց նախկին Եուկոսլավիայէն հասածները:

ԲԱՂՀԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՍ. ԴԱՐՈՒ ՍԵՄԻՆ

Այս նիւթով երեկոյթ մը կազմակերպուած էր որպէս Ապրիլ 24-ի մշակոյթի չարաթական առաջին ձեռնարկ, Եան'ց ակումբին մէջ, Ապրիլ 23-ին: Մասնակցելու եւ վկայութիւն բերելու հրաւիրուած էին Արփիկ Միսաքեան, պատմաբան Անահիտ Տէր - Մինասեան, բժիշկ Սերժ Սիմոնեան (Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութիւն), Գրիգոր Փափազեան (Ս.Օ.Ս. Արմէնի), Գեղամ Թորոսեան (Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին) Ռիշար Թադեւոսեան («Նուվէլ տ'Արմէնի» ամսաթերթին տնօրէն) եւ Փաթրիս Ճոլոլեան (Եան'ց). Իսկ վարիչի դերը յանձնուած էր Գեղամ Գեւոնեանի («Հող եւ մշակոյթ»):

Ակումբին նախագահ Փիէռ Թէրզեանի ողջոյնի խօսքէն ետք Փ. Ճոլոլեան ըսաւ թէ ինքնահարցադրումի մղումէ մը ծագում առած էր երեկոյթին կազմակերպումը: Ապա Գ. Գեւոնեան ամփոփ ներածականով մը սահմանեց նիւթը, գաղութի հասկացողութեան մէջ ընորոշելով հիմնարկութիւններուն - եկեղեցի, կուսակցութիւն, դպրոց, մամուլ - տեղը:

Գաղութին շուրջ եօթը տասնամեակի կեանքին մասին ամփոփ ակնարկ մը ներկայացուց Անահիտ Տէր - Մինասեան: Խօսեցաւ սկզբնական շրջանին, 20 - 30-ական տարիներուն մասին երբ աքսորի գաղութ մըն էր հայութեան պատկերը ուր կը սկսէին հիմնուորուիլ հիմնարկութիւնները. յիշեց անոնց կարեւորները, Հ.Բ.Ը.Մ.-ը, հայրենակցական միութիւնները, ՀՕԿ-ը եւ գրական դպրոցը որ ձեւաւորուած էր նոյն շրջանին:

1945 - 1948 շրջանը կը յատկանշուէր ներգաղթով որուն ընթացքին 7000 Հայեր Ֆրանսայէն ներգաղթած էին: Նոյն թուականներուն, ձուլումի երեւոյթին կը հակադրուէր յատկապէս Միջին - Արեւելքի գաղութներէն հասածներու ներգործութեամբ, հայկականութեան զարթօնք մը: Միջին - Արեւելքէն հոսանքը շարունակուեցաւ մինչեւ 1975: Այդ նոյն տարին ծայր առաւ ահաբեկչական շարժումը: Շուրջ տասը տարուան այդ շարժումին նպատակը Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը եղաւ:

Ա. Տէր-Մինասեան յիշեց 1984-ի հայկական Ծնունդին օրը նախագահ Միթերանի կողմէ Վիէնի մէջ Հայերու ցեղասպանութեան ոգեկոչումը, 1987-ին Ստրազպուրկի Խորհրդարանին ճանաչումը, ապա խօսեցաւ Խորհ. Միութեան քայքայումով բացուած նոր շրջանին մասին որ Հայութիւնը դրած էր «աներեւակայելիին առջեւ»:

Երեկոյթին հիմնականը եղաւ տեղեկատուական այս բաժինը, իսկ վիճարկումը մնաց խուլներամ բազմութեան կողմէ ուղղուած հարցումներու եւ անոնց տըրուած պատասխաններու բաժնին: Բաժին որ դժուար է ըսել թէ խորագիրով արտայայտուած մտահոգութիւնը արդարացուց, մեկնակէտի ու ծրագրումի բացական մակերեսային մօտեցումներու պատճառով: Դատելով երեկոյթէն, գաղութին անծանօթ ներկայ մը դիւրութեամբ պիտի հետեւցնէր թէ անորոշութիւններէ տիրապետուած ամբողջութեան մը մասին է խօսքը ուր կարեւորութիւններու առաջին տեղը գրաւած է երեւոյթներ փրկելու մտահոգութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՐԹՈՅԵԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՏԱՐԵԿԱՆ 3 ՄԻԼԻԱՌ ՏՈԼԱՐԻ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ

Աշխարհի ամէն կողմը, նոյնիսկ խաղաղ շրջաններուն, արուեստի գործեր կ'անհետանան որոնց գումարը 2 - 3 միլիառ տոլար կ'ենթադրուի: Խօսքը «պատերազմական աւար»ի մասին չէ, այլ արուեստի գործերու առեւծախի, որովհետեւ նկատի առած այդ մարզին բարձր գիները, ամէն կողմ այդ վաճառքը տեղի կ'ունենայ: Կան երկիրներ ուր թանգարաններու, հնագիտական վայրերու հըսկողութիւնը բաւական թոյլ է, ինչպէս՝ Եգիպտոս, Գամպոճ, Փերու. այս կարգի երկիրներ իսկական դրախտներ են գողերուն համար, որոնք կը գործեն ապատ - համարձակ: Պանկքոկի մէջ այդ մաքսանենգութիւնը կարմիր Խմերներու մաֆիայի մը ձեռքն է որ նոյնիսկ ցուցակ մը կը տրամադրէ, Անկքորի մեհեանէն կողոպտելի իրերէ ընտրութիւն կատարելու համար:

Մեծ է նաեւ հետաքրքրութիւնը Արեւելեան Եւրոպայի թանգարաններուն հանդէպ: Կացութեան անորոշութեան պատճառով մարդ չի գիտեր թէ որ թանգարանին մէջ ինչ կայ: Ցատկապէս Ուկրանիոյ, Ռուսաստանի եւ Չեխիոյ եկեղեցիները գողերու այցելութեան մշտական թիրախներներ են: Մամուլը գրելով այս մասին, կ'ըսէ թէ նոյնիսկ համայնավարները հրեշտակներ էին, բաղդատած՝ կրօնական իրերու այսօրուան գողերուն:

Հազուադէպ է որ գողօնը վերադարձուի կամ վերադարձուի: Ատոր համար անհըրաժեշտ է փաստեր ներկայացնել դատարաններու, ինչ որ յաճախ մեծ միջոցներու կը կարօտի որոնք աւելի սուղ են, քան՝ գողցուած առարկայի մը արժէքը:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐՁ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Որոշուած է Յորդանանի մէջ ստեղծել «Հայաստան» Հիմնադրամի տեղական յանձնախումբ մը: Կազմակերպական հարցերը ստանձնած է Թորգոմ Արքեպիսկ. Մանուկեան:

ՓՈԽԱՐԻՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան Ապրիլ 29-ին ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու Հայկական Համագումարի Երեւանի գրասենեակի նոր տնօրէն՝ Էսթիր Խաչատուրեանը եւ նախկինը՝ Կասիա Արզաբեանը, որ նոր պաշտօնի կոչուած է Միացեալ - Նահանգներ: Ներկայացուած են այս կազմակերպութեան գործունէութիւնն ու հեռանկարները:

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ 125-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻԻ

Ապրիլ 29-ին Երեւանի Նկարիչի Տան մէջ բացումը կատարուած է Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 125-ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսին, զոր կազմակերպած են Հայաստանի Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը եւ Նկարիչներու Միութիւնը: Ներկայացուած են ծանօթ եւ նուազ ծանօթ վարպետներու կերպարուեստի եւ կիրառական արուեստի քանի մը հարիւր գործեր:

ԱՆԱՅԻՍ

ԽԻՖԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ (1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Դրօշակը չորեմակոյկով մը եկած էր ան, եւ գիշերը պիտի հիւրընկալուէր Պ. Խօսրովեանին տունը: Տեսնելու համար ան որ կուգար հեռաւոր հայրենիքէն, ան որ կը բերէր անոր հովէն, բոյրէն, օդէն ծուէն մը, բոլոր կղզիաբնակ Հայերը իր իջեւանած տան պարտէզին երկաթ որմերէն վեր կը շուլլուէին, զիրար կը հրմշտկէին եւ խայտանքին չափ չունէր:

Արդարեւ սրտառուչ է տեսնել ժողովուրդ մը որ այն ինչ ճողոպրած հալածանքէ, կաշկանդումէ, շունչ կ'առնէ, եւ ինքզինքը կը զգայ ազատ, հաւասարը միւս ազգերուն, ազատ այնքան որքան տիրապետողները եւ կը պոռթկայ իր երջանկութիւնը, զգալով ինք ալ որ այլեւս արեւուն տակ իր հողը, իր ապրելու իրաւունքը, իր վայելելու կարելիութիւնը պիտի ունենայ:

Ու լուսնկային փայփլուն քօղով ծածկըւած կղզին այդ գիշերը երջանիկ անուրջներ տուաւ համակ հայ բնակչութեան:

Չեմ գիտեր թէ Պ. Խատիսեան իր բաժինը ունեցա՞ւ այդ երազներէն:

Ամէն պարագայի, երբ շատ վերջը իրեն հանդիպեցայ Փարիզ, հաճոյքով վերյիշեց այն խայտանքի երեկոն եւ հըրճուանքը ազգակիցներուն եւ հրապոյրը Հայ Կղզիին:

Տակաւ շատ մը գեղեցիկ բաներ կը վերածուէին մուխի, ծուխի եւ յոյսերն ալ օճառածին պղպջակներու:

Տեսակ մը խելացնոր խոյանք կը մղէր Պոլսեցիները զուարճութեան ծեր, երիտասարդ, կին, աղջիկ, երախայ ամէն բանէ առաջ զուարճանալ կը մտածէին: Ամէն կողմ թատրոն, պար, խնճոյք, տեսակ մը անյագ վայելք յիմարութեան: Թրքուհիները վար չէին մնար քրիստոնեաներէն: Անոնց խնճոյքները, անոնց սեղանները հազար եւ մէկ գիշերներէն մնացած հրապոյր մը ունէին, որով կը դիւթէին ֆրանսացի թէ անգլիացի երիտասարդ զինուորականները եւ այդպիսով շատ բարձր դիրք մը կը գրաւէր Թուրք կինը անոնց արեւելամոլ մտքին մէջ:

Բարենպատակ ամէն հանդէսներուն մէջ որոնք յաճախակի տեղի կ'ունենային, մանաւանդ Կ. Խաչին պարահանդէսները առաջին տեղը կը բռնէին, թէ՛ իբրեւ կարգ կանոն եւ թէ իբր ճոխութիւն:

Տուներուն մէջ եւս կը պարէին նոր պարեր, երբեմն զուրկ գեղեցկութենէ, ճաշակէ, թերեւս, քիչ մըն ալ լպիրշ:

Բանախօսութիւնները այլեւս ձանձրացուցիչ բաներու կարգը անցած էին:

Գատը Գիւղն ալ ընդհանուր հոսանքին կը հետեւէր, բայց հոն կը գտնուէին տակաւին տուներ ուր հնաւանդ սովորութիւնները պահուած էին, խօսակցելու, լուրջ երաժշտութիւն ընելու, նաեւ արտասանութիւն եւայլն:

Մեր անպաճոյճ բնակարանը այս վերջին դասակարգին կը պատկանէր: Կային որ մեր այդ սովորութիւններուն համար մեզի ածիլող (raseur) մակդիրը կուտային:

Ընդհանրապէս Ուրբաթ օրերը մեր տան մէջ կ'ունենայինք գրական ցերեկոյթներ ոչ պաշտօնական, ժամանակակից գրողներէն այր թէ կին, անոնք որ համակիր էին ինծի, կը հաւաքուէին մեր մօտը, եւ մտաւոր անստգիւտ վայելքի պահեր կ'անցընէինք: Այդ մտերիմ շրջանակին մէջ ունէինք նորածին տաղանդի մը յոյսը, որ քիչ յետոյ պիտի շողշողար, հիացում ազդէր. Ժանէթ Պէկեանը, դեռահասակ տակաւին, շնորհալից, մանաւորապէս օժտուած միտք մը, խոստմնալից քնքոյշ էակ մը, զոր կը սիրէի իր բոլոր չքնաղ յատկութիւններուն համար, կը սիրէի իբրեւ իմ հարազատ զաւակս:

Ան յետոյ ամուսնացաւ իմ սրտակից բարեկամիս, բանաստեղծ Յակոբ Անտոնեանի հետ եւ Ժանին Մէյ ծածկանունով գրեց զմայլելի վէպեր ֆրանսերէն լեզուով, որոնք Փարիզի խստապահանջ գրական քննադատներէն գնահատուեցան եւ անոնց նուիրուեցան ներբողի սիւնակներ լուրջ թերթերու մէջ, դասելով Ժանին Մէյը ոճաբաններու դասը, ինչ որ հազուադէպ պատիւ մըն է: Այն ժամանակին Հայ Կինի մէջ Ժանէթ Պէկեան «Անթուանէթ» ստորագրութեամբ աղուոր պատմուածքներ կը գրէր զորս կը թարգմանէր Յ. Անտոնեան իր ոսկեղինիկ աշխարհաբարովը:

Այդ սիրասուն Ժանէթը հիանալիօրէն կ'արտասանէր ֆրանսերէն քերթուածներ, երբեմն ընկերակցութեամբ դաշնակի զոր աղջիկս կը նուագէր. ատիկա հմայիչ նորութիւն մըն էր Պոլսոյ մէջ:

Կը պատահէր որ զարմիկս Սիրաքեան եւ Վահան Թէքէեան գիշերէին մեր տունը: Ի՜նչ քաղցր ժամեր էին զորս կ'անցընէինք միասին: Երբ այլեւս յոգնէինք խօսակցելէ, Թէքէեան քանի մը քերթուածներ կը կարդար մեզի Վերլէնէն զոր կը պաշտէր. եւ ալ իրենց կը կարդայի հատուածներ Կապրիէլ Տ'Աննունցիոյի «Կրակը» վէպէն, որուն թարգմանութիւնը նոր աւարտած էի: Այդ վէպին ամէն մէկ էջը մէկ մէկ քերթուած էր: Երբեմն այգը յանկարծ կը ճերմկցնէր երկինքը մեր պատուհաններուն ետեւէն:

... Այսպէս անցան մէկ երկու տարիներ, մէկ կողմէն պատրանաթափութեան տպաւորութիւնը անջինջ էր մեր վրայ. մեր տենչանքներէն ոչ մէկը իրականացած էր: Փարիզէն ուրախ լուրեր չէին գար եւ պատուիրակութիւնը մեզի լոյս տուող փարոս մը ըլլալէ դադրած էր: Հզօրագոյնին իրաւունքը եւ մեծերուն շահը ջախջախած էին փոքրերուն արդար պահանջքը. մթին, ցաւալիօրէն ընդվզեցնող լռութիւն մը կը տիրէր մօտաւոր անցեալին վրայ: Տարագրեալները մեծ մասամբ իրենց երկիրները վերադարձած էին:

Աւա՜ղ, ամէն ինչ կը յոգնեցնէ, ամէն ինչ կը բեկանի եւ ամէն ինչ կ'անցնի:

Իմ հոգիիս մէջ իջած էր տեսակ մը փիլիսոփայական անդորրութիւն, իրերու ճշմարիտ արժէքը ճանչցած ըլլալու անդորրութիւնը:

Զաւակներս, նորաբողբոջ՝ կը զարգանային, մինչ ես տակաւ կը թառամէի աննշմարելի բայց ապահով կերպով, անոնք այգուն ժպիտէն ցօղաթուրմ էին, մինչ ես ամրան կիզող միջօրէին խորշակէն սակաւ ինչ խանձելու վրայ էի, անոնց սրտերը զեղուն էին յոյսով եւ յոյսով կեանքին, մինչ ես կը նշմարէի իրիկնամուտին ստուերները հեռաւոր հորիզոնին վրայ, ու կ'երթայինք այսպէս նոյն ուղիէն, տարբեր տարբեր ուղեւորներ, թէեւ սերտիւ կցուած իրարու:

(Շար. 90)

LE CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX ROUGE ARMENIENNE

Situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet, pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements :

Téléphoner à Navassartian 39 85 36 53

A dater du 4 Juillet au Centre de Vacances (16) 31 21 77 63.

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Համբարձումի առթիւ վիճակահանութիւն մը, Մայիս 12-ին, կէսօրէ վերջ ժամը՝ 15-ին Պուրվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին բակին մէջ։

7, rue Arthur Michaud, Marseille 15e

Կը հրաւիրենք բոլորը։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ «ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»Ը

Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան

Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս

ժամը 20.30-ին

Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին

Musée Guimet

6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna

Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89։

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite

à une après-midi d'exception

le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.

118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**

2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :

48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը հրաւիրէ շրջանի բոլոր տիկիններն ու օրիորդները, իր աւանդական ճաշին, Շաբաթ, Մայիս 7-ի երեկոյեան ժամը 8.30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը։

Ծոփ յայտագիր, երաժշտութիւն, անակընկալներ, պար եւ նուէրներ, նաեւ համեղ ճաշեր։ Ճաշագին՝ 120 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՊՈԼՍՈՅ
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ հանդիպումի մը,

Գիւղագիր

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Զրուցավար՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20.30-ին

Հ. Բ. Ը. Միութեան

Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue Courcelles, Paris 17e

Մուտքը ազատ է

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE — *Section Décines*

ASCENSION

SELON LA TRADITION ARMENIENNE

Vidjag — Musique — Chants — Buffet — Buvette

La veille, les élèves de l'Ecole arménienne auront cueilli des fleurs de 7 jardins différents, et de l'eau de 7 sources différentes.

Jeudi 12 Mai à 15 heures

à la Maison de la Culture arménienne

15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան Ընդհ. Ժողովը տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի, 1994, Մայիս 26-ին, ժամը 20.30-ին ընկերակցութեան կեդրոնը՝

77 ռիւ Լաֆայէթ, 75009, Փարիզ

Բարեփոխեալ կանոնագրին թիւ 5 յօդուածին համաձայն վարչութեան կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան։

Թեկնածութեան պայման է Ընկերակցութեան անդամ ըլլալ։ Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը դիմել գրաւոր, ամէնէն ուշ մինչեւ Մայիս 10։

Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ եւ ստորագրուած թեկնածուին կողմէ, որ շատ յստակօրէն պէտք է գրէ անունը, մականունը եւ հասցէն։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ► du 7.07 au 31.07
- 2ème période ► du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87► 30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80►30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՈՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՃԵԱՆ

Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՃԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մայիս 11,

ժամը 20.30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրճեան սրահ

17, rue Bleue, Paris 9e

Մուտքը ազատ է։

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche

DIRECTEUR ou DIRECTRICE

pour diriger

l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et de l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS

Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

EXPOSITION PHOTOS

«Les combattants du Karabagh»

par Max SIVASLIAN («ARCHAG»)

du 29 Avril au 8 Mai

Poussé par sa quête photographique, «Archag» braque sans cesse son objectif sur les terrifiantes réalités de la guerre...

— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM

LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE

Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին

Դաշտահանդէս

ԹԱՆԱՍՈՐ

Շավիլ - Վիրօֆլէ

Մանրամասնութիւն՝ յետագային։

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS

DU 1er DECEMBRE 1993

AU 31 MARS 1994

— 150 Francs. -

M. Léon Sétiani, M. Yeghia Solakian, M. Abraham Stamboulian, M. Claude Tchalekian, M. Jacques Osmanian, M. & Mme Vartan Vartanian, M. Edik Yousefi-Balaian.

— 200 Francs. -

M. Garouche Agopian, M. Jacques Aharonian, M. Sahak Aidinian, M. Georges Amendjian, M. Anariaoglu, M. Haroutioun Andreassian, M. Thierry Apkarian, Mlle Nelly Arabyan, M. Hagop Artan, M. Krikor Assadourian, Mlle Annie-Laure Girardin, M. Grégoire Avadikian, M. Sahag Avedian, M. Alain Azizian, M. Daniel Baghloyan, Mlle Adèle Balabanian, Mme Anouche Bedrossian, M. Bedros Birgin, Mlle Isabelle Capron, M. Roger Carabilikian, M. Audibert Cordoliani, Mme Philomène Daglian, M. Alain Damlamian et ses enfants, Mme Evelyne Daniel, M. Charles Diratzonian, Jeanine Dono, M. Pierre Ejdahanian, M. Stéphane Eolmezian, M. Joseph Fanardjian, M. Jean Garabedian, M. Jean Garabedian, Mlle Gabrielle Garabedian.

(*A suivre*)

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՏՕՆ

Ուրախութեան եւ Վիճակահանի

Կազմակերպուած՝
Սրբոց Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Արծրունի Զըրպաշեան» սրահին մէջ

339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. -

ժամը՝ 10-ին պատարագ։
ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ։
ժամը՝ 15-ին վիճակահանութիւն։

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.։

Տեղերը ապահովելու համար՝ Հեռաձայն. -

91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ — Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Համբարձման Երկուշաբթին՝ Մայիս 23-ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9-էն մինչեւ ժամը 18։

Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ։

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.։

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝

Տիկին Հիմինեանին՝
40 — 11 — 19 — 33

Տիկին Մուրատեանին՝
39 — 81 — 33 — 62

BULGARIE: *Rencontre de notre communauté arménienne*

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.

Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).

Renseignements et inscriptions :

17, rue Bleue 75009 Paris

Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).

Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.

Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :

Prix : 950 FF.

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 6
VENDREDI
6 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.321 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.321

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱԿ-Ը ԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼ փոքր միջադէպէ մը ետք է որ ստորագրեցին, Մայիս 4-ին, Գահիրէի մէջ, պատմական համաձայնագիրը, որ ինքնավարութիւն կը շնորհէ Պաղեստինցիներուն Գազայի գօտիին եւ Երիքովի մէջ: Վերջին վայրկեանին վախ ծագած էր որ ամէն ինչ ձախողի, երբ ստորագրութեան արարողութեան ատեն, Արաֆաթ մերժած էր ստորագրել փաստաթուղթը ուր Երիքովի սահմանները ցոյց տուող քարտէսը կար: Կարճ դադարէ մը ետք, խնդրայարոյց հարցերը կը հարթուէին եւ Արաֆաթ ու Ռապին կը ստորագրէին: Եթէ այս համաձայնագիրը կը լուծէ ինքնավարութեան եւ իրաւական գլխաւոր հարցերը, կնճռոտ բազմաթիւ խնդիրներ կը մնան անշուշտ: Անոնցմէ մէկն է Երիքովի ինքնավար գօտիին տարածութիւնը: Հարկ է չանտեսել նաեւ թէ այս մեծ զիջումը զոր Իսրայէլ ըրաւ, ի վերջոյ, գրաւեալ հողերուն միայն մէկ տասներորդը կը ներկայացնէ: Նոյն օրը 1000 պաղեստինցի բանտարկեալներ ազատ արձակուեցան եւ ուրախութիւն կը տիրէր Գազա: Շուրջ երկու միլիոն Պաղեստինցի կ'ապրի գրաւեալ հողերուն մէջ (150 հազար՝ Երուսաղէմ): Գազայի գօտիին բնակչութիւնը 850 հազար կը գնահատուի, որու կէս միլիոնը 1948-ին տեղահանուած ընտանիքներու գաղթականներն են (երբ Իսրայէլի պետութիւնը ստեղծուեցաւ): 4300 իսրայէլցի քոլոն տեղաւորուած է: Երիքովի բնակչութիւնը 15-էն 18 հազար է, ամբողջութեամբ պաղեստինցի: Ըստ համաձայնագրին 400 դէտեր եւ միջազգային փորձագէտներ պիտի ըլլան ինքնավար հողամասերուն վրայ, վեց ամսուան ժամանակաշրջանի մը համար:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, Եւրոպական Միութիւնը, լայն մեծամասնութեամբ, ընդունեցաւ Աւստրիոյ, Ֆինլանտայի Նորվեկիոյ եւ Շուէտի մուտքը Միութեան ծոցը: Այս երկիրներն ալ հանրաքուէի պիտի դիմեն:

ԹԻՖԼԻՍԻ խորհրդարանէն ներս մտնելէ առաջ, երեսփոխանները պէտք է իրենց զէնքերը հանդերձարանը ձգեն: Այս որոշումը հետեւանք է բուռն վիճարանութեան մը որ ողբերգական բնոյթ կ'առնէր երեսփոխաններու միջեւ:

ՈՒԿՐԱՆԻԱ կը պատրաստուի փակելու Չերնոբիլի հիւլէակայանը, բայց միայն այն պայմանով որ Արեւմուտքը 3 միլիառ տոլարի օժանդակութիւն մը բերէ այդ փակման փոխարէն:

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ երեսփոխանական ընտրութիւններու մեծ պարտեալներն են Քրիստոնեայ-Դեմոկրատները որոնք, կէս դարէ մաս կը կազմէին կառավարական բոլոր համախմբումներուն: Յաղթանակը տարին, կամ գոնէ առաջին դիրքի վրայ կը գտնուին աշխատաւորականները ձայներու 24%-ով, ապա՝ Քրիստոնեայ-Դեմոկրատները (22%), Ազատական աջը (19.9%), Ազատական ձախը (15.5%) եւայլն: Այս վերջին երկուքը զգալի յառաջդիմութիւն արձանագրած են, աջը՝ առաւել 5.3%, երկրորդը, ձախը՝ առաւել 7.6% Ամէն պարագայի մէջ, ստեղծուած կացութեամբ ոչ մէկ մեծամասնութիւն կայ: Թագուհին պէտք է նշանակէ վարչապետ մը, բայց, այնքան ալ դիւրին գործ չէ:

ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ վերադարձի ճամբուն վրայ, Մայիս 5-ին, Ադրբէջանի նախագահը անցած է Անգարայէն ու կէսօրին ճաշած Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին հետ: Նոյն իրիկունն իսկ վերադարձած է Պաքու:

ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ անկեալ նախագահ Էլչիպէյի մօտիկ աղբիւրներէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, Ալիեւ հաշտութիւն առաջարկած է, հրաւիրելով որ իր նախորդը Պաքու վերադառնայ ու վերսկսի քաղաքական գործունէութեան: Ալիեւի բանագնացը ապահովութեան երաշխիք տուած է Էլչիպէյի եւ իր մարդոց, տալու փոխարէն պայման դնելով որ ան հրաժարի պետութեան նախագահութեան իր պնդումներէն: Իսկ Էլչիպէյ յայտնած է թէ չի կրնար անմիջապէս վստահիլ եւ ընդունիլ Ալիեւի առաջարկը, եւ թէ կը պահանջէ որ քաղաքական բոլոր բանտարկեալները ազատ արձակուին ու իր ղեկավարած «Ժողովրդական ճակատ»ի այն անդամներուն որոնք արտասահման խոյս տուած էին, վերադարձի ապահովութիւն տրուի:

ԷՅՐԹՈՆ ՍԵՆՆԱՅԻ եղերական մահը կը շարունակէ բանավէճի նիւթ դառնալ եւ ընտանիքն ալ որոշած է դատ բանալ կազմակերպիչ ընկերութեան դէմ: Կ'ըսուի որ եթէ աւստրիացի՝ Ռացընպերկէրի մահը անմիջապէս հաղորդուած ըլլար, իտալական արդարադատութիւնը կրնար արգիլել մրցումը: Սան Փաոլոյի մէջ, յուզումը անսահման է: Մարմինը երբ ժամանած է, միլիոնաւոր Պրազիլցիներ դիմաւորած են հեկեկալով:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 3 / 4)

ՄԻՇՏ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ

Մայիս 3-ի երեկոյեան ադրբէջանական ուժերը սաստիկ յարձակման անցած են Հայաստանի հիւսիս-արեւելեան սահմանին վրայ: Հրետանիի կրակ բացուած է Նոյեմբերեանի, Իջեւանի, Տաւուշի, Կրասնոսելսկի սահմանամերձ շրջաններուն վրայ:

Ժամը 21-ին Ղազախէն կարեւոր զօրաբաժին մը յարձակած է Նոյեմբերեանի Բերդաւան գիւղին ուղղութեամբ, սակայն 40 վայրկեան ետք ետ մղուած է յարձակումը: Կռիւները շարունակուած են մինչեւ կէս գիշեր, երկու կողմին ալ կորուստներ պատճառելով:

Նախորդ գիշերն ալ ուժգին հրետակոծուած են Իջեւանի Վազաշէն, Կիրանց Տաւուշի Այգեպար, Պառաւաքար, Կրասնոսելսկի Վահան գիւղերը: Հայկական ուժերը լուսաբացին լռեցուցած են թշնամին:

Իսկ Մայիս 3-ին ադրբէջանական միաւորներ յարձակման անցած են Մարտակերտի հիւսիս-արեւելեան Ջայլու գիւղին ուղղութեամբ, բայց ծանր վնաս կրելով նահանջած են:

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ, ԲԱՅՑ ԱՆԿԱՐԵԼԻ...

Նորվեկիական հեռատեսիլէն խօսելով, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը անհրաժեշտ նկատած է որ նոյն կազմակերպութենէն հաշտարար ուժեր ղրկուին Վրաստան, Տաճիկստան եւ Ղարաբաղ: Սակայն, աւելցուցած է Պութրոս Ղալի, միջազգային հանրութիւնը արդէն յոգնած է եւ մտադիր չէ նիւթական միջոցներ ծախսելու նախկին խորհ. երկիրներուն մէջ խաղաղապահ գործունէութիւն տանելու համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ
ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Թուրք մամուլը լայն տեղ կու տայ Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովի Նախագահ Հ. Ճինտորուքի Փարիզ այցելութեան: Յատկապէս կը շեշտուի այն բախումը զոր ան ունեցած է Սեկոլէն Ռուայալի հետ որ Թուրքիոյ քիւրտ երեսփոխաններուն զօրավիգ կանգնած էր որպէս Նախագահ Միթերանի ներկայացուցիչը:

Փարիզի հանդիպումին եւս երբ նոյն երեսփոխանուհին հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է բանտարկեալ քիւրտ երեսփոխաններուն հանդէպ, Ճինտորուք հարցուցած է իրեն թէ երբ ինքը, նախագահ Տէմիրէլ եւս իրենց կարգին բանտարկուած էին, ինչու նո՛յն վերաբերումը ցոյց չտրուեցաւ: Ապա ըսած է թէ իրենք որ ժողովրդավարութիւնը հաստատած են երկրին մէջ, կարելի չէ մտածել որ կրնան սահմանափակել ուրիշներու ժողովրդավար իրաւունքները:

«Դուք Թուրքիան հեռադիտակով կը դիտէք» ըսելէ ետք, շարունակած է. «Թուրքիա միաձոյլ պետութիւն մըն է ու այդպէս ալ պիտի մնայ. մենք պատրաստ ենք ժողովրդավար պայմաններով կատարելի ամէն տեսակ վիճարկումի. սակայն ատիկա կարելի չէ զէնքերու ներկայութեան: Թուրքիա ոչ դաշնակցութեան մը ոչ ալ դաշնակցային պետութեան մը կրնայ վերածուիլ. վճռակամ ենք նման բան չարտօնելու»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄՈՒՏՔԸ ՄԻԱՅՆ ԱՆՑԱԳՐՈՎ...»

«Երկիր» օրաթերթին Ապրիլ 20-ի թիւին առաջին էջին վրայ զետեղուած է լուսանկար դրան մը որուն վերեւ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Մուտքը թոյլատրւում է միայն անցագրով»: Լուսանկարին ներքեւ տեղ գտած ընդվզումի քանի մը տողնոց արտայայտութենէն կը հասկնանք թէ այդ դուռը -- վրայի արձանագրութեամբ -- կը պատկանի Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան...: Օրաթերթը դիտել կու տայ «գրող, բանաստեղծ, նկարիչ, երաժիշտ, դերասան, արուեստագէտ եւ արուեստասէր»ներու թէ «մշակոյթի հետ առնչուել այսուհետ թոյլատրւում է միայն անցաթղթերով»:

«Երկիր» իր կոչականին մէջ, այս բոլորին քով մոռցած է զետեղելու «մեսրոպեան ուղղագրութիւնը, հայ գրականութիւն - հայ արուեստ - հայ մամուլ երբեւէ, գիտուած՝ որպէս Հայաստան եւ Սփիւռք անբաժանելի թեւերով ամբողջութեան մը ստացուածքը, ու նաեւ Հայերու ցեղասպանութիւնը»:

Ուզեցինք պարզապէս յիշեցնել, սփիւռքեան ակնոցով դիտուածն ալ, որպէսզի թերի չմնայ հացէատէրներու ցանկը. որովհետեւ «Երկիր»ի ցանկէն մոռցուած այս գոյութիւններն ալ ոչ միայն անցագրի, այլեւ մուտքի «յատուկ» արտօնութեան կը կարօտին Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան բաւական նեղ բացուած դռնէն կարենալ մուտք գործելու համար: Ասիկա՝ դատելով տխրահռչակ նախընթացներու արձագանգներէն որոնք երէկ հրենչեցին Ֆրանսայէն, իսկ այսօր կուգան Գերմանիայէն...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EQUIPE»

(4 Mai)

L'Arménie commence en Europe

FAUTE D'ARGENT, LES FOOTBALLEURS ARMENIENS NE SAVAIENT PAS COMMENT PREPARER LEUR EURO 96. ALORS LA COMMUNAUTE ARMENIENNE FRANCAISE VA SE MOBILISER POUR ASSURER L'INTENDANCE

Մեր նախորդ թիւով հաղորդած էինք որ մարզական «Էքիփ» օրաթերթը վերոյիշեալ խորագրով յօդուած մը հրատարակած էր Հայաստանի Ֆութպոլի հաւաքականին մասին, անոր խաղացողներու ընտրութիւնը կատարող՝ Խաչատուր Մարգարովի Փարիզ այցելութեան առթիւ:

Յօդուածագիրը՝ Էթիէն Պոնամի կը գրէ թէ ամէն Հինգշաբթի Երեւանէն դէպի Փարիզ ճամբայ կ'ելլէ Արմէնիըն էրլայնզի օդանաւը: Երկու շաբաթ առաջ եկած է Խաչատուր Մարգարով, որ Հայաստանի հաւաքականին ընտրողն է (սելեքսիոնէօր): Անցեալ տարի, ընդունուած ՈՒ-Է-Ֆ-Ա-ի կողմէ, հայկական դաշնակցութիւնը արձանագրուած է Եւրօ 96-ի զտումի մրցումներուն, ուր պիտի խաղայ «Բ. խումբաւորման» մէջ: Սեպտեմբեր 7-ին առաջին մրցումը ունի Պելժիա, ապա կան ուրիշ ճամբորդութիւններ Դանիա, Սպանիա, Կիպրոս, Մակեդոնիա: Դժուարութիւնները հոս կը սկսին. -- «Յունուարի կիսուն չկրցանք Մանչէսթըր երթալ վիճակ քաշելու, դրամի չգոյութեան պատճառաւ եւ առանձին էի Պրիւսէլ գացող, քիչ մը աւելի ուշ ժամանակացոյցին բանակցութեան համար: Ընտրութիւն մը կատարելու համար խաղացողներ ունիմ, բայց դրամ չկայ: Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը խոստացաւ մեզի միայն ճամբու ծախքը նուիրել, ամէն տեղափոխման եւ երկու օր պանդոկ (25 հոգիի)»: Մարգարով եկած է Փարիզ մնացեալը գտնելու համար հայ գաղութին մօտ: Այս առնչութեամբ, Ռոպէր Ֆերմանեան, նախկին խաղացող Ռէտ Սթարի եւ Ռէնի, այսօր առեւտրական Իսի-լէ-Մուլինօ, գործի լծուած է: «Ամէն մարդ կ'ուզէ օգնել ինծի» կ'ըսէ Մարգարով, «գլխաւորաբար պէտք ունինք առնուազն բոլորս միասին սթաժ մը ընելու առաջին մրցումէն առաջ եւ այդ է ամէնէն սուղ արժողը»: Հայ գաղութը, ուրեմն, հոգատարութիւնը պիտի ապահովէ կապի մէջ մնալով Փարիզի դեսպանատան հետ: Օգոստոսին, մէկ շաբաթ, ընդունելու համար խումբը, Մարգարով Էքս-Ան-Փրովանս գացած է այցելելու համար Թուրնոնի կալուածին հաստատութիւնները: Տէրերէն մէկը հայ է, համաձայնութիւնը պիտի տայ պատուիրակութիւնը պատսպարելու համար:

Ֆերմանեան կ'ըսէ. -- «զօրակոչի պիտի ենթարկուինք, բարեկամական մրցումներ, երեկոյթներ պիտի կազմակերպենք: Իտէալը կ'ըլլար որ այդ մուտքերով հաշիւ մը ըլլայ որ թոյլ տայ ծախքերը ապահովելու»:

Lettre ouverte à Bernard Lewis et quelques autres

par Yves TERNON

La thèse officielle turque n'est guère crédible lorsqu'elle est soutenue par des historiens «à la botte». Mensonge, distorsion, inversion, retournement sont les méthodes traditionnelles de la négation et les historiens qui les pratiquent se discréditent suffisamment auprès de leurs collègues pour qu'il soit nécessaire de citer leurs noms ou de reproduire leurs textes.

Par contre, le risque de voir un mensonge habillé en vérité se précise lorsque le porte-parole de la dénégation est un savant de renommée mondiale. Lors d'un «entretien érudit et pertinent» sur le fondamentalisme islamique paru dans *Le Monde* du 16 novembre 1993, Bernard Lewis doute qu'il y ait eu génocide et parle, à propos des massacres de 1915, de «version arménienne de cette histoire». Trente intellectuels lui répondent dans le «Courrier» du *Monde* du 27 novembre. Ils lui rappellent courtoisement mais fermement que rien ne justifie qu'un savant de son autorité cautionne «le mensonge des criminels d'hier» en accréditant la thèse de la déportation. L'affaire en serait restée là si Bernard Lewis ne s'était accroché à sa position et ne s'était «expliqué» dans *Le Monde* du 1er janvier 1994. Cette réponse est, à plusieurs titres, incohérente. Nous avions dans notre réplique, écrit ces phrases : «ces actes caractérisent un génocide. Et c'est précisément parce qu'il est dangereux d'abuser du terme qu'il est important de reconnaître le génocide quand il ne fait pas de doute. C'est d'ailleurs l'entreprise de destruction des Arméniens de l'Empire ottoman qui a servi de référence aux juristes des années 30, alarmés par la montée du nazisme, comme le Polonais Lemkin, pour fixer le concept de génocide». Nous avions pris la précaution d'éviter la comparaison entre le génocide des Arméniens et le génocide des Arméniens et le génocide des Juifs afin de ne pas nous référer à un événement postérieur pour déterminer la nature du premier crime. Or, Bernard Lewis parle de «comparaison avec l'Holocauste» et s'engouffre dans cette brèche pour dresser un ensemble de propositions dont aucune n'est recevable. Sa «preuve par non» est exemplaire. «Il n'y a eu aucune campagne de haine, explique-t-il, visant directement les Arméniens, aucune démonisation comparable à l'antisémitisme en Europe». C'est confondre le mobile du crime avec sa nature. La haine n'est pas le mobile exclusif du génocide. Les Arméniens n'avaient commis qu'une «faute»: ne pas être turcs et musulmans dans un pays destiné à n'être habité que par des Turcs. Il était inutile de les haïr, encore moins de les démoniser: leur statut suffisait à les identifier. C'est la même «faute» qui fut reprochée plus tard aux Kurdes qui perdirent en Turquie leur identité et devinrent des «Turcs montagnards» afin que soit respectée la fiction de l'unicité ethnique. Quelle est, en matière historique, la crédibilité d'un Etat qui, de 1924 à 1991, nie officiellement l'existence d'un groupe ethnique dont on apprend durant la guerre du Golfe, par la bouche du chef d'Etat turc, qu'il représente quelque 12 millions d'individus, soit 20% environ de la population totale de la Turquie! «La déportation des Arméniens, ajoute Lewis, quoique de grande amplitude, ne fut pas totale, et en particulier elle ne s'appliqua pas aux deux grandes villes d'Istanbul et d'Izmir». La preuve de la destruction intentionnelle d'un groupe n'est pas apportée par la disparition du dernier membre du groupe, ni même par la volonté d'éliminer tout le groupe. L'extension à toute l'Anatolie et à la Cilicie de l'éradication de la présence arménienne suffit à démontrer l'exploitation de la guerre comme prétexte. A Istanbul, les Arméniens furent sauvés par la proximité des ambassades et le nombre des témoins étrangers. A Izmir, l'ordre de déportation fut rapporté à la demande du général allemand Liman von Sanders. Les Arméniens du Liban et de Palestine ne furent pas déportés. Pour les membres du Comité Union et Progrès, l'enjeu était territorial. Il advient que des fonctionnaires n'obéirent pas aux ordres et le gouvernement ottoman accueillit dans des orphelinats des enfants arméniens «trop jeunes pour se souvenir». Quand Bernard Lewis ajoute que «les actions turques contre les Arméniens, quoique disproportionnées, n'étaient pas nées de rien», on se demande ce qu'il veut prouver. Si le Comité Union et Progrès en vint à cette extrémité, c'est bien parce qu'il craignait les interventions russe, britannique et française en faveur des droits et de la protection des Arméniens dans l'Empire ottoman, qu'au delà la communauté arménienne représentait un obstacle au panturquisme, et que l'occasion de régler définitivement cette question en suspens depuis la fin du XIXe siècle était trop belle pour ne pas la saisir. Comme tous les historiens qui ont analysé le génocide des Arméniens, je me suis attaché à évoquer les causes lointaines et immédiates de ce crime: à résumer le «contentieux turco-arménien»; à parler du nationalisme arménien, des mouvements révolutionnaires arméniens et de la guérilla menée sur le territoire ottoman, parfois à partir de bases russes, par les fedaïs arméniens jusqu'à la révolution jeune-turque de 1908; à expliquer comment les événements de Van furent en avril 1915 saisis par l'Ittihad comme prétexte au déclanchement du plan d'extermination; à rappeler l'existence d'unités de volontaires arméniens mises sur pied par les Russes en insistant sur le fait qu'il y avait parmi ces volontaires plusieurs personnalités arméniennes ottomanes (13). Mais je mets au défi quiconque de prouver l'existence d'une organisation militaire d'Arméniens ottomans qui accréditerait la thèse de la trahison et permettrait, comme le soutient Bernard Lewis, de parler du «contexte d'un combat, inégal certes, mais pour des enjeux réels». Les soulèvements désespérés des Arméniens de Van, de Chabine-Karahissar, d'Ourfa ou du Moussadagh, à un stade souvent avancé de la persécution, ne furent que le sursaut de ceux qui préféraient mourir en combattant. La population arménienne était «prête à aider les envahisseurs russes», déclare encore Lewis. Depuis quand un gouvernement est-il autorisé à liquider en masse ses citoyens à la faveur d'une déportation parce qu'il met en doute leur loyauté? Enfin, pour ne pas manquer un des arguments de la négation turque, le célèbre islamisant ne se prive pas de rappeler qu'il y eut des atrocités des deux côtés, sans mentionner de quel côté se trouve la violence organisée de l'Etat. C'est l'éternelle défense de l'assassin violenté qui ne supporte pas que sa victime ne soit pas consentante et réplique à un geste de résistance par un meurtre collectif. Ces arguments ayant été réfutés, la thèse négationniste de Lewis se résume à accepter la version de la déportation et à affirmer qu'en l'absence de «preuve sérieuse d'une décision et d'un plan du gouvernement ottoman visant à exterminer la nation arménienne», on ne peut porter l'incrimination de génocide. La déportation n'était pas pratiquée dans le seul Empire ottoman. Au début du XVIIe siècle, le chah Abbas Ier fit déporter 56 000 Arméniens: ils quittèrent la plaine de l'Ararat pour gagner Ispahan, mais ils arrivèrent à destination. A propos des déportations, Arnold Toynbee n'a révélé qu'en 1967 dans quelle mesure l'opportunité de la déportation des Arméniens a été saisie par le gouvernement anglais. Lorsqu'en août 1914 le front russe est enfoncé à Tannenberg, le grand-duc Nicolas fait évacuer la partie polono-lithuanienne du territoire de peuplement juif dans des conditions de cruauté qui suscitent l'indignation des communautés juives du monde entier, soigneusement informées par les Allemands. Pour tenter de contrebalancer l'effet négatif de cette mesure aux Etats-Unis, que l'Entente espère gagner à sa cause, le gouvernement anglais prie un diplomate et historien réputé pour son intégrité, le vicomte Bryce, de réunir et de publier une collection de documents sur de plus grandes «barbaries» commises par les Turcs à l'encontre des Arméniens. Bryce comme Toynbee, qu'il prit comme adjoint, ignoraient cette manœuvre. Ils produisirent leurs preuves sans avoir en arrière-pensée la volonté de détourner la colère des communautés juives. Le raisonnement anglais était simpliste et le Livre Bleu n'eut pas l'effet escompté, ce qui amena le gouvernement anglais à songer à un geste plus significatif, ainsi que le signale Toynbee, pour se gagner les communautés juives, et plus particulièrement celle des Etats-Unis: ce fut la déclaration Balfour. Par contre, cette recherche permit à Toynbee d'établir sa certitude: la déportation *«était délibérément conduite avec une brutalité calculée pour prendre "en route" le maximum de vies»*, écrit-il en 1967. Et il ajoute: *«Cette étude que j'ai menée m'a laissé une impression qui ne fut pas effacée par le génocide commis avec un sang-froid plus grand et sur une plus grande échelle par les nazis durant la Seconde Guerre mondiale»* (14).

En consultant les travaux de Bernard Lewis, on est en droit de s'étonner du glissement de ses propos. Dans *The Emergence of Modern Turkey*, son œuvre maîtresse sur la transformation de l'Empire ottoman, il ne fait que mentionner l'événement, mais il écrit que cette lutte entre deux nations pour la possession d'une seule patrie —vision très contestable du rapport de force et allusion à une intention arménienne d'indépendance qui n'existait que virtuellement— s'acheva avec le «terrible holocauste de 1915, quand un million et demi d'Arméniens périrent» (15). La référence à l'Holocauste, aujourd'hui «biaisée», est spontanée —et d'ailleurs peu opportune. Quelques années plus tard, dans la traduction de ce livre, alors intitulé *Islam et laïcité*, la référence est modifiée : la lutte...«s'acheva par les terribles tueries de 1915, dans laquelle (sic) périrent un million et demi d'Arméniens, selon certaines estimations, et un nombre inconnu de Turcs» (16). Le chiffre cité est plus élevé que celui retenu par les historiens: autour d'un million, estimation susceptible d'être révisée par des recherches plus poussées. La position actuelle de Bernard Lewis n'est pas la conséquence d'un complément d'information —il s'en serait expliqué— mais d'une soumission à la désinformation. Il se comporte non en savant mais en politique, mettant son prestige intellectuel au service des intérêts d'un Etat.

Cette longue digression sur «l'affaire Lewis» me ramène à mon point de départ, cette inébranlable certitude que si un Etat recourt au génocide pour résoudre ce qu'il estime être un problème politique, il commet un crime contre l'humanité. Je réaffirme donc, comme je le fais depuis vingt ans, que le Comité Union et Progrès a décidé, planifié et fait exécuter la destruction des Arméniens de l'Empire ottoman, qu'il a camouflé cette extermination en déportation. Celle-ci était l'instrument d'une mise à mort opérée à la faveur d'une guerre mondiale. Les preuves permettant d'établir sans que subsiste l'ombre d'un doute cette volonté criminelle sont inlassablement collectées depuis 1915 (17). Elles peuvent être présentées devant un tribunal ou une commission internationale d'historiens. Parmi elles, pour paraphraser Lewis, l'une des *«versions américaines de cette histoire»*, le rapport et les dépêches du consul Leslie Davis qui, de son consulat de Kharpout, a été témoin de tant de souffrances et de tant de malheurs.

(*Suite 3 et fin*)

Notes

(13) *Yves Ternon*, Les Arméniens. Histoire d'un génocide, *Paris, Ed. du Seuil*, 1977.

(14) *Arnold Toynbee*, Acquaintances, *Oxford University Press*, 1967, *pp.* 148-153; *et, pour la citation, p.* 242.

(15) *Bernard Lewis*, The Emergence of Modern Turkey, *Oxford University Press*, 1961, *p.* 356.

(16) *Bernard Lewis*, Islam et laïcité. La naissance de la Turquie moderne, *Paris, Fayard*, 1988, *p.* 312.

(17) *Richard Hovanessian a regroupé les éléments de cette biblographie dans une plaquette :* The Armenian Holocaust, *Cambridge, MA, National Association for Armenian Studies and Research*, 1978.

Depuis, outre les ouvrages cités ci-dessus, il faut mentionner :

Gérard Chaliand et Yves Ternon, Le génocide des Arméniens, *Bruxelles, Ed. Complexe*, 1980 (*édition remise à jour en* 1981).

Vahakn Dadrian, «*Genocide as a Problem of National and International Law : The World War I Armenian Case and Its Contemporary Legal Ramifications*», Yale Journal of International Law, 14 (2), 1989, *pp.* 221-334.

Richard Hovanessian, The Armenian Genocide in Perspective, *Los Angeles, CA: University of California*, 1986.

Richard Hovanessian, The Armenian Genocide, Politics, Ethics, *London, Mac Millan et New York Saint Martins*, 1992.

Robert Melson, Revolution and Genocide : on the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust, *Chicago, University of Chicago Press*, 1992.

Christopher Walker, Armenia: The Survival of a Nation, *Croom Helm, New York, St. Martin Press*, 1980.

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ԽՆԴՐԱՅԱՐՈՅՑ ԵԼՈՅԹԷՆ

ԽՄԲ. - Ապրիլ 20-ի մեր թիւով (Ա. էջ) հրատարակած էինք Միացեալ - Նահանգներու Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնական վարչութեան հաղորդագրութիւնը խորագրուած *«Չենք բաժներ Սիլվա Կապուտիկեանի քաղաքական անընդունելի ելոյթը»*, մեր կողմէ ճշդելով թէ, այդ պահուն, տեղեակ չէինք այդ ելոյթին բովանդակութեան: Այժմ լուսաբանելու համար մեր ընթերցողները, ստորեւ կուտանք այդ ելոյթին խնդրայարոյց հատուածները արտատպելով Գալիֆորնիոյ ՌԱԿ-ի օրգան "Նոր Օր"ի Ապրիլ 27-ի թիւէն: Յիշենք որ Սիլվա Կապուտիկեան այդ ճառը արտասանած էր Ապրիլ 15-ին, Լոս - Անճըլըս Թ. Մ. Մ.-եան կազմակերպած յոբելեանին բանաստեղծուհիին 75-ամեակին առթիւ: Նոյն թիւին մէջ, հարցազրոյց մըն ալ լոյս տեսած է խմբագրութեան հետ, ուր բանաստեղծուհին կը բացատրէ իր այդ խօսքերուն դրդապատճառները. -

... Այդ հաւատի բացակայութիւնը տալիս է մի շարք ճեղքեր մեր ազգային կեան

քում: Այդ ճեղքերից ամենամեծը արտաքում: Այդ ճեղքերից ամենամեծը արտագալթի երեւոյթն է: Դա մեզ անհունօրէն մտահոգում է: Ծնողներից մէկը ինձ ցոյց էր տալիս Լոս-Անճելըսում ապրող իր երկու զաւակների լուսանկարները եւ այդ լուսանկարների շարքում կար մի լուսանկար, որտեղ նրա աղջիկը կանգնած էր Թատերական հրապարակի միթինկում եւ բռունցքած ձեռքն էր բարձրացրել: Հիմա այդ աղջիկը գտնւում է ձեր մէջ Լոս-Անճելըսում: Եկէք իմաստաւորենք այս լուսանկարների խորհուրդը: Ի՞նչ պատահեց, որ այդ ոգեւորուած աղջիկը յանկարծ թողեց Երեւանը եւ եկաւ այստեղ: Երեւի բոլորիս մեղքը կայ նրանում, նաեւ հայ գրողի մեղքը, կայ նաեւ ղեկավարութեան մեղքը, որը քիչ հոգաց, որպէսզի այդ աղջկայ ձեռքերը միշտ բարձր ու հպարտ մնային եւ չապրէր թեւաթափութեան զգացումը:

Հիմա մեզ մօտ դեմոկրատիա է. թերթերը ամէն ինչ գրում են, երբեմն չափազանցուած ձեւերով, բայց ցաւօք սրտի այդ դեմոկրատիան շատ միակողմանի է: Մեր ղեկավարութիւնը միշտ չէ, որ հաշւի է նստում այդ թերթերի հետ, նոյնիսկ նախարարներից մէկը հպարտացաւ, որ այդ թերթերը չէր կարդում: Ես էլ, ինչ ասած, երբ որ իմ մասին անհաճոյ բաներ են գրում, չեմ կարդում: Ես բացատրեցնում եմ. այդ իրաւունքը ունեմ, երկրի ղեկավարները իրաւունք չունեն չկարդալու, թէ ի՛նչ է ասում թերթը, մամուլը, ինչ է ասում ժողովուրդը: Նրանք դեռ ապրում են 90-ական թուականների պատկերացումներով, երբ մեր ժողովուրդը 86 տոկոսով իր ձայնը տուեց այսօրուան նախագահին: Ես չեմ կարծում, չեմ ենթադրում, այդ ժամանակները փոխուել են, որ այս աղէտները, որը մէկը միւսին յաջորդում են, այլեւս մեզ չեն թողնում համբերելու եւ նրանք պէտք է անպայմանօրէն ունկնդիր լինեն ժողովրդի ձայնին, իջնեն իրենց յարկերից, բացեն իրենց նրբակառոյց պալատների դռները եւ գնան նորից դէպի ժողովուրդը, ինչպէս եղել էին 88 թուականին:

Նրանք, ովքեր քիչ թէ շատ ծանօթ են իմ այժմեան, վերջին 5 տարիների գրականութեանը գիտեն, որ ես ինչ որ չափով պերեստրոյկան, այսպէս ընդդիմութեան դիրքերի վրայ եմ: Տանը ես խստօրէն քննադատում եմ. ինձ համար ընդդիմութեան մէջ լինելը ղեկավարութեան դէմ նորութիւն չէ, ապրելաձեւ է, որովհետեւ գրողը միշտ էլ պէտք է ունենայ իր ոճը, առանց ոճ ունենալու գրող չկայ, որովհետեւ նրան է տրուած թերութիւնները անվախօրէն հարուածելու իրաւունքը: Եւ ահա այսօր, ես չեմ ուզում խիստ խօսքեր ասել մեր ղեկավարութեան հասցէին, միայն կ՚ասեմ, որ մի բանով այս դահլիճում պիտի խօսեմ այդ մասին, ինչ էլ ուզում է լինի: Տեսնում է, որ անկախութեան հռչակումը որ եղել է բոլորիս երազանքը, պէտք է ի մի բերէր Սփիւռքը այդ գաղափարի շուրջը և միացնէր Սփիւռքը, սակայն չգիտես ինչպէս, այն ոչ միայն չստացուեց այլ առաջացաւ մի պատկեր. ես հիմա գլում եմ առաւել եւս - որ կրճանակները աւելի խզուեցին իրարից, որ նոյն շրջանակի մէջ առաջացաւ պառակտում: Իմ կարծիքով, այս երեւոյթի արմատները գալիս են Հայաստանից, հայրենիքից: Չգիտես ինչո՞ւ, մեր ղեկավարութիւնը սկսեց խորթ նայել մի կուսակցութեան, որը 100 տարի շարունակ եղել է կրողը մեր ազգային գաղափարների եւ բնական է, որ նա այնպիսի վերափոխութիւններից յետոյ պէտք է ուրախանար անկախութեամբ, որովհետեւ նա իր մեծագոյն ջանքերն է գործադրել այդ անկախութեանը հասնելու համար: Եւ ահա, մեր նախագահը անխոհեմութիւնը ունեցաւ 1992 թուականի Յունիս 29-ին հեռուստատեսութեամբ մի ելոյթ ունենալու, որտեղ Դաշնակցութիւնը դատապարտեց հազար ու մէկ մեղքերի մէջ եւ ամենագլխաւորը, նրա ղեկավարին մեղադրեց ՔԱ - Կէ - Պէ-ի գործակալ լինելու անպատուաբեր ուղու մէջ: Սա դուր չեկաւ ոչ միայն ընդդիմութեան, այլեւ նրա համախոհ մարդկանց, Լ. Տէր - Պետրոսեանը ունի դրական կողմեր. մեզ շատ դուր է գալիս նրա պահուածքը արտասահմանում, ուրախանում ես, քո երկրի ղեկավարը կարողանում է ներկայանալիօրէն իր խօսքը ասել: Բայց ահա այս հարցում, ինչքան էլ մենք ուզենանք բարեացակամ լինել իր նկատմամբ, չենք կարող գինք արդարացնել, որովհետեւ այդ ելոյթից յետոյ, երբ Մարութեանը (պէտք է ըլլայ Մարուխեան. խմբ.) յայտարարուեց անցանկալի քաղաքացի եւ առաջարկուեց 48 ժամուայ ընթացքում թողնել Երեւանը, մի բան, որ կոմունիստների օրով անգամ չի պատահել, ես ահաւոր դողի մէջ էի, վախենում էի, որ ահա կը գան ոստիկանութեան կամ Ներքին Գործոց նախարարութեան աշխատակիցներ, սախլելու Պր. Մարութեանին թողնելու Հայաստանը, Մարութեանին կողմնակիցները կարող են ընդդիմանալ եւ ահա կը սկսի եղբայրասպան ընդհարումը նոյն ազգի երկու հատուածների միջեւ: Բարեբախտաբար, Պր. Մարութեանը իմաստութիւնը ունեցաւ ենթարկուելու այդ որոշման, գնաց եւ ահա կանխուեց այդ երեւոյթը:

Ես պէտք է ասեմ, որ «Երկիր» թերթը իրեն մեծահոգի չպահեց: Երկու օր յետոյ, թերթը տպագրեց մի նիւթ, որով նախագահն էր մեղադրում նոյն մեղքի մէջ - ՔԱ - Կէ - Պէ-ի գործակալ լինելու մէջ:

Իմ կարծիքով, Տէր - Պետրոսեանը մեր նախագահն է, գլխաւորում է մեր երկիրը, ներկայացնում է մեր ժողովուրդին եւ այդպիսի մեղքերի մէջ մեղադրելը, վարկաբեկելը նրան, հայրենասիրական գործ չէ եւ վնաս է մեր ժողովրդի ընդհանուր շահերի համար:

Սակայն, ցաւօք սրտի այս ելոյթը անհետեւանք չմնաց. դրանից յետոյ խզում յառաջացաւ եւ Դաշնակցութեան ներսում եւ մի տեսակ միասնութիւնը խախտուեց, խարխլուեց, եւ այսօր էլ մենք ներկայ ենք այդ խարխլման գործընթացին: Այժմ, մեզ ամենաշատ հարկաւոր է միասնութիւնը: Միասնութիւն ոչ միայն երկրի ներսում, որովհետեւ թշնամին դարպասների մօտ է, դա մեր ժողովուրդը հասկանում է եւ չնայած ահաւոր վիճակին, այնուամենայնիւ, բուռն ու ցասկոտ դուրս չի գալիս փողոց եւ այն ինչ որ կատարւում է այլ հանրապետութիւններում, Վրաստանում եւայլն, մեզ մօտ բարեբախտաբար չի կրկնւում: Մենք պէտք է իմաստութիւնը ունենանք համբերելու եւ միայն սահմանադրութեան թելադրած ճանապարհով հասնելու պետականութեան փոփոխութեանը, որ երեւի արդէն անհրաժեշտ է:

Նոյնը պէտք է ասել արտասահմանի մասին: Պէտք է իմաստութիւնը ունենանք միասնական լինելու, ի հարկէ ոչ ձեւականօրէն, այլ խօսքի մէջ յարգել միմիանց, գաղափարները յարգել եւ երբ որ վճռական պահն է գալիս, գործենք միասին, ինչպէս դա լինում է Ապրիլ 24-ին:

Ահա այսպիսի խոհերով եմ ես համակուած, եւ մտածում եմ, որ Սփիւռքը ապրում է մի նոր էթափ, մի նոր զարգացում: Մենք պէտք է առօրեայ մեր գոյութիւնը Հայաստանին բարձրացնենք մի նոր աստիճանի, ստեղծենք կուսակցութիւններից վեր կանգնած համահայկական կազմակերպութիւն. որովհետեւ ես այստեղ լսում եմ, որ Ամերիկահայութիւնը հսկայական աշխատանք է տանում յանձին իր մարդասիրական կազմակերպութիւնների, յանձին Հայ Դատի, յանձին Հայկական Համագումարի, ինչպէս նրանք աշխատում են ամերիկեան սենատում կազմակերպել կարծիք յօգուտ Հայաստանի: Բայց եթէ մի համընդհանուր Քոնկրես, որ ի պաշտօնէ կարողանայ համաշխարհային հանրութեան առաջ ներկայացնել մեզ, արդէն ոչ որպէս անհատ, այլ որպէս հաւաքականութեան ներկայացուցիչ, ես կ՚ասէի, ինչ - որ պետութեան առաջնութիւնը ունեցող մարմին, իմ կարծիքով դա օգտակար կը լինի եւ մենք կանգնած ենք նրա ստեղծման ճանապարհի վրայ:

[illegible]

ՇԱՐԹ

Փոն Թ՚Աւէնի «Լա պէլ Անժէլ» ցուցասրահը Մայիս 15-էն Յունիս 5 կը ներկայացնէ Շարթի վերջին գործերը: Այդ ցուցահանդէսին բացումին (Մայիս 15) ներկայ կ՚ըլլայ արուեստագէտը որ կը ձօնագրէ այդ առթիւ իր գիրքը:

(*) 11, Place Paul Gaugain, Pont-Aven (Finistère).

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ԵՒՐՈՓԱՊՈՒՂԻՒՆ ՄԱՍԻՆ

Գերմանացիները հեռու են աննախադէպ իրագործում նկատելէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ բացուած փապուղին որ Մեծն Բրիտանիան ցամաքի ճամբով կը կապէ Եւրոպայի: Անոնց մօտեցումը կ՚արտայայտէ շատ մը կասկածներ, յատկապէս ենթադրութիւններ: Այս բոլորը կ՚առընչուին թէքնիք թերութիւններու, ապահովութեան խնդիրներու: Վերջին կէտը կը չեշտուի յատկապէս այն պատճառով որ փապուղին, ինչպէս ձեռնարկութեան շուկայական յարաբերութիւններու պատասխանատուն բսած է, մեծ քաջութիւն ունի աւարեկիչներուն մօտ:

Իսկ գործի մարդիկը այնքան ալ հետաքրքրուած չեն փապուղիով: Օդային ճամբորդութեանէն կրկին անգամ երկար կը տեւէ օրինակ՝ Քէօլնէն, ինչ որ ըսել կուտայ տարեկան շուրջ վեց հազար հոգիինց անձնակազմ փոխադրող ընկերութեան մը պատասխանատուին թէ իրենք պիտի շարունակեն օդային ճամբան գործածել: Այս նախընտրութեան ուրիշներ կ՚աւելցնեն օրուան մէջ երթեւդարձի կարելիութեան առաւելութիւնը, ինչ որ խընայել կուտայ պանդոկի ծախքը:

Դժգոհութեան պատճառ է նաեւ փապուղիէն ինքնաշարժով անցքին գինը որ շատ բարձր կը նկատուի, համեմատած՝ նոյնիսկ օդանաւին: 50 քիլոմեթր այդ նոր ճամբան բանեցնող ընկերութիւնը իր ծանուցումներուն մէջ կ՚ըսէ. -- «Նստեցէ՛ք ձեր ինքնաշարժը, դայն դրէք շոգեկառքին վրայ, շոգեկառքը կը փոխադրէ ձեզ ու ձեր ինքնաշարժը»: Սակայն, իրազեկներու համաձայն, իրականութիւնը այնքան ալ պարզ չէ. եթէ ամէն օր տասը հազար ինքնաշարժ դիմեն դէպի փապուղին, մուտքի հարթակին վրայ՝ երկար հերթեր պիտի գոյանան, որոնցմէ խուսափելու համար նախապէս տոմսակ գնած ըլլալն ալ բանի մը պիտի չծառայէ: Ու կը կարծուի որ այս պարագան պիտի ջլատէ շատերու փափաքը: Կայ տակաւին մաքսային քննութեան հարցը. այդ վարչութեան պատասխանատուները կը պահանջեն որ իւրաքանչիւր ճամբորդ անհատապէս արձանագրուած ըլլայ, ինչպէս օդանաւներու պարագային: Հակառակ պարագային, ինչպէս վախ յայտնած է Արդարութեան նախարարը, դուռը բաց պիտի ըլլայ բոլոր չարագործներուն համար:

Ինքնաշարժները փոխադրող շոգեկառքն ալ որ 120 կառք եւ 12 դրօսաշրջային հանրակառք կ՚առնէ, շատ գործնական միջոց մը չի նկատուիր: Մանաւանդ շարժավարները պէտք է մեծ պաղարիւնով ու կարգապահութեամբ շարժին, երկյարկանի շոգեկառքին մէջ տեղի կորուստ չպատճառելու համար: Սակայն, պէտք է նկատի ունենալ որ երթեւեկի խիտ շրջաններուն այդ շոգեկառքին մեկնումները քառորդ ժամը անգամ մը ծրագրուած են ու արագ շարժելու հրամայականն ալ պէտք չէ անտեսել:

Անյարմարութիւններու շարքին մաս կը կազմեն նաեւ նշումները թէ այդ փոխադրամիջոցներուն մէջ ոչ ըմպելի վաճառող ինքնաշխատ սարքեր զետեղուած են, ոչ ալ ճամբորդները կրնան հարկէ գերծ ապրանք գնել 35 վայրկեանի ճամբորդութեան ընթացքին:

Այսուհանդերձ, փապուղին պէտք է հասութաբեր ըլլայ: Կառուցման ծախքը 10 տարուան մէջ 25 միլիառ մառքի բարձրացած է (85 միլիառ ֆրանք): Այս գումարին տոկոսներն ու ընթացիկ ծախքերը տարեկան (2 միլիառ մառք) ապահովելու համար անհրաժեշտ է որ Մանշէն անցնող ինքնաշարժերու կէսը նախընտրեն փապուղին: Ատիկա կը նշանակէ աւելի քան 3 միլիոն ինքնաշարժ: Կատարուած հարցախոյզի մը արդիւնքները այս ուղղութեամբ քաջալերական չեն եղած: Ֆրանսական եւ բրիտանական փոխադրական ձեռնարկութիւններու 70%-ը յարմարագոյն ճամբայ մը չի նկատեր փապուղին, այն առարկութեամբ որ ոչ աւելի աժան է, ոչ ալ աւելի աժան, քան՝ ծովային միջոցները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Օռաթուառ Սէն Ժոզէֆ» Մայր տաճարին մէջ, Ապրիլ 24-ին, երկրորդ տարին ըլլալով, համդիսաւոր պատարագ մատուցանուած է Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին, աւելի քան երկու հազար հայ եւ օտար բազմութեան մը ներկայութեան: Պատարագած է Գէորգ Վարդապետ Զապարեան: Երգեցողութիւնը կատարած է Տիրամայր Նարեկի հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ Գ. Ալէմշահ երկսեռ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պետրոս Շուժուեանի: Քարոզած է դերպ. Մարիօ Փաքէթի:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 800 հոգիի ներկայութեան, տեղի ունեցած է ապրիլեան ոգեկոչումը կազմակերպութեամբ միջ - յարանուանական յանձնախումբին: Ողջոյնի խօսքը արտասանած է վեր. Եսայի Սարմազեան: Օրուան բանախօսը եղած է փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Վարժարանի Բասըրմաճեան հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 22-ին, դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն գրական յանձնախումբին: Բացման խօսքը արտասանած է Բարգէն Թօփճեան եւ ներկայացուցած օրուան դասախօսը՝ Ժան-Փիէր Մահէ որ արեւելահայերէն խօսած է «Մ. Խորենացի եւ Հայաստանի ճակատագիրը Հայոց պատմութեան մէջ» նիւթին շուրջ: Խօսքին աւարտին եղած են հարցումներ, ապա՝ հիւրասիրութիւն:

ՊՈԼՍՈՅ Սիւիս պանդոկի գեղեցիկ սրահներուն մէջ, Ապրիլ 22-ին յոբելենական պարահանդէս մը տեղի ունեցած է նուիրուած Տատեան Վարժարանի 150-ամեակին: Բացումը կատարած է Արման Մալաշեան որ Տատեաններու նուիրուած հայերէն քառեակ մը կարդալէ ետք, ողջունած է Պոլսոյ քաղաքապետը, ապա բացատրութիւններ տուած է օրուան իմաստին եւ յայտագրին մասին: Յաջորդաբար խօսք առած են Տիկին Մոնիք Երկանեան, Արթօ Օզչեան (Տատեանի ներկայ Հիմնադիրը) եւ քաղաքապետը՝ Ալի Թալիպ Էօզտէմիր որ յայտարարած է թէ շատ լաւ կը ճանչնայ Պաքըրգիւղի հայ համայնքը, որմէ զօրակցութիւն ալ գտած է վերջին ընտրութիւններուն առթին: Գերծադրուած է գեղարուեստական բաժին մը եւ պարահանդէսը շարունակուած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ Յակոբ Տէր-Մելքոնեան սրահին մէջ, Ապրիլ 9-ին ներկայացուած է «Օպքար» թատերգութիւնը նոր բեմադրութեամբ (Վարուժան Խաչեան), Համբազգայինի «Գասպար Իփէկեան» թատերախումբին կողմէ:

ԱՅՆՃԱՐԻ (Լիբանան) Հետուիկ սրահին մէջ, Համազգայինի Պարոյր Սեւակ մասնաճիւղին «Լուսարձակ 40» թատերախումբը, Մարտ 25-ին, 26-ին եւ 27-ին, ներկայացուցած է Ա. Գասոնայի՝ «Ծառերը կանգուն կը մահանան» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Ռուպէր Առաքելեանի: Երկու արարով բարդ թատերախաղ մը կը դրէ «Ազդակ» որու առաջին արարը վերացապաշտ դպրոցին կը հետեւի, իսկ երկրորդը՝ հոգեբանական իրապաշտութեան:

ԷՇՐԷՖԻԷԻ (Լիբանան) Հ. Յ. Դ. ակումբը բոլորովին վերանորոգուած է եւ հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցած է Ապրիլ 9-ին, շրջանի Պալադեան կոմիտէի նախաձեռնութեամբ: Ներկայ եղած են նախարար՝ Շահէ Պարսումեան, երեսփոխաններ՝ Խ. Պապիկեան, Ս. Խանամիրեան, Ժ. Զուխատարեան, Տօքթոր Ն. Տէմիրճեան, Պուրճ - Համուտի քաղաքապետ՝ Տօքթոր Զ. Մկրեան: Բացման արարողութիւնը կատարած է մէթր Ժ. Զուխատարեան, կտրելով «Զուխատարեան սրահ»ի ժապաւէնը: Յաջորդաբար խօսք առած են Լեւոն Տէր - Սարգիսեան (արաբերէն) եւ Երուանդ Տէմիրճեան: Տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձմանն Քրիստոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:

Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Համբարձման տօնին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի Մայիս 12, Հինգշաբթի օրը Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 9-ին:

Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception

le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**

2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը հրաւիրէ շրջանի բոլոր տիկիններն ու օրիորդները, իր աւանդական ճաշին, Շաբաթ, Մայիս 7--ի երեկոյեան ժամը 8·30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

Ճոխ յայտագիր, երաժշտութիւն, անակընկալներ, պար եւ նուէրներ, նաեւ համեղ ճաշեր: Ճաշագին՝ 120 *Ֆր.:*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE — *Section Décines*

ASCENSION

SELON LA TRADITION ARMENIENNE

Vidjag — Musique — Chants — Buffet — Buvette

La veille, les élèves de l'Ecole arménienne auront cueilli des fleurs de 7 jardins différents, et de l'eau de 7 sources différentes.

Jeudi 12 Mai à 15 heures

à la Maison de la Culture arménienne

15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ժոզըլին Զաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Սահակ եւ Վիքթորիա եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 29-ԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԱՔՄԱՔՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Sous la Présidence d'honneur
de *M. Jean-Pierre BRARD*
Député-Maire de Montreuil

SOIREE DE SOLIDARITE AVEC L'ARMENIE

Au profit du Gazoduc Iran - Arménie

Samedi 7 Mai à 20 h 45

à la Bourse de Travail de MONTREUIL –

Esplanade Benoît Franchon

(Face à la Mairie) —
M° Mairie de Montreuil

Présentation du projet de la construction du Gazoduc

avec
DIAPORAMA
par **Bedros TERZIAN**
Président du Fonds Arménien de France

PARTIE ARTISTIQUE EXCEPTIONNELLE

LE QUATUOR A N I

1er violon : Jean-Claude Tcheurekdjian
2ème violon : Richard Khayadjian
Alto : Jacques Chirinian
Violoncelle : Chahan Dinanian

LA CHORALE D A R O N
Sous la direction de Stepan Yorgancian
Pianiste Anahide Sevadjian

L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
« E R E B O U N I »

Prix d'entrée : 80 F.
Enfants jusqu'à 12 ans : 50 F.

Renseignements : 48. 59. 45. 82.

Organisée par l'UNION CULTURELLE ARMENIENNE DE MONTREUIL (U C A M)
et le FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Adressez vos dons à:
Fonds Arménien de France
B.P. 12, 75660 Paris Cédex 14.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ *ՓԱՐԻԶ*

«ԴԻՄԱԿ»

Թ Ա Տ Ե Ր Ա Խ Ո Ւ Մ Բ Ը

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ «ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»Ը

Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան
Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս
ժամը 20·30-ին
Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին
Musée Guimet
6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna
Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին
Դաշտահանդէս

ԹԱՆԱՍՈՐ

Շավիլ - Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Պ. Գեղամ Նիկողոսեան 500 *ֆրանք:*

ՏԷՍԻՆ. - Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւն 500 *Ֆր.:*

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Պ. Օ. Տէր - Փիլիպոսեան 100 *Ֆր.:*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ *ՓԱՐԻԶ*

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՕՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մայիս 11,
ժամը 20·30-*ին*
Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e
Մուտքը ազատ է:

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Մաշտոց Միութիւնը կը հաղորդէ որ իր արտասանական եւ ազատ ընթերցումի մրցումը տեղի կ'ունենայ

ՅՈՒՆԻՍ 5-ին, ԺԱՄԸ 14·30-ին

Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 200 Francs. -

M. Shabuh Gedik, Mlle Nicole Gumuchian, M. Aram Hadjian, M. Jacques Hamalian, M. et Mme Hampartzoumian, Mme Séta Helvaci, M. Jean Huguenin, M. Artin Izmirlian, M. Albert Jamakortzian, M. Ohannes Jamgotchian, M. Marcel Kaladjian, M. Joseph Kaprielian, M. Yékissa Karagavourian, M. Wartkes Karagueuzian, M. M. Kasparian, M. Nazar Kasparian, Mme Anahid Kassabian, M. A. Katchadourian, M. Avedis Katchian, M. Michel-Avédis Kazourian, Mlle Chnorik Kechichian, M. Paul Kevorkian, M. Jacques Kirakossian.

— 50 Francs. -

Anonyme, M. Edmond Avedikian, M. Vartan Babakhian, M. Daniel Baharoglu, M. Stéphane Dedeyan, Mlle Valérie Demirdjian, M. Paul Djirmendjian, M. Norbert Efeyan, M. Jean Gougassian, M. Georges Kourkian, Mlle Dora Manoukian, Mme Mardikian, Mlle Yester Ozeler, Mme Anahid Peniamine, M. Tchirpachian, M. Artun Ufan.

— 80 Francs. -

M. Jean Berberian.

(*A suivre*)

ՊՈԼՍՈՅ
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

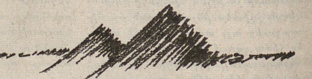
կը հրաւիրէ հանդիպումի մը,

Գիւղագիր

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Զրուցավար՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ
Ուրբաթ, Մայիս 6, ժամը 20·30-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան
Ալեք Մանուկեան *սրահը*
118, rue Courcelles, Paris 17e
Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է

SABERTOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS

VOLS HEBDOMADAIRES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN

VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL.

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 7
SAMEDI 7 MAI 1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.322 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.322

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ վերջնապէս դադրեցաւ կղզի մը ըլլալէ, Ուրբաթ, Մայիս 6-ին, երբ Էլիզապէթ Բ. եւ Ֆր. Միթերան պաշտօնապէս բացումը կատարեցին Մեծն-Բրիտանիան եւրոպական ցամաքամասին միացնող փապուղիին: Հաւանական է որ Հոկտեմբերէն առաջ, ան հանրութեան տրամադրութեան դրուի: Արժած է 100 միլիառ ֆրանք, այսինքն նախատեսուած գումարին կրկինը: Ուրբաթ օր, մինչ Լոնտոնի մէջ, Էլիզապէթ Թագուհին պաշտօնական բացումը կը կատարէր Ուաթըրլու կայարանին, Նախագահ Միթերան իր կարգին (ժամը 9·30-ի եւ 10·30-ի միջեւ) բացումը կ'ընէր Եօրօսթար կայարանին (Կառ տիւ Նոռ) Նախքան նոյնանուն կառախումբով եւ հրաւիրեալներու եւ լրագրողներու ընկերակցութեամբ Լիլ մեկնիլը: Ժամական 300 քիլոմեթր արագութեամբ, կառախումբը ժամը 11-ի շուրջ ալ, բացումը կը կատարէր Լիլ-Եօրոփ կայարանին: Յետոյ Եօրօսթար կը մեկնէր Քալէ եւ Թագուհին ալ, իր հիւրերով եւ Եօրօսթարով պիտի անցնէր փապուղին Ֆրանսական Թերմինալը բանալու համար (ժամը 12-ի շուրջ), ճաշի առթիւ ելոյթներէն ետք, ժամը 15-ի շուրջ Էլիզապէթ եւ Միթերան կը մեկնին դէպի Անգլիա ուր նոյնանման արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար: Այս փապուղիին առաջին գաղափարը ծագած է 1751-ին...:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, 200 առանձնաշնորհեալ հրաւիրեալներու առջեւ, Մայիս 5-ին, տեսակ մը «հիւլէական իր կտակը» ըրաւ, ինչպէս կը խորագրէր «Լիպերասիոն» յաջորդ օրը: Երկար պարզելէ ետք հիւլէական իր քաղաքականութիւնը 1981-էն ի վեր, շեշտեց թէ ցորչափ իր պաշտօնը կը վարէ հիւլէական փորձեր պիտի չըլլան, ապահովութիւն ալ տուաւ որ իրեն յաջորդողն ալ պիտի չընէ:

ԵՄԷՆԻ կարգն է, այս անգամ, քաղաքացիական պատերազմի մը մէջ մխրճուելու: Մայիս 5-ին, հարաւային եւ հիւսիսային Եմէն դէմ դիմաց ելան, երկրին ամէնէն բնակուած եւ ամէնէն հարուստ շրջանները: Կռիւները տեղի կ'ունենան եօթը գաւառներու մէջ (17-ի վրայ), սահմանագլուխին շուրջ որ կը բաժնէր նախկին երկու Պետութիւնները, 1990-էն ի վեր միացած: Սանաայի վրայ հարաւային օդուժին եւ Ադէնի վրայ հիւսիսային օդուժին Թռիչքներն են որ պատճառ եղած են բռնկումին, թէեւ չի ճշդուիր թէ ով սկսած է: Ֆրանսան որոշեց պարպել իր քաղաքացիները: Քաղաքացիական պատերազմը անխուսափելի կը նկատուէր ամիսներէ ի վեր, քաղաքական դէմքերու սպանութիւնները բազմացած էին: Ոճրափորձերը նպատակ ունէին ալ աւելի սրելու լարուածութիւնը երկու գլխաւոր ղեկավարներուն միջեւ՝ Նախագահը եւ փոխ-Նախագահը որոնք երբեք չեն համաձայնած հաւաքական քաղաքականութեան մը շուրջ որ ծառայէր ամրապնդելու երկրին միացումը: Եմէնի Հանրապետութիւնը բաղկացած է հիւսիսային Եմէնէն (Եմէնի Արաբական Հանրապետութիւն) եւ հարաւի Եմէնէն (Եմէնի Ժողովրդական եւ Դեմոկրատ Հանրապետութիւն): Բնակչութիւնը 14 միլիոն է, մայրաքաղաքն է Սանաա եւ Ադեն տնտեսական մայրաքաղաքն է:

ՍԻՒՏ - ՈՒԷՍԹ օրաթերթը կրկին լոյս պիտի տեսնէ, Մայիս 7-էն, համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալով տնօրէնութեան եւ Սենտիքային (Սէ-Ժէ-Թէ) միջեւ: Յաջորդական գործադուլներէ ետք, տնօրէնութիւնը շաբաթ մըն է դադրեցուցած էր թերթին հրատարակութիւնը:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ մէկ միլիոն ֆրանքի տուգանքի դատապարտուեցաւ Սակարանի գործողութեանց Յանձնախումբին կողմէ, այն սխալ տեղեկութիւններուն համար զորս տուած էր, 1990-ին, որպէս Նախագահ Թէյմիլի, երբ 100 միլիոնի պարտաւորիչ փոխառութեան մը հրապարակումը կ'ըլլար: Վերաքննութեան դիմած է:

ԻՍՄԱՅԻԼ ՊԷՇԻԿՃԻ գրագէտ-ընկերաբանը երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուած է Անգարայի Պետութեան ապահովութեան Ատեանին կողմէ, իր մէկ յօդուածին համար հրատարակուած մարդկային իրաւանց Միութեան տարեկան տեղեկագրին մէջ եւ որ կը վերաբերէր քիւրտ փոքրամասնութեան կացութեան:

ԼԷՅՐԹՈՆ ՍԵՆՆԱՅԻ յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մայիս 5-ին, հոծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ: Հարիւր հազարաւոր Պրազիլցիներ ընկերացած են դագաղին մատուռէն մինչեւ գերեզմանատուն (30 քիլոմեթր), ուր իր պաշտօնակից ընկերները, ի շարս որոնց Ալէն Փրոսթ, ուսամբարձ տարած են դագաղը, մոռնալով անցեալի բոլոր ոխերը:

ԹԻՒՐՔՄԵՆԻՍՏԱՆԻ նախագահին Միթերանի նուիրած ձին գտնուեցաւ: Ծանօթ է որ բաւական աղմուկ եղած էր անցեալ շաբթու, երբ Միթերանի Թիւրքմենիստան այցելութեան առթիւ, շշուկներ ելած էին թէ խնդրոյ առարկայ ձին՝ Ճէնճի անհետացած է, լսուած էր մինչեւ իսկ որ մեռած է: Մայիս 5-ին, ձին մէջտեղ ելաւ — Սուզի-լա-Պրիշի կալուածին մէջ: Այս կալուածը ժառանգ ձգուած է Պետութեան եւ վերապահուած է Էլիզէի գործունէութեան: Կ'ըսուի թէ ձին յոգնած էր եւ հոն կը խնամուէր: Կանոնագրութիւնը կը նախատեսէ որ Նախագահին նուիրուած ձիերը ազգային ասպաստաններու (հառա) յանձնուին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ կառավարութիւնը որոշած է վերցնել Թուրքիոյ կիրարկուած զինարգելը որ հաստատած էր Ապրիլ 7-ին, այն պատճառաբանութեամբ որ տրուած զէնքերը կը գործածուէին Քիւրտերու դէմ: Նոր որոշումը յատկապէս բուռն հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է Սոսիալ դեմոկրատ կուսակցութեան կողմէ: Խորհրդարանի անոր խմբակցութեան պետը «գայթակղութիւն» որակած է այդ որոշումը, աւելցնելով որ այդպէսով Գերմանիա մեղսակից կ'ըլլայ Քիւրտերու ցեղասպանութեան:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԹՈՒՂԹԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԵՑ ԷՏ. ՊԱԼԱՏԻՒՐ

Մայիս 5-ին, ժամը 13-ին, Փարիզի Լըտուայէն ճաշարանի շքեղ սրահներուն մէջ է որ տեղի ունեցաւ «մամուլի թուղթի արհեստական ընկերութեան» եւ «մամուլի թուղթի ֆրանսական ընկերութեան» տարեկան համագումարի փակման ճաշը: Այս տարի կը նախագահէր նախարարապետ Էտուար Պալատիւր, ներկայ էին Հաղորդակցութեան նախարար՝ Ալէն Քարինեօն, նախարարներ, երեսփոխաններ եւ ֆրանսական մամուլի տնօրէններ (ի շարս որոնց «Յառաջ»ի տնօրէնուհին), 230 մասնակցողներ:

Ընկերութիւններու Նախագահներու ելոյթներէն ետք, խօսք առաւ Է. Պալատիւր որ շեշտեց գրաւոր մամուլի կարեւորութիւնը եւ անոր ներկայ դժուարութիւնները: Յայտնեց թէ կառավարութիւնը ծրագիր մը պիտի պատրաստէ գալիք ամիսներուն որ կրնայ իրականանալ խորհրդակցաբար, ոչ՝ պարտադրանքով: Մինչ ջանք կը թափուի որ թուղթի գինը զգալի յաւելումներ չկրէ:

Նախարարապետին մեկնումէն քիչ ետք վերջ գտաւ ճաշը:

ԲԻՇԿԵԿ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՍՏՈՐԱԳՐԵԼ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

ՄԻՇՏ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ՇՐՋԱՆԸ

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ԺՈՂՈՎԸ

Բիշկեկի ժողովին կարելի չեղաւ համաձայնութեան մը յանգիլ, Ադրբեջանի ժխտական կեցուածքին որպէս հետեւանք: Ծանօթ է որ Կիրգիզստանի մայրաքաղաքը հաւաքուած էին քանի մը օր է Ռուսաստանի, Ղարաբաղի, Հայաստանի Խորհրդարաններու նախագահները եւ Ադրբեջանի Խորհրդարանի փոխ-Նախագահը՝ Ճալիլով (Նախագահը՝ Կուլիեւ չէր գացած): Պատրաստուած համաձայնագիրը կը նախատեսէ հրադադար, ապա՝ ճիգեր յանգելու համար արդար խաղաղութեան մը: Հակառակ Ռուսերու ճնշումներուն, Ճալիլով մերժած է ստորագրել: Ադրբեջանի յամառ առարկութիւնն այն է որ չուզեր ճանչնալ Ղարաբաղը որպէս պատերազմիկ կողմ, իր գործը, կը պնդէ, Հայաստանի հետ է: Ուրեմն, ի վերջոյ, Մայիս 5-ին, համաձայնագիրը ստորագրած են Ռուսաստանի, Ղարաբաղի եւ Հայաստանի Խորհրդարաններու Նախագահները: Պատուիրակութիւնները իրենց վայրերը կը վերադառնային Ուրբաթ իրիկուն (Մայիս 6):

Մայիս 4-ի երեկոյեան, ադրբեջանական երկու սաւառնակ հետախուզական թռիչք կատարած են Վարդենիսի սահմաններուն վրայ եւ հեռացած Խանլարի ուղղութեամբ: Աւելի ուշ, ժամը 22-ին հրետանային ուժգին նախապատրաստութենէ ետք, ադրբեջանական հետեւակներու երկու վաշտ յարձակած է Նոյեմբերեանի Բերդաւան գիւղին ուղղութեամբ: Կէս գիշերին հայկական ուժերը փախուստի մատնած են զիրենք, զգալի թիւով կորուստ պատճառելով:

Նոյն ատեն հայկական ուժերը կռիւ մղած են թշնամի այլ զօրաբաժնի մը դէմ, Իջեւանի Այգեհովիտ գիւղին մօտ: Երկու կողմէն կան կորուստներ:

Մայիս 4-ին Մարտակերտի Ջայլու եւ Կարմիրաւան բնակավայրերուն մօտերը մղուած կռիւներէն ետք ղարաբաղեան ուժերը ոչ միայն նահանջելու պարտադրած են թշնամին, այլ նաեւ յաջողած են հսկողութիւն սահմանել քանի մը դիրքիշխող բարձունքներու վրայ: Քանի մը տասնեակ մարտիկի կորուստ տալով Ադրբեջանցիները քաշուած են:

Մայիս 5-ին, ճակատին վրայ կռիւները կը շարունակուէին, գլխաւորաբար Մարտակերտի հիւսիսը եւ հիւսիս-արեւելքը: Ֆրանսական մամուլի գործակալութեան համաձայն, կռիւները սաստիկ են: Ադրբեջանցիք 52 մեռեալ եւ 400 վիրաւոր ունեցած են այս վերջին օրերուն:

Ապրիլ 29-էն Մայիս 4, Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է ուժանիւթի միջազգային Բ. համագումարը: Ան կազմակերպուած էր Միացեալ-Նահանգներու ուժանիւթի նախարարութեան, Միջազգային զարգացման ամերիկեան գործակալութեան, ամերիկեան ուժանիւթի ընկերութեան եւ Հայաստանի ուժանիւթի նախարարութեան հովանաւորութեան ներքեւ: Ժողովին նպատակն էր զարկ տալ ուժանիւթի նոր աղբիւրներու Հայաստանի մէջ, արեւմտեան թեքնոլոժիին եւ ներդրումներուն օժանդակութեամբ: Ժողովին կը մասնակցէին արեւմտեան 11 երկիրներու շուրջ 60 ընկերութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները: Վարչապետ Հրանտ Բագրատեան բարի գալուստ մաղթած է եւ շեշտած որ ուժանիւթի մարզը ամբողջական վերակառուցման կը կարօտի եւ թէ ան սեփականացման ենթակայ չըլլալով հանդերձ անոր վերակառուցման կը մասնակցին նաեւ մասնաւոր, ոչ պետական ձեռնարկներ:

Համաժողովին ընթացքին քննարկուած են բազմաթիւ ծրագիրներ, պայմանագրութիւններ կնքուած, կը նախատեսուի որպէս ուժանիւթ օգտագործել տեղական քարածուխն ալ ու զարկ տալ ջրելեկտրակայաններու կառուցումին:

Նախարար Սեպուհ Թաշճեան մամուլի ասուլիսին ընթացքին հաստատած է որ ժողովը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է եւ թէ արդիւնքները բոլոր ակնկալութիւնները գերազանցած են: Ստորագրուած 30-ի շուրջ պայմանագրութիւնները Հայաստանը կը բանան արեւմտեան ընկերութիւններուն երկար ժամանակուան համար: Հայաստանի կառավարութիւնը երախտապարտ է Միացեալ-Նահանգներու ուժանիւթի նախարարութեան իր օժանդակութեան համար այս ժողովին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 5)

Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԹԵՀՐԱՆ ԱՅՑԸ

Փոխ-Նախագահ Գ. Յարութիւնեան Թեհրանէն վերադարձին ըսած է թէ արդիւնաւոր եղած է հայկական պատուիրակութեան այցը: Անոնք հանդիպում ունեցած են Նախագահ Ռաֆսանճանիի, Արտաքին նախարար Վելայէթիի ու այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններու հետ: Բոլոր հանդիպումներուն նիւթ եղած է հայեւիրանեան տնտեսական համագործակցութիւնը ու Իրան կրկնած է Ղարաբաղի հարցին միջնորդելու պատրաստակամութիւնը:

Տեսակցութիւններու նիւթ եղած է նաեւ իրանեան օդանաւին ջախջախման պարագան:

ՄԵՂՐԻԻ ԿԱՄՈՒՐՋԸ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻ

Մեղրիի կամուրջին շինարարական աշխատանքը սկսած է նաեւ իրանական կողմէն: Ան կը կառուցուի ներկայի առժամեայ կամուրջին զուգահեռ ու մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ հայեւիրանեան տնտեսական կապերու սերտացման մէջ: Ներկայիս այս երկիրը Ռուսաստանէն ետք Հայաստանի առեւտրական մեծագոյն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը, լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (193) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Վարդգէս Պետրոսեանի փորձը
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Մ. Զարիֆեանի առաջին սէրը
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՍԹԷՈՍԵԱՆ

Գրողն իբրեւ մարդ
ճամբորդ ու պատկեր
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՃՈՒԳԱՀԵՌ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Ղարաբաղի պատերազմը իր առօրեայ զարգացումներէն զատ, հետաքրքրութեան մշտակայ աղբիւր է նաեւ ընթացքի մանրամասնութիւններով. արդարեւ, նկատի առած կողմերու անհամեմատութիւնները -- նիւթական, մարդկային ուժի, եւայլն--, շատերու համար յաճախ զարմացնող է հինգ տարուան խստագոյն բախումներու մէջ յայտնուած Ղարաբաղի տոկունութիւնը: Ու այս զարմանքը պարբերաբար կ'արտայայտուի ոչ միայն հայ մամուլին մէջ: Քաղաքական եւ զինուորական մարզի պատասխանատուներու ուղղուած հարցումներ շատ անգամ նիւթ կ'ըլլան հարցազրոյցներու:

Ապրիլի վերջին օրերու մամուլը այս կարգի երկու էջ ունի: Մէկը արձագանգն է ռուսական մամուլին: «Հայաստանի Հանրապետութեան» Ապրիլ 22-ի թիւին մէջ տեղ տրուած է «Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսած (Ապրիլ 19) առաջին հարցազրոյցի մը, կատարուած ԼՂՀ-ի Արտաքին Նախարար Արկադի Ղուկասեանի հետ: Երկրորդը՝ «Ազգ»ի Ապրիլ 27-ի մէջ տեղ գրաւած ուրիշ հարցազրոյց մըն է, ԼՂՀ-ի բանակի փոխ - հրամանատար Մուրատ Պետրոսեանի հետ, զրուցավարութեամբ՝ Վահրամ Աղաջանեանի: Երկուքն ալ կը մեկնին նոյն հետաքրքրութիւններէն, թէեւ երկրորդը աւելի ծաւալուն է:

Մ. Պետրոսեան, 46 տարեկան է. զրոյցին նախաբանի տողերէն կը տեղեկանանք թէ 60-ական թուականներուն երբ Երեւան ուսանող էր, ուսանողական գաղտնի կազմակերպութիւն ստեղծելու ամբաստանութեամբ, վտարուած է հիմնարկէն: Այդ կազմակերպութիւնը, ըստ համայնավարական իշխանութիւններու, կը քարոզէր «Մեծ Հայքի վերստեղծման» վտանգաւոր գաղափարներ...: Շարժման առաջին օրերէն եղած է գործօն մասնակից, իսկ 1988 -- 1990 շրջանին ղեկավարած է Ղարաբաղի զինեալ խմբաւորումներու միացեալ ուժը:

Փոխ - հրամանատարը հետեւեալ բացատրութիւնը կուտայ ԼՂՀ-ի զինուած ուժերուն տոկալու կարողութեան մասին. այդ բացատրութեան մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ խմայողութեան ըմբռնումը: Ան կ'ըսէ. - «... Առաջին իսկ օրերից սովորել ենք բաւարարուել քչով, գիտակցօրէն օգտագործել իւրաքանչիւր արկը, իւրաքանչիւր զինուորի հնարաւորութիւնները: Այնտեղ, որտեղ պահանջւում էր 80 մարդ, կռւում էր 20-ը. որտեղ անհրաժեշտ էր ծախսել 100 լ. վառելիք, ծախսում էինք տասը»: Այս բացատրութեան կը յաջորդէ զինամթերք հայթայթելու բ. ճամբան. «մեր բանակը սրընթաց եւ յաջող հակայարձակումներից յետոյ օգտագործում է նաեւ հակառակորդի աղբիւրները. մեզ են անցնում զինամթերքի պահեստներ, մեծ քանակութեամբ սպառազինութիւն, վառելիք եւայլն: Մեր զինտեխնիկայի 75 -- 80 տոկոսը ռազմաւարային է»:

Նոյն երեւոյթը կը նշուի նաեւ Ա. Ղուկասեանի հարցազրոյցին մէջ, գրեթէ նոյն խօսքերով. ԼՂՀ-ի Արտաքին Նախարարը պատասխանելով «իսկ դուք որտեղի՞ց էք զէնք հայթայթում» հարցումին, կ'ըսէ. -- «Մենք շնորհակալ ենք Ադրբեջանից բարեխիղճ «մատակարարումներ»ի համար: 80 տոկոսը ռազմաւար է»:

Ռազմական միջոցներու մասին այս բացատրութենէն ետք, Մուրատ Պետրոսեան կը շարունակէ. - «Բանակին յուսադրում է այն փաստը որ մեր ժողովուրդը հոգեբանօրէն պատրաստ է երկարատեւ պատերազմի»: Այս ըսելով, ան չի ծածկեր թէ «մի առժամանակ առաջին օրերի ոգեւորութիւնը փոխարինուել է որոշակի հոգեկան անտարբերութեան: ... Այսօր այդ շրջանը մենք, բարեբախտաբար յաղթահարել ենք: Այժմ նկատւում է ուժերի նոր վերելք»: Յետոյ, կ'արտայայտէ իր հայեացքով հիմնականը. «պատերազմը տանուլ է տալիս նա, ով առաջինն է յոգնում նրանից»:

Համեմատականներու մաս կը կազմէ նաեւ թուական մարզը. որոշ չափով հայկական կողմը նեղը դնելու քօղարկուած միտումով մը հարց կը տրուի թէ 150 հազարնոց Ղարաբաղը ինչպէս կը դիմագրէ 7 միլիոննոց Ադրբեջանի: Այս մասին Մ. Պետրոսեան դիտել կուտայ. - «Մոռանում ենք որ մեր դէմ կռւում է ոչ թէ եօթը, այլ 4 միլիոննոց Ադրբեջանը: Որ այդ այսպէս կոչուած 7 միլիոնի մէջ մտնում են մօտ 500 հազար Հայեր, 1.5 միլիոն Լեզգիներ եւ Թալիշներ, որոնք պոյքոթում են ադրբեջանական բանակի զօրակոչը, եւ վաղուց արդէն Ռուսաստան մեկնած տասնեակ հազարաւոր Ռուսներ:

Իսկ Ղարաբաղի բնակչութեան բաղադրիչներուն մասին տեղեկութիւն կայ Ա. Ղուկասեանի պատասխաններուն մէջ. ան Ղարաբաղի որպէս ոչ հայ բնակիչ կը յիշէ Ռուսեր, Ուկրանացիներ, Յոյներ, Հրեաներ, որոնց ընդհանուր գումարը 7 - 8 հազար է: Ատոնցմէ զատ, Մ. Պետրոսեան տեղւոյն 150.000 բնակչութեան կողքին կը հաշուէ Հայաստան ապրող մօտ 500.000 Ղարաբաղցիները որոնց մաս կը կազմեն նախկին Բաքուցիներ եւ Սումգայիթցիներ: Կ'ըսէ թէ անոնցմէ շատեր պատրաստակամութիւն կը յայտնեն կամաւոր կռուելու, իսկ անոնք որ ի վիճակի չեն, նիւթական օգնութիւն կը բերեն:

Երկու զրոյցներուն մէջ այլ զուգահեռ մը կը կազմէ ղարաբաղեան ուժերու հակակշռին ենթարկուած շրջաններէ քաշուելու նիւթը: Մ. Պետրոսեան նախ կը բացայայտէ թէ հողի տիրելու հարց չէ եղածը, այլ կրակակէտերը լռեցնելու պարտաւորութիւն «մեր ժողովրդի անվտանգութիւնն ապահովելու, քաղաքների եւ գիւղերի աւերը կանխելու համար»: Գալով ետ քաշուելուն, փոխ - հրամանատարը կ'ըսէ. - «Ղարաբաղեան բանակի հրամանատարութիւնը պատրաստ է դուրս բերել զօրքերը վերահսկուող տարածքներից, բայց հանրապետութեան բնակչութեան անվտանգութեան միջազգային երաշխիքների դիմաց: Սակայն ոչ ՄԱԿ-ը, ոչ ՍԷ -- ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-ն, ոչ առանձին շահագրգռուած պետութիւնները այդպիսի երաշխիքներ առայժմ չեն տալիս: ... Ես չեմ յիշում որ Ադրբեջանցիներից պահանջէին դուրս բերել զօրքերը 1992 թուականին երբ բռնագրաւել էին Շահումեանի եւ Մարտակերտի շրջանները: Խօսք անգամ լինել չի կարող նաեւ Ղարաբաղը Հայաստանին միացնող շրջաններից մեր զօրքերը դուրս բերելու մասին»:

Նոյն հարցին մասին նոյն բաները կ'ըսէ Ա. Ղուկասեան. «Մենք չենք յաւակնում ադրբեջանական հողին: Սակայն մենք չենք նահանջի գրաւած դիրքերից, քանի դեռ չի երաշխաւորուած խաղաղ գործընթացի անշրջելիութիւնը: Մենք պէտք է վստահ լինենք որ նորից չենք ենթարկուի շրջափակման, որ կը բացուեն հաղորդակցութեան ուղիները»:

Երկու պատասխանատուները վերջին պատասխաններով կ'անդրադառնան ապագայ հաւանական հեռանկարներու. Մ. Պետրոսեան, աւելի անմիջական սեւեռում ունի, երբ կ'ըսէ. - «իմ խորին համոզմամբ, ադրբեջանական բանակի հսկայական կորուստները եւ տնտեսական վնասը, որ կրում է այդ հանրապետութիւնը պատերազմի ընթացքում, կը ստիպեն Ադրբեջանի ղեկավարներին աւելի իրատես լինել, գիտակցել որ Ղարաբաղի հետ ուժի դիրքերից խօսելն անիմաստ է»:

Աւելի հիմնական է Ա. Ղուկասեանի պատասխանը Ղարաբաղի ապագային մասին ռուս լրագրողին վերջին հարցումին. «Ես ԼՂՀ-ն տեսնում եմ որպէս անկախ պետութիւն: Թէպէտ չեմ բացառում իրավիճակ, երբ Ղարաբաղը կարող է դառնալ Հայաստանի մաս»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՀՈԳԵՐ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՓՐԿԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ ԿՈՐՈՒՍՏԷ

Հակառակ թափուած ճիգերուն, այդ օր կազմակերպուած տոհմիկ խրախճանքին ուրախութեան գագաթնակէտին չհասան: Կազմակերպիչները՝ վարչական, յանձնախումբի անդամ, թամադա ձեռք - ձեռքի տուած՝ արտորանքով, քիչ մը չուտած վիճակի մէջ ներս - դուրս կը վազվըզէին, ասոր -- անոր համոզելու որպէսզի ելլեն պարեն, ուրախանան: «Ահա երաժշտութիւնը սկսաւ տղաք, ելէք հայկական շուրջպար մը դարձուցէք», կ'ըսէր թամադան, պարապ փիսթը ցոյց տալով:

Հայկական շուրջպա՞ր: Անշուշտ, մեր այնքան հարուստ, այլազան ոտքերով շուրջպարերը երկսեռ, միայն տղամարդոց յատուկ, միւսները՝ իգական շուրջպարերը, բոլորը հիմա կը պարեն այդ պարերը գիտցողները եւ չգիտցողներն ալ կը դիտեն, կ'ըմբոշխնեն ու իրենց մէջ թերեւս կ'արթննայ պարին մասնակցելու փափաքը:

Երաժշտութիւնը կը հնչէ, սրահին մէջ կը տարածուի գաւառական պարեղանակի մը կշռութաւոր թամ - թամը: Կարճ ժամանակ մը պարապութիւն եւ ահա շարքը կը կազմուի: Կը սկսին պարել: Ամէն տեղ ընդունուած եւ լաւ ձեւով ընկալուած երկուս գնա մէկ առին է, որ բոլորը գիտեն ու կը դառնան, կը դառնան նոյն ոտքով: Երաժշտութիւնը կ'երկարի, կը փոխուի եւ պարողները դիտողները ժամանակ մը անոր ձանձրանալու նշաններ ցոյց կուտան: Պարողներուն առաջնորդը նոյնիսկ կը փորձէ ոտքը փոխել, բայց կը պատահի հակառակը, շարքը կը խանգարուի եւ իւրաքանչիւր պարող կը սկսի կատարել շարժում մը, շրջանակը նմանցընելով բեռնակառքին տակ ինկած մետաղեայ օղակի մը:

Կը մտածեմ: Այո՛, ունինք հարուստ, այլազան, խիստ իւրայատուկ դիմագիծ ունեցող տարբեր - տարբեր շուրջպարեր, որոնք կրնան մեր տոհմիկ խրախճանքները, ընկերային գագաթնակէտին հասցնել եւ առիթը ստեղծել, որ ամէն մարդ բընազդօրէն զգացած պարելու պահանջին գոհացում տայ հայօրէ՛ն:

Բայց ինչո՞ւ չեն պարեր: Ինչո՞ւ Մշոյ խըռը, Մայմուքէն, Վասպուրականի շուրջպարը, ոսկի ապրջանը, Խարխուշտան եւ միւս բոլոր պարերը չկան այսօր եւ անոնք լաւագոյն պարագային պարախումբերու կողմէ բեմ կը բարձրացուին (թէեւ այս պարերուն մատուցումէն ձանձրացողներ ալ կան, որոնք այնպէս կը դատեն, թէ «հերիք է ալ նո՛յն պարերը, նո՛յն պարերը, անիմաստ կրկնութիւններ»...):

Կայ աւելի ցաւալին: Միայն մէկ անգամ չէ եւ յաճախ նոյն միջոցին կը դիմուի սառած մթնոլորտը «տաքցնելու»: Օգնութեան կը հասնին (ինչ ընենք այս է օրուան պահանջը՝ անհիմն չքմեղանքով) օտար երաժշտութիւնները՝ արաբականը, յունականը, արեւմտեանը եւ ... փիսթը կ'ողողուի: Զոյգ - զոյգ պարողներ, որոնք քիչ առաջ իրենց աթոռներուն փակած էին, գրեթէ վազելով, զիրար հրմշտկելով փիսթ կը հասնին եւ պար մըն է կը սկսի: Մէկը կոնքը կը շարժէ, միւսը՝ գլուխը եւ ուսերը, ուրիշ մը՝ կը ծռի՛, կը հասնի մինչեւ գետին, հօ՛փ կը թռչի վեր: Եւ այսպէս անգիտակից շարժումներով կը սկսի ձեռքերու, գլուխներու, ուսերու եւ կոնքերու համանուագը, որ դիտողին գըլխապտոյտ կը պատճառէ:

Կը մտածեմ: Այս երիտասարդները, երիտասարդուհիները ինչո՞ւ այդպէս սիրուն - սիրուն շալախօ մը չեն պարեր, խարխուշտային ծափերը չեն լսուիր, կամ փափուրին ո՞ւր է: Ասոնք պարեր էին ու հիմա չկա՞ն: Հիմա նոր պարերու դար է, կամ պարտադրուած պարերու համաձայն պիտի «շարժինք»: Վստահաբար յանցաւորներ չկան, այլ կան ծնողներ ու անտարբերներ, որոնք չեն ուզեր սորվիլ, դիմանալ, լիցքաւորուիլ եւ որոնք չեն ծրագրեր, չեն կազմակերպեր ու արդիւնքը. մեր տոհմիկ պարաքայլերը օրէ օր աւելի կը մոռցուին, աւելի կը թաղուին:

Թերեւս այս տագնապը այլ հարցերու հետ բաղդատած՝ նուազ վտանգաւոր է, եթէ նկատի ունենանք անոնց էութիւնը, խորքը: Բայց ի սէր Աստուծոյ, հայեցի դաստիարակութիւնը ոգեղէն արժէքներու փոխանցումին լիարժէք ամբողջութեան գիտակցութիւնը չէ՞ եւ այդ ամբողջութեան մէջ, միւս բնագաւառներուն կողքին, արդեօք պարը, հայկակա՛ն պարը իր ոգիով Հայը աւելի Հայ չի՞ կրնար դարձնել:

Կը մտածեմ: Աւելի ճիշդը կը մտաբերեմ տեղացի բարեկամներէս մէկուն այն համոզումը, թէ «գիտե՞ս ինչ, դուք ունիք ձեր հարուստ մշակոյթը եւ որքան դաստիարակիչ է երբ ձեր խրախճանքներուն կը պարէք ձեր պարերը»: Մեր պարե՞րը...

Վստահաբար արհեստավարժ պարողներ պատրաստելու մասին չէ խօսքը, այլ դաստիարակութեան հարցն է որ հրամայական կը դառնայ այսօր, երբ յատկապէս Սփիւռքի մէջ կը խօսուի հայապահպանման անհրաժեշտութեան մասին: Կարելի է ծրագրել եւ աշխատանքի անցնիլ: ԱՅՈ: Իրատեսութեամբ, կանխամտածուած մօտեցումով հիմնական փոփոխութիւններ կարելի է իրագործել:

Նախ պէտք է գիտակցիլ, ըմբռնել տագնապին խորքը: Գոյութիւն ունի ժողովրդային լայն խաւ մը, որ տեղեակ չէ թէ ունինք պարեր, որոնց արմատները կ'երկարին մեր պատկանելիութեան կռուանին՝ Հայրենի հողին մէջ ու սնած են անկէ: Տեղեակ չեն (եւ այս իրենց յանցանքը չէ), թէ այդ պարերը կեանքով լեցուն են եւ կը պարուին յուզումով, զգացումո՛վ:

Մեր պայմաններուն մէջ, հիմնական եւ հրամայական առաքելութիւն է ժողովուրդին փոխանցել, զայն դաստիարակել տոհմիկ պարերով: Բայց մեթոտիք մօտեցումով, ծրագրուած, մշակուած եւ ուսումնասիրուած հայեցակէտով, տեսլականով: Պատահականութեան պիտի չձգուի այս աշխատանքը: Իրենց արդիւնքը կուտան անպայման այն ճիգերը, որոնք պիտի դաստիարակեն մեր ժողովուրդը երաժշտութեամբ, գրականութեամբ, նըկարչութեամբ, ճարտարապետութեամբ, թատրոնով եւ յատկապէս պարով, որովհետեւ շարժումը մարդն է, մարդը շարժումին կերտիչն է եւ անոնք երաժշտութեան հետ կը կազմեն անմասնատելի եռանկիւն մը:

Թափուած ճիգերը անպատասխան չեն մնար եւ վստահաբար կուգայ այն օրը, երբ երկսեռ երիտասարդութիւնը, աղջիկներ ու տղաք, խրախճանքներու ընթացքին կը պայթեցնեն խարխուշտան եւ միւս պարերը հա՛յօրէն, զգացումով, բայց մա՛նաւանդ՝ գիտակցելով:

ԱՐՄԷՆ ԱԴՏԱԼԵԱՆ

«Ազդակ»
Ապրիլ 6

ԴԻԱԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՈՊՈՒՏԸ ՇԱՀԱԲԵՐ ԳՈՐԾ Է

Գոմնիայքն ամէն շաբաթ մարդիկ սարսափելին կը ներածեն Իտալիա ու կը հասափելին կը ըբստանի, չահագործելով վայրագ պատերազմ մը: Անհեթեթ այդ կռիւին թատերաբեմ քաղաքներու մէջ, Սարայեւօ, Մոսթար, մեռեալները հազարաւոր են ու անոնք պարարտ շահու աղբիւր դարձած են կարգ մը ճարպիկներու համար: Այս վերջինները աչքի ցանցենիի անսպառ աղբիւր մը գտած են այդ մեռեալներով. քառասունրոպէ ժամուան ընթացքին անոնցմէ առնուած ցանցենիները արդէն հասած կ'ըլլան իտալական բուժարանները: Անօրինակ այդ մաքսանենգութիւնը յայտնի դուռ է բոլոր անոնց համար որոնք տարիներով կը սպասեն ցանցենիի պատուաստումի մը կարելիութիւնը ունենալու:

Սարսափելի ուրիշ պարագայ մը այն է որ այդ մաքսանենգութիւնը կը կատարուի առանց առողջապահական նուազագոյն պայման յարգելու: Իսկ, ո՞վ կրնայ ձեռնամուխ ըլլալ նման տարողութեամբ ոճրային արարքի մը, այսքան կազմակերպուած ձեւով, եթէ ոչ չարագործներու փորձառու եւ անցեալ ունեցող խըմբակ մը:

Երեւոյթին մասին ուշադրութիւն գրաւողները եղած են Հռոմի մէկ հիւանդանոցին դիագննարանին երկու օգնական բժիշկները: Մէսթրէի աչքի հիմնարկին տնօրէնին կատարած պրպտումներէն յայտնի եղած է որ բուժարաններու եւ հիւանդանոցներու պատուաստումի համար ցանցենի հայթայթող միջնորդ ընկերութիւն մը գոյութիւն ունի: Քանի մը շաբթուան ընթացքին հարցը մեծ ծաւալ ստացած է ու հիւանդանոցներու, մեփական բուժարաններու եւ մինչեւ իսկ անձնական դարմանատուներու մէջ խուզարկութիւններ, քննութիւններ կատարուած են:

Մինչ այսօր սեւ շուկային ցանցենի հայթայթող երեք խմբակ ճշդուած է: Ստուգուած են նաեւ մաքսանենգութեան գլխաւոր ճամբաները: Գործողութիւնները տեղի կ'ունենան Իտալիոյ ադրիական ափի քաղաքներուն մէջ. անոնցմէ Պարիի մէջ սեւ պայուսակ մը ձեռք ձգուած է, մէջը տասը զոյգ ցանցենիով:

Վկաներու եւ հետաքննութեան դատաւորներուն ուղղուած սպառնալիքները կասկածներ կը յարուցանեն թէ այս մաքսանենգութիւնը կազմակերպուած ոճրային խմբակներու գործն է: Ցանցենիները ծովու ճամբով կը բերուին Իտալիա, յետոյ միջնորդներու կողմէ կը տարուին այն հաստատութիւնները որոնք դիմում ներկայացուցած են: Ցանցենիի զոյգ մը կ'արժէ 10 - 30 հազար ֆրանք:

Քննութիւնները ցոյց տուած են որ մաքսանենգութեան հարցը չի սահմանափակուիր Իտալիայով: Երեւան հանուած է նաեւ ցանցենիի այլ աղբիւր մը որ Ռուսաստանն է: Այն կարծիքը կազմուած է որ հանրային մեծ հիւանդանոցներու դիագննարանները ներքին գործարաններու հանրախանութներու վերածուած են ուր գիշեր ատեն դիակներէն կը կողոպտուի ամէն բան որ կրնայ գործի ծառայել:

Իտալացի դատաւորները կ'ուզեն լուսաբանել երկրորդ կէտ մըն ալ. այն թէ քանի՞ բժիշկներ արդեօք, քանի՛ հիւանդներ որսացած են հանրային հիւանդանոցներու պատուաստումի սպասման ցանկերէն, հմայելով մասնաւոր բուժարաններու աւելի «խոստմնալից» հեռանկարներով: Դժուար չէ ենթադրել թէ այն հիւանդը որ յուսահատած է բոլորովին, ամէն զոհողութիւն յանձն պիտի առնէ օր առաջ վերադառնելու համար մնասուած կամ բոլորովին կորսուած տեսողութիւնը: Ու պիտի չխորհի բնաւ թէ այդ նպատակին համար որեւէ ցանկի մը աւելի վեր մէկ աստիճանին վրայ գտնուելու սիրոյն տրուած գումարներով քանիներ ի՜նչ հարստութիւն պիտի դիզեն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐԱՐՓԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մարսէյլի հայահոծ արուարձանները, որ դեռ տասը կամ քսան տարի առաջ սեփական կեանք, շարժում եւ դրոշմ մը ունէին, կորսնցնելով իրենց դիմագիծ տուող առաջին դերակատարները հետըզհետէ կը տժգունին ու կը պարպուին իրենց էութիւնէն:

Սիրարփի Սիմոնեան այդ յառաջընթացներուն կը պատկանէր: Ապրեցաւ շուրջ եօթանասուն տարի Սէն - Ժերոմի շրջանը եւ ուր մի քանի շաբաթ առաջ կնքեց իր մահկանացուն, փակելով դուռ մը, եւս, քիչ մը աւելի մերկացնելով շրջան մը:

Ծնած էր 1906-ին, Ադըշհիր, Բալուի մօտակայ գիւղ մը: Ճանչցած ու ճաշակած էր մանուկ հասակին մէջ կեանքի լեղին ու դառնութիւնները: Որբացած, լքուած ու քշուած քաղաքէ քաղաք հասած է մինչեւ Յունաստան, Աթէնք, եւ հոն ընտանիք կազմած: Սակայն, շուտով ժամանած է Մարսէյլ, 1923-ին: Կարճ ժամանակ մը ապրած է երկաթուղային կայարանի շուրջ գտնուող «Փըթիթ Մարի» փողոցի պանդոկի մը մէջ, այլ ազգակից բախտակիցներու՝ նման: Ապա, վերջնականապէս հաստատուած է Սէն - Ժերոմի թաղամասը:

Ազնիւ, անաղմուկ, հեզ, ծառայասէր, պարկեշտ իր կեանքը բաժնած է իր ընտանիքին եւ ազգային, հաւաքական ծառայութիւններու միջեւ բերելով իր համեստ, սրտաբուխ, եւ անխոնջ մասնակցութիւնը: 1934-ին իսկ անդամագրուած է Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչին ու միշտ մնացած հաւատարիմ: Կատարած է իր բոլոր պարտականութիւնները, եղած է լուռ հետեւող մը, բջջուկ մը:

Սիրարփի Սիմոնեան յարգանք ունէր ազգային բոլոր արժէքներուն հանդէպ: Նախանձելիօրէն, օճախէն ներս, կ'ապրեցնէր հայկական բարքերը, հին սովորութիւնները, ընտանեկան սրբութիւնները: Այս հարստութիւնները փոխանցեց իր երեք զաւակներուն որոնք հաւատարմօրէն կը հետեւին իրենց ծնողաց ձգած ժառանգութեան:

Սիրարփի Սիմոնեան բաժնեց իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Սիմոնեանի գաղափարական աշխարհը, անոնց ծառայութիւններուն դաշտը, ըլլայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ կամ շրջանի Սուրբ Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ ծիրին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ, Կապոյտ Խաչի անդամուհիներու եւ թաղեցիներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Հոգեւոր հովիւը Եղիշէ Ա. Քահանայ Փանոսեան գիտցաւ ճիշդ խօսքերով ներկայացնել Սիրարփի Սիմոնեանի ներաշխարհը որպէս հայ պատուական ընտանիքի մայր, մեծ մայր եւ որպէս իր ազգային կեանքը իմաստաւորած հայ կին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԷՆԹ - ՔԱԹՐԻՆԶԻ (Գանատա) հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 20-ին, ոգեկոչուած է Ապրիլեան Եղեռնը, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի տեղւոյն մասնաճիւղին: Խօսք առած են Անժէլ Տէրտէրեան, Հրանդ Քահանայ Երէցեան: Ցուցադրուած է «Ուխտագնացութիւն Տէր - Զօր» տեսերիզը: Արցախի վերջին իրադարձութիւններուն մասին խօսած է Սեպուհ Թոքաճեան:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահին մէջ, Ապրիլ 23-ին տեղի ունեցած է Ապրիլեան պաշտօնական ձեռնարկը, Հայ Դատի տեղւոյն եւ Լաւալի յանձնախումբերուն նախաձեռնութեամբ: Խօսք առած են նահանգային եւ դաշնակցային չորս կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Հրայր Պալեան:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-41-

ՆՈՒԻՐԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

«Նուիրեալներու պակաս կայ», - կ'ըսէր
սրտառուչ ձայնով՝ ճառախօսը մեր, -
«ընդհանուր առմամբ համայնքային
գործերուն համար հասարակական»:

Սիրտ խոցող կոչէն չափազանց յուզուած
եւ ներշնչուած
ըսի. - «Լա՛ւ, երթամ, նուիրեալ
դառնամ»:

Ու հաւաքեցի միութենական
կանոնագիրներ, որ զանոնք կարդամ
ու լաւ հասկնամ նուիրուածութեան
վիճակին կապուած հարցեր այլազան:

Քանի կարդացի՝ այլադունեցայ.
քանի հասկցայ՝ դողալ սկսայ. -
Հարիւր օրէնքի վրայ յիսունին
իմաստը ինքնին
ոչ այլ ինչ էր քան՝ պարզ չարահիւսում
խիստ ու անժպիտ - ներշնչման դամբան -
պարտաւորութեանց: Որպէս ամփոփում՝
թէ՛ բարոյական եւ թէ՛ նիւթական
զուտ անհատական հսկայ ներդրում.
բայց փոխարէնը՝ ոչ իսկ կէս - բերան
մէկ հատ ազնիւ խօսք առ ի հատուցում:
Հարիւր օրէնքի մնացեալ կէսին
լրիւ միտք բանին՝
արգելք էր միայն, իւրաքանչիւրին
կցուած մանրամասն յատուկ պատժական
միջոցառումով համապատասխան:
Ա՛լ գիտողութիւն, նկատողութիւն,
յանդիմանութիւն, քուէազրկում,
ու կախակայում, նաեւ հեռացում.
Իսկ խստագոյնը՝ լրիւ արտաքսում՝
երբ արտայայտես անձնական դատում:

Որպէս թեկնածու նուիրուածութեան՝
շատ շուարած եմ: Հիմա ի՞նչ ընեմ:
Ես սրտայօժար մասնակցիլ կ'ուզեմ
հասարակական գործունէութեան:
բայց չեմ ալ կրնար այդ պատժողական
կանոնադրութեանց անհեթեթութեան
ծուղակը իյնալ: Քանզի կը տեսնեմ,
թէ զոյգ ձեռքերս ալ եթէ կարեմ
յանուն գործերու իտէալին արդար,
շուտով կը մոռնան, արժէք չունենար,
վա՜յ թէ սխալմամբ բերանս բանամ:
Չէ՞ որ կ'արտաքսեն ճիշդ ասոր համար...

Անդրադարձող կա՞յ
կամաւոր կերպով գործել ուզողին
բաժին ինկած այս սուր երկմտանքին,
թէ՝ բառ ընկալեալ նոր վարք ու բարքին՝
պիտի ըսեն որ «Լուրջ հարց չէ ինքնին.
չենք կրնար դպչիլ կանոնագիրին:
Գոհ չեղողը թող երթայ իր գործին»...
Եւ ճառախօսը՝ յաջորդ ելոյթին՝
յանկերգէ միշտ նոյն չեշտով լալագին. -
«Նուիրեալներու պակաս կայ կրկին»...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Մարդկային հոգեբանութեան զարմանալի երեւոյթներէն մէկն ալ այն է թէ մայրերը, առհասարակ, որքան ալ զարգացած ու դատողութեան տէր ըլլան, իրենց զաւակները յաւերժապէս երախայ կը տեսնեն, անկարող ըմբռնելու թէ տարիները անոնց վրայէն եւս կ'անցնին եւ անոնք կ'ըլլան պատանի, յետոյ նորատի, յետոյ չափահաս եւ ի վերջոյ հասուն տարիքով: Երբեք մայր մը չանդրադառնար թէ զաւակին քունքերուն սպիտակ թելեր սկսած են երեւալ, ճակտին խորշոմներ: Ան միշտ կը տեսնէ կարճ տափարը, սկըրթուած ծունկերը եւ ծածան մազերը լայն ժպտելով ամփոփուած ոստոստուն աղջնակին:

Ատիկա ճշմարտութիւն էր նաեւ ինծի համար: Քիչ անգամ մտքիս առջեւ կուգար թէ զաւակներս կրնային ինծի նման ճանչնալ աշխարհը օր մը, ըմպել անոր աղբիւրէն մերթ քաղցր, մերթ լեղի, աւելի լեղի քան քաղցր. կը կարծէի թէ իմ թեւերուս տակ պիտի մնային յաւէտ, չունեցողս տաքցած երջանիկ թռչնիկներ:

Անոնք բոլորը չարժանկարի մը պէս եկան անցան մտքիս առջեւէն նոյեմբերի այն փոթորկայոյզ օրը, ուր ձմեռնային պարտէզի մը պէս աշնան վարդերով, քրիզանթեմներով, թանկագին տունկերով զարդարուած մեր տանը սրահին մէջ, շրջապատուած մտերիմներով, կը սպասէի որ սանդուխէն վար իջնէր իմ մարգարտածաղիկս: Ճերմակ հագուած էր ան, նարինջի ծաղիկներ մազերուն մէջ. արծաթ թելերով խառն սպիտակ քօղերու պլըլուած, քօղեր որ կը նմանէին լոյսէ ցնորքներու. ժպտուն ու համակ շնորհ, կ'ողջունէր ազգականներն ու ընկերուհիները, իմ աղջնակս:

Հա՜րս...: Ուրեմն իմ պզտիկ աղջիկս էր ան: Ան որ գիշերները սեղանին առջեւ ծնրադիր դասերը կը սորվէր, ան՝ որուն պուպրիկներուն հագուստ կը կարէի:

Իմ աղջիկս հարս եղած էր ու պիտի մտնէր ամուսնական կեանքին մէջ. պիտի կրէր հարուածները ճակատագրին, պիտի ստիպուէր խորհիլ իրականութիւններու, փուշերու մէջ ձգած Միւսէն, Հայնէն, Շոփէնը եւ ոսկի երազները:

Սրտէս մուխ մը բարձրացաւ դէպի աչքերս, պահ մը բան չտեսայ, կուլ տուի այն խորշակները որոնք հրկիզեցին էութիւնս:

Ձեռք մը բռնեց ձեռքս, համակրելի կերպարանք մը հակեցաւ դէպի ինծի. այդ սեղմումին մէջ կար գորով, կար յարգանք, կար նաեւ խոստում մը նուիրական: Փեսաս էր, աղջկանս ամուսինը, Տոքթոր Սուրէն Ուզունեան:

Աղջկա՜ն...: Ուրեմն այլեւս ան էր տէրը իմ զաւկիս, ան պիտի վարէր անոր հոգին, անոր կնոջական կեանքը:

Ու Տէր Վահանը, Հայ Կղզիի քահանան, խունկին մուխերուն, ծաղիկներուն բոյրին, հանդիսականներուն ժպիտներուն մէջէն.

«Առեալ զձեռն Եւայի...»:

Ինծի համար այլեւս ամէն ինչ մտաւ ծածանուտ ամպերու մէջ. մնացի գրեթէ անգիտակից իրականութեան: Կեանքը ի՞նչ պիտի տար զաւկիս: Ուժգին, ժայռեր փշրելու չափ ուժգին աղօթք մը թռաւ հոգիէս: Ի՞նչ կարելի է բաղդատել այն աշխարհու կերպով հզօր բանին որ է մաղթանքը մօր մը, իր զաւկին երջանկութեան համար:

⁂

Մեր երջանիկ օրերը եղան վաղազրաւ, խանգարուեցան մեր մտերմիկ ընտանեկան քաղցր օրերը, մեկնումովը փեսայիս, Տոքթոր Ուզունեանին, աղջկանս հետ դէպի Պուլկարիա. դառն եկաւ շատ սըրտիս այդ բաժանումը, ես որ այնքան գեղեցիկ երազներ հիւսեր էի, միացած կեանքով ապրելու զաւակներուս հետ: Որքա՜ն քիչ բան պէտք է կործանելու համար մեր երազները:

Ընդարձակ տան մը մէջ մնացինք միայնակ կրտսեր աղջկանս հետ գլուխ գլխի: Կային պահեր ուր մեր փոխադարձ անհուն գորովը չէր բաւեր ամոքելու միւսներուն բացակայութիւնը: Կարծես ամէն բանի վրայ թախիծը իր թեւերը տարածած էր, ձանձրոյթը բազմած էր բոլոր կարասիներուն վրայ: Պէտք էր զուարթութեան նոր բոյն մը, խանդավառելու համար մեր մթնոլորտը, եւ այդ խայտանքի շողը ծնաւ այն օրը ուր իմ երկրորդ աղջնակս սիրտը տուաւ իր համակրած մէկ երիտասարդին: Ան մտաւորական մըն էր, Հրանտ Թորոսեանը որով ինծի կրկնակի հաճոյք պատճառեց: Այդ նշանախօսութիւնը մոռցնել տուաւ միւսներուն մեկնումին թողած պարապը: Նորէն տանը մէջ ծնաւ խայտանք:

Շատ հաճելի պիտի ըլլար շարունակել այդպէս մեր կեանքը. ճակատագիրը չարտօնեց:

Հանր. Պարտուց Վարչութեան քննիչ եւ ելեւմտական ուսումնասիրութեանց դեր տնօրէն, գործերու բերումով, փեսացուս ստիպուեցաւ մեկնիլ Գերմանիա եւ ամուսնանալ վերադարձին:

(Շար. 91)

(Շար. Ա. էջէն)

գործակիցն է, ինչպէս յայտնած է փոխ — նախագահ Գ. Յարութիւնեան Թեհրանէն վերադարձին:

⁂

ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄ ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 2-ին Պուէնոս — Այրէսի նախագահական պալատէն ոչ հեռու շէնքի մը մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուած է Հայաստանի դեսպանատան, ներկայութեամբ Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեանի:

Արժանթին առաջին երկիրներէն մէկն է որ 1991 Դեկտեմբեր 26-ին ճանչցաւ Հայաստանի անկախութիւնը ու բազմաթիւ ոլորտներու մէջ համագործակցութեան համաձայնագիր կնքեց անոր հետ:

Բազմաթիւ արարողութենէն ետք, Վ. Փափազեան եւ Արժանթինի Մշակոյթի նախարարը ստորագրած են գիտական եւ տնտեսական գործակցութեան պայմանագիրներ:

Մայիս 3-ին ալ Արժանթինի Առեւտրական պալատին մէջ բացուած է տնտեսական համագործակցութեան հայ-արժանթինեան գրասենեակը:

⁂

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՎԻԵՆՆԱ

Վիեննայի մէջ ստորագրուած է հայ-աւստրիական գործակցութեան պայմանագիր մը: Հայաստանի կողմէ զայն ստորագրած է Տնտեսութեան Նախարար՝ Արմէն Եղիազարեան: Նոյն առիթով նախնական համաձայնութիւն գոյացած է նաեւ արտասահմանեան ներդրումները խրախուսելու եւ պաշտպանելու եւ օդային հաղորդակցութեան մարզին մէջ գործակցելու:

RECHERCHE

dame arménienne pour garder un enfant (18 mois) dans la banlieue Est de Paris.

⁂

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

հայ կին մը 18 ամսու երախայ մը նայելու համար, Փարիզի արեւելեան արուարձան մը:

Tél. : 48 - 62 - 51 - 66 (heures bureau)

Assemblée Générale de l'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 26 Mai 1994 à 20h30

au Siège de l'Association 77, rue La Fayette, Paris 9e

Il sera procédé au renouvellement par moitié du Conseil d'Administration (8 postes à pourvoir).

Le Conseil d'Administration fait appel à candidature aux membres adhérents de l'Association.

Celles-ci doivent parvenir à l'Association au plus tard le 10 Mai 1994.

Elles doivent être manuscrites et indiquer les nom, prénom et adresse du candidat.

18ème ANNIVERSAIRE

DE LA

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

Samedi 14 Mai à 20 h 30

GRAND REPAS

Orchestre — Animation — Ambiance Arménienne

Prix du repas : 150 F.

Réservation : M.A.J.C.: 91. 50. 15. 09.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ
ՀԱՅԿԵՐՈՅԹԸ

Շաբաթ, Մայիս 14, ժամը 20·30-ին

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 300 Francs. -

M. Yvon Debiazi, M. Serge Garabedian, M. Jean Acart, M. Jean-Pierre Adalian, M. Daniel Aidinian, Anonyme, Mlle Yvette Arakelian, M. Christian Avakian, M. Serge Babikian, M. A. Baghdassarian, Mlle Sona Balsan, Mlle Angèle Barsamian, M. Antranick Bitchakdjian, M. Robert Brouchian, M. Charles Chapoutat, M. Guy Coutrix, M. Tony Dabbaghian, M. Hervé Ekizian, M. Aram Giregozian, M. Arthur Hacaturyan, M. Etienne Hatchikian, M. Jean Kaloudsian, M. Markos Karabulut.

(A suivre)

GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy - 75004 Paris
Tél : 42. 77. 30. 00

EDOUARD PANOSSIAN

Exposition

du 4 au 21 Mai

du mardi au samedi, de 14h à 18h30

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ կատարուած խղճմտանքի հետեւեալ նուէրները:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Բէյէնթօղլու 200, Տէր եւ Տիկին Ֆրէնկեան 300; Տիկին Լոր Տէրունեան 150, Տիկին Մատլէն Թուրսարգիսեան 200, Տիկին Օֆէլիա Թութեան 1000, Պր. Ժորժ Սարաֆեան 500, Պր. Արմենակ Կէզէր, 200, Տէր եւ Տիկին Վահէ Տամլամեան 500, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 300, Տիկին Ֆլորիա Տիմա 500, Տիկին Աննիկ Միկիեան 2000, Տիկին Ժագլին Օպէն 300, Պր. Հանրի Սարաֆեան 100, Տիկին Վալանթին Բարսեղեան 100, Տիկին Հերմինէ Սարաֆեան 500, Տիկին Լիլիան Քըրքճեալը՝ 500, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Բիւրտօղլեան 500, Անանուն նուիրատու մը՝ 100, Պր. Ժան Գանոսս 300, Տիկին Մատլէն Սարեան 350, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Մինասեան 400, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեան 1000, Տիկին Անահիտ Մարտիրոսեան 100, Տիկին Ազատուհի Տողրամաճեան 500, Պր. Փօլ Աւետիսեան 300, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տագէսեան 500, Պր. Հանրի Սէտէֆ 500, Տոքթոր Խաչատուր եւ Տիկին Ադամեան 1200, Տէր եւ Տիկին Տոսիկեան — Գայիկեան 400, Տիկին Հերմինէ Արապեան 100, Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 250, Տիկին Ռոզ Հուպուպեան 100, Տէր եւ Տիկին Տորք Տէր — Յակոբեան 1000, Տիկին Էլիզ Գոչեան 200, Պր. Յարութիւն Եկէնեան 500, Պիլէզիկճեան ընտանիք 400, Զաքմաքճեան ընտանիք 300, Տիկին Լիւսի Շերոյեան 300, Տիկին Սեդա Թահան 200, Տիկին Էլիզ Պասմաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան — Լուի Գազարէ 200, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պէքար 300, Օր. Ռոզին Թաշճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆ. Լասիր՝ 500, Տիկին Սէլի Պապայեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժագ Գարակէօզեան 100, Պր. Ալեքսանդր Օհանէսօֆ 500, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Աֆրիկեան 150, Պր. Մեսրոպ Մարթայեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռէյմոն Ներսէսեան 100, Պր. Ա. Գազանճեան 200, Տիկին Իրիս Բարսեղեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժագ Պէրպէրեան 250, Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 100, Պր. Արմէն Թոքաթլեան 500, Պր. Արա Պիւքիւճեան 100, Պր. Բ. Թութճեան 250, Պր. Սարգիս Սարգիսեան 50, Տիկին Ալտա Զիվիթճի 1000 ֆրանք:

(Շար.)

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձման Քրիստոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:

Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12; տօն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Համբարձման տօնին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի Մայիս 12, Հինգշաբթի օրը Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 9-ին:

Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Ժամը 16-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Նախաձեռնութեամբ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան

«ՎԻՃԱԿԻ ԽԱՂ»

Հիւրասիրութիւն աւանդական «թապուլէ»ով,

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՕՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մայիս 11,
ժամը 20·30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e
Մուտքը ազատ է:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE — *Section Décines*

ASCENSION

SELON LA TRADITION ARMENIENNE

Vidjag — Musique — Chants — Buffet — Buvette

La veille, les élèves de l'Ecole arménienne auront cueilli des fleurs de 7 jardins différents, et de l'eau de 7 sources différentes.

Jeudi 12 Mai à 15 heures

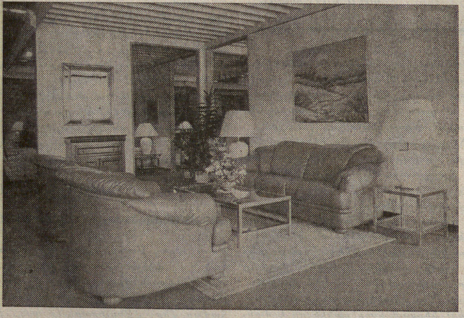
à la Maison de la Culture arménienne

15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

BULGARIE:

Rencontre de notre communauté arménienne

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.

Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).

Renseignements et inscriptions :

17, rue Bleue 75009 Paris

Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).

Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.

Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :

Prix : 950 FF.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 8
DIMANCHE
8 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 193

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 18.323
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.323

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՓՈՐՁԸ

Գրեց՝

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Վ. Պետրոսեանի մահուան առիթով կատարուած գրաւոր թէ բերանացի, պաշտօնական կամ անհատական նշումները հասարակ յայտարար ունեցան յանձնառու մտաւորականի անոր յատկանիշը: Այս գիծը մեր իրականութեան մէջ աւելի եւս խմաստալից կը դառնայ յատկապէս Հայաստանի պարագային, ուր նոր ժամանակները տակաւին չկրցան «նոր» գրողը ծրծել ու գրեթէ ամէն գրիչ կը շարունակէ խմել իր նախկին կաղամարէն:

Իր մօտ այս յատկանիշին արտայայտութիւն գտած ուշագրաւ մէկ հանգրուանը 1987 Դեկտեմբեր 19-ի Գրողներու Միութեան լիակազմ նիստին ունեցած ելոյթն է ուր կարեւոր տեղ մը կը գրաւէին Սփիւռքը, անոր հետ գրական, ընկերային յարաբերութիւնները: Ան կ'ըսէր.

«Մեր կուսակցութեան հռչակած նոր մտածողութեան պայմաններում մենք պէտք է նոր վերաբերմունք մշակենք դէպի Սփիւռքը. ամէնից առաջ պէտք է ճանաչենք Սփիւռքը իր խորքային երեւոյթներով, տեղաշարժերով, խմորումներով: Երկար ժամանակ Սփիւռքը մեր պատկերացումներում ներկայացել է երկու գոյնով. հայրենասիրական ճակատ եւ Դաշնակցութիւն: Բայց չէ՞ որ Սփիւռքը կենդանի օրկանիզմ է եւ մասնաւորապէս վերջին 15-20 տարիներում ձեռք է բերել բազում նոր, մեզ անծանօթ կամ քիչ ծանօթ գոյներ, ներքին խմորումներ կան ազգային - քաղաքական բոլոր հոսանքներում, քաղաքական ծանօթ կուսակցութիւններից դուրս գոյացել են կազմակերպչական նոր միաւորներ: Մենք պէտք է ճանաչենք այդ խճանկարը»:

Այսօր, երբ իր «նոր մտածողութիւն» կոչածը պատմութիւն է արդէն եւ ու մեր իրականութիւնը «խճանկարը ճանչնալ»էն շատ աւելիին անհրաժեշտութիւնը բերած է, կրնա՞նք ըսել թէ Վ. Պետրոսեանի թելադրութիւնը լսուած է: Նկատի առած պաշտօնական կեցուածքներն ու արտայայտութիւնները, բաւական միամտութիւն պէտք է դրական պատասխան մը բանաձեւելու համար: Այս առումով ալ, հակառակ որ ներկան բոլորովին տարբեր --իբրեւ թէ մեզի համար ամէնէն ցանկալի-- հունէ մը կը քալէ, Վ. Պետրոսեանի հրաւէրը ժամանակավրէպ չէ: Ընդհակառակն:

Վերոյիշեալ ելոյթէն երկրորդ մէջբերում մըն ալ այլ մարզի մէկ մտահոգութիւնը կը մատնէր Պետրոսեան հանրային գործիչին. ան կը շարունակէր.

«Մենք յաճախ ցաւով ու դառնութեամբ մտածում ենք, գրում Արեւմտահայաստանում մեր պատմական յուշարձանների աւերման, կործանման փաստերի մասին: Այս հարցում մենք համարեա անօգնական ենք: Բայց չէ՞ որ հայ մշակոյթի շատ յուշարձանների վիճակն անմխիթարական է նաեւ մեր հայրենիքի՝ Սովետական Միութեան սահմաններում: Աղէտալի վիճակում են հին Ջուղայի գերեզմանատան հիասքանչ խաչքարերը, Ագուլիսի վանքերը, Ծիծեռնակավանքը, շատ յուշարձաններ՝ Լեռնային Ղարաբաղում: Միթէ՞ այս վիճակն ուղղելու մէջ եւս մենք անօգնական ենք: Կ'ուզենայի քննարկման կարգով ներկայացնել մի առաջարկ: Աւելի ճիշդ՝ չի՞ լինի որ որեւէ ազգային մշակոյթի յուշարձանի խնամքը, պահպանութիւնը, վերականգնումը, ինչ տարածքի վրայ էլ գտնուի այն, պետականօրէն վերապահուի տուեալ մշակոյթի տէր Հանրապետութեանը»:

Գրեթէ նոյն թուականներուն (1986) ան նորովի փորձով մը որոշ ալեկոծում պատճառեց հանրութեան լայն շրջանակներու: Այս փորձը Սփիւռքի հանդէպ մօտեցումէն շատ աւելի խոր հարցի մը կ'առնչուէր: Ան կ'առաջարկէր այլ ակնոցով մը դիտել, կամ դիտել փորձել հայեւթուրք յարաբերութիւններու ոլորտը:

Անոր առաջարկը մարմնաւորուեցաւ «Կրակէ շապիկը» վէպով որուն շուրջ յարուցուած վէճերուն, աղմուկին լուրերը գործէն առաջ հասան Սփիւռք: Աղմուկն ու վէճերը շատերու յիշեցուցին 1960-ական թուականներուն Գ. Մահարիի ենթարկուած հալածանքը «Այրուող Այգեստաններ»ուն պատճառով:

Գործը հատորով լոյս տեսնելէ առաջ հրատարակուեցաւ «Սովետական Գրականութիւն» ամսաթերթին (ներկայիս՝ «Նորք») 1986 Ապրիլ - Մայիս - Յունիսի թիւերուն մէջ, «Դատարկ աթոռներ ծննդեան տօնին» խորագիրով:

Պատումը հոն երեք մայր գիծերով կը զարգանայ. գլխաւորը տարեդարձի տօնակատարութիւն մըն է, երկրորդը՝ երիտասարդ գրող-խմբագիր հերոսի մը շուրջ կը հիւսուի, իսկ երրորդը վիճայարոյց յարաբերութիւններուն մարզն է:

Տարեդարձի թեման այն անհրաժեշտ շրջարկն է որուն մէջ կը զարգանայ բուն նիւթը: Նունէ մայրիկը որ գերդաստանին աւագ դէմքն է, Ղարսվերջին Ղարս ծնած ու հասարակաց ճակատագիրէն իր բաժինը առած, Երեւան հանգրուանած տիպար մըն է: Այս ներկայացումը արդէն ինքնաբերաբար կու տայ մնացեալ բոլոր օղակները. «Երեք դարու բնակիչ» այս մեծ մայրիկը շառաւիղներ, հարազատներ ունի աշխարհի բոլոր անկիւնները որոնց անկարելի հաւաքոյթը կու տայ վէպին գլխաւոր նիւթը:

Անոր մէջ կը զետեղուի վիճայարոյց թեման, հինին ու նորին հակադրումով. հինը կը մարմնաւորեն նախ գերդաստանին պապը, ապա մէկ թոռնիկը, իսկ նորը՝ վէպին գլխաւոր հերոսը: Առաջինը կ'ըսէ. «մինչեւ չիմանանք ով ենք, որ տեղից ենք գալիս, չենք կարող որոշել թէ ո՛ւր ենք գնում»: Երկրորդը այլ մօտեցում ունի, որով կը տարազուի վիպագիրին փորձին առաջարկը. պէտք է կարենալ մոռնալ անցեալը, որպէսզի ապրինք. եթէ չմոռնանք, «ե՛ւ այսօրը կը փախչի մեր ոտքի տակից, ե՛ւ ապագան»:

Այս «փորձ»ը կը հիմնուի վարկածի մը վրայ: Վէպին ընթերցումը կը հասցնէ հոն ուր պատումին մէջ մուտք կը գործէ հաւանականութիւնը ներկայացնող հերոսը: Թուրք երիտասարդ ուսանող մըն է ան, որ մէկ երկու օրով կու գայ Երեւան: Անոր ու հայ երիտասարդին միասնութիւնը առիթ կու տայ զարգացնելու վարկածը. «Թուրքի հետ մենք հարեւան ենք եղել ու հարեւան պիտի մնանք մինչեւ ահեղ դատաստան»: Երբ այս է իրականութիւնը, Թուրք երիտասարդին Երեւան գալու հաւանականութիւնը կը զարգացնէ փորձին առաջարկը:

Հաւանականութեան ամէն մտածում պատրաստութիւն մը, կեցուածք մը ճշդելու մտահոգութիւն կ'ենթադրէ: Ու պատրաստութեան ձեւ մը նպատակն է վէպին: Պատրաստութիւն որ կը ներկայանայ աւանդական կեցուածքին որպէս այլընտրանք մը. միայն անցեալին դարձածի, կորսնցուցածներուն միայն կառչածի փորձառութիւնը ուրիշ բանով փոխանակելու մտածում մը:

«Միայն կորցրածով ապրելը թուլացնում է մեր աչքերն, ու ուղեղը մթնում է արնաներկ յուշերի ամէնօրեայ կրկնութիւնից, եղեռնի սպին քոչփորելուց» կ'ըսէ Պետրոսեանի հերոսը, ու կը շարունակէ. «Ժողովուրդ որ անդադար իր ցաւը կը մրմնջէ աշխարհի ականջին, ի՞նչ զգացում կարող է ակնկալել. շատ շատ խղճահարութիւն: վիրաւորական է»:

Տեսած ու բազմակի փորձի տիրացած ենք թէ ուրիշէն խեր չկայ մեզի. եղածն ալ --եթէ կայ-- այդ ուրիշին շահով միայն պայմանաւորուած է: Ի՞նչ կը մնայ ընելիք «միայն կորցրածով ապրել»էն եւ «անդադար մեր ցաւը մրմնջել»էն զատ: Այս հարցումէն մեկնած է Պետրոսեանի վարկածը որ Թուրք երիտասարդին Երեւան գալու հաւանականութեամբ, բնել կու տայ իր հերոսին. «Ատելութիւնը ճանապարհ է դէպի Ոչմիտեղ: Բայց ատելութեան միւս երեսը սէրը չէ անպայման: Ես ուզում եմ պարզապէս հասկանալ մի թուրք տղայի, որ իմ հասակակիցն է համարեա: Մենք նրա հետ պիտի շարունակենք ապրել նաեւ գալիք ԻԱ. դարում...: Ուրեմն ի՞նչ, մենք առանց իրար ճանաչելու արդէն թշնամի՞ ենք: Եւ իմ չծնուած զաւակն արդէն թշնամի՞ է նրա չծնուած զաւակին...: Դու կարո՞ղ ես այս հարցերին պատասխան գտնել, որեւէ մէկը կարո՞ղ է...»:

Որքան ալ մտածումի, մօտեցումի մակարդակին վրայ այլընտրանքի մը փորձ նկատուի վէպը, ան կասկածները բոլորովին թօթափած հանգամանքով չի ներկայանար: Վ. Պետրոսեանի համար միանշանակ չէ նորին ընտրութիւնը. այդ պատգամին հետ հերոսներէն մէկը կամ միւսը կը գրաւուին «եթէ»ներէ: Հարցականներ կան, որոնք յաճախ կը խանգարեն նորութեան տրամադիր մտորումներու ընթացքը: Արամին Սասունցի Դաւիթի արձանին մօտ կատարած մենախօսութիւնը որ ուղղուած է արձանին հերոսին, այս մասին լաւագոյն օրինակը կու տայ. «Ճի՞շդ էր արդեօք Դաւիթ որ դու թշնամուդ մօրն ու քրոջը զիջեցիր առաջին երկու զարկդ, իսկ եթէ երրորդը վրիպէի՞ր...: Պապը կ'ասէր որ Դաւիթն էր ճիշդ, Արամ կասկածներ ունէր: -- Այդպէս չեղա՞ւ որ մենք կորցրինք մեր հողը, պատմութիւնը, որովհետեւ մեր թշնամին մեզ երբեք չզիջեց...» Արամը երբեմն խօսում էր նաեւ փոքր Միհերի հետ որ փակուեց քարանձաւում, «դուրս կը գամ երբ որ ցորենը դառնայ ընկոյզի չափ»...: Ո՞վ պիտի ցորենը ընկոյզի չափ դարձնէր Միհեր...: Այնպէս չեղա՞ւ որ ապաւինելով արդարութեանը, մենք յաճախ գերադասեցինք սուրը չհանել պատեանից, որովհետեւ որտեղ եւ երբ այդ սուրը հանեցինք, կարողացանք պաշտպան կանգնել մեր պատուին, հողին»:

Կասկածի բաժինի մը գոյութեան մասին կը խօսի նաեւ վէպին վերջաւորութեան մօտ տարեդարձի սեղանին մէկ դրուագը. գերդաստանին աւագ դէմքը՝ Նունէ մայրիկը իր գրեթէ մէկ դարու ճամբորդութեան աւարտին, տարեդարձի տօնակատարութիւնը կը փակէ հանդիսաւոր արարքով մը, լայն, մեծ դրպանէն պղինձէ բանալի մը հանելով կ'երկարէ թոռանը, ըսելով.

«Էս բանալիները... Ղարսայ մեր տան բանալիներն են... Պապիդ տան, հօրդ տան... Քո էլ տան բանալիները... Երբ որ պիտի Գիւմրի փախչէինք, պապդ փակեց բոլոր դռները... Էս են բանալիներն ու ես հիմա... քեզ եմ պահ տալիս... Պապդ համաձայն կը լինէր... Ես, քիչ մնաց, գնալու եմ, բանալիները քեզ եմ տալիս... Աշէ, չկորցնես...: ... Պապդ դռները իր ձեռքով կողպեց, բոլոր դռները իր ձեռքով կողպեց... Էս են բանալիները, յիսուն տարի պահում էր, ամիսը մէկ մաքրում, իւղ էր քսում ու գնալուց առաջ տուեց ինձ... Ես էլ՝ գնալուց առաջ, քեզ եմ տալիս... Աշէ, չկորցնես...»:

Վէպին վերջին մասերուն մէջ, գլխաւոր թեման կերպով մը հակակշռելու կոչուած այս բաժինը, հայեւթուրք յարաբերութիւններուն նոր ակնոց փորձելու միտումին հանդէպ հաւանական հակադդեցութիւնները մեղմելու նախազգուշութիւն մը կրնայ նկատուիլ. եւ կամ, նոր մօտեցումի փորձը աւանդականին հետ համադրելու տարազ մը: Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, անմիջական աղմուկը, մերժումի թափը որ տարածուն հակազդեցութիւնը եղաւ գործին հանդէպ, այս կէտին մատնուած կատարեալ անուշադրութեան ապացոյցն է: Գոնէ առաջին շրջանին, իր նպատակակէտին չհասաւ Վ. Պետրոսեանի ձգտումը ու վէպը 1988-ին ծագում առած յորձանքին մէջ, մնաց անկիւն մը:

Շուտով սակայն, ամէն երեւակայութիւն գերազանցող Հայաստանեան վերջին 4-5 տարիներու իրականութիւնը իր ժամանակակից անհրաժեշտութեամբ գրեթէ մէկ օրէն միւսը ժամանակավրէպ դարձուց վէպով առաջարկուած փորձը: Գոնէ գործնական գետնի վրայ, յարաբերութիւններու հարցը պատասխանեց վէպին շատ մը հարցականներուն, երկմտութիւններուն: Այդ պատասխանը ճիշդ է որ չընթացաւ հեղինակին վարկածին ուղղութեամբ. Թուրք երիտասարդ ուսանող մը չեկաւ Երեւան: Ընդհակառակն: «Մինչեւ ահեղ դատաստանի օրը հարեւան» ըլլալու անխուսափելի տուեալը Երեւանի մեկնակէտը եղաւ, շրջելով դերերը: Սակայն, ե՞րբ գրական գործ մը քաղաքական հոլովոյթի մը նախարանը կարելի է նկատել, կամ քաղաքական գործընթացի մը նախարան - դեղագիրը:

Յետոյ, կայ Սփիւռքի պարագան որ գրեթէ աննախադէպ տարողութեամբ տեղ գրաւած է գործին մէջ, նկատի առած Հայաստանեան գրականութիւնը: Նունէ մայրիկին տարեդարձի տօնակատարութեան անկարելի հաւաքոյթին գլխաւոր հերոսը Սփիւռքն է. անոր երեք աշխարհամասին 17 քաղաքներէն պէտք էր հասնէին գերդաստանին անդամները, կրտսերելով 119 հազար քմ.: Այդ համաշխարհային ցրուումի հզօր պատկեր զանդուածին համար միշտ ի զօրու է Պետրոսեանի այլընտրանքի փորձը, եթէ անշուշտ հաւանականութիւնը Հայաստանեան պարագային նման չյապաղի այնքան որ իրականութիւնը շրջանցէ զայն. ու Թուրք երիտասարդ ուսանողը օր մը յայտնուի հոն:

Ամէն պարագայի մէջ, «Կրակէ շապիկ»ը նոյնիսկ եթէ աւելի ընկերային, քան գրական մարզին առնչուած նորութեան երեւոյթ մըն է, նոյնիսկ եթէ յանկարծահաս ներկան դէպքերու սրընթաց վազքին մէջ ժամանակ չձգեց անոր փորձին իւրացումին, ան լաւագոյն վկայութիւնն է կաղապարները փշրելու կեցուածքին որ շատ քիչ թիւով մտաւորականներու յատուկ եղաւ վերջին շրջանին: Ու այդ քիչերուն ամէնէն ուշագրաւ մէկ դէմքն էր Վարդգէս Պետրոսեան:

□

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ
ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՍԷՐԸ

«Եթէ մեռնիմ, օտար աստղերու տակ, հեռուն, այն ատեն՝ ճանի մը արցունք թաւ է ինծի, բայց եթէ հողակոյտս մօտ ըլլայ քեզի, կ'ուզեմ որ, ամէն գարունի, գոգ-գոգ լեյլակ բերես ինծի․ շատ կը սիրեմ ես այդ ծաղիկը․․․ Լեյլակի գոյն ունէին աչքերը այն երկու աղջիկներուն, որ սիրեցին զիս ու տառապեցան, եւ որոնց սիրոյն արժէքը շա՜տ ուշ գնահատեցի ես, գնահատեցի միայն այն ատեն՝ երբ մէկ ոտքս գերեզման իջած էր արդէն:

Արցո՛ւնք կամ լեյլակ, չմոռնա՛ս»:

Իր կեանքի վերջին օրերուն, այս էր բաղձանքը Մատթէոս Զարիֆեանին, որ մեռաւ 1924 Ապրիլ 9-ին, հազիւ 30 տարեկանին: Իրմով, թերեւս, կը փակուէր արեւմտահայ գրականութիւնը, այն իմաստով, որ անոր մայր ոստանին՝ Պոլսոյ արտադրած վերջին կարեւոր անունն էր:

Ծնած էր 1894 Յունուար 4-ին: Ծննդեան հարիւրամեակը թերեւս ամէնէն յարմար առիթն է եղերաբախտ այս բանաստեղծի կեանքին մէկ էջը քիչ մը աւելի լուսաւորելու:

«Կտակ» *խորագրուած վերոյիշեալ տողերը կը յիշեն, որ* «լեյլակի գոյն ունէին աչքերը այն երկու աղջիկներուն, որ սիրեցին զիս ու տառապեցան»: *Մենք պիտի անդրադառնանք տառապած այդ երկու աղջիկներէն առաջինին:*

Ան կը յիշուի «Կեանքի ու մահուան երգեր»*ուն (1922)՝ Զարիֆեանի երկրորդ քերթողագիրքի երկրորդ բաժնի ձօնին մէջ․ --*

«Սրբուհիին՝ իրեն տուած տառապանքիս փոխարէն»:

Պոլսոյ «Ժամանակ» *օրաթերթին մէջ ստորագրուած յօդուածաշարքով մը՝* «Մատթէոս Զարիֆեանի մասին մտերմօրէն» (*թերեւս 1974-ին․ կտրածոյ մը ունինք միայն, անթուակիր*), *Սրբուհի Վարդանեան ի միջի այլոց որոշ մանրամասնութիւններ կը բերէ․ --*

«Իրարու կը հանդիպին Ալեմտաղը, ամառուան գիւղագնացութեան շրջանին, 1915-ին: Բանաստեղծին մեծ քոյրը՝ Պերճուհին կ'ըլլայ զանոնք իրարու ծանօթացնողը:

Երկու երիտասարդները երկար կը խօսակցին մարզական ու գրական նիւթերու շուրջ: (Ինչպէս տեսանք Մատթէոս մարզիկ էր․ իսկ Սրբուհիին եղբայրները ալ մարզանքի հանդէպ մեծ սէր ունեցած են ու խոշոր շարժում ստեղծած՝ Իսթանպուլի մեր համայնքին մէջ):

(․․․) Մատթէոս իր քրոջը հետ նոր վերադարձած Պէյրութէն՝ հանգիստի իր օրերը եկած էր Ալեմտաղի շարունակել:

Բանաստեղծը երկար շրջան մը Սրբուհին ունեցած է իբրեւ ներշնչարան: Կը թղթակցին: Իսկ ամառները, Գրնալը կըղզիի երկու հեռաւոր ժայռերը իրենց սիրոյն լուռ եւ խոհուն վկաներն կ'ըլլան:

Երեք տարի վերջ, իր նամակները կը դադրեցնէ Զարիֆեան:

Սրբուհի կ'ամուսնանայ, բայց իր սրտին մէջ պահած է միշտ այդ առաջին սէրը․ չէ բաժնուած Գրնալըէն: Մինչեւ Պոլսէն իր վերջնական բաժանումը՝ պտըտցաւ Գրնալըի ծովափը ու շնչեց այն միջավայրին մէջ ուր իր սիրածին հետ շնչած ու պտտած էր»:

Այս կտրածոն անձամբ յանձնած է մեզի նոյնինքն Սրբուհին, որուն հանդիպեցանք 1984-ի վերջերը, Պուէնոս - Այրէսի մէջ, 87 տարեկան հասակին: 94ամեայ ամուսինը մահացած էր նոյն տարուան Յունիս ամսուն, 65 տարուան ամուսնութենէ ետք:

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, Սրբուհի լաւ կը պահէր իր մտքի արթնութիւնը: Դէմքն ու արդուզարդը ցոյց կու տային, նոյնիսկ պարագայական դիտողին, որ այդ կինը արտակարգ գրաւչութիւն մը ունեցած էր իր երիտասարդութեան շրջանին: Այդ բաց կապոյտ աչքերը պէտք է շատեր դիւթած ըլլային: Առաջինը՝ Զարիֆեան: Ցետագային, կողմնակի վկայութենէ մը պիտի իմանայինք, որ Սրբուհիի կրտսեր քոյրը՝ Հիլտան, Պոլսոյ մէջ գեղեցկութեան թագուհի հռչակուեր է ժամանակին:

Սրբուհի Ցակոբեան ծնած է Պոլիս, 1897-ին, բարեկեցիկ ընտանիքի մը ծոցին մէջ: 1919 Օգոստոս 24-ին ամուսնացած է Հայկ Ցովակիմեանի հետ․ երկու մանչ զաւակ ունեցած է, այնուհետեւ՝ չորս մանչ թոռնիկ: 1950-ական թուականներու սկիզբը իր ընտանիքին հետ Պուէնոս-Այրէս հաստատուած է, ուր եւ մահացած է 1986-ին: Իր աւագ եղբայրը՝ Լեւոնը, Պոլսոյ սկաուտական շարժման կարեւոր անուններէն եղած է, երկրորդը՝ Արխը, մարզական ուշագրաւ գործունէութիւն տարած է:

«Թէ ինչու Զարիֆեան դադրեցուց իր թղթակցութիւնը․ կ'ըսուի որ լաւագոյն պայմաններու մէջ ապրելու վարժուած մէկը դժբախտացնել չէ ուզած: Սրբուհի հարուստ էր:

Իսկ Սրբուհի կ'ըսէ․ -- Ըսին որ հիւանդ է, պէտք չէ որ ամուսնանար ․․․ (նոր ժամանակներու ըմբռնումը դեռ հեռու էր)» (*Ս․ Վարդանեան*):

Հարց տուինք Սրբուհիին այդ թղթակցութեան ճակատագրին մասին: Պատասխանեց, թէ ժամանակին ոչնչացուցած է նամակները, ըստ երեւոյթին (գոնէ իր խօսքերէն կարելի էր այդպէս հետեւցնել) ընտանեկան որեւէ անախորժ դէպքէ խուսափելու համար: Նոյնիսկ Զարիֆեանէն լուսանկար չունէր․ միայն թերթէ մը մկրատուած ու աւելի հաստ թուղթի վրայ փակցուած նկար մը: Պահած էր, սակայն, 1970-ին առնուած բանաստեղծի շիրիմին մէկ բնատիպ լուսանկարը, զոր մեզի յանձնեց (ներկայիս կը գտնուի Երեւան, Գրականութեան եւ Արուեստի Պետական Թանգարանը):

Սրբուհի Ցակոբեան Պոլսոյ մէջ մտերիմ էր Սրբուհի Վարդանեանին՝ թատերագիր Արման Վարդանեանի մօրը: Մինաս Թէօլէօլեան կը գրէ․ -- «Հայկազն Վարդանեան եւ Սրբուհի Վարդանեան, Արմանի հայրն ու մայրը, 1920--1970 յիսնամեակի պոլսահայ մտաւորականութեան մաս կազմած են իրենց երգարուեստի եւ երաժշտութեան շեշտուած տաղանդով, նաեւ՝ գրականութեան եւ առհասարակ մշակութային կեանքի հանդէպ ցայտուն հետաքրքրութեամբ: (․․․) Վարդանեաններու բնակարանը ժամադրավայր մըն էր մտքի, գրչի եւ արուեստի մարդոց համար․ ապաստան ու երդիք՝ առօրեայ տափակութիւններէ յոգնած երգիչ -- երգչուհիներու, դաշնակահարներու, ջութակահարներու, գրագէտներու, խմբագիրներու և ծլարձակ նոր տաղանդներու, որոնք պարբերաբար կը մեկտեղուէին հիւրընկալ այդ յարկին տակ՝ "մշակոյթ շնչելու" համար» («Դար մը գրականութիւն», *Բ․ հատոր, Նիւ-Եորք*, 1982, *էջ* 482):

Ի դէպ, Վարդանեան ամոլը բարեկամ եղած է պոլսահայ բանաստեղծուհի Արմենուհի Թերզեանին (1910 -- 1992): *Անոր քերթողական երկու հատորները՝* «Հետքեր» (1968) *եւ* «Մթնշաղ» (1978), *հրատարակուած են Հայկազն Վարդանեանի մեկենասութեան շնորհիւ: Սրբուհի Ցակոբեանը երկու գիրքերը ունէր (այժմ՝ մեր մօտ), որոնցմէ երկրորդը հետեւեալ մակագրութիւնը կը պարունակէ․ --*

«2․ 7․ 978․ Շատ սիրելի Սրբուհիիս կղզիի մէջ անցուցած մեր այնքան ջերմ բարեկամութեան յիշատակով առլցուն․ Ա․ Թերզեան»:

Ս․ Վարդանեան արժանթինարնակ իր ընկերուհիին ուղարկած է Մատթէոս Զարիֆեանի բանաստեղծութիւններու ֆրանսերէն փլաքէթ *մը (Պէյրութ, 1971), թարգմանուած՝ պոլսահայ գրագէտ Եդուարդ Սիմքէշեանի (1906--1979) կողմէ ---* «Matheos Zarifian. (Poète-Arménien), Un bouquet de ses poèmes»: *Գրքոյկը հրատարակուած է Զարիֆեանի քրոջ, գրագիտուհի Սիրան Սեզայի (1903 -- 1973) ամուսնոյն՝ Ներսէս Քիփէյեանի ծախքով: Մակագրութիւնը կ'ըսէ․ --* «A Serpouhie et Haygaz Vartanian. Seza. 1971 Beyrouth».

Եդ․ Սիմքէշեանէն մեր մօտն է նաեւ Թրքահայ Ուսուցչաց Միութեան կողմէ հրատարակուած «Զահակիրները» *հատորը (Պոլիս, 1973․ նշուած է «Ա․ հատոր», բայց երկրորդ մը տպուած չէ): Ս․ Ցակոբեանին պատկանած այդ գիրքին մէջ, իր իսկ ձեռագրով կը գտնենք հետեւեալ տողերը էջ 283-ի վրայ․ --*

«Եթէ Մօտայի մէկ ափը պիտի յիշուի Եղիայի ժայռով, Սկիւտարի մէկ բարձունքը Սիամանթոյի ծառով, Մատթէոս Զարիֆեան ալ Գնալը կղզի բարձունքի վրայի անմոռանալի ժայռով»:

Արտագրուա՞ծ են այս տողերը, ուրկէ՞: «Անմոռանալի» ածականի օգտագործումը կը թուի անձնական նրբերանգի արտայայտութիւն, որ միայն կրնայ բղխիլ անհատէ մը, որ այդ ժայռին իմաստը գիտէ: Նոյնինքն Սրբուհի՞ն:

Իրմէ մնացած են մեզի Զարիֆեանի երկու հատորիկները՝ «Տրտմութեան եւ խաղաղութեան երգեր» *(Պոլիս, 1921), եւ* «Կեանքի ու մահուան երգեր» *(Պոլիս, 1922): 1919-էն ետք յայտնապէս խզուած են կապերը, քանի որ որեւէ ձօնագրութիւն չենք գտներ: Սակայն, ասիկա չի նշանակեր որ Զարիֆեան մոռցած է իր առաջին սէրը․ ընդհակառակն, անոր հետքը բազմիցս կ'երեւի երկու հատորներուն*

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ

մէջ, ու երկրորդը, ինչպէս ըսինք, ամբողջ բաժին մը ունի իրեն ձօնուած:

Այդ հետքը յստակօրէն մատնանշուած է Սրբուհիի կողմէ, «Տրտմութեան եւ խաղաղութեան երգեր»*ու էջ 30-ը կը բերէ* «Ամէն անգամ» *քերթուածը, որուն առաջին քառեակը կ'ըսէ․ -*

«Ամէն անգամ որ հովն ըլլայ
Այսպէս թախծոտ ու մտերիմ,
Կարելի չէ՛ որ չը խորհիմ
Այն *գիշերին, ժայռին վրայ*»
(*ընդգծումը իրն է միշտ*)

«*Ոսկի վտակ*»*ը կ'ըսէ* (*էջ* 37)․ -

«Ճիշտ այդպէս քոյր վարդերու պէս,
Մեր շրթները, սիւքէն գինով,
Եկան այնքա՜ն իրարու քով՝
Որ․․․ *Ահ, ես չե՛մ գիտեր ինչպէ՛ս՝*

Եղեւինի այդ ծառին տակ,
Հոգիս, դողով մ'անհնարին,
Գտաւ ուղին մե՛ծ անտառին՝
Ուր կը հոսի ոսկի վտակ․․․»

«*Անմոռանալի ժայռը*» *քանիցս կ'երեւի․ երկնումի վայրն է, քերթուածին աշխարհագրական սահմանումը:*

«Դիտել ծովափն ուր այնքա՜ն
Աստղեր սրտէս դուրս ինկան․

Ու ժայռն այն ծեր՝ ուր հոգիս
Վարդի մ'համար լքեց զիս․․․»
(«Որոշում», *էջ* 126)

«Բայց ամէն անգամ որ այսպէս լռին
Դուրսը լուսընկայ գիշեր է խաղաղ՝
Միտքըս չի՛ կենար, աչքերըս կ'այրին,
-*Ահ, յիշատա՛կը այն խոշոր ժայռին*․․․»
(«Հսկում», *էջ* 22)

«Երկու անդունդ» *քերթուածին մէջ, ժայռը կը* «*մերուի*»․

«Արշալոյսը նոր կը ծագէր՝
Երբ մենք գացինք, սիրածս ու *ես*,
մեր ժայռին տակ» *էջ* (26)

Այս բանաստեղծութիւնը նոյնպէս գրուած է 1918-ին, թուականը ընդգծուած է․ նոյնն է պարագան «Ներում» (*էջ* 77), «Միասին» (*էջ* 55) *և* «Դէպի սէր» (*էջ* 40) *կտորներուն: Այս չորսը միայն թուագրուած են ամբողջ գիրքին մէջ: Վերջինը, իր պարզունակ ոճով, խտացումն է ամբողջ ծէսի մը․*

«Իմ կղզիէս իր կղզին
Կ'երթամ նորէն յամրօրօր․
Այսպէս կ'ընեմ ամէն օր
Երբ ալիքները յուզուին․․․

Նաւավարս է պատանի․
Ունի տժգոյն, վէս աչքեր․
Իր նողփինով չի գիտեր
Թէ զիս ինչի՛ կը տանի․․․

Եղեւինին տակ մթին
Լուռ կ'սպասէ ան հիմա․
Քի՜չ մ'ալ կենայ՝ թող շատնայ
Յուզումը իր հոգիին,

Որ երբ հասնինք *մեր ժայռին՝*
Տժգո՛յն ըլլայ իր սէրէն,
Ու իր թեւերը բերեն
Նորէն այն դո՛ղը մթին․․․»

Սիրոյ վիպապաշտ ու բարախուն պատմութիւն մը, որմէ Զարիֆեանին մնացեր են վարդ մը («Վարդի նուէր», *էջ* 62) *եւ․․․ աստղ մը* («Գիշերամուտ», *էջ* 56):

«Հեռուն, հեռուն, է՛ն հեռուն,
Հիւծախտաւոր կապոյտէ մը ահա
յուշիկ կը ծագի

ՊԶՏԻԿ ԱՍՏՂՍ, Ի՛Մ ԱՍՏՂՍ․
ԱՅՆ ՈՐ ՆՈՒԷՐ ԵՄ ՍՏԱՑԵՐ,
ՀԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ,

Լուրթ, մշուշոտ գիշերի մը անդորրին
մէջ,
Տժգոյն վարդի մը նմանող այն
հոգիէն․․․»

Ուրիշ նշումներ ալ կան, մի՛շտ ընդգծումներու եւ, մէկ անգամ, հարցական նշանով («Խոստովանութիւն», «Հին օրեր են․․․», «Փախուստ», «Կէս-գիշեր», «Գիշերամուտ» *եւլն․*):

Ինչ կը վերաբերի «Կապոյտ բոցը» *շարքին (թերեւս ակնարկութիւն սիրականին աչքերուն, եթէ անշուշտ խորհրդապաշտական տարրի մը ցոլացումը չէ), Սրբուհի Ցակոբեանի օրինակը կոյս է ամէն նշումէ․ բովանդակութեան ցանկին մէջ, միայն, ենթաբաժնի բոլոր քերթուածներուն խորագիրները սուրանկիւն փակագիծով մը առնուած են, կարծես ընդգծելու համար ամբողջ շարքին միասնականութիւնը: Դիտելի է, որ* «Կապոյտ բոցը» *կրնայ նկատուիլ* «Տրտմութեան եւ խաղաղութեան երգեր»*ու անդրադարձ ծաւալում մը, աւելի բարդ ու յղկուած ոճով:*

Վերոյիշեալ հատորին «Վերաքաղ» *խորագրուած յառաջաբանին մէջ, Եդ․ Սիմքէշեան կը գրէ․ --*

«Կը յիշե՛մ իր յուղարկաւորութիւնը, Սկիւտար, Ապրիլի ամպամած յետմիջօրէ մը, երբ ես աւելի կանուխ փութացեր էի եկեղեցի, դեռ վարանոտ ու լռակեաց պատանի: Տաճարը դատարկ էր տակաւին, եւ միայն երիտասարդ աղջիկ մը կանգնած էր դագաղին դէմ ու գաղտնօրէն կը հեկեկար, իր սեւերուն ու մենաւոր ցաւին մէջ կեդրոնացած: Անծանօթ խռովք մը զիս պահած էր գաւիթին մէջ, եւ բնազդ մը ինծի բսած էր թէ *«պզտիկ, պուլոր աղջիկն»* էր ան, զոր Զարիֆեան երգած էր լացող ու դողահար բառերով, եւ անոր խոստովանած իր մեծագոյն կըտակը․ -- *«Արցունք կամ լեյլակ, չմոռնա՛ս․․․»*: Նրբահասակ ու թախծանոյշ, այդ պարմանուհին նման էր արդէն դագաղին առջեւ ծաղկած լեյլակենիի մը» (*էջ* 12):

Թերեւս այդ լացող աղջիկը Նոյեմին էր՝ Զարիֆեանի երկրորդ սէրը, բայց «Կտակ»*ի ընթերցումը անմիջապէս կը ցուցնէ, որ անոր հասցէագրուած չէր, քանի որ հոն խօսք կայ իր սիրած երկու աղջիկներուն մասին: Այդ տողերը, հաւանաբար, ուղղուած են մօրը:*

«-- Մամա, միակ աղջիկն է որ սիրեցի․ մէյ մը բերէք տեսնամ, ըսեր է մօրը պաղատագին, իր Մեծ կղզի անցուցած վերջին ամիսներուն:

Բանաստեղծին այս փափաքը չեն իմացուցեր Սրբուհիին, ամուսնացած կնոջ մը համար պատուաբեր չնկատելով:

Սրբուհիին համար ասիկա տառապանքի նոր առիթ մը կը ստեղծէ, իր բաժանումին տուած ցաւին հետ:

-- Չգիտցայ․․․ եթէ գոնէ լուր տային․․․ կը կրկնէ սրտի մրմռքումով»:

Ս․ Վարդանեանի այս յուշին մէջ անվաւեր է «*միակ աղջիկ*» *խօսքը, ինչպէս կը տեսնուի Զարիֆեանի քերթուածներէն ու կեանքէն, բայց ճիշդ է, որ Սրբուհիին չեն իմացուցած հէք բանաստեղծին փափաքը:*

«Ձեւ գիտեր թէ որքան կը սիրէի զինք, կ'ըսէ ան․ կը սիրեմ ու պիտի սիրեմ զմահ»:

Պէտք էր տեսնել 60 տարի ետք այդ կապոյտ, արտասուախառն աչքերը, լսել դողդոջուն ձայնը, հաւատալու համար թէ այդ սէրը յարատեւած էր տեղ մը, հակառակ ճակատագրի կարգադրութեան:

Ու գիտնալ, որ 1974-ին Սրբուհի Ցակոբեան գումար մը ղրկած է Պոլիս՝ Մատթէոս Զարիֆեանի ի յիշատակ հոգեհանգիստ մը խնդրելու համար:

Թող այս տկար տողերը համեստ փորձ մը ըլլան իրենց յիշատակը արձանագրելու:

Պուէնոս - Այրէս

ԳՐՈՂՆ ԻԲՐԵՒ ՄԱՐԴ, ՃԱՄԲՈՐԴ ՈՒ ՊԱՏԿԵՐ

Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի թէ դէպի ծովը հոսող գետը չի հասկանում իր մէջ գտնուող ձկան (1):

Այսպէս է արտայայտուել Ուիլեըմ Սարոյեանը 1962 թուին:

Այսօր, նշուածից երեսուներկու տարի եւ գրողի մահուանից ճիշդ տասնեւերեք տարի յետոյ, նրա բազմաթիւ անտիպ մնացած բեմական գրական ժառանգութիւնից հրատարակուել է ընդամէնը 13 խաղ:

● Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Սարոյեանի Պիթլիս *եւ փոքրածաւալ ութ* Վրիպակներ *խաղերը լոյս են տեսել Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ամերիկայի Արարատ անգլերէն եռամեայ հանդէսի յետ մահու Սարոյեանին նուիրուած համարի մէջ* (2):

Ութ Վրիպակներ-*ը որոշակի նպատակով 1978 թուին, Սարոյեանի կողմից ուղարկուել էին Փիթըր Սուրեանին: Համաձայն գրողի մէկ նամակին, դրանք ընտրուած են տասնեւօթ փոքրիկ խաղերի շարքից: Միւսը ինը դեռ մնում են անտիպ:*

Վրիպակներ-*ը գրուել են շարունակական տարբեր օրերում եւ առանձնակի ամէն մէկն ինքնին ամբողջական է: Ամէն մի խաղ ունի փոքրաթիւ՝ երկու եւ ծայրագոյնը հինգ, գործող անձ: Իւրաքանչիւր* Վրիպակ *կարող է խաղի հանուել ընդամէնը հինգ րոպէ ժամանակամիջոցում: Այդ կարճատեւ տեւողութեան մէջ, խօսքի սրամիտ ու սահուն փոխանակման ընթացքով, բացայայտւում են տարբեր մակարդակի, երանգի ու բնոյթի վրիպակներ: Հրատարակուած ութ խաղերը, որեւէ մի թատերական «ինստիտուտ»-ի կամ աշխատանոցի համար հիանալի նիւթեր են: Դրանք արժանի են իրագործուելու եւ բեմում ու հեռատեսիլում:*

Հարց է թէ նշուած 17 Վրիպակներ-*ի ամբողջական շարքն ինչո՞ւ մինչ օրս մնում է անտիպ: Այսօր վստահօրէն կարելի է եզրակացնել, որ տասը տարի առաջ հրատարակուած այդ ութ* Վրիպակներ-*ը, սահմանափակ եւ ոչ թատերական հրատարակութեան մէջ տպագրուելով, անծանօթ են մնացել թէ բեմի մասնագէտներին եւ թէ ինքնագործ սիրողական խմբերին:*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐՐԵԱԿ

… այս ընդհանուր խորագիրն է կրում 1986 թուին Տիգրան Գույումճեանի խմբագրութեամբ յետ մահու հրատարակուած Ուիլեըմ Սարոյեանի խաղերի առաջին հատորն (3), *ուր տեղ են գտել գրողի բացայայտ կերպով հայկական նիւթեր շօշափող երեք խաղերը:*

… Երրեակ-*ը պարունակում է մէկ բեմադրուած* (4) *բայց անտիպ* (Հայեր), *մէկ տպագրուած բայց բեմ չհանուած* (2) (Պիթլիս) *եւ մէկ անտիպ ու չբեմադրուած* (Յառաջ) *խաղ:*

Առաջինը՝ գրուել է 1971 թուին քսան եւ մէկ օրուայ ընթացքում: Երկրորդը՝ տպագրուած է 1975 թուին եօթը օրուայ մէջ: Վերջինը՝ 1979 թուին երեսուն օրուայ ժամանակամիջոցում: Հատորը պարունակում է գրողի՝ յիսուն օրուայ ընթացքում, ինը տարուայ ժամանակամիջոցում գրած բեմական նիւթերը:

Ու. Սարոյեանին անձնապէս քաջածանօթ՝ Տիգրան Գույումճեանի խմբագրած …Երրեակ-*ն ունի՝ խմբագրի կողմից գրուած մի սեղմ յառաջաբան, ընդարձակ ներածական, 32 պատկերազարդ էջեր. հատորի վերջում կայ՝ գրողի անտիպ ու հրատարակուած որոշ գործերի ցանկը եւ նիւթերին կապակցուող բացատրական բառարանը:*

Առաջին հայեացքից ակնյայտ է, որ գիրքը կազմուած է դասաբանային հայագիտական աշխատանք տանելու մտահոգութեամբ: Ուիլեըմ Սարոյեանի գրականութեանն աւելի կարեւորութիւն տալու նպատակով, գերադասելի կը լինէր, որ շուրջ 68 էջ գրաւող ներածականն ու պատկերազարդումները, մանէին խմբագրի կողմից կազմուած, Սարոյեանին նուիրուած կենսագրական մի առանձին հատորի մէջ: Ներածականի բովանդակութիւնն անպայման խաղերին կցելու ցանկութիւն ունենալու դէպքում, աւելի ճիշդ կը լինէր, որ դրանք իբրեւ ծանօթագրութիւն կցուէին գրքի վերջում տեղ գտած գրութիւնների ցանկին ու բացատրական բառարանին:

Իր խաղերի կառոյցի մասին խօսելիս Սարոյեանը նշել է.

Իրականում երբ սկսում եմ, փորձում եմ ամէն մի նոր խաղ աւարտել վեց օրում/…/գրելն առանձնապէս չի առընչւում արագութեան, կամ ժամանակի հետ: Այն աւելի շուտ կեդրոնացումի արդիւնք է: Եթէ ուէէ մի թատերագիր երբեք տարում է մի նոր խաղ գրում եւ մի ուրիշը մէկ շաբաթում, երկուսի կեդրոնացումն էլ միեւնոյնն է՝ մէկ խաղ են գրել: Ես շատ շուտ եմ ձանձրանում, դրա համար էլ չեմ կարողանում միեւնոյն խաղին երկար ժամանակ տրամադրել (5):

Վաթսունական թուերին նշուած այս «փորձը», համաձայն խմբագրի կողմից տեղեկութիւնների եւ արխիւային փաստերի, բնաւ չի համապատասխանում Հայկական Երրեակ-*ի մէջ տեղ գտած գրութիւններին: Յատակ է, որ եօթանասունական թուերին գրուած Սարոյեանի այդ խաղերը գրողի չափանիշին եւ ժամանակամիջոցին չենթարկուելով, խմբագրական բարդ հարցեր են առաջադրում: Օրինակ՝ գրողի կողմից կիրառուող, մեքենագրուած օրինակի վրայ գրութեան օրուայ թուականի ու ժամի նշումը, Սարոյեանի կողմից բեմի համար չվերանայուած գրութիւններում, խմբագիրն յաճախ օգտագործել է* տեսարանների (Scenes) *բաժանումների համար: Դա յարմար մօտեցում չէ, քանի որ ոչ դասական թատերական գրականութեան օրէնքին է համընկնում* (6) *եւ ոչ էլ ընդհանրապէս գրողի կողմից ընդունուած ու կիրառուած* տեսարան-*ի* (Scene) *ու* արար-*ների* (Act) *բնորոշումին ու բաժանումներին է յարմարւում:*

Նշուած բաժանումների բերումով, յատկապէս տուժել է Յառաջ *խաղը: Այն յարմար չէ* երբեք արար *կառոյցի մէջ մտնելու համար: Գերադասելի էր, որ գրութիւնը լոյս տեսնէր բնագրի վրայ նշուած օրից օր թուականի ու ժամի նշումով* (7) *եւ առանց արարների բաժանումով: Արարների բաժանելու դէպքում,* Յառաջ-*ն աւելի յարմար է* Քոկ կեանքի ժամանակ *խաղի պէս,* հինգ արար *կառոյցի մէջ դնել* (8):

ԲԵՄԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նախքան խաղերի բեմական բովանդակութեան եւ ունակութեան մասին խօսելը, կարեւոր է կարդալ Սարոյեանի ԽՕՍՔ ԹԱՏՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ *գրութեան այս հատուածը.*

Մօտաւորապէս երեսուն տարի առաջ, Ֆրէզնոյի Հայերը փորձեցին մի շէնք կառուցել եւ այնտեղ թատրոն հիմնել, բայց ծրագիրը ձախողուեց: Քաղաքային Լսարանի մէջ, հանգանակութեան համար կազմակերպուած մի ժողովում, Կարապետ Քեոխս բարձրացաւ ու ասաց. «Անմտութիւն է այս ծրագիրը: Կարծո՞ւմ էք Հայերը տասը սէնթ կը տան ու կը նստեն խեղդուած թատրոնում, որ բեմի վրայ դերասանները մարդ խաղան ու իրենք նայեն երբ ամէն մի տան մէջ միշտ շատ աւելի հետաքրքիր դէպքեր են պատահում ու տեղն էլ աւելի լայն է, դռները էլ լաւ ու աթոռները էլ աւելի հանգիստ: Մենք մեզ ճանաչում ենք: Այստեղ ամէն մի մարդ, էլ աւելի լաւ դերասան է քան մինչեւ հիմա բեմի վրայ տեսածներս եւ ատամ էլ չեն սրել»:

Ծրագիրն որ մի քանի ամիս շինծու հայրենասիրական ձեւ էր ստացել, արագօրէն մի կողմ դրուեց եւ լսարանում ամէն մարդ, ուր որ կար, վերստին դիմեց իր դերասանական ձիրքին: Միայն մասնագէտ դերասանները համոզուած էին, որ Քեոխս հրէշ է: Փաստն այն է, որ նրանք մուտքը քսանեւհինգ սէնթ էին որոշել:

Թատրոնի գրաւչութեան *պատճառը* բեբեւս մասամբ նրանում է, որ անձնական կեանքն իբրեւ դրամա չի նկատւում: Մարդիկ մեծամասնութեամբ երբեք չեն կասկածում, որ իրականում իրենք մի բաւականին տեղծական դրամա են ապրում, կամ թէ բազմաթիւ փոքր ու մեծ խաղերի գործող անձինք են (9):

● Հ Ա Յ Ե Ր

Գրութիւնը, 1974 թուի բեմադրութեան համար, Սարոյեանը բաժանել է երկու արարի: Պատճառը պարզ է: Խաղը ծաւալւում է երկու տարբեր վայրերում: Առաջին արարում գործող անձինք հանդիպում են Հայ Լուսաւորչական Եկեղեցու գրասենեակում:

Երկրորդ արարում գործող անձինք մեծամասնութեամբ ժողովրդի տարբեր խաւեր, ու պատմական Հայաստանի տարբեր շրջանները ներկայացնող տիպարներ են: Մենք՝ հանդիսատեսներս, նրանց հանդիպում ենք «Հայրենասիրական Հայ Ակումբ»-ում (10) *շնորհիւ հոգեւորականների ակումբ կատարած այցին: Երեք տարբեր քրիստոնեայ դաւանանքների պատկանող հոգեւորականներից երկուսը, ակումբ են անցել միմիանց օժանդակելով. նրանցից մէկը տառապում է ոտքի ցաւից ու կաղում է:*

1921 *թուի Ֆրէզնոյի տարագիրներին պատկերող* Հայեր *խաղի երկրորդ արարում, Կիլիկիան ներկայացնող մի տիպար, խաղն աւարտում է այս բառերով.*

ԿԻԼԻԿԻԱ -- Մէ՛կ վայրկեան: Թոյլ տուէք ես է՛լ իմ մասնակցութիւնը բերեմ: Ես Կիլիկիայից եմ (11):

Նշուած ակումբի մէջ, մինչ իր բառերն արտասանելը, թէ ո՞ւր էր այս տիպարը, Սարոյեանը լուռ է: Ուշիմ խաղ է սա. ուէէ գցայուն բեմադիր այդ տիպարին ճշմարտապէս բեմական կեանք պարգեւելու համար լայն հնարաւորութիւններ ունի: Ոչ բեմական պատկերացմամբ ընթերցելու դէպքում, դժուար թէ նման նրբին բեմական հնարաւորութիւն նկատուի:

Կիլիկեցու տիպարը նո՞ր է ներս մտել, լուռ մի անկիւնում նստա՞ծ է եղել, թէ պարզապէս ակումբում սուրճ մատակարարողն է՝ Սարոյեանն այդ մասին ոչ մի բառ կամ տող մեզ չի փոխանցում. սակայն նրա գրութեան մէջ ներառուած են վերոյիշեալ երեք բեմական հնարաւորութիւնները: Սարոյեանի խաղերը բեմականօրէն ընթերցուելու դէպքում, յաճախ են նման անակնկալներ դրսեւորում:

Հայեր-*ը հայերէնով բեմադրուելու դէպքում, խաղը մեծապէս կարող է շահել ի պատճառ, գրութեան մէջ պատկերուած, զանազան գաւառների ու տարագիր տիպարների գունեղ լեզուական բազմազանութեան: Հայերէնով շատ աւելի հետաքրքիր է կարող լինել նաեւ, երեք տարբեր դաւանանքների պատկան հոգեւորականների լեզուն:*

Հայեր *խաղի առաջին բեմադրութեան ծրագրում Սարոյեանը գրել է.*

Հայեր կոչուող խաղը մարդկանց մասին է: Խաղի ժամանակը գրեթէ երէկ է, 1921 թիւը: Այդ ժամանակ թատերագիրը տասներեք տարեկան էր, եւ շատ տպաւորուած այն բոլորով, որ տեսել էր փողոցներում և Ֆրէզնոյի, Գալիֆորնիայի տարբեր վայրերում, որոնց նա այցելում էր իր ամէնօրեայ աշխատանքի՝ լրագրավաճառ լինելու բերումով. պարզեմ, ցրիչ չէի՝ դա ուրիշ կարգի լրագրային կապ է, այլ լրագրավաճառ, որն աշխատում է քայլելով, վերնագրեր բղաւելով, տարբեր վայրեր այցելելով եւ մարդկանց դիտելով (12):

● Պ Ի Թ Լ Ի Ս

Ամէն մի թատերագիր Աստծու պէս, մարդուն ստեղծում է իր պատկերի նըմանութեամբ: Եթէ նա գրում է մկների, մեքենաների, հրեշտակների, հրէշների կամ թէ տղամարդկանց ու կանանց մասին, նրանք կարող են միայն նմանուել նրա պատկերին (13): *Բեմական գրութեան մէջ դըրսեւորուած տիպարի մասին, այս է Սարոյեանի մօտեցումը:*

Պիթլիս-*ը գրողի առաջին հրատարակուած խաղն է ուր նա իբրեւ գործող անձ ներկայանում է իր անունով: Նրա անտիպներում կան նմանօրինակ մի քանի գործեր:* Պիթլիս-*ում գործող անձերի շարքում խօսում է* Ուիլիըմ-*ի ամերիկեան՝* Բիլ *կրճատուած ձեւի տակ: Խաղի մէջ Բիլին ճամբորդակցում են երկու Հայեր՝* Արա-*ն ու* Պետրոս-*ը: Վերջինը ներկայանում է իբրեւ «Մարմարա» լրագրի խմբագիր: Նրանք Սարոյեանին ոչ Բիլ եւ ոչ էլ Ուիլիըմ են անուանում: Բիլն ու Ուիլիըմը «բացակայ» են Հայերի խօսքերում:* Պիթլիս-*ում, տեղի վրայ լսւում են* Սարոյեանների գերդաստանի մասին *օտարների կողմից արտայայտուած ոչ շատ հաստատուն կամ վստահելի* յիշողութիւններ:

Պիթլիս-ն *իրականում իբրեւ խաղ մի քառեակ է: Երաժշտական քառեակի կառոյց յիշեցնող այս գրութիւնը, իր արացի չորս տիպարներով, հիմնականում պապենական հողի վրայ երգուող մի անտունի է: Բանաւոր աւանդութեամբ փոխանցուած ու մտային ապրումի ճամբով վերապրուած իր յուզերով Պիթլիս այցելած Բիլը, տեղի վրայ՝* Ահմէդ-*ի թէյարանում, իր ճամբորդակիցների հետ զրուցելիս խորապէս, ցնցիչ կերպով, զգում է իր ներքին աշխարհի մէջ արտացոլուած հոգեկան բեկումը. հէնց այդ պահին է ձեւաւորւում նրա խորունկ հարցադրումը.*

ԲԻԼ -- /../ Ինչո՞ւ մենք մեկնեցինք: Պիթլիս մնացողների թիւն աւելի էր քան մեկնողների: Ուրեմն մենք ինչո՞ւ մեկնեցինք: Ինչո՞ւ Միւսս մեծ-հայրս մեռնելիս, գրեթէ երիտասարդ իր կնոջն յանձնառու դարձրեց դժուարին պայմաններում ընտանիքն այստեղից Ամերիկա, Գալիֆորնիա փոխադրել, ես ուզում եմ դա իմանալ (14):

Խաղն իր աւարտին տանող Արայի խօսքերն են: Նա հայ երրեակին հրաւիրում է Պիթլիսից մեկնելիս թախծոտ երգել հացի ու գինու մասին (15):

Հաց, գինի ու երգ:

Ենթագիտակցաբար Արան՝ թերեւս նաեւ խաղը, ցանկանում է պատարագ կեանքի կոչել. սակայն Պիթլիսում արդէն նորած է խորանը: Հայ երրեակը՝ Պիթլիսում իրեն ներկայացուած աւերակներում, այլեւս միտք ու զգացում անկարող է միակցել ու վերապրել սրբութիւնը: Նրանք ապրելու փոխարէն ցանկանում *են այն: Առաջարկուած երգին Բին ու Պետրոսը մասնակի՞ց են թէ ոչ, Սարոյեանն իբր գրող լուռ է մնում: Նա Ահմէտին արդէն թէյարանում մենակ ձգելով՝ բացառել է նրան այդ հարցից:*

1935 *թուին Հայաստան կատարած իր առաջին այցից յետոյ Ֆրէզնօ վերադառնալու ճամբին, Սարոյեանը Ֆինլանտիայում հանդիպել էր Սիբելիուսին: Մեծ երաժշտին յիշող* Finlandia *գրութեան մէջ կարդում ենք.*

Երաժշտութիւնը նման է կեանքին: Սկսւում եւ աւարտւում է լռութեան մէջ (16):

Բեմադիրին է մնում Սարոյեանի յուշութիւնը Սիբելիուսի Finlandia-*ի պէս կեանքի կոչել կամ թէ Արայի թախծոտ երգին զուգակցել:*

● Յ Ա Ռ Ա Ջ

Փարիզ, Յառաջ-ի խմբագրատան մէջ, մի շարք հայ տիպարներ՝ Սփիւռքից եւ Հայաստանից ի մի բերուած թերթի խմբագրի շուրջ, նստած լրագրի հիմնադիր Շաւարշ Միսաքեանի մեծադիր նկարների պաստառի ներքոյ, երբեմն ուտելիք ըմպելով, զրուցում են Հայութեան, ինքնութեան, գրականութեան, յուշագրութեան, արարչութեան, լինելութեան եւ այլ նիւթերի մասին ու մանուկների նըման, խմբագրի (Արփիկ) *առաջարկով շարունակում են խաղալ ճարտարապետի* (Զուլալ) *սկսած ինքնութեան խաղը: Մինչ այդ խմբագրատան վերջին այցելուն մի Ֆրանսացի ոստիկան է եղել, որ ներս է մտել ստուգելու համար չորս մանուկների ձեռքին խաղալիք դարձած մի ինքնաշարժի սեփականութիւնը:*

ՈՍՏԻԿԱՆ -- Ներեցէք, այստեղ՝ ով է մէկը փողոցում կանգնած կարմիր Ֆիաթ ունի՞: Փոքրիկ երկու տղայ ու երկու աղջիկ մէջն են մտել եւ պնդում են թէ մեքենան իրենց հօրն է պատկանում:

ԱՐՓԻԿ -- Գուցէ եւ իրաւ է:

ՈՍՏԻԿԱՆ -- Քոյրեր եւ եղբայրներ չեն: Կասկածում եմ:

ԽԱԶԻԿ -- Վստա՞հ էք:

ՈՍՏԻԿԱՆ -- Մէկը սեւ, մէկը դեղին, մէկը կարմիր եւ ամենափոքրը՝ տղան, կարծես Ֆրանսացի է:

ՍԻԼՎԻԱ -- Գուցէ մօրից մէկ են: Դա պատահում է մեծ քաղաքներում, նոյնիսկ Փասատենայում:

ՈՍՏԻԿԱՆ -- Այստեղ ուրեմն ոչ ոք մեքենայի տէրը չէ՞:

ԱՐՓԻԿ -- Չեմ կարծում, բայց թող մի քեզ հետ գամ տղաներին ու աղջիկներին տեսնեմ (17):

Ոստիկանը Փարիզի փողոցներից խմբագրատուն մտած միակ ոչ հայ տիպարն է, որ մանուկների մասին իր պատմածով, պատճառ է դառնում որպէսզի խմբագիրն մի քանի վայրկեան լքի իր տեղը:

Տպարանը Սարոյեանի միաչունչ կառոյց ներկայացնող խաղում լուռ է մինչ. սակայն կարելի է գուշակել, որ լսուող բառերին զուգահեռ թատերայնօրէն արտայայտւում ու հիւսւում է մի ուրիշ որութիւն: Դա խաղի ենթարնադիրն է. տպարանում ծնուող խմբագրուած լրագիրը՝ Յառաջ:

Յառաջ-*ի մեքենագիր* (ընագրում, *մինչեւ տասնեւհինգերորդ էջը* (տասնեւչորս օր), *Սարոյեանն իր անձնական խօսքերը*

●▶

ներկայացնում է նախ Writer, Visitor Գրող, Այցելու եւ ապա անմիջապէս Writer Գրող գործող անձի անուան տակ: Հակառակ այն պարագային, որ Սարոյեանի անունը թէ իբր Ուիլիըմ (բայց այս խաղում երբեք ոչ իբրեւ Բիլ) բազմաթիւ անգամներ հոլովւում է միւս անձերի խօսքերում, գրողը միշտ հաւատարիմ է մնում իր Գրող (18) կոչումին մինչեւ գրութեան տասնեւհինգերորդ էջը (տասնեւհինգերորդ օրը), ուր տեղի է ունենում հետեւեալ փոփոխութիւնը մրաքերի փոխանակման այս պահին.

ՀՐԱՁԵԱՅ -- /…/ Բայց հիմա՛, հիմա՛, Սարոյեան, դու ի՞նչ ես գրում:

ԽԱՁԻԿ -- Եւ ինչո՞ւ:

ՍԱՐՈՅԵԱՆ -- Այո՛, դա հարցի լաւագոյն մասն է: Ինչո՞ւ: Լաւ, ես ձեզ կ'ասեմ թէ ինչո՞ւ: Որպէսզի մեռնելուց ազատուեմ, դրա համար: Եւ մեր բոլորիս որեւէ մի արարքն էլ հէնց դրա համար է (19):

Խմբագրատան մէջ գրող-ի երեւակայութեան շնորհիւ միաւորուել են կեանքում իրապէս ի մի չեկած մի քանի հայ տիպարներ: Խաղի ընթացքում խմբագրատունը դառնում է այն տեղ-ն ուր ամէն մի այցելու եւ բնիկ վերջապէս իրեն հաղորդակից է գտնում միւսի հետ ու մի պահ կարծես ենթակայ է դառնում բարբառող մի ուրիշ զարկերակի:

ՀՐԱՁԵԱՅ -- /…/ Բայց միայն ընտիր ուիսքին չէ, որ ինձ այստեղ է պահում, արդէն ասացի, պահողը մենք ենք, ամէն մէկս գերազանցում ենք մենք մեզ, ճիշդ չէ՞ Սարոյեան:

ՍԱՐՈՅԵԱՆ -- Եթէ ճիշդ ես, ճիշդ է: Այո՛: (20):

Հայեր խաղում արտայայտուած՝ տագնապը, Պիթլիս-ում փլացուած՝ փախուստըն ու տատանումը, Յառաջ-ի մէջ գործող անձերի մարմնաւորած միասնական զոհունակութեամբ, գրողի վերը նշուած խօսքերում՝ իր հաստատուն, անշարժ ու դրական աւարտին է հասնում: Թատրոնում նման քաւութեան կարելի է հասնել տեղի, ժամանակի եւ գործողութեան միութեամբ: Katharsis-ի դրսեւորման դասական հիմնական օրէնքն ու մտածողութիւնն է սա: Խաղի մէջ գործող անձինք տարբեր ժամանակամիջոցներում, համաձայն իրենց տիպարներին, ունեն մէկ կամ մի քանի ել ու մուտ: Նրանք, խաղի ընթացքում խմբագրատուն են մտնում կամ դուրս են անցնում ու ներս են մտնում նորից, միաւորուելու համար մի որեւէ նիւթի շուրջ. գործող անձինք զրուցում, վիճում, լռում ու ունկնդրում են իրարու եւ… Մենք եւս՝ հանդիսատեսներս, խաղի աւարտին խմբագրատան մէջ ի մի եկած միւս տիպարների հետ, հաղորդակից ենք գրողի՝ Սարոյեանի խաղը փակող խօսքին: Խորանը դտնուած է բեմում: Զուր չէ, որ տիպարներից մէկը հոգեւորական է: Նրա հարցադրումն է մեզ միակցում երկրից եկած՝ այցելու Հրաչեայի հարցումին ու հաղորդակցում, գրողի եղբակայցութեան հետ:

Յառաջ-ի մէջ, հանդիսատեսի դիմաց միշտ ներկայ են միայն խմբագրատունը՝ իբրեւ տեղ, Շաւարշ Միսաքեանի մեծածաւալ իւղաներկ դիմանկարը՝ իբրեւ ժամանակ ու գրողը՝ Սարոյեանն իբրեւ գործողութիւն: Յառաջ-ն իբր խաղ բեմի վրայ ունակ է թատերայնօրէն գրութեան խորհուրդն մարմնաւորել: Գրողն իբրեւ մարդ, ճամբորդ ու պատկեր միշտ ներկայ է Յառաջ-ի մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿՈՒ ԽԱՂԵՐԻ ՀԱՏՈՐԸ

Սարոյեանի անտիպ խաղերի վերջին գիրքը լոյս է տեսել 1991 թուին՝ Ֆրեզնօ (21): Այն ընթերցողին է յանձնում Ուիլիըմ Սարոյեանի գրած վերջին երկու խաղերը: Այս հատորն եւս հրատարակուել է California State University, Fresno-ի կողմից շնորհիւ Տիգրան Գույումճեանի ջանքերի եւ կազմուած է Հայկական Եբբրթակ-ի մէջ կիրառուած գրեթէ նոյն մօտեցմամբ: Այստեղ նոյնպէս գերադասելի կը լինէր, որ ներածականն իբրեւ ծանօթագրութիւն տեղ գտնէր գրքի վերջում: Գրքում ներկայացուած առաջին խաղն է՝

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ԱՅՑԵԼՈՒՆ

որ անտարակոյս իբր գրութիւն իւրայատուկ, եզակի եւ կարեւոր գործ է: Այն շարադրուել է 1980 ամրանը՝ Փարիզում: Խաղը, գրական գեղարուեստական եւ թատերական տեսակէտից մեծապէս պիտի շահէր, եթէ ընթերցողին ներկայանար իր ոչ խմբագրուած վիճակով. այսինքն առանց արարների, տեսարանների բաժանելու: Ընթերցողի համար հետաքրքիր ու ապագայ բեմադրի համար օգտաշատ էր կարող լինել, եթէ պահուէր Սարոյեանի գրութեան ստեղծագործական ընթացքը՝ օրից օր եւ ժամից ժամ, բոլոր նշումները:

Առհասարակ ընդունուած է, որ ընտիր խմիչքն պէտք է պահել ու հրամցնել իրեն յարմար շիշով ու բաժակով: Սարոյեանի գրելակերպում, ձեւի եւ բովանդակութեան մէջ ներքին անքակտելի կապ կայ եւ ինձ թւում է գրողի յիշուած նշումները, կարեւոր է որ պահուեն:

Մակերեսային ընթերցմամբ Վարշաւայի այցելուն, առաջին հերթին անմարսելի ու բեմականօրէն անընդունելի կամ անխրախուսելի է կարող համարուել: Գրողն ինքն իրեն բեմի վրայ՝ տիպար ու գործող անձ պատկերելու փորձն, իբր երեւոյթ նախ կարելի է պարզապէս անձնասիրութիւն կամ անձնակենտրոն կեցուածք համարել. սակայն Սարոյեանի խնդիրն շատ աւելի նրբին է դրուած:

Վարշաւայի այցելուն բծախնդրօրէն ընթերցելիս, պիտի նկատենք, որ գրողի անունն իբրեւ տիպար, որոշակի գոյավիճակ, ապրում ու դիտապատկեր է արտացոլում եւ այդպիսով գրողն ինքն իրեն դիտելով, մի նոր դրութեան, մի նոր հաւաքական երեւոյթի դէմ առ դէմ է կանգ առնում: Խաղի մէջ գրողն ներկայացուած է Սատանայ, Բեխ ու Սարոյեան եռեակ գործող անձերի միջոցով:

ԲԵԽ -- Յիսուն տարի ճամբորդեցի մենակ: Սա առաջին անգամն է, որ ամերիկացի գրողների մի խմբի մասն եմ կազմում: Լինելու է վերջինը (22):

Բեմում գործող անձն Փիրանդելլեան իմաստով հեղինակ փնտռելու փոխարէն, գրամեքենայի հետ խաղալով իրեն՝ Սարոյեան է արարում: Այս գործողութիւնն ինքնակենսագրութեան հետ չի առնչւում եւ բեմում մարմնաւորուելու ունակութիւն ունենալու բերումով կարող է բազմաթիւ երանգներ դրսեւորել: Խաղով արարուելու եւ մարմնաւորուելու այս գործողութիւնը բաւականին բարդ, դժուար ու գգայուն հարց է: Այն միմիայն իբրեւ թատերական զուտ արարք եւ խաղ պիտի նկատել ու ներկայացնել:

Ընդհանրապէս թէ ընթերցողը եւ թէ դերակատարն իրենք իրենց միշտ կապուած ու կաղապարուած են գտնում արտաքնապէս ծանօթ ու մասամբ «ճանաչուած» տիպարի «կենսագրական» սահմաններում: Բեմի վրայ, յաճախ հարցը նոյնն է նաեւ պատմական եւ կամ ժամանակակից հանրայայտ որեւէ անձ արարելիս. սակայն երբ գրողն ինքն իրեն, իր գրամեքենայի միջոցով է ներկայացնում ու որոշակի մղումի ենթարկում, խաղի էական հետաքրքրութիւնը հէնց միայն այդ գործողութեան մէջ պիտի փնտռել: Պարզ՝ այդպիսի դրուածը, միայն կեանքի դրուագներէ պատկերացում չէ կարող մնալ եւ խաղի միջոցով բեմում, կրկին ու կրկին արարուելով, բնականաբար ծիսական բնոյթ է ստանում: Մի խօսքով գրողն իրեն «տեսնում է» իբրեւ «գործող» ու «ապրող» եւ երբ «այն», որոշ սահմաններում բազում անգամներ վերակերտւում է, բնականաբար «նա» դառնում է գրողի գրամեքենայից ծնուած մի նոր էակ: Այս երեւոյթի գեղարուեստական ըմբռնումն ու մարմնաւորումն է, որ թատերական արժէք ու հետաքրքրութիւն է ներկայացնում: Եթէ գրողն ազատ է իր սահմանափակ էութիւնից, իր ճղճիմ ես-ից, բեմի վրայ կարող ենք տեսնել նաեւ նրա ներհուն անձը, գոյութիւնը՝ Ես-ի իրական իմաստը (հեղինակը): Այսպիսի մի գրութիւն է Եղիշէ Զարենցի Հերոսի Հաքսաճիէքը:

Մեր դարի նշանաւոր եւ ուժեղ անհատականութիւն ունեցող թատերագիրներ՝ Պերնար Շօ եւ Թոմաս Պերնար, առաջինը խոր ծերութեան մէջ, 1949 թուին դէմ դիմաց Շէյքսփիրին, իբրեւ մի տեխնիկային խաղի գործող անձ եւ երկրորդը 1989 թուին անձնասպան լինելուց առաջ, երեք տարբեր գրութեան մէջ, իրենք իրենց ներառել են թատերախաղերի մէջ:

Սարոյեան նմանօրինակ կեցուածք է կիրառել մի քանի անգամ: Դրանց շարքում է դեռ անտիպ մնացած Երեւակայական՝ Սարոյեան կոչուած, մի գործող անձ գործը:

Վարշաւայի այցելուն խաղում Սատանան՝ ինչո՞ւ-ի ակունքն է, Բեխ-ը՝ գործող մեքենային պարտադրող յիշողութիւնը, Սարոյեանը՝ խաղի գրողը:

Կարեւոր է յիշել, որ Ուիլիըմ Սարոյեանը միշտ իրեն իբր գրող է յիշատակել եւ ոչ թէ հեղինակ: Ելնելով այս մտքից գժուարանում եմ ընդունել, որ հատորի էջ 56-ում տպագրուած գործող անձերի շարքում Սարոյեանի անուան դիմաց նշուած խաղի հեղինակ եւ մեկնաբանող բացատրութիւնը Ուիլիըմ Սարոյեանի գրամեքենային կամ ձեռագրին վերագրել:

Խաղի մէջ կարդում ենք.

ՍԱՐՈՅԵԱՆ -- /…/ Եւ հիմա յայտնում եմ, ես գրողն եմ ես մինչ այժմ խաղի մէջ եղածներից ոչ մէկը չեմ, ես նրա գրողն եմ, ազգանունս Սարոյեան, անունըս Ուիլիըմ բայց ոչ Արամ կամ Պետրոս, որ հաւանական էր եթէ հօրս հօր անուններով կոչուէի, սակայն կոչուեցի հօրս ընկերոջ՝ Ուիլիըմի անունով, որ Բողոքական Դրախտն էր յաճախում/…/(23):

Պարզ է, որ անուանակոչումը խնդիր է գրողի համար: Այնպէս ինչպէս Յառաջ-ի մէջ գրող-ից Սարոյեան անցումը իմաստաւորուած խաղ է, այստեղ եւս գրող-ն իր էութեամբ չի կարող հեղինակ լինել:

Բեխը խաղի ընթացքում այցելում է Վարշաւայի հրէական գերեզմանատունը.

ԲԵԽ -- /…/ այստեղ եկայ, որ թաղման տեղս տեսնեմ, գերեզմանս, գերեզմանաքարս: Բոլորը, բոլորը, բոլորը, ինչ որ տեսայ հոգիս է հպարտացնում ու զուարթացնում: Մահ չկայ, անջատում կայ (24):

Վարշաւայի այցելուն ամբողջանում է Բեխի միջոցով: Նա նախ իր գրպանի դանակով, հասարակ մի ճիւղից տաշուած, առեղծուածային «Տոփէնի ձեռնափայտը» մոռանում է Պելկրատի հիւրանոցում, համար 321 սենեակից համար 307 փոխադրուելիս: Սատանան է միայն հետաքրքրուած թէ այժմ ո՞ւր է Տոփէնի ձեռնափայտը. իսկ ի՞նչ լուր Տոփէնի ձեռնափայտից հարցումը, Սարոյեան գործող անձի վաղուց արդէն արտասանած խօսքն է: Ընդունելով ձեռնափայտի կորուստն ու գիտակցելով, որ իր կեանքն եւս ենթակայ է ծրագրի եւ պիտի դադարի՝ Բեխը լռում է: Մեքենագրողն ու մեքենան, յիշողութիւնն ու կեանքը դադարում են՝ ժամն է արդէն:

Թէ ո՞ր ժամին է աւարտուել խաղը, Տիգրան Գույումճեանը ոչ մի նշում չունի ներածականում, իսկ խաղի սկզբնական էջին կցուած նրա նշումը, խաղի շարադրութեան օրերի մասին, չի համապատասխանում ներածականին: Ինչո՞ւ:

ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐԻՑ

Խաղի խօսքի բաժինը սկսւում է այսպէս՝

ՎԱՆ -- Հա՞յ էք Պարոն:

ՇՄԻԴ -- Ալե՞ք: Արո՞ւն: Ալեք Արունն ո՞վ է:

ՎԱՆ -- Ձե՞ր անունն է դա: Դո՞ւք էք Ալեք Արունը:

Թիւրիմացութիւնների, թերի ըմբռնումի եւ Սարոյեանի կողմից իր անձնական ֆիզիքական պակասութիւնը՝ խլութիւնը, կատակի բռնած այս փոքրիկ միջադէպը, վերակազմուել է համաձայն հատորի խմբագրի կողմից, էջ 150-ում ընթերցողին ներկայացուած, Սարոյեանի մեքենագրուած, ձեռագիր ուղղումներով էջի համեմատութեամբ: Ինձ պարզ չէ թէ ինչո՞ւ է խմբագիրը Սարոյեանի ձեռագրով ուղղուած Is that your name?-ը փոխել Is that a name?-ի: Էջը խիստ հետաքրքիր է եւ մտածել է տալիս՝ արդեօ՞ք հնարաւոր չէ, Սարոյեանի որոշ անտիպները հրատարակել հէնց այդ էջերի ուղղակի հարազատ պատճէնահանութեամբ: Գրողի աշխատանքային ընթացքը հետաքրքիր է ու կարօտ է ընթերցողին հաղորդակցուելու:

Հէքեաթներ /…/ գրութիւնը, Վիէննայում բեմադրելու համար, Սարոյեանի կողմից մշակուած լինելով, թէ ընթերցման եւ թէ բեմում իրագործուելու համար, շատ աւելի դիւրին է ընկալւում: Հէքեաթներ/…/-ում Սարոյեանը բեմական գրականութեան տեսակէտից աւելի մօտ է իր սկզբնական շրջանի՝ վօտըվիլի ոճով մշակուած, թատերական գրութիւններին: Խաղն յիշեցնում է Ստորերկրեայ գնացքի կրկէս խաղի ազատ կառոյցը եւ Razzle-Dazzle (փիեղ-ցփեղ) հատորում լոյս տեսած երաժշտական մի քանի փոքրիկ գործերը: Խաղի մէջ բաւականին ուշադրաւ տեղ է տրուած բառախաղին եւ թիւրիմացութեան, սակայն այն թէ իբրեւ գրութիւն եւ թէ բեմական նիւթ աղքատ է: Սարոյեանի թատերական այս վերջին գրութիւնը, հակառակ իր մի քանի յաջող տեսարաններ միակցող բաժիններին, համեմատ գրողի նման կառոյց ունեցող Ստորերկրեայ գնացքի կրկէս-ին, ժամանակավրէպ խաղ է:

Հետաքրքիր է, որ գրողի կողմից բեմի համար, իր բոլոր միւս խաղերից աւելի մշակուած այս խաղը, մինչ այժմ լոյս տեսած միւս անտիպներին համեմատելիս, իր ոճով՝ Սարոյեանի վերջին խաղն լինելով հանդերձ, ամենահնաբոյրն է: Եթէ նրա առաջին խաղը՝ Ստորերկրեայ գնացքի կրկէս-ը, իր վերջին արարում կցւում էր երգին, արեւին ու երկուշաբթի կամ երեքշաբթի, օրերին, Հէքեաթներ /…/-ը ցանկանում է եւ փորձում է կցուել համաստեղութեան:

Աւաղ…

Սարոյեանի Հէքեաթներ Վիէննայի փողոցներից խաղը միայն թղթի վրայ նշուած իր վերջին բանաստեղծական բառերով է կցուած համաստեղութեան ու ծիր կաթինին: Բեմի բանաստեղծ Ուիլիըմ Սարոյեանի շունչը՝ Վարշաւայում շատ աւելի հեռուն էր անցել ու խորունկ էր կցուել տիեզերքին:

Ժամանակին, քառասնական թուերի վերջին, ծորճ ժան Նախանը՝ Սարոյեանի բեմական գրութիւնների ամենալաւագոյն քննադատն ու մեկնաբանը, մի անգամ նրան առաջարկել էր Լեհաստան գնալ ու ծիծաղել էր վրան:

Եւ ես իմացայ, որ այս անմիտ աշխարհում դեռ մէկը կայ, որի ասածը մի բան է նշանակում (25):

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

1994 Փետր. 18 -- Ապրիլ 13

Ծանօթագրութիւն

(1) W. Saroyan, Here Comes, There Goes, You Know Who, (1962/63), էջ 212.

(2) Ararat — N° 98, Spring 1984.

(3) William Saroyan, An Armenian Trilogy; ed. by Dickran Kouymjian. The Press at California State University, Fresno (1976).

(4) 1974 թուին:

(5) W. S., One Day In The Afternoon Of The World (1964), էջ 72.

(6) Որին Ու. Սարոյեանն երբեք չենթարկուեց:

(7) Այնպէս ինչպէս հրատարակուել է Births գրութիւնը 1983 թուին:

(8) Առաջարկ Տիգրան Գույումճեանին՝ համաձայն Սարոյեանի մեքենագրուած էջերի, խաղը փորձէք բաժանել հետեւեալ ձեւով.

Ա. արար էջ 1 - 6.

Բ. արար էջ 7 - 11.

Գ. արար էջ 12 - 17.

Դ. արար էջ 18 - 23.

Ե. արար էջ 24 - 30.

վերընթերցէք այս ձարկով եւ կը նկատէք որ Յառաջ-ի ընթացքն այսպիսով, թատերականօրէն գործօն լիցք է ստանում: Իմ չափանիշը պարզապէս արդէն յօդուածիս մէջ յիշուած գրողի նշած վեց օրն է: Կարծում եմ Սարոյեանի խաղերի զարկը (իբրեւ Արար կամ Տեսարան) նախապէս որոշուած է գրողի թատերական ներքին ապրումով:

(9) W. S., The Cave Dwellers (1958), էջ 117.

(10) Տ. Գույումճեանը ներածականում եւ պատկերազարդուած բաժնում, յիշուած Ակումբն պատմականօրէն ճշդում է իբրեւ «Ասպարէզ» լրագրի Ակումբ: Այս պատմական փաստը եթէ ոեւէ բեմադրի տառացիօրէն նկատի առնի, Սարոյեանի խաղից պիտի խլուի գրողի շունչն ու բանաստեղծական լիցքը:

(11) W. S., An Armenian Trilogy, էջ 88.

(12) Նոյնը, էջ 50:

(13) W. S., The Cave Dwellers (1958), էջ 5.

(14) W. S., An Armenian Trilogy, էջ 102.

(15) Նոյնը, էջ 112:

(16) The New Saroyan Reader, ed. by Brian Darwent (1984), էջ 36.

(17) W. S., An Armenian Trilogy, էջ 164.

(18) Հրատարակուած օրինակում միշտ մնում է՝ Սարոյեան:

(19) W. S., An Armenian Trilogy, էջ 151,

(20) Նոյնը, էջ 179:

(21) Warsaw Visitor, Tales From the Vienna Streets, The Last Two Plays of William Saroyan; ed. and with an introduction by Dickran Kouymjian. The Press at California State University, Fresno (1991).

(22) Նոյնը, էջ 110:

(23) Նոյնը, էջ 78:

(24) Նոյնը, էջ 114:

(25) W. S., Sons Come and Go, Mothers Hang in Forever (1976), էջ 131.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 10
MARDI MAI 10
1994
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·324 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.324

ԱՐՑԱԽ ՄԻԱԿՈՂՄԱՆԻ ՀՐԱԴԱԴԱՐ ՀՌՉԱԿԵՑ ՄԱՅԻՍ 8-ԻՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՄԻՏՔԸ ՓՈԽԵՑ ԵՒ ԲԻՇԿԵԿԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑ

ՎԱՀԱՆ ԱՒԱԳԵԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը՝ Գրաչով շատ խիստ ոճով արտայայտուած է Ադրբեջանի անզիջող դիրքին մասին Բիշկեկի ժողովին եւ յայտարարած թէ՝ «Ուժեր կան Ադրբեջանի մէջ որոնք պատասխանատու են ձախողութեան»:

Այս պայմաններուն մէջ է որ Ղարաբաղի իշխանութիւնները, Մայիս 8-ին, միակողմանի հրադադար կը հռչակէին նոյն գիշերէն իսկ, ապացուցանելով իրենց բարի կամեցողութիւնը իբրեւ հետեւանք Բիշկեկ ստանձնած իրենց յանձնառութեան: Ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով, Ադրբեջան մերժած էր ստորագրել այդ համաձայնագիրը հակառակ Ռուսերու ճնշումին եւ համաձայնութիւնը ստորագրած էին Կ. Բաբուրեան (Ղարաբաղ), Բ. Արարքցեան (Հայաստան), Շումէյկօ (Ռուսաստան), Շէրիմկուլով (Կիրգիզստան), ճալիլով, Ադրբեջանի Խորհրդարանի փոխ - նախագահը մերժած էր:

Կիրակի օր, Մայիս Տ-ին սակայն, Ադրբեջանի Խորհրդարանի նախագահը՝ Կուլիեւ կը հեռաձայնէր Հայաստանի իր պաշտօնակից՝ Բաբգէն Արարքցեանի որ Ադրբեջան ալ կը ստորագրէր համաձայնագիրը, բնագրին մէջ երկու թեթեւ փոփոխութիւններ ներմուծելով: Այդ փոփոխութիւններն են՝ միջազգային որակումը դիտերու առջեւ, անոնց ներկայութեան վերաբերող հատուածին մէջ եւ գրաւեալ որակումը փոխանակ գրաւած տարածքներու մասին:

Մայիս 9-ին, հանդարտութիւն կը տիրէր ճակատին վրայ, բայց, նախապէս յարձակումներ եղած էին: Մայիս 5-ին ադրբեջանական ուժերը Տաուշի շրջանի Պառաւաքար գիւղի պաշտպանական դիրքերը գնդակոծած էին, բայց, յարձակումները ետ մղուած էին:

Ղարաբաղեան ճակատի վրայ ալ, նոյն օրը Աղդամի ուղղութեամբ մղուած կռիւներու ընթացքին, Ադրբեջանցիք երկու հրասայլ կորսնցուցած էին եւ 60 զինուոր մեռած էր ու նահանջած էին:

Ուրբաթ, Մայիս 6-ին, Մոսկուայի Շերեմէտիեւօ օդակայանը, Սոֆիայէն վերադարձին ձերբակալուած է Վահան Աւագեան, նախկին տեղակալը Աշոտ Մանուչարեանի, երբ այս վերջինը խորհրդականն էր նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ապահովութեան հարցերուն: Փետր. 15-ին Աւագեանի կինը ձերբակալուած էր Երեւանի օդակայանը, երբ կը փորձէր մեկնիլ Մոսկուա, ճամպրուկներուն մէջ գտնուած ըլլալով համակարգիչի վեց տիսքէթներ որոնք գաղտնի տեղեկութիւններ կը պարունակէին Հայաստանի ապահովութեան վերաբերող: Տիկին Աւագեան արտօնութիւն չունէր Երեւանէն մեկնելու, մինչ իր ամուսինը Սոֆիա կը գտնուէր: Այս մասին տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 2, «Ուրախալի նախընթա՞ց թէ՞ ճտպիկութեան պակաս» (Արփի Թոթոյեան):

Վահան Աւագեան լրտեսութեան ամբաստանութեամբ ձերբակալուած է եւ անմիջապէս Երեւան փոխադրուած ու բանտարկուած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԻՐԻ մէջ, երկու Ֆրանսացիներ եւս սպաննուեցան եւ առաջին անգամ ըլլալով զոհերը կրօնաւորներ էին: Հայր Անրի Պարթելեմի Վէրժէս 64 տարեկան եւ քոյր Փօլ Սէն - Ռեմոն 67 տարեկան սպաննուեցան Կիրակի օր, Մայիս 8-ին Քազպահին մէջ, մինչ Ալժէրի փողոցները իջած էին (20 - 25 հազար հոգի միայն) «ազգ. հաշտութեան եւ համերաշխութեան» ցուցարարները: Ցոյցը նեցուկը կը վայելէր զանազան կուսակցութեանց որոնց կարգին Ազգ. Ազատագրութեան Ճակատը եւ երկու իսլամական փոքր, օրինաւոր, կուսակցութիւններ: Այս երկու զոհերով սպաննուած Ֆրանսացիներու թիւը 10-ի կը հասնի Սեպտեմբեր 29-էն ի վեր, բայց 24 այլ օտարներ ալ սպաննուեցան նոյն թուականէն ի վեր: Ֆրանսական կառավարութիւնը անգամ մը եւս հրաւիրեց իր այն քաղաքացիները որ ստիպուած չեն Ալժերիա մնալ, որ ներգաղթեն: Այս ներգաղթն ալ այնքան դիւրին չէ, քանի շատեր ոչ տուն, ոչ գործ կը գտնեն Ֆրանսա: Արտաքին նախարարութիւնը «զզուելի ոճիր» որակեց երկու կրօնաւորներու սպանութիւնը եւ կառավարութեան բանբերն ալ շեշտեց որ Ալժերիան, այսօր, ամէնէն ծանր մտահոգութիւններէն մէկն էր կառավարութեան:

ՊՈՍՆԻՈՅ 11 Ֆրանսացի պատանդներու հարցը կը կնճռոտի: Ծանօթ է որ «առաջին ստիպողականութիւն» մարդասիրական կազմակերպութեան այս անդամները ձերբակալուեցան Սերպերուն կողմէ, այն ամբաստանութեամբ որ մարդասիրական պիտակին տակ զէնքի չահատակութիւն կ'ընեն: Հակառակ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան խիստ բողոքին, Սերպերը տեղի չեն տար: 11 Ֆրանսացիներու խումբին պետը կ'ըսէ թէ անմեղ են եւ ծուղակ մը ինկած են: Փարիզէն փաստաբաններ մեկնեցան Սարայեւօ պաշտպանելու համար մեղադրեալները, բայց, Սերպերն ալ յանկարծ ամիսով մը յետաձգեցին դատավարութիւնը: 11 Ֆրանսացիները լաւ վիճակի մէջ են, ըստ փաստաբաններուն որոնք կրցած են այցելել: Մահապատիժի ենթակայ են, սակայն, զէնքի չահատակութեան համար: Ձերբակալուած են Ապրիլ 8-ին: Ութ բեռնատար կառքերը բռնագրաւուած են, երբ Սերպերու քննութեան կէտէն պիտի անցնէին: Ֆրանսացիները գիշերը վար դրած են եւ յաջորդ առտու բեռնատար կառքերէն մէկուն մէջ հինգ սնտուկ զինամթերք «գտնուած» է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ եւ Էլիզապէթ Բ. պաշտօնապէս բացումը կատարեցին Անգլիան Եւրոպական ցամաքամասին միացնող փապուղիին: Մայիս 6, Ուրբաթ օրը պատմական թուական մըն է երկու երկիրներու նորագոյն պատմութեան մէջ: Խօրօթիւնէլի նախագահներու ճառերէն ետք, Թագուհին եւ Նախագահը ելոյթներ ունեցան թէ ֆրանսական թէ անգլիական հողին վրայ: Էլիզապէթ ֆրանսերէն խօսեցաւ շեշտելով թէ առաջին անգամն է, պատմութեան մէջ, որ Ֆրանսայի եւ Մեծն - Բրիտանիոյ պետական ղեկավարները իրարու կը հանդիպին առանց նաւ կամ օդանաւ առնելու: Նախագահ Միթերան ալ իր կարգին կը շեշտէր որ փապուղին մեծագոյն զէնք մըն է Եւրոպական Միութեան ամրապնդման համար: Փապուղին աշխարհի երկարագոյնն է, ծովուն տակ՝ 50 քիլոմեթր: Ութ տարի հարկ եղաւ գլուխ հանելու համար, 42 միլիոն ժամ աշխատանք: Արժեց 100 միլիառ ֆրանք զորս ապահովեցին 220 դրամատուն եւ 600 հազար անհատ բաժնետէրեր:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Ռաֆիք Հարիրի քաղաքական տագնապի մը դուռ բացաւ, յայտարարելով թէ կը դադրեցնէ իր մասնակցութիւնը կառավարութեան եւ ջնջած է բոլոր ժամադրութիւնները: Կ'ըսուի թէ հետեւանք է այն ընդդիմութեան որ ծագած էր կառավարական փոփոխութիւններու իր ծրագրին նկատմամբ: Կ'ուզէր որ քրիստոնեաները աւելի լաւ ներկայացուին կառավարութեան մէջ: Հարիրի կառավարութեան գլուխն է 1992 Հոկտեմբերէն ի վեր:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններուն գլուխը կը հասնին ընկերվարականները (նախկին համայնավար) շուրջ 32·9%ը ստանալով ձայներու առաջին արդիւնքներու համաձայն: Ազատ դեմոկրատներու զինակցութիւնը երկրորդ դիրքի վրայ է ձայներու 19·68%ով, իսկ Դեմոկրատ Ֆորումը որ իշխանութեան գլուխ գտնուող համախմբումի կառավարութեան գլխաւոր բաղկացուցիչն էր հազիւ 11·63% կը ստանայ: Խորհրդային Միութեան քայքայումին յաջորդող շրջանի ամէնէն յատկանշական եւ տխուր իրողութիւնն է որ համայնավարները գլուխը կը հասնին, առաջին անգամ ըլլալով ժողովրդավար ազատ ընտրութիւններու միջոցաւ, հոն ուր տասնեակ տարիներէ ի վեր բռնատիրական վարչակարգ կը տիրէր համայնավար միակ կուսակցութեան տիրապետութեամբ:

ՊՈԼՍՈՅ գրօսաշրջաններէն Տոլմապահչէի եւ Սուլթանահմէտի մէջ Մայիս 7-ին երկու պայթում տեղի ունեցած է մեծ խուճապ պատճառելով գրօսաշրջիկներու խումբերուն: Պայթումէն քանի մը հոգի թեթեւակի վիրաւորուած են:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Ֆ. Լէոթարի հրաւէրով Փարիզ գտնուած է Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարը, շարք մը հանդիպումներու համար: Թրքական մամուլին համաձայն, Մ. Կէօլհան մեծ գոհունակութեամբ բաժնուած է Փարիզէն. ան ըսած է թէ տեսած է Թուրքիոյ ապսպրած ուղղաթիռներուն պատրաստութիւնը, քննած է ականազերծումի նաւերը որոնցմէ ծախել առաջարկած է Ֆրանսա ու քննարկած են Թուրքիոյ մէջ ուղղաթիռներու շինութեան ֆրանքեւթրքական ձեռնարկութիւն հիմնելու կարելիութիւնները: Թուրք նախարարը յատուկ գոհունակութիւն յայտնած է նաեւ այն պատճառով որ Լէոթարի հետ ամբողջական համաձայնութեան յանգած են ՓՔՔ-ի ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը ըլլալու հանգամանքին մասին ու Ֆրանսայի նախարարը ապահովութիւն տուած է որ զօրավիգ պիտի կանգնին Թուրքիոյ՝ Պոսնիոյ, գերմանական զինարգելին ու Եւրոպական Միութեան հարցերուն մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հաքքեարիի շրջանին մէջ ՓՔՔ-ի 31 մարտիկներ սպաննուած են ապահովութեան ուժերու հետ բախումներու ընթացքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՄԽԻԹԱՐ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Կիրակի, Մայիս 8-ին Երեւանի մէջ իր մացկանացուն կնքած է Մխիթար Ջրբաշեան, ծանօթ մաթեմաթիկոս: Վանեցի ընտանիքի զաւակ, ծնած էր Երեւան 1918-ին:

Ֆիզիք - մաթեմաթիքի տոքթոր (1949), փրոֆէսէօր (1950), Հայաստանի գիտութեանց ակադեմիայի անդամ (1956) Հայաստանի գիտութեան վաստակաւոր գործիչ (1964), Մխիթար Ջրբաշեան աւարտած է Երեւանի համալսարանը: 1943-էն դասաւանդած է նոյն համալսարանը: Վարած է բազմաթիւ այլ պաշտօններ ալ իր մասնագիտութեան առընչուող մարզերու մէջ:

Հեղինակն է բազմաթիւ աշխատութիւններու: Իր գիտական հետազօտութիւնները կ'ընդգրկեն ժամանակակից վերլուծական բարդ տեսութիւններու ուղղութիւնները:

Մխիթար Ջրբաշեան մեծ վաստակ ունէր իր մասնագիտութեան մէջ:

Թաղումը կը կատարուի Երեւան, Մայիս 10-ին:

Մեր ցաւակցութիւնները Ջրբաշեան ընտանիքներուն:

ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Երեւանի մէջ, Մայիս 8-ին, իր մահկանացուն կնքած է Յակոբ Տէր - Պետրոսեան, հայրը՝ նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի:

Ողբացեալը, բնիկ մուսատաղցի, ծնած է 1908-ին Եողունօլուք գիւղը եւ մանկութիւնը անցուցած լեռները, ունեցած է յեղափոխական կեանք մը: Մուսա - տաղի պարպումէն ետք, հաստատուած է Սուրիա, ուրկէ Հայաստան ներգաղթած է 1946-ին:

Թաղումը կը կատարուի Մայիս 10-ին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին, նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի եւ Տէր - Պետրոսեան եղբայրներուն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ 1 կէտով յաղթեց Նանսիի այս վերջնոյն դաշտին վրայ:

Դասաւորման գլուխը կը մնայ Ռէնն 51 կէտով: Վալանս 19-րդ է 34 կէտով:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՂՃԱԼԻ ՍԻՒՎԱ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՐԵԱՆ

Կարծես գաղութը ինքը չունէր իւրայատուկ իր գլխացաւերը, յատկապէս Եղեռնի ոգեկոչման այս ամսուան ընթացքին, որոնք գրեթէ ամէն տարի կը կրկնուին, շուտով կը մոռցուին առօրեայի մտահոգութեանց պատճառաւ, յաջորդ տարի կրկին անգամ յայտնուելու համար: Ծանօթ «սենարիօ» մըն է այս, որուն վարժուած են գաղութային կեանքի իրազեկ անձեր եւ շրջանակներ: Օրինակի համար, Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչման նոյն ձեռնարկի վերաբերեալ, տեղի ունենալիք նոյն վայրին մէջ, երկու տարբեր յայտարարութիւններ լոյս կը տեսնեն քաղաքի տարբեր թերթերու մէջ, ընթերցողներու մօտ շփոթ ստեղծելով ձեռնարկի կազմակերպիչներու եւ նախագահողներու միջեւ: Այս շփոթին զոհ գացող մը կայ, որ սակայն յստակօրէն չէ հասցէագրուած:

Այս տարի սակայն, սովորական գաղութին համար, այս կացութեան վրայ պիտի աւելնար իւրայատուկ «փիւսքիւլիպելա» մը, բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի Լոս -- Անճըլըս այցելութիւնը, «Թէքէեան» Մշակութային Միութեան հրաւէրով եւ իրեն ի պատիւ կազմակերպուած մեծարանքի երեկոյի ընթացքին իր ունեցած ելոյթը: Հաւանօրէն «Թէքէեան»ի մեր բարեկամները արդէն իսկ «փոշման» եղած ըլլալու են իրենց «նախաձեռնութեան համար, Կապուտիկեանի անփափկանկատ» ելոյթի պատճառաւ:

Կամքէ անկախ պատճառներով, մենք չկրցանք ներկայ ըլլալ «հռչակաւոր» այդ ձեռնարկին, որուն թղթակցութիւնները քաղաքի տարբեր թերթերու մէջ, տարբեր ձեւով ներկայացուած են: Անշուշտ եղածները շահախնդրական թղթակցութիւններ են, ըստ գրողներու կողմնորոշման եւ նախասիրութեանց: Ընդհանուր տպաւորութիւնը սակայն այն է որ այդ ձեռնարկը «catastrophe» աղէտ մը եղած է: Եթէ այդպէս է, մենք մեր համակրութիւնը կը յայտնենք «Թէքէեան»ի հիւրընկալ մեր բարեկամներուն, իրենց «շուարումին» համար:

Ըստ երեւոյթին ամէնէն «զոհը» դաշնակցական շրջանակը կ'երեւի, ձեռնարկի մասին իրենց մամուլի մէջ լոյս տեսած թղթակցութենէն դատելով: Կարծես պատճառ ալ ունին զոհ մնալու: Ի վերջոյ, մեծ բանաստեղծուհին իր ելոյթին մէջ յարմար դատած է «քիթը խոթել» Հայաստանի ներքին քաղաքական կեանքին, աջ ու ձախ դատումներ եւ արժեւորումներ կատարելով: Մեկնելով ուրեմն, ըստ յօդուածագրի թղթակցութեան, «հայ բանաստեղծին ու մտաւորականին տրուած է տեսնելու, քննադատելու եւ ուշադրութեան յանձնելու իր երկրի իշխանութեան թերութիւններն ու սխալները», ուրեմն մեկնելով այս իրաւունքէն, մեծարեալ Սիլվա Կապուտիկեան, առանց իրազեկ ըլլալու ներ - գաղութային մեր «դժբաղդութիւններուն», որոնց կը խորհինք, թէ ինք պարտաւոր էր տեղեակ ըլլալ, քննադատած է նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը, իր «սխալ ու անխոհեմ» քայլին համար, 1992-ին, Յունիս 29-ի դաշնակցական ղեկավար Հ. Մարուխեանի 48 ժամուան մէջ Հայաստանէն արտաքսելու առիթով: Միւս կողմէ, մեծարեալը «դըրւատած» է այս վերջինին «ազնիւ եւ իմաստուն» կեցուածքը, Հայաստանը սուսիկ - փուսիկ ձգելուն համար, հակառակ պարագային կրնային «ծայր առնել բախումներ եւ քաղաքացիական եղբայրասպան պատերազմ»: Ի հարկէ Սիլվա Կապուտիկեան իրաւունք ունի իր կարծիքը ունենալու իր ուզած նիւթին մասին: Հարցը հոն չէ, այլ հոն որ իր այս տեսակէտին մէջ, ան կողմնակալ կարծիք կը յայտնէր քննադատելով մէկ կողմը, եւ արդարացնելով միւսը: Այլ պարագաներու տակ, թերեւս ընդունելի ըլլար այս արժեւորումը, սակայն, ինչպէս ներկաներէն մէկը բարձրաձայն բողոքած է, եւ շատեր սրահը թողած - գացած, այդ օր առիթը չէր իր կողմնակալ կարծիքը յայտնելու, նախ առ ի փափկանկատութիւն զինք հիւրընկալող շրջանակի ընդհանուր տրամադրութեան եւ ապա, այս հարցի վերաբերեալ մեր գաղութէն ներս գոյութիւն ունեցող բեւեռացած կարծիքներուն: Սիլվայի մօտ, երեւան եկաւ դատումի եւ «թաքթիքայի» յատուկ խախտում:

Այսքան Մարուխեան «միջադէպ»ի մասին:

Ուրիշ հետաքրքրական պատահարներու կարգին, պէտք է յիշել Ալիսիա Կիրակոսեանի ելոյթը, որուն մէջ ինքզինք հռչակած է «սփիւռքահայ բանաստեղծութեան թագուհի»: Ուրեմն խօսուած է երկու «թագուհի»ներու մասին, Սիլվա՝ Հայաստանի մէջ, իսկ Ալիսիա արտասահմանի: Ուրեմն, քանի ըստ Սիլվայի «Լեւոնի թագաւորութիւնը սնանկացած է», յետ այսօրիկ պիտի ունենանք «թագուհիներու» շրջան մը: Մաղթելի է որ նման արտայայտութիւններ կատակով կամ հիւմըրով ըսուած ըլլան, այլապէս վայ եկեր է հայ ազգին գլխուն:

Դատապարտելի է Ս. Կապուտիկեանի «անպատեհ ելոյթը» յոբելեանի մը ընթացքին, զոր ըստ երեւոյթին, ինք շփոթած է քաղաքական «միթինկ»ի կամ «փորում»ի հետ -- նախագահը քննադատել, կառավարութեան փոփոխութիւն պահանջել, «հին օրերը» փնտռել, անկախութիւնը վաղահաս նկատել, եւայլն: Իրեն կ'իյնար «պատշաճութիւնները» յարգելով, շնորհակալական խօսք ըսել ձեռնարկի կազմակերպողներուն, քանի մը տող բանաստեղծութիւն կարդալ, եւ վերջ: Սիլվա սակայն միշտ «սիրած» է քաղաքական «տաք» ոլորտներու մէջ ըլլալ:

Կը յիշեմ 50-ական թուականներուն Պէյրութ իր այցելութիւնը: Ստալինի մահուան յաջորդող շրջանին էր: Ինք հրապարակաւ կը խոստովանէր թէ «առատ արցունքներ թափած է» բռնատէրի մահուան առիթով, պարմանքի մատնելով զինք ունկնդրողները:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան համագումարներուն, Ս. Կապուտիկեան անշուշտ «պարտաւոր» էր գովքը հիւսել համայնավարական կարգերուն, սակայն դալ այսօր, անկախութեան այս իրավիճակին «աւելի գեղեցիկ եւ աւելի հետաքրքիր համարել» կոմունիստական բռնատիրութեան շրջանը, առնուազն հիւանդագին ներաշխարհ մը կ'ենթադրէ:

Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի ազատ, անկախ Հայաստանը, երբ մարդիկ կը սառին, կը մսին, անօթի են, առանց լոյսի ... Անշուշտ, «հին» օրերուն, պայմանները աւելի լաւ էին բոլորին համար, մանաւանդ համայնավարութեան «նոմանքլաթուրային» համար որուն մաս կը կազմէր Ս. Կապուտիկեան: Կ'ենթադրեմ որ բանաստեղծուհին չանգիտանար որ դժուարին պայմանները որոնց մէջ կը գտնուի հայրենի մեր ղանգուածը, եթէ ոչ ամբողջութեամբ գէթ մեծ մասամբ ժառանգութիւնն են այդ «հին օրերուն», սխալ ըմբռնուած եւ անմարդկայինօրէն կիրարկուած «ընկերվարական» սկզբունքներուն: Հաւանօրէն Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի իշխանութիւնը իրապէս տարբեր է «Ղարաբաղեան Կոմիտէ»ի իտէալիստական եւ յեղափոխական խմբակէն սակայն ուրիշ բան է յեղափոխութիւնը եւ բոլորովին ուրիշ բան իշխանութեան դառն առօրեան: Պատմութեան անյեղլի օրէնքներէն մէկն է այս:

Սակայն ի պատիւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանին գէթ չենք ուրանար մամուլի ազատութիւնը, ներքին ժողովրդավարական որոշ իրավիճակ, մանաւանդ ներքին կայունութիւն, եւ անշուշտ արցախեան պայքարի հաշուոյն տարուած դիւանագիտական եւ պատերազմական յաղթանակներ: Գոնէ պարկեշտ ըլլանք տալու «կայսեր, ինչ որ իրեն է», եւ տալ Աստուծոյն ինչ որ Աստուծոյ կը պատկանի:

Տակաւին պէտք է յիշել Սիլվայի վերջին «սխրանքը», համայնավարութեան տխուր վերջալոյսի ժամանակ: Ուրիշ իրանելիի մը հետ, որ Զօրի Բալայեան կը կոչուի, ան կը ներկայանար այդ օրերու «կլադնոստի» եւ «պերեստրոյկա»յի հերոս Խորհրդային Միութեան ղեկավար Միխայիլ Գորբաչովին, չես գիտեր ինչի մասին խօսելու համար: Ո՞ւր էին այդ օրերուն Կարլէն Տէմիրճեաններն ու Կոմկուսի միւս «հերոսները», որ հրապարակը թողուցին երկու գրագէտներու, իրենց չհասկցած քաղաքականութիւնը «խաղալու»: Ան ալ Գորբաչովի նման ազուէսի մը մօտ: Չենք գիտեր ի՞նչ պատասխանեցին մեր երկու բանաղնացները երբ Գորբաչով իրենց կը հարցնէր թէ «այս պայմաններու տակ, կը մտածուի՞ Բաքուի Հայերու մասին»: Ի հարկէ, այսօր 200 հազար հաշուող Բաքուի չէն հայութենէն, խլեակներ եւ գաղթականներ կը թափառին Մոսկուայի եւ Երեւանի փողոցներուն մէջ:

Փոխանակ իբրեւ սրտցաւ մտաւորական եւ հայրենասէր Հայ, (եթէ է), փորձել նեցուկ կանգնելու Հայաստանի նոր պետականութեան անոր ամրապնդման եւ խաղաղեցման, Կապուտիկեան յառաջ կը քշէ աժան ամբաստանութիւններու շարք մը, որոնք, առնուազն, աւելի շփոթ կը յառաջացնեն մտքերու մէջ, եւ անվստահութիւն՝ նոր Հայաստանի ղեկավարութեան նկատմամբ:

Սխալ չհասկցուինք: Մենք ամենեւին խնդրոյ առարկայ չենք դարձներ գրողի, մտաւորականին արտայայտութեան իրաւունքը, իր ուզած նիւթի մասին, նոյնիսկ եթէ զուտ քաղաքականութեան վերաբերին անոնք: Կ'ակնկալենք, կամ կ'ակնկալէինք սակայն որ իր գաղութային «անցքը» նուազագոյն ալիքներ կամ ցնցումներ ստեղծէր գաղութի այլապէս ալ խանգարուած իրավիճակէն ներս:

Ափսո՜ս: Վնասը կատարուած է ներկային, եւ Կապուտիկեանի այս անգամուան այցելութիւնը, փոխանակ «կարաւանները քալեցնելու», ծառայեց կայք առած այդ կարաւանները առաւել եւս գրգռելու: Յուսանք եւ մաղթենք որ այդ գրգռութիւնը կարճ կը տեւէ եւ լուրջ անդրադարձ չի ձգեր գաղութէն ներս:

«Մասիս», Ապրիլ 30
Պաշտօնաթերթ
Ս. Դ. Հնչակեան
Կուսակցութեան

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱԺԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Դասական երաժշտութեան սիրահար մըն է Քլաուս Հայման: Այս սէրը փորձած է հաճոյքէն զատ, շահու աղբիւրի մըն ալ վերածել: Ու յաջողած է: Այս նպատակով, գաղափարը յղացած է խտացեալ սալերու նոր սերունդ մը պատրաստելու. անոնք 40 - 60 Ֆրանք արժէքով, հրապարակին վրայ տեղ գրաւած են «Նաքսոս» մակնիշով: Ընդհ. յաջողութեան երեւոյթին մէջ բացառութիւն կազմած են Ֆրանսան եւ Զուիցերիան:

Սկիզբէն (1987) Հայման թիրախ առած է սակաւ շուկան: Հոնկ -- Քոնկի այս բնակիչը սկսած է ձայնագրել դասական գործեր, զանոնք վաճառելով շուրջ 50 ֆրանքի: Ինչպէս ինք կ'ըսէ, յաջողութիւնը անմիջական եղած է. ի՞նչպէս չըլլայ. երաժշտասէր մը որ կ'ուզէ Փրոքոֆիէֆի Ռոմէօ -- Ժիւլիէթը գնել, փոխանակ 50 - 60--ի, 140 Ֆրանք կը վճարէ՞:

Ունկնդիրներու մեծ մասը պէտք եղածին չափ նրբազգած ականջի մը տէր չէ զանազանելու համար արձանագրութիւններու նրբերանգային տարբերանքները: Ատիկա նկատի առնելով, Հայման ձայնագրութիւններ կատարած է ոչ ամէնէն հանրաճանաչ արուեստագէտներով: Ուշադրութիւն ըրած է հեղինակի իրաւունքը խնայելու այն գործերուն համար որոնք կը պատկանին հանրային մարզին: Զեղչած է նաեւ անձնակազմի ու ընդհանուր ծախքերու յատկացուած գումարները: Արդիւնքը այն եղած է որ գինը պակսած է առանց ատիկա ուղղակի առընչուելու որակին:

Բազմազգ ընկերութիւնները խտացեալ սալերու որակին համբաւը օգտագործած են, բարձր գիներով ծախելու համար իրենց ապրանքը: Մինչդեռ, խտացեալ սալի մը արտադրութիւնն ու ձայնագրութիւնը մը հինգ ֆրանք կ'արժէ, ինչ որ հաւասար է ձայներիզի մը գինին: Մնացեալը կ'երթայ արտադրիչին, ցրուիչներուն, հեղինակի իրաւունքի հաշիւներուն, ծանուցումներուն եւայլն:

Հայման ամէն տեղ երիտասարդ արժէքներ կը փնտռէ որոնք մեծերու պահանջքը չեն ունենար: Անցեալ տարուան մէջ 70 միլիոն սալ վաճառուած է, «Նաքսոս»ը վերածելով դասականներու համաշխարհային երեք գլխաւոր արտադրիչներէն մէկուն:

Ֆրանսայի մէջ անյաջողութեան երեւոյթը ձեռնարկատէրը կը բացատրէ անով որ առանց հետեւանքները նախատեսելու, «Նաքսոս» մակնիշով սալերը վաճառքի դրուած են հանրախանութներու մէջ, ինչ որ արժանի գնահատումի ընթացք չէ տուած: Դասական երաժշտութեան Ֆրանսայի մեծագոյն վաճառատան «Ֆնաք»ի տատամսումն ալ դեր ունեցած է ատոր մէջ: Անոր պատասխանատուներէն մէկը խոստովանած է թէ առաջին քայլին մերժած է տեղ տալ այդ սալերուն, բայց յետոյ, ունկնդրելէ ետք հիացած է ու լայն տեղ յատկացուցած անոնց: Այսուհանդերձ, վաճառատան մէջ դիւրին չէ զանոնք գտնել, մինչ 150 Ֆրանք արժէքով «Տոյչէ կրամոֆոն»ի սալերը լեցուած են դարանները:

Հանրամատչելի գիներով սալերուն հանդէպ Ֆրանսացիներուն եւ Զուիցերացիներուն վարանումը կը բացատրուի անով որ անոնք նախանձախնդիր են աւելի որակին, քան՝ գինին: Ատիկա չի նշանակեր թէ Բրիտանացիները, Գերմանացիները, Հոլանտացիները նուազ երաժշտասէր են քան Ֆրանսացիները: Նոյնիսկ կայ այն կարծիքը թէ այս վերջինները երաժշտական շատ նուրբ ականջէ մը զուրկ ըլլալով, որակի ապահովութիւն կը փնտռեն հանրածանօթ անուններու եւ բարձր գիներու մէջ:

Հակառակ սկզբնական վարանումներու, անյաջողութեան երեւոյթին, սալերու աշխարհին մէջ յեղաշրջումի մը բնոյթը ունի նորութիւնը որ սահմանափակ միջոցներու տէր երաժշտասէրներու մեծագոյն հաճոյքը կը պատճառէ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԺԵՌԱՐ ՇԱԼԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Ցեղասպանութիւնը եւ Ղարաբաղ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ»). --

Ապրիլ 28--ին, Ժեռար Շալեան հիւրն եղաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան, ներկայացնելու եւ ձօնագրելու համար իր նախաձեռնութեամբ եւ իր ջանքերով նոր լոյս տեսած հատորը՝ «La Province de la mort» (Editions Complexe) որպէս հակազդեցութիւն, պատասխան եւ փաստ մը եւս Պեռնար Լէուիսին թէ հայկական ցեղասպանութիւնը «այդ պատմութեան հայկական տարբերակը» չէ:

Այս գիրքը ամերիկեան արխիւներէն քաղուած վկայութիւններ են հայկական ցեղասպանութեան վերաբերեալ, վկայութիւններ Խարբերդի ամերիկեան հիւպատոսին՝ Լեսլի Ա. Տէյվիսի, որ պաշտօնավարած է Մայիս 1915--էն Ապրիլ 1917:

Գիրքը, 241 էջ, կը բաղկանայ երեք մասերէ:

Նախաբան մը որ գրած է Իվ Թեռնոն: Բաց նամակ մըն է ուղղուած հանրածանօթ անգլեւասաքսոն խալամաղէտին եւ այլոց, որուն մէջ պատմական ճշգրտութեամբ, չափաւոր արտայայտութեամբ, տրամա-

բանութեամբ եւ իմացականութեամբ, կամքով եւ համոզումով, նրբադատումով կ'ուզէ ճշմարտութիւնը պահպանել, եւ կ'աւելցնէ՝ «իսկ եթէ խարդախուած է, զայն վերահաստատել»։

Հատորին Բ. մասը հիւպատոս Լէսլի Ա. Տէյվիսի հեռագրալուրերն են ուղղուած Պոլսոյ Միացեալ – Նահանգներու դեսպան՝ Հ. Մորկընթաուին (ուրիշ ծանօթ անուն մը)։ Վեց տեղեկագրական նամակներ 1915 Յունիս 30–էն, 1915 Դեկտեմբեր 30։ Հիւպատոսը, ներկայացուցիչը չէզոք պետութեան մը (մինչեւ 1917), կը վկայէ տեղի ունեցած ոճրագործութեան որակելով «պատմութեան ամենամեծ ոճրագործութիւններէն մին»։ Կը գրէ ու կը նկարագրէ տարագրութիւնները ու աւելի ճշգրիտ ըլլալու համար կ'ըսէ «Հայերու բնաջնջման ջարդը» խօսելով Հայերու կրած տառապանքներուն, չարչարանքներուն, դիակոյտներուն մասին եւ այլ ահաւոր տեսարաններու։ Նոյնպէս, այդ հեռագրալուրերուն մէջ կան տեղական Թուրք պատասխանատուներու կողմէ եղած խոստովանութիւններ, յայտնութիւններ որոնք կը հաստատեն թէ հրահանգները եղած են կեդրոնի բարձրագոյն իշխանութիւններէն, ինչ որ առաւել կը փաստէ արարքին կանխամտածումը, ժողովուրդ մը բնաջնջելու ծրագիրը։

Ս. մասը Լէսլի Ա. Տէյվիսի տեղեկագրութիւնն է ուղղուած ամերիկեան պետական վերին իշխանութիւններուն 1918 փետրուար 9–ին։ Տեղեկագրութիւնը կը բացատրէ դէպքերը, կուտայ փաստեր իթթիհատի յանցագործութեան, կը վկայէ ժողովուրդի մը կրած ահաւոր աղէտը։ Եւ ինչպէս կը գրէ Իվ Թեռնոն իր նախաբանին մէջ՝ «ամերիկեան փոփոխակը այս պատմութեան» չատ կը նմանի հայկական փոփոխակին։

Հատորի բովանդակութեան ներկայացումէն յետոյ, Ժ. Շալեան ըսաւ թէ այս բանավէճը կը վերաժամէականացնէ Հայերու ցեղասպանութեան հարցը (որուն համար շնորհակալ ենք Պր. Լէուիսին)։ Եւ ապա, յետադարձ ակնարկ մը նետեց 80-ական թուականներէն ի վեր ձեռք բերուած յաջողութիւններուն ՄԱԿ–ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբէն Եւրոպայի Խորհրդարանը եւ այլ ակնեբեւութիւններ։

Իր խօսքի աւարտին, Ժ. Շալեան յայտարարեց որ գիրքը կը խանգարէ, մելանը անջնջելի է, գիրքը քաղաքական անխորտակելի զէնքն է ... բայց նոյնպէս գիրք գնելը (այս պարագային) քաղաքական արարք մըն է։

Ժ. Շալեան որ կը վերադառնար Հայաստանէն, 12 օր եղած է Ղարաբաղ ու բաժնած հայ մարտիկներու առօրեան, հակիրճ պատմականը բրաւ Ղարաբաղի պատերազմին որ Եուկոսլաւիոյ պատերազմէն յետոյ, ըսաւ, աշխարհի երկրորդ պատերազմական օճախն է։ Ներկայացուց

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ – ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

«Ծնողք ըլլալը իսկական արուեստ մը դարձած է, աշխարհի ամենագեղեցիկը անշուշտ, որովհետեւ անոր չարժէքը սէրն է, սակայն ան միաժամանակ ամենադժուար արհեստն է»։

Մարգարեան – Փափազեան Վարժարանին Ծնողական Խորհուրդը, հիմնուած 1991–ին, ի մի կը բերէ այրեր եւ կիներ որոնք մտահոգուած են իրենց զաւակներուն ապագայով եւ յատկապէս անոնց դպրոցական կեանքով ու ինքնութեամբ»։

Այս քանի մը տողերով Պր. Յակոբ Պօյաճեան իր Միութեան անունով բարի գալուստ կը մաղթէր այն պատկառելի բազմութեան որ լեցուցած էր Վիլէօռպանի մշակութային կեդրոնը Ապրիլ 29–ի երեկոն։

Դահլիճին առաջին նստարաններուն վրայ կը գտնուէին Հայրապետական Պատուիրակ Փոխանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Վիլէօռպանի քաղաքապետ՝ Ժիլպէռ Շապուի ներկայացուցիչ, Թաղապետութեան անդամ՝ Օր. Փասքալ Կոստանեան, որուն աւելի ուշ կը միանար Պր. Վ. Գրիգորեան։

Ներկայ էին նաեւ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ՝ Պր. Ռ. Տօնիկեան, փոխ – նախագահ՝ Փօլ Ագըլեան, խնամակալութեան նախագահ՝ Պր. Իվ Ռուսէլ, Լիոնի մէջ գործող հայկական միութիւններէն բազմաթիւ անդամ – անդամուհիներ, ուսուցչական կազմը։

Բոլորին շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ նախագահը բեմ կը հրաւիրէր Նորվան Եպիսկոպոս։ Ան կը ներկայացնէր Մարգարեան – Փափազեան Վարժարանին հիմնադրութեան եւ կազմութեան հանգրուանները եւ եռանդով կարդացուած իր ճառը կ'աւարտէր շեշտելով Հայկական Ամէնօրեայ Վարժարանին անհրաժեշտութիւնը ի խնդիր ազգային գոյատեւման։

«Յաւէտ օրհնեալ թող ըլլան բարերարներն ու բոլոր անոնք որոնք սատար կանգնած են հայ դպրոցին» կ'աւելցնէ Եպիսկոպոսը։

Հուսկ վարագոյրը կը բացուէր եւ կը սկսէր երկու ժամուան վայելք մը. խօսնակին իսկ բառերով հանդիսատեսները պիտի մասնակցէին «երաժշտական եւ պարային ճամբորդութեան մը Հայաստան աշխարհ»...։

«Սփիւռք» նուագախումբը իր առաջին եղանակով՝ Սասունցի արքէն գրաւեց ունկնդիրը։ Շուտով նուագին ու երգին կ'աւելնար պարը քանի որ «Տաւիղ» համոյթը նոյնպէս ընդառաջելով Ծնողական Խորհուրդին խնդրանքին իր սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէր երեկոյթին։ Այս երկու սիրողական (ամաթէօռ) խումբերը շատ յաջող ձեւով գիրար կ'ամբողջացնեն եւ արդիւնքը գովելի է։ Շնորհիւ իրենց ցուցաբերած բծախնդրութեան անոնք այսօր տիրացած են գնահատելի մակարդակի մը։ Ապրիլ ամսուան այս վերջին օրերուն, երբ նոր դարձուցինք «Մեծ Ոճիր»ին 79–րդ էջը, ինչպէս չյիշել ամբողջ արեւմտեան Հայաստանի դաշտերուն եւ կիրճերուն մէջ ջարդուած մեր հարիւր - հազարաւոր նահատակները։ Ինչպէս չմտածել որ իւրաքանչիւր «Մշոյ աղջիկ», «Տարօն»ի կամ Քոչարի կեանքին կանչն է, անվերջանալի յաղթանակ մը ցեղասպանութեան դէմ։ Եւ ինչպէս չհպարտանալ այս երիտասարդներով որոնք Սփիւռքի մէջ ծնած են, արհաւիրքէն երեք կամ չորս սերունդներ յետոյ եւ այսօր կը պայքարին իրենց տաղանդով եւ իրենց հաւատարմութեամբ։

Ասոնք էին անկասկած բոլոր ներկաներուն զգացումները։

Աշակերտ, ծնողք, խնամակալութեան անդամներ, կամ «պարզ» հանդիսատեսներ, բոլորն ալ կը հաղորդուէին նոյն խորհուրդին մէջ՝ դպրոցն ու լեզուն կ'երաշխաւորեն ազգին ապագան։

Մարգարեան – Փափազեան Վարժարանին Ծնողական Խորհուրդին այս ձեռնարկը պիտի մնայ մեր համայնքին յիշողութեան մէջ որպէս 1994-ի ամենափայլուն էջերէն մին։

Շնորհակալութիւն իրենց։

ԿՈՐԻՒՆ

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄՌՆԱՄ-ը վերանորոգած է իր վարչութիւնը որու ներկայ կազմն է. –

Մուշեղ Տէր – Եղիայեան (նախագահ), Ալեքսանդր Երամեան, Կրեկուար Փափազեան (փոխ – նախագահներ), Յարութիւն Սայրին, Սերժ Արգումանեան (քարտուղարներ), Աւետիս Եալըն, Ֆիլիփ Օղանեան (դանձապահներ)։

Մնայուն քարտուղարութեան հասցէն է՝
Յարութիւն Սայրին
Հեռաձայն. –
46 – 08 – 11 – 60
Կեդրոնատեղի. –
26, rue Troyon, 92310 Sevres

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷԿ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ

Սեւր այլ Քօ-ի ուսանողուհի՝ Աստղիկ Հրաչեան եւ Ֆլորանս Սեկիւռէ որոշած են ամնդեղէն եւ կրթական կազմածներ հաւաքել Նուպարաշէնի (Երեւանէն 10 քիլոմեթր) որբանոցի մը համար։

Առ այդ զօրակոչի ենթարկած են Թուլուզի հինգ վարժարաններ եւ կ'այցելեն ամէն մէկը, նախ ներկայացնելու համար Հայաստանը, հակիրճ կերպով։ Ծրագրին անունն է՝ «Լոյս» եւ տղաքը խոստացած են իրենց առաւելագոյնն ընել։ Այս ձեռնարկին կ'արձագանգէ, նկար մըն ալ հրատարակելով, «Լա տէփէշ տը Թուլուզ» Ապրիլ 19–ի իր թիւով։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՄԻԼԹԸՆԻ մէջ (Գանատա) Ապրիլ 17-ին, Հայ Դատի տեղւոյն մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ ոգեկոչուած են Ապրիլեան Նահատակները։ Խօսք առած են Արիս Արգարեան եւ Թորոնթոյէն հրաւիրուած Վարուժան Նիկոլեան եւ յանուն Գանատայի Հ. Յ. Դ. Երիտասարդաց Միութեան Արարատ մասնաճիւղին՝ Վաչէ Քալօղլեան։

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ Հայ Կեդրոնի Լազարեան սրահին մէջ, Ապրիլ 24-ին ոգեկոչուած է Ապրիլեան Եղեռնի 79-րդ տարելիցը։ Ելոյթ ունեցած են Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Ալեքսան Ճզալեան։ Տեսերիզ մը ցուցադրուած է որ կը ներկայացնէր Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութիւնը։

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Մինչ այն քաղաքականութիւնը տակաւ պատնէշին հանգամանքներ կ'առնէր, Թուրք բանակը կը յառաջանար դէպի Զմիւռնիա, Քէմալական յաղթանակները մեծ աղմուկ կը հանէին։ Ոչ ապահովիչ լուրեր նորէն կուգային գաւառներէն, որոնց չէինք ուզեր հաւատք ընծայել։

Օր մըն ալ, յանկարծ, փայլակի մը պէս հասաւ գոյժը թէ բանակը մտած է Զմիւռնիա։ Մանրամասնութիւններ քստմնեցուցիչ. ջարդ, կողոպուտ, հրդեհ, քայքայում. աւերում։

Ամէն օր նոր ահազանգ. եւ Պոլսոյ մէջ վիթխարի ցոյց մը. գիւղացիական զրաւման ուժերուն քթին տակը, հազարաւոր ցուցարարներ, խուռն ամբոխ մը ծովածաւալ, մէկ ծայրը Ստամպոլ, միւսը՝ արքէն Բերա։ Գոռում - գոչում, ոռնում. ճամբուն վրայ գտնուող գլխարկաւորներուն գլխարկները ոտնակոխ ընել, հանրային շէնքերուն ապակիները կոտրել. ահարեկիչ խուժանային ցոյց, Յոյներուն, Հայերուն սրտերը սարսափեցնող։

Մեծ խայտանք Թուրքերուն մէջ որոնք խակոյն վերսկսան իրենց յոխորտանքը։ Անգլիական զօրքերը երբեմն Բերայի մեծ փողոցէն զօրանցք կ'ընէին, բայց Թուրքերը կը հեգնէին զանոնք, ըսելով թէ նոյն փոքր ջոկատն է որ կ'անցնի ու կ'անցնի։

Զմիւռնիոյ աղէտէն մազապուրծ հայ կիներ, աղջիկներ հասած էին Պոլիս, սըրտակեղեք վիճակի մէջ, ամէն ինչ կորսնցուցած, պատառատուն հագուստներով, ոմանց նոյն իսկ ականջները կտրըտած, եւ ինչ որ կը պատմէին, զարհուրելի էր։

Իրենցմէ յետոյ անգլիական նոյն շոգենաւին հասնելու ջանք ընողները, ջարդուելու վախէն փախած, նաւակներով երբ հասած, կառչած էին շոգենաւին պարաններուն վեր ելլելու համար, նաւը լեցուած ըլլալուն, վերէն նաւապետը հրաման բրած էր պարանը կտրելու, եւ մարդկային խումբերը ծովը թափած էին, մեծ մասը կին եւ տղայ, մինչ շոգենաւը ճամբայ կ'ելլէր։

Ականատես վկաներ էին ասոնք պատմողները, եւ զարգացած ու բանգէտ կիներ, որոնք սկիզբի օրերը խօսելու կարողութիւննին իսկ կորսնցուցած էին։

Գաւը Գիւղ եւ Սկիւտար ամէնէն աւելի վտանգի տակ էին, որովհետեւ այն տեղերու զօրանոցներէն անգլիական զօրքերը կը մեկնէին դէպի Բերա, դէպի եւրոպական եզերքը։ Ըսողներ կային թէ մօտակայ Թրքաբնակ գիւղերէն, ինչպէս Էրէն - Գիւղ, Ներտիվէն - Գիւղ եւայլն, Թուրք սօֆաճիներ գիշերանց պիտի իջնէին Գաւը – Գիւղ, յոյն եւ հայ տուները կողոպտելու, մանաւանդ ճոխ տուները։

Անհնար է այդ օրերուն տիրած արհաւիրքը պատմել։ Ոչ ոք խորհած էր թէ օր մը կրնան կրկնուիլ ինչ որ անցած, լմընցած կը կարծուէր եւ գրաւման բանակը այսպէս պիտի լքէր Պոլսոյ քրիստոնեայ ժողովուրդը։

Նորէն մեկնելու, փախչելու, գաղթելու պատրաստութիւն։ Ուրեմն թափառական Հրեային պէս, Հայը տեղ մը կանգ պիտի չկրնա՞ր առնել այլեւս։

Ամէն երեկոյ նոր քստմնեցուցիչ լուրեր։ Անգամ մըն ալ ծանուցին թէ մութը կոխելուն սօֆաճիները պիտի գային Գաւը - Գիւղ, հոն միանային տեղացի Թուրքերուն եւ կողոպուտ ու ջարդ տեղի պիտի ունենար։

Այդ գիշերը կրկին եղաւ մէկը այն անմոռանալի գիշերներէն, զորս մարդ, եթէ հազար տարի ալ ապրի, չէ կարող մոռնալ. մէկը՝ աներեւակայելի վտանգներու տակ մնալու սոսկումէն։

Միւս կողմէն միակերպ նամակներ Գերմանիայէն եւ Պուլկարիայէն մեզ յորդորող որ թողունք Պոլիսը եւ մեկնինք։ Անստոյգ վիճակի մը մէջ էինք։

Վերջապէս լուսցաւ սպառնալիք գիշերը ուր տարօրինակ տխրով մարդիկ Գաւը – Գիւղի փողոցները շրջեցան ժամերով, խոր լռութեան մէջ. ոչ մէկ գիշերապահի ճռկանի ձայն։

Առաւօտը զարմիկս Նուրեանը եկաւ եւ պնդեց որ պէտք է հեռանալ Գաւը - Գիւղէն նախ, յետոյ Պոլսէն. ահարկու թիւով աղքատիկներ ճամբայ ելլելու վրայ էին։

Աղջկանս հետ, ափ յափոյ ինչ որ կըրցանք ժողվեցինք քանի մը ժամուան մէջ, հրաժեշտ տուինք մեր սիրելի անկիւնին, սրտերնուս խորը թաղեցինք կերպարանքները բոլոր այն առարկաներուն որոնք հոգեկան կապեր ունէին մեր էութեան հետ, եւ մեկնեցանք, գացինք Բերա բարեկամուհի մը տունը, անկից դրագելու համար անցագրի խնդրով։

Այցելեցի Զաւէն Պատրիարքին, որ ինքն ալ ինծ խորհուրդ տուաւ մեկնելու։

Աներեւակայելի բազմութիւն մը կը մեկնէր այդ օրերուն. Յունական հիւպատոսարանին պատուհաններէն խաղողի ողկոյզներու պէս մարդիկ կախուած էին, կարենալ ներս մտնել վիզա առնելու համար։ Անհեթեթ տեսարաններ ամէն կողմ. փողոցները միայն ուղեւոր, մանաւանդ հայ երիտասարդներ. ոչ ոք կը համարձակէր բան մը հարցնել միւսին։

(Շար. 92)

Տիկին Ժանին Գոճայէքեան, զաւակները ու թոռները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝
ԿՐԵԿՈՒՍ Գ ՈՃԱՊէՔԵԱՆԻ
մահը որ պատահեցաւ 68 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 11, ժամը 14·45-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 ավընիւ Պուրկէն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝
բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՕՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մայիս 11,
ժամը 20·30-ին
Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e
Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՏՕՆ
Ուրախութեան եւ Վիճակախաղի

Կազմակերպուած՝
Սրբոց Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15
Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
«Արծրունի Ջրբաշեան» սրահին մէջ
339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. —
ժամը՝ 10-ին պատարագ:
ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ:
ժամը՝ 15-ին վիճակախաղ:

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝
Հեռաձայն. —
91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

18EME ANNIVERSAIRE
DE LA
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er
Samedi 14 Mai à 20 h 30

GRAND REPAS
Orchestre — Animation —
Ambiance Arménienne

Prix du repas : 150 F.
Réservation : M.A.J.C.: 91. 50. 15. 09.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
Տ Ա Ր Ե Դ Ա Ր Ձ Ի
Հ Ա Յ Կ Ե Ր Ո Յ Թ Ը
Շաբաթ, Մայիս 14, ժամը 20·30-ին

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի «Անի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Մանուկեանի եւ ընտանիքին, իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝ Մարիամ Մանուկեանի մահուան առթիւ:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մուքիասեան ընտանիքը (Վիէն) 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Յովհաննէս Ուզունեանի մահուան 20-ամեակին առթիւ:

1 000 paires de chaussures pour les combattants

Le commandement des forces d'autodéfense de l'Artsakh réquisitionne tous les hommes valides de la région dans le but de relever ceux qui sont au front depuis plusieurs mois.

Afin d'équiper chaque combattant, 1 000 paires de chaussures sont indispensables dans les meilleurs délais. Nous lançons un appel à tous nos compatriotes afin de réunir la somme nécessaire à l'achat de ces chaussures.

Chaque geste de soutien sera un encouragement à la résistance et un pas de plus vers la victoire.

Adressez vos dons à l'Association de Soutien aux Patriotes Arméniens :
B.P. 82 — 94223 Charenton Cedex
Des reçus ou des *Cerfas* seront délivrés.

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Համբարձումի առթիւ վիճակախաղ մը, Մայիս 12-ին, կէսօրէ վերջ ժամը՝ 15-ին Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին բակին մէջ:
7, rue Arthur Michaud, Marseille 15e
Կը հրաւիրենք բոլորը:

SIDON TRAVEL
L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

VOL «AIR CHARTER»
filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS

A COMPTER DU 31 MAI 1994
DEPARTS HEBDOMADAIRES CHAQUE MARDI
EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Le prix promotionnel de 3 800 Frs
aller/retour durant le mois de juin 1994

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter :

SIDON TRAVEL FRANCE
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS

TEL : 42 56 40 30
FAX: 42 25 41 21

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պոլսէն Արշալոյս Հէլվաճեան կը փնտռէ Հասցէն փարիզաբնակ իր ազգականներէն Տիկին Զարուհի Կատավարենցի կամ անոր եղբօր՝ Պր. Յարութիւնի: Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել մարդասիրաբար «Յառաջ»ին կամ Պոլսոյ «Մարմարա»ին:

Assemblée Générale de l'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 26 Mai 1994 à 20h30

au Siège de l'Association
77, rue La Fayette, Paris 9e

Il sera procédé au renouvellement par moitié du Conseil d'Administration (8 postes à pourvoir).

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 300 Francs. -
M. Arthur Karagozian, Mlle Josephine Kassarian, M. Garo Kessayan, M. Edouard Manoukian, M. Edmond Yanekian, M. Henri Melkonian, M. Sarkis Minassian, M. Vahé Minassian, Mlle Claire Moutafian, Mlle Laura Nadjarian, M. Mikael Nichanian, M. Isahak Odemis. M. Ohannes Olcer, M. Setrak Oreu, M. Souren Papazian, M. Albert Sarian, M. Albert Seropian, M. Jean Tatarian, M. Sarkis Tatikian, M. Georges Tatoulian, M. Garabet Teyinian, M. Serge Topalian, Mme Sima Turkmenian, M. Vartan Vartanian.

— 392 Francs. -
Mme Nadine Touchet.

— 400 Francs. -
M. Haig Aivazian, M. Jean Alachian, Association Cultuelle de l'Eglise arménienne, M. Jean-Jacques Damlamian, M. Georges Danielian, M. Hagop Eolmezian, M. Jean Ezakirian, Mlle Ethel Garibian, M. Jean-Christophe Kougoyan, M. Michel Miasserian, M. Ohannes Olcer, M. Penyamin Ordekyan, M. Haroutioun Partamian, Mlle Sonia Suret, M. Gérard Yazidjian.

— 500 Francs. -
M. Artin Abdalian, M. Serge Altounian, M. Marcel Andonian, M. Armand Antranikian, M. Michel Apkarian, M. et Mme Achod Areguian, M. Georges Arzoumanian, M. Grégoire Atamian, Mme Anna Avédikian, S.A.RL. Balcar.

(*A suivre*)

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE DECINES

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE — *Section Décines*

ASCENSION
SELON LA TRADITION ARMENIENNE

Vidjag — Musique — Chants — Buffet — Buvette

La veille, les élèves de l'Ecole arménienne auront cueilli des fleurs de 7 jardins différents, et de l'eau de 7 sources différentes.

Jeudi 12 Mai à 15 heures
à la Maison de la Culture arménienne
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձման Քրիստոսի:
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:
Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձման:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Համբարձման տօնին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի Մայիս 12, Հինգշաբթի օրը Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:
Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՏԻԵԱՆ
Ժամը 16-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան
«ՎԻՃԱԿԻ ԽԱՂ»
Հիւրասիրութիւն աւանդական «Թապուլէ»ով:

Arménie, Mon Paradis

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կազմակերպած է ցուցահանդէս - վաճառք մը. բացումը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 18, ժամը 18-ին, բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԸԼԻՆ ՎԻԿՈՒՐՈՒԻ եւ Տիկին Մարի Պատուականեանի (Երեւանի Արուեստի Թանգարանի պատասխանատու եւ արուեստաբան):
Առաջին անգամ ըլլալով Մարսէյլի մէջ միատեղ կը ցուցադրուին Հայաստանի նկարիչներու 50-էն աւելի պաստառները:
Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ Մայիս 18 — 27, ժամը 14 — 18 ամէն օր, բացի Կիրակիէ,
Հասցէ. —
Maison des Associations
93, La Canebière, Marseille 1er
Մուտքը ազատ է:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Օր. Օտեթ Յարութիւնեանի մահուան առթիւ, Տիկին Մարիամ Օհանեան կը նուիրէ փոխան ծաղկեպսակի՝ 300-ական ֆրանք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղին:
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տիկին Յարութիւնեանի եւ Օհանեան ընտանիքին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 11
MERCREDI
MAI 11
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.325 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.325

ԲԻՇԿԵԿԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Մայիս 5-ին, Բիշքեկի մէջ կը գոյանար համաձայնութիւն մը Ղարաբաղի շուրջ, բայց Ազրպէյճան, որու կողմէ կը մասնակցէր Խորհրդարանի փոխ - Նախագահը՝ ճակելով չէր ստորագրեր:

Կիրակի սակայն, Մայիս 8-ին, Խորհրդարանի Նախագահը՝ Ռ. Կուլիեւ կը համաձայնէր Բ. Արարքցեանի եւ կը յայտնէր թէ որոշած է ստորագրել (տես՝ մեր նախորդ թիւը), այս հեռաձայնէն ետք թէեւ գրաւոր ոչ մէկ փաստաթուղթ կար այդ համաձայնութիւնը հաստատող, հակառակ անոր որ Հայաստանի Խորհրդարանը պահանջած էր Կուլիեւէն եւ Գազիմիրովի տուած ապահովութենէն ետք, Երեքշաբթի, Մայիս 10, Խորհրդարանի առաւօտեան նիստին ալ, ժամը 11-ին, Բաբգէն Արարքցեան կը յայտնէր թէ փաստաթուղթ չէր ստացուած:

Ստորեւ կուտանք բնագիրը այն համաձայնութեան որ ստորագրուած էր Մայիս 5-ին: Մայիս 8-ին, Ռ. Կուլիեւ կը հաղորդէր որ Ազրպէյճան ալ կը ստորագրէ երկու թեթեւ փոփոխութիւններէ ետք. միջազգային՝ դիտորդներ բառին աւելեւ եւ կատարուած՝ զբաղեցրածին տեղ (բնագրին մէջ երկու բառերը ընդգծուած են մեր կողմէ):

ՀԱՊ-ի միջխորհրդարանական վեհաժողովի, Կիրգիզական Հանրապետութեան Խորհրդարանի, Ռուսաստանի Դաշնութեան Դաշնային ժողովի եւ Արտաքին գործերի նախարարութեան նախաձեռնութեամբ 1994 թ. Մայիսի 4-5-ը Բիշկեկում անցկացուած հանդիպման մասնակիցները.

-յայտնեցին վճռականութիւն համակողմանիօրէն նպաստել Լեռնային Ղարաբաղում եւ նրա շուրջ զինուած հակամարտութեան դադարեցմանը, որը ոչ միայն անուղղելի կորուստ է պատճառում ազրբեջանցի եւ հայ ժողովուրդներին, այլեւ էականօրէն շօշափում է տարածաշրջանի միւս երկրների շահերը, լրջօրէն բարդացնում միջազգային իրադրութիւնը,

- պաշտպանելով ՀԱՊ-ի պետութիւնների ղեկավարների Խորհրդի 1994 թուականի Ապրիլի 15-ի յայտարարութիւնը՝ պատրաստակամութիւն յայտնեցին ըստ ամենայնի աջակցել գործադիր իշխանութեան ղեկավարների եւ ներկայացուցիչների ջանքերին զինուած հակամարտութեան դադարեցման ու դրա հետեւանքների վերացման ուղղութեամբ՝ համապատասխան համաձայնագրի շուտափոյթ կնքման ճանապարհով,

- արտայայտեցին հակամարտութեան դադարեցման եւ դրա հետ կապուած ՄԱԿ-ի եւ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի սկզբունքների, նպատակների եւ կոնկրետ որոշումների իրականացման (նախ եւ առաջ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի 822, 853, 874, 884 բանաձեւերի) գործում համագործակցութեան եւ Միջխորհրդարանական վեհաժողովի բնականօրէն ակտիւ դերի օգտին,

- կոչ արեցին հակամարտող բոլոր կողմերին անսալ բանականութեան ձայնին, դադարեցնել կրակը ս. թ. Մայիսի 8-ի լոյս 9-ի կէս գիշերին, հիմնուելով 1994 թուականի Փետրուարի 18-ի Արձանագրութեան վրայ (այդ թւում եւ դիտորդների տեղաբաշխման մասով) եւ ամենաինտենսիւ աշխատանքով մօտակայ օրերին ամրապնդել այն յուսալի, իրաւաբանօրէն պարտաւորեցնող համաձայնագրի ստորագրմամբ, որը նախատեսի ռազմական եւ թշնամական գործողութիւնների չվերսկսելն ապահովող մեխանիզմ, զօրքերի դուրս բերումը զբաղեցրած տարածքներից եւ հաղորդակցութեան վերականգնումը, փախստականների վերադարձը, բանակցութիւնների գործընթացի շարունակումը,

-- համաձայնեցին առաջարկել ՀԱՊ-ի մասնակից պետութիւնների խորհրդարաններին քննարկել Միջխորհրդարանական վեհաժողովի խորհրդի նախագահ Վ. Ֆ. Շումեյկոյի եւ վեհաժողովի Լեռնային Ղարաբաղի հարցով խաղաղարար խմբի ղեկավար Մ. Շ. Շերիմկուլովի նախաձեռնութիւնը՝ Համագործակցութեան խաղաղարար ուժերի ստեղծման վերաբերեալ,

-- Նպատակայարմար են համարում շարունակել նմանօրինակ հանդիպումները՝ զինուած հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման նպատակով,

-- երախտագիտութիւն յայտնեցին Կիրգիզստանի ժողովրդին եւ ղեկավարութեանը աշխատանքի գերազանց պայմաններ ստեղծելու, սրտաբաց հիւրընկալութեան համար:

Պատուիրակութիւնների անունից՝

Ա. ՋԱԼԻԼՈՎ — Կ. ԲԱԲՈՒՐԵԱՆ

Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ

Վ. ՇՈՒՄԵՅԿՕ — Մ. ՇԵՐԻՄԿՈՒԼՈՎ

Վ. ԿԱԶԻՄԻՐՈՎ

ՌԴ նախագահի լիազօր ներկայացուցիչ, Ռուսաստանի միջխորհրդարանական առաքելութեան ղեկավար

Մ. ԿՐՈՏՈՎ

ՀԱՊ-ի մասնակից պետութիւնների Միջխորհրդարանական վեհաժողովի խորհրդի քարտուղարութեան ղեկավար

Բիշկեկ, 5 Մայիսի 1994 թ.

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 7 / 9)

ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան Մայիս 5-ին հրամանագիր մը ստորագրած է Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի նախապատրաստական աշխատանքները կազմակերպող յանձնաժողով մը ստեղծելու մասին: Անոր կազմին մէջ կ՚ընդգրկուին Հայաստանի փոխ-նախագահը, Գ.Խ.-ի փոխ-նախագահը, Գ.Խ.-ի նախագահութեան անդամներ, նախարարներ, ծանօթ գիտնականներ եւայլն: Յանձնաժողովը պէտք է մինչեւ 1995 Մարտ 1 մշակէ եւ կառավարութեան հաւանութեան յանձնէ իր պատրաստած ծրագիրը:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 9-ին փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեան հանդիպում ունեցած է Վազգէն Ա.ի, Գարեգին Բ.ի, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքներուն հետ: Քննարկուած են քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին վերաբերող հարցեր:

Նոյն օրը Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Հիւսիսային-Ամերիկայի արեւմտեան թեմի առաջնորդ, «Հայաստան» հիմնադրամի տեղական յանձնախումբի նախագահ Վաչէ Արք. Յովսէփեանը: Միասնաբար քննած են հիմնադրամի ծրագիրներուն ու Միացեալ-Նահանգներու տեղական յանձնախումբին գործունէութեան առնչուած հարցեր:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ ժողով մը գումարուած է, այն ընկերութիւններուն մասնակցութեամբ որոնք պիտի արտադրեն ազրպէյճանական քարիւղը: Համաձայնութիւն գոյացած է որ ազրպէյճանական ընկերութիւնը քարիւղի հետազօտութեան ու արտադրման ծախքերուն չմասնակցի ու սկիզբի շրջանին 70% բաժին առնէ քարիւղի վաճառքէն: Այս համեմատութիւնը յառաջիկային կրնայ փոփոխութեան ենթարկուիլ: Կողմերը համաձայնած են որ ազրպէյճանական ու միջին ասիական քարիւղը Թուրքիոյ տարածքէն անցնելով բերուի Միջերկրականեան նաւահանգիստ մը: Եթէ ծրագիրը փոփոխութեան չենթարկուի, երեք - չորս տարիէն խնդրոյ առարկայ քարիւղը հասած պիտի ըլլայ Միջերկրականի ափը: Նաւթատար խողովակաշարին համար ընտրելի անցքեր կը նկատուին Վրաստանը, Հայաստանը, Իրանը ու աւելի տկար հաւանականութեամբ մը Նովորոսիսկը: Արտադրելի քարիւղին քանակութիւնը 6 - 7 միլիառ եւ 12 - 14 միլիառ տակառի միջեւ կը տարբերի: Թրքական ընկերութեան բաժինը առոր մէջ 2·5% պիտի ըլլայ:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷ Մայիս 9-ին, ապա՝ 10-ին, ապրեցաւ իր պատմական օրերը: Երեսփոխանական ընտրութիւններուն տարած իր ջախջախիչ յաղթանակէն (62·65%) ետք, Մանտելա Խորհրդարանին քուէներուն իսկ պէտք չունէր ընտրուելու համար միաձայնութեամբ, երկրին առաջին սեւ նախագահը: Տասնեակ հազարաւորներ ողջունած են Մանտելան որ 27 տարի բանտը անցընելէ ետք այսօր, թէեւ յապաղումով փառաւոր վրէժ մը կը լուծէ: Երկրին նոր Խորհրդարանը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. -- ԱՆՍ, Մանտելայի կուսակցութիւնը (ափրիկեան Ազգ. համաժողով) 252 աթոռ ունի (400-ի վրայ), Ազգ. կուսակցութիւնը (տը Քլէրք) 82, ապա փոքր հոսանքներ 43, 9, 7 եւ 5: Մայիս 10-ին ալ Փրեթորիայի մէջ տեղի կ՚ունենար երդման պաշտօնական արարողութիւնը ի ներկայութեան 42 Պետութեանց պետական ղեկավարներու կամ ներկայացուցիչներու: Ամերիկեան պատուիրակութիւնը կը գլխաւորեն Տիկին Հիլարի Գլինթըն եւ փոխ - նախագահը: Հայաստանը կը ներկայացնէ Եգիպտոսի գործավարը՝ Էտուար Նալպանտեանը: Այս, ինչպէս այլ պարագաներու, դժուարութիւնները նոր պիտի սկսին Մանտելայի համար:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ Ելցինի ընդդիմադիրները ցոյց մը ըրած են, Մայիս 9-ին, Բ. աշխարհամարտի յաղթանակի 49-րդ տարեդարձին առթիւ: Շատեր բացագանչած են՝ «Ռուցկոյ նախագա՛հ». Նախկին փոխ-նախագահը հրաւիրած է ժողովուրդը որ տապալէ վարչակարգը, ամբաստանելով նախագահ Ելցինը որ քանդած է երկիրը եւ ամբողջ ազգ. տնտեսութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութեանց հաստատուեցաւ նախկին համայնավարներու, ընկերվարական մկրտուած, յաղթանակը ձայներու 32,96%ով: Ստիպուած պիտի ըլլայ, սակայն, կառավարելու ազատ դեմոկրատներու Զինակցութեան հետ որ 19,76% ապահոված է:

ՔԼԱՈՒՍ ՔԻՆՔԷԼ, Գերմանիոյ Արտաքին նախարարը առաջարկած է որ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի դէտեր ղրկուին Թուրքիոյ հարաւ - արեւելեան շրջանը: Իր կարծիքով - «Մարդկային իրաւանց կացութիւնը վատթարացած է Թուրքիոյ մէջ». Ինք նաեւ կողմնակից է ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի ժողովի մը, օրակարգ ունենալով քրտական հարցը:

ԹԵՀՐԱՆԻ համաձայն որ, կ՚արձագանգէր Քիւրտիստանի «բարձրաստիճան պատասխանատուի» մը, առնուազն 2800 հոգի սպաննուած է Իրաքեան Քիւրտիստանի մէջ, վերջին օրերուն, քիւրտ մրցակից խումբերու ճակատումներու հետեւանքով:

ՄԷՕՐԹ Է ՄՈԶԷԼ նահանգին մէջ ձերբակալուած եւ դատարանի յանձնուած է 34 տարեկան Ալժերացի մը որու վրայ բաւական զէնք եւ պայթուցիկ գտնուած է: Հաստատուած է որ կը պատրաստուէր Ալժերիա փոխադրել իր զինամթերքը իսլամապաշտ ծայրայեղ տարրերու յանձնելու համար:

ՔՐԵՏԻ ԼԻՈՆԷ ԵՒ ԳԸՐԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԴԷՄ ԱՌ ԴԷՄ

«Մոնտ» օրաթերթը (Մայիս 10) կ՚արձագանգէր այն վէճին որ ծագած է Գըրգ Գրիգորեանի եւ Քրետի Լիոնէ դրամատան միջեւ Հոլիվուտի ՄԿՄ սինեմայի սթիւտիոյին (Մեթրօ Կոլտուին Մէյէր) վաճառքի հետեւանքով: Երկու կողմերն ալ գիրար կը մեղադրեն անկանոնութիւններու համար սթիւտիոյին գնումին առեն իտալացի Ճիանգարլօ Փարէթթիի կողմէ: Դատական հակամարտութիւն մը ծագած էր ՄԿՄ-ի տիրոջ՝ Գըրգ Գրիգորեանի եւ դրամատան միջեւ: Ամերիկայի դատաւորը միաժամանակ մերժած է Գրիգորեանի բողոքը որ 675 միլիոն տոլար կը պահանջէ Քրետի Լիոնէէն եւ Քրետի Լիոնէի բողոքը որ աւելի քան 500 միլիոն տոլար կը պահանջէ Պ. Գրիգորեանէ:

Ֆրանսական դրամատունը դատարան քաշած էր Գ. Գրիգորեանը 1992 Դեկտ. 7-ին, ամբաստանելով զինքը որ գիտակցաբար քօղարկած էր սթիւտիոյին բուն վիճակը վաճառքին առեն (1990, Հոկտեմբեր): Գրիգորեան հակազդած էր 1992 Դեկտեմբեր 17-ին ամբաստանելով դրամատունը որ ծածկած էր Փարէթթիի նիւթական գէշ վիճակը:

Կռիւը չէ վերջացած: Գալիֆորնիոյ դատարանին մերժումէն ետք, Քրետի Լիոնէ նոր դատ մը բացած է, այս անգամ դաշնակցային դատարանի մը առջեւ: Գ. Գրիգորեանին փաստաբանն ալ ըսած է որ հաւանաբար նոյնը ընեն...:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՈՐՈ՞ՒՆՆ Է

Սահմանադրութեան մասին վէճերու, քաղաքական դէմքերու փոխադարձ ամբաստանութիւններու, տնտեսական ծանրագոյն պայմաններու մասին լուրերով լեցուն Հայաստանեան մամուլը յաճախ ընթերցումի դիւրութիւն չի տար: Առօրեայէն փոխանցուած մռայլ գոյներ շատ են հոն ու ընթերցումը աւելի դիւրին զարկ կուտայ ոչ ուրախ տրամադրութիւններու:

Այս գրեթէ համատարած պատկերին մէջ գոհունակութիւն, երբեմն մինչեւ իսկ խանդավառութիւն կը պատճառէ կարդալ Արցախի ղեկավարներու գործունէութեան, կամ կացութեան արժեւորումին մասին արտայայտութիւնները: Ու անիկա մտավախութիւնները փարատող, ապահովութիւն ներշնչող կարեւոր ազդակ մը կ'ըլլայ, նկատի առած այդ հանրապետութեան ներկայի կացութիւնը:

Այսպէս է նաեւ տպաւորութիւնը զոր մարդ կ'ունենայ կարդալով ԼՂՀ-ի փոխ-վարչապետ Բորիս Առուշանեանի հետ Մաքսիմ Յովհաննիսեանի կատարած հարցազրոյցը որ լոյս տեսած է «Առերեսում» պարբերականին հինգերորդ թիւին մէջ:

Բ. Առուշանեան Մոսկուայի մէջ բարձրագոյն ուսում ստանալով վերադարձած է Ստեփանակերտ ու գործի անցած տեղւոյն ելեկտրաթէքնիքական գործատան մէջ: Եղած է Արցախեան շարժումին կարեւոր գործիչներէն: Իրեն հետ կատարուած զրոյցը, պատերազմի նիւթէն անդին կը խօսի նաեւ տնտեսական ու ընկերային մարզի զարգացումներուն մասին:

Բնականաբար, կարելի չէ ակնկալել որ պատերազմական, շրջափակման, գաղթի նման ժխտական պայմաններու մէջ ծնած հանրապետութիւն մը մէկ օրէն միւսը կարգաւորէ բոլոր իր հարցերը: Այսուհանդերձ, ինչ որ կ'ըսուի յատկապէս տնտեսական, ուժանիւթի մարզերուն մասին, զարմանալի ըլլալու չափ քաջալերական է: Այսպէս, Բ. Առուշանեան 1993-ի զարգացումները կը կոչէ տնտեսական վերակենդանացման շրջան. 1992-ին մեծ թիւով արտադրամասեր, գործատուներ, ձեռնարկութիւններ աւերուած էին ու նախանիւթի, ուժանիւթի եւ նաեւ աշխատող ձեռքերու պակասին հետեւանքով չէին կրնար աշխատիլ: 1993-ին, Ղարաբաղցիները յաջողած են գործի լծել գրեթէ բոլոր ձեռնարկութիւնները, հոդ չէ թէ անոնց բուն կարողութեան 20 - 25 համեմատութեամբ: Ամէնէն կարեւորը այն է որ տիրացած են ուժանիւթի սեփական անկախ աղբիւրի: Թէեւ չի տար այդ աղբիւրին անունը, սակայն հասկնալի է որ խօսքը Սարսանգի ջրամբարին մասին է որ մեծագոյն հայթայթիչն է հանրապետութեան ելեկտրականութեան: Պատկառելի գումարներով հաստատուած են նաեւ ելեկտրական հաղորդիչ գիծերը ու այս բոլորը, ինչպէս կ'ըսէ փոխ-վարչապետը, «իրականացուեց անհաւանական կարճ ժամանակամիջոցում, Արցախի եւ Հայաստանի շինարարների կողմից»: Ներկայիս անոնք կ'աշխատին հաստատել Շուշի - Կարմիր շուկայ - Հադրութ եւ Շուշի - Կարմիր շուկայ - Մարտունի գիծերը:

ԼՂՀ-ի համար կենսական կարեւորութիւն ունի ճամբաներու ցանցը զոր գրեթէ պէտք է ամբողջովին վերածրագրաւորումի ենթարկել: Նախապէս, ճամբաներու մեծ մասը կ'անցնէր Ադրբէջանի տարածքէն: Այսօր, անգործածելի այս ցանցը պէտք է հիմնական փոփոխութեան ենթարկել, ինչ որ անշուշտ, նիւթական հսկայական միջոցներու կը կարօտի: Այս գործը, բարեբախտաբար, ներգրաւուած է «Հայաստան» հիմնադրամի ծրագրին մէջ ու այդ աղբիւրէն կը հայթայթուի անհրաժեշտ նիւթականը որ այլապէս, ծանրագոյն բեռ մը պիտի ըլլար հանրապետութեան տակաւին տկար ուսերուն: Արդէն, հիմնադրամին յատկացումով իսկ, այսօր կը կատարուի միայն այն որ «պարտադրում է գոյապայքարի իրամայականը»:

Այս կարգի հիմնական կառոյցներու մաս կը կազմէ Ստեփանակերտի ջուրի ցանցը: Ղարաբաղի մայրաքաղաքը միշտ ջուրի նեղութիւն ունեցած է: Լուծումը գտնուած է Ղայբալու գետին վրայ վերակառուցուած ջրամբարով. մեծ տրամաչափի խողովակներ ալ զետեղուած են որոնց միջոցով երկու - երեք անգամ աւելցած է մայրաքաղաք հասնող ջուրը: Աւելի երկար ժամանակի համար ծրագրուած է Մեղրագետի եւ Տրակետի ջրատար ցանցը նորոգել, ինչ որ վերջնական լուծում կը բերէ խնդրին: Նոյն աշխատանքը պէտք է կատարել նաեւ Շուշիի, Մարտունիի եւ Ասկերանի համար: Բ. Առուշանեան կ'ըսէ թէ յառաջիկայ երկու - երեք տարուան մէջ հարցը կարգադրուած կ'ըլլայ:

Այս բոլորը ինքնաբերաբար կը մղեն հարց տալու թէ ո՛ւրկէ կը հայթայթուի այս բոլորին անհրաժեշտ նիւթականը: ԼՂՀ-ի փոխ-վարչապետը Հայաստանէն, հիմնադրամէն ետք կը նշէ Սփիւռքի օժանդակութիւնը, ըսելով. - «Այսօր շատ կարեւորւում է Սփիւռքի օգնութիւնը որը, դեռեւս, իմ կարծիքով, կրում է տարերային բնոյթ: Պէտք է այն կազմակերպել աւելի նպատակասլաց եւ գոյացած միջոցները օգտագործել պետականօրէն»:

Հակառակ որ Սփիւռքէն կատարուած օժանդակութեան մէջ, Հայաստանի համեմատութեամբ փոքր բաժին մը կը ներկայացնէ ուղղակի Արցախ ղրկուածը, Բ. Առուշանեան կարեւոր կը նկատէ զայն. որքան ալ տղայական ըլլայ, ուրախալի է կարդալ այս արտայայտութիւնը որ կը ջնջայ մոռցնել Հայաստանցի իշխանաւորի մը հակառակ ուղղութեամբ կատարուած յայտարարութիւնը, թէ Սփիւռքի օգնութիւնը որքան ալ մեծ ըլլայ, չի կրնար գոնէ փոքր չափով բաւարարել Հայաստանի բնակչութեան կարիքները: Այս տարբերութիւնը կ'արժէ որ լուրջ նկատառում գտնէ օժանդակութեան գործին լծուած կազմակերպութիւններու մօտ, որոնց համար թերեւս առաւել նպատակայարմար ըլլայ օգնութիւնը կեդրոնացնել Ստեփանակերտ, քան՝ Երեւան: Ի վերջոյ, ի՞նչ իմաստ կ'ունենայ միջոցներ տրամադրել հասցէի մը որ կ'ըսէ թէ իր գործին չեն ծառայեր անոնք, երբ կայ անոնց կարիքը զգացողը:

Բ. Առուշանեանի հետ զրոյցը կը շօշափէ նաեւ պատերազմին պատճառով քանդուած, վնասուած շէներու հարցը: Տրուած տեղեկութեան համաձայն, Ստեփանակերտի մէջ տուժած են 200 պետական բնակելի եւ մասնաւոր 700 տուներ: Ներկայիս նորոգուած են աւելի քան հարիւրը: Դրական այլ արտայայտութիւն մըն ալ այն է որ 1993 - 94 ձմեռը աւելի կազմակերպուած ու լաւ անցած է, քան նախորդը: Յառաջընթաց արձանագրուած է նաեւ այլ բնագաւառներու մէջ. հիւանդանոցները տիրացած են անհրաժեշտ դեղօրայքի, սննդամթերքի, շէնքերը վերանորոգում ունեցած են, աշխատած են դպրոցները, մշակոյթի գլխաւոր կեդրոնները:

Ասոնց քով տակաւին լուծումի միջոցներու կը կարօտին գաղթականներու հարցը եւ հողամշակումը: Մարտակերտի շրջանը որ ցորենի ամբարը կը նկատուի ԼՂՀ-ի, տակաւին թշնամիին հակակշիռին տակ մնացած 16 հազար հեկտար դաշտեր ունի: Վերջին օրերուն մղուած մարտերը նպատակ ունին այս տարածքը ազատագրելու եւ Հացաւանի, Թալիշի, Արծուաշէնի յաջողութիւնները այս առումով կարեւոր հանգրուաններ են: «Այսօր գլխաւոր խնդիրը վառելիք եւ սերմացու ունենալն է» կ'ըսէ Բ. Առուշանեան ու կը շարունակէ. «Ո՛վ քեր կը կարդան իմ այս հարցազրոյցը եւ կ'ուզենան օգնել արցախեան գոյամարտին, թող սատարեն մեր գիւղատնտեսութեանը»: Այսպէսով, ան յըստակ մարզ մըն ալ կը յանձնէ Սփիւռքէն ուղղակի օժանդակութեան հաւանական տրամադրութիւններու:

Ստեփանակերտի նիւթական միջոցներ ունենալու գլխաւոր դժուարութիւնը կուգայ միջազգային ճանաչում դտած չըլլալէն. անիկա պատճառ է որ ոչ միջազգային կազմակերպութիւններ, ոչ ալ պետութիւններ վարկ տան անոր, ստիպելով հիմնուիլ Հայաստանի եւ իր սեփական ուժերուն վրայ: Այս վերջիններէն կը յիշուին կոնեակը, գինին, մետաքսը, մարմարը: Ցատկապէս պատերազմը մեծագոյն միջոցները կը խլէ ու անհրաժեշտ կը դարձնէ «դուրս»էն մասնակցութիւնը: Այդ «դուրս»ը, ըստ էութեան մեր «ներսում» գտնելով, ԼՂՀ-ի փոխ-վարչապետը կը շեշտէ. - «Այս առումով պէտք է յիշենք որ այս պատերազմը ողջ հայ ժողովրդի պատերազմն է. ամէն Հայի կռիւն է, անկախ նրանից թէ աշխարհի ո՛ր ծագում է նա բնակւում»: Ցետոյ շարունակելով խօսքը, հետեւեալ մօտեցումով կը պարզէ պատերազմին տիրութեան հարցը. «Եթէ սա միայն Արցախի ժողովրդի կռիւն է, ապա պարտաւոր ենք օգնութեան համար շնորհակալութիւն յայտնել Հայաստանին եւ հայ ժողովրդին. իսկ եթէ այս կռիւը համազգային նպատակներ ունի, ապա այն օգնութիւնը որ մենք ստանում ենք, դեռեւս բաւարար չէ: Երբ մանաւանդ համեմատում ենք այն օգնութեան հետ որ Ադրբեջանը ստանում է Թուրքիայից եւ այլ աղբիւրներից, երբ համեմատում ենք մեր եւ թշնամու ներուժը»:

Ամէն մէկ ընթերցողի հայեցողութեան ու դատումին ձգելով պատերազմին արդիւնքը ներբերելու պարագային ընտրութիւնը, Բ. Առուշանեան կուտայ կնճիռին լուծումի իր ենթադրութիւնը: Ամէնէն հաւանականը կը նկատէ փոխադարձ զիջումներով բախումներու դադար, ապա բանակցութիւններու երկար շրջան մը որուն ընթացքին անհաւանական չի դտներ հակամարտութեան վերստին բորբոքում եւ նոյնիսկ զինեալ նոր բախումներ: Գիտէ թէ «կարեւոր դեր են խաղալու մեծ պետութիւնների շահերը տարածաշրջանում, մեր ներքին քաղաքականութիւնը եւ Ադրբեջանի հասարակական - քաղաքական կեանքում ստեղծուած ուժերու փոխ - յարաբերութիւնները»:

Այն երեւոյթը թէ զրոյցին գլխաւոր թեման չէ եղած պատերազմը իր անհամար ժխտականներով ու խօսակցութիւնը շօշափած է քաղաքացիական կարեւորագոյն ոլորտները, յայտարար նշան է թէ ԼՂՀ-ը ամէն բանէ զերիվեր կը նկատէ իր սահմաններուն մէջ բնականոն կեանքի վերադարձը: Արդէն, ի տարբերութիւն Հայաստանի, ջեռուցումով դպրոցները, արտադրութեան ու շինարարական գործունէութիւնը, այն ալ խակական պատերազմի մը պայմաններուն մէջ, կը հաստատեն թէ Ղարաբաղցիին նպատակները բռնած են իրագործուելու ճամբան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԳՐՔԵՐ... ԱՆՀԱՐԿԻ ՀԱՐԿՄԱՄԲ

... Ոչ ամէն - ամէն ինչ այսօր Հայաստանում նորի եւ նորովիի վերաբերումով է ... վերաբացայայտ եւ տեսանելի, այնքան էլ շփոթելինք: Քանզի ոլորտներ կան, ուր տակաւին բախտ ու «բարեպատեհութիւն» չենք ունեցած խորամուխօրէն «սուզուել»: Ու սուզուելու դէպքում էլ անմխիթար ինքնասուզումի ենք «ենթարկւում» ... աւելորդ եւ աւելորդ անգամներ: Մնում է ոչ վաղ անցեալ - կորուսեալի «քաղցր - մեղցր» վերյուշը. ինչպիսի՞ն էր այն ժամանակ, ինչպիսի՞ն է այսօր, եւ յատկապէս՝ ինչո՞ւ ... Մանաւանդ, որ շատ որոշեալ ստիպողականութեամբ չգիտես ինչու տուրք ես տալիս՝ բազում եւ բազում քաշքշուքներից յետոյ տուրք մուծելուն:

Այս չինծու, մուծուող «նորամուծութիւնների» սուրբ ու խստախիստ շարքը վերջերս - չգիտես Հայաստանեան ո՞ր վերափոխիչ գերատեսչութեան առաջարկով եւ Հանրապետութեան կառավարութեան իմացութեամբ եւ արդէն օրէնքի ուժ ստացած հաստատումով - համալրուել է Հ. Հ. Մշակոյթի Նախարարութիւնում գործող Արուեստի գործերի գնահատող յանձնախումբով: Արուեստի գործերը՝ արուեստի գործեր-դեղանկարներ, կիրառական և այլազան հնաւուրց ու մերօրեայ նմոյշներ-հասկանալի է, յանձնախումբը՝ արուեստի նմոյշների «արտագաղթի դէմն առնելու»: Չնայած այս ճանապարհով չէ որ պիտի կանխարգելակուի մշակութային արժէքների դուրսբերումը: Ի հարկէ, սրանով, ինչ - ինչ առումներով գոնէ ձեւական - պարտադիր կողմն է ապահովւում: Խնդրոյ առարկան այլ է. յիշեալ յանձնախումբի «իրաւասութեանը» արդէն շուրջ մէկ տարի է յանձնուած է Հայաստանից՝ Արտասահման - պարզ է՝ Սփիւռք - տարուող մերօրեայ հրատարակութիւնների ճակատագիրը: Անշուշտ, խօսքն ամենեւին էլ մատենագիտական բացառիկ նմոյշ համարուող, անցեալ դարերում հրատարակուած գրքերին չի վերաբերում: Այլ, վերջին մէկ - երկու տարիներին տպագրուածներին: Թէ յանձնախումբը ի՛նչ եւ ինչպէս է որոշում թոյլ տալ - չտալ ու բազում կողմերով անյայտ իր գնահատումի քաղաքականութիւնը ինչպէս է տանում, անհասկանալի է երեւի թէ ամէն մի մահկանացուի: Եւ բանից պարզւում է, որ յանձնախումբն արդէլակող - չթոյլատրող չէ իր ստանձնած դերով: Սովորականի պէս ներկայացուող գրքերի ցուցակը «ընթերցւում - գնահատւում» է՝ ոտքի վրայ եւ անառարկօրէն: Եւ տիրական կնքումից - եւ որ ամենաէականն է՝ դուրսբերման մաքս մուծուելուց յետոյ է միայն փոստատունը ստանձնում իր առաքիչի պաշտօնական եւ սիրալիր դերը՝ ի հարկէ, առաքման դրամի վճարումից յետոյ:

Այս ամէնը բաւականին տեւական գործընթաց է, որի ամէն մի փուլի յաղթահարումն ինքնին յղի է անկանխատեսելի հետեւանքներով, նեարդային ապրումներով: Երբեմն - երբեմն իրեն զգացնել տուող «կէս ճամբից» անվերադարձ ետ դառնալու չկայացրած - եւ ինչու չէ, նաեւ կայացրած - կայուն որոշումներով: Նայած՝ նեարդատէր, նայած նեարդատիրոջ բախտ, որն, անշուշտ կարեւոր, գործօն է: Ձի - առկայ է դիմում - խնդրանքի գրման պարտաւորութիւն: Իսկ երէկեայ եւ մերօրեայ հայ թղթատարական միտքը միշտ էլ փայլել եւ փայլում է իր վարչարարական տառի ոգուն յար հարազատ մեխանիզմներով: Ուրի՛շ է, ուրի՛շ է Հայաստանում տանելու - բերելու, անդործավարական քաղաքականութիւնը: Եւ քանի որ այս խնդիրը հիմնականում եւ միայն ուղղակիօրէն վերաբերում է Սփիւռքին, ապա ամենակարեւորը, որ, ահաւասիկ, ուզում ենք արձանագրել. արդեօ՞ք սա «ելք» չէ ու «ճանապարհ» ընդհանրապէս Սփիւռք ուղարկուող գրականութեան ... դէմը հիմնովին առնելու: Ի՞նչ առընչութիւն ունի մասնաւոր մարդը Մշակոյթի Նախարարութեան առեղծուածային յանձնախմբի հետ, երբ ... Սուրիա, Փարիզ, կամ Քուէյթ ու Մարոք իր բարեկամին կ'ուզէ մէկն մի հատիկ կամ մի քանի գրքեր ղրկել: Առանց այդ էլ իր հոդաախտն առօրեայով առլի մարդու վաղքն ու նեարդերը ի՞նչպէս կարող են տեղի չտալ: Ի՞նչ է ստացւում. Սփիւռքն հայերէն գրքերի անհրաժեշտութիւն արդէն չունի՞... փոխանակ դիւրացուի, անխաթար դործելու կառոյցներ ստեղծուի, որպէսզի Սփիւռքահայութիւնը հաղորդ լինի Հայաստանում տպագրուող եւ տպագրուած հայագիտական եւ այլաբնոյթ գրական նորոյթներին: Մինչդեռ անցեալ տարիներին ցանկացած փոստատան միջոցով կարելի էր աննախարարութիւն, անյանձնախումբ, ղրկել ցանկացած գիրք: Այս նորամուծութիւնը ո՞ր երկրի մաքսային ծառայութեան յոյժ արդիական գործունէութիւնից է վերցուած: Շատ հետաքրքիր է գիտնալ: Թէ՞ սա էլ է համարւում կառուցուող պետութեան յայտանիշ: Իսկ ի՞նչպէս հասկնալ Սփիւռքահայութիւնը Հայրենիքի լի իրաւ մասն է ճամարտակում - կարգախօսը: Թէ այս ձեւական - ինչու չէ նաեւ անբարոյ - կողմի պահպանումը զուտ անկշռադատուած հարկահաւաքութիւն է: Եւ եթէ խնդիրը միայն եւ միայն հարկի գանձման հետ է առընչւում, ապա ճիշդ կը լինի առաքման գների կրկնեռապատիկ բարձրացում՝ չնայած որ ներկայումս «գործող» գինը առանց այդ էլ «քիչ» չէ:

Մնում է միայն յուսալ, որ Սփիւռք գրքեր ղրկողները նեարդերով զինուելուց զատ կը յուսան, որ մի բարի, գեղեցիկ առաքինի օր կը վերանայուի այս դատուամիտ մօտեցումը այնպիսի հրամայական խնդրի, ինչպիսին Սփիւռք հայերէն գրականութեան առաքման ապահովման պարտադրութիւնն է: Էլ չենք խօսում այն մասին, որ այս մասին պետական վերաբերում եւ գիտակցում է անհրաժեշտ: Եւ իրաւ, այժմ Հայաստանից՝ Սփիւռք մամուլի եւ գրականութեան առաքման պետականօրէն գործող ի՞նչ կազմակերպութիւններ - ի հարկէ ոչ յատուկ ստեղծուած - կան:

Ա՛յս մտահոգութիւնը պէտք է ունենալ ոչ թէ հիմնովին դէմն առնել ... Սփիւռք ղրկուող գրականութեան: Առաւել ցանկալի կը լինի, որ նմանօրինակ «պարապ վախտի» յանձնախմբեր ստեղծելու փոխարէն, ստեղծուեն այլեւայլ յանձնախմբեր՝ առաւել լրջմիտ ու պատասխանատու գործունէութիւն ծաւալելու նպատակներով: Մանաւանդ այնպիսիք, որոնց արածի շնորհիւ մի օր չպարզուի, որ Հայաստանում ... ոչ եւս են նախավերջին վիշապադործն ու հռովմէական վերջին սափորը:

ԽՐԱՃԵԿ

«ՆԱՒԱՍԱՐԴ»եան պտոյտներ

Գիշերով պիտի ճամբորդէինք:

Այսպէս էր սովորութիւնը:

Մեկնումի ժամադրութիւնը տրուած էր Ալֆորվիլի Ռասփայ փողոցը, ժամը 23-ին, բայց մեր բարի սովորութեամբ, շատեր այդ ժամուն իրենց տունէն նոր կը մեկնէին:

Նուագախումբը որ պարախումբին անբաժանելի մասն է, նոյն իրիկունը գեղարուեստական բաժինով մը մասնակցութիւն պիտի բերէր Ալֆորվիլի Ի.Ժ.Ա. ֆութպոլի խումբին ճաշ – պարահանդէսին:

Ժամը 22-ին խմբուած էինք արդէն: Հոն էին Սեւան, դուդուկ Վահէն, Փաթը, Դաւը, Ազատը, Զատիկը: Խանդավառուած էինք բոլորս ալ: Գինիի բաժակները կը պարպուէին յաջողութեան մաղթանքներով:

Մեր բաժինը աւարտելով, քիչ մը տաքցած գլուխներով հրաժեշտ առինք Ի.Ժ.Ա.-ի տղոցմէն ու կէս գիշերին հասանք Ռասփայ փողոց: Աղմուկ ու իրարանցում էր ամէն կողմ, բայց զարմանալի էր որ ոչ մէկ դանդաղ կը յայտնուէր շրջակայ տուներէն. կ՚երեւի բոլորը վարժուած էին մեր խումբին հայկական տաքարիւն աղմուկին:

Խումբ մը տղաք տարազներու սնտուկները կը տեղաւորէին հանրակառքին մէջ, աղջիկներ ալ տարազները հաշուելով կը զետեղէին անոնց մէջ: Իսկ՝ խումբին կ՚ենթադրէր – ղեկավարը ընդհանուր հսկողութեամբ տարուած, սաղին – անդին հրահանգներ կուտար որպէսզի վերջին պահուն կարեւոր բան մը չմոռցուի: Եւ ուղեւորները աղմուկը չէին կրնար խումբը փոքր մասնել: Տղաքը տարիներու փորձառութիւն ունէին ու այդ պահը հաճելի պահ մըն էր:

Վերջապէս, ժամը 1-ին ճամբայ ելանք: 12 ժամուան ճամբորդութեամբ մը Միւնիխ պիտի հասնէինք: Ոչ մէկը յոգնութեան նշան ցոյց կուտար, ոչ իսկ քնանալու տրամադրութիւն:

55 հոգինոց խումբը գրաւած էր հանրակառքին բոլոր աթոռները: Ամէն անկիւնէ տարբեր ձայներ իրարու կը միախառնէին ընդհ. աղմուկին մէջ: Տեղ մը կը լսուէին Զարեհին ձեռնադաշնակին ընկերացող երգերը, ուրիշ անկիւնէ մը պատասխանատու անդամներու խօսակցութիւնը: Անոնք, Յունիս 4 – 5-ի 25-ամեակի զոյգ ելոյթներուն գեղարուեստական բաժինով մտահոգ, ծրագիրներ կը կազմէին. երբեմն ալ սրտնեղած, իրենց աղաչական արտայայտութիւններով կը խնդրէին որ նուագը մեղմացնեն: Ուրիշ անկիւնէ մը ապուխտի եւ երշիկի հոտեր կը բարձրանային, մատնելով ուտելիքներու ներկայութիւնը:

Արշալոյսին հետ միայն ձայները դադրեցան ու սկսան մրափել բոլորը: Երկար չտեւեց սակայն «Նաւասարդ»ի տղոց խառնուածքին հակառակ այդ հանդարտութիւնը: Արեւուն ճառագայթներուն հետ երբ մուտք կը գործէինք Միւնիխի արուարձանը, յանկարծ աղմուկ – իրարանցումով տղաքը ստիպեցին վարորդը որ կառքը կեցնէ ու դուրս խուժելով շուրջպար բռնեցին հոն, ճամբուն վրայ, դհոլի ու զուռնայի ընկերակցութեամբ:

Վերջապէս, չորրորդ անգամ ըլլալով հասանք Միւնիխ: Կազմակերպիչներէն Պր. Մոմճեան մեզ դիմաւորեց ու առաջնորդեց պանդոկ: Քանի մը ժամուան հանգիստէն ետք ուղղուեցանք սրահ, նախապատրաստական գործին լծուելու:

Հոն էր գլխաւոր կազմակերպիչ՝ ծագումով գերմանացի պարուսոյց Մարթին Վանքը որ գնահատող մըն է հայ պարին: Մեր տղաքը անմիջապէս զինք մկրտեցին «Թադէի վանք»...:

Լեցուն սրահի մը առջեւ որուն մեծամասնութիւնը Գերմանացիներէ կը բաղկանար յաջող ելոյթ մը ունեցանք: Հայ ներկաները հասած էին Գերմանիոյ զանազան քաղաքներէն ու Վիեննայէն:

Երեկոյթէն ետք հանդիպում ունեցանք հայ համրութեան հետ ճաշարանի մը մէջ ուր ժամերը սահեցան արագօրէն, երգով ու պարով:

Հիմա, յաջորդ ժամադրավայրը «Թէաթր տէ Շան զ՚Էլիզէ»ի սրահն է Յունիս 4 – 5-ին ուր պիտի սպասենք բոլոր անոնց որոնք կը սիրեն Հայ Պարն ու Նուագը:

ՌՈԶԻԿ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀՈՎՏԱՇՈՒՇԱՆ ՆԻՍԻ ՄԷՋ Ա. ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՍԱՅԵԱԹ–ՆՈՎԱ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՆԻՍ – («Յառաջ»). –

Գաղութս այս տարուան Մայիս 1-ը դիմաւորեց հովտաշուշանով (Միւկէ) (*): Արդարեւ, երաժշտասէրներու խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, փոքրաթիւ գաղութիս նորակազմ Սայաթ - Նովա երգչախումբը, իր անդրանիկ տարեդարձը նշեց մասնակցելով տեղւոյս Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյն կիրակնօրեայ պատարագին: Այնուհետեւ, Պարսամեան սրահ, 350 սեղանակիցներու ներկայութեան, չքեղ հանդիսութիւն:

Հոգեպարար եւ, միաժամանակ, հպարտալից ժամեր մեր գաղութին համար:

Եւ ինչո՞ւ ո՛չ, երբ ի մտի ունենանք, թէ վաթսունեւհինգ եւ աւելի տարիներէ ի վեր այս երկրորդ անգամն էր, առաջինը այս Փետրուարին, (**) որ մեր Խորանին առջեւ կը հնչէր Մակար Եկմալեանի երկսեռ երգչախումբի համար յօրինած բազմաձայն պատարագին երգը, յանկուցիչ մեկնաբանութեամբ: Մեկին եւ յստակ, ճիշդ արտասանութեամբ: Օրինակ մը, բրեւ ապացոյց: «Այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէ», փոխանակ՝ «զմեզի չարէ»ին: Երկրորդ՝ իր կարգին արձանագրելի անպայման. մեր հոգեւոր երաժշտականութեան (միւզիքալիթէ) այնքան հոգեհարազատ արտայայտութիւնը: Զգայնիկ, անկասկած: Ու վերջապէս, եւ այս մէկն ալ շատ կարեւոր անկասկած, բոլորս ալ դէմ յանդիման գտնուեցանք միաձոյլ, կուռ մարմին պարզող երգչախումբի մը, որուն երգիչ – երգչուհիները կանոնապահ դիրքով կը հետեւէին երգուսոյց խմբավար Խաչիկ Երլմազեանի մատնանշումներուն: Այդ եւս նկատուեցաւ մեներգներու ընթացքին: Հոս, այս առիթով, արձանագրենք, արդար հպարտութեամբ, թէ երգչուհի Տիկին Դանիա – Ազաւնի Պօղոսեան, մեծծօսոփրանօ, մեներգներուն կշռոյթները եւ ելեւէջները ճշդիւ յարգող, խորազգած ըմբռնումով, իր դաշն – յուշիկ ձայնով, թովիչ ներկայութիւն մը դարձաւ: Խմբավար – երգչախումբ շրջանակին մէջ, յատուկ տեղ գրաւեց երգեհոնը: Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեան, ձեռնհաս եւ արուեստասէր միաժամանակ, ապահովեց երգ – երաժշտութեան հետ համաչափ ընթացող այնքան անհրաժեշտ ներդաշնակ ընկերակցութիւնը:

Օրուան պատարագիչն էր շրջանիս հոգեւոր հովիւը՝ Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան: Քարոզիչը՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, յատուկ Մարսէյլէն հրաւիրուած, իբրեւ Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց, բնաբան առնելով «Եկայք երթիցուք ի տուն Տեառն» խօսքը, յորդորեց հաւատացեալներուն ամուր փարիլ ազգային արժէքներուն, որոնցմէ են Հայաստանեայց Եկեղեցին եւ Հայ Երգը:

Աւելցնենք, թէ պատարագին ներկայ գտնուեցաւ Նիսի երեսփոխան – քաղաքապետ Ժան Փօլ Պարէթիի ներկայացուցիչը՝ Տիկին Սոլանժ Ռոտրիկ, կցորդ քաղաքապետի:

Աշխարհիկ հանդիսութիւնը՝ սրահ, ճաշակով յարդարուած – դրօշազարդուած: Բարի գալուստի խօսք՝ Տիկին Լենա Զոլաքեանէ: Այնուհետեւ ֆրանսերէն երգչախումբի առաջադրութեան ներկայացում՝ Նախագահուհի Տիկին Վերժինի Գոնքէի կողմէ, – իրենց նպատակն է առաւելագոյն ստինճանի հասնող հարազատութեամբ մեկնաբանել հայ եւ այս Ֆրանսայի հասարակութեան առջեւ հայ ժողովրդական երաժշտութեան գանձերը, ինչպէս նաեւ եկեղեցական ծիսականը: Նախագահուհին՝ Հայ Երգին ճամբով հայաշունչ նկարագիրով նորահաս դաստիարակելու անձնական օրինակը տալէ ետք, երգչախումբին անունով շնորհակալութիւն յայտնեց Պ. Համալեանի, որ օրուան անհրաժեշտ դաշնակը տրամադրած է սիրայօժար, ինչպէս նաեւ Վարդան Մանկասարեանի, որ խումբի 30 երկսեռ անդամներուն համար Դպրաց Դասին յատուկ շապիկներ նուիրած է:

Երգչուհի Տիկին Դանիա – Ազաւնի Պօղոսեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի, յաջորդաբար երգեց Խ. Աւետիսեանի Ծաղկած բալենին եւ Ա. Միջինեանի Կոմիտասը: Ի դէպ, մեներգչուհին, ըլլալով երբեմնի աշակերտուհին Խաչիկ Երլմազեանի, փորձերու ընթացքին կը փոխարինէ խմբավարը:

Նորաստեղծ երգչախումբը յաջորդաբար չորս խմբերգներ ներկայացուց, – Յ. Փոթուրեանի Կովկասի քաջերը, Կոմիտասի Իմ չինարի եարը եւ Թ. Ալթունեանի Կենաց երգը եւ Սիրեմ կր-ն: Արտասանութիւններ՝ Կարօ Մարտիրոսեան Սարմէնի Պանդուխտ հայ մայրերին եւ Տիկին Լենա Զոլաքեան Յ. Շիրազի Կոմիտասին, ինչպէս նաեւ Գուսան Աշոտի Սայաթ – Նովային:

Մէջ ընդ մէջ արտայայտուեցան Գրիգոր Աժտէրխանեան, յանուն Նիսի եւ Շրջակայքի Հայոց Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութեան, Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան, Խաչիկ Երլմազեան եւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան:

Վերջին՝ անդրանիկ տարեդարձի կարկանդակ:

Եզրափակում: Երկար տասնամեակներէ ի վեր գաղութս կ՚երազէր ունենալ իր երգչախումբը, այնքան անհրաժեշտ Հայ Երգին հրապոյրը սփռելու համար ամէնուր: Այդ երազը արդէն իրականացած կը թուի ըլլալ, գլխաւորաբար Տիկին Վիրժինի Գոնքէի եւ Զարեհ Մարտիրոսեանի անձանձիր աշխատանքին եւ անխոնջ ջանքերուն շնորհիւ:

Երէկ՝ 14 – 15 երկսեռ անդամ: Այսօր արդէն 30 երգիչ – երգչուհի: Եւ, ինչպէս յիշեցուց խմբավարը, հայկական առածը կ՚ըսէ, – Մարդը, որ միտք կը դնէ, սարը սարին կը դնէ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Ստ. Մալխասեանն կ՚աւելցնէ՝ «կոչւում է նաեւ Շուշան հովտաց»: (Հայերէն Բացատրական բառարան):

(**) Այս մասին արտայայտուած է Տ. Հանեան, վերլուծական տողերով: («Յառաջ», Փետրուար 19 – 20):

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Ամէնէն դժուարինն էր անցագիրի խնդիրը. ոչ Ռումանիա եւ ոչ ալ Պուլկարիա այդ օրերուն գաղթական չէին ընդուներ: Ամէն կողմ դիմեցինք. ամէն զոհողութիւն ընելու պատրաստ. ապարդիւն. չէր կարելի: Վերջապէս Զաւէն Սրբազանին խնդրանքով պուլկար կրօնապետը (էկզարք) սիրով յանձն առաւ միջամտել եւ ինծի եւ աղջկանս պուլկարական վիզա տալ: Աւելի շատերը ապշութեան մատնեց, մանաւանդ պարոն մը որ գիս յուսահատեցուցած էր բոլորովին: Գրադիտուհիի համգամանքս կրօնապետին մօտ իր ազդեցութիւնը ունեցած էր: Այդ դժնդակ օրերուն իրական կրտսեր եղբօր մը դերը կատարեց ինծի մօտ իմ բարեկամս Յակոբ Անտոնեան, թէեւ ինք ալ շատ ընկճուած ու մեկնելու փափաքող, իր Մօրկընթաուի քարտուղարը եղած ըլլալը դէմ նօթ մըն էր յաչս Թուրքերուն. սակայն ան մինչեւ վերջին պահը եղաւ ինծի նեցուկ ու խրախոյս, նոյնիսկ արիութիւնը ունեցաւ այդ օրերուն ինծի քերթուածներ կարդալու:

Անգլիական հիւանդանոցները կը սկսէին պարպուիլ պատերազմի մը հաւանականութեան առջեւ. կարծես կրակի վրայ կ՚ապրէինք, միշտ նախանձելով անոնց որ արդէն հեռացած էին:

Աղուոր, խաղաղ, լուսաւէտ աշնան երեկոյ մը մեկնեցանք Պոլիսէն աղջկանս հետ, ֆրանսական շոգենաւով մը, թողլով մեր էութեան լաւագոյն մասը ճաճանչագեղ երկինքին տակ:

Այդ օրէն ըմբռնեցի բոլոր դառնութիւնը գաղթական կեանքին, թէեւ վերադարձի մը յոյսը կը պլպլար հոգիիս խորը:

Բայց տան տեսիլք քնտանի, հիմա
այնչափ հեռացած,
Ըսէ, իրա՞ւ է որ ալ պիտի երբեք
չքացուիս
Դիմացն զքեզ փրնտրող
իմ անսահման կարօտիս:

Դուն որ եղար, ո՛վ Պոլիս, լոյսն
աչքերուս նորաբաց,
Ճի՞շդ է, ըսէ, որ ալ մենք օտարներ
ենք իրարու
Եւ իրաւունք չունիմ ես քու
հողիդ մէջ թաղուելու:

Քերթողը անպատում մորմոքը կարողացեր է վերածել զմայլելի տողերու, իր ամէն մէկ արցունքի շիթէն մէկ մէկ գեղեցկութիւն ստեղծելու. Իսկ ե՛ս...:

... Մեր շոգենաւին մէջ կար մեծ խումբ մը հայ երիտասարդներու, պատանիներու, որոնց շատերուն մայրերը խնդրած էին ինծմէ հոգատար ըլլալ անոնց: Մեկնումը այդ պատանիներուն վերջէն Պոլիս հասած աներեւակայելի լուրի մը հետեւանքն էր. քստմնեցուցիչ էր այդ լուրը. Պոլսոյ մէջ շատ ծանօթ երկու ընտանիքներու երիտասարդ երկու տղաքները, մանաւանդ մէկը Հանր. պարտուց Վարչութեան պաշտօնեայ, Թուրքերը բռնած եւ Զմիւռնիոյ մարդաշնակ փողոցէ մը ոչ շատ հեռու տեղ մը, փոսեր փորել տուած էին, իրենց իսկ ձեռքով եւ պանոնք ողջ ողջ հոն թաղած. ոչ մէկը չէր հասած անոնց օգնութեան. քաջ ծանօթ էին մեզի այդ խոստմնալից երիտասարդները:

Ու մեզի ուղեկից հայ տղաքը խոյս կուտային զոհ երթալէ այդպիսի խժդժութեան մը, նախընտրելով թողուլ ամէն բան, ընտանիք, ուսում, վարժարան, ապագայի պատրաստութիւն եւայլն, կ՚երթային անոնք ո՛վ գիտէ ուր, միայն թէ ըլլար կեանքը ապահով: Երբ կը դիտէի անոնց մտահոգ դէմքը կաթիլ կաթիլ արիւն կ՚երթար սրտէս:

Հազիւ դուրս ելած Վոսփորի հրաշալիօրէն գեղեցիկ գօտիէն, մեր շոգենաւը սկսաւ փոքր ինչ արագ երթալ. բայց յանկարծ կանգ առաւ. ծովին վրայէն պոռչտուք մը: Իրաւ է որ մեր նաւը ֆրանսական էր, բայց այդ բաւական չէր, նկատի առնելով անցած դարձածները: Ազգակից պատանիները մօտս ժողվուեցան, ի՞նչ կար, սարսափը գունատած էր ամէնուս դէմքը:

Ձեմ գիտեր ո՛վ եկաւ ըսելու թէ նաւուն մէջի Հայերը դուրս պիտի հանէին, Թուրք կառավարութիւնը այնպէս հրաման ըրած էր: Աւելա ալ կրնար ըլլալ, տեսրեւի պէս կը դողայինք:

Պոռչտուքը մեծցաւ ծովուն վրայէն, բայց որեւէ պաշտօնական նաւ չէր մօտենար մեզի, անձկութիւննիս մեծ էր անստուգութեան մէջ:

Ցոյն պարոն մը անդրադառնալով մեր յուզումին.

– Բան չկայ, ըսաւ, Քիլիօզի ձկնորսներն են որ ծովուն մէջ իրենց ուռկանները ձգած են, եւ կ՚ազդարարեն շոգենաւուն որ անոնց վրայէն չանցնի եւ չպատռէ, նաւապետն ալ տեղի տուեր է, առանց խորհելու թէ հայ ուղեւորներ ինչ ենթադրութիւններ պիտի ընեն: Քիլիօզ Պոլսոյ ամէնէն շատ ձուկ գտնուած տեղն է, հրաշալի է արքայաձուկը:

Այդ րոպէէն այլեւս կարծես թեթեւցաւ Պոլիսը ձգելու կսկիծս, վերջին այդ ցնցումը ջնջած էր սրտէս Թուրքիա ապրելու յոյսը:

Առաւօտ կանուխ կանգ առած էինք Վառնայի ծովափին: Սիրելի դէմքը աղջկանս հեռուէն կը տաքցնէր սառած արիւնս:

Առաջին տպաւորութիւնը զոր կրեցի Պուլկարիոյ այդ ծանօթ քաղաքէն, բաւական աննպաստ եղաւ: Կարծես թերաւարտ էր ան, փողոցները անկանոն կերպով սալարկուած, տուները կիրով ճերմկցած: Ձկար հանրակառք. իբրեւ փոխադրութեան միջոց մէկ կամ երկու ձիով կառքեր եւ, անդին, փոխանակ լուսաշող Մարմարային, կոհակները Սեւ ծովուն:

(Շար. 93)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Այրի Տիկին Անժէլ Տէր-Զաքարեան, Օր. Ժագլին Տէր-Զաքարեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր-Զաքարեան եւ զաւակը՝ Վիրժինի, Պր. Ժան Տէր-Պետրոսեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 15-ին Սէն Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցին (Վալոն տը Թիվ) իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր՝ հօրեղբօր՝

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ-ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 200 Francs. -

Mlle Thérèse Komurian, M. et Mme Stéfan Kowalski. M. Loranne-Couture, Mlle Jacqueline Maghakian, M. Robert Mamourian, M. Heratch Markossian, M. Merdjanian, Mlle Dora Meslet, Mlle Arpinée Mikaelian, M. Noël Minassian, M. Pascal Mouratian, M. Suren Muratcanoglu, M. Isahak Odemis, Mlle Sévan Odemis, Mlle Bulbul Okav, M. Hadji Okav, M. Georges Onoyan, M. Benjamin Piloyan, M. Raffi Postou, M. Michel Poultjian, M. Grégoire Rakedjian, M. et Mme Patrick Richard, M. Sirun Salbanoglu, M. J. Sarkissian, M. R.-Jacques Sarkissian, Mlle Wanis Semerdjian, M. Soukias Sukiasyan, M. Noubar Tavitian, M. Jean Tavitian, M. Agop Tchilian, M. Hovsep Tchilinguirian, Mlle Angèle Topalian, M. Joseph Vartanian, M. Guiragos Vartanian, M. Samuel Yagir, M. Ohannès Yorgandjian, Mme Yvonne Zulemanian.

— 205,60 Francs. -

M. Philippe Akilian.

— 250 Francs. -

M. Nichan Aivazian, M. Rolland Demirdjian, M. Serge Demirdjian, M. Ohannès Der-Pilibossian.

(A suivre)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պոլսէն Արշալոյս Հէյվաճեան կը փնտռէ հասցէն փարիզաբնակ իր ազգականներէն Տիկին Զարուհի Կոռավարենցի կամ անոր եղբօր՝ Պր. Յարութիւնի: Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել մարդասիրաբար «Յառաջ»ին կամ Պոլսոյ «Մարմարա»ին:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՏՕՆ

Ուրախութեան եւ Վիճակախաղի

Կազմակերպուած՝
Սրբոց Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15

Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ
339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. --
Ժամը՝ 10-ին պատարագ:
Ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ:
Ժամը՝ 15-ին վիճակախաղ:

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝ Հեռաձայն. --
91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ-Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղի

ճաշ -- պարահանդէսը

Մայիս 21, Շաբաթ,
ժամը 20·30-էն սկսեալ
Espace Charles Aznavour
Ave. P. Vaillant-Couturier,
Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆԻ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին
Դաշտահանդէս
ԽԱՆԱՍՈՐ
Շավիլ-Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ կատարուած խղճագինի հետեւեալ նուէրները:

Պր. Սերժ Պէլոնի 500, Պր. Սուրէն Սարգիսեան 1000, Պր. Սեպուհ Գարախանեան 250, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Շահինեան 100, Տէր եւ Տիկին Աբթիւր Միւթէվէլեան 1000, Պր. Եսայի Ղազարեան 200, Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան 200, Տիկին Սողոմոնեան 300, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Տէր-Ստեփանեան 100, Տիկին Արմենուհի Քարեան 100, Տիկին Արսինէ Սիմոնեան 200, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ագալեան 200, Տէր եւ Տիկին Տէր-Յակոբեան 200, Տէր եւ Տիկին Գապատայեան 250, Տէր եւ Տիկին Օ. Մերտանեան 100, Տիկին Հիլտա Խօզչիլինկիր 200, Տիկին Ալիս Վիքթորիա Սմսարեան 300, Տէր եւ Տիկին Կրէկուառ Թուղլուեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեան 500, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զարզաւաթճեան 300, Պր. Արման Մովսէսեան 1000, Տէր եւ Տիկին Արա Գորգիկեան 500, Տէր եւ Տիկին Հերման Ներսոզ 200, Պր. Ժան Թորոսեան 100, Պր. Յարութիւն Քէչեան 500, Տէր եւ Տիկին Արշակ Բաղումեան 200, Տիկին Էլիզ Տայմընտ 50 տոլար, Տէր եւ Տիկին Յաբեթ Յարութիւնեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պետրոսեան 200, Տիկին Ժ. Պետրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Ռաֆայէլ Ազնաւուրեան 500, Պր. Արամ Աչճեան 200, Տիկին Ազատնի Հալաճեան 200, Տիկին Մարկարիթ Սուրէնեան 100, Պ. Մարկ Պետրոսեան 50, Պր. Ֆիլիփ Սէմէրճեան 600, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 200, Պր. Արթօ Համբարձումեան 300, Տիկին Վարդուհի Պաղտասարեան 100, Տիկին Փիէռ Պիւրթէ 500, Պր. Նուպար Պալեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Տագէսեան 200, Տոքթոր Ժիրայր Յովսէփեան 5000, Տիկին Էվլին Մոքոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Սերժ Խորէնեան 150, Տիկին Սիրանոյշ Փանոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ֆէտճեան 100, Տէր եւ Տիկին Սերժ Երէպազեան 200, Պր. Արշակ Ֆէնէրճեան 200, Պր. Դանիէլ Տէր-Զաքարեան 100, Տիկին Հայարփի Փափազեան 500, Տիկին Ը. Գափամաճեան 300, Տիկին Պէաթրիս Փասմաճեան 200 Ֆր., Պր. Ժագ Անդրէասեան 100 Ֆր.:

(Շար.)

Լիոնի Մարգարեան եւ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար:

Ալիս Գէօլէօեանի մահուան առթիւ Օր. Վալէրի Ագըլեան 200 Ֆր.:

Պետրոս Պօյաճեանի մահուան առթիւ՝ Լիբէհ հաստատութիւն 400 Ֆր.:

ՈՄՆ՝ 5000 Ֆր., Պր. Սերժ Մուրատեան 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Մխաքճեան 2000 Ֆր., Խաչէրեան ընտանիք 300 ֆրանք:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 12, տօն է Համբարձմանն Քրիստոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:

Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

DEMANDE D'EMPLOI

Etudiante arménienne, maitrisant bien la langue française, parlant couramment le russe et le géorgien cherche du travail. Etudierait toute proposition.

Contacter F. Nichanian :
42 - 08 - 86 - 68

18EME ANNIVERSAIRE

DE LA
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er
Samedi 14 Mai à 20 h 30

GRAND REPAS

Orchestre — Animation — Ambiance Arménienne

Prix du repas : 150 F.
Réservation : M.A.J.C.: 91. 50. 15. 09.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ
ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԸ
Շաբաթ, Մայիս 14, ժամը 20·30-ին

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԼՈՒՍԱՐՁԱԿՈՒՄ

Մարսէլ Փանեօլի ՀԱՅԱԳՈՐԾԻՆ ԿԻՆԸ կատակերգութեան
Թատերական բեմադրութիւն եւ գլխաւոր դերակատարութիւն՝
ՄՀԵՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆ-ի
Ողբացեալ մեծ արուեստագէտին մասին կը խօսի եւ լուսարձակումը կը վարէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԷԼ
Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 17·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° Courcelles
-- Մուտքը ազատ է --

Բ. ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ի պատիւ գաղութիս երիցագոյն գրողներէն՝
ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ-ի
եւ հիւրաբար քաղաքս գտնուող գիւղագիր՝
ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ-ի
Կը խօսի՝ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ
Կը նախագահէ՝ Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան
Երեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 20·30-ին
Եան'ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e — M° Glacière
-- Մուտքը ազատ է --
Երեկոյթէն ետք ընդունելութիւն եւ ճաշ -- Ճաշագին՝ 140 Ֆր.
Տեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Եան'ց Ակումբ՝ 45· 89· 20· 48

SIDON TRAVEL

L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

VOL «AIR CHARTER»
filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS

A COMPTER DU 31 MAI 1994
DEPARTS HEBDOMADAIRES CHAQUE MARDI
EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Le prix promotionnel de 3 800 Frs
aller/retour durant le mois de juin 1994

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter :

SIDON TRAVEL FRANCE
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS
TEL : 42 56 40 30
FAX: 42 25 41 21

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 12
JEUDI
12 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.326 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.326

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

ԴԱՒԻԹ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մայիս 10--ին, Երեւանի մէջ ձերբա--կալուած է Առեւտուրի նախարարը՝ Տիգ--րան Գրիգորեան կաշառակերութեան ամ--բաստանութեամբ :

Երկուշաբթի իրիկուն, Մայիս 9--ին, Ազգ. Ապահովութեան վարչութեան պետի պաշտօնակատար՝ Դաւիթ Շահնազարեան ելոյթ ունեցած է հեռատեսիլէն եւ ճըշ--դած որ խօսք անգամ չէր կրնար ըլլալ հայ--կական ուժերու քաշուելու մասին ազըր--պէյճանական նուաճուած տարածքներէն, առանց միջնադիր զօրքերու ներկայու--թեան որոնք կը դառնան հրադադարի ե--րաշխաւորները : Այդ ուժերն ալ, ըստ Դաւիթ Շահնազարեան, միայն ռուս կամ ՀԱՊ--ի անդամ երկիրներէն կրնան ըլլալ : Դաւիթ Շահնազարեան կոչ ըրած է Սփիւռքի Հայերուն որ կամաւորներ երթան Ղարաբաղ կռուելու («Ֆիկառօ», Մայիս 10--ի իր թիւով կ'արձագանգէր այս կոչին) : Շեշտած է որ Հայաստան միշտ նեցուկ է Ղարաբաղի, բայց, չի թաներ :

Մայիս 10--ին ապահովութիւն տրուած էր կիկին որ Ատրպէյճան ստորագրած է Բիշկեկի համաձայնագիրը, բայց, Մա--յիս 11--ի առաւօտեան երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, որեւէ փաստաթուղթ դեռ չէր հասած Գերագոյն Խորհուրդի Նախա--գահին : Հոս հոն ալ ընդհարումներ կա--յին, գլխաւորաբար Քելպաջարի շրջանը :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 9 / 10)

ՄԱՀ ՆԿԱՐԻՉ ԷԼԻԲԵԿԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, 84 տարեկանին մահացած է ծանօթ նկարիչ Վաղարշակ Էլիբեկեան : Ծնած էր 1910-ին Թիֆլիս : Ունէր այդ քա--ղաքին թատրոններ ներկայացնող պաս--տառներ : Թաղումը կատարուած է Մա--յիս 8-ին, Նուպարաշէն :

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ 49-ԱՄԵԱԿ

Մայիս 9--ին Երեւանի Յաղթանակի ըզ--բօսայգիին մէջ հանդիսաւոր հանրահա--ւաք տեղի ունեցած է Բ. աշխարհա--մարտի եւ աշխատանքի վեթերաններուն մասնակցութեամբ : Ներկայ եղած են Խորհրդարանի նախագահ՝ Բ. Արարք--ցեան, փոխ -- նախագահ Գ. Ցարութիւն--եան, վարչապետ Հ. Բագրատեան, իսկ նախագահ Լ. Տէր -- Պետրոսեան շնոր--հաւորական ուղերձ յղած է Բ. աշխար--համարտին վեթերաններուն :

ԿԻՆ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Հայաստանի շուրջ 400 լրագրուհիներ--ը Մայիս 8-ին հիմնած են իրենց ակում--բը, Լրագրողներու Միութեան հովանիին տակ : Ակումբին նպատակն է կին լրագը--րողներու ուժերը համախմբել երկրին առջեւ ծառացած հարցերու լուծման մաս--նակից դառնալու համար : Ակումբին կըր--նան անդամակցիլ նաեւ Սփիւռքի լրա--գրողուհիները : Նախագահ ընտրուած է հեռատեսիլի ընկերութեան փոխ -- տնօ--րէն Ժաննա Ղոչիկեան :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Հայաստանի Ֆութպոլի Ազգային հա--ւաքականը Մայիս 8--ին մեկնած է Միաց--եալ -- Նահանգներ, երեք շաբաթուան ու--սումնամարզական հաւաքի մասնակցե--լու : Ընկերական հանդիպում կ'ունենայ Միացեալ -- Նահանգներու հաւաքակա--նին (Մայիս 15) եւ առաջատար ակումբ--ներէն Սալսայի հետ (Մայիս 21) : Հաւա--քականին մաս կը կազմեն 15 խաղացող--ներ Արարատէն, Շիրակէն, Հ. Մ. Ը. Մ.--էն, Բանանցէն, Կոտայքէն, Բա--սախէն եւ Հ.Մ.Մ.--էն : Գլխաւոր մարզիչն է Խաչատուր Մարգարով :

ՇԻՐԱԶԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Երեւանի Յ. Շիրազ վարժարանի սրա--հին մէջ, ուր խաչքար զետեղուած է պա--տերազմին զոհ հինգ նախկին աշակերտի յիշատակին, անոնց մայրերուն ներկա--յութեան գրական ցերեկոյթ մը տեղի ունեցած է, քերթողին ծննդեան 79-ամեա--կին առիթով : Արտասանուած են Շիրա--զէն ու Պ. Սեւակէն տողեր, երգուած են հայրենասիրական երգեր :

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Հայաստանի վիճակագրութեան պետա--կան վարչութեան տուեալներով, տարուան առաջին երեք ամսուան ընթացքին ծնած է 12 հազար երախայ, իսկ մահերու ընդ--հանուր թիւն է 6 հազար 600 : (?** ա--մուսնութիւն արձանագրուած է եւ 700--էն աւելի ամուսնալուծում :

ԵՐԵՒԱՆ -- ԹԻՖԼԻՍ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԿԸ ԲԱՆԻ

Խրամի գետին կամուրջին արկածէն ի վեր երկաթուղային երթեւեկը կանգ առած էր տասը օրէ ի վեր : Հայ եւ վը--րացի շինարարներ նորոգած են վնաս--ւած յենասիւնը ու երթեւեկը վերահաս--տատած ; Այդ ժամանակամիջոցին Հա--յաստանի բեռները, գլխաւորաբար հա--ցահատիկը եւ վառելիքը կը փոխադրուէին բեռնակառքերով մինչեւ Ալավերտի, ուրկէ հայկական երկաթուղիով կը հաս--նէին տարբեր շրջաններ ;

ԳԻՆԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Մայիս 10-էն եռապատիկ սղած է հացի գինը, քիլոկրամը 1.5 դրամէն բարձրա--նալով 4.5 դրամի. ելեկտրական փոխադ--րամիջոցներու -- ներառեալ մեթրօն -- գինն ալ 50 լումայէն բարձրացած է 4 դրամի : Աւելցած է նաեւ քաղաքներու հանրաշար--ժերուն ուղեվարձը :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ԳԻՒՄՐԻԻ ՄԷՋ

Մայիս 9--ին մէկ օրուան այցով մը Գիւմրի գացած է Ֆրանսայի դեսպանը Տիկին տը Հարթինկ. ան հանդիպում ու--նենալով քաղաքին գործադիր կոմիտէին նախագահ Միշա Վարդանեանի հետ, հե.

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ֆ. ՄԻԹԵՐԱՆ 13

Մայիս 10--ին, հեռատեսիլի Ա. եւ Բ. կայաններէն, երկու լրագրողներու հար--ցումներուն կը պատասխանէր նախագահ Ֆ. Միթերան նախագահական իր պաշ--տօնավարութեան 13--րդ տարեդարձին առթիւ : Շօշափեց բոլոր հարցերը, յա--ճախ առանց խորացնելու բայց միշտ «հին աղուէս»ի իր վարպետութեամբ, երբ կը նախընտրէ ուղղակի պատասխաններէ խուսափիլ : Իր հաշուեկշիռէն գոհ կը թուի, նուազ՝ կառավարութիւններէն, մանաւանդ՝ համակեցութեան եւ այս միջոցին բնաւ գոհ չէ Պալատիւրէն : Ար--տաքին ճակատի վրայ հարաւի Ափրիկէի գլուխը Մանտելայի ընտրութենէն շատ ուրախ է, մտահոգ է Ալժերիոյ կացութե--նէն, համաձայն է որ Պոսնիոյ 11 Ֆրան--սացիները պատանդներ են, բայց կողմ--նակից կը մնայ բանակցութեան : Ռուան--տայի ողբերգութիւնը կը հասկնայ, բայց Ֆրանսա չի կրնար ամէն տեղ հասնիլ, հարկ է որ դիմում ըլլայ : Ամէնէն կնճռոտ հարցը հիւլէական տարհամոզումն է (Պա--լատիւր եւ Լէոթար շատ համամիտ չեն հիւլէական փորձերու առկախման), բայց, ինք վճռական է, ցորչափ որոշումը իրեն կը պատկանի : Թափիի մասին կը շարու--նակէ դրական կարծիք ունենալ, կը շեշտէ որ քաղաքի լաւ նախարար մը եղած է (բայց, դաղտնի կը մնայ թէ ի՞նչ ըրած է...) : Կը խորհի որ գործազրկութիւնը կրնայ նուազիլ, ոչ՝ անհետանալ : Էլիզէի իր գրասենեակին մէջ, Ֆ. տը Կրոսուվրի անձնասպանութիւնը ցաւ պատճառած է, բայց չուզեր մեկնաբանել վայրին ընտ--րութեան պատճառը : Ի՞նչ կ'ուզէ որ գրուի իր շիրմաքարին վրայ, թերեւս Վիլի Պրանտի պէս՝ «Ըրի ինչ որ կրցայ», թէեւ ինք կը նախընտրէ. -- «Ըրի՝ ինչ որ խորհեցայ թէ պէտք է ընել», բայց, շատ կողմնակից չէ գերեզմանի արձանագրու--թիւն որոշելու : Ի վերջոյ, անխուսափե--լին՝ «լա՞ւ էք», «լաւ եմ» :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻ կազմեց իր կառավա--րութիւնը ուր մուտք կը գործեն Ազգ. Ջինակցութեան (Նոր -- Ֆաշիստ նկատ--ւած) հինգ անդամներ, նոյնիսկ եթէ կեն--սական նախարարութիւններու գլուխ չեն անցնիր ; Այսպէս իրենց կը տրուին Թըղ--թատարի (նաեւ փոխ -- վարչապետ), Փո--խադրութեանց, Մշակութային Բնչքերու, Գիւղատնտեսութեան եւ Շրջապատի նա--խարարութիւնները : Հիւսիսի լիկան ալ հինգ նախարարութիւն կը ստանայ, բայց շատ աւելի կարեւոր, ինչպէս՝ Ներքին նախարարութիւնը, պիւտճէն, բարենորո--գում, տնտեսութիւն եւ ճարտարարուեստ : Իր կուսակցութեան (Ֆորցա Իթալիա) Պերլուսքոնի վերապահած է Արտաքին նախարարութիւնը, Պաշտպանութիւնը, Շրջանային հարցերը, Արդարութիւնը, Առողջապահութիւնը : Միւս նախարարու--թիւնները կը շնորհուին փոքր կուսակ--ցութեանց ինչպէս նախկին Դեմօ -- քրիս--թիաններ, անկախներու կամ թեքնի--սիէններու : Կառավարութիւնը 25 անդամ ունի : Նոր - Ֆաշիստներու ներկայութիւ--նը, ի յառաջագունէ, կը խանգարէ շա--տեր, ինչպէս Ֆրանսան : Միթերան ալ չծածկեց իր մտահոգութիւնը (Մայիս 10, հեռատեսիլի հարցազրոյց) թէեւ ճշդեց որ Իտալացիք իրաւունքն ունին իրենց ընտրութիւններն ընելու եւ թէ այդ կու--սակցութիւնը մեծամասնութիւն չի ներ--կայացներ եւ ուրեմն չի կրնար ուղղու--թիւն տալ Իտալիոյ քաղաքականութեան : Մնաց որ, իր առաջին եօթնամեակին սկիզբը, Միթերանի նշանակած վարչա--պետը չորս համայնավար նախարար--ներ ունէր եւ ոչ ոք ըսելիք գտաւ : Նոր -- Ֆաշիստներու պարագլուխն ալ Ճանֆը--րանքօ Ֆինի իր կուսակցութեան այս մուտքին առթիւ յայտարարեց. -- «Իտա--լիա, վերջապէ՛ս, եւրոպական եւ արեւ--մըտեան ժողովրդապետութիւն մըն էր որու օրինաւորութիւնը կուգայ միայն ինքնիշխան ժողովուրդին ազատ ընտ--րութենէն եւ ոչ թէ այլեւս կուսակ--ցութիւններէն» : Ֆրանսայի Մշակոյթի նախկին նախարար՝ Ժէք Լանկ «անպատ--ւութիւն» որակեց այս նոր Ֆաշիստներու մուտքը եւ կոչ կ'ընէ որ «պոյքոթի են--թարկուին պահպանելու համար ժողո--վըրդավարութեան լիութիւնը Եւրոպայի մէջ»... :

ԿԻՊՐՈՍԻ Թրքական բաժնին նախագահը յայտնած է թէ եթէ Յունաստան կղզին որպէս Կիպրոսի Հանրապետութիւն ներ--կայացնելով շարունակէ ջանք թափել Եւ--րոպական Միութեան անդամ դարձնելու, իրենք ալ բանակցութիւններուն վերջ տա--լով կը միանան Թուրքիոյ : Տէնքթաշ ամ--բաստանած է նաեւ ՄԱԿ-ի ընդհ. քար--տուղարը որ բանակցութիւններու ընթաց--քին միշտ զօրավիգ կը կանգնի յունական կողմին, պատճառ ըլլալով որ հանդի--պումները ապարդիւն մնան :

ԱՆԴԱՐԱՅԻ անհանդստութիւն կը պատ--ճառեն Իրաքի հիւսիսային շրջանին մէջ քրտական ուժերու միջեւ ծագած բախում--ները : Անոնք շարունակուելու պարագա--յին, կրնան իրաքեան կամ իրանեան ու--ժերու միջամտութեան դուռ բանալ, ինչ որ անընդունելի միջամտութիւն է Անգա--րայի համար :

ՉԵՐՆՈԲԻԼԻ հիւլէական կեդրոնին աղէ--տը 15 միլիոն անձի մահուան պատճառ պիտի ըլլայ գալիք տասը տարիներու ընթացքին, յայտարարած է ռուս մաս--նագէտ մը՝ Շերնուսենկօ :

ՄԻԱՑԵԱԼ -- ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ոճրային պատմութեան մեծագոյն մարդասպանին՝ Ճոն Ուէյն Կէսիի մահապատիժը գոր--ծադրուեցաւ Մայիս 10--ին : Այս հոպիտը 33 երիտասարդ տղայ սպաննած է բռնա--բարելէ եւ չարչարելէ ետք : 14 տարի է բանտն է եւ այդ ժամանակաշրջանին «հե--րոս»ի կերպար ալ առած է, տասնեակ -- հազարաւոր նամակներ ստացած է, գիր--քեր ալ գրուած են իր վրայ, եւլն., եւլն. :

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի, Մայիս 12 (Ուրբաթ՝ Մայիս 13-ի թիւ) : Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ -- Կիրակի, Մայիս 14 / 15 :

MOSCOU ARBITRE LE CONFLIT DU HAUT-KARABAGH

par GERARD CHALIAND

ԽՄԲ. – Ժերար Շալեանը զոր ծանօթացնելու հարկ չկայ, նոր վերադարձաւ Արցախէն, ուր մնաց 12 օր: «Յառաջ»ին տրամադրեց իր այս յօդուածը, որ լոյս պէտք է տեսնէ «Ֆիկառօ»ի մէջ, բայց յապաւումներով: Ստորեւ՝ ամբողջական բնագիրը:

La maison s'est effondrée sous l'effet de la bombe. Les décombres sont au niveau de la cave, les débris des deux étages et du toit forment un magma gris dont émergent ici et là les morceaux de ferraille. Au fond du trou, quelque part, gisent trois cadavres: une mère et ses deux enfants. La grue déblaie les pans de mur tandis que des hommes s'affairent à enlever tout ce qui peut se ramasser. L'espoir pourtant que quelqu'un soit vivant est plus que ténu. Les corps doivent être broyés. Autour, il y a foule. Des vieilles femmes vêtues de noir se lamentent à voix haute. Selon cette façon traditionnelle qui va de la Corse à l'Iran. Douleur démonstrative. Mais les douleurs discrètes sont-elles plus intenses? Les cultures —comme les époques— pleurent à leur façon. En surplomb, d'autres maisons, intactes avec cependant dans le jardin deux bombes qui n'ont pas éclaté. Un SU.24 a déjoué à basse altitude la défense aérienne et a largué ses bombes sur Stepanakert, la capitale du Haut-Karabagh, région autonome de l'Azerbaïdjan peuplée en grande majorité d'Arméniens qui s'est proclamée indépendante en décembre 1991. Depuis, c'est la guerre. En marge du conflit dans l'ex-Yougoslavie qui est au centre des préoccupations internationales, celui suscité par la question du Haut-Karabagh est sans nul doute le plus intense qui se livre actuellement dans le monde.

Tandis que le soir tombe et qu'on rassure les familles vivant à proximité des bombes non éclatées, on n'a toujours pas retrouvé les corps des disparus. Seulement un bras d'enfant que des hommes enveloppent d'un linge pour le dissimuler à la foule.

Stepanakert se trouve dans une cuvette et, avec un peu moins de 700 mètres, elle est peut-être le lieu le moins élevé d'une région alpestre qui s'étage surtout de 1000 à 3700 mètres. La ville est tracée de rues droites en son centre et gagne, à la périphérie toute proche davantage de fantaisie. De très nombreux bâtiments sont éventrés ou ont des toits absents, des fenêtres donnant sur le vide. Tout indique qu'on a été sévèrement pilloné. Moins par l'aviation que par l'artillerie lorsque, de Chouchi qui domine de ses quelque 1 200 mètres la cuvette de la capitale, les forces azéries ont tenu Stepanakert sous le feu durant 5 mois, de décembre 1991 à mai 1992.

Bombardements quotidiens dont la ville, deux ans après, ne s'est que mal remise malgré des efforts de rénovations freinés par le manque de ressources. Au début de mai 1992, la nourriture se faisait rare et la situation devenait désespérée lorsque les autorités du Haut-Karabagh décidèrent de jouer le tout pour le tout. Chouchi est une citadelle naturelle, autrefois capitale arménienne puis devenue à une période récente surtout azérie comme en témoignent les deux églises arméniennes, la mosquée et les quartiers à l'architecture musulmane. Imprenable par l'unique route qui y mène compte tenu de la supériorité de l'artillerie azérie, Chouchi est adossée à un canyon d'environ 500 mètres où les Azéris n'avaient guère concentré de forces. Une centaine de volontaires arméniens escaladèrent en deux points les rochers du précipice —ascension de trente-six heures à la faveur de nuits de pleine lune— et l'assaut fut donné à l'aube du 9 mai 1992 en liaison avec les tanks montant de Stepanakert par la route. La surprise créa la panique auprès des troupes relativement mal aguerries et renversa la situation. Deux semaines plus tard, les forces arméniennes contrôlaient le corridor de Latchine —long d'une quinzaine de kilomètres— qui sépare la République d'Arménie de la région du Haut-Karabagh, peuplée de 75% d'Arméniens au début de 1988, à l'époque où le calme régnait encore dans l'Union soviétique de M. Gorbatchev.

En ville, aujourd'hui, en dehors de bombardements éventuels —deux en dix jours sur la capitale, une demi-douzaine sur des villages au cours du même laps de temps— la situation, comme le disent les habitants en utilisant un mot russe droit venu du français, est «normale». C'est-à-dire qu'il y a toute la journée de l'électricité contrairement à Erevan, capitale de la République d'Arménie où le blocus généralisé imposé par l'Azerbaïdjan a valu un troisième hiver sans chauffage. Très peu de voitures, l'essence étant extrêmement rare. On marche à pied dans une ville aux dimensions modestes. Quelques rares abris anti-aériens d'ailleurs guère utilisés. On n'est pas au Nord-Vietnam à l'époque de l'escalade aérienne américaine où les vagues de B 52 avaient obligé à la dispersion hors des villes et à l'aménagement d'abris souterrains et même de trous individuels. Mais les écoles de Stepanakert sont fermées depuis plusieurs jours par crainte qu'une des bombes n'atteigne un établissement d'enseignement. Au Nord-Vietnam, les classes continuaient malgré la fréquence et l'intensité des bombardements parce qu'on avait creusé des abris profonds dans lesquels les enfants se glissaient lors des alertes. Autres traditions. Ici, on n'a jamais dû creuser de digues pour survivre aux crues du fleuve. La montagne se prête moins aux travaux collectifs qu'aux embuscades et aux exploits individuels. La prise de Chouchi rendue possible par deux commandos d'une cinquantaine d'hommes chacun est déjà, pour le Caucase, un bel exemple de cohésion.

Pourtant, si l'on veut économiser des vies, il faudra bien en venir à creuser des abris. Le second bombardement de Stepanakert, par un SU. 24 azéri, n'a fait, ce matin d'avril vers 7 heures, que trois morts. Mais les deux bombes sont tombées à moins de dix mètres d'un immeuble où vivent environ quatre cents personnes. Une fois les avions au-dessus de la cuvette de la capitale, les chances de tuer en masse sont grandes. Du côté des Arméniens du Haut-Karabagh, on ne dispose pas d'aviation et on affirme être opposé à une politique de terreur visant les populations civiles. Les Azéris répondraient volontiers qu'ils ont, comme conséquence de la guerre, d'un demi-million à un million de réfugiés (les chiffres sont le cauchemar de l'enquêteur dans un conflit aux versions contradictoires) chassés de leurs terres par la panique. Et les Arméniens du Haut-Karabagh évoqueraient les pogroms commis dans les villes d'Azebaïdjan entre 1988 et 1990 et la politique de dépopulation menée en 1990 qui fit fuir plusieurs centaines de milliers d'Arméniens, et la violence initialement utilisée par les Azéris afin de chasser tous les Arméniens du Haut-Karabagh.

Les origines du conflit

Sans remonter aux antagonismes arméno-azéris de 1905 ou de 1920, les rapports entre les deux communautés durant la période soviétique n'étaient pas franchement hostiles bien qu'empreints de réciproques restrictions. Mais l'Etat était azerbaïdjanais et les Arméniens représentaient, depuis la formation du Caucase soviétique en 1920, des minorités en Azerbaïdjan, même si, en 1923, ils formaient une minorité territoriale de plus de 95% au Haut-Karabagh.

Selon la politique d'empire fondée sur le diviser pour régner, le Haut-Karabagh, arménien de population, séparé par 15 km. de l'Arménie, était placé sous administration azerbaïdjanaise tandis que le Nakhitchevan, surtout peuplé d'Azéris, était séparé de l'Azerbaïdjan par une province arménienne. En soixante-dix de régime soviétique, la population arménienne du Nakhitchevan tombait de quelque 25% à zéro et celle du Haut-Karabagh de 95 à 75%.

Le souci de M. Gorbatchev n'était pas de résoudre les contradictions nationales de l'empire masquées par le baillon soviétique. Le titisme, lui aussi, s'abritant derrière une explication de l'histoire théoriquement fondée sur la lutte des classes, avait longtemps contenu les antagonismes nationaux. L'idéologie qui offrait pour modèle l'homme soviétique ou le citoyen yougoslave avait même permis en ville des mariages entre Arméniens et Azéris par exemple ou entre Croates et Serbes. Les enfants héritaient de la religion du père. Mais, avec l'agonie du système soviétique et communiste en Europe, la question nationale —parfois renforcée par des différences religieuses— revient à la surface avec d'autant plus de force dans les zones de fracture où les empires naguère se sont heurtés: Austro-hongrois et Ottomans, Russes et musulmans, Ottomans ou Iranians.

Pouvant peut-être tout régler au début de 1988 entre les revendications des Arméniens du Haut-Karabagh et l'Etat azéri, M. Gorbatchev ne fit d'abord rien. Puis il arbitra en faveur de l'Azerbaïdjan alors tenu par un gouvernement communiste contre une politique que soutenait le président élu et non-communiste de l'Arménie, Levon Ter-Petrossian.

Aux revendications pacifiques des Arméniens demandant le rattachement du Haut-Karabagh à l'Arménie répondent en février 1988 les pogroms qui font des dizaines de victimes arméniennes parmi la population de Soumgaït, une des villes importantes d'Azerbaïdjan: Ils sont suivis par ceux de Kirovabad l'année suivante et ceux de Bakou au début de 1990. Les quelque 400.000 Arméniens qui vivaient en Azerbaïdjan, surtout dans les grandes villes, fuient le pays. Un exode similaire pousse les 170.000 Azéris qui vivaient jusque-là en Arménie vers l'Azerbaïdjan. Les nationalismes s'exacerbent. En août 1990, l'armée soviétique qui, à ce moment-là, soutient l'Azerbaïdjan où règne un pouvoir communiste, participe à des opérations militaires avec des éléments armés azéris et fait fuir quelque 15.000 à 20.000 villageois arméniens vivant au nord du Haut-Karabagh.

Pendant ce temps, au sein de ce qui est encore l'URSS, l'Arménie et le Haut-Karabagh demandent non pas une modification des frontières internationales, mais un changement administratif dans le cadre de l'Union soviétique. Au printemps 1991, les événements se précipitent. La militarisation du conflit s'engage par l'occupation du nord du Haut-Karabagh par les forces azéries, dans la région de Chahoumian, tandis que les Arméniens fuient vers l'Arménie.

Depuis le putsch avorté d'août 1991 à Moscou, tout le système soviétique se délite. La situation politique en URSS devient chaotique et, plus particulièrement au Caucase. En août 1991, l'Azerbaïdjan se proclame indépendant. Au début de septembre, le Haut-Karaagh manifeste sa volonté de ne plus faire partie de l'Azerbaïdjan et proclame à son tour son indépendance. Au début de décembre 1991, un référendum tenu au Haut-Karabagh confirme la volonté d'indépendance des populations arméniennes de cette région. Bientôt, en décembre, l'URSS cesse d'exister.

Les phases de l'affrontement

Tout désormais est en place pour l'affrontement. La volonté des Arméniens du Haut-Karabagh de cesser d'être partie intégrante de l'Azerbaïdjan. Le refus des Azéris d'abandonner un pouce de territoire qui est juridiquement le leur, d'autant plus qu'après la proclamation de l'indépendance du Haut-Karabagh, tout statut particulier leur a été supprimé à Bakou. L'Arménie soutient diplomatiquement le droit à l'autodétermination des Arméniens du Haut-Karabagh et fournit une assistance logistique et des volontaires. Des deux côtés, on se plaint de l'exode forcé des siens et on accuse l'autre d'exactions dont certaines sont malheureusement réelles.

La guerre, à partir de là, connaît quatre phases.

Une offensive azérie vers le sud jusqu'à Chouchi à partir d'où Stepanakert est bombardée durant des mois —de décembre 1991 à mai 1992. Les Arméniens contre-attaquent en février (prise de Khodjali d'où l'unique aéroport du pays était bombardé) et surtout en mai avec l'audacieuse prise de Chouchi et le contrôle du corridor de Latchine qui permet d'être relié à l'Arménie.

La seconde phase a lieu au cours de l'été 1992. Une importante offensive azérie —appuyée selon diverses sources par des moudjahiddins afghans et des mercenaires ukrainiens et russes en petit nombre— occupe en quelques mois près de la moitié des 4.300 km² du Haut-Karabagh. La situation est des plus difficiles mais la population arménienne ne fuit pas. Ceux qui désirent partir sont déjà partis. Le Haut-Karabagh se flatte d'avoir la fibre épique et l'on rappelle volontiers que cette modeste région eut au cours de la Seconde Guerre mondiale plus de vingt «héros de l'Union soviétique», distinction exceptionnelle, et davantage de généraux que tout l'Azerbaïdjan. Bref, avec l'aide de la logistique de la République arménienne où l'on n'entend pas avoir un second massacre des Arméniens après le génocide de 1915, les troupes du Karabagh, entraînées, organisées, coiffées d'un Conseil suprême de défense, contre-attaquent.

La contre-attaque arménienne représente la troisième étape de la guerre d'octobre 1992 à septembre 1993 et porte les forces arméniennes à non seulement libérer la plus grande partie du Haut-Karabagh mais encore à occuper tout en provoquant la fuite des populations azéries une partie du territoire azerbaïdjanais, soit environ 5.500 km² (l'Azerbaïdjan a 86.500 km²).

Cette politique agressive est dictée selon les autorités du Haut-Karabagh par un souci défensif: réduire, compte tenu de la modestie démographique (100.000 habitants peut-être du Haut-Karabagh, contre un Etat fort de plus de 7,5 millions d'habitants même si l'Arménie fournit un modeste soutien) le front militaire a quelque 120 km. au lieu du double. L'Azerbaïdjan se plaint, à juste titre, du nombre des réfugiés suscités par l'extension du conflit: peut-être deux cent cinquante à trois cent mille réfugiés s'ajoutent á ceux qui ont fui l'Arménie, portant le total à un minimum de 500.000. Quant aux Arméniens du Haut-Karabagh, ils veulent survivre et ne pas quitter des terres qu'ils peuplent de façon majoritaire depuis des temps à leurs yeux immémoriaux.

La quatrième phase du conflit est en cours. Après l'élimination du Président Eltchibey en juillet 1993, indirectement évincé du pouvoir par Moscou pour avoir une sympathie excessive aux yeux des Russes pour la Turquie, la situation est prise en main par M. Aliev, cinquième président de l'Azerbaïdjan en six ans. La contre-offensive azérie se déploie à partir de septembre 1993 et fait durement saigner les forces arméniennes au cours de l'hiver mais ne parvient pas à remporter de succès notable. Ces tentatives de percée continuent aujoud'hui notamment sur le front Est tandis que les forces arméniennes tendent à contre-attaquer en direction du nord-est, dans une partie du Haut-Karabagh toujours tenue par les troupes azéries.

(A suivre)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԳՐԱՔՆՆԵ՞Լ ՇԷՅՔՍՓԻՐԸ

Անգլիոյ Լից քաղաքին մէջ, անցեալ ամիս, Թատրոնի պատմութեան մէջ տեղ ունենալու արժանի անսովոր պատահար մը տեղի ունեցաւ: Հրեայ համայնքէն 70 անձնաւորութիւններ, Թատրոնի մը տնօրէնուհիին մը բողոք յայտնելու գացին որովհետեւ ան որոշած էր բեմադրել Շէյքսփիրի «Վենետիկի վաճառականը»: Երկու ժամուան վիճաբանութեան ընթացքին, նիւթը աստուածաբանութենէն մինչեւ ամենէն անհեթեթ աւտայայտութիւններու աւընչուեցաւ. պահ մըն ալ ներկայ թելչներ հարց տուին թէ կարելի էր որ մարդ չարունակէր ապրիլ իր կուրծքէն քլ. մը միս կտրել - հանուելէ ետք:

Լիցի տնօրէնուհին միակը չէ որ հարկադրուած է արդարացնել Շէյքսփիրի մէկ թատերախաղը բեմադրելու իր որոշումը: Լոնտոնի «Ռոյըլ Շէյքսփիր քոմփանի»ն եւս նոյն հարցը ունեցաւ, որոշած ըլլալով նոյն թատերգութիւնը բեմադրել: Անվիջապէս, օրաթերթի մը մշակութային էջին մէջ, հրեայ թատերագիր մը ամբաստանեց բեմադրիչը, թէ «կը քաջալերէ հակասեմականութիւնը»:

Այս երկու ձեռնարկներով ծագեցաւ մշակութային աննախադէպ խնդիր մը: Շէյքսփիրի թատերգութիւնը պէտք էր դիտե՞լ գրական գլուխ - գործոցներու ցանկէն: Ու ան ալ ցեղապաշտութեա՞ն պատճառաբանութեամբ:

Ծանօթ է որ յիշեալ թատերգութեան գլխաւոր հերոսը հրեայ վաշխառու Շայլոքն է. ան կուգայ երիտասարդ յաճախորդի մը կուրծքէն քլ. մը միս կտրելու, ինչպէս կը հրահանգէ իրենց ստորագրած պայմանագիրը, փոխառութիւնը որոշեալ ժամանակամիջոցին չհատուցուելու պարագային: Այս անմարդկային պարտքն է որ Հրեաներու արժանապատուութիւնը կը վիրաւորէ, որպէս բարոյապէս անարգուած տարր:

Մամուլի մարդ ու գրագէտ Ֆրանսէն Գոհէն կ՚առաջարկէ վիճարկում մը բանալ հարցին մասին: Ան կ՚ըսէ թէ կարելի չէ խուսափիլ բառերէն ու այդ գործը գիրենք կը վրդովէ իր հակասեմական էջերով: Միւս կողմէ, բեմադրիչներու մեծ մասը որ բեմադրած է գործը, ինչպէս Սըր Փիթըր Հալ որ ծագումով հրեայ Տասթին Հոֆմանը ունեցած էր որպէս Շայլոք, կը յայտարարեն թէ հակասեմական ոչինչ կայ հոն: Թէեւ պէտք է ընդունիլ որ պարտքը վճարելու անկարող երիտասարդի մը մարմնէն քլ. մը միս կտրելու պատրաստութեան մատնուած Շայլոք մը որ իր դանակը կը սրէ բեմին վրայ, արիւնական հանրութեան մը անմարդկային ու չար կը թուի:

Երկու բեմադրիչներէն մէկուն Շայլոքը վերջերս ըսած է թէ Շէյքսփիրի նպատակը բացայայտ է. ան կ՚ուզէ հասկցնել թէ անարդը հոմանիշ է Հրեայի. մինչդեռ, այսօր, Ողջակիզումէն ետք, կարելի չէ այն ձեւով վարուիլ որպէս թէ ոչինչ պատահած է:

Հրեայ թատերագիր Արնոլտ Ուէսքըր դէմ է ամէն տեսակ գրաքննութեան. կը պաշտպանէ այն թէզը թէ գործը պէտք է բեմադրուի, սակայն, պէտք է նաեւ ընդունիլ որ հակասեմական է ան, եթէ ոչ իր նպատակով, գոնէ առնուազն իր գործած տպաւորութեամբ:

Դիպուածը այնպէս ըրած է որ թատերգութիւնը արգիլականացնող գլխաւոր տարրը Լիցի բեմադրութեան մէջ սուր հեղնանքի մը յանգած է: Թատերգութեան կին հերոսը որ դատարանի տեսարանին մէջ իբրեւ փաստաբան ծպտուելով կը վարկաբեկէ Շայլոքը, իր սենեակին մէջ ունի մահացած հօրը դիմանկարը: Ատիկա աւընչուած է այն գաղափարին որ երիտասարդուհին հօրը յիշատակին առջեւ իր կարողութիւնը փաստելու նպատակով որպէս փաստաբան դատարան կը ներկայանայ: Ներկայացումին մէջ, անոր սենեակը զետեղուած դիմանկարը Արդարադատութեան բարձրագոյն ատեանի Նախագահ Լորտ Թէյլըրի կը պատկանի, ու Լորտ Թէյլըր հրեայ է...:

ՔԱՂՀԱՆ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 79-րդ տարելիցը ոգեկոչուեցաւ մասնաւոր կարեւորութեամբ Կիպրոսի մայրաքաղաք Նիկոսիոյ մէջ:

Նախապէս Յանձնախումբի կողմէ պատրաստուած ծրագրի համաձայն, Շաբաթ, Ապրիլ 23-ի առաւօտեան չօշափելի թիւով երիտասարդ - երիտասարդուհիներ խումբովին ներկայացան քաղաքի կեդրոնական հիւանդանոցը մարդասիրական վեհանձն ժեստով արեան տուչութիւն կատարելու:

Հիւանդանոցի մուտքին, խումբը դիմաւորուեցաւ կղզիս Առողջապահութեան նախարար՝ Մանոլիս Խրիստոֆիտիսի կողմէ: Երախտիքի, շնորհակալութեան եւ գնահատութեան խօսքեր փոխանակուեցան Նախարարի եւ խումբի պատասխանատուութիւնը վարող Թեմիս Կաթողիկոսական Փոխանորդ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեանի միջեւ:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 8-ին Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ շրջափակի մէջ կանգնած Նահատակաց Յուշարձանի շուրջ տեղի ունեցաւ աւանդական Հսկումի արարողութիւն, որ սկսաւ Նահատակաց յիշատակին հոգեհանգստեան աղօթքով: Կրօնական այս կարճ եւ յուզիչ պատշաճի բաժինէն ետք Յուշարձանի պատուանդանին հնչեց Յ. Շիրազի Տանթէական Առասպելի մէկ հատուածը կատարողութեամբ Տիկին Ա. Բէշիշեանի եւ Ռ. Սեւակի «Վերժին Սերմնացանը» կատարողութեամբ Տիկին Է. Մահտեսեանի:

Հսկումի առիթով խօսք առնողն եղաւ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեան, որ ի միջի այլոց, նշելէ ետք դարաւոր թշնամիի դեռ եւս լուռ եւ խաւարի մէջ տարած աւերիչ աշխատանքներուն մասին, մասնաւոր կարեւորութեամբ շեշտ դրաւ մերօրեայ ազգային անկախութեան ախտադին վիճակի վրայ, գգաստութեան հրաւիրելով հանրութիւնը, բայց մանաւանդ նոր սերունդը:

Իր խօսքէն ետք ազգային մարմիններու ներկայացուցիչները առանձին - առանձին ծաղկեպսակներ զետեղեցին Յուշարձանի պատուանդանին, որուն հետեւեցաւ ամբողջ ժողովուրդը եւ անհատական ծաղկադրումի արարողութիւնը:

Կիրակի Ապրիլ 24, առաւօտեան ժամը 9-ին Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատոյց Թեմիս Կաթողիկոսական Փոխանորդ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեան: Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Հայրապետ Թորոսեանի: Պատարագէն ետք տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ:

Յետ եկեղեցական արարողութեանց առաւօտեան ժամը 11.30-ին Ֆալքոն վարժարանի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցաւ աշխարհիկ տօնակատարութիւն, հովանաւորութեամբ՝ կիպրական հանրապետութեան Խորհրդարանի Նախագահ Պ. Ալէքսիս Ղալանոսի: Բացի հայ ժողովուրդէն, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներէն եւ այլ երեւելիներէն, հանդէսը իրենց ներկայութեամբ կը պատուէին նաեւ նախարարներ եւ յոյն քաղաքական կուսակցութեան ներկայացուցիչներ:

Հանդիսութիւնը սկսաւ բարի գալստեան խօսքովը Պետութեան մօտ հայ համայնքի ներկայացուցիչ Արամ Գալայճեանի (որ առողջապական պատճառով կը բացակայէր) յունարէն, զոր կարդաց Մասիս Տէր - Բարթող: Ապա հրաւիրեց օրուան հանդիսութիւնը հովանաւորող Խորհրդարանի Նախագահ Ա. Ղալանոսը իր յաւուր պատշաճի խօսք ուղղելու ներկաներուն: Նախագահը մասնաւոր կարեւորութեամբ շեշտեց հայ եւ յոյն ժողովուրդի դարաւոր կապը և կրած դառն վիճակը հասարակաց թշնամիի, Թուրքին կողմէ: Իր խօսքի մէջ ան անհուն գոհունակութեամբ եւ հպարտութեամբ շեշտեց Հայոց անընկուն կամքը, որ այս օրերուն հրաշքներու համազօր արդիւնքներ կ՚ապահովէ Արցախի մէջ իր երիտասարդ սերունդի գերբնական զոհողութեան շնորհիւ: Ան իր խօսքը եզրափակեց մաղթելով, որ հայ եւ յոյն ժողովուրդի պայքարը չարունակուի եւ յաղթանակով պսակուի:

Ապա բեմ բարձրացաւ Տիգրան Որբերեան որ հայերէն իր խօսքով ողջունեց ներկաները, մասնակի վերլուծեց օրուան խորհուրդը եւ ոգեկոչեց մեր Նահատակներու յիշատակը:

Բեմը լեցուած է արդէն Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ երգչախումբի անդամներով, որոնք ղեկավար Հ. Թորոսեանի առաջնորդութեամբ կը կատարեն «Մաղթերգ Նահատակաց» եւ «Վուշ -- վուշ» կտորները:

Պատշաճ եւ համառօտ ներկայացումէ մը ետք բեմ կը հրաւիրուէր օրուան բանախօս Կարապետ Գալֆայեան, որ Ապրիլեան տօնակատարութեան Յանձնախումբի մասնաւոր հրաւէրով Սելանիկէն ժամանած է:

Բանախօսը (յունարէն) իր խօսքով եւ ազգային ոգիով խորապէս տպաւորեց ներկաները: Ռ. Սարոյեանի «Պիտի ուզէի տեսնել որեւէ ուժ այս աշխարհի վրայ, որ պիտի փորձէր այս ցեղը ոչնչացնել...» բառերով սկսելով Թուրք տուաւ իր մտածումներուն եւ իր վճռական շեշտով ազդեց հանդիսականներուն վրայ:

Այս անգամ բեմ կը բարձրանան Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան երգչախումբի ուսանողները եւ յաջորդաբար կը հնչեցնեն «Հիմի՞ էլ լռենք», «Գաղթնի Քնար» եւ «Հայրենիք Վան» կտորները ղեկավարութեամբ՝ Սեպուհ Աբգարեանի:

Հանդէսի աւարտին կարդացուեցան բռնագրաւեալ Ֆամակուսթա քաղաքի քաղաքապետի այս առիթով մասնաւոր ուղարկուած հեռագիրը եւ յանուն կիպրահայ գաղութի նոյն առիթով քուէարկած բանաձեւը, ապա ղրկուելու համար մեծ պետութեանց, մարդկային իրաւանց պաշտպան կազմակերպութեանց եւ դանազան միջազգային եկեղեցական խորհուրդներու:

Յաջորդ երկու օրերուն յարգելի բանախօսը Ապրիլեան եւ Արցախի Օժանդակութեան յանձնախումբերու ներկայացուցիչներու ընկերակցութեամբ այցելեց յաջորդաբար Կիպրոսի Խորհրդարանի Նախագահ Ալէքսիս Ղալանոսին, Հանրապետութեան նախագահ Կլաֆքոս Քլիրիտիսին, նախկին նախագահներէն Սփիրոս Քիփրիանուին եւ կիպրական բանակի ընդհանուր հրամանատարին շնորհակալութեան ղզացումներով եւ բոլոր առիթներով ալ արծարծեց հայ - յոյն եղբայրակցութեան ոգիի եւ համագործակցութեան հնարաւորութիւնները բազմապատկելու կարելիութիւնները:

Ան աղուարար երեկոյ մը տրամադրեց հայ համայնքին եւ ելոյթ ունեցաւ «Հայրենիք -- Սփիւռք եւ մերօրեայ վիճակը» նիւթին շուրջ:

ԿԻՊՐԱՀԱՅ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Մեծն Եղեռնի 79-րդ տարելիցին առիթով համայն հայութիւնը, աշխարհի չորս ծագերուն, անգամ մը եւս հաւաքականօրէն ծունկի եկաւ իր մէկուկէս միլիոն նահատակներու մասունքացեալ յիշատակին առջեւ: Աշխարհով մէկ ցանուցրիւ հայ ժողովուրդը իր բոլոր կայքերուն, իր բոլոր գաղթօճախներուն մէջ Ապրիլեան Նահատակներու յուշարձաններ կառուցեց ո՛չ թէ իբրեւ թաղման գերեզմանաքար անոնց, այլ որպէս արշալուսուող յարութիւն եւ վերածնունդ համայն հայութեան:

Նոյն տեսլականով այս տարի եւս Ապրիլ 24-ը ոգեշնչող հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ երկու օրերու վրայ երկարաձգուած:

Շաբաթ երեկոյ Հսկում կատարուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր տեւողութեամբ եւ կազմակերպութեամբ Հայ Երիտասարդական -- Ուսանողական Միութեանց:

Նահատակներու յիշատակին Անթիլիասի Մայր Տաճարին մէջ Սուրբ եւ անմահ պատարագ մատուցուեցաւ եւ առաւօտեան կանուխ ժամերուն Մայր Տաճարն ու Կաթողիկոսարանիս շրջափակը սկսան լեցուիլ հայ ժողովուրդի ղաւակներով:

Պատարագիչն էր Միաբանութեանս աւագագոյն անդամներէն Ղեւոնդ Արք. Ձէպէյեան: «Հաւատամք»ի պահուն, Հայրապետը միաբանական թափօրով մուտք գործեց եկեղեցին եւ հանդիսապետեց հոգեպարար արարողութեան: Եկեղեցւոյ դասին մէջ տեղ գրաւած էին Հայաստանի Հանրապետութեան գործավար Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մելքոնեան, Պետական երեսփոխան Պր. Սուրէն Խանամիրեան եւ Յուշարձան Մատրան վերակառուցման բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Պիւլիքեան:

Պատարագի աւարտին, ժողովրդային բազմութեան մէջէն, սկաուտական շարքերով, Հայրապետն ու Միաբանութիւնը առաջնորդուեցան վերանորոգեան եւ բարեզարդեալ Յուշարձան Մատրան առջեւ, հոգեհանգստեան արարողութիւնը կատարելու:

Յուշարձան Մատուռին վերանորոգութենէն ետք առաջին Ապրիլ 24-ն էր որ կը կատարուէր Անթիլիասի մէջ: Ներկայ ժողովուրդը եկեղեցական արարողութեանց եւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր արարողութենէն ետք առիթ ունեցաւ մտնելու մատուռ եւ տեսնելու պայծառացեալ Յուշարձանը, որ Նահատակներու ընծայուած ըլլալէ առաւել յարգանք մը եղաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ անոր ընդմէջէն համայն հայ ժողովուրդին կողմէ, վերջին այս շրջանին:

Մատրան կամարաւոր պատուանդանէն Գարեգին Բ. իր պատգամը ուղղեց ներկայ ժողովուրդին, շեշտելով աւելի գիտակցօրէն մօտենալ Ապրիլ 24-ին, մոռնալ անձնական հանդիսութը, զոհողութեան օրինակը նահատակներէն առնելով միշտ:

Հայրապետական պատգամէն ետք, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի փողերախումբի նուագի համաչափ կշռոյթով, լիբանանահայ բոլոր Միութեանց եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները ծաղկեպսակ զետեղեցին Յուշարձանին առջեւ:

Ժողովրդային բազմութեան մէջ, արիներ, արենոյշներ եւ գայլիկներ սկաուտական տողանցք կատարեցին Մայրավանքէն ներս, ի ներկայութեան Գարեգին Բ.ի, որ Վեհարանի իր պատշգամէն կը դիտէր անոնց կանոնաւոր շարքերը: Անակնկալ մը եղաւ ժողովուրդին, երբ Կաթողիկոսը ներկայացուց Նահատակ գրագէտ Ռուբէն Սեւակի աղջիկը՝ Շամիրամ Սեւակը, որ հիւրաբար Պէյրութ կը գտնուէր Ֆրանսայէն եկած ըլլալով եւ որ իր կողքին կանգնած արցունքոտ աչքերով կը դիտէր չմեռնող ժողովուրդը:

Գարեգին Բ.ի «Պահպանիչ»ով վերջ գտաւ օրուան յուշահանդէսը, որ ամէնօրեայ յուշ է Հայուն համար, նման այն գանգի ոզանջին, որ Յուշարձան մատուռին մէջէն երեք վայրկեանը անգամ մը, երեք զարկով կը յուշէ Եղեռնը:

ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂ. ՋԻՖԹՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապերու եւ համագործակցութեան ընկերակցութեան մէջ սատեղծուած է «Հայաստան - Իտալիա» միութիւնը, որու նախագահ ընտրուած է Երեւանի համալսարանի դասախօս Ա. Պապոյեան: Այս միութեան դերը կարեւոր հանգամանք կը ստանայ, տրուած ըլլալով որ Իտալիոյ եւ Հայաստանի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ դեռ գոյութիւն չունին:

Ստեղծուած է նաեւ «Լիբանան -- Հայաստան» միութիւն մը, որու նախագահն է երգահան Վ. Պալեան:

ԲԱՐԵՐԱՐՈՒՀԻԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մանկատուներու Հիմնադրամի տնօրէնուհի՝ Ժենիա Այտինեան -- Ռեզայէն (Միացեալ - Նահանգներ) այցելած է Կամոյի մանկատունը, ուր բացուած է գորգագործութեան փոքր աշխատանոց մը, նպատակ ունենալով սաներուն սորվեցնել գորգ հիւսելու արհեստը: Ան հանդիպումներ ունեցած է նաեւ Կամոյի ուսանողներուն հետ, որոնցմէ լաւագոյններուն կրթաթոշակներ սահմանուած է Հիմնադրամին կողմէ:

Ապրիլ 27-ին ալ բարերարուհիին անդրանիկ «Ձայն» բանաստեղծական հատորին ներկայացումը տեղի ունեցած է Երեւանի կամերային երաժշտութեան Տան մէջ: Գիրքին պարսկերէնէ թարգմանութիւնը կատարած եւ հանդէսը վարած է բանաստեղծ Վահագն Դաւթեան:

(Շար. Ա. էջէն)

տաքրքրուած է բնակչութեան կացութեամբ, շրջանի առօրեայ դժուարութիւններով: Հանդիպումին նիւթ եղած է նաեւ ֆրանսական վարժարանին շինարարութիւնը արագացնելու հարցը:

ՇՈՒՇԻԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄԻՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Մայիս 9-ին Ստեփանակերտի մէջ ԼՂՀ-ի բանակին առաջին զօրանցքով նշուած է Շուշիի ազատագրումին Բ. տարեդարձը: Մարտիկները ողջունած է բանակի կեդրոնի պետ Սէյրան Օհանեան, յետոյ անոնք տօնական երթով դիմած են դէպի Շուշի: Ազատագրուած քաղաքին մօտը բացումը կատարուած է «Վերածնուած Շուշիի ազատութեան զոհերուն» մակագրութեամբ յուշարձանին: Ներկաները ողջունած է ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեան: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ ներկաները շնորհաւորած ու Ղարաբաղի անկախութեան մարտիկներուն յաջողութիւն մաղթած է Խորհրդարանի քարտուղար Վարազդատ Աւոյեան: ԼՂՀ-ի Խորհրդարանի նախագահի պաշտօնակատարը Կարէն Բաբուրեան խումբ մը մարտիկներու -- նաեւ յետմահու -- յանձնած է Շուշիի ազատագրումի յուշամետալը:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլի Մասնաճիւղի

ճաշ -- պարահանդէսը

Մայիս 21, Շաբաթ,

ժամը 20·30-էն սկսեալ

Espace Charles Aznavour

Ave. P. Vaillant-Couturier,

Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝

ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆԻ

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել.- 39· 85· 93· 40

կամ՝ 39· 85· 29· 71

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սիրանոյշ Թիւթիւնճեան եւ զաւակները՝ Լեւոն եւ Սօֆի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 15-ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS

DU 1er DECEMBRE 1993

AU 31 MARS 1994

— 250 Francs. -

M. Nordik Diradouryan, M. Claude Gersant, M. Claude Guyon, M. Etienne Hatchikian, Mme Suzanne Kalaydjian, M. Henri Kaloustian, M. et Mme Jean Kassabian, M. Gazar Matyos, M. Ohannès Ohannèsian, Mlle Marie Olcer, Thais Samikyan, Mlle Chouchane Samikyan, M. et Mme Hanca Serkiz, M. et Mme Louis Tavernet, M. Grégor Vartanian, M. Arménak Yeguiayan.

— 270 Francs. -

M. Gabriel Dusmez, M. Joannes Manoukian.

— 275 Francs. -

M. Ohannès Der-Pilibossian.

— 100 Francs. -

M. Jacques Agdaian, Mlle Danièle Agopian, M. Sarkis Antaplian, M. Jean Ayanian, M. Meguerditch Babouchian, Mlle Varsénik Babouchian, M. Jean Boyadjian, M. Nazar Cankaya, M. Serge Carcian, Mme Naringul Catanasian, Mme Alice Chakirian, M. Guiragos Ciftci, M. Grégory Djeranian, M. Jean-Pierre Djihanian, M. Armen Djorkaeff, Mlle Siran Dono, Mlle Elmas Gakrakli, M. Antoine Garabedian.

(A suivre)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա.

ԼՈՒՍԱՐՁԱԿՈՒՄ

Մարսէլ Փանեօլի ՀԱՅԱԳՈՐԾԻՆ ԿԻՆԸ կատակերգութեան

Թատերական բեմադրութիւն եւ գլխաւոր դերակատարութիւն՝

ՄՀԵՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆ-ի

Ողբացեալ մեծ արուեստագէտին մասին կը խօսի եւ լուսարձակումը կը վարէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԷԼ

Կիրակի, Մայիս 15, ժամը 17·30-ին

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ

118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° Courcelles

-- Մուտքը ազատ է --

Բ.

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ի պատիւ գաղութիս երիցագոյն գրողներէն՝

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ-ի

եւ հիւրաբար քաղաքս գտնուող գիւղագիր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ-ի

Կը խօսի՝ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Կը նախագահէ՝ ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Երեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 20·30-ին

Եան'ց Ակումբին մէջ

5, avenue Reille, Paris 14e — M° Glacière

-- Մուտքը ազատ է --

Երեկոյթէն ետք ընդունելութիւն եւ ճաշ -- Ճաշագին՝ 140 Ֆր.

Տեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Եան'ց Ակումբ՝ 45· 89· 20· 48

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS

VOLS HEBDOMADAIRES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN

VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS

SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE - ARMENIE

vous invite :

à une Table Ronde :

«Arménie, la guerre oubliée»

témoignages de journalistes français de retour d'Arménie,

avec : **Dominique JUNG** («Les Dernières Nouvelles d'Alsace»),
Pierre CHERRUAU («Sud - Ouest»),
Georges SERMET («Le Progrès»)
et la participation de **Jean-Marc ROSENSTIEHL**
et du Pasteur **Samuel SAHAGIAN**

le Lundi 16 Mai à 20 h 30, en l'église Saint-Nicolas
Quai Saint-Nicolas, à **STRASBOURG**

(Collecte en faveur de la construction de «l'Ecole Endanik» à Gumri)

à un Voyage culturel et humanitaire en Arménie

du 14 au 28 Juillet 1994 — Prix 7.000 Francs

Renseignements et inscriptions auprès de :

S. P. F. A. — 58, rue Madame, 75006 PARIS — Tél. : 45. 48. 13. 50

BULGARIE:

Rencontre de notre communauté arménienne

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.

Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).

Renseignements et inscriptions :

17, rue Bleue 75009 Paris

Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).

Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.

Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :

Prix : 950 FF.

Arménie, Mon Paradis

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կազմակերպած է ցուցահանդէս -- վաճառք մը. բացումը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 18, ժամը 18-ին, բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԸԼԻՆ ՎԻԿՈՒՐՈՒԻ եւ Տիկին Մարի Պատուականեանի (Երեւանի Արուեստի Թանգարանի պատասխանատու եւ արուեստաբան):

Առաջին անգամ ըլլալով Մարսէյլի մէջ միատեղ կը ցուցադրուին Հայաստանի նկարիչներու 50-էն աւելի պատառները:

Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ Մայիս 18 -- 27, ժամը 14 -- 18 ամէն օր, բացի Կիրակիէ:

Հասցէ. --

Maison des Associations

93, La Canebière, Marseille 1er

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՏՕՆ

Ուրախութեան եւ Վիճակախաղի

Կազմակերպուած՝

Սրբոց Թարգմանչաց

Մայր Եկեղեցւոյ

Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 15

Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Արծրունի Զրբաշեան» սրահին մէջ

339, Ave. du Prado, Marseille 8e

Յայտագիր. --

ժամը՝ 10-ին պատարագ:

ժամը՝ 13-ին ուրախ ճաշ:

ժամը՝ 15-ին վիճակախաղ:

Մասնակցութիւն՝ 120 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝ Հեռաձայն. --

91 77 84 70 կամ՝ 42 03 05 63

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 14-15
SAMEDI - DIMANCHE
14-15 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69-ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.327 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.327

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ԹԵՐԹՕՆ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԵԹԷ ՍՈՒԼԹԱՆ ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՉՕԳՆԷՐ,
ԱՅՍՕՐ ԹԵՐԵՒՍ ՖՐԱՆՍԱ ՄԸ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉԷՐ ՈՒՆԵՆԱՐ...

ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵՆ

Թրքական հեռատեսիլի Բ. կայանը շաբաթներէ ի վեր կը սփռէ հայեւթուրք յարաբերութեանց նուիրուած յայտագիր մը, որու առաջին մասերուն արձագանգեցինք անենին (Ապրիլ 1, 22)։ Ըստ երեւոյթին, պատմութեան այս թրքական տարբերակը թերթօնի բնոյթ առած է եւ կը շարունակուի։ Ստորեւ «Մարմարա»ի մէկ նոր արձագանգը (Ապրիլ 26-ի յայտագրին) ուր բուռածները խորհրդածութեան իսկ չեն կարօտիր։

Այս բաժինը կը սկսէր հինգ հարիւր տարի առաջ Հրեաներու Օսմանեան կայսրութեան մօտ գտած հիւրընկալութեան պատմութենէն։ Հրեաները Սպանիայէն խոյս տալէ վերջ, Օսմանեան կայսրութեան ջերմ վերաբերումին արժանացան։ Թուրքերը, որ միշտ տկարներուն օգնական հանդիսացած են, գիրկ բացին Հրեաներուն։ Հրեաները այստեղ գտան ո՛չ միայն անդորրութիւն, այլ լրիւ ազատութիւն։ Թուրքերը միշտ հիւրընկալեցին անվախները։ 1527-ին Գանունի Սիւլէյման Մոհաչի պատերազմէն վերջ Պոլիս բերաւ Հունգարիոյ Հրեաները։ 1537-ին Իտալիոյ Հրեաներն ալ հոս եկան եւ փրկուեցան։ 1891-ին ռուս ցարերու ճնշումներէն փախչողները դարձեալ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապաստան գտան։ Իսկ 1933-ին Նացիներէ փախչող Հրեաները Թուրքիա եկան։ Թուրքիա միշտ իր դռները բացած է բոլոր անոնց առջեւ, որոնք իրենց կեանքը փրկել ուզած են։ Ֆրանսայի Ֆրանսուա Ա. Թագաւորն անգամ Գանունի Սուլթան Սիւլէյմանէն օգնութիւն ուզեց եւ այդ կերպով է որ փրկեց ինքզինք։ Եթէ Գանունի Սուլթան Սիւլէյման Ֆրանսային չօգնէր, այսօր թերեւս Ֆրանսա մը գոյութիւն չէր ունենար։

Այս վերլուծումներէն ետք խօսնակները աւելցուցին, որ սպիտակ Ռուսերն իսկ Թուրքիա եկած եւ փրկուած էին։ Հայերը բացառութիւն չեն կազմեր։

Աւելի վերջ, խօսնակներ, պատմաբաններ եւ հին շրջաններու դէպքերու ականատեսներ ունեցան արտայայտութիւններ, որոնք համառօտ կերպով կ'արտայայտէին հետեւեալ մտածումներն ու պնդումները։

Հայերը հին շրջաններէ ի վեր Անատոլուի բնակիչներ էին, սակայն անոնց բախտը բացուեցաւ, երբ ծանօթացան Թուրքերու հետ։ Միասին ապրեցան եւ դարձան հաւատարիմ հայրենակիցներ։ Աւելի վերջ սակայն կարգ մը արտաքին պայմաններու տակ ամէն ինչ փոխուեցաւ։ Օսմանեան Պետութիւնը երբ 1914-ին ստիպուեցաւ պատերազմի մէջ մտնել եւ կռուիլ եօթը տարբեր ճակատներու վրայ, Հայերը սկսան վայրագութիւններ ի գործ դնել ճակատներու ետին մնացած հողատարածքներու վրայ։ Օսմանցիները ինը-տասը ամիս հանդուրժեցին այս կացութեան եւ ջանացին կացութիւնը փրկել զանազան միջոցառումներով։ Բայց ջանքերը ապարդիւն մնացին։ Այն ատեն կառավարութիւնը որոշեց միջոցներ ձեռք առնել։ Ներքին Նախարարութիւնը 1915 Ապրիլ 24-ին փակեց հայկական կոմիտէները, գրաւեց անոնց փաստաթուղթերը եւ ձերբակալեց կոմիտէներու հիմնադիրներն ու գործիչները։ Բայց բոլոր այս ձերբակալութիւնները ա՛լ աւելի հրահրեցին Հայերը, որոնք սկսան տեղի տալ արիւնալի դէպքերու։ Այստեղ ականատեսներ դարձեալ կը պատմէին Հայերու կողմէ ի գործ դրուած վայրագութեան դէպքեր։

1915 Ապրիլ 24-ի օրէնքը չբաւեց, այն ատեն 1915 Մայիս 27-ին առժամեայ նոր օրէնք մը քուէարկուեցաւ երեք յօդուածներէ բաղկացեալ։ Այս օրէնքով զինուորական միաւորներուն եւ իշխանութիւններուն լիազօրութիւն կը տրուէր պատերազմական պատճառներով առանձին կամ զանգուածային տեղահանութեան ենթարկել բոլոր այն տարրերը, որոնք կասկածելի կրնային թուիլ լրտեսական կամ դաւադրական գետիններու վրայ։

1915-ի Մայիսէն մինչեւ 1916-ի Հոկտեմբեր ամիսը, մէկուկէս տարի շարունակուեցաւ տեղահանութիւնը, որու ընթացքին կառավարութիւնը պաշտպանեց գաղթականներուն նիւթական կարիքները կամ կեանքի ապահովութիւնը։ Յայտագրի ընթացքին խօսնակները մի առ մի կը կարդային կանոնագրութեան յօդուածները, որոնք մարդասիրական շատ ազնիւ նպատակներով նկատի կ'առնէին տեղահանուածներուն նիւթական եւ բարոյական բոլոր կարիքները։ Բանակը վարչական, նիւթական եւ զինուորական ահագին հոգեր կը ստանձնէր պաշտպանելու համար Հայերու իրաւունքները, մինչ անդին Ռուսերը Կովկասի մէջ մօտաւորապէս մէկ միլիոն իսլամները մերկ վիճակի մէջ Անատոլու քշելով ամենադիւրին ճամբով կը կարգադրէին իրենց գործը։

1915 Մայիս 27-ին Օսմանեան Խորհրդարանի նախարարները նոր որոշումներ տուին տեղահանուած գաղթականներու կեանքի ապահովութեան առնչութեամբ։ Պիտի ճշդուէին եւ պիտի պահպանուէին տեղահանուած ընտանիքներու կալուածները։ Անոնց նոր վայրերուն մէջ գործ պիտի ապահովուէր։ Գաղթի ընթացքին անոնք պիտի պաշտպանուէին յելուզակներէ։ Իրենցմէ մնացած արտերուն բերքը պիտի ծախուէր եւ անոնց փոխարժէքը տէրերուն պիտի ղրկուէր, եւլն., եւլն.։ Խօսնակները կարդացին նաեւ 1915 Մայիս 30 թուակիր կանոնագրի մը յօդուածները եւ ուզեցին ցոյց տալ, թէ տեղահանութիւնը կատարուած էր շատ արդար պայմաններու մէջ։ Այս առթիւ բաղդատութիւններ կատարուեցան ուրիշ երկիրներու ըրածներուն հետ։ Օրինակի համար Ամերիկացիները ի՞նչպիսի վերաբերում ցոյց տուին Համաշխարհային Բ. պատերազմի ընթացքին իրենց Ճափոն հայրենակիցները փշաթելերու մէջ տարիներ ամբողջ բանտարկելով։ Հիմա անոնք իրենց ըրածները մոռցած, ցեղասպանութեամբ կ'ամբաստանեն Թուրք ժողովուրդը։

Կարդացուեցաւ նաեւ 1915 Յունիս 10 թուակիր կանոնագրի մը յօդուածները, որոնցմով կը հրահանգուէին հետեւեալները. - երբ գիւղերը պարպուին, բոլոր շէնքերը եւ կարասիները յատուկ մարմիններու կողմէ պահպանութեան տակ պիտի առնուին։ Անոնց փոխարժէքները պիտի պահուին պետական յատուկ սնտուկներու հսկողութեան ներքեւ։ Մեծ խնամքով պիտի պահուին եկեղեցիներու թանկարժէք անօթները եւ յետոյ անոնք պիտի յանձնուին պատկան մարմիններուն։ Իւրաքանչիւր ընտանիքի կարիքները պիտի դիմագրաւուին, ընտանիքին լքած գոյքերուն եկամուտները իրենց պիտի ղրկուին։ Ծառերը, շէնքերը պիտի պահպանուին նոյնութեամբ։ Տեղահանուածներու տեղ եկած նոր գաղթականները պատասխանատու պիտի նկատուին այդ ծառերուն եւ շէնքերուն պահպանումէն։

Ուրեմն, այսպէս, Օսմանցիները որոնք մեծ դաւաճանութեան մը դիմաց կը գտնուէին, պարտաւորուեցան այս բոլոր միջոցներուն դիմելու։ Թէ ի՞նչպիսի ապահովութեան պայմաններու տակ է որ տեղահանութիւնը կատարուեցաւ, այս մասին մեծ թիւով փաստաթուղթեր կան վարչապետարանի եւ ընդհանուր սպայակոյտի արխիւներուն մէջ։ Աշխարհի ամէն կողմէ գիտնականներ ներկայիս կու գան եւ կ'օգտուին այդ արխիւներէն։

1916 Դեկտեմբեր 17 թուակիր փաստաթուղթ մը ցոյց կու տար, թէ բանակը իր իսկ սննդեղէնի պաշարը տրամադրած էր տեղահանուածներու կարիքներուն։ Անգլիական արխիւներու մէջ Թալաթ Փաշայի ստորագրութեամբ փաստաթուղթ մը կայ, որու մէջ Թալաթ Փաշա հրահանգած է որ ծայր աստիճան լաւ վերաբերում ցոյց տրուի Հայերու։ 1915 Օգոստոս 28-ին ալ Ներքին նախարարութիւնը կուսակալութիւններուն ղրկեց հրամանագիրներ, որպէսզի տեղահանուած գերիները փոխադրուին ամենամօտիկ երկաթուղիի կայանը, հոն ապահովուին անոնց բոլոր կարիքները, աղքատներէն դրամ չառնուի, աղքատներուն ձրի ճաշ տրուի։ Թալաթ Փաշա, որ իր այս հոգածու հրահանգներով իր ժամանակին ամբաստանուեցաւ Հայերու նկատմամբ բարեկամութիւն ցոյց տալու յանցանքով, ի՞նչպիսի ճակատագիր մը ունեցաւ արդեօք։ Ան աւելի վերջ ամբաստանուեցաւ ցեղասպանութեան յանցանքով եւ ի վերջոյ Սողոմոն Թեհլիրեան անուն մոլեռանդ Հայու մը կողմէ սպաննուեցաւ Պերլինի մէջ։ Նոյն ճակատագրին ենթարկուեցան Սաիտ Հալիմ Փաշա, Ճէմալ Փաշա, Պահաէտտին Շաքիր, Ազմի Պէյ։ Բոլոր այս ահաբեկչութիւնները միայն Հայերու գործը չէին, զէնքին բլթակը կը քաշուէր արտաքին աշխարհակալներու կողմէ։

Այսօր, Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներու մէջ Սողոմոն Թեհլիրեանի համար յուշարձան մը զետեղուած է։ Ահաւասիկ յուշարձանը ոճրագործի մը այնպիսի երկրի մը մէջ որ իբրեւ թէ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան ախոյեանն է։

Մոլեռանդ Հայերը այսօր բնաւ չեն խօսիր 1915 Օգոստոս 28-ի, 1915 Մայիս 30-ի եւ 1915 Յունիս 30-ի կանոնագրութիւններուն եւ հրամանագիրներուն մասին եւ կը խօսին ցեղասպանութեան մասին։ Մինչդեռ Օսմանցիներու ըրածը ուրիշ ոչի՛նչ էր, եթէ ոչ ինքնապաշտպանութիւն։ Այս բոլորին փոխարէն այսօր Հայերը Թուրքիոյ մէջ կը շարունակեն պահել իրենց կրօնքը, ազգութիւնը, մանաւանդ իրենց անունը եւ կ'ապրին երջանիկ եւ անդորր։ Ո՛չ միայն հոս, արտասահմանի մէջ ալ Թրքահայեր հպարտութիւն կը զգան իրենք զիրենք Թուրք հայրենակից յայտարարելով։ Արժանթինի մէջ եթէ անոնցմէ ոմանց հարցնէք, թէ Հա՞յ են, անոնք կը վիրաւորուին եւ կը պատասխանեն, որ Թուրք են։

Յայտագրի վերջին մասին մէջ ցոյց տրուեցաւ արժանթինահայ անուանի Գրիգոր Ճամպազեանի հետ հարցազրոյց մը, որու ընթացքին Թուրքիոյ հեծիկլի նախկին ախոյեանը կը յայտնէր, թէ տակաւին կ'ապրի Թուրքիոյ կարօտով։ Անոր սենեակին պատերը զարդարուած էին թրքական դրօշակներով եւ նկարներով։ Գրիգոր Ճամպազեան կը յայտնէր, թէ իր մեծագոյն երազն է օր մը դարձեալ Պոլիս գալ եւ վարժարան մը բանալ («Մարմարա» կը յիշեցնէ որ Գրիգոր Ճամպազեան բարերարն է Գնալըի Կազդուրման Կայանի մանուկներու խաղարանին, ուր մինչեւ այսօր կախուած է անոր անուան ցուցատախտակը)։

ԱՐՑԱԽ

ՀՐԱԴԱԴԱՐ ՄԸ ԵՒՍ

ԿԱԶԻՄԻՐՈՎ, ԵՒ ԷԼԻՍՈՆ
ՂԱՐԱԲԱՂ, ԲԱՔՈՒ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆ ԳԱՑԻՆ

Նոր հրադադարի մը համաձայնութիւնը գոյացած է Ազրպէյճանի, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի միջեւ, Ռուսաստանի եւ Սէ - էՍ - Սէ - Ը-ի Մինսկի խումբի նախագահին օժանդակութեամբ։ Համաձայնագիրը ստորագրուած է կողմերու միջեւ հեռապատճէնի միջոցաւ։ Մայիս 13-ի առաւօտեան, ընդհանուր ձեւով, հրադադարը յարգուած էր։

Նոյն օրը, Ռուսաստանի լիազօր ներկայացուցիչը՝ Կազիմիրով եւ Մինսկի խումբին նախագահը՝ Էլիսոն Ստեփանակերտ գացած էին, պիտի անցնէին նաեւ Բաքու եւ Երեւան, տեղւոյն վրայ քննելու համար կացութիւնը։

Միւս կողմէ, Մայիս 13-ի «Ալ-Հայաք»ի Մոսկուայի թղթակցին համաձայն, ի մօտոյ Տէր-Պետրոսեան -- Ալիեւ -- Ելցին հանդիպում մը տեղի պիտի ունենայ։

Մայիս 12-ին, Մատրիտ մեկնած է Հայաստանի պատուիրակութիւնը գլխաւորութեամբ Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ՝ Արա Սահակեանի մասնակցելու առկայ ազգ. հակամարտութիւններու խաղաղ կարգաւորման ուղիներու նուիրուած խորհրդաժողովին, կազմակերպուած Հելսինքիի քաղաքացիական ժողովին կողմէ։

Փրեթորիայի մէջ նոր նախագահը՝ Նելսըն Մանտելա ընդունած է Հայաստանի ներկայացուցիչը իր ընտրութեան արարողութեան՝ Է. Նալպանտեան (Եգիպտոսի գործավար) որ իրեն յանձնած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի ուղերձը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՆՆԻ Շարժանկարի 47-րդ փառատօնին բացումը կատարեց Ժանն Մոռօ, Մայիս 12-ին ներկայացնելով զտուած ֆիլմերը եւ դատակազմը։ Դատակազմին կը նախագահէ Քլինթ Իսթվուտ, փոխ-նախագահն է Քաթրին Տընէօվ, անդամներէն մէկն է՝ Ալէն Թէրզեան։

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՄԵԾ-ԲՐԻՏԱՆԻԱ բուռն բանավէճի առիթ տուին օդանաւային անգլիական ընկերութեան Փարիզէն մեկնումներու առթիւ։ Մայիս 16-ին, իր կառավարութեան նեցուկն ալ ունենալով, Պրիթիշ Էռուէյզ կ'ուզէ դէպի Լոնտոն, Մարսէյլ եւ Թուլուզ թռիչք ապահովել Օրլիէն։ Եւրոպական յանձնախումբը Ապրիլ 26-ին հրահանգ տուաւ որ Մայիս 16-էն այս գիծերուն բացումը կատարուի։ Ֆրանսա կը մերժէ թեքնիք եւ այլ պատճառաբանութիւններով։ Մթնոլորտը շատ լարուած էր Մայիս 13-ին։

ԱՆԳԼԻՈՅ Աշխատաւորական կուսակցութիւնը կորսնցուց իր պարագլուխը՝ Ճոն Սմիթ որ սրտի տագնապի մը զոհ գնաց 55 տարեկանին։ Շատ ձեռնհաս, սիրուած, ժողովրդական Սմիթ հաւանական վարչապետ մը կը նկատուէր, եթէ յաջորդ ընտրութիւններուն պահպանողականները պարտուէին։

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ նախկին քաղաքապետը՝ Մեհտի Զանա «Տեսակէտ» գլուխին տակ յօդուած մը ստորագրած է «Ֆիկառօ»ի մէջ (Մայիս 13) ուր կը ծանրանայ վեց Քիւրտ երեսփոխաններու ձերբակալութեան եւ անոնց սպառնացող մահապատիժին վրայ։ Մայիս 10-էն 12, Թուրք բանակը 46 Քիւրտ սպաննած է եւ 2 զինուոր կորսնցուցած։

ԻՄՈԼԱՅԻ (Իտալիա) ողբերգութենէն ետք, ուր Աւստրիացի մը եւ Էյրթոն Սեննա զոհ գացին եղերական արկածներու, այս անգամ Մոնաքոյի Մեծ Մրցանակի փորձերուն ատեն է որ Ֆորմիւլ 1-ի ուրիշ վարորդ մը, Աւստրիացի, ծանր արկած մը ունեցաւ Մայիս 12-ին։ Յաջորդ օրը խոր մահաքունի մէջ էր միշտ, Նիսի հիւանդանոցը, 25 տարեկան է։

MOSCOU ARBITRE LE CONFLIT DU HAUT-KARABAGH

par GERARD CHALIAND

Les paysages du Haut-Karabagh sont très beaux. Un relief alpestre bien boisé, sans monotonie, des vallées coupées de torrents et de rivières bordés de peupliers d'Italie encore effeuillés à cette saison. Cette variété d'arbres courre le long du continent eurasiatique jusqu'aux dernières oasis des routes de la soie en Chine. Le voyageur qui connaît bien l'un quelconque des pays qui vont de l'ex-Yougoslavie à l'Afghanistan, n'est pas perdu au Haut-Karabagh. Il notera des similitudes dans les paysages, la nourriture, la musique, dans l'art du savoir vivre et du savoir mourir dont chacun de ces pays se croit, dans les zones rurales, le seul dépositaire du moins le meilleur représentant.

Si la guerre pèse à l'arrière de l'arrière qu'est l'Arménie où l'on subit le blocus et où l'on fournit une aide bon gré mal gré parce qu'on ne peut pas laisser mourir ceux du Karabagh, l'atmosphère est toute autre dans le Haut-Karabagh. On ne subit pas passivement. La guerre oblige à raidir les volontés et chacun et chacune est impliqué dans l'effort de tenir tandis que les hommes entre 17 et 45 ans sont au front.

Les travaux des champs sont très souvent effectués par les femmes. Les travaux à caractère industriel ou artisanal par des vieux —après 50 ans, on est vieux dans les sociétés traditionnelles.

Pour les jeunes, au front, malgré les morts et les blessés, cette guerre est perçue comme une épopée patriotique d'autant plus héroïque qu'on a le sentiment d'avoir renversé une situation quasi désespérée en victoire —peut-être provisoire. «*Nous avons survécu*, dit Robert Kotcharian, le dirigeant du Haut-Karabagh, *et nous avons changé à la face du monde l'image de l'Arménien victime de l'histoire. Personne ne croyait qu'on tiendrait*». On n'a jamais eu au Haut-Karabagh le sentiment d'avoir été vaincu, car ce massif montagneux a toujours réussi à préserver une semi-autonomie, que ce soit sous la domination perse ou sous celle des tsars à partir du XIXe siècle.

Pour se rendre au front ou, plus exactement, aux divers fronts actuellement en pleine bataille —celui en avant d'Aghdam et celui de Mardaguert au nord-est, on passe en 4×4 NIVA sur des routes le plus souvent en terre battue traversant des villages parfois peuplés, parfois abandonnés. Ces derniers portent tous les marques de la guerre bien que la plupart des murs soient encore généralement debout. Mais les toits sont absents, les fenêtres crevées. Dans les villages arméniens, quelques vieux, quelques vieilles parfois, bergers ou paysans, qui s'accrocheent à ce qui a été leur existence passée dans les décombres et racontent comment cela est arrivé, comment les autres sont venus avec des chars dont on voit parfois la carcasse endommagée avec, peint sur le côté, un croissant. Qui racontent combien il reste de survivants et la fuite. Récits toujours semblables et que l'enquêteur des zones de conflit a déjà entendu tant de fois, tandis que celui ou celle qui narre égrène sa relation funèbre. Il fait soleil. Non loin un bruit de fontaine d'où coule une eau de source descendant de la montagne proche. On serre des mains et on repart. Il y a aussi des villages azéris. Vides. Je fais arrêter la voiture et je vais à pied, seul, parmi des ruelles de terre battue bordées de maisons détruites ou saccagées par la guerre où le vainqueur, quel qu'il soit, fait fuir la population de l'autre. Dans les jardins, des pêchers en fleurs d'un rose lilas d'une grande délicatesse, des pruniers aux fleurs blanches. Tout est vide. Juste quelques lits de métal ici et là qui se rouillent. Dans une remise, d'un tonneau crevé sont tombés des bouquets de feuilles de vigne séchées comme du tabac et dans lesquelles on ne roulera jamais le riz. Tous les exodes suscités par les guerres sont pathétiques. Les Américains du temps de la guerre du Vietnam appelaient cela «to geenrate refugees». Créer du réfugié. L'un des effets sinon des fonctions de la guerre est de vider un territoire ou de contrôler une population en la regroupant.

En route, des bâtiments transformés en casernes, bien tenus, avec des cuisines et des chambrées propres, des toilettes correctes. Les armes individuelles sont bien entretenues, les uniformes disparates. Les troupes du Karabagh constituent une armée mais on y sent encore le partisan d'hier: pas de casques. En manque-t-on ? Non, il y en a. Ils n'aiment pas en porter. Trop lourd? pas assez viril? On rencontre ainsi l'envers du style épique qui permet d'affronter le pire parce que c'est «la liberté ou la mort». Tout comme ces civils qui restent chez eux durant l'alerte aérienne —mi-inconscience, mi-défi— et se refusent à envisager de creuser des abris.

Des tanks détruits. Maintenant, on quitte le territoire du Haut-Karabagh pour pénétrer en République d'Azerbaïdjan. Encore des villages déserts avec, auprès, leur cimetière. Les tombes de vieux cimetières musulmans —comme en Anatolie— aux pierres tombales oblongues et étroites qui penchent de guingois. Beaucoup moins solennelles que les cimetières chrétiens mais peut-être plus émouvants par le manque d'apprêt et parfois la désolation de leurs stèles comme égrenées au hasard. Encore que le grand cimetière de Stepanakert soit frappant par l'addition récente de 150 à 200 tombes de soldats, toutes gorgées de fleurs tandis que des travaux de terrassement préparent d'autres espaces pour ceux qui vont mourir au front. On entend désormais de plus en plus fort, de plus en plus souvent, les tirs d'artillerie tandis que nous pénétrons à Aghdam, ville azérie tombée l'an dernier aux mains des forces du Karabagh. Un camion camouflé dans une cour. C'est le poste des télécommunications de ce front. On entend des informations sur les mouvements des blindés; des ordres brefs, des chiffres sont donnés. Durant près d'une heure, écoute et échanges sont constants. *C'est comme ça toute la journée*, dit Gregori, capitaine qui a appartenu à l'armée soviétique jusqu'en 1990. Non loin, un centre des premiers soins. Une demi-douzaine de chirurgiens sont assis, entre deux interventions. Il y a quelques blessés légers (bras, jambes) opérés ou soignés ce matin. Les blessés graves, après piqûre, sont acheminés vers Stepanakert —et souvent par hélicoptère sur Erevan où les conditions hospitalières sont moins vétustes.

De part et d'autre, on dispose de tanks (T. 72) mais, me dit-on, beaucoup moins nombreux du côté arménien. Comme armes individuelles anti-tank du côté arménien des RPG 7 (SPG 7). De l'artillerie: des BM 21 qu'on appelle GRAD, d'une portée légèrement supérieure à 20 km; des pièces de 122mm. et de 152 mm. (PUSHKA) aux portées respectives de 15 et 13 km. environ. Tout ceci en très petite quantité. En face, selon les responsables militaires arméniens du Haut-Karabagh, l'armée azérie est mieux équipée et surtout désormais mieux entraînée qu'au cours de l'année 1992/1993. «*Leurs abris sont solides alors que naguère ils n'avaient que des tranchées où on pouvait à peine se dissimuler en se couchant*», dit un des responsables du secteur. «*Ils se battent mieux mais je pense que nous sommes beaucoup plus motivés. Vous savez, pour nous, perdre c'est tout perdre. Pour l'Azerbaïdjan, ce n'est qu'un échec*».

Les recrues avec lesquelles on discute en passant ont un moral excellent. Pourtant ceux du front combattent jusqu'à un mois d'affilée sans être relevés ce qui paraît-il n'est pas le cas en face. Du côté des cadres, on est sûr de soi bien qu'on admette que la démographie joue contre les Arméniens et que, par conséquent, le temps pourrait être un facteur négatif pour ceux du Karabagh.

Plus au nord, dans la région de Mardagert, on se trouve dans une excellente position de deuxième ligne pour embrasser comme si l'on était dans une forteresse où se termine le Haut-Karabagh devant le piémont et la plaine que forme, en contrebas, l'Azerbaïdjan.

A la jumelle, on voit dans la plaine la ligne fortifiée arménienne et au-delà, à environ 8-10 km., les lignes azéries. On peut voir des hommes marcher. Les responsables de l'artillerie travaille à la carte (1/200.000e) et un duel d'artillerie s'engage pendant une demi-heure avec pour résultat du côté arménien quatre blessés. Du côté azéri, un bâtiment d'un étage s'est effondré. Mais était-il occupé par les militaires ou abandonné? Pour/reste, le décompte des pertes de l'adversaire me paraît d'une évalution si incertaine qu'on ne peut qu'admirer les chiffres cités de façon catégorique comme si on avait opéré soi-même le décompte. Si l'on estime le rapport entre les forces militaires arméniennes et azéries comme étant de 1 à 3 (20.000 contre 60.000), le rapport des pertes en morts et blessés donné du côté arménien est de 1 à 10, ce qui paraît homérique. Mais il est à craindre qu'en face on estime de façon inverse. Ces évaluations ont en tout cas l'avantage d'avoir une épaisseur historique puisqu'elles vont toujours dans le même sens pour les pertes de l'adversaire, de la bataille de Kadesh à la guerre du Vietnam.

Après une préparation d'artillerie, une demi-douzaine de tanks azéris font mouvement. Lentement. Est-ce une tentative de percée ou un essai de tâter l'adversaire? Rien ne bouge dans cette première ligne des Arméniens. On attend l'avance. Quelques centaines de mètres sont parcourues. Soudain, c'est le feu. L'un des tanks est atteint. Les autres, un peu en retrait, s'immobilisent. L'artillerie azérie recommence à donner. Les tanks font retraite en ordre dispersé. Sans hâte. Le soir tombe.

Des deux côtés, pour le moment, des renforts affluent. On se prépare à une dure demi-année jusqu'aux froids rigoureux de l'hiver. Moscou, en attendant, reste l'arbitre de la situation, même si les médiations de la CSCE continuent à travers les consultations du groupe de Minsk (*).

Pour Moscou, il s'agit de réussir en Azerbaïdjan ce que la Russie vient de réussir en Géorgie. Après avoir œuvré à la déstabilisation d'un Etat qui ne voulait pas, dans un premier temps, faire partie de la Communauté des Etats indépendants, la Géorgie a été forcée d'accepter des bases militaires russes. Le seul pays de l'actuelle C.E.I. où il n'y a pas de troupes russes est l'Azerbaïdjan qui espérait, grâce à son pétrole, sa proximité avec la Turquie et peut-être les encouragements de certains pays occidentaux ou de milieux d'affaires, et espère encore éviter la présence militaire russe. Mais cela est exclu pour la Russie. Tout sera fait en temps utile pour que l'Azerbaïdjan soit dans la mouvance russe. A cet égard, le conflit du Haut-Karabagh est utile à Moscou. Peut-être les circonstances amèneront-elles la Russie à envoyer une force dite «de séparation»? Qui devra en payer le prix politique? Le Haut-Karabagh ou l'Azerbaïdjan? Nul ne peut être absolument certain de la réponse. En tout cas, l'indépendance pour laquelle combattent les Arméniens du Haut-Karabagh paraît un objectif non réaliste. Dans le monde d'aujourd'hui, d'une façon générale, l'inviolabilité des frontières l'emporte sur les principes du droit à l'autodétermination, même si l'exemple de l'ex-Yougoslavie s'inscrit ici en faux. Mais bien d'autres solutions sont possibles tant que le rapport des forces militaires reste favorable aux Arméniens du Haut-Karabagh.

Un autre facteur préoccupe Moscou: celui du tracé futur oléoduc qui achemine le pétrole de Bakou. Des deux options probables, celle de l'acheminement direct vers la Turquie via l'Arménie et celle menant d'abord vers le nord de la Mer Noire, Moscou privilégie la seconde et pèsera en ce sens.

L'attitude des deux puissances régionales, la Turquie et l'Iran, diverge à l'égard du conflit du Haut-Karabagh. Le temps n'est plus où les média occidentaux —sinon les Etats— considéraient que ces deux pays aux rivalités anciennes allaient se disputer le vide, en Asie Centrale et au Caucase, créé par l'effondrement de l'U.R.S.S. C'était faire trop vite bon marché des intérêts géopolitiques russes. La Turquie limite ses ambitions actuelles à un soutien de l'Azerbaïdjan après avoir caressé le double projet d'une influence autour de la Mer Noire et en Asie Centrale. Quant à l'Iran, dont l'Etat est multiéthnique —les Persans constituent un peu moins de la moitié du total— il se méfie de la dynamique du nationalisme azéri Le fait que les Azerbaïdjanais soient chiites pèse moins que la crainte d'une éventuelle déstabilisation de l'Iran dont 25% environ de la population est azéri. De surcroît, tout renforcement de la Turquie qui transformerait celle-ci en puissance régionale majeure inquiète Téhéran.

L'Arménie, pour sa part, grâce à une diplomatie avisée remarquablement conduite par son Président Levon Ter-Petrossian, a accepté sans conditions la proposition russe comme celle de la CSCE menant à une solution négociée du conflit. M. Aliev au contraire s'y est d'abord refusé. Peut-être parce qu'il estimait pouvoir arracher un avantage militaire, peut-être parce qu'il lui est difficile pour des raisons intérieures de consentir à négocier. M. Aliev vient de proposer un cessez-le-feu qui paraît tactique aux Arméniens du Karabagh. Certes, le temps travaille pour l'Azerbaïdjan. Mais travaille-t-il pour M. Aliev qui ne peut se targuer depuis qu'il est au pouvoir d'aucun succès? Moscou, en tout cas, est en froid avec M. Aliev. Mais ira-t-on jusqu'à lui forcer la main sans délai? La question reste posée. La guerre peut encore prendre de l'extension. Une attaque peut venir de Nakhitchevan contre l'Arménie. Les forces du Karabagh peuvent élargir le front vers le nord-est. Seule Moscou, à condition que le pouvoir y soit stable, est sûre de parvenir avec le temps à ses fins. En attendant, la parole est aux armes.

(*Suite 2 et fin*)

le 4 Mai 1994

(*) *Suède, Russie, Etats-Unis, Turquie, France, Allemagne, Bélarus, Hongrie Italie, Arménie, Azerbaïdjan, plus le Haut-Karabagh.*

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մեծ մասով նախկին Պոլսեցիներէ բաղկացած բազմութիւն մը լեցուցած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա. Մանուկեան սրահը Մայիս 6, Ուրբաթ գիշեր, ունկնդրելու համար գիւղագիր Մ. Մարկոսեանը որ հրաւիրուած էր Ս. Խաչ Դպրեվանքի Փարիզի Միութեան կողմէ:

Երեկոյթին բացումը կատարեց ու հիւրը ներկայացուց Միութեան նախագահ Յակոբ Արտըչ, հրաւիրելով Կարապետ Տաքճեանը վարելու զրոյցը:

Ան ամփոփ, բայց համապարփակ ակնարկով մը անդրադարձաւ յիսունական թուականներու պոլսահայ կեանքին, որուն թարմ աւիշ ներարկելու մտահոգութիւնը Խաչատուրեան Պատրիարքին ներշնչած էր գաւառներու մնացորդացէն օգտուելու գաղափարը, ծնունդ տալով Ս. Խաչ Դպրեվանքի հիմնարկութեան: Վարժարանը որ նոյն գուրգուրանքը վայելած էր նաեւ Շնորհք Պատրիարքին կողմէ, յատկանշական ցուցահեռ մը կը կազմէր Պոլսոյ վերջին չորս տասնամեակի կեանքին:

Յետոյ ան տալէ ետք օրուան հիւրին կենսագրութեան կարեւոր գիծերը, անոր

ուղղած հարցումներով խմբանը եղաւ շատ հետաքրքրական ու հաճելի զրոյցի մը: Մ. Մարկոսեանի ծնողքը ամէն բանէ աւելի իրենց զաւկին հայերէն սորվելու նպատակէն մղուած, զայն ղրկած էր Պոլիս, 1953-ին: Անկէ առաջ, Տիգրանակերտի տուն-դպրոցներուն մէջ, ուր ղրկուած էր նոյն հեռանկարով, գրեթէ ոչինչ սորված էր ու հայերէն սորվիլը իրեն համար դըրեթէ աներեւակայելի բան էր: Հոն խօսածը տեղական բարբառ մըն էր ու «հայերէն սորվիլ» կը նշանակէր այդ կողմերու մարդոց համար, սորվիլ մեծ մարդոց գործածած հայերէնը:

Պոլիսը իրեն համար այն վայրն է նախ ուր դպրոցը երբ իր անունը կ'ըսէ, ընկերները չեն ծիծաղիր, չեն խծբծեր: Այդ միջավայրին մէջ կը լծուի «հայերէն» սորվելու, երբեմն գոց կ'ընէ առանց հասկընալու: Օր մըն ալ, լիսէի տարիներուն երբ կեդրոնականի հայերէնի ուսուցիչը Տոքթոր Կոմիկեան իր մէկ շարադրութիւնը կը հրատարակէ «Հանդէս ամսօրեայ»ի մէջ, գրականութեան ճամբուն վրայ մեծագոյն խթանը կ'ըլլայ ատիկա:

Մ. Մարկոսեան միշտ զրոյցի շրջանակին մէջ, երբեմն երգիծական երանգներով խօսեցաւ իր այդ կողմերուն, Տիգրանակերտի մէջ որպէս հայ ապրելու փորձառութեան, Պոլիս փոխադրուելով կորսնցուցածներուն, շահածներուն մասին: Իր եւ իր նմաններուն Պոլիս գալը տարիներու ընթացքին պատճառ եղած էր որ իրենց ընտանիքներն ալ հետզհետէ տեղափոխուին ու հետզհետէ Տիգրանակերտի համայնքը սկսած էր տեղը գտնել Պոլսոյ մէջ:

Նոր ժամանակներու այս գիւղագիրը խօսեցաւ տակաւին Ս. Խաչ Դպրեվանքէն հասած սերունդներու որոնումներուն, գաղութին հանդէպ պարտքի գիտակցութեան մասին. այս վերջինը, միացած պատասխանատուութեան զգացումին, այդ տղաքը մղած էր թերեւս բոլորէն աւելի տէր կանգնելու յատկապէս կրթական հաստատութիւններուն:

Գրելու արարքը իրեն համար մէկ մասն է այս պատասխանատուութեան. այդ գործընթացին մէջ միակ նեցուկը կեանքի առաջին 15 տարուան յիշողութիւնն էր, տալու համար աշխարհ մը որ այսօր այլեւս գոյութիւն չունի եւ անհետ կորսուած պիտի ըլլար, եթէ ինք չգրեր:

Մ. Մարկոսեան որ Դպրեվանքի առաջին տարիներէն մէկը ըլլալու հեռանկարով Պոլիս ղրկուած էր, վարժարանին բացումը տարի մը յապաղելով, դարձած էր Կեդրոնականցի. յետոյ 1966 – 1972 շրջանին վարած էր սակայն Դպրեվանքի տնօրէնութիւնը: Իսկ գիւղագրական իր հատորը «Մեր այդ կողմերը» որուն 500 օրինակները շուտով սպառած էին, նոր հոլովոյթ մըն ալ առաջին քայլը հանդիսացած էր. ան թարգմանուած էր Թրքերէնի, լոյս տեսած 3000 տպաքանակով ու ամբողջովին սպառած, մեծ հետաքրքրութիւն արթնցնելով դէպի հայ գրականութիւնը:

Ներկաներէ ուղղուած բազմաթիւ հարցումներու եւս պատասխանելով, Մկրտիչ Մարկոսեան խօսեցաւ Պոլսոյ նոր սերունդին, այդ ուղղութեամբ թափուած ջանքերու, գրական շրջանակին եւայլնի մասին: Աւարտին ըսաւ թէ կարելի չէր եղած Բ. տպագրութենէն օրինակներ ունենալ այդ երեկոյեան համար ու տրամադրելի էր Թրքերէն լոյս տեսածը որ ունէր «Կեաւուր մահալլէսի» խորագիրը:

Գրականէն անդին, Պոլսոյ հայ գաղութին վերջին 40 տարուան ընկերային կեանքին եւս առնչուած երեկոյթը զովացուցիչներու սեղանով մը շարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ժամեր, ընդհանուր զուարթութեան մթնոլորտի մը մէջ որ շատերու համար ունէր նաեւ կարօտի երանգներ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Նամակ Խմբագրութեան

ԽՄԲ. -- Հրաչ Թուրիկեանէ ստացանք Մայիս 2 թուակիր երկար նամակ մը, հրատարակութեան խնդրանօք, որպէս ճշդում այն կարգ մը վերագրումներուն զորս ըրած էր Հրայր Մարուխեան, Ապրիլ 8-ի մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին եւ որոնց մասնակի արձագանգ մը տուած էինք, Ապրիլ 12-ի թղթակցութեամբ: Կը հրատարակենք առաջին հատուածները որոնք կը վերաբերին Լիբանանի իր գործունէութեան շրջանին, զանց առնելով այլ մանրամասնութիւններ: Նամակի վերջին մասին մէջ, Հ. Թուրիկեան կ'անդրադառնայ նաեւ նոյն առթիւ եղած այն մեղադրանքին որ «ինկած էր ՀՅԴ-ի դէմ պայքարի ձեռնարկած հայաստանեան ճակատին ցանցին մէջ», ճշդելով թէ ինք որ առիթ իսկ չէ ունեցած Հայաստան այցելելու, մեծ զարմանքով կարդացած է այդ անհիմն վերագրումները եւ թէ ինք որեւէ պայքար չէ տարած եւ չի տանիր «Դաշնակցութեան դէմ, այլ՝ որոշ անձերու գործելակերպին»:

Պատուարժան Խմբագրութիւն
«Յառաջ» Օրաթերթի
Փարիզ, Ֆրանսա

Յարգելի Խմբագիր,

«Հրայր Մարուխեանի մամլոյ ասուլիսի մասին, «Յառաջ»ին մէջ կարդացի Ս. Թոթոյեանի թղթակցութիւնը: Դժբախտաբար Հ. Մարուխեանի հասցէիս ըրած բոլոր զրպարտութիւնները բացարձակապէս իրականութեան չեն համապատասխաներ եւ այս նամակովս պարտաւոր կը զգամ կարգ մը ճշդումներ ընել:

Ըստ ձեր թղթակցին Հ. Մարուխեան տուած է «մանրամասն բացատրութիւններ» վերջին «արտաքսումներու» մասին, մանրամասնութիւններ, որոնց դժբախտաբար ծանօթ չեմ:

Հ. Մարուխեան, հարցումի մը պատասխանելով, հետեւեալը յայտարարած է՝ «Հրաչ Թուրիկեան արդէն հեռացուած էր Լիբանանի Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ, որովհետեւ իր հերթապահութեան շրջանին արտագաղթած էր»:

Դժբախտաբար Հ. Մարուխեան կը փորձէ այն տպաւորութիւնը ձգել որ Լիբանանէն փախուստ տուած եմ, լքելով իմ կուսակցական պատասխանատուութիւններս:

Հ. Մարուխեան կրնա՞յ ըսել թէ մինչեւ 1980, իմ պատիժի թուականը ո՞ւր կը գտնուէի եւ ո՞վ էր պատնէշի վրայ Լիբանանի քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին:

Հ. Մարուխեան շատ լաւ գիտէ որ Կ. Կ.ը երբ իմ հեռացման որոշումը տուաւ, ես արդէն դադրած էի Կ. Կ.-ի մաս կազմելէ այդ թուականէն աւելի քան վեց ամիս առաջ: Նոյնպէս Հ. Մարուխեան լաւատեղեակ է, որ Կ.Կ. իր որոշումը տուաւ 1980-ին, իսկ ես Լիբանանը ձգեցի 1982 Դեկտեմբերի վերջը միայն այդ որոշումէն աւելի քան մէկ ու կէս տարի վերջ:

Հ. Մարուխեան կրնա՞յ բացատրել թէ ի՞նչպէս կարելի էր իմ «հերթապահութեան շրջանին», թէ արտագաղթել եւ թէ հերթապահութիւն ընել: Կամ մէկը, կամ միւսը ճիշդ չէ»:

Հ. Թ.

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ՓԱՐԻԶԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան Փարիզի մասնաճիւղը, Ապրիլ 22-ին հանրութիւնը հրաւիրած էր Մեսիսիէն – Էթուալ պանդոկը, ներկայացնելու համար իր տարած աշխատանքներուն մէկ տարուան արդիւնքները ու 1994-ի ծրագիրները: Հոծ բազմութեան մը առջեւ է որ Ծովինար Գեւոնեան, Փարիզի մասնաճիւղի պատասխանատուն, երեկոյթին բացումը կատարեց բարի գալուստով մը ու խօսքը փոխանցեց կազմակերպութեան Համազգային նախագահ՝ Գեղամ Գեւոնեանին. ան ներկաներուն պարզեց 17 տարիներու իր ու ընկերներուն տարած աշխատանքը Երկիր Հայաստան աշխարհագրական տարածքին վրայ, շեշտը դընելով հողին հետ անհրաժեշտ կապին կարեւորութեան վրայ՝ մշակոյթէն անբաժան:

Ապա, կատարուեցաւ լուսապատկերներու լուսարձակումը (տեսափորամա), ուր հանդիսատեսը կրցաւ լայն գաղափար մը կազմել 1993-ի ամառը կատարուած կարեւոր աշխատանքներուն մասին.

-- Քեսապ (Սուրիա), Կիլիկիոյ վերջին հայաբնակ շրջանը, ուր շարունակուած են տարիներ առաջ արդէն սկսուած բնակելի տուներու վերականգնումները, ինչպէս հողամշակումի գործերը. 1993-ին, պըտղատու ծառերը առաջին բերքը տուին:

-- Ատրպատական (Իրան), ուր զանազան եկեղեցիներու եւ վանական համալիրներու վերանորոգումները շարունակուեցան, թէպէտ դանդաղ թափով ու միայն տեղական ուժերով, ծանօթ դժուարութիւններու պատճառով (նշենք՝ Ծործորի Ս. Աստուածածին մատուռը, Արաքսի ափին՝ Անդրէորդու Եկեղեցին, Ս. Ստեփանոս վանքը...):

-- Գողարան (Հայաստան՝ Սպիտակի շրջան), ուր հողամշակումի գործերու զուգընթաց, կազմակերպութիւնը յանձն առած է վերակառուցանել գիւղական եկեղեցին (շատ վնասուած վերջին երկրաշարժէն) եւ որուն հիմերը կը պատկանին Ե. դարուն:

-- Մատրասա (Հայաստան՝ Աշտարակի շրջան), Ատրպէյճանէն գաղթածներէն բնակուած այս նոր աւանը պէտք ունի լուրջ աջակցութեան իր բնակավայրը կառուցանելու համար. «Երկիր եւ Մշակոյթ»ին անդամները ճիգ չեն խնայած իրենց օգնութիւնը բերելու համար այս կարեւոր գործին:

Հոս հարկ է շեշտը դնել այն դեղեցիկ աւանդութեան դարձած ձեռնարկին վրայ որ ամէն տարի, մօտ քսան երախաներ, Գողարանէն եւ Մատրասայէն մէկ ամիսով արձակուրդի կը տանի դէպի Քեսապ: Այսպէս, Միջերկրականի եզերքը, հայաշխարհի միւս ծայրը, մանուկները միշտ կը մնան, հայ գիւղին հարազատ շունչին տակ:

Երեկոյթին աւարտին, խօսք առաւ Տոքթոր Արամ Ղազարեան՝ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի Ֆրանսայի նախագահը. ան շեշտը դրաւ ցարդ կատարուած գործին կարեւորութեան վրայ, կործ՝ ծաւալով թերեւս պզտիկ, բայց իմաստով վեհ: Ան յայտարարեց որ այս տարուան համար, կազմակերպութիւնը ծրագրած է նոր աշխատավայր մը բանալ Արցախի մէջ, Գետաւան գիւղը, խորհրդանշական շատ կարեւոր հայ հոգեւոր վայր՝ Դադի վանքէն ոչ շատ հեռու:

Հաւաքոյթը աւարտեցաւ, ընդունելութեամբ մը, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

Հ. Հ.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-42-

Ո՛Վ ՄԵԾԱՄԵՔԱՆՉ...

Շատ ճոխ ու ճկուն է մեր հայ լեզուն,
բայց նամանաւանդ՝ խնայողական:
Առնենք, օրինակ, շատ սովորական
երեք բառ միայն, իրարմէ բխած,
որոնք կ'ամփոփեն այսօր մեր ապրած
Սփիւռքի կեանքը՝ իմ աչքով դիտած. –
«Սխալ»: «Անսխալ»: «Անսխալական»:

«Սխալ» -- այսինքն՝ դուն, դուք, ան,
անոնք,
եթէ չէք բաժներ ի՛մ տեսակէտներ,
քանզի «անսխալ» դատում ու միտքեր
միայն ե՛ս ունիմ, հայրենակիցնե՛ր:
Վերը՝ Աստուած կայ անսխալական,
իսկ վարը՝ ե՛ս եմ Աստուծոյ դեսպան:
Այս հանգամանքով, ինչպէս կը տեսնէք.
ե՛ս ալ կը դառնամ անսխալական:

Երեք բառերը կուտան անսահման
իրաւասութիւն, որ օրէնք ճշդեմ,
համապատասխան վճիռ արձակեմ,
որպէսզի քեզ, ձեզ, զայն, զանոնք շուտով
իմ տեսակէտիս բերեմ անվրդով:
Իսկ եթէ չեղաւ՝ աղմուկ կը հանեմ,
թէ միայն ես՛ կամ Աստուծոյ պաշտպան,
քանզի միւսները՝ սուտ դաւաճան՝
կը ժխտեն Անոր անսխալական
դատումը մինչ գլխ կ'ընէր Իր դեսպան
աշխարհիս վրան...

Բազմաթիւ նման օրինակներ կան,
որոնք ցոյց կուտան,
թէ ճոխ ու ճկուն է մեր հայ լեզուն,
բայց նամանաւանդ՝ խնայողական:
Մի քանի բառով ի՛նչ ընդհանրական
համայնապատկեր կրնայ կերտել ան. --
«Բան»: «Անբան -- բանդէտ»:
«Ամենագէտ -- տգէտ»:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Իմ պաշտելի հօրաքոյրս հիւրընկալեց մեզ, թէեւ արդէն գաղթած ազգականներով լեցուած էր իր տունը: Կարի դժուարին էր այդ պահուն գտնել բնակարան, օրերով փնտռեցինք, վերջապէս բարեկամ մը մեզի գտաւ Պելժիքացի կնոջ մը քիչ մը հանգստաւէտ տունը:

Հազիւ շունչ մը առած, պէտք եղաւ դրադիլ կրտսեր աղջկանս դէպի Գերմանիա մեկնումին խնդրովը. խօսեցեալը Թորոսեան այլեւս չէր կրնար դառնալ Պոլիս, եւ պիտի հաստատուէր Ֆրանքֆուրթ:

Ու աշնան երեկոյ մը մեկնեցաւ աղջըկանս: Հոգիս ծովին հետ ողբաց մինչեւ լուսածագ:

Քիչ ատենէն ողորմելի թղթի կտոր մը, հեռագիր մը եկաւ ծանուցանել թէ ամուսնացած են անոնք: Այս էր բոլոր հարսնիքը:

Պոլսոյ Պատրիարք Զաւէն Սրբազանը եւս, փախստական՝ շատ մը պատճառներով, եկաւ Վառնա ատեն մը մնալու՝ Կը պատմէր թէ շատ հեշտին չէր եղած իր մեկնումը Պոլիսէն. անգլիական շոգեմակոյկ մը զինքը փոխադրած էր մինչեւ ֆրանսական շոգենաւը որ յատկապէս ծովուն բացը կանգ առած էր իրեն համար:

Սրբազանը շատ մտահոգ էր պոլսահայութեան մասին:

Քիչ յետոյ եկաւ նաեւ Վահան Թէքէեան: Ան թաւական նեղուեցաւ. պանդոկ բնակիլ ստիպուած էր եւ Վառնայի պանդոկները, այն ատեն, հանգիստ չէին ոչ մէկ կերպով, մանաւանդ ձմեռը:

Բաղդատաբար մենք աւելի բախտաւոր եղած էինք, թերեւս կանուխ հասած ըլլալնուս:

Ունէինք խոշոր ակնահաճոյ վառարան մը որուն մէջ անտառ հոտող կոճղերուն ճարճատիւնը դիտելով, շատ յաճախ, կը խորհէի աղջնակիս. ի՞նչ կ'ընէր ան հեռաւոր Գերմանիոյ ինծ անծանօթ մէկ քաղաքին մէջ, կը մսէ՞ր արդեօք, երամէն բաժնուած թռչնիկի մը պէս: Կը տենչայի տեսնել անոր աղուոր աչքերը, երջանկութեամբ շողշողուն, զինքը սիրող սրտի մը մօտ:

Ե՞րբ պիտի կարենայի զինքը տեսնել: Շաբաթները, ամիսները կ'անցնէին դանդաղ. կարծես մշտնջենապէս գորշ երկինքն էր որ ամէն հրճուանք հեռու կը մղէր:

Ու եկաւ կաղանդի երեկոն: Հեռուէն ոռնումը Սեւ Ծովին: Սաստիկ ցուրտ, միակերպ ձիւն:

Դեկտեմբեր մը սարսռացուցեցիկ: Երկինքը ամպակոյտ մը մուխ, սառէ արցունքը թափելու պատրաստ:

Կը մտին Պոլսէն նոր գաղթած Հայերը, դէշ աղէկ զետեղուած գրեթէ կարասի չունեցող տուներու մէջ ու կ'ողբան հեռուն մնացած կապոյտ երկինքը, հարաւին զաղջ շունչը ու տաքուկ սենեակները, ու կը դողան:

Կը մտի մանաւանդ Թէքէեանը, ինչ որ ամէնէն սրտակեղէքն է. կը մտի իր պանդոկին մերկ խուցին մէջ ուր պարզ կրակարան մը իսկ չկայ: «Ա՛խ, կրա՛կ, բոցե՛ր, բաղձոց մը հանդիստ», կ'ափսոսայ խեղճ պանդուխտ արեւի կարօտ քերթողը, իր կորսնցուցած շատ մը բաներուն հետ կ'ափսոսայ անոնց ալ վրայ: Ի՞նչ մնացեր է իրեն, այդ յուսալքումի օրերուն...: Հանճա՛րը, լուսափիւռ հանճարը միայն որ իր շուրջը կը ճառագայթէ:

(Շար. 94)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆՁԵԼԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒԸ
ՀՐՇԷՋՆԵՐՈՒ ԿԱՅԱՐԱՆԸ

ՌՈՊԸՐԹ ՄԱՆՉ – ՄԱՅՔԸԼ ՄԱՐԹՋԵՆԲՕ

Թարգ. Արփի եւ Ասպետ Փանոսեան,

Հրատարակութիւն՝ «Հայ գիր»
29 Hollybrook Cres.
Willowdale, Ontario
M2J 2H5 CANADA

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել
ՏԻԿԻՆ ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՊԱԳԱԼԵԱՆԻ
մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 14-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՕԾՄԱՆ 66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՔԱՄՓ ՖՐԷԶԻ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Մայիս 22
Նախագահութեամբ Ներքեւ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ տակ
Շրջանային Խորհուրդի
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կրօնական Խորհուրդի Վարչութիւնը
կը կազմակերպէ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՕԾՄԱՆ
66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնէք եւ Հոգեհանգիստ ի յիշատակ Հոգելոյս՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
ինչպէս նաեւ հանգուցեալ բարերարներու եւ հաւատացելոց հոգւոց ի հանգիստ:
Կրօնական արարողութեանց աւարտին, եկեղեցւոյ կից Կաթողիկոս Վազգէն Ս. սրահին մէջ տեղի կունենայ՝
ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱՇ

Arménie, Mon Paradis

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կազմակերպած է ցուցահանդէս - վաճառք մը. բացումը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 18, ժամը 18-ին, բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԸԼԻՆ ՎԻԿՈՒՐՈՒԻ եւ Տիկին Մարի Պատուականեանի (Երեւանի Արուեստի Թանգարանի պատասխանատու եւ արուեստաբան):

Առաջին անգամ ըլլալով Մարսէյլի մէջ միատեղ կը ցուցադրուին Հայաստանի նկարիչներու 50-էն աւելի պաստառները:

Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ Մայիս 18 -- 27, ժամը 14 -- 18 ամէն օր, բացի կիրակիէ:

Հասցէ. --

Maison des Associations
93, La Canebière, Marseille 1er

Մուտքը ազատ է:

**Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935**

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 100 Francs. -

M. K. Hovsepian, M. Varastat Isgulian, M. Jacques Kabakdjian, M. Albert Kaladjian, M. Georges Kaladjian, M. Karabet Kazanc, M. Robert Khosrofian, M. Onnig Krikorian, Mme Loucine Krikorian, M. Robert Kurkeden, M. Joseph Luledjian, Mlle Alice Manoukian, Mme Virginie Manoukian, Mlle Vartouhi Melkonian, M. Anthony Mouradian, M. Iskender Okav, M. Sarkis Okav, M. Gabriel Okav, Mme Magy Ortega, M. Jacques Osmanian, M. Elie Papazian, M. Souren Papazian, M. Robert Sigaud, M. et Mme Dertad Sivazlian, M. Philippe Sukiasyan, Mlle Marguerite Sukiasyan M. Frédéric Sukiasyan, Mlle Séta Sukiasyan, M. Zakaria Tachdjian, Mme Sonia Tchilian, Mme Virginie Tercan, M. Thomas Wallach, M. Albert Zadikian.

— 135 Francs. -

Mlle Surpuhi Ersiz, M. Joannes Manoukian, M. Kévork Satchlian.

— 150 Francs. -

M. Sarkis Abtan, M. Georges Aivaian, M. Patrick Azadiguian, M. Kévork Der-Hovannessian, M. Dikran Haroutonnian, M. Paul Kazandjian, M. Marius Mardirossian, M. Raymond Minassian.

(A suivre)

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du FESTIVAL
DE PRINTEMPS 1994
MUSIQUES EN MAI A ALFORTVILLE
la M.C.A. propose

**Soirée
Musiques du Monde**

Portugal - Argentine - Arménie

avec
**l'ENSEMBLE DE MUSIQUE
TRADITIONNELLE ARMENIENNE
Jean - Pierre Nergararian**

Cette soirée est en prélude
à la création au Conservatoire
de Musique d'Alfortville
d'un département pédagogique
de musiques communautaires

Mercredi 18 Mai à 21 heures

Salle des Fêtes, rue Voltaire
Renseignements à la M.C.A.

Emission M.C.A. sur AYP FM
les Mercredis de 10h à 12h

**9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լեռնային Ղարաբաղի Նախարարների Խորհուրդը «Յառաջ»ի միջոցաւ շնորհակալութիւն է յայտնում այն Ֆրանսիահայերին, որոնք ձեռք են բերել ԼՂՀ-ից Ֆրանսիա ուղարկած «Արցախ» յուշանուէր գորգ:

ԼՂՀ ՆԽ
Նախագահի տեղակալ
Ժ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ -- Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին՝ Մայիս 23-ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9-էն մինչեւ ժամը 18: Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:
Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հիմինեանին՝
40 -- 11 -- 19 -- 33
Տիկին Մուրատեանին՝
39 -- 81 -- 33 -- 62

LES SOIREES DE L'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise a le plaisir de vous convier
à une soirée
en l'espace Garbis Manoukian
40, rue d 'Arménie, Lyon 3e
Jeudi 19 Mai à 20h45
Rencontre avec
MEGUERDITCH MARGOSSIAN
Enseignant - Ecrivain
**«LA LITTERATURE ARMENIENNE
A CONSTANTINOPLE AUJOURD'HUI»**
*En langue arménienne
traduction possible.*

Participation aux frais.

1 000 paires de chaussures pour les combattants

Le commandement des forces d'autodéfense de l'Artsakh réquisitionne tous les hommes valides de la région dans le but de relever ceux qui sont au front depuis plusieurs mois.

Afin d'équiper chaque combattant, 1 000 paires de chaussures sont indispensables dans les meilleurs délais. Nous lançons un appel à tous nos compatriotes afin de réunir la somme nécessaire à l'achat de ces chaussures.

Chaque geste de soutien sera un encouragement à la résistance et un pas de plus vers la victoire.

Adressez vos dons à l'Association de Soutien aux Patriotes Arméniens :
B.P. 82 — 94223 Charenton Cedex
Des reçus ou des *Cerfas* seront délivrés.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղի
ճաշ -- պարահանդէսը
Մայիս 21, Շաբաթ,
ժամը 20·30-էն սկսեալ
Espace Charles Aznavour
Ave. P. Vaillant-Couturier,
Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆԻ

Տեղերը վերապահելու համար
հեռաձայնել.-- 39· 85· 93· 40
կամ՝ 39· 85· 29· 71

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

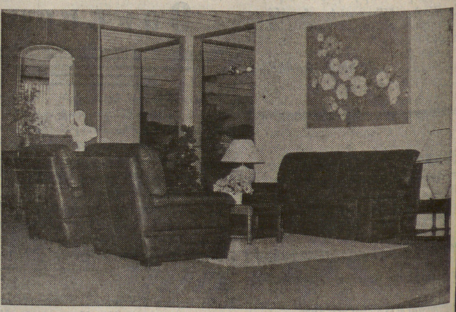
ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ի պատիւ գաղութիս երիցագոյն գրողներէն՝
ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ-ի
եւ Հիւրաբար քաղաքս գտնուող գիւղագիր՝
ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ-ի
Կը խօսի՝ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ
Կը նախագահէ՝ ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Երեքշաբթի, Մայիս 17, ժամը 20·30-ին
Եան'ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e — M° Glacière
-- Մուտքը ազատ է --
Երեկոյթէն ետք ընդունելութիւն եւ ճաշ -- Ճաշագին՝ 140 Ֆր.
Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Եան'ց Ակումբ՝ 45· 89· 20· 48

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

EGLISE NOTRE-DAME DES BLANCS MANTEAUX
12, rue des Blancs Manteaux, Paris 3e
M° St.-Paul / Rambuteau

VENDREDI 27 MAI 1994, A 20 HEURES 30

RECITAL D'ORGUE
NARINÉ SIMONIAN

1er prix 1993 à l'unanimité du CNR de Rueil-Malmaison
(classe de Marie-Claire ALAIN)

organisé
par le **Comité de Soutien de l'Ambassade d'Arménie en France**

Au programme :
J. S. Bach — Mendelssohn — Liszt — Komitas — Yekmalian

Prix des places : 120 Francs.
Réservations et billets : 45. 63. 05. 86 / 53. 76 09. 93

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 17
MARDI 17 MAI 1994
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.328 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.328

ԵՐՐԵԱԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՈՃՐԱՓՈՐՁ ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԸ ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, 16 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՐԵՒԱՆ, ՍՊԻՏԱԿ ԵՒ ԳՈՐԻՍ

Մոսկուայի մէջ, Մայիս 16-ին, նախագահութեամբ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար՝ Գրաչովի տեղի կ'ունենար նոր հանդիպում մը Ղարաբաղի հարցին վերաբերեալ, հիմնուած Փետր. 18-ին ռուսական ծրագրին վրայ:

Այս ժողովին կը մասնակցին Հայաստանի, Ղարաբաղի եւ Ազրբէջանի պաշտպանութեան պատասխանատուները, այսինքն՝ Սերժ Սարգսեան (Հայաստան), Սամուէլ Բաբայեան (Արցախ) եւ Մամեդով (Ազրբէջան): Մոսկուա կը գտնուին նաեւ Վազգէն Սարգսեան եւ Դաւիթ Շահնազարեան:

Ընդհ. ձեւով, ճակատին վրայ հրադադարը կը յարգուի համեմատաբար, թէեւ հոս-հոն փոքր ընդհարումներ կան:

Մայիս 13-ին, ինչպէս գրած էինք Մինսկի խումբի պատուիրակութիւնը նախագահ Էլլիասոնի գլխաւորութեամբ եւ մասնակցութեամբ Ելցինի յատուկ ներկայացուցիչ՝ Կազիմիրովի Բաքուէն անցած է Երեւան եւ նոյն օրը ընդունուած նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի կողմէ: Հանդիպումին ներկայ եղած են Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան, Ազգային Ապահովութեան պետական վարչութեան պետի պաշտօնակատար Դաւիթ Շահնազարեան եւ Արտաքին փոխ-նախարար՝ Ժիրայր Լիպարիտեան: Բաքուի հանդիպումին առթիւ, Ալիեւ յայտարարած է. - «Այս հանդիպումը ըստ էութեան, կը նշանակէ ղարաբաղեան հարցի կարգաւորման նոր հանգրուանի սկիզբ: Ես կը կարծեմ որ հրադադարին պէտք է յաջորդեն որոշակի գործնական քայլեր, որոնց էութիւնը կը յանգի գրաւուած տարածքներէն անյապաղ հեռացումը հայկական զինեալ կազմաւորումներու, վստահութեան միջոցներու ամրապնդումը, ՍԷ-ՀՍ-ՍԷ-Ը-ի եւ Ռուսաստանի առաջարկներու նախատեսած ծրագրի իրականացումը»:

Էլլիասոնի կարծիքով, այժմ անհրաժեշտ է երկու բան իրագործել. - ա) հրադադար ու բ) ամրապնդել հրադադարը, միջազգային դիտերու հսկողութիւնը ապահովելով:

«LIBERATION»

(16 Mai)

HAUT-KARABAGH
LES PILLAGES AVANT LA RECONSTRUCTION

«Լիպերասիոն», Շաբաթ, Մայիս 14-ին կ'անդրադառնար ղարաբաղեան հարցին անկիւնադարձ մը տեսնելով բանակցութեանց մէջ: Լրագրողին համար յատկանշական կէտը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ ի վերջոյ Բաքու պարտաւորուած է պատերազմիկ կողմ ընդունիլ Ղարաբաղը: Այլ խօսքով դիրքում մը բրած է: Մայիս 16-ին, Նաթալի Նուկայրէտ է որ թղթակցութիւն մը ստորագրած է Ղարաբաղէն: Ըստ իրեն, Հայերը թալանի տալով ազերի գիւղերը, վստահութիւնն ունենալով որ, ինչպէս Նախիջեւանիկ (Ասկերանէն դէպի արեւելք), ուր «վերաշինութեան ջոկատները» կը գործեն, նուաճուած հողամասերը պիտի չվերադարձուին: Կը նկարագրէ տեսածը, Կիւլիւզար Մանկասարեանի քարուքանդ տունը Ազերիներու գրաւածներէն: Յօդուածը նկարագրականն է նաեւ այդ գիւղին, բնակիչներուն առօրեայ կեանքին, վերաշինութեան աշխատանքներուն: Կը խօսի գիւղացիներուն հետ: Միտք չունին, կը գրէ, վերադարձնելու հողերը, Աշոտ կը շեշտէ. - «Եթէ Ազդամը ետ տանք, կրկին պիտի կրակեն մեր վրայ: Ազդամը հայկական հող է»: Դաշնակցութիւնը կ'որակէ «գերազգայնական» եւ ազդեցիկ Ստեփանակերտի կառավարութեան մէջ:

Յօդուածին կցուած է փոքր քարտէս մը եւ հակիրճ պատմական մը Ղարաբաղի:

Կիրակի, Մայիս 15-ին, տեղական ժամով 13.30-ին, մանուկներու համար պատրաստուած յայտագրի մը ներկայացումէն կէս ժամ առաջ ռումբ մը պայթած է Թիֆլիսի հայկական թատրոնը: Մէկ մեռեալ կայ - մանուկ մը - եւ 16 վիրաւոր, որոնց 5-ը ծանր վիճակի մէջ են: Ռումբը վերջին կարգի աթոռի մը տակ դրուած էր: Շեւարնածէ անմիջապէս փութացած է տեղւոյն վրայ եւ իր ցաւը արտայայտած: Յայտնի չէր, Մայիս 16-ին, թէ որո՞ւ գործն է: Հաւանական կը նկատուէր որ Ազերիներու մէկ ոճրափորձն է:

Շաբաթ օր, Մայիս 14-ին, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Հայաստանի շրջուն դեսպանը՝ Շառլ Ազնաւուր պաշտօնական բացումը կատարած են «Էրեբունի» հիւանդանոցի օրթոփետիք բաժանմունքին որ գործն է «Ազնաւուր Հայաստանի համար» կազմակերպութեան: Արարողութեան ներկայ եղած են Առողջապահութեան նախարար՝ Արա Բաբլոյեան, ԻՒՄԱՖ-ի Փարիզի նախագահ՝ Ժաք Եղիեան, Ազնաւուր կազմակերպութեան պատասխանատու Ժերար Մարկոսեան, Բարգէն Արարքցեան եւ այլ անձնաւորութիւններ: Ելոյթ ունեցած են Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Շառլ Ազնաւուր:

Նոյն իրիկունը, Արմենիա պանդոկի մէջ, Ազնաւուր ճաշ մը կու տար նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ի պատիւ, ներկայ էին Գագիկ Յարութիւնեան, Բարգէն Արարքցեան, պետական եւ կառավարական այլ անձնաւորութիւններ: Օրուան մէջ, Ազնաւուր այցելած էր Սպիտակ եւ Վանաձոր: Կիրակի օր եղած է Գորիս եւ շրջանը: Երկուշաբթի օր, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ճաշ մը կու տար իրեն ի պատիւ եւ նոյն իրիկունը, Ազնաւուր կը վերադառնար:

Շ. Ազնաւուր անձնական օդանաւով, ֆրանսացի եւ ֆրանսահայ բժիշկներու եւ լրագրողներու ընկերակցութեամբ Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը ժամանած էր Ուրբաթ իրիկուն եւ դիմաւորուած Գ. Յարութիւնեանի, Ժ. Լիպարիտեանի եւ այլոց կողմէ: Հետը բերած էր 40 թոն սննդամթերք, հագուստ, բուժական կազմածներ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏ

Ջեխիոյ Սոկոլով քաղաքին մէջ տեղի ունեցած ծանրամարտի Եւրոպայի ախոյեանութեան հայ մարզիկները 2 ոսկի, 3 արծաթ եւ 4 պղնձէ մետալ շահած են եւ ընդհանուր դասաւորման մէջ Հայաստան գրաւած է 5-րդ տեղը: Բացառիկ յաջողութիւն արձանագրած է գիւմրեցի Խաչատուր Քեափանակեան՝ ձեռք ձգելով ընդամէնը երեք մետալ (2 արծաթ, 1 ոսկի): Ոսկի մետալ շահած է նաեւ Իսրայէլ Միլիտոսեան, արծաթէ եւ պղնձէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE PROGRES»

(8, 9 et 10 Mai)

HAUT-KARABAGH
PLAIES DE GUERRE

Մայիս 4-ի մեր թիւով, հաղորդած էինք որ Սոլիտարիթէ Փրոթեսթանթ Ֆրանս-Արմենիի կազմակերպութեամբ չորս լրագրողներ Հայաստան եւ Ղարաբաղ այցելած էին Ապրիլ 14-էն 21: Այդ թիւով արձագանգած էինք Ուէսթ-Ֆրանսի եւ Տէրնիէռ Նուվէլ տ'Ալզասի թղթակցութիւններուն: Այս անգամ կ'արձագանգենք Լիոնի Փրոկրէին, որու թղթակիցը՝ Ժորժ Սերմէ 3 յաջորդական թիւերու մէջ կը նկարագրէ ինչ որ տեսած է:

Առաջին թիւին մէջ, ճոխացած նկարներով եւ քարտէսով մը (Ա. էջէն սկսեալ), Ժ. Սերմէ կը խօսի պատերազմի մէջ եղող հողամասի մը մասին, փոքր ակնարկով մը պատմութեան անցեալին: Կարէն Բաբուրեան կ'ըսէ իրեն. - Պատրաստ ենք հրադադարի մը, բայց ոչ՝ որեւէ գնով: Միտք չունինք պահելու նուաճած մեր հողամասերը: Ինչ որ կ'ուզենք, միջազգային երաշխաւորութիւններ են, առաջքն առնելու համար Ազրբէջանի նոր յարձակումներուն»: Հայաստան չի մոռնար «Ղարաբաղի իր եղբայրները» բայց, Ստեփանակերտի իշխանութիւնները շատ դաղջ կը գտնեն այդ օժանդակութիւնը, ինչ որ ըսել տուեր է Կարէն Բաբուրեանի. - «Եթէ Հայաստան մեզի շնորհիւ օգնած ըլլար, արդէն Բաքու հասած կ'ըլլայինք»:

Յաջորդ թիւին յօդուածը խորագրուած է. -

AU BORD DE L'ASPHYXIE

Այս մասին մէջ, լրագրողը կ'անդրադառնայ յարաճուն դրամահոսութեան, տնտեսական աղէտալի կացութեան, Ազրբէջանի պարտադրած ուժանիւթի շրջափակումին:

Հայաստան չնչահեղձութեան եզրին է, կը գրէ Սերմէ, լիվր մը կարագի համար մէկ ամսուան աշխատավարձք հարկաւոր է, ամէն օր Դրամը կ'իյնայ: 1993 Նոյեմբերին, 14 Դրամը մէկ տոլար էր: Վեց ամիս ետք, տոլարը շուրջ 315 Դրամ է, մինչ միջին աշխատավարձքը 190-էն 200 Դրամ է: Յետոյ, կ'անդրադառնայ հիւլէակայանի վերաբացման: Ապրիլ 7-ին, Խորհրդարանը որոշեց բանալ, բայց, կ'ըսէ տնօրէնը՝ Սուրէն Ազատեան, պէտք է արագօրէն նիւթական միջոցներն ունենանք: Քանի մը ամիս է Ֆրանսա մեզի կը բերէ իր օժանդակութիւնը եւ լուրջ գործակցութիւն մը ունինք Ֆրամաթոմի հետ: Ինչ կը վերաբերի ապահովութեան, ՄԱԿ-ի փորձագէտներու յանձնախումբին համաձայնութիւնը ունեցանք: Ինչ որ կը պակսի, ներկայիս, նիւթականն է:

Երրորդ եւ վերջին մասին մէջ, Ժ. Սերմէ կը խօսի երկրաշարժի ձգած աւերակներուն մասին, ի մասնաւորի՝ Գիւմրիի: Ամբողջ թաղեր կան դեռ աւերակներու վերածուած: Հարկ է ոչ միայն անմիջական օգնութիւն բերել, այլեւ ապագան պատրաստել: Սերմէ կը խօսի պատուելի Սահակեանի ծրագրերուն մասին, Ընտանիք դպրոցին որ ամէն օր 1450 երախայ կ'ընդունի, որոնց կէսը երկրաշարժի որբեր են:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՉԷ ԱՆԴԱՐԱՅԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ

Թուրքիա վերջերս սկսած էր ամէն առիթ օգտագործել, յատկապէս Միացեալ-Նահանգներու հասկցնելու համար որ Իրաքի կիրարկուած շրջափակումը մեծապէս կը վնասէ իրեն եւ թէ պէտք է որոշ կարգադրութիւններ ընել, արտօնել որոշ քանակութեամբ քարիւղի արտածում. այս պնդումներուն մէջ, հաւանօրէն բաժին ունեցաւ նաեւ Իրաքի սահմանէն ներս ՓՔՔ-ի մարտիկներ հետապնդելու թրքական ձեռնարկին Պաղտատի համակերպումը: Ու զինուորական բաւական ծաւալուն գործողութիւններով, մեծ թիւով քիւրտեր սպաննուեցան:

Մայիս 14-ի թուրք մամուլը Ա. էջի խորագիրներով կը գրէ թէ Ռուսաստան Անգարայի այս ջանքերուն դէմ մերժողական բողոքագիր մը ներկայացուցած է Մոսկուայի թրքական դեսպանատան. բողոքագրին մէջ ըսուած է թէ Իրաքի շրջափակումէն միակ տուժողը Թուրքիան չէ, կան Ռուսաստանը, Ռումանիան, Պուլկարիան եւայլն եւս ու պէտք է բոլորին համար ընդհ. լուծում մը փնտռել:

Ռուսաստան բողոքած է նաեւ նեղուցներէն անցքի կանոնագիրը փոփոխութեան ենթարկելու թրքական որոշումին դէմ, այն պատճառաբանութեամբ որ ատիկա կը հակասէ Մոնթրէօյի դաշնագրին: Ծանօթ է որ երկու քարիւղատար նաւերու Վոսփորի մուտքին բախումէն ետք, Թուրք իշխանութիւնները ապահովութեան մտահոգութեամբ, որոշած էին կարգ մը սահմանափակումներ կիրարկել նեղուցներէն նաւերու անցքին: Մոսկուա իր բողոքին մէջ յայտնած է թէ համաձայն է ապահովութեան նոր միջոցառումներու, սակայն ատիկա պէտք է միասնաբար որոշուի:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը Հ. Չէթին, լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով ըսած է թէ Ռուսաստանի պնդումները անհիմն են ու նոր կանոնագրութիւնը չի հակասեր Մոնթրէօյի դաշնագրին:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՏՈՄ ԷԿՈՅԵԱՆԻ «EXOTICA»Ն

Քաննի փառատօնին ընտրուած ֆիլմերուն մաս կը կազմէր Ատոմ Էկոյեանի (Եղոյեան) Էկզոթիքա ֆիլմը որ սթրիփ-թիզի ձեւով պատում մըն է, ինչպէս ինք ալ կը բացատրէ («Ֆիկառօ», Մայիս 14/15 եւ «Լիպերասիոն», Մայիս 16):

Առաջինին մէջ, գանատահայ բեմադիրը որու ֆիլմերը ներկայացուեցան անցեալ տարի թէ Փոմփիտու կեդրոնի հայկական շարժանկարի փառատօնին եւ թէ առանձին միայն իր ֆիլմերուն յատկացուած ծրագրով մը, կ'ըսէ թէ ուզած է իր ֆիլմը պատրաստել նման սթրիփ-թիզի մը ուր հետզհետէ կը յայտնաբերուին կապերը որ կան դերակատարներուն միջեւ: Նիւթը տարօրինակ պատմութիւնն է որ կը ստեղծուի սթրիփ-թիզ ընող պարմանուհիի մը, հարկերու քննիչի մը, թռչուն պողցողի մը եւ ուրիշ յաճախորդի մը միջեւ:

«Լիպերասիոն» լայն տեղ տուած է ֆիլմին եւ հեղինակին, մեծ նկարով մը, առաջին էջէն իսկ: Յատկանշական են երկու օրաթերթերու խորագիրները. -

LE CASSE-TETE D'ATOM EGOYAN (Figaro)

եւ

LA FICTION D'ATOM (Libération):

ՄՐԳԱՆՈՅՇԻՆ ՄԷՋ ԻՆԿԱԾ ՃԱՆՃԸ

Այս մէկը այն մրգանոյշը չէ որ կը պատրաստուի չամիչով, ծիրանով կամ այլ միրգերով ու շաքարով։ Այս Մրգանոյշը Արտաշատի գիւղերէն մէկն է, մօտիկը հայեւթրքական սահմանին. սակայն առաջինին մէջ ինկած ճանճի մը պատճառած զզուանքը կ'արթնցնէ երկրորդին մասին պատմուածը որ տեղ գտած է «Ազատամարտ»ի թիւ 17-ին (Ապրիլ 29 - Մայիս 5) մէջ։ Այս պատմուածին մէջ, անմիջապէս պէտք է ըսել թէ գիւղը ոչինչով մեղաւոր է. ճանճը եկած է դուրսէն, առաւելագոյն պղծումին թիրախ դարձնելով զայն։

Այդ «ճանճ»ը «Եօթերորդ օրուան գալստականներ»ու խմբակն է որ յատկապէս երկրաշարժին յաջորդած շրջանին թափանցած է Հայաստան. յետոյ «Խղճի ազատութեան օրէնք»ին (1991, Յունիս 27) թոյլտուութեամբ, ազատ - համարձակ սկսած է իր գործունէութեան համար ամէնէն յարմար անկիւնը փնտռել։ Երեւանի մէջ պարապ հող չգտնելով, ուղղուած են շրջանները։ Ինչպէս կը գրէ թերթը, իրենց տուեալներով Երեւանի մէջ 250 անդամ ունին, Արարատի մէջ աւելի փոքր խումբ մը, իսկ Մրգանոյշինը երրորդն է իր մեծութեամբ։

Գալստականները Քրիստոսը ամէնէն աւելի սիրող աղանդն են, իրենց կարծիքով։ Աւելի՝ քան Հայ Առաքելական Եկեղեցին ու Հայաստանի մէջ ներկայ բոլոր այլ աղանդները։ Անոնք կը պնդեն նաեւ թէ իրենք միակն են որ «սրբօրէն» կը գործադրեն պատուիրանները։ Կարեւոր չէ իրենց համար որ այս պնդումները քմծիծաղ կը պատճառեն տեղացիներուն որոնք ըսուածին օրինակ ցոյց կուտան քրիստոնէական բարոյականութիւն քարոզող այս համայնքին անդամ կինը...։ Ան աւելի քան երեք տարիէ ի վեր լքած է իր զաւակներն ու հիւանդ ամուսինը։

Գալստականները կը ցաւին որ առայժմ չեն կրնար ամէնքը դարձի բերել, քանի որ գիւղը զիրենք խորթ մարմին կը նկատէ. տեղական անոնց հովիւը՝ Գագիկ Հայրապետեան կ'ըսէ. – «Եթէ բոլորս դառնայինք ադվենտիստներ, ոչ թէ մենք, այլ ինքը՝ Աստուած կը կռուէր Թուրքերի դէմ»։ Կ'երեւի ենթադրելով թերահաւատներու հաւանական գոյութիւնը, ան կ'աւելցնէ. - «Ինչում նման դէպքեր եղել են. նա ձիերի ուժեղ խրխնջանք է առաջացրել, թշնամու մօտ մեծ զօրաշարժի պատրանք ստեղծելով եւ նրան փախուստի է մատնել։ Այսօր էլ նրա համար բոլորովին դժուար չէ կործանիչների, ՄԻԳ-երի ու չգիտեմ ինչերի դէմ կռուելը»։ Այս հաւատումը կը վկայէ նաեւ թէ գալստականները յատուկ սէր ունին ոչ միայն Քրիստոսի, այլեւ հայ ժողովուրդին հանդէպ. հակառակ պարագային, ինչո՞ւ չերթային երկնային նոյն ճշմարտութիւնը փափսալ Ազրբէջանի ականջին, որ արդէն ճակատէն խոյս տուող իր երիտասարդները փոխարինելու համար պայքարող բազուկ կը փնտռէ աջ ու ձախ։ Նոյնքան հայասէր մէկը պէտք չէ ըլլայ հօտին գաղափարական հարցերու պատասխանատու Տիկին Արմիդան. եթէ այդպէս ըլլար, ան փոխանակ Մրգանոյշի, Բաքու կայք հաստատած պիտի ըլլար, քանի որ հակառակ ղարաբաղցիի իր արմատներուն, կ'ըսէ. – «Եթէ մարդիկ իմանային Աստուածաշունչը, երբեք Ղարաբաղի համար չէին կռուի»։

Երբ խօսքը կ'առնչուի Ղարաբաղին, պէտք է ունկնդրել եղբայր Գագիկին պատգամը. «Եթէ աշխարհը չի ճանաչում Ղարաբաղի անկախութիւնը, ուրեմն նա մերը չէ, Ադրբեջանինն է, եւ այն ինչ որ կատարւում է, ագրեսիա է մեր կողմից։ Կռւողները խաբուածներ են»։ Պէտք է շնորհակալ ըլլալ իրենց ազգովին որ հակառակ իրենց հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան, կը յամառին միայն իրենց ծանօթ երկնային այս կարգի ճշմարտութիւնները բաժնել հայ ժողովուրդին հետ։ Ո՞վ գիտէ ինչ առիթ պիտի փախցնէինք, եթէ մեզմէ աւելի քրիստոսասէր յայտնուէին յանկարծ Պոսնիացիները, Ռուանտայի հակառակորդ ցեղախումբերը, Սուտանի ապստամբները, Թուրքիոյ, Իրաքի դէմ պայքարի ելած Քիւրտերը, որոնք ադվենտիստ դառնալով իրենց փոխարէն Աստուածը ղրկած պիտի ըլլային ռազմադաշտ, իսկ մենք պիտի պարտաւորուէինք մեր ուժերով կռուիլ շարունակել Ազրբէջանի դէմ։ Որքան ալ քաջալերական չըլլան այս աղանդին յարելու իմաստութեան տէր Հայաստանցիներու մասին տրուած թիւերը (շրջանի պատասխանատուն կը պնդէ որ յիսուն անդամ իսկ չեն կրցած ունենալ, իսկ անդամ մը խոստովանած է թիւրիմացութեամբ, թէ 27-ն են) միշտ յոյս կայ որ օր մը յաջողին խորտակել Հայուն մերժումը, ու Աստուած, վերջապէս ձիերու խրխնջանքով ու այլ զինամթերքով յայտնուի Աղդամի, Ֆիզուլիի եւ Մարտակերտի ճակատներուն վրայ։

Գալստականն հայասիրութեան մեծագոյն ապացոյցն է հետեւեալը. անոնք «ուսումնասիրած են» մեր ազգային հոգեբանութիւնը ու յայտնաբերած որ Հայերը իրենց մեղքերուն, Քրիստոսի պատուիրաններէն շեղելու պատճառով կը վախնան Աստուծոյ կապուելէ։ Իրենք եկած են կապող օղակ դառնալու։

Երբ այս է իրականութիւնը, ա՛լ ամօթ է յամենալ մանրամասնութիւններու վրայ ու ըսել թէ անոնք կը մոռնան հաւաքներու պետական կարգը որ կը պարտադրէ առնուազն շաբաթ մը առաջ իշխանութենէն թոյլտուութիւն ունենալ. գրեթէ ամօթ է, նոյնպէս, խնդրոյ առարկայ ընել գիւղին մէջ, գերմանացի Հանդամաններու միջոցներով, մեծ արագութեամբ վեր ելլած շէնք մը որ ոչ մէկ տեղ արձանագրուած է եւ որ յայտնուած է թէ գալստականներու ժողովարանն է։ Եւ ի՛նչ ըսել այն ապերախտութեան որ տեղացիներունը եղած է, որոնք փոխանակ ուրախանալու, պահանջած են որ շէնքը գործածուի որպէս մանկապարտէզ։

«Ազատամարտ»ի այս էջը ստորագրողները՝ Աշոտ Խաչատրեան եւ Անդրանիկ Այվազեան գրելէ ետք այս բոլորը, կ'աւելցնեն թէ իշխանութեան անտարբերութիւնն է գլխաւոր մեղաւորը ու այս պարագան այլեւս զարմանք իսկ չի պատճառեր։ Այս իշխանութիւններուն մէջ մեծ տեղ մը կը գրաւէ անշուշտ կրօնականը։ Հակառակ պարագային, դիւրին պիտի չըլլար գրել թէ «Հայաստանում երեւի թէ իւրաքանչիւր երկրորդը այսօր չգիտէ ով է ինքը, ինչ հաւատքի տէր է, նաեւ շատերի համար հարց է թէ ինչով է հայ քրիստոնեան տարբերւում միւս քրիստոնեաներից»։

Բաւական տխուր է պատկերը երկրին համար որուն մեծն ու պզտիկը կը սիրեն տեղի - անտեղի կրկնել թէ քրիստոնէութիւնը առաջին անգամ պետական կրօնք հռչակուած է Հայաստանի մէջ։

Բայց կայ աւելի տխուրը, երբ այդ նոյն պետութեան այսօրուան իշխանաւորներուն նախաձեռնութեամբ իբրեւ թէ համազգային նշում կը պատրաստուի այդ հռչակումին 1700-ամեակին։ Ամէնէն բարձրաստիճան աշխարհական ու կրօնաւոր ղեկավարներու հանդիպումներուն մասին կը տեղեկացնեն հայաստանեան լրատուները. անոնց ակներեւ մտահոգութիւնը համազգային այս 1700-ամեակին առաւել շուքով նշումն է։ Որպէս այդ, ծանօթ է որ կայ 2500 հոգինոց տաճարի մը կառուցումին աւելորդ ծրագիրը՝ տնտեսական ճգնաժամուն, աղէտի գօտիին ու հազար այլ ժխտականներու աքցանին մէջ լուռ չարչրկուած ժողովուրդին որպէս նուէր։

Մինչդեռ, կա՛ր, կա՛յ 1700-ամեակի արժանավայել նշումի տարբերակը, քրիստոնէութիւնը առաջին անգամ պետական կրօնք հռչակած երկրին համար։ Հոն ուր այսօր գալստականներու քարոզչութիւն կը կատարուի, ծանօթ ու անծանօթ բոլոր աղանդներուն գործունէութեան զուգահեռ, Թադէոս ու Բարդուղիմէոս առաքեալներուն մասունքներուն մօտիկ դրացնութեան ու բարձրաստիճան հանդիպումներու խաչաձեւումին մէջ։

Միայն թէ տեսնել պէտք է թէ այդ տարբերակը կը գտնուի ո՛չ փառաշուք հիմնարկութիւններու, ո՛չ ալ ճառ - քարոզ - կոնդակ - հրամանագիր - յանձնախումբ - նախագահ բազմութիւններուն հասցէին։

Այլապէս, ճանճեր միշտ պիտի ինկան մեր Մրգանոյշներուն մէջ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԲԻՍՈՂՈՄ ԱՂԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի Համազգայինի «Դիմակ» թատերախումբը այս տարի (Մայիս 6, 7, 8, Կիմէ թանգարանին սրահին մէջ) ներկայացուց Յ. Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկաններ»ը, բեմադրութեամբ՝ Վ. Մութաֆեանի։ Յ. Պարոնեանի (1843 – 1891), այս գործը՝ անկասկած ամէնէն հանրածանօթը եւ յաճախ ներկայացուածը, թէ՛ Սփիւռքի եւ թէ՛ Հայրենիքի մէջ, երգիծական վիպակ մըն է գրուած՝ 1880-ին։ Հոն խօսակցութիւնները՝ սահուն, ընթացիկ եւ պարզ լեզուով կը կազմեն հիմնական կմախքը գործին եւ դիւրութեամբ կարելիութիւն կուտան անոր բեմադրութեան։

Գործին գլխաւոր հերոսը՝ Աբիսողոմ աղան, հարուստ, միամիտ, պարզունակ գաւառացի մըն է։ Ան առաջին անգամ ըլլալով կուգայ Տրապիզոնէն Պոլիս, նպատակ ունենալով գտնել յարմար աղջիկ մը ամուսնանալու համար։ Բայց հազիւ հասած մայրաքաղաք, հերոսին շուրջ կը սկսի հիւսուիլ շողոքորթներէ, կեղծ բարերարներէ, ծոյլ շատախօսներէ, կեղծաւորներէ ցանց մը։ Այս բոլոր տիպարներու ընդմէջէն Պարոնեանի նպատակն է մերկացնել, ազգային գործիչներու, կղերականներու, գրագէտներու քօղարկուած անիրական մեծութիւնները։ Աբիսողոմ աղային այցելութիւնը կը տեւէ քանի մը օր միայն, եւ ան կը վերադառնայ իր գաւառը, օձիքը հազիւ ազատած մայրաքաղաքի «մեծապատիւ մուրացկաններ»էն։

Փարիզահայ գաղութին մէջ, ուր գրեթէ սկիզբէն ի վեր, սիրուած եւ քաջալերուած է հայկական թատրոնը եւ բարձր գնահատուած անոր մշակութային դերը, անկասկած գովելի են միշտ նման ձեռնարկներ։ Կարելի չէ չգնահատել «Դիմակ» թատերախումբի տղոց՝ բոլորն ալ սիրողներ (ամաթէօր), աշխատութիւնը, սէրը, զոհողութիւնը նման ձեռնարկ մը իրականացնելու համար։ Զգալի ճիգ մը թափուած էր նիւթը արդիականացնելու բեմադրական հնարքներով եւ երաժշտութեամբ։ Գնահատելի էր նաեւ առոգանութեան վրայ տարուած աշխատանքը։ Սիրողական թատերախումբի մը առջեւ սահմանափակ կ'ըլլան անշուշտ պահանջները։ Բայց կարելի չէ լռել եւ անցնիլ հիմնական քանի մը կէտերու վրայէն որոնք կը վերաբերին մասնաւորաբար բեմադրութեան։ Այսպէս, ընտրուած էին երաժշտական հատուածներ, որոնք կարելի չէր զետեղել ոչ թրքական, ոչ ալ ժամանակի հայկական երաժշտութեան մէջ։ Ճիշդ է որ թատերգութեան վայրը՝ Պոլիս է, բայց դէպքերու միջավայրը՝ զուտ հայկական։ Նոյնիսկ որոշ հարազատութեան փնտռտուք մը չի կրնար արդարացնել որձեւէգ երաժշտութիւն մը։ Աւելի դայթակղեցուցիչ էր պարագան հայկական տարազով պորտախաղ պարող «պարուհին» որ կը յայտնուի Աբիսողոմի երազին մէջ։

Գալով թատերգութիւնը մասամբ «ժամանակակից» ընելու ջանքերուն, Պարոնեանի գործին մէջ Աբիսողոմը շրջապատող տիպարները երգիծանքի ենթակայ են, բայց անոնք ծիծաղելի չեն իրենք իրենց մէջ եւ անոնց կերպարները ծաղրանկարային չեն։ Ծիծաղը կուգայ կացութիւններէն։ Բեմին վրայ արդիւնքը յաճախ ուրիշ էր։ Խաղարկութիւնը բացի քանի մը տիպարներէ (Մանուկ աղա, Շուշան, Աբիսողոմ), շեշտը դրած էր ծաղրանկարին վրայ։ Չափազանցուած շարժումները եւ միմիքները թէեւ կը խնդացնէին հանդիսատեսները սակայն կը քօղարկէին Պարոնեանի աշխարհը։ Չենք կարծեր որ ուզուածը այդ էր։

Այսուհանդերձ, հաճոյքով ընդունելի է «Դիմակ»ի այս նոր ձեռնարկը որուն յաջողութիւն կը մաղթենք։

ԹԱՏԵՐԱՍԷՐ

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

Շաբաթ, Ապրիլ 23, ժամը 12-ին, վարժարանիս մատուռը ծայրէ – ծայր լեցուած էր նստած եւ կանգուն, նախակրթարանի եւ միջնակարգի աշակերտներով, բացի աւարտական զոյգ դասարաններէն, որոնք նոյն պահուն Քարէն – Եփփէ ճեմարանի բակին մէջ իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին հայ երկրորդական վարժարաններու համատեղ հանդէսին։

Ս. Խորանը զարդարուած էր խորհրդանշական զոյգ նկարներով, որոնց կեդրոնը զետեղուած էր տեղահանութեանց վայրերու գունաւոր քարտէսը։

Շարականներու եւ աղօթքներու փունջ մը մատուցանելէ՝ վերջ խմբովին, իւրաքանչիւր դասարան առանձին բերաւ իր մասնակցութիւնը խմբային արտասանութեամբ, մեներգով, խմբերգով կամ արտասանելով Դանիէլ Վարուժանէն, Վահան Թէքէեանէն, Ժագ Յակոբեանէն, Պարոյր Սեւակէն եւ հուսկ միասնաբար երգելէ վերջ Ալէմշահի սքանչելի «Իմ Հեռաւոր Հայրենիքը» Հ. Վահան Յովհաննէսեանի բառերով, խօսք առաւ վարժարանիս տեսուչ՝ Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան, հիմնականօրէն շեշտելով թէ Մեծ Եղեռնը կրնայ մնալ որպէս ամենատխուր էջը, ուրիշներու կարգին, Հայոց Պատմութեան, ինչպէս նաեւ կրնայ վերածուիլ իսկական Աղէտի եթէ մեզ հիւրընկալող հանգստաւէտ նոր հայրենիքներու մէջ անտեսենք մեր Մայրենին, պատմութիւնն ու Մշակոյթը։ Անհրաժեշտ է այս գիտակցութիւնը ունենալ ամէն օր, զգալ զայն մեր կեանքի բոլոր վայրկեաններուն հոգեկանացնել եւ վսեմացնել մեր նիւթական առօրեան սկսելով աշակերտական գրասեղաններէն հասցնելու մինչեւ մեր տուներն ու գործի վայրերը։ Միայն այդպէս է որ իմաստ կը ստանայ Ապրիլեան Նահատակներու Յիշատակութիւնը եւ իսկական յարգանք կը մատուցուի մէկ ու կէս միլիոն՝ անմեղ զոհերուն։

ՅԻՊԷ

ՎԵՐՋԱՊԷՍ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Ձեռնարկախտէ վարակուած Հալէպի գաղութին մէջ, ուր իւրաքանչիւր միութիւն մրցումի ելած է թիւով դիմացինէն աւելի ձեռնարկ կատարելու, խեղճ ժողովուրդը յոգնեցնելու աստիճան, Ապրիլ 21, երեկոյեան ժամը 9.30-ին, Համազգայինի կազմակերպածը իսկապէս բացառիկ էր իր տեսակով, որակով եւ արժէքով Սուրբ Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ սրբապատկերները եւ անոնց վերանորոգման աշխատանքները։

Ո՞վ կրնար պատկերացնել թէ Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի նկուղներուն մէջ թաքնուած կային ԺԶ. – ԺԹ. դարերու հայ սրբապատկերներու գանձեր, թերեւս միակը իր տեսակին մէջ, թիւով 50, որոնց մեծ մասը դատապարտուած փճացումի, եթէ չըլլար Առաջնորդ Սրբազան Արք. Գաթարոյեանի սէրն ու գուրգուրանքը հայկական սրբութիւններու հանդէպ, որոնց համար գտաւ հարկ եղած գումարը եւ բերել տուաւ Էջմիածնէն արուեստի գործերու նորոգիչ Անդրանիկ Անտոնեանը որ արդէն ամիսներէ ի վեր կքած անոնց վրայ հրաշքներ գործած է ճարտարօրէն եւ գիտականօրէն կենդանացնելով մեռած եւ փճացած սրբանկարները։ Զեկուցաբեր Առաջնորդ Սրբազանը կեդրոնացաւ հայ արուեստի գործերու հաւատքի բովանդակութեան վրայ եւ անոնց արտայայտութեան ազգային արժէքի մասին. Հուսկ խօսքը տուաւ Պր. Անտոնեանի որ նկարագրեց նորոգութեանց իր կիրարկած գիտարուեստը, ներկայ հոծ բազմութեան։

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ԵՒ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ի՞ՆՉ ԸՆԵՄ ՈՐ ԶԱՒԱԿՍ ՀԱՅ ՄՆԱՅ

– Ի՞նչ ընեմ, որ զաւակս հայ մնայ...

Մեծ մօր մը սրտառուչ աղաղակն է այս, զոր անցած օր մը լսեցի գրական ասուլիսի մը մէջ, Փարիզ։

– Մամի, – ըսի անոր, – երբ շէն էին մեր գաւառները, ունէինք գիւղ եւ տուն, եկեղեցի եւ դպրոց, քահանայ եւ ուսուցիչ, բարքեր եւ վարքեր ու նաեւ յարգանք՝ մեր արժէքներուն հանդէպ՝ շատ դիւրին էր հայ մնալը։

Այս բոլոր գեղեցիկ յատկանիշները ոչ թէ միայն մեզի կը ներշնչէին հայ մնալու գաղտնիքը, այլ՝ ինքնաբերաբար կը մղէին մեզ բարձրանալու հոն, ուր լոյսն էր տիրական։

Մանկիկը խանձարուրին մէջ, մօրը «օրօր»ը կը լսէր։ Ականջը կը վարժուէր ձայնին։ Կ'ուրախանար, կը ժպտէր, կը ճռուողէր։

Մանուկը տունին մէջ թէ փողոցը, մայրենի բարբառը կը լսէր։ Հայերէն կը խօսէր ընկերոջը, պապիկին, մամիկին եւ կատուին հետ։

Տղան դպրոցին մէջ, ուսուցիչին անոյշ աչքերուն առջեւ հայերէն կը կարդար, կը գրէր ու կը խօսէր։ Իրիկունը տունին մէջ, հօրը առաջին խօսքը կ'ըլլար.

– Տղաս, այսօր ի՞նչ սորվեցար։

Տղան ուրախ, կը բանար դասագիրքը ու կը կարդար։ Նոյնիսկ կ'երգէր, հոգ չէ թէ անկատար։

Հայրը ուրախ է, մայրը նմանապէս, տղան ալ աւելի։ Կ'ուզէ բարձրանա՜լ...

Այս խանդավառութիւնը պատճառ կը դառնար, որ քոյրն ալ դպրոց երթայ, հայերէն սորվի, մանաւանդ երգէ։ Այսպէս կեանքը կ'ընթանար դէպի լոյսը ազնիւ, որ մարդուն պիտի բերէր քաղցրութիւնը գոյատեւման։

Տղան անգիր թատրոն տեսնելու ալ կ'երթար։ Երբ իրիկունը վերադառնար, ուրախութեամբ կը պատմէր դերասաններուն քաջագործութիւնները։ Պէտք չկայ ըսելու, թէ ինքն ալ պիտի ուզէր ըլլալ մէկը անոնցմէ, որ իրեն ալ պատասխաններ տային։

Այսպէս էր կեանքը երէկ։ Այսպէս կը դաստիարակէին մանուկը, որ վաղը իր մայրենին պաշտպանելու քաջութիւնը ունենար։

Բայց ինչպէս ամէն լաւ բան, որ իր նախանձորդները կ'ունենայ, մեր այս շնորհալի ժողովուրդն ալ ունեցաւ իրը։ Պատկան իշխանութիւնները չհանդուրժեցին այս թռիչքին։ Տգիտութիւնը յաղթեց լոյսին։ Եղաւ փլուզում, խաւար, դժոխք։ Զարաշուք դերակատարները ուրախացան եւ ըսին.

– Անոնց լոյսը անգամ մըն ալ պիտի կրնայ շլացնել մեզ։ Մեզմէ առաջ պիտի կրնան անցնիլ։

Բայց տեսէք հրաշքը։ Փոթորիկը չիջեցաւ, աւերակներէն ծլան առողջ եւ խոստմնալի բողբոջներ։ Տեսան պատահարը ու տխրեցան, բայց չընկճուեցան։ Մնացին քաջ եւ լաւատես։ Հակառակ տեսլավառ աչքերու շեղքին, շարունակեցին իրենց սիրելիներուն կէս ձգած ճամբան, որ թէեւ դժուար, բայց ազնիւ էր ու հաճելի՝ Աստուծոյ։

Այդ վերապրողները կոչուեցան Սփիւռքեան սերունդ եւ ունեցան տառապալից կեանք մը։ Զրկանքին հետ՝ դեռ կար եաթաղանին վախը։ Նաեւ ելքը անելէն զոր չէր գտներ։

Օր մը սակայն, օդը պայծառացաւ։ Լուսամուտէ մը սողոսկելով ելաւ դժոխքէն դուրս, իր հետ տանելով ինչ որ սորված, տեսած կամ լսած էր։ Հայը դարձաւ Սփիւռք։ Հոս նաեւ դժուարութիւնը կեանքին։ Բայց հոգ չըրաւ, ինչ որ բերած էր հետը, սիրեց ու սորվեցուց։ Տոկաց ու ապրեցաւ եօթն անգամ տասը տարիներ եւ աւելի։

Այս սերունդը, որ դուրս եկաւ արիւնի ծովէն՝ այսօր, ըստ կեանքի օրէնքին, սկսած է մեկնիլ։ Իսկ ոմանք ալ արդէն յոգնած, իրենց տեղը ձգած են օրուան սերունդին՝ որ այնքան ալ հաշտ չէ։ Որովհետեւ չէ տեսած այն ինչ որ մենք տեսանք։ Չի զգար տարողութիւնը այն սեւ ծրագրին, որ ուզեր էր գերեզման տանիլ մեզ։

Այսօր այդ սերունդը մերն է ու մերը չէ։ Չի հաւատար յանկերգ դարձած խօսքերու. ան իր նոր կեանքին հոգերն ու երազները ունի մերինէն տարբեր։

Ուրեմն՝ «Ի՞նչ ընեմ որ զաւակս հայ մնայ», ըսած էր մեծ մայր մը ինծի։

– Միացնելով մեր բոլոր ուժերը, մամի, պէտք է նոր ճամբաներ որոնել։ Համեմուած խայծեր պատրաստել՝ զաւակդ քեզի կապելու համար։

Այս օտար ափերուն վրայ, ուր ամէն ինչ առատ է ու ազատ, զաւակդ դիւրութեամբ կը հետեւի անոնց։ Ըսուած է թէ մարդ իր տեսածին կը հաւատայ քան լսածին։ Ճիշդ է այս որակումը։ Բայց պէտք է խօսիլ այնպիսի ձեւով մը, որ զաւակդ չխրտչի։ Մօտենայ, սիրէ քեզ ու մնայ հայ։

– Տակաւին մանուկ, մամի, պէտք է մայր մը իր զաւկին հետ հայերէն խօսի, հայերէն երգէ, Հայոց Պատմութիւն կարդայ։ Ցոյց տայ հայ քաջերու մարտնչումը հազարի դէմ մէկով։

Յիշեցնել նենգամտօրէն կազմակերպուած մեր շէն գաւառներու փլուզումը, բայց ոչ թէ լալու, այլ դասեր առնելու համար։ Պատմութեան մէջ օրէնք է, որ ըսուին թէ յաղթութեան եւ թէ պարտութեան դրդապատճառները։ Մենք բացառութիւն պիտի չկազմէինք այդ ուղղութեամբ։

Հասկցնել նաեւ թէ հայը ուր որ գացեր ու հաստատուեր է, միշտ լաւ բաներ ձգեր է։ Պատկան իշխանութեանց տուեր է ամիրաներ, իշխաններ, նախարարներ, զօրավարներ, դիտնականներ, դատաւորներ եւ փառքով պսակուած զինուորներ։ Գիր եւ պատմութիւն ստեղծեր է. քարերը հող, լեռները ծաղկաստանի վերածեր է։ Ու հիմա ալ մխրճուելով անհունին մէջ, աստղերուն հետ կը խօսի։ Իսկ ամէնէն կարեւորն ու ծափահարելին մեր նախորդ սերունդներէն մեզի ժառանգ ձգուած այն ափ մը հողն է, որուն վրայ այսօր, մեր հարազատները հրաշքներ կը գործեն։

– Օ՛, մամի, պէտք է դեռ հասկցնել, թէ ուրիշներ տակաւին անտեղեակ լոյսին, հայը, պատիւ իրեն, քրիստոնէութեան հետ բարօրութիւն եւ քաղաքակրթութիւն կը քարոզէր։ Իր ստեղծած այն երեսունեւվեց ոսկետառ բերդերուն պէս՝ օտարին ալ պատիւ ըրած է։ Այս բոլոր յատկութիւններուն ծանօթանալէ վերջ, մամի, զաւակդ հպարտութեամբ մը պիտի մօտենայ քեզի, սիրէ հայը ու ծառայէ անոր երազ վերելքին։

Կրնա՞ս ընել այս աշխատանքը։ Եթէ այո՛, մի՛ վախնար մամի։ Ուր որ ալ ըլլայ ան, հայ է։ Պիտի մնայ հայ ու սիրէ, օգնէ իր վերածնած հայրենիքին՝ որ ծաղկի, զօրանայ, յարատեւէ լոյսին հետ՝ յաղագս ճշմարտութեան եւ բարօրութեանը մարդուն։

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Փարիզ, 1986

ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Կիրակի առտու կանուխ, սկսաւ հնչել, պատմական Տիգրանակերտի կոչնակը։ Գաւառի կոչնակն անգամ իրեն յատուկ տեղական գոյն մը ունի, ինչպէս գաւառաբարբառը՝ իրը։

Ղօղանջի այդ չէշտը, տղայութենէս ի վեր կորսնցուցած էի. հիմայ հաճոյքով կը վերադտնէի զայն։ Աւելի շատ ծերունիները կը հասկնան այդ կոչնակին լեզուէն։ Ծերունիները լեցուած են դէպի եկեղեցի տանող ճամբան եւ անհամբեր՝ աղօթք կը մրմնջեն։

Եկեղեցիին ընդարձակ պարտէզը հին օրերուն պէս գրաւուած է դարձեալ աղքատ հայ ընտանիքներու կողմէ։ Հոն տուն տեղ եկած են պայտար Հէնուշը, Ջուլհակ Սարգիսի երկու յիմար աղջիկները, երկաթագործ Տիգրանի ութսունամեայ պառաւ մայրը՝ Ռէհան, խեւ Ուսօն եւ ընտանիք մը որ դեռ վերջերս եկեր է Տավրիկէն։ Սա քանի մը հողի վրայ, երեք խնթերու համեմատութիւնը, պարզ դիպուածի արդիւնք չէ բնաւ։ Տիգրանակերտի յատկանիշներէն մէկն ալ իր խեւերու առատութիւնն է։ Չեմ գիտեր թէ միւս քաղաքներու մէջ ի՛նչ է կացութիւնը։

Այստեղ կան վաւերական խենթեր, կան կէս խենթեր, կան խենթուկներ, կան նաեւ խենթ ձեւացողներ որոնք կը կազմեն այս քաղաքին «պէլալը»ներու՝ փորձանքի դասակարգը։ Այս վերջինները վեթերան չարագործներ են կամ հանդստեան կոչուած բանտարկեալներ, նախկին վատահամբաւ մարդիկ որոնք խեւերու դասը դրած է ժողովրդական խոհեմութիւնը, թէ՛ զիրենք կերպով մը մեկուսացնելու եւ թէ չքմեղացնելու համար ինքզինքը՝ անոնց իր տուած տեսակ մը պարտադիր տուրք – ողորմութեան համար։

– Տէ՛ր ողորմեա...

Կը լսուի քահանային ձայնը խոնաւ եկեղեցիէն զոր երկու սիւներ կանգուն են բռներ տարիներէ ի վեր։ Պատերազմի տարիներուն զինուորականութեան յատկացուած էր եւ դեռ նոր պաշտամունք կը կատարուի հոն. պատերը դեռ չեն յղկուած խունկի հոտէն։ Քրիստոնեավայել, խոնարհ խորան մը շտկուած է հոն՝ աւետարաններ, քանի մը մոմ եւ փունջ մը թոշնած ծաղիկ։ Եկեղեցիին պատերէն վար կախուած են քանի մը սուրբի դէմքեր որոնց երեսէն ժամանակը լիզեր է իւղաներկը։

Սա եօթանասունննոց ծերուկ սարկաւագն է, մանկութեանս Յակոբ Տային։ Մի՛ խաբուիք դուրսի իր բարի երեւոյթէն եւ կատակախօսութենէն. եկեղեցիին մէջ աքցանի պէս ճմլող են իր մատները, դասին մէջ անառակութիւն ընող ձայնաւորներուն ականջներուն վրայ։ Բուրվառը ձեռքն է նորէն.

– Օրհնեա տէր...

Քահանային ձայնը հաճելի է պաշտամունքի միջոցին, իսկ իր խօսքերը կը դառնան զուարճալի՝ երբ քարոզի կը կենայ։ Հին աւանդութիւն է որ կը շարունակուի։ Բարի քահանան եկեղեցիէն ներս մայրենի բարբառը կ'ուզէ հնչեցնել։ Բայց երբ միջանկեալ յանդիմանութեան մը կարգը կուգայ, հոդ՝ ընթացիկ լեզուն կը գործածէ.

– Հը՛շտ, օղլում, կէօրիւէն պըզ պուրտա պօզաղ փաթլաթիյախ, սուս օլ...: (1)

Տղան կը շշմի քահանային այս սաստէն եւ խստաբիր ակնարկին տակ ընկճուելով, ականջ կուտայ քարոզին.

– Ըսօր Ս. Գրիգոր Լուսէւորչի տօն է։ Գրիգոր Լուսէւորիչը միր իմունին մինծն է։ Ըն էտին Տրդէտ թէգէւուր իկէր. ըսի Գրիգոր Լուսէւորչին ըսեց կրօնքդ ինքար էրէ (2) չէ վըր չէ քըզի խոր վիրապ կը նետիմ, եանէ (3) զընտան (4) մըն թէպլիմ...։ Գրիգոր Լուսէւորիչ լէ իր հէւէտքը ինքար չէրից, դնէց խոր վիրապ նստեց. ինիը տէրի հոն մնէց աշ – սուսուզ (5)։

Երբ քարոզը կ'աւարտի, այս անգամ կը սկսի իր մաղթանքներուն, որոնց մէջ նուիրապետական կարգը բծախնդրօրէն կը պահէ եւ իր խօսքերը կը կնքէ իրեն յատուկ բանաձեւով մը, նախ հայերէն՝ ապա թրքերէն. «Աստուած մեզ սուրբ խաչին շուքին տակ պահպանէ, ամէն... Ալլահ պըզի մուպարէք վէ մուգատտէս խաչըն կէօլկէսինտէ հըֆզ էյլէսին, ամին...»։

Զվերջացաւ.

Այս բոլորէն վերջ, քահանան խորանին վրայէն կ'առնէ թուղթ մը եւ կը դառնայ։ Ու կը սկսի կարդալ.

– Էկիւցի Օհաննէս Տէմըրճեան, ժէմուն էրկու քիլօ մոմ հէտիյէ (6) կ'էնէ. Գասպար Եէմէնիճեան մէկ օսկի ժէմուն, տասը օսկի տէրտէրին, մէկ օսկի լէ լուսէրէբին...

Եւ այսպէս կը կարդայ երկար շարք մը...։

Քահանային այս բարբառը ժողովուրդին համար պաշտօնական հայերէն աշխարհաբարն է։ Իսկ երբ պատահի որ վարդապետ մը՝ քանի մը տարին անգամ մը գայ, նախագահէ արարողութեան եւ խօսի մաքուր աշխարհաբարով, ժողովուրդը զայն երկխղածութեամբ մտիկ կ'ընէ իբրեւ գրաբար, որմէ բան մը չի հասկնար թէեւ, բայց չէ՞ որ Աստուծոյ խօսքը գրաբարով իջաւ երկինքէն...։

Նախանձելի հաւատք, երանելի ժողովուրդ։

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

(1) Սուս օլ – լռէ՛, տղայ կը տեսնես թէ մենք հոս կոկորդ կը պատռենք (թրք.)։

(2) ինքար էրէ – ուրացիր (թրք.)

(3) չէ վըր չէ – եթէ ոչ

(4) զընտան – բանտ (թրք.)

(5) սուսուզ – ծարաւ (թրք.)

(6) հէտիյէ – նուէր (թրք.)

ԱՆԱՅԻՍ

ԽԻՖԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Կաղանդի գիշերն է. այլեւս չի ձիւներ, երկու օր է չի ձիւներ, սառ կապած է ամէն բան, կարծես համայն աշխարհ սառած ըլլայ։

Տուն մը հիւրընկալ։ Սեղանը իր բոլոր պպղումով ու ակնահաճոյ զարդերով։ Դալար տերեւներ, հակասող դուրսի սառնամանիքին. պտուղներ թարմ՝ յիշեցնող աղուոր աշունը, նուռեր կարմիր բոցերու պէս, հայկական հրուշակներ՝ քնացնելու համար հայրենաբաղձութիւնները։ Արծաթ ու բիւրեղ, բաղիններու ծածկոցներուն հանդոյն սփռոցներ։ Եւ աղջնակները ծիծաղկոտ, հմայող նուագարաններու պէս, որ կը հրամցնեն, կը ճռուողեն, կ'ոգեւորեն։

Մեր սրտերը սակայն, Թէքէեանին եւ իմ, լեցուն են այն անհուն թախիծով որ զաղթողներուն հոգին կը թունաւորէ։

Մարդկային բնութեան յատուկ զգացում մըն է այդ, տեսնելով ուրիշին մօտ ինչ որ կորսնցուցած են իրենք եւ անիրաւօրէն։ Բարեացակամ հիւրընկալներ չեն կրնար ջնջել այն դառն կաթիլը՝ որ տակն է ամէն բաժակի, ըլլայ այն նոյնիսկ լաւագոյն գինիով զեղուն։

Երիտասարդութեան հրճուանքներուն մէջ Թէքէեան մնացած էր տրտում, երբեմն մեր մասնակի խօսակցութիւններուն մէջ կ'ոգեկոչէր ան Սկիւտարը.

Իմ գիւղս, Տէ՛ր արդեօք ինչ զով
գեփիւռներ,
Ծով արեւներ, ծով ստուերներ
կը տեղայ,
Իմ հոն թողած, իմ հոն թաղած
սրտիս վրայ...։

Հոնտեղի կաղանդի երեկոները եւ իճատիէի փողոցներուն մէջ հայ տղան որ պարիթոնի ուժեղ ձայնով բոկեղ կը ծախէր եւ երբեմն կ'երգէր. «Հայոց աշխարհին դռնակը բացուեցաւ...»։

Երդ որ մեզի յոյս մը կը թուէր, մարգարէութիւն մը։

Ժամերը կը սահին։ Մեզմէ շատեր գիտեն թէ այն միջոցին քերթողը քառեակներ կը գրէ, ժամանակակից հայ ծանօթ գրողներու վրայ, առանց անուն տալու, մանաւանդ ազգային գործիչներ կը մատնանշէր, երգիծանքով։

Կը խնդրենք որ անոնցմէ կարդայ մեզի. դժկամակութեամբ երկու հատ կը կարդայ, որոնցմէ մէկը միայն կը յիշեմ։ Թէ Պոլիս եւ թէ Փարիզ ծանօթ բանաստեղծ գիտութեան մարդ մը տարէց, որ մարմաջն ունէր բանախօսելու եւ միշտ կը փղձկէր խօսած ատենը։

Փոշոտած ուղի
Գրականութեան գետափին վրայ
Ս. բտը միշտ կ'ուռի,
Աչքերով, քիթով, մօրուքով կուլայ։

Իսկոյն Պոլսէն եկողները ճանչցան թէ ո՛վ էր։

Ժամեր կը սահէին, մոմերը կը սպառին հետեւնին տանելով Կաղանդը։

Սթամպուլիսքիի բնապետութեան ժամանակն էր. ճիշդ հետեւեալ օրը տեղի պիտի ունենային թաղապետական ընտրութիւններ, որով շատ խառնիւ արգիլուած էր կէս գիշերէն յետոյ փողոցը մնալ, պատիժը բանտ էր եւ Պուլկարիոյ մէջ այն ատեն բանտ տարուողին հետ լաւ չէին վարուեր։

Մենք սեղանին շուրջը մոռցած էինք ժամանակին անցնիլը։

Մեր բնակարանը հեռու էր, գրեթէ ամբողջ քաղաքը պիտի անցնէինք, մինչեւ ամառնային ծառաստանը որուն մօտն էր տուներնիս։

(Շար. 95)

(Շար. Ա. էջէն)

մետալներ ալ՝ Ազուան Գրիգորեան, Սերգօ Զախոյեան, Եդուարդ Ղարիպեան, Հայկ Եղիազարեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ միջեւ օդանաւային ճակատամարտը տեղի չունեցաւ, մետասաներորդ ժամուն, երկու երկիրներու փոխադրութեանց նախարարները համաձայնութեան եկած ըլլալով: Ծանօթ է որ Պրիւսէլի Եւրոպական Յանձնախումբին որոշումով անգլիական օդանաւային ընկերութիւնը Օրլիէն երթեւեկելու արտօնութիւն կը ստանար եւ կ'որոշէր Մայիս 16-էն գործի անցնիլ: Ֆրանսա կը մերժէր եւ վախ կար որ նոյն օրը հարցը կնճռոտի քանի կողմերը յամառօրէն կը պնդէին իրենց դիրքերուն վրայ: Ի վերջոյ, համաձայնութիւն գոյացաւ որ անգլիական օդանաւերը կարենան գործածել Օրլիի հանգրուանը Յունիսի վերջէն ըսկըսեալ: Անգլիան ալ, իր կարգին թոյլ պիտի տայ որ յաւելեալ թիւով ֆրանսական օդանաւեր էջք կատարեն Հիթրոյի (Լոնտոն) իր օդակայանը:

ՍԱՐԱՅԵՒՕ համաձայն չէ Արեւմտեաններու եւ Ռուսերու առաջարկած խաղաղութեան ծրագրին: Առաջին անգամ ըլլալով, արեւմուտք եւ Ռուսաստան միաձայն էին ծրագրի մը շուրջ զոր գլուխ հանեցին երկար ժամերու բանակցութիւններէ ետք, Ժընեւ: Կ'առաջարկուէր չորս ամսուան հրադադար մը եւ կը վաւերացուէր Եւրոպական Միութեան հողային բաշխումը՝ Պոսնիոյ 51%-ը մահմետականներուն եւ խրուաթներուն, 49%-ն ալ՝ սերպերուն: Պոսնիոյ մահմատականներու պարագլուխը՝ Իզէթպեկովիչ կ'առարկէ որ առաջարկուած չորսամսեայ հրադադարը՝ անընդունելի է: Ըստ իրեն երկու ամիս կը բաւէ արդէն քաղաքական լուծում մը գտնելու համար, մինչ չորս ամիսներու երկայնքին Սերպերը կրնան ամրապնդել իրենց դիրքերը (Ներկայիս, Պոսնիոյ 70%-ը իրենց ձեռքն է): Միւս կողմէ, Քաննի փառատօնին կը ներկայացուէր Պերնար – Անրի Լեվիի ֆիլմը՝ Պոսնա: Փիլիսոփան կը սպառնայ նաեւ «Սարայեւօ ցանկ» մը ներկայացնել եւրոպական ընտրութիւններուն (Յունիս 12), եթէ կազմուած ցանկերու պատասխանատուները հարկ եղած յանձնառութիւնները չստանձնեն Պոսնիոյ նկատմամբ: Նման ցանկի մը ստեղծման պարագային, Պ. Ա. Լեվի յայտնեց թէ զայն կը գլխաւորէ փրոֆ. Լէոն Շվարցընպերկ եւ մաս կը կազմեն ծովակալ Սանկինեթթի, Անտրէ Կլիւքսման եւայլն, եւայլն: «Լիպերասիոն» կը գրէ թէ չար լեզուները պիտի ամբաստանեն փիլիսոփան որ ֆիլմով եւ այս ցանկին սպառնալիքով իր քարոզչութիւնն է զոր կ'ընէ, մինչ ինք կ'ուզէ միայն՝ վկայել:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ, կ'ըսուի թէ Թութսի չէ մնացած կամ այն քիչերը որ մնացած են Թաքստոցներն են: Մարդասիրական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն համաձայն ջարդերու զոհերը 200 հազար չեն, այլ՝ 500 հազար: Եւ այս թիւերը կ'ըսուին ամենայն հանդարտութեամբ, նոյնիսկ ստիպողական իսկ չի թուիր «բան մը» ընելը: Արդարեւ, այնքան ստիպողական չէ, որ Ապահովութեան Խորհուրդը տասը օրով յետաձգեց Ռուանտայի վերաբերող իր նիստը ուր պիտի որոշուի ՄԱԿ-ի նոր ուժեր ղրկել տեղւոյն վրայ:

ՎՐԱՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԱԲԽԱԶՆԵՐԸ հրադադար մը ստորագրած են որ թոյլ կուտայ ռուսական միջնորդիր ուժերու տեղադրումը Աբխազիա: Վրացիներու եւ Աբխազներու կռիւներէն քանի մը հազար հոգի մեռան եւ աւելի քան 200 հազար վրացի գաղթականներ եղան 1992 Օգոստոսէն 1993 Սեպտեմբեր:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը վերջ դրաւ իր «գործադուլ»ին եւ կառավարութիւնը նիստի հրաւիրեց, Մայիս 14-ին, Դամասկոսէն վերադարձին:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ նախկին քաղաքապետ ու ձերբակալուած քիւրտ երեսփոխանուհի Լէյլա Զանայի ամուսինը՝ Մէհտի Զանա անջատողականութիւն ընելու մեղադրանքով ձերբակալուած է Շաբաթ օր:

ՄՈՆԱՔՈՅԻ Ֆորմիւլ 1 մրցումին յաղթեց գերմանացի՝ Միխայէլ Շումախըր, 4-րդ յաղթանակը արձանագրելով չորս մրցումներու ընթացքին: Վայրկեան մը լռութեամբ, մրցումէն առաջ, ոգեկոչուեցաւ Սեննայի յիշատակը: Առջի օր, վիրաւորուած Աւստրիացին միշտ մահաքունի մէջ էր, Մայիս 16-ին:

U.G.A.B.

FORUM-ETUDIANT

Le prochain *Forum des Etudiants*

organisé par
le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
aura lieu
le mercredi 18 Mai à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Conférencier :
M. JEAN-FRANCOIS BEIGE
Chef de la Rédaction
du Journal «Sud-Ouest»

Thème:
«PRESSE ET JUSTICE -
SECRET DE L'INSTRUCTION».

Myriam GAUME à l'U.G.A.B.

L'UGAB-*Jeunes*

reçoit
MYRIAM GAUME
auteur des «Invités de la Terre»
Arménie - Karabagh 1988-1992,
aux Editions du Seuil

Grand reporter et témoin des événements les plus récents, des fronts de l'Araxe à ceux de Kelbadjar

le vendredi 20 Mai à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Tél. : 42. 27. 12. 26

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ կատարուած իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Տիկին Ռոզ Սէֆէրեան 500, Պր. Ժան Ֆորթունաթօ 150, Տէր եւ Տիկին Ժերար Զալոյեան 300, Պր. Մուշեղ Զալոյեան 300, Պր. Ա. Մելտոնեան 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 300, Տիկին Մատաթ Հերմին 500, Օր. Օտէթ Օհան 100, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տալտալեան 200, Տիկին Սարգիս Քէչիշեան 100, Տիկին Ազատուհի Պատէմեան 300, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ճէնէթեան 300, Պր. Ժան – Փօլ Սահակեան 50, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100, Տիկին Սրբուհի Տիւմէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Լը Նապուր 200, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Եափուճեան 200, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչըգեան 500, Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Էթեմէզեան 250, Օր. Ժ. Քիւչիւքեան 200, Տիկին Սեդա Պահարեան 200, Տիկին Արսինէ Շահվէրտիլեան 300, Պր. Ստեփան Քէյճեան 500, Տիկին Արշալոյս Ճէնազեան 300, Գարաճեան ընտանիք 100, Օր. Գաթրին Զորմիսեան 200, Տիկին Ովսաննա Պիւյիւքպալէնտէր 250, Պր. Մարսէլ Հիմինեան 100, Տէր եւ Տիկին Հերվէ Նալպանտ 100, Տէր եւ Տիկին Հայկ Գիրէմիթճեան 200, Տիկին Ազատնի Կէօտէլէկեան 200, Տէր եւ Տիկին Հայրապետեան 500, Օր. Սարա Նազարեան 200, Պր. Ռուբէն Նորտիկեան 100 Ֆր.:

(Շար.)

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Ալիս Գէօլէօեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ:

Պր. Տիգրան Պօղեան 1500 Ֆր., Տիկին Վերոնիք Պօղեան եւ զաւակը 1500 Ֆր., Իսկէնտէրեան եւ Մինասեան ընտանիք, Պր. Գասպար Արապէքեան, Տիկին Մաքրուհի Ահարոնեան 500-ական Ֆր.:

Գոհար Օհաննէսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ճնկըրտեան 5000 ֆրանք, Պր. Արման Ուզունեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քաջազն Օհաննէսեան 2000 ֆրանք, Պր. Վահէ Մամաս Գիթապճեան 1000 Ֆր., Տիկին Ուզունեան 500 Ֆր.:

ՕԾՄԱՆ 66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՔԱՄՓ ՖՐԷԶԻ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Կիրակի, Մայիս 22

Նախագահութեամբ ներքեւ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԻՐԷՃԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ տակ
Շրջանային Խորհուրդի
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ

Կրօնական Խորհուրդի Վարչութիւնը
կը կազմակերպէ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՕԾՄԱՆ
66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԻՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնէք եւ հոգեհանգիստ ի յիշատակ հոգելոյս՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
ինչպէս նաեւ հանգուցեալ բարերարներու եւ հաւատացելոց հոգւոց ի հանգիստ:

Կրօնական արարողութեանց աւարտին, եկեղեցւոյ կից Կաթողիկոս Վազգէն Ա. սրահին մէջ տեղի կունենայ՝
ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱՇ

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէր – Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին՝ Մայիս 23-ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9-էն մինչեւ ժամը 18:

Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հիմինեանին՝
40 – 11 – 19 – 33
Տիկին Մուրատեանին՝
39 – 81 – 33 – 62

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du FESTIVAL DE PRINTEMPS 1994

MUSIQUES EN MAI A ALFORTVILLE

la M.C.A. propose

Soirée Musiques du Monde

Portugal - Argentine - Arménie

avec

l'ENSEMBLE DE MUSIQUE TRADITIONNELLE ARMENIENNE
Jean - Pierre Nergararian

Cette soirée est en prélude à la création au Conservatoire de Musique d'Alfortville d'un département pédagogique de musiques communautaires

Mercredi 18 Mai à 21 heures

Salle des Fêtes, rue Voltaire
Renseignements à la M.C.A.

Emission M.C.A. sur AYP FM
les Mercredis de 10h à 12h

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մխիթար Չրքաշեանի յիշատակին (Վ. ռած, Երեւան) Տէր եւ Տիկին Կարպիս Չրքաշեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 500 Francs. -

Mlle Andrée Balian, Mlle Rose-Marie Balian, M. Kévork Basmadjian, Mlle Chaket Baudu, M. et Mme Georges Bedian, M. Jacques Bedrossian, M. Jean Benlian,, M. Birginian, M. Hrash Boghossian, M. Cetrak Boyadjian, M. Paul Bozoian, M. Jean-Pierre Brard, M. Raymond Brousse, S.A.R.L. Caross-Côte-Rôtie, M. Ohane Catanasian, M. A. Chahinian, M. Patrick Chokolozian, M. Ovagim Culhaoglu, M. Mardig Dagarian, M. Agop Dalkupeian, M. Jean-Jacques Damlamian, M. Jean-Haïg Dessajan.

(*A suivre*)

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղի

ճաշ – պարահանդէսը
Մայիս 21, Շաբաթ,
ժամը 20.30-էն սկսեալ
Espace Charles Aznavour
Ave. P. Vaillant-Couturier,
Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆԻ

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել.– 39. 85. 93. 40
կամ՝ 39. 85. 29. 71

LES SOIREES DE L'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise a le plaisir de vous convier à une soirée
en l'espace Garbis Manoukian
40, rue d 'Arménie, Lyon 3e
Jeudi 19 Mai à 20h45
Rencontre avec
MEGUERDITCH MARGOSSIAN
Enseignant - Ecrivain
«LA LITTERATURE ARMENIENNE A CONSTANTINOPLE AUJOURD'HUI»
En langue arménienne traduction possible.

Participation aux frais.

Arménie, Mon Paradis

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կազմակերպած է ցուցահանդէս - վաճառք մը. բացումը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 18, ժամը 18-ին, բարձր հովանաւորութեամբ՝ Տիկին ՄԱՐԸԼԻՆ ՎԻԿՈՒՐՈՒԻ եւ Տիկին Մարի Պատուականեանի (Երեւանի Արուեստի Թանգարանի պատասխանատու եւ արուեստաբան):

Առաջին անգամ ըլլալով Մարսէյլի մէջ միատեղ կը ցուցադրուին Հայաստանի նկարիչներու 50-էն աւելի պաստառները:

Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ Մայիս 18 – 27, ժամը 14 – 18 ամէն օր, բացի Կիրակիէ:

Հասցէ. –
Maison des Associations
93, La Canebière, Marseille 1er

Մուտքը ազատ է:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 18
MERCREDI
18 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.329 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.329

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

ԵՐԲԵԱԿ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՌՈՒՍ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԵՒ ԴԷՏԵՐ ՊԻՏԻ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԻՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Մոսկուայի մէջ եւ Մոսկուայի հովանաւորութեան տակ, Մայիս 16-ին, կայացած է համաձայնութեան մը պայմանակից կողմերու միջեւ (Ղարաբաղ, Ատրպէյճան, Հայաստան) եւ համաձայնագիրը կը ստորագրուէր Մայիս 17, Երեքշաբթի առտու ժամը 10-ին: Նախորդ օրը, ուրիշ ստորագրուած էր ինչպէս կը հաղորդէին ֆրանսական լրատուիչները, այլ համաձայնութիւն գոյացած էր թեքնիք հարցերու շուրջ:

Այսպէս, կը ճշդուէին ռազմաճակատի այն կէտերը ուր պիտի տեղաւորուին ՀԱՊ-ի զինուորականները որպէս դէտ, ռուս զինուորները, եւայլն, եւայլն:

Նախ եւ առաջ հրադադարը (հաստ մը եւս) պէտք է գործադրուէր Մայիս 17-էն: Նոյա, այդ հրադադարին պիտի հսկեն 800 ռուս միջնադիր զինուորներ: Սկզբնական շրջանի մը համար դէտերու 49 կայաններ կը հաստատուին (ՀԱՊ-ի զինուորականներ): Ցեղային զօրքերը, զրահապատ մեքենաներով ալ, պիտի ամբարէին իրենց դիրքերը թոյլ տալու համար պատերազմիկներու նահանջը՝ «ճակատման գիծերէն 5-էն 10 քիլոմեթր գօտիի մը մէջ»:

«Լիպերասիոն» որ Մայիս 17-ին ամէնէն աւելի տեղ տուողն էր այս լուրին, կանխահասօրէն հաղորդելով նաեւ թէ համաձայնագիրը ստորագրուած էր Մայիս 16-ին, հարկ տեսած է (իր աղբիւրը՝ Ա. Ֆ. Փ.-ն է եւ իր արտաքին սպասարկութիւնը) չակերտելու «պաշտօնակից» բառը, երբ կը գրէր թէ համաձայնագիրը ստորագրած էին Հայաստանի, Ատրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարները եւ Ղարաբաղի իրենց «պաշտօնակիցը»: Ի դէպ, եթէ Ատրպէյճան կ'ընդունի այդ պաշտօնակիցը, կը խորհինք որ արեւմտեան լրատուիչներուն զգէլը առնուազն անտեղի է:

Ղարաբաղեան իրադարձութիւններու մասին, Մայիս 17-ի «Ալ Հայաթ»ը կարգ մը լուրեր կուտայ: Հայաստանի Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Աստուր Պետրոսեանը ըսած է որ պատերազմը «այս տարի վերջ պիտի գտնէ»: Ըստ Ալիեւի, որ Պաքուի մէջ ընդունած է Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան պատուիրակութիւն մը Ղարաբաղի կացութիւնը պէտք է որոշուի Ատրպէյճանի «հողերու միութեան եւ սահմաններու հաստատումին» հիման վրայ: Ատրպէյճանի Խորհրդարանի Նախագահ՝ Ռասուլ Կուլիեւ ըսած է որ իր երկիրը 25 հազար մեռեալ եւ 50 հազար վիրաւոր տուած է այս 6 տարուան ընթացքին, ինչպէս նաեւ միլիառներու վնասներ: «Ալ-Հայաթ», կը կրկնէ որ Ազերիները կը պահանջեն որ ՀԱՊ-էն դուրս երկիրներ ալ միջազգային զօրքեր ղրկեն շրջանը:

Ըստ Ա. Ֆ. Փ.-ի, 15 կուսակցութիւններ խստիւ քննադատած են Պաքուի մէջ Ալիեւի ընդունած խաղաղութեան բանաձեւը: Ասոնց մաս կը կազմեն, ըստ Թուրան գործակալութեան, Էլչիպէյի կուսակցութիւնը ինչպէս նաեւ Մուսաւաթը: Ըսած են որ ստորագրուած համաձայնութիւնը «ամօթալի» է եւ «չապահովեր Ատրպէյճանի հողային ամբողջականութիւնը»: Ռասուլ Կուլիեւի մասին խօսելով (այս վերջինը Շաբաթ օր ըսած էր որ «վերջ պէտք է տրուի» պատերազմին), 15 կուսակցութիւնները «դաւաճան» որակած են զայն:

Ղարաբաղի լրատուութեան բաժնին համաձայն, Մինսկի խումբի նախագահը Էլիասոն, Ռուսաստանի նախագահի ներկայացուցիչ՝ Կազիմիրով Կարէն Բաբուրեան, Ռոպէր Քոչարեան, Արկադի Ղուկասեան Կիրակի իրիկուն տեղի ունեցած իրենց հանդիպումին ընթացքին այն կարծիքը յայտնած են թէ նպատակայարմար է որ համադրուին Ռուսաստանի եւ Սի - էՍ - Սի - Ը-ի ծրագրերը:

Թիֆլիսի Պետրոս Ադամեան թատրոնի պայթումին առթիւ Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան յայտարարութիւն մը հրապարակած է ուր կը ցաւակցի զոհերու ընտանիքներուն եւ վստահութիւն կը յայտնէ որ Նախագահ Շեւարնածէ ջանք չի խնայեր յայտնաբերելու եւ պատժելու ոճրագործները: Նոյնանման յայտարարութիւն մը հրապարակած է Արտաքին նախարարութիւնը:

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան յատուկ հրաւէր ստացած է Նախագահ Գլինթընէ Օգոստոսին Միացեալ-Նահանգներ այցելելու:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լ. Տէր-Պետրոսեանի Մայիս 17-ի հրամանագրով ստեղծուած է յատուկ յանձնաժողով մը Հայոց ցեղասպանութեան 80-ամեակի ծրագրերը պատրաստելու համար, իր գլխաւորութեամբ եւ պետական, կառավարական, ակադեմական, գիտական անձնաւորութիւններու մասնակցութեամբ:

ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովին արտասահմանեան անդամներ ընտրուած են հետեւեալ գիտնականները. - Վազգէն Բարսեղեան (Միացեալ-Նահանգներ), Ճանգարլօ Պոլոնիէզի (Միլանօ), Հ. Լեւոն Զէքիեան (Վենետիկ), Աբէլ Լայթհոն (Նիւ-Եորք), Փաօլօ Գունէօ (Հռոմ), Գլօտ Մութաֆեան (Փարիզ), Գէորգ Զիլինկիրեան (Միացեալ-Նահանգներ), Արամ Զօպանեան (Միացեալ-Նահանգներ), Սերժ Քըրքեաշարեան (Ֆրանսա):

Նոյն առթիւ Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեան ներկայացուցած է հաստատութեան նոր կանոնադրութիւնը, որ այս օրերուն հաստատուեցաւ կառավարութեան կողմէ: Այնուհետեւ շօշափուած է նաեւ Ակադեմիայի 50-ամեակի հանդիսութեանց պատրաստութեան ընթացքը:

ՆՈՒԱԶ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Վերստին զգալի կերպով նուազած է բնակչութեան մատակարարուող ելեկտրականութեան քանակը: Նախկին օրական 4 ժամուան փոխարէն ներկայիս կը տրուի միայն 2 ժամ ելեկտրականութիւն եւ այս կրճատումը բացատրուած է Հայաստան հասնող կազի քանակի նուազումով, որ հետեւանք է կազամուղի մաքրութեան աշխատանքներուն: Ըստ կառավարական շրջանակներու տուած բացատրութիւններու, նախատեսուած այդ աշխատանքներուն աւելի քան երկու երրորդը աւարտած է արդէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ թղթատարական կեդրոնի մը մէջ, պայթում մը տեղի ունեցած է Մայիս 16-ին: Մէկ մեռեալ եւ մէկ վիրաւոր կայ, կը կարծուի որ զոհերը ոճրափորձին հեղինակներն իսկ են: Ուրիշ պայթում մըն ալ, Կիրակիէն Երկուշաբթի (Մայիս 15/16) լուսնալիք գիշերը Պոլսոյ կայարանի վակոնի մը մէջ 2 անձերու վիրաւորուելուն պատճառ եղած է: Հոս ալ կը կարծուի որ վիրաւորները ահաբեկիչներն են:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ վճռած են վերջնապէս լուծել ՓՔՔ-ի ապստամբական շարժումը եւ այդ նպատակով լայնածաւալ գործողութեան մը ձեռնարկած են որպէսզի «արմատախիլ ընեն ՓՔՔ-ն»: Մարտէն ի վեր, Թուրքիոյ արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան շրջանները տարուած գործողութիւններէն 1400 Քիւրտեր սպաննուած են եւ կը թուի որ ՓՔՔ-ն դադրեցուցած է մեծ յարձակումները եւ նախընտրած է դիւանագիտական ճամբան բռնել, մինչ Թուրքիա զինեալ ուժով որոշած է լուծել «քրտական հարցը»:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ մեծամասնութեան ընտրապայքարին բացումին հիւրն էր նախարարապետ՝ Էտուար Պալատիւր, Թուլուզի մէջ: Պօտիսի զըլխաւորած ցանկին առաջին հանրաժողովը տեղի կ'ունենար Մայիս 16-ին: Է. Պալատիւր իր ելոյթին մէջ կը շեշտէր. «Ամէն անգամ որ միացած ըլլանք, կը յաղթենք»:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ, կացութիւնը միշտ ողբերգական է եւ «Առանց սահմանադըլուխի բժիշկներ»ու տեղւոյն վրայ գըտնուող ներկայացուցիչները բողոք մը բարձրացուցած են ուր կը շեշտեն «ֆրանսական պատասխանատուութիւնը»: «Ռուանտական հայրենասիրական ճակատը դիրքերը ամրապնդած է կառավարական ուժերու դէմ իր ճակատումին մէջ: Ցաջողած է իր հակակշռին տակ առնել Քիկալիէն Ժիթարամա (ուր փոխանցման կառավարութիւնը ապաստանած է) ճամբուն մէկ մասը: Միւս կողմէ Պէրնար Քուշնէրի շարասիւնը կրակի բռնուած է, երբ Քիկալի կը մտնէր, հակառակ անոր որ կառավարական ուժերու պաշտպանութիւնը կը վայելէր: Նախկին նախարարը չէ վիրաւորուած: Ինք կը ջանայ մարդասիրական գօտիներու ստեղծումը ձեռք ձգել գաղթականներու պարպումը ապահովելու համար: Ֆրանսայի պատասխանատուութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, ըստ «Առանց սահմանադըլուխի բժիշկներ»ու ներկայացուցիչներուն, որ Ֆրանսա կը զինէ եւ կը մարզէ կառավարական ուժերը որոնք ջարդերու պատասխանատուներն են:

ԷՌ - ԷՆԹԷՌ աննախընթաց գործադուլ մը ըրաւ Մայիս 17-ին, միայն երեք թըռիչք ապահովելով դէպի Գորսիքա: Շարժումը ամբողջական էր եւ որպէս դըրդապատճառ ունէր օտար ընկերութիւններու հետ ապագայ մրցակցութիւններու վախը:

ՊԵՐՆԱՐ - ԱՆՐԻ ԼԵՎԻ բաւական աղմուկ կը հանէ իր ելոյթներով եւ ֆիլմով (Պոսնա) եւ քաղաքական դէմքերը սկսած են հակազդել: Ի դէպ, պարզուած պատկերը բաւական տխուր է, քանի բոլորն ալ ընտրական մտահոգութիւններէ մղուած են եւ ի վերջոյ մարդկային տառապանքին բաւական տեղ մէկ չահագործումն է: Ինչ կը վերաբերի ֆիլմին որ ներկայացուեցաւ Քաննի փառատօնին, ընդհ. տպաւորութիւնն այն է որ ցնցիչ պատկերներ են եւ այլեւս ոչ ոք կրնայ ըսել՝ «Զէի գիտեր», բայց շատ կողմնակալ կը նկատուի քանի միայն Սերպերն են ջարդողները, մինչ գաղտնիք չէ որ մահմետականներն ալ բաւական Խրուաթ ջարդած են, նոյն վայրագութեամբ: Մայիս 16-ին, Նախագահ Միթերան իսկ անուղղակի այպանեց Պ. Ա. Լեվին շեշտելով թէ անոնք որոնք կ'ամբաստանեն գործադիր իշխանութիւնները կը զգուշանան այլընտրանքին մասին խօսելու: Այլընտրանքը՝ պատերազմն է, եթէ Ֆրանսա պատրաստ ըլլար պատերազմ ընելու, ուրիշ պետութիւն չեմ գիտեր որ իրեն միանար:

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՀԱԿԱՀԱՅ ԹԵՐԹՕՆԸ

«ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻՒԷՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԳԱՄ ԱՒԵԼԻ ԷՐ»...

Մայիս 14-ի մեր թիւով, կրկին արձագանգած էինք թրքական հեռատեսիլի Բ. կայանի հակահայ շաբաթական յայտագրին որ թերթօնի բնոյթ առած է: Նմոյշ մը եւս, Մայիս 3-ի հաղորդումին ուր Հայոց ցեղասպանութեան այս թրքական տարբերակը ծիծաղելիին իսկ վախը չունի...:

Ցայտագրի սկիզբը խօսնակը յիշեցուց որ Վազգէն Ա. Հայրապետ 1987-ին Ամերիկայի, Գանատայի ու Եւրոպայի մէջ կատարուած շրջապտոյտի մը ընթացքին ըսած էր որ կը յուսար թէ «օր մը դարձեալ Արարատի մօտ քով քովի պիտի գանք»:

Աւելի վերջ դարձեալ բացատրութիւններ տրուեցան Վանայ բերդին ու անցեալին մասին, որոնք ընդհանրապէս կըրկնութիւններն էին նախապէս ըսուածներուն: Այս բացատրութիւններու ընթացքին մէկ կողմէ Վանէն տեսարաններ ցոյց կը տրուէին, մէկ կողմէ ալ պոլսահայ համայնքի նոր կեանքէն պատկերներ կը ցուցադրուէին: Երկու անգամ ալ ցոյց տրուեցան «Մարմարա»ի տպագրութեան եւ էջադրութեան աշխատանքէն տեսարաններ:

Ցայտագրի յաջորդ մասերուն մէջ դարձեալ զանազան դիրքերէ վկայութիւններ բերուեցան պատմագէտներու կողմէ: Դաշնակցութեան ու Զօրավար Անդրանիկին մասին պնդումներ կատարուեցան:

Հայերը 1915-ի Ապրիլին սկսան ապըստամբութեան յայտագիրը գործադրել: Տասը հազար Հայեր պետութեան դէմ ապստամբած էին եւ այս կերպով իրենց կեանքը վտանգի տակ դրած էին:

Հայերու դէմ պաշտօն ստանձնած կազմակերպութիւնները մէկ կողմէ տեղահանութեան ծրագիրը պատրաստեցին, մէկ կողմէ ալ անոնց առողջական վիճակով հետաքրքրուեցան, նաեւ կազմեցին յատուկ դատարաններ, որպէսզի պատժեն յելուզակներն ու յարձակողները, որոնք վնաս պիտի հասցնէին հայ գաղթականներուն: Գաղթական Հայերուն պետական

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԴԱՏԸ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ

Ապրիլ 24-ի նախօրեակին, «Ազգ» օրաթերթը երկու անջատ էջով տեղ տուած է անոր ընկալումին, Հայաստանի քաղաքական ոլորտին կողմէ: Առաջին էջը յատկացուած է Հայաստանի պետական, պաշտօնական դիրքորոշումին որուն բանբեր ընտրուած է Արտաքին փոխ – նախարար Ժ. Լիպարիտեան. երկրորդը կը խմբէ գլխաւոր կուսակցութիւններու տեսակէտները, բացառութեամբ Համայնավար կուսակցութեան որուն պատասխանատուներուն մասին ըսուած է թէ քաղաքէն կը բացակային:

Ժ. Լիպարիտեան նախ կը շեշտէ ցեղասպանութեան եւ անոր ճանաչումին պատմական երեւոյթ ըլլալու հանգամանքը: Ապա կ'աւելցնէ թէ այդ հանգամանքը կը փոխուի երբ հարցը քաղաքականացուի: Այս պարագային, ճանաչումի խնդրին վրայ կ'աւելնայ պահանջքի նիւթը: Այս վերջինը, ինչպէս կ'ըսէ փոխ – նախարարը, տեղ չունի պետական ներկայ կեցուածքին մէջ: Հայաստան այսօրուան սահմաններով հանրապետութիւն դարձած է ու քանիցս յայտարարած թէ իր դրացի երկիրներէն տարածքի պահանջք չունի: Ան կը գոհանայ ճանաչման հարցին «ամենաստորոտ ազդակը» ըլլալով: Հոս, պէտք չէ շփոթել որպէս «ճանաչում» ներկայացուածը Սփիւռքի նկատառումին հետ որ զայն միջազգային պաշտօնական բնոյթով կ'ընկալէ, վերջնական հանգրուանին վրայ Թուրքիան զետեղելով: Մինչդեռ, Ժ. Լիպարիտեանի «ճանաչում» կոչածը երկու այլ չափանիշ ունի. առաջինը այն է որ Ապրիլ 24-ին, այս տարի, Երեւանի մէջ ներկայացուցիչ ունեցող երկիրներու դեսպաններն ալ ծաղիկ դրած են Եղեռնի յուշարձանին. իսկ երկրորդը՝ որպէս պետութիւն սուղի օր հռչակումն է նոյն թուականին:

Հակառակ այս կարեւոր տարբերութեան, բաւական զարմացնող է կարդալ որ «ցեղասպանութեան կամ պահանջատիրութեան հարցերը (Սփիւռքի մէջ) կազմակերպութիւնների կողմից գործածուեր են որպէս ժողովուրդին ինքնութեան ձեւ տալու, հոգեբանական ազդեցութիւն թողնելու համար» ու այսօր իր փորձառութեամբ նախարարը կ'եզրակացնէ թէ «անկախ պետականութեան հռչակումից յետոյ այդ խնդիրները պակասել են Սփիւռքի մէջ»:

Ժ. Լիպարիտեանի մօտեցումին մէջ կարեւոր տեղ ունի հարցին պատմական բնոյթը. պահանջք արտայայտելու նիւթը կը զետեղէ հոն, նաեւ պատմութեան քաղաքական դասերը այսօրուան համար նկատի ունենալու հարկը: Կը ծանրանայ ճանաչում – պահանջք ազդակներու անջատումին վրայ, ըսելով. – «երբ պահանջատիրութիւնը կապուեց ցեղասպանութեանը, շատ պետութիւններ վախեցան այն ճանաչելուց»: Ինք տեղին կը գտնէ իշխանութիւններու ներկայ ընթացքը ըսելով «շատ աւելի հաւանական է որ Թուրքիան կը ճանաչի, Թուրքիայի նախագահը կամ վարչապետը մի օր կը գայ եւ ծաղկեփունջ կը դնի Եղեռնի յուշարձանին, քան անկախութիւնից առաջ, քան պահանջատիրութեան քաղաքականութեանը հետեւելու դէպքում»:

Թերթը այս մասին Բ. էջով տեղ կուտայ նիւթին մասին ՀՅԴ-ի, ՀՌԱԿ-ի, ՍԴՀԿ-ի եւ ՀՀՇ-ի տեսակէտներուն:

Առաջինին բանբեր ընտրուած է նոյն կուսակցութեան Հայ Դատի յանձնախումբի պատասխանատուն՝ Լեւոն Մկրտչեան: Ան որպէս ընդդիմադիր ճակատի դէմք, իր արտայայտութեամբ կը պաշտպանէ պետականին հակադիր թէզը. իրեն համար ճանաչումի եւ պահանջք ներկայացնելու խնդիրները անջատելու հարկ չկայ: Ընդհակառակն. այն նկատումին տէր է որ «Հայ դատի եւ պահանջատիրութեան հարցերը լաւագոյնս օգտագործելու դէպքում մեր պետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը ոչ միայն չի ենթարկուի մեկուսացման, այլեւ իրական պայմաններ կը ստեղծուեն մեր հարեւանների հետ երկխօսութիւն սկսելու համար»: Լեւոն Մկրտչեան կը ժխտէ նաեւ այն կարծիքը թէ Հայ Դատը կը նշանակէ անընդհատ պատերազմ: Ապա կ'աւելցնէ. «որովհետեւ մենք գիտենք նաեւ այդ հարցի լուծման ուղին՝ աստիճանական նուաճումներով խնդիրների իրագործում»: Հաւանօրէն, հոս գործածուած «մենք գիտենք»ը պէտք է վերագրել ՀՅԴ-ի, եթէ նոյնիսկ տակաւին անխուսափելի կը դառնէ հետաքրքրութիւնը թէ նկատի առած 1915-էն ի վեր անցած ութսուն տարին, ո՛րքանով կ'արդարանայ այդ ինքնավստահութիւնը...: Եւ արդէն նոյն պատասխանատուն իր եզրափակիչ խօսքով որպէս ներկայի երկու յստակ խնդիր կը գոհանայ նշելով Հայաստանի եւ Արցախի պետականութեան ամրապնդումը եւ միջազգային ատեաններու մէջ ցեղասպանութեան ճանաչման համար պայքարը:

ՀՌԱԿ-ի տեսակէտը ներկայացուած է Հանրապետական վարչութեան ատենապետ Ռուբէն Միրզախանեանի կողմէ: Ընդունելով հարցին մէջ երկակի ներկայութիւն մը՝ ճանաչում եւ հատուցում, ան միջին եզր մը կը բանաձեւէ Ժ. Լիպարիտեանի եւ Լ. Մկրտչեանի արտայայտութիւններուն համեմատութեամբ. «Առաջինի դէպքում մենք չենք կարող ընդունել որեւէ զիջում, բանակցելիութեան մասին որեւէ առաջարկ կամ այլ տարբերակ: ... Ինչ վերաբերում է երկրորդին, պահանջատիրութեանը, այն գուցէ այսօր հնարաւոր չէ պետական ակտիւ գործողութիւնների մակարդակին բարձրացնել»:

ՍԴՀԿ-ի Հայաստանի եւ ներքին Սփիւռքի պատասխանատուն Եղիա Նաճարեան նախ կ'ըսէ որ իր կուսակցութեան համար «Հայ դատը եւ պահանջատիրութիւնն իր գոյութեան իմաստն է»: Մերժելով նաեւ այս հարցերուն մէջ սկզբունքի որեւէ զիջում, կ'աւելցնէ, ընթերցողին մտքին մէջ մշուշ մը ստեղծելով. «բայց մեր կազմակերպութիւնը չի կարող ծրագրային նախասկզբնական, այսօրուայ իրավիճակում նոյնիսկ ռոմանթիկական թուացող առաջադրանքները դարձնել անմիջականօրէն հետապնդելի եւ իրականացնելի գերխնդիր»:

Այսօրուան գերխնդիրը ան կը նկատէ 30 հազար քիլոմեթրը եւ Արցախը: Եւ փոխանակ տրամաբանական – ընդունելի այս նշումով փակելու իր խօսքը, նիւթը կ'առաջնորդէ դէպի հեռաւորականը, ռոմանթիկական որակումի հարազատ օրինակ հետեւեալ պատկերով. «մեր գերխնդիրը պէտք է լինի դառնալ տնտեսական եւ ռազմական առումներով անկախ պետութիւն: Եւ այդ պայմաններում Հայաստանը վերածել այն հզօր հրաբուխին որի լաւաները կարող են անարգել կերպով առաջ շարժուել դէպի արեւմուտք, արեւելք, հարաւ եւ հիւսիս»...:

Գրութեան վերջին գլուխը յատկացուած է ՀՀՇ-ի խորհրդարանական խմբակցութեան անդամ Աշոտ Ոսկանեանի: Անցեալը ապագայի մտահոգութեան լոյսին տակ վերաքննելու, հասկնալու պարտքը կը շեշտէ ան, ըսելով. «պէտք է մեզ հարց տանք թէ արդեօ՞ք հայ ժողովուրդը մըշտապէս գործել է որպէս պատմութեան ենթակայ այն ներքին պատասխանատուութեամբ որը պէտք է ունենար իր ապագայի նկատմամբ»: Իր բանաձեւած մօտեցումին գլխաւոր տարբերութիւնը այն է որ կ'առաջարկէ ոչ թէ հայկական պետականութիւնը դիտել որպէս բոլոր ազգային խնդիրներու կրողը եւ լուծողը, այլ որպէս ընդհ. ազգային խնդիրներու լուծման փուլերէն մէկը: Այս առումով ալ չի կարծեր որ «չափազանցուած պահանջներ դնելը այսօրուայ պետականութեան առջեւ, ճիշդ է»:

«Ազգ»ի այս երկու էջերը հետաքրքրական են ներկայացուած հարցին հանդէպ կեցուածքներու արտայայտութիւններէն աւելի, անով որ, քաղաքական հինգ տարբեր դիրքերէ խօսողներու ամէն մէկը Հայ դատի տիրութեան սկզբունքէն մեկնելով հանդերձ, ինչ տարբերակումներով հանդէս կուգայ, իսկական առումով համազգային գրեթէ միակ այս խնդրին մասին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ Հայ Նահատակաց Յուշարձանին շուրջ, Ապրիլ 24-ին, կազմակերպուած էր քաղաքական հաւաքոյթ եւ կը կատարուէր հոգեհանգստեան պաշտօն, մասնակցութեամբ շուրջ 5000 հոգիի: Արարողութեան սկիզբը կարդացուած է նախագահ Գլինթընի յայտարարութիւնը ուր ան կը նշէ թէ ոգեկոչման այս օրը կը միանար աշխարհի տարածքին ապրող Հայութեան, յիշատակելու համար Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1915-ին ջարդի ենթարկուած զոհերու յիշատակը: Կարդացուած են այլ անձնաւորութեանց ուղերձները, ապա ելոյթ ունեցած են Լոս – Անճըլըսի քաղաքապետական խորհուրդի անդամ Ճէքի Կոլտպերկ, Ծերակոյտի անդամ՝ Թամ Հէյտըն, Փասատինայի քաղաքապետ՝ Ռիք Քոլ, Մոնթեպելլոյի քաղաքապետական յանձնաժողովի անդամ Նազարէթ Տատուրեան ներկայացուցած է քաղաքապետին հռչակագիրը: Յայտագրին բացումը կատարած է իրաւաբան Պերճ Պօյաճեան: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ՝ Տոքթոր Սահակ Պաղտասարեան: Խօսք առած են Ուոլթըր Գարապեան (անգլերէն), Սիլվա Կապուտիկեան (հայերէն): Համախմբումին սկիզբը մատուցանուած էր պատարագ, իսկ քաղաքական բաժինէն ետք հոգեհանգիստ կատարուած է:

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Փերքինս Սքուէյրի մէջ, Ապրիլ 22-ին ոգեկոչուած է Ապրիլեան նահատակներու յիշատակը, կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Ահարոնեան Կոմիտէութեան Հայ Դատի Յանձնախումբին, որու կողմէ բացման խօսքը արտասանած է Րաֆֆի Համբարեան: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է տոքթոր Արա Սարաֆեան: Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան խօսքը փոխանցած է Նայիրի Գարկըտորեան: Տեղւոյն Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ խօսք առած է Ռիթա Մահտէսեան:

ԳԱՀԻՐԷԻ Նուպարեան Ազգ. Վարժարանի Պըլըքտանեան հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 23-ին ոգեկոչուած է Ապրիլեան Եղեռնի յիշատակը, նախաձեռնութեամբ ազգային իշխանութեան եւ հովանաւորութեամբ հոգեւոր պետերուն: Ազգային իշխանութեան կողմէ խօսք առած է Գրիգոր Մարգարեան, բացման խօսքը արտասանած է Օր. Նորա Գուլոյեան: Օրուան բանախօսը եղած է Գալուստ Քահանայ Դարբինեան, իսկ եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան: Գործադրուած է գեղարուեստական պատշաճ բաժին մը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մայիս 1-ին, տեղի ունեցած են «Հ. Մ. Ը. Մ.-ի օր»ուան եւ մասնաճիւղի 25-ամեակի տօնակատարութիւնները: Հանդիսութիւնը սկսած է սկաուտական նուագախումբի քայլերգով եւ սկաուտներու եւ մարզիկներու սրահ մուտքով: Գործադրուած է կոկիկ յայտագիր մը: Վարչութեան անունով խօսք առած է ատենապետուհի՝ Բենա Թարզի: Հ. Յ. Դ. Սողոմոն Թէհլիրեան Կոմիտէի անունով խօսած է Գրիգոր Շիթիլեան, Հ. Մ. Ը. Մ.-եան Շրջ. վարչութեան՝ Լեւոն Պէնկեան, Հ. Մ. Ը. Մ.-եան Կեդր. վարչութեան՝ Վարուժան Սերոբեան: Օրուան արնախօսը եղած է Վազգէն Թէրզեան:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ. Մ. Ը. Մ. – Կամք մարզասրահին մէջ, Մայիս 1-ին տօնուած է ՀՕՄ-ի օրը կազմակերպութեամբ՝ Հայ Օգնութեան Միութեան Մոնրէալի Սօսէ եւ Լաւալի Շուշի մասնաճիւղերուն: Բացման խօսքը արտասանած է Ծովակ Խաչերեան: ՀՕՄ-ի խօսքը փոխանցած է Սիրարփի Մանտալեան, իսկ օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Վիգէն Թիւֆէնքճեան:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, Հ. Բ. Ը. Մ. – Ալեք Մանուկեան — Արմէն — Քէպէք վարժարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 30-ին յոբելենական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Սիլվա Կապուտիկեանի: Օրուան բանախօսը եղած է «Ապագայի» խմբագիր՝ Արսէն – Նուպար Մամուրեան: Խօսք առած է Սիլվա Կապուտիկեան: Փակման խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Յովնան Արքեպիսկ. Տէրտէրեան:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 18-ին, դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Հայ Դատի Յանձնախումբին: Դասախօսած է Հայ Դատի Ժընեւի գրասենեակի տնօրէն՝ Հրայր Պալեան, նիւթ ունենալով. – «Ղարաբաղ – Արցախ՝ որպէս քաղաքական հիմնահարց»: Բացման խօսքը արտասանած է Սիլվա Զարչաֆեան եւ ներկայացուցած է օրուան դասախօսը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, Մայիս 1-ին նախաձեռնութեամբ՝ Թ. Մ. Մ.-եան վարչութեան մեծարանքի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Սիլվա Կապուտիկեանի:

ԳՈՒՐՈՒՉԷՇՄԷԻ Երեւման Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ հիմնադրութեան 160-ամեակը նշուած են Մայիս 1-ին, եկեղեցական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Պատարագի վերջաւորութեան քարոզած է Գարեգին Պատրիարք: Արարողութեան յաջորդած է ճաշասեղան մը: Բացման խօսքը արտասանած է Մատաղի յանձնախումբի նախագահը՝ Հայկարամ Շէշէթեան: Կարդացուած է Եդուարդ Պէնկլեանի պատրաստած տեղեկագիրը ուր կը տրուէին եկեղեցւոյ 160 տարիներու պատմութեան մասին հակիրճ տեղեկութիւններ: Հուսկ բանք մը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ վարժարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 29-ին, կազմակերպութեամբ Եշիլգիւղի Սանուց Միութեան միջ – միութենական արտասանութեան մրցում մը տեղի ունեցած է: Մրցումին իրենց մասնակցութիւնը բերած են ինը Սանուց Միութիւններէ 11 ներկայացուցիչներ: Բացումը կատարած է Եշիլգիւղի Սանուց Միութեան ատենապետ՝ Հմայեակ Զընկըք:

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Ապրիլ 24-ին երաժշտագէտ, խմբավար, Ժիրայր Արսլանեանցի հին ու նոր աշակերտներու ունկնդրութիւնը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ՓԼՈՎՏԻՒԻ ՄԷՋ

ՓԼՈՎՏԻՒ – («Յառաջ»). –

Փլովտիւի Ազգային վարժարանի հիմնադրութեան տարեդարձի առթիւ դըպրոցի տնօրէնութիւնը եւ Պուլկարիոյ Հայ Համայնքի Ուսումնական Յանձնախումբը ու Յոբելենական Կոմիտէն բարի նախաձեռնութիւնը ունեցան հայերէն լեզուի ուսուցման հարցերուն նուիրուած խորհրդաժողով մը հրաւիրել Ապրիլ 22 ու 23-ին քաղաքիս մէջ:

Սոյն ժողովին հրաւիրուած էին Պուլկարիոյ տարբեր քաղաքներու մէջ գործող հայերէնի ուսուցման վարժարաններու ուսուցիչ – ուսուցչուհիները, որոնցմէ սակայն բանաւոր եւ ոչ – բանաւոր պատճառներով կը բացակայէին որոշ թիւով անձեր: Խորհրդաժողովի ծրագիր – յայտագիրը կանխաւ պատրաստուած էր եւ ան իր թեմաներով մեծ շահեկանութիւն մը կը ներկայացնէր գիտական ու գործնական գետնի վրայ: Կ'արժէ յիշել ներկայացուած նիւթերէն մէկ քանին. «Հայերէն լեզուի իւրացման հոգեմանկավարժական հիմունքները երկլեզուեան պայմաններու տակ» զեկուցող Տիկին Անի Մօտիկեան՝ Փլովտիւի պետական համալսարանի պուլկարերէն լեզուի ու գրականութեան դասախօս, «Պուլ-

կարկոյ հայկական վարժարաններու զարգացումը», զեկուցող Ստեփան Ակուքեան՝ խմբագիր «Երեւան» թերթին, «Մեր նոր ուղղագրութիւնը եւ օտար միջավայրի ազդեցութիւնը հայերէնի ուղղախօսութեան վրայ», զեկուցող Յակոբ Կիլիկեան, «Մայրենի լեզուի ժամերուն հայերէն ոտանաւորներու ու երգերու դասաւանդում», զեկուցող Հոխիսիմէ Թովմասեան՝ ուսուցչուհի տեղւոյս վարժարանին, «Հայկական գրականութեան դասաւանդումը 5-րդ դասարանի մէջ» զեկուցող վարժուհի Էլիզապէթ Վարդանեան՝ Փլովտիւէն, «Հայերէն լեզուի դասաւանդումը» Վիքթորիա ու Գրիգոր Թիւթիւնճեան, «Վարժարանի նախակրթարանի մէջ»՝ զեկուցող Մալվինա Մանուկեան, ուսուցչուհի Փլովտիւէն եւ այլն:

Խորհրդաժողովի բացումը կատարեց Փլովտիւի Ազգային Վարժարանի տնօրէն Պ. Յակոբ Տայճանեան, որ ընդգծեց հաւաքի նշանակութիւնը եւ օգտակար աշխատանք մաղթեց բոլորին, որմէ վերջ Փլովտիւի Կրթական բաժնի ու Փլովտիւի «Փախլոյ Հիլենտարուքի» համալսարանի ազգագիտութեան բաժանմունքի ներկայացուցիչը ողջոյնի խօսքեր ուղղեց ներկաներուն յաջող աշխատանքի մաղթանքով:

Երկու օրուան ընթացքին խորհրդաժողովը ընթացաւ ըստ ծրագրին եւ բոլոր զեկուցումներու շուրջ հարցեր տրուեցան եւ մտքերու փոխանակում եղաւ, մանաւանդ այդ զգալի էր երբ հայերէն դասագիրքերու ու մեթոտական ուղեցոյցներու մասին խնդիր դրուեցաւ:

Խորհրդաժողովի տեսաբանական հարցերէ դուրս տեղի ունեցաւ նաեւ գործնական օրինակելի դասաւանդում մը առաջին — երկրորդ դասարանի աշակերտներու հետ, որ շատ խնամքով պատրաստած էր վարժարանի հայերէնի ուսուցչուհի Տիկին Վիքթորիա Ներսէսեանը: Ան հիանալի կերպով զուգորդած էր բանաւոր խօսքը երաժշտութեամբ, գծագրութեամբ եւայլն, որ շատ բարձր մակարդակով անցաւ, եւ ներկաներու արդար գնահատանքին արժանացաւ ու որպէս այդ գնահատութեան նշան իրեն ծաղկեփունջեր նուիրուեցան:

Խորհրդաժողովին վերջաւորութեան արծարծուած հարցերու շուրջ արտայայտութիւններ եղան եւ համապատասխան բանաձեւ մը ընդունուեցաւ տարբեր կէտերով որ ներկայացուի Կրթական ու Գիտութեան Նախարարութեան առջեւ: Պէտք է ցաւով անդրադառնալ որ նոյն Նախարարութեան կողքին Հայերէն լեզուի մասնագէտ տոց. Խաչատուր Սէլեան հարկ չէր տեսած ներկայ ըլլալու այսքան կարեւոր մէկ ձեռնարկին, որ ուղղակի իրեն ալ կը վերաբերի եւ իր բացակայութիւնը որեւէ ձեւով չէր կրնար արդարացնել: Մարդ ակամայ կը խորհի թէ՝ արդեօ՞ք նման վերաբերմունք ցոյց տուող անձ մը իր պաշտօնին արժանի է:

Համեստ հիւրասիրութեան ժամանակ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ ներկաներու միջեւ, բաժակաճառեր եղան ինչպէս եւ օգտաշատ աշխատանքի մը ընդհանուր գնահատականը տրուեցաւ: Հիւրերը մեկնեցան նոր եռանդով շարունակելու համար իրենց ազգօգուտ աշխատանքը նոր գաղափարներով, որ ստացած էին խորհրդաժողովէն:

ՎԱՆԱՏՈՒՐ

Մայիս 5, 1994

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՁԻՆ

Հազիւ երեք միլիոն բնակչութեամբ միջին ասիական հանրապետութիւն մըն է Թիւրքմէնիստանը որ երէկ մաս կը կազմէր Խորհրդային Միութեան: Երկիրը անհիւրընկալ, անապատային տարածք մը ունի որ հետաքրքրական է միայն ընդերքի կազի մեծ պաշարով: Այսուհանդերձ, կազը չէ որ հպարտութեան առարկան է Թիւրքմէններու. անոնք կը պարծենան աշխարհի վրայ ձիու անզուգական տեսակի մը տէր ըլլալու հանգամանքով: Այդ ցեղը կը կոչուի ախալ թէքէ:

Թիւրքմէնները այնքան սերտօրէն կապուած են այդ կենդանիին, որ երբ անկախութիւնը դրօշակ մը ու զինանշան պարտադրեց իրենց, անոնք տոնց որպէս խորհրդանիշ ընտրեցին ախալ թէքէ մը: Իսկ երբ նորանկախ պետութեան նախագահը Նիազով 1993 Մայիսին կ'ընդունուէր Ֆրանսայի Նախագահին կողմէ, այդ նոյն ցեղէն նժոյգ մը նուիրեց անոր: Միայն թէ ֆրանսական կողմին կը վիճակէր Աշխապատէն զայն Փարիզ հասցնելու գործը:

Ռուսաստանի Ֆրանսական դեսպանատունէն դիւանագէտի մը պարտականութիւն տրուեցաւ որ ձին Մոսկուա բերէ: Հոն հարկաւոր քննութիւնները պիտի կատարուէին, որպէսզի արեւմտեան Եւրոպա մուտքի արտօնութիւն ունենար կենդանին: Այդ ճամբորդութիւնը ան կատարեց շոգեկառքով, անցեալ տարուան վերջին ամիսներուն: Չար լեզուներ կ'ըսեն թէ խեղճ անասունը առանց կերի ու ջուրի ձգուած է իր բաժանեակին մէջ ու բաւական անմխիթար վիճակով հասած Մոսկուա: Հոն ոչ միայն հարկաւոր քննութիւններուն ենթարկուած է, այլեւ խնամք տարուած է անոր որպէսզի ինքզինքը գտնէ ու ի վիճակի ըլլայ բեռնակառքով մը մինչեւ Փարիզ ճամբորդելու, ի վերջոյ յանձնուելու համար իր նոր տիրոջ:

Փարիզի մէջ, անոր ժամանումին սպասող հետաքրքիրները սակայն, զարմանքով կը նշմարեն որ ոչ Յունուարին, ոչ ալ Փետրուարին լուր մը կը ստացուի համբաւաւոր անասունէն: Լրագրող մը որ ուզած է անպայման հետքը գտնել անոր, կրցած է միայն տեղեկանալ Մոսկուայէն թէ Յունուարի կէսին նժոյգը ճամբայ հանուած է դէպի Փարիզ: Ան կրցած է իմանալ նաեւ թէ եօթը տարեկան է կենդանին ու կը կոչուի Ճէնճի: Երբ նժոյգին հետքը կը փնտռուէ Փարիզի մէջ, թէ՛ Էլիզէէն, թէ Քէ Օրսէէն կը պատասխանեն թէ նման բան չեն լսած: Հազար այլ դիմումներէ ետք միայն կարելի կ'ըլլայ տեղեկանալ թէ նժոյգը ճիշդ է որ հասած է ու տրուած նախագահին: Յետոյ, սակայն այս լուրէն քաջալերուած, երբ կ'երթայ ազգային ասպաստանին մէջ տեսնելու զայն, պահւըտուքը կը շարունակուի. ոչ ոք լսած է այդ մասին:

Նժոյգին այս պատմութիւնը վերստին այժմէականացաւ, նախագահ Միթերանի Թիւրքմէնիստան այցելութեան առիթով: Բարեբախտաբար, այս անգամ տրուեցաւ նաեւ ապահովութիւնը թէ կենդանին ողջ — առողջ է, կը գտնուի Սուզի լա Պոլչի կալուածին մէջ որ յատկացուած է Էլիզէի գործածութեան: Այսպէս, բաւական անախորժ պարագայ մը պիտի ըլլար Թիւրքմէն նախագահին համար իմանալ իր նուէր նժոյգին խորհրդաւոր ճակատագիրը: Նուէր որ քաղաքավարական արտայայտութենէ մը անդին, խորհրդանիշն էր Թիւրքմէն պետութեան ու անոր մեծագոյն հպարտութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼՈՍ — ԱՆՃԸԼԸՍ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՅԻՍ 22 — 27

Մայիս ամսուան ընթացքին, Հայ Մշակոյթին նուիրուած մասնայատուկ ցուցահանդէս մը տեղի պիտի ունենայ Լոս — Անճըլըսի մէջ: Ցուցահանդէսին կազմակերպիչն է Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը: Ցուցահանդէսը կազմակերպուած է յատկապէս Վենետիկի Մխիթարեաններու հայագիտական պաշտօնաթերթ՝ «Բազմավէպ»ի հրատարակութեան 150-ամեակին առիթով (1843 — 1993):

Սոյն ցուցահանդէսը, իր «համեստ» ձեւերով ու չափերով մանրանկարը պիտի ըլլայ ծրագրուած ու երկար ժամանակէ ի վեր մշակումի ընթացքի մէջ գտնուող մեծ ու հարուստ այն ցուցահանդէսին, որ տեղի պիտի ունենայ մօտ ապագային:

Մայիսի այս ցուցահանդէսին պիտի ցուցադրուին հայ նիւթական մշակոյթին մաս կազմող արծաթագործական, մետաղագործական եւ ասեղնագործնական թանկագին նմոյշներ, գորգեր, հայ թագաւորական հին մետաղէ դրամներ, հայկական ձեռագիր մատեաններ, հին տպագրական տառեր ու պատկերներ (փայտէ ու մետաղէ), կնիքներ, ինչպէս նաեւ հայերէն առաջին տպագիր հրատարակութիւններ, անգտանելի մատեաններ, հայկական նուագարաններ, փայտափորագրութեան նմոյշներ, վաւերաթուղթեր, Անիէն բերուած բեկոր մը քար եւ հին մանեակ մը՝ իբր վկայ մեր երբեմնի թագաւորական ամէնէն փառապանծ մայրաքաղաքին:

Յիշուած ցուցանմոյշներու կողքին, այցելուն պիտի գտնէ նաեւ հայ մշակոյթին հետ կապուած ՄԱԽՌԻ յուշանուէրներ, բազմաթիւ ու բազմատեսակ հրատարակութիւններ՝ գրականութեան, գեղարուեստի, պատմութեան եւ լեզուի վերաբերեալ, մանկական գիրքեր, ձայներիզներ, տեսերիզներ, բառարաններ, քարտէսներ, օրմազդեր, հին ու նոր մետալներ, ժամանակակից արուեստագէտ նկարիչներու գործեր. բոլորն ալ իրենց նուաղագոյն արժէքներով:

Ցուցահանդէսին նշանակութիւնը մեծ է, որովհետեւ կազմակերպիչներուն հիմնական նպատակն է առիթ տալ Լոս — Անճըլըսի հայ գաղութի հոծ հասարակութեան՝ անցեալի Հայ Արժէքներուն ծանօթանալու հարուստ տպաւորութեամբ ու հաղորդուելու մօտէն, եւ մանաւանդ մեր մշակոյթի պատմական ու դարաւոր վկայութիւններու ընդմէջէն՝ հասնելու խորհրդաւոր «Հայ Ոգիին», Հայու մը մշակութային երակին, անոր մէջ գտնելով ազգային ու մշակութային այժմէական կենսական նշանակութիւն ու մղիչ դեր՝ ներկայ ժամանակներուն համար ալ:

Դժբախտաբար, մեր ժողովուրդին մեծ զանգուածը, անոնց մէջ ըլլալով նաեւ որոշ հաստատութիւններ, չեն հասկցած տակաւին թէ մշակոյթին էութիւնը եւ նպատակը ցուցադրումի մէջ է եւ ո՛չ թէ թաքուն կամ անձեռնմխելի պահելուն:

Ճիշդ է որ մշակոյթ ներկայացնելը ՍՈՒՂ եւ ՆԻՒԹԱԿԱՆ միջոցներու կը կարօտի: Սակայն, գրեթէ կենսական միջոց մըն է ժողովուրդի մը երակները զօրացնելու, թարմացնելու եւ մանաւանդ գիտակցական ոգին կենսաւորելու՝ անցեալի իրաւ արժէքներով եւ հարուստ արժանիքներով:

Այս պարագային, Հայ Նիւթական Մշակոյթը՝ հայ ժողովուրդի պատմութեան այն կարեւոր բեւեռն է, որ կը յայտնուի ընդմէջ ստեղծագործութեան եւ տառապանքի, որուն գագաթը կազմեց Ապրիլեան ցեղասպանական Մեծ Սարսափը: Հայ Նիւթական Մշակոյթը, պատմութեան դաժան քառուղիներուն վրայ ունեցաւ զգալի դանդաղումներ ու տառապանքի ողբերգական հանգրուաններ, այն պատճառով, որ օտար տիրապետութիւններ ու քաղաքական անթիւ եղելութիւններ յաճախ աննպաստ ու երբեմն դժոխային պայմաններ կը ստեղծէին մեր արուեստասէր եւ ստեղծագործ ժողովուրդին համար, բայց հայ արուեստը չդադրեցաւ, չմեռաւ, չկորա՛ւ: Վկա՛յ անոր դարաւոր ու հարուստ գանձարանը՝ որ պերճօրէն ստեղծուած ու կտակուած է մեզի՝ յետնորդներուս, որուն մէկ նախաճաշակը պիտի տայ Մխիթարեան այս համեստ ցուցահանդէսը:

Ձեռնարկը պիտի տեւէ գրեթէ շաբաթ մը, Կիրակի, Մայիս 22 — 27, Ուրբաթ, եւ բաց պիտի մնայ ամէն օր, առաւօտեան ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 9, առիթ ստեղծելով՝ որ ամէն դասակարգէ ու վայրէ անհատներ ու վարժարաններու ուսանողութիւն այցի կարենան գալ եւ մշակութային ստեղծագործութիւնները ճանչնալ, անպայման յարմար յիշատակ — նուէր մըն ալ գնելով մեկնելէ առաջ:

Ցուցահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ալեք Փիլիպոս Ազգային Վարժարանի Սողոմոնեան սրահին մէջ, Հոլիվուտ:

Հասցէ՝

1615, N. Alexandria Ave., Hollywood.

Կազմակերպիչները կը յուսան, որ այս ուշագրաւ ցուցահանդէսը պիտի ընդունի ո՛չ միայն ազգային վարժարաններու հոծ ուսանողութիւնը, այլ ընդունի նաեւ մշակութասէր ու գրասէր բազմաթիւ ազգայիններու այցելութիւնը:

Պէտք չէ կորսնցնել այս բացառիկ առիթը...:

Հ. Տ. ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ

ԱՆԱՅԻՍ

ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 — 1950)

ՅՈՒՇԵՐ

Վստահեցուցին մեզ թէ կարելի էր կառք գտնել եւ թէ ճամբան երբ պահակի հանդիպէինք, պէտք էր ֆրանսերէն խօսէինք որպէսզի օտար հիւպատոսարանի պատկանող կարծէին մեզ, եթէ ոչ ուղղակի բանտ կը տանէին: Այդ յուսադրիչ չէր:

Թէքէեան սրանեղած էր, օձիքը վեր քաշած, գլխարկը վար կը քաշէր քովէս: Միւս հիւրերը մօտ կը բնակէին եւ բաժնուեցան մեզմէ:

Ոչինչ այնքան տրտմատեսիլ է որքան այդ ճամբան բոլորովին պատած թանձր սառով, սառ մը աղտոտած, ցանցած տուներ սկիզբը, կարծես անմարդաբնակ: Առաւօտեան ժամը մէկն էր եւ մենք կ'երթայինք համակերպած:

Սառէ երիզներով մէկ քանի ծառեր կարծես կուգային դէպի մեզի, բերելով մեծ աղէտներու լուրերը, եւ մենք չէինք համարձակեր նայիլ անոնց որպէսզի չիմանանք այդ գոյժերը: Երբեմն մեր քայլերը կը հնչէին գետնի սառին վրայ, իբրեւ մահուան ղօղանջները հեռաւոր զանգակատունէ մը եկած որ կը պատկանէր միմիայն մեռելներ պարունակող գիւղի մը դէպի ուր մենք կ'երթայինք:

Անպատում լռութեան մէջ երբեմն կը լսուէր հեռուէն ոռնումը Սեւ Ծովին, իբրեւ խուլ ոռնումը վիշապի մը որ մարդկութեան կէսը կուլ տուած էր եւ մինչեւ միւս կէսը կուլ տալու առեն պահ մը կանգ կ'առնէր: Ամէն բանի վրայ անհնարին ողբերգութիւն մը ճնշել կը թուէր:

Արիութիւնը չունէինք բառ մը արտաբերելու, երկուքս ալ կը կարծէինք թէ մղձաւանջ մըն էր այդ, ու ճամբան իր սոսկումովը պիտի տեւէր յաւիտենապէս:

Անկիւնէ մը երեք սեւ կերպարանքներ, երեք պահակներ. վերջապէս անխուսափելին տեղի պիտի ունենար: Ա՜հ, տպաւորութիւնը այդ պղտոր սխրակութեան վրայ այդ երեք սեւ սիլուէթներուն: Ինչպէս շուրջը ամէն ինչ, անոնք ալ անդրաշխարհային էին կարծես:

Ֆրանսերէն խօսիլ փորձեցի: Ձայնը մեռաւ կոկորդիս մէջ, Թէքէեան եւս լուռ էր: Մեր գաւազաններուն կռթնած, անվեհերօրէն յառաջանալ կը ձեւացնէինք:

Պիչ պիչ մեզի նայեցան պահակները եւ անցան:

Կարծես սթափում մը եղաւ այդ մեզի եւ սկսանք աւելի փութով քալել հակառակ մեր ծունկերուն կթոտումին եւ գացինք, գացինք, հետզհետէ մօտենալով ծովուն ճիւաղային ոռնումին, գացինք ինչպէս կ'երթան անյոյս, անլոյս, վատակարեկ ուղեւորները անվերջանալի ուղիէն կեանքին:

... Խումբ մը տուներ, մութ ամէնքը, ճերմակ պատանքով ծածկուած դիակներ:

Հեռուն պզտիկ պլպլուք մը, լոյսի նշոյլ մը ... Ա՜հ, լոյս, կեանք, վերջապէս, մեր տունը որ կը կարծէի թէ պիտի չվերագտնեմ այլեւս:

Բանալիին հեշտին ճռինչը որ կը բանայ դուռը:

Սենեակը գաղջ է թռչնափետուրի պէս, մեղմիկ բոյրը ռունգերը կը գրգռէ: Մեր տան տիրուհին, պուլկար բժիշկի մը այրին, տարեց պելժիացի տիկինը, հոգածութիւնը ունեցած է ջերմութեան եւ լոյսի:

Տակաւին եղերական տպաւորութեանը տակ մեր ուղեւորութեան, չենք կրնար խօսիլ: Կը հրաւիրեմ Թէքէեանը պահ մը հանգչիլ: Ի՞նչպէս պիտի վերադառնայ մինչեւ իր պանդոկը. մտահոգ է ակներեւ:

Վառարանին ածխացած կոճղերէն մէկէն յանկարծ կայծեր կը փայլփլին զուարթօրէն, Թէքէեանի դէմքին վրայ տարտամ ժպիտ մը կ'ուրուագծուի.

— Յո՛յս մը ... կը մրմնջէ:

Արդարեւ անդորր գիշերուան մը յոյսը, հիւրընկալ տան մը մէջ, օթեւան ցանկալի:

Տան տիրուհին որուն շատ անգամ բանաստեղծին մասին խօսած եմ, կուգայ, փափկանկատօրէն իրեն առաջարկել նոյն գիշերը անցընելու համար՝ իր բացակայ զաւակին սենեակը ու անկողինը: Ես եւս կը պնդեմ անուշիկ պառաւին հետ:

Խեղճ Թէքէեանը կը տատամսի, ու վերջապէս, հակառակ իր հպարտ բնաւորութեան՝ կ'ընդունի, այնքա՛ն անկեղծ է մեր փափաքը ու վերադարձի հեռապատկերը սարսռազդեցիկ:

— Գիշե՛ր բարի, Թէքէեա՛ն, բարի տարի՛:

(Շար. 96)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լորիս Պապանեան, Արա Պապանեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Մայիս 22, Կիրակի, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ, իրենց կնոջ ու մօր՝

ԶԱՊԷԼ ՊԱՊԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի փտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Զատկուան առիթով եղած հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Տիկին Մանուշակ Ջիջերեան 600, Տիկին Մօնիք Պօրէք 300, Պր. Յակոբ Գոմշուեան 300, Պր. Վարդան Վարդանեան 500, Պր. Դուրեան 200, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սրմաքէշեան 1000, Տիկին Հայկուհի Քէչէճեան 200, Տէր եւ Տիկին Տէյիրմէնճեան 600, Տիկին Սիրարփի Սարաֆեան 150, Պր. Գէորգ Տէյիրմէնթաշ 300, Պր. Աւետիս Գալայճեան 200, Տիկին Զարուհի Սիրապեան 1000, Պր. Ժիրայր Փէհլիվան 500, Տիկին Քէյթի 300, Պր. Ֆընտըքեան 500, Տիկին Սէֆէրեան 1000, Պր. Զաքըրթաշ 100, Պր. Տէրտէրեան 300, Տիկին Սրբուհի Շահպազեան 200, Տէր եւ Տիկին Անթուան Աշխարեան 500 Ֆր.:

Կարպիս Էժտէհարեանի մահուան առիթով փոխան ծաղիկի՝ Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սրապարեան300, Պր. Գէորգ Տէյիրմէնթաշ 100, Պր. Օհան Զատուրեան 150, Պր. Գարեգին Սարըքաշ 300, Պր. Զաքար Հաքալմազ 200 Ֆր.:

Ինչպէս նաեւ Արթօ եւ Նաթալիի Ս. Պըսակին առիթով Տէր եւ Տիկին Հանլեան Եկեղեցւոյս նուիրած են 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ, ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ

Կիրակի, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է. Տօն Հոգւոյն Սրբոյ Գալստեան:

Յիշատակ Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն Հաւատոյ եւ հայրենեաց:

Պատարագը կը սկսի ժամը 10.30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ

Առաջնորդ Եգիպտոսի Հայոց

Պատարագի ընթացքին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Մայիս 22-ին տօն է Հոգեգալստեան:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11.15-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 22, ժամը 10-ին ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

ԼԱ ՍԻՕԹԱ - Ս. ՓՐԿԻՉ

Երկուշաբթի, Մայիս 23:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:

(Շար. Ա. էջէն)

հողերէն արտեր ու դաշտեր տրամադրուեցան որպէսզի հերկեն ու ապրուին: Մինչեւ իսկ արհեստաւորներուն դրամադրուելու տրուեցաւ որպէսզի կարենան աշխատիլ: Հայապատկան կալուած, դպրոց, եկեղեցի, բոլորն ալ պահպանուեցան, որբերը որբանոցներու մէջ դրուեցան: Վստահելիները, լրտեսութիւն չընողները, կաթողիկէ եւ բողոքականները, զինուոր, սպայ, զինուորական բժիշկ, եւ այսպիսի մարդիկ ու արհեստաւորներ այս տեղահանութենէն զերծ կացուցուեցան: Ոմանք ալ յետագային կրցան իրենց տեղերը վերադառնալ: Պոլսոյ եւ Իզմիրի Հայերը տեղահանութեան չենթարկուեցան: Միայն թէ օտարները, որոնք Հայերու ապստամբութեան դէմ ո՛չ մէկ առարկութիւն ունեցած էին, տեղահանութեան որոշումին դէմ սկսան ձայն բարձրացնել: Հակառակ անոր որ պետութիւնը բոլոր միջոցները ձեռք առած էր, օտարները պնդեցին թէ բոլոր Հայերը սպաննուած էին: Այն ատեն Օսմանեան պետութիւնը բոլոր արխիւներն ու փաստաթուղթերը հաւաքելով զանոնք ղրկեց օտար պետութիւններուն, իր բարեկամեցողութիւնը ցոյց տալու նպատակով յանձնախումբեր կազմեց, այդ յանձնախումբերուն մէջ Հայերուն ալ տեղ տուաւ, բայց նորէն ալ ամբաստանութիւնները չվերջացան: Դաշնակիցները Պոլսոյ գրաւումէն վերջ Օսմանեան ղեկավարները մեղադրելու ու անոնց յանցաւոր ըլլալը փաստելու համար բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեցին: Զանոնք Մալթա աքսորեցին: Պոլսոյ ու գաւառի թարգմանիչներն ու պատմաբանները զօրակոչի ենթարկեցին եւ Օսմանցիները ամբաստանելու համար փաստաթուղթ փնտռեցին: Եւ հակառակ որ արխիւները դաշնակից պետութիւններու ձեռքին մէջ էին, ո՛չ մէկ փաստ կրցան գտնել:

Յայտագրի այս մասէն ներս մուտք գործեց Թիւրքքայա Աթաէօվ որ գայթակղութիւն որակեց այս դէպքը: Ինչպէս աւելի առաջ ալ պնդած էր ան, ցոյց տրուաւ Հայերու կողմէ գործածուած նկար մը, որ իրականութեան մէջ 1915-էն շատ առաջ նկարուած էր ռուս նկարիչի մը կողմէ: Արամ Անտոնեան աւելի վերջ պիտի ըսէր որ իր հրատարակած փաստաթուղթերուն իրականները կորսուած էին: Աթաէօվ ըսաւ որ գործածուած թուղթերը կեղծ էին, ստորագրութիւնները կեղծ էին, թուականները հակասական էին, եւայլն: Տակաւին անհամար մանրամասնութիւններ տրուեցան Աթաէօվի կողմէ:

Մէկ կողմէ ալ ցոյց կը տրուէին հայկական դպրոցներէ տեսարաններ: Միջոց մը տեսնուեցաւ ուսուցիչ Փաւքալ Թէօրէնլի՝ դասաւանդութեան պահուն:

Խօսնակը ըսաւ որ Հայերու սպանդին մասին մոլեռանդ Հայեր շատ բան գրեցին, մինչդեռ սպաննուած Թուրքերուն թիւը անոնցմէ քանի մը անգամ աւելի բարձր էր:

Ամերիկացի պատմաբան Ճասթին Մաք Քարթի եւս յայտնեց թէ այդ շրջանը տխուր շրջան մըն էր: Այդ շրջանին ո՛չ միայն Հայերէ ու Թուրքերէ, այլեւ զանազան ազգութիւններէ մեծաթիւ մարդիկ մահացած էին: Սխալ է այս հարցին նայիլ որպէս միայն հայկական հարց: Այսօր Անատոլուի մէջ զանազան հաւաքական գերեզմաններ կան: Միայն Կարսի մէջ 62 հատ կայ: Կարս, Ըղտըր, Արտահան, Արփաչայ, Գաղըզման, Թուզլուճա եւ այսպիսի շրջաններուն կապուած բազմաթիւ գիւղերու անուններ տրուեցան ու ցոյց տրուեցան մեռեալ մարդոց կըմախքներ, որոնք յայտնի չէր թէ ո՞ւրկէ մէջտեղ հանուած նկարներ էին:

Յայտագրի վերջաւորութեան պատմուեցաւ Մուսա Լերան պատմութիւնը եւ ըսուեցաւ որ 5000 Հայեր Ֆրանսացիներու կարգադրութեամբ փախցուեցան հոնկէ: Այս դէպքը ցոյց տրուեցաւ իբրեւ հերոսական արարք մը: Ֆրանց Վէրֆէլի կողմէ այս մասին գրուեցաւ գիրք մը որ շարժանկարի վերածուելով իբր քարոզչութեան նիւթ գործածուեցաւ: Վէրֆէլի մէկ ընկերը աւելի վերջ ըսած էր որ իր բարեկամը այդ գիրքը գրած էր ուրիշէ մը լսած պատմութիւններուն վրայ հիմնուելով: Վէրֆէլն ալ աւելի վերջ պատմեր է որ խաբուած էր եւ ամօթ զգացած էր այդ գիրքը գրած ըլլալուն համար, բայց չուզեց այդ բանը բարձրաձայն աղաղակել, որովհետեւ վախցաւ Դաշնակցականներէն:

U.G.A.B.

Myriam GAUME à l'U.G.A.B.

L'UGAB-*Jeunes*

reçoit

MYRIAM GAUME
auteur des «Invités de la Terre»
Arménie - Karabagh 1988-1992,
aux Editions du Seuil

Grand reporter et témoin des événements les plus récents, des fronts de l'Araxe à ceux de Kelbadjar

le vendredi 20 Mai à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Tél. : 42. 27. 12. 26

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղի

ճաշ - պարահանդէսը

Մայիս 21, Շաբաթ,
ժամը 20.30-էն սկսեալ
Espace Charles Aznavour
Ave. P. Vaillant-Couturier,
Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆԻ

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել.— 39. 85. 93. 40
կամ՝ 39. 85. 29. 71

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալստեան Երկուշաբթին՝ Մայիս 23-ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9-էն մինչեւ ժամը 18:

Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հիմինեանին՝
40 - 11 - 19 - 33
Տիկին Մուրատեանին՝
39 - 81 - 33 - 62

ՕԾՄԱՆ 66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՔԱՄՓ ՖՐԷԶԻ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Կիրակի, Մայիս 22

Նախագահութեան ներքեւ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հովանաւորութեան տակ
Շրջանային խորհուրդի
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ

Կրօնական Խորհուրդի Վարչութիւնը կը կազմակերպէ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՕԾՄԱՆ 66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնէք եւ հոգեհանգիստ ի յիշատակ հոգելոյս՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
ինչպէս նաեւ հանգուցեալ բարերարներու եւ հաւատացելոց հոգւոց ի հանգիստ:

Կրօնական արարողութեանց աւարտին, եկեղեցւոյ կից Կաթողիկոս Վազգէն Ա. սրահին մէջ տեղի կունենայ՝
ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱՇ

Arménie, Mon Paradis

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կազմակերպած է ցուցահանդէս - վաճառք մը. բացումը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 18, ժամը 18-ին, բարձր հովանաւորութեամբ՝ Տիկին ՄԱՐԸԼԻՆ ՎԻԿՈՒՐՕՒԻ եւ Տիկին Մարի Պատուականեանի (Երեւանի Արուեստի Թանգարանի պատասխանատու եւ արուեստաբան):

Առաջին անգամ ըլլալով Մարսէյլի մէջ միատեղ կը ցուցադրուին Հայաստանի նկարիչներու 50-էն աւելի պաստառները:

Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ Մայիս 18 - 27, ժամը 14 - 18 ամէն օր, բացի կիրակիէ,

Հասցէ. —
Maison des Associations
93, La Canebière, Marseille 1er

Մուտքը ազատ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին
Դաշտահանդէս
ԽԱՆԱՍՈՐ
Շավիլ - Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

POUR UN ATELIER-STUDIO
POUR LA PRESENCE DE L'ARMENIE
A LA CITE INTERNATIONALE DES ARTS

VENTE AUX ENCHERES

Peintures, dessins, estampes, sculptures

DIMANCHE 29 MAI A 15 HEURES
MAISON DE L'EUROPE
35, rue des Francs-Bourgeois — 75004 PARIS (M° St.-Paul)

Exposition publique de 10h à 14h

Vente aux enchères de 113 œuvres offertes par 50 artistes d'Arménie et de la diaspora,
organisée par l'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (A.P.A.C.A.), de loi 1901, à but non lucratif.

sous le contrôle de
Maître CORNETTE DE SAINT-CYR
commissaire-priseur

Pour tous renseignements : Etude de Me Cornette de Saint-Cyr
44, avenue Kléber 75116 PARIS — Tél. : 47. 27. 11. 24 — Fax : 45. 53. 45. 24

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 19
JEUDI 19 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— Fax : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.330 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.330

ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՀՈՒՆ ԲԱՔՈՒ ՉՍՏՈՐԱԳՐԵՑ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՃԱԽՈՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ԱՌԿԱԽՈՒՄ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾ ՖՐԱՆՔԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՎԱՒԵՐԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ամէն բան պատրաստ էր եւ Երեքշաբթի օր, Մայիս 17-ին, տեղական ժամով 10-ին, Մոսկուայի մէջ պէտք է ստորագրուէր երրեակ համաձայնութիւնը Ղարաբաղի շուրջ, Մոսկուայի հովանաւորութեան ներքեւ: Արեւմտեան լրատուները նոյնիսկ գրած էին թէ նախապատրաստական համաձայնագիրը ստորագրուած էր Մայիս 16-ին, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, տալով պատրաստուած ծրագրին մանրամասնութիւնները: Արդ, կը պարզուի որ վերջին պահուն, այսինքն Երեքշաբթի առտու իսկ, Մեմեդով, Ազրբէջանի Պաշտպանութեան նախարարը չէր ստորագրեր եւ գլուխը կ'առնէր կ'երթար, Բաքու վերադառնալու համար առանց որեւէ բացատրութեան: Այլ խօսքով կը կրկնուէր Բիշկեկի սենարիօն, համաձայնագիրը ստորագրած էին Հայաստան, Ղարաբաղ եւ Ռուսաստան, բայց չկար Ազրբէջանի ստորագրութիւնը: Բաքու մերժած էր նաեւ Ելցինի յատուկ բանագնացը՝ Կազիմիրով, մինչ զօրավար Կոնդրադիեւ, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան տեղակալը որ Ղարաբաղ տեղադրուելիք դէտերուն հրամանատար նշանակուած էր, յայտարարած է թէ անգամ մը եւս Ազրբէջան կը ձախողեցնէ ամէն բան: Ի դէպ, Ազրբէջանի պատասխանատուները չեն ուզեր ձախողութեան մասին խօսիլ, այլ կ'ըսեն թէ առկախած են բանակցութիւնները խորհրդակցելու համար իրենց կառավարութեան հետ: Ազրբէջանցիներու մերժումի դրդապատճառներն ալ կը մնան մեղադրանքներ հայկական կողմին նկատմամբ: Ըստ իրենց, Ղարաբաղի իշխանութիւնները կը պահանջեն որ իրենց զօրքերը քաշելու զուգահեռ որոշուի Ղարաբաղի քաղաքական կառոյցը:

Հրադադարի համաձայնութեան ձախողութիւնը արձագանգ գտած է նաեւ Թուրք մամուլին մէջ: Թրքական օրաթերթերը լուր տալէ ետք կը տեղեկացնեն թէ Ազրբէջանի Արտաքին Նախարարը Հասան Հասանով Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարին հեռաձայնած ու յայտնած է թէ անվաւեր է Մոսկուայի համաձայնութիւնը: Թուրքիա որ սկիզբէն ի վեր դէմ էր որպէս միջնադիր ուժ միայն ռուսական զօրքերու շրջան ուղարկումին, Արտաքին Նախարարին միջոցով յայտնած է Բաքուի թէ զօրավիգ չէր Մոսկուայի մէջ կայացած համաձայնութեան:

Թուրք մամուլի քաղաքական մեկնաբաններ ազրբէջանական կողմին հրաժարումը հետեւանք կը նկատեն Բաքուի իշխանութեան ներքին անհամաձայնութիւններուն, աւելցնելով որ Ազրբէջանի վարկին համար ձախորդ կեցուածք մըն է ցոյց տրուածը:

Եւ որովհետեւ ոմանց դժբախտութիւնը ուրիշներու երջանկութիւնն է, աւելցընենք, առանց զարմանալու, որ այս ձախողութենէն շատ գոհ են Ամերիկացիք, որոնք ծուռ կը նային Ռուսաստանի ստանձնած դիւանագիտական դերին վրայ, կնճռոտ հարցերու կարգաւորման մէջ: Ի վերջոյ, կարեւորը այն չէ որ խաղաղութիւն հաստատուի Ղարաբաղ (կամ՝ Պոսնիա), երիտասարդներ զոհուին, կիներ, մանուկներ ռումբերու տակ մնան, կարեւորն այն է որ Ուաշինկթըն շուքի մէջ չմնայ եւ առանց իրեն, Մոսկուայի շնորհիւ հարցեր չկարգադրուին...:

Մայիս 17-ին, ռմբակոծութիւններ կատարուած էին Մարտակերտի շրջանը եւ փոքր ընդհարումներ տեղի ունեցած էին, բայց, ընդհանուր ձեւով հանդարտութիւն կը տիրէր:

Թիֆլիսի Պետրոս Ադամեան Թատրոնի ոճրափորձին առթիւ, իր յայտարարութեան մէջ, Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան շեշտած էր. - «Այս ենթադրեալ ահաբեկչութիւնը ամենայն հաւանականութեամբ ուղղուած է հայ - վրացական աւանդական բարեկամութեան դէմ: Վըստահ եմ, սակայն, որ այն չազդեր երկու ժողովուրդներու յարաբերութիւններուն վրայ»:

Շեվարնածէ, այս առընչութեամբ, հեռաձայնած է Լ. Տէր - Պետրոսեանի ապահովութիւն տալով որ Վրաստանի իշխանութիւնները ամէն ինչ կ'ընեն յանցագործները յայտնաբերելու համար:

Մայիս 17-ին, Ֆրանսայի կառավարութեան նախարարաց հերթական նիստին, Արտաքին Նախարար՝ Ալէն Ժիւփէ օրինագիծ մը ներկայացուցած է որ թոյլ կուտայ Ֆրանքեւհայկական դաշնագրի վաւերացումը (Խորհրդարանին կողմէ):

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 16 / 18)

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻՆ ՎԵՐԱԲԱՑՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Փոխ - վարչապետ Վիգէն Ճիտեչեան Մայիս 10-ին Մոսկուա գացած է, մասնակցելու Հայաստանի հիւլէակայանի վերաբացման առընչուող հարցերու նուիրուած խորհրդակցական ժողովի մը: Նախատեսուած է քննարկել աշխատանքներու ծախքերու հայթայթման, կայանին ապահովութեան, նախանիւթի հայթայթման, մասնագէտներու պատրաստութեան հարցեր, ինչպէս նաեւ հիւլէակայանը որպէս հայեւռուսական հաստարակաց ձեռնարկութիւն շահագործելու հայկ. առաջարկը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՍԱՄՓՕ

Ռուսաստանի Նիժնի Նովկորոդ մարզի Կստովօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած սամփոյի համաշխարհային բաժակի խաղերուն Հայաստանի հաւաքականին ելոյթը բացառիկ յաջող եղած է: Այսպէս 68 քկ. դասակարգին Վանաձորէն Գագիկ Ղազարեան ձեռք ձգած է համաշխարհային ախոյեանի տիտղոսը տիրանալով բաժակին: Նոյնպէս Վանաձորէն Յովիկ Մանուկեան (57 քիլօկրամ) եւ Երեւանէն Ցարութիւն Ղարիպեան (74 քկ.) նուաճած են Բ. դիրքեր արժանանալով արծաթէ մետալներու: Իսկ գիւմրեցի Սուրէն Մեքինեան 62 քկ. դասակարգին մէջ ձեռք ձգած է պրոնզէ մետալ: Հաւաքականին միւս երկու մարզիկները՝ գիւմրեցիներ Երուանդ Գրիգորեան (52 քկ.) եւ Նուրի Ալեքսանեան (48 քկ.) գրաւած են վեցերորդ դիրքեր: Անհրաժեշտ է յիշել նաեւ գլխաւոր մարզիչին՝ Մարկոս Տիրինեանի անունը:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ կացութիւնը միշտ նոյնքան ողբերգական է եւ պատերազմիկ կողմերը ընդունած են կապոյտ սաղաւարտաւորներու նոր պաշտօնը, մարդասիրական գետնի վրայ, բայց, ջարդերը չեն դադրած եւ Ապրիլ 7-էն ի վեր, երբ ծայր տուաւ քաղաքացիական պատերազմը, 200 հազարէն աւելի կը նկատուի մեռեալներու թիւը: Կենդանիները կը լափեն դիակները, մինչ Ապահովութեան Խորհուրդը թիւ 918 բանաձեւով որոշեց ամրապնդել իր ներկայութիւնը: Կը ճըշդուի սակայն որ դրկուելիք կապոյտ սաղաւարտաւորները արտօնութիւն չունին միջամտելու: Այս առընչութեամբ, հոյակապ ծաղրանկար մը ունէր Փլանթիւ (Լը Մոնտ», Մայիս 18) որ կը ներկայացնէր ջարդերը եւ երբ հոն կեցած ռուանտացի կինը կը հարցնէր ՄԱԿ-ի զինուորին. -- «Ձեզ կը հետաքրքրէ՞», ան կը պատասխանէր՝ «ո՛չ, ո՛չ, միայն կը դիտեմ»: Այս պատմութեան մէջ, Ֆրանսայի դիրքը շատ փափուկ է, քանի տարիներէ ի վեր պաշտպանութեան եւ զինուորական նեցուկի յանձնառութիւն ստանձնած էր նախագահին վարչակարգին ապստամբներուն դէմ: Ռուանտան 7,5 միլիոն բնակիչ ունի (65% քրիստոնեայ, 20% ոգեպաշտ, 9% մահմետական): 1922-էն ի վեր պելժիական հոգատարութեան ներքեւ էր Պուրունտիի հետ եւ անկախ 1962-էն: 1973-էն իշխանութեան գլուխն էր զօր. Հապիարիմանա որ Պուրունտիի նախագահին հետ մեռաւ երբ զիրենք փոխադրող օդանաւը վար առնուեցաւ Ապրիլ 6-ին եւ ծայր տուաւ Հիւթիւներու եւ Թութսիներու պատերազմը, առաջինները ջարդի ձեռնարկելով Թութսիներու դէմ:

ՊՈՍՆԻՈՅ մահմետականներու նախագահը՝ Իզեթպեկովիչ եւ 350 Պոսնիացիներ, վիրաւոր զինուորներ, Մեքքէ հասան ուր զիրենք ուխտագնացութեան հրաւիրած էր Սաուտի Արաբիոյ թագաւորը: Ամէն մահմետական, կեանքին մէջ մէկ անգամ գոնէ, պէտք է «հաճի» ըլլայ: Այս բացատրութիւնը, սակայն, չի բաւեր բացատրելու համար ճամբորդութիւնը այնպիսիատեն մը, երբ Ժընեւի համաձայնագրի ստորագրութեան մերժումէն ետք Խրուաթներու եւ Պոսնիաքներու զինուորական պետերը բանակցութեան մէջ են Սարայեւօ: Կը կարծուի որ պատրուակ մըն է որպէսզի Իզեթպեկովիչ քաղաքական հանդիպումներ ունենայ, ինչպէս օրինակ՝ Պաքիստանի իշխանապետին կամ Թուրքիոյ նախագահին հետ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ փոխ -- վարչապետը՝ Սերգէյ Շախրայ հրաժարած է: Նախորդ օրը հեռացուած էր Ազգութեանց նախարարութենէն եւ վրդոված որ իր տեղը մէկը նշանակուած է առանց իր հաւանութեան: Սեւոդնիայի տուած մէկ հարցազրոյցին ընթացքին կ'ըսէ թէ իր հեռացումը զիջում մըն է Զեչենիոյ անջատողական Հանրապետութեան իշխանութեանց: Ասոնք, ինքնակոչ անկախ պետութեան գլուխը (ռուսական Կովկաս) կը մերժէին խօսակցութիւններ ունենալ Մոսկուայի հետ, իրենց կարելի վերադարձին մասին Ռուսաստանի ծոցը, ցորչափ ռուսական պատուիրակութիւնը գլխաւորէ Շախրայ:

ԱԼԷՆ ՔԻՒՆԻ, ֆրանսական բեմի եւ շարժանկարի ծանօթ դէմքերէն մեռաւ 85 տարեկանին: Գլոտէլի, Շէքսփիրի որոշ դերերու մէջ, անմոռանալի կը մնայ իր կերպարը: Ծնած էր Սէն - Մալօ 1908-ին եւ դաստիարակուած կրօնական հաստատութեան մը մէջ: Ցետոյ կը հանդիպէր Արթոյի, Ռըվերտիի, դերիրապաշտներու, նկարիչ է եւ դերասան պիտի դառնար: Սինեմայի մէջ, «Իրիկուան այցելուներն» են որ զինք պիտի վերածեն փնտռուած դերասանի մը: Դեռ քանի մը տարի առաջ իր ձայնը կը լսուէր, ինչպէս Ավինեոնի փառատօնին:

ԱԹԷՆՔ, Մայիս 17-ին, երկրորդ օրն ըլլալով շրջահեղձ կ'ըլլար ապականած օդէն: Կառավարութիւնը կրկին կոչ ըրած է որ կառք չգործածուի: Միայն առաւօտը 160 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած էին սրտի, շնչառութեան անհանգստութեանց կամ նուաղումի հետեւանքով: Ջերմութիւնը 30 աստիճանի հասած էր եւ բորակածինի (ազօթ) եւ օզոնի չափը վտանգաւոր յաւելում կրած էր հասնելով 386 եւ 188 խորանարդ միլիկրամի մինչ սահմանը 200 եւ 180 է:

ՊԵՐՆԱՐ ԱՆՐԻ ԼԵՎԻ կը շարունակէ Պոսնիոյ (թէ՞ իր) քարոզչութիւնը եւ կոպտօրէն ալ պատասխանեց Միթերանի որ հակազդած էր Մայիս 16-ին իր մեղադրանքներուն: Այս անգամ, Մայիս 17-ին, Միւթիւալիթէի մէջ կազմակերպած հանրաժողովին ընթացքին է որ յայտարարեց թէ Միթերան կեղծ այլընտրանք մը կ'առաջարկէ պատերազմի մասին խօսելով եւ միջազգային բանակցութիւն քարոզելով, քաջ գիտնալով որ միջազգային բանակցութիւն կը նշանակէ Պոսնիացիներու անձնատուութիւնը: Այս հաւաքոյթին, վերջին պահուն կը հասնէր նաեւ Միշէլ Ռոքար որ սկսած է մըտահոգուիլ եւրոպական ընտրութիւններուն գլխաւորած ընկերվարական իր ցանկին համար: Նախ ընդունուած է սուլոցներով, ապա՝ ծափահարութիւններու արժանացած իր ելոյթին ատեն, թէեւ փորձած է պաշտպանել Միթերանը «անարդար ամբաստանութիւններ» որակելով Լեվիի բառերը: Բայց, այլեւս խարկանք իսկ չկայ, Պոսնիան ընտրապայքարի լաւ պատառ է:

ԻՐԱՆ առաջարկած է Անգարայի միասնաբար գործել, վերջ տալու համար հարաւային Իրաքի մէջ քիւրտ ուժերու բախումներուն: Նախագահ Ռաֆսանճանիի յատուկ ներկայացուցիչը Անգարա հասցընելով առաջարկը, ըսած է նաեւ թէ Թեհրան մեծապէս վրդոված է յիշեալ բախումներէն: Հաւանական կը նկատուի որ գործակցութեան հարցը օրակարգի նիւթ ըլլայ նախագահ Տէմիրէլի Մայիսի վերջաւորութեան Թեհրան այցելութեան ընթացքին:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Leslie A. DAVIS

«LA PROVINCE DE LA MORT»(*)

ARCHIVES AMERICAINES
CONCERNANT LE GENOCIDE DES ARMENIENS (1915)

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ
(Պատմ. Գիտ. Տոքթոր)

Հայկական ցեղասպանութեան 79-րդ տարեդարձի այս օրերուն ֆրանսերէն լեզուով թարգմանաբար հրատարակուեցաւ այս փոքր, բայց կարեւոր հատորը որ կը ներկայացնէ Մամուրէթ - իւլ - Ազիզ նահանգի հայ բնակչութեան տեղահանութիւնն ու կոտորածը (1): Հատորը ընդարձակ տեղեկագիր մըն է որ Միացեալ -- Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան հրահանգին ընդառաջ երթալով Խարբերդի ամերիկեան հիւպատոս Լեսլի Տէյվիս 1918 Փետրուար 9-ին գրի առած է: Տէյվիս, Մամուրէթ -- իւլ Ազիզ նահանգին մէջ, 1914 Յունիս 1-էն մինչեւ 1917 Մայիս 16 պաշտօնավարած է երբ Ամերիկայի պատերազմի մուտքին պատճառաւ պարտադրուած մեկնած է երկրէն: Հետեւաբար, իր պաշտօնավարութեան շրջանին ան եղած է այն ցանցառ օտարներէն մին, որ հանդիսատես եղած է Արեւմտահայաստանի բարգաւաճ նահանգներէն միոյն հայ բնակչութեան տեղահանութեան եւ կոտորածին: Տեղահանութեան օրերուն Տէյվիսի Պոլսոյ դեսպանատուն ուղարկած վեց նամակները եւս լոյս կը տեսնեն:

Պատերազմէն առաջ Փոքր Ասիոյ մէջ երկաթուղիի գիծերը դեռ խիստ սահմանափակ էին: Խարբերդ կեդրոնական Փոքր Ասիոյ մէջ գտնուելուն պատճառաւ արտաքին առեւտուրի կարեւոր քաղաքի հանգամանք մը չէր ներկայացներ: Ցետոյ իր դիրքին պատճառաւ ռազմագիտական առաւելութիւն մըն ալ չունէր: Հետեւաբար, իր հայահոծ բնակչութեամբ այս նահանգը արեւմտեան միսիոնարներու համար լոկ մշակութային մարզի մէջ հետաքրքրութիւն ունեցած էր: Ամերիկեան երեւելի Եփրատ Գոլէճը՝ 1876-ին հիմնուած, բազմաթիւ հայ շրջանաւարտներ տուած էր որոնցմէ ոմանք Ամերիկա մեկնելով բարձրագոյն ուսման կը հետեւէին, իսկ ուրիշներ կամ նոյն վարժարանին մէջ կը պաշտօնավարէին եւ կամ ալ ամերիկեան դպրոցներու կամ հիւանդանոցներու մէջ: Եւ թերեւս այս գոլէճին եւ միսիոնարական գործունէութեան պատճառաւ ամերիկեան կառավարութիւնը միակն էր որ դիւանագիտական գործակալութեան մը ներկայութիւնը անհրաժեշտ նկատած էր:

Լեսլի Տէյվիս Խարբերդի մէջ գրեթէ երեք տարի մնաց: Ան օրը օրին ականատես եղաւ տեղւոյն հսկայ եւ հոյակապ հայ համայնքին տեղահանութեան եւ կոտորածին: Պատերազմի տարիներուն արդէն դեսպան Մորկընթաուի օրը օրին դէպքերը տեղեկացողներէն մին եղած էր: Ամերիկա Խարբերդէ զատ հիւպատոսներ ունէր նաեւ Տրապիզոնի, Էրզրումի, Հալէպի, Մերսինի եւ Աղեքսանդրէթի մէջ:

Ընթերցողը շատ արագ պիտի կարդայ այս փոքրածաւալ հատորը ոչ թէ որովհետեւ Անն Թէրր-ի կողմէ շատ լաւ թարգմանուած է, այլ այն պատճառաւ որ տարագրութեան սարսափելի նկարագրականները այնքան կենդանի ոճով մը հիւպատոս Տէյվիս գրի առած է որ իրօք անկարելի է զայն առանց լրացնելու թողուլ:

Տէյվիս շատ յաջող կերպով իւրաքանչիւր դէպք, իր յարաբերութիւնները տեղւոյն նահանգապետ Սապիթ Պէյի հետ, զինուորական եւ ոստիկանական կազմի անդամներուն հետ գրի առած է: Թուրքիոյ պատերազմի մուտքէն յետոյ, 1915-ի գարնան արդէն Սապիթ Պէյ կը հրամայէ բոլոր ամերիկեան վարժարանները փակել: Տէյվիս կը կարծէ թէ կառավարութիւնը կը ծրագրէր զանոնք զինուորական կեդրոնի վերածել: Մեր համոզումով տեղւոյն նահանգապետը, որ արդէն հայկական տարագրութեան հրահանգին տեղեակ էր, կ'ուզէր Հայոց եւ ամերիկեան կազմակերպութիւններու միջեւ յարաբերութիւններուն վերջ տալ որպէսզի տեղահանութեան ծրագիրը աւելի հեշտ ըլլար իրականացնել: Այդ օրերուն, ամերիկեան վարժարաններու եւ հիւանդանոցներու մէջ պաշտօնավարող ամերիկացի պաշտօնեաներու թիւը 70-ի կը հասնէր, իսկ բոլոր մնացածը գրեթէ ամբողջութեամբ Հայերէ կը բաղկանայ: Ապրիլ (1915) ամսուն արդէն շշուկներ կը շրջին թէ, կը գրէ Տէյվիս. «Հայ յեղափոխական կազմակերպութիւններու անդամ կարգ մը անձերու մօտ ռումբեր եւ զէնքեր գտնուած են որոնք կառավարութեան դէմ դաւադրութիւն մը կը պատրաստեն»: Ամերիկացի հիւպատոսը նկատի առնելով յետագայ դէպքերու զարգացումը, կ'աւելցնէ թէ «հաւանական է որ ոստիկաններու կողմէ անոնք Հայոց պատկանող տուներու կամ այլ տեղերու մէջ գաղտնօրէն զետեղուած էին, որպէսզի կարենային Հայերը իբր ապստամբ ամբաստանել»: Այս ծանր ամբաստանութիւններու թիրախ, կարգ մը Հայեր չարչարանքէ եւ խոշտանգումէ զերծ մնալու համար նոյնիսկ զէնքեր կը գնեն ու ոստիկանութեան կը յանձնէին իբր թէ զանոնք նախապէս ունէին (տե՛ս էջ 119):

Մամուրէթ -- իւլ Ազիզ նահանգի Հայոց տարագրութեան հրահանգը կը յայտարարուի Յունիս 26-ին: Առաջին կարաւանի մեկնումի թուականը որոշուած է Յուլիս 1, Հինգշաբթի, օրը: Զանազան պատրուակներով երեւելի անձերու ձերբակալութիւնը սկսած է: Մտաւորականներ որոնք Ամերիկեան Գոլէճի մէջ պաշտօնավարած են, ծանօթ վաճառականներ որոնք յեղափոխական շարժումներու հետ որեւէ յարաբերութիւն չեն ունեցած ձեռնակապերով կը տարուին եւ ոչ ոք կ'իմանայ թէ ի՞նչ եղած է իրենց ճակատագիրը: Նահանգին բոլոր Հայութիւնը խուճապի մատնուած է: Վալի Սապիթ Պէյ՝ գառնուկի մորթ կրող բորենի մըն է ու Թալէաթի հաւատարիմ արբանեակներէն: Ժողովուրդին խուճապը անկարեկիր կերպով կը դիտէ: Տէյվիսի եւ նոյնիսկ գերմանացի եւ ամերիկացի միսիոնարներու հիւանդ տարագրեալները ազատելու փորձերը անօգուտ կը մնան: Զինուորական տարիք ունեցող այրերուն մեծամասնութիւնը զինուորագրուած ըլլալով տարէցներ, կիներ եւ պատանիներ են որ պիտի աքսորուին որպէսզի հայկական ապստամբութիւն մը տեղի չունենայ...

Ամէն ոք կը սկսի հապճեպով ճամբորդութեան պատրաստութիւնները լրացնել: Իշխանութիւնները կ'ըսեն թէ տարագրեալները Ուրֆա պիտի ղրկուին ... Խարբերդէն Ուրֆա կառքով ճամբորդութիւնը որ մէկ շաբաթ կը տեւէ, ինչպէ՞ս կարելի է կատարել հետիոտն, ամառուան կիզիչ օդին, նկատի առնելով թէ ամէն ոք պիտի չկարենայ սայլեր ապահովել:

Հարուստ թէ աղքատ, վաճառական թէ մտաւորական նոյն ճակատագրին ենթակայ է: Յունիս 26-էն 30-ի միջեւ Մամուրէթ -- իւլ Ազիզի եւ Խարբերդի հայ ժողովուրդին մէջ տիրող վախն ու սարսափը իրօք սահմռկեցուցիչ է (տե՛ս էջեր 123 - 128): Կարծես աշխարհի վերջը հասած է կը գրէ Տէյվիս իր տեղեկագրին մէջ: «Ամէն ոք սկսաւ» կը շարունակէ, «ծախել իր տան կահն ու կարասին: Քսանեւհինգ տոլար (անշուշտ ոսկեդրամ) արժող կարի մեքենան 50 սէնթի ծախեցին»: Իսկ քաղաքին Թուրքերը՝ զինուորական, կամ պաշտօնեայ գիշատիչ թռչուններու նման՝ կը գրէ «իրենց որսերուն վրայ նետուեցան»: Արժէքաւոր գործեր ոչինչ գնով ծախուեցան, քանի մը ղրուշ աւելի ունենալու համար: «Իսկ ոմանք ալ կ'աւելցնէ այդ դժոխային օրերու վկան իրենց հասնելիք վայրի փոստին դրամ ղրկեցին, ուր երբեք ալ չկրցան հասնիլ»...:

Եթէ հիւպատոս Տէյվիս այդ սարսափազդու օրերը չապրէր անկարելի է որ այդ անմոռանալի կացութիւնը կարենար նկարագրել: Ամերիկեան երեւելի Եփրատ Գոլէճը որուն աշակերտաց մեծամասնութիւնը եւ ուսուցչաց կէսը Հայ է կը փակէ իր դռները: Տէյվիս դիմումներ կը կատարէ աջ ու ձախ, վալիին, զինուորական հրամանատարին ու կը յաջողի ամերիկահպատակ Հայոց եւ վարժարանին մէջ պաշտօնավարող կարգ մը անձերը տարագրութենէ զերծ կացուցանել: Ան կը կատարէ ձիով պտոյտներ Խարբերդի նահանգին զանազան գաւառները: Ամէնուրեք կը հաստատէ մահ, դիակ եւ աւեր... Երզրումէն ամիսուկէս առաջ ճամբայ ելած կարաւաններու մնացորդացը կը հանդիպի: «Երէկուան հարուստ ընտանիքներու կիներ, աղջիկներ ցնցոտիներով պատուած մէյ մէկ մուրացկաններու վերածուած են»: Գեղեցիկ կիներն ու մանկամարդուհիները կարաւաններու վրայ յարձակող Քիւրտերու կողմէ կը յափշտակուին: Յուլիս 4-ին (Ամերիկայի Ազգային տօնի տարեդարձն է, Ա. Պ.), «այնպիսի անհաւատալի քաոսային վիճակ մը կը տիրէ Խարբերդի մէջ որ կարծես թէ կը գրէ «կեանքը կանգ առած է»: Մայրեր իրենց նորածինները ստոյգ մահէ ազատելու համար մահմետականներու կուտան, ուրիշներ գրկած հետիոտն ճամբայ կելլեն դէպի Տէր - Զօր ... ուր «բարեխնամ» կառավարութեան պաշտօնէութիւնը զիրենք կը սպասէ:

Այս տեղեկագիրը որ նախապէս լոյս տեսած ուրիշ վկայութիւններու բովանդակութիւնը անգամ մը եւս կը հաստատէ, չկարծուի թէ Պէրնար Լէուիսը, Սթէնֆորտ Շօ-յերը կամ Ճասթին Մաքքարթիները պիտի համոզեն: Դեռ չենք ըսեր Թուրք պատմաբաններու մասին, որոնք ինչպէս անցեալին, անգամ մը եւս -- եւ բնաւ տարակոյս չունինք -- խուլ պիտի մնան այս փաստաթուղթերուն հանդէպ: Թրքական պատմագիտական հրատարակութիւններուն մօտէն հետեւող մը պիտի հաստատէ թէ անոնց համար մեծ պետութիւններու (Գերմանիա, Ամերիկա, Ֆրանսա, Անգլիա եւ Աւստրիա) (2) պաշտօնական վաւերաթուղթերու հատորները գոյութիւն չունին: Թուրք կառավարութիւնը բնաւ տրամադիր չէ իր դիւանները որոնք ժամանակակից պատմութեան կը վերաբերին, տրամադրելու: Իսկ Թուրք պատմաբանները իրենց հետ զանազան նկատումներով կապուած Արեւմտեան «գիտական»ներու հետ, չկարենալով մերժել օտար դիւաններու փաստաթուղթերու վաւերականութիւնը, կը նախընտրեն ջայլամի քաղաքականութեան հետեւիլ, անոնց գոյութիւնը անգամ անգիտանալ ձեւացնելով (3):

Այս հատորին պատրաստութեան նախաձեռնութիւնը առած է Ժերար Շալեան, իսկ տոքթոր Իվ Թէրնոն ընդարձակ յառաջաբանով մը կը մասնակցի զոր Յառաջ քանի մը օր առաջ արտատպեց: Ան խստիւ եւ յանդուգն ոճով մը կը պախարակէ արեւելագէտ Պէրնար Լէուիսը որ հակառակ անհերքելի փաստերու դեռ կը յամառի հայկական ցեղասպանութիւնը որակել «այդ պատմութեան հայկական մեկնութիւնը»:

Պիտի նախընտրէինք յատուկ անուններու անուանացանկ մը գտնել: Կարգ մը սխալներ ալ մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին: Զոր օրինակ, Զարսանճաք ռուսական սահմանագլխին մօտ չի գտնուիր, այլ՝ Տէրսիմ գաւառի, որ Մամուրէթ - իւլ Ազիզ նահանգի իշխանութեան ենթակայ էր (տե՛ս էջ 239): Furars Թրքերէն բառը որ քանիցս գրուած է, պէտք է ըլլայ firari որ կը նշանակէ փախստական (fugitif) եւ ոչ թէ déserteur որ կը նշանակէ դասալիք: Kuvalé metruké պէտք է ըլլայ emval-ı metruké որ կը նշանակէ լքուած գոյք, եւայլն:

Ամէն պարագայի մէջ յաջող թարգմանութիւն մը կատարուած է մատչելի ընելով ֆրանսախօսներու եւ վստահ ենք թէ իր արդար տեղը պիտի ունենայ հայկական ցեղասպանութեան ըստ բաւականի արդէն ծանր թղթածրարին մէջ:

(*) Bruxelles, *Editions Complexe*, 1994, 242 p., 100 Francs.

(1) Անգլերէն հրատարակութեան համար տե՛ս Susan BLAIR (éd.), *The Slaughterhause Province: An American Diplomat's Report on the Armenian Genocide*, 1915-1917, New Rochelle N. Y., *Aristide Caratzas*, 1989.

(2) Ռուսական պաշտօնական դիւանները 1914 -- 18-ի տարիներուն մասին չեն հրատարակուած դեռ: Իսկ Լորտ Պրայսի եւ Թոյնպիի կողմէ պատրաստուած հատորը՝ *The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire* 1915-16 (London, 1916), անգլիական դիւաններու մէկ մասը միայն կը ներկայացնէ:

(3) Պաշտօնական հանգամանք կրող օտար երկիրներու վաւերագրերու հաւաքածոներու գոյութիւնը չկարենալով հերքել, թուրք պատմաբանները միջոցէ մը ի վեր կը յիշեն Արամ Անտոնեանի փաստաթուղթերու հատորը իբր *միակ* աղբիւր ու կը ջանան զայն յերիւրածոյ հռչակելով ամբողջ ցեղասպանութիւնը ուրանալ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՒՐԱՍԻԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին մէջ քննադատական յօդուած մը ստորագրած է Ղազախստանի նախագահը Նուրսուլթան Նազարբայեւ, ՀԱՊ-ի ներկայացութեան մասին:

Ան նախ ուրախութիւն կը յայտնէ որ արդիւնաւոր եղած է նախկին խորհրդային երկիրներու նախագահներուն Մոսկուայի Ապրիլ 15-ի ժողովը ուր 26 համաձայնագիր ստորագրուած է ու կարեւոր քայլ մը առնուած, դէպի տնտեսական միութիւն: Ասոր հետ, սակայն, ան դիտել կուտայ թէ այլ ժողովներու ընթացքին ստորագրուած բազմաթիւ որոշումներ չեն կիրարկուած ու մնացած են խօսքի մակարդակին վրայ:

Նազարբայեւ կողմնակից է նորովի միութեան մը որուն պիտի մասնակցին նախկին խորհրդային բոլոր երկիրները. ատիկա իրագործելու համար հաւանական անդամներու միջեւ երկար եւ մանրակրկիտ խորհրդակցութիւններ անհրաժեշտ են, ինչպէս եղաւ Եւրոպայի պարագային: Ղազախստանի նախագահը չի մոռնար աւելցնելու թէ նման միութեան մը գաղափարը խորհրդային շրջանին իսկ, արդէն ունեցած էին գիտնականներ ու քաղաքական դէմքեր, ինչպէս Սախարով որ նոյնիսկ Սահմանադրութեան սեւագրութիւն մը պատրաստած էր: Այս ուղղութեամբ, Նազարբայեւ հմայիչ օրինակ մը կը նկատէ Եւրոպական Միութիւնը:

Իր առաջարկած ձեւը «կանխահաս» կամ «նոր միթ» նկատողներ եղած են. ինք կը հաւկնայ թէ շատեր կը խուսափին կլորուկ գիծերով սահմանուած նոր կազմաւորումներէ եւ «միութիւն» եզրը միշտ կը կապուի մուրճին ու մանգաղին:

Մինչդեռ, վախ պատճառելիք իրականութիւններ այսօր ալ կան նորակազմ ՀԱՊ-ի տարածքին. կան զինեալ բախումներ որոնք չեն խաղաղիր, կան տասնեակ հազարաւոր գաղթականներ, տնտեսական տագնապներ: ՀԱՊ-ի կազմութենէն ի վեր աւելի քան 400 համաձայնութիւններ ստորագրուած են, բայց անոնք որ կը կիրարկուին, ձեռքի մատներուն վրայ կը համրուին:

Տնտեսական մարզը ունի միութիւն մը հարկաւոր դարձնող յատկանիշերը. ձեռնարկատէր մը կրնայ ներդրում կատարել հոն ուրկէ առաւելագոյն շահը ունենալ կը յուսայ: Երբ այս է կացութիւնը, Նազարբայեւ յարմարագոյնը կը նկատէ որ հասարակաց շահերու տէր երկիրներ օրէնքներու ամբողջութիւն մը մշակեն իրաւագիտական հասարակաց հիմերու վրայ ու ատով կանոնաւորուի ձեռնարկութիւններու գործունէութիւնը:

Սահմաններու հարց կը ներկայանայ նաեւ պատժական ու ընկերա -- հոգեբանական ոլորտին մէջ: Սահմանները այսօր բոլորովին թափանցիկ են որեւէ չարագործի համար որ քանի մը ժամէն ՀԱՊ-ի ուրիշ երկիր մը կրնայ անցնիլ: Իսկ բազմահազար բնակիչներու անհամեմատելի դժուարութիւններ կը յարուցանեն նոր կարգերը: Առաջ ամէն մարդ ինքզինք նոյն երկրին քաղաքացին կը զգար եւ կրնար որեւէ տեղ ապրիլ կամ ուսանիլ: Մինչդեռ այսօր, «թափանցիկ» կոչուած սահմանագլուխներէն անցքը մաքսատան քննութիւններ կը պարտադրէ բոլորին ու սահմանափակուած է յանկարծ «արտասահման»ի վերածուած երկիրներու մէջ ապրող հարազատներու այցելութեան իրաւունքը, ինչ որ հակառակ է մարդկային տարրական իրաւունքներու յարգանքին:

Կազմուելիք Եւրասիական միութիւն մը, Նազարբայեւի համար ոչ վնաս պիտի հասցնէ անոր բաղկացուցիչ պետութիւններուն գերիշխանութեան, ոչ ալ միջամուխ պիտի ըլլայ անոնց ներքին գործերուն: Այսուհանդերձ, ան պէտք է ունենայ համակարգումի գերպետական անհրաժեշտ կազմաւորումներ, ինչպէս՝ տնտեսական հասարակաց հիմնարկութիւններ, Խորհրդարան, Պաշտպանութեան եւ Արտաքին նախարարներու խորհուրդ: Պէտք է ունենայ նաեւ մարդասիրական հիմնարկութիւններու գործունէութիւնը համակարգող կառոյցներ, հասարակաց դրամանիշ եւայլն:

Նազարբայեւ նոր տեսակի միութեան

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

«ՁՈՒԱՐԹՆՈՑ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ 25 ՏԱՐԵԿԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ «Ա. Ահարոնեան» հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 25-27, երեք համերգներ տուած է Համազգայինի «Ձուարթնոց» երգչախումբը, խմբավարութեամբ Սեդրակ Երկանեանի (Հայաստանէն): 60 հոգինոց քառաձայն երգչախումբը որակեալ յայտագիր մը հրամցուցած է՝ հատուածներ մեկնաբանելով Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն, ինչպէս նաեւ Կոմիտասի, Խտ. Յովհաննիսեանի եւ միջազգային դասականներու յօրինումներէն: Դաշնամուրի վրայ խումբին ընկերակցած է Լիզէթ Սէրայտարեան: Երգչախումբը իր ելոյթը կրկնած է նաեւ Դամասկոսի մէջ, Ապրիլ 17-ին: 1969-ին հիմնուած «Զուարթնոց»ը այս տարի կը բոլորէ իր հիմնադրութեան 25-ամեակը:

ՆԻԿՈՂ ԱՂԲԱԼԵԱՆԻ ԱՂՋԻԿԸ՝ ՏՕՐԱ ԱՂԲԱԼԵԱՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊԻ Համազգայինի «Ն. Աղբալեան» Մշակութային Տան մէջ, Ապրիլ 8-ին հանդիպում - զրոյց մը տեղի ունեցած է Նիկոլ Աղբալեանի աղջկան՝ Տօրա Աղբալեանի հետ (Հայաստանէն): Մշակոյթի Տան գրական յանձնախումբին անունով բացումը կատարած է Գոհարիկ Արուշեան եւ կարդացած Ն. Աղբալեանի կենսագրութիւնը: Այնուհետեւ, Տօրա Աղբալեան աւելի քան մէկ ժամ խօսած է իրենց ընտանիքին ոդիսականին մասին, բացատրութիւններ տուած՝ հօրը արտասահման մեկնելուն (1921) ու անկէ ետք Հայաստանի մէջ իրենց վիճակուած տառապագին կեանքին վերաբերեալ, ապա գոհունակութիւն յայտնած՝ որ ի վերջոյ կարողացաւ գէթ այցելել հօրը շիրիմը (Պէյրութ) ու գոհացում տալ 70 տարուան «կարօտին»...: Տօրա Աղբալեան ցաւ յայտնած է նաեւ, թէ իր երկու եղբայրները (մին՝ Երեւան, միւսը՝ Օտեսիա) վերջին ու անյաջորդ շառաւիղներն են Աղբալեան ընտանիքին եւ թէ անոնց ու իր մահով (բոլորն ալ 80-ամեայ) վերջնականապէս դադրած պիտի ըլլայ այդ ազգանունը:

«ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Կ՚ՓՈՐՁԷ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆԻԼ

ՀԱԼԷՊԻ «Կրթասիրաց» սրահին մէջ, Ապրիլ 4 - 10, չորս համերգներ տուած է Հ.Բ.Ը.Մ. - Հ.Ե.Ը.-ի «Սպենդիարեան» երգչախումբը, խմբավարութեամբ՝ Հայաստանի Երգահաններու Միութեան նախագահ Ռոպէրթ Ամիրխանեանի: 50 հոգինոց քառաձայն երգչախումբը, որուն հիմնադրութեան 40-ամեակը կը նշուի այս տարի, յայտագրի առաջին բաժնով մեկնաբանած է Ն. Շնորհալիի, Աշուղ Ջիւանիի, Կարա - Մուրզայի, Խտ. Յովհաննիսեանի եւ Սպիրիտոն Մելիքեանի յօրինումներէն, երկրորդ բաժինը ամբողջովին համալրելով խմբավարին՝ Ռ. Ամիրխանեանի գործերով: 1972 - 1988 կազմալուծուած երգչախումբը վերջին տարիներուն փորձեր կ՚ընէ ինքզինք վերականգնելու եւ իր երբեմնի տեղը գրաւելու՝ Հալէպի հայ երաժշտական կեանքին մէջ:

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆ ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ

ՀԱԼԷՊԻ Համազգայինի «Ն. Աղբալեան» Մշակոյթի Տան մէջ, Ապրիլ 14-ին դասախօսութիւն մը տուած է լիբանանահայ մտաւորական Գրիգոր Շահինեան, նիւթ ունենալով «Նիկոլ Աղբալեան դաստիարակն ու գրաքննադատը»: Ներկայ եղած է Աղբալեանի աղջիկը՝ Տօրա Աղբալեան: Բացման խօսքը արտասանած է Իմմա Ագարիկեան: Օրուան դասախօսը վեր առած է Ն. Աղբալեանի գրական ու դաստիարակչական վաստակը եւ յուշեր պատմած Պէյրութի Հայ Ճեմարանի օրերէն: Աւարտին, շնորհակալութեան կարճ ելոյթ մը ունեցած է Տօրա Աղբալեան: Յաջորդ օր, նոյն սրահին մէջ կայացած գրական զրոյցի մը ընթացքին՝ Գրիգոր Շահինեան խօսած է ֆրանսահայ գրողներ Շահան Շահնուրի եւ Նիկողոս Սարաֆեանի մասին:

«ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

ՀԱԼԷՊԻ «Ա. Ահարոնեան» հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլի երկրորդ կիսուն ելոյթներ տուած է Համազգայինի «Սարդարապատ» պարախումբը, պարուսոյց Նորայր Մեհրապեանի (Հայաստանէն) ղեկավարութեամբ: Յայտագրի առաջին բաժնին մէջ ներկայացուած են հայկական, արաբական եւ յունական ժողովրդային պարեր, իսկ երկրորդ բաժնով բեմականացուած է Յովհաննէս Թումանեանի «Լոռեցի Սաքօ» հովուերգութեան պարային պատկերը՝ բանաստեղծին ծննդեան 125-ամեակին առիթով (յօրինում՝ հայրենի ողբացեալ երաժշտագէտ Գր. Հախինեանի): Խումբը ելոյթ մըն ալ տուած է Դամասկոսի մէջ, Մայիս 5-ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 79-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՀԱԼԷՊԻ Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ «Ահարոնեան» հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 23-ի երեկոյեան, հայ երեք համայնքները միասնաբար ոգեկոչած են Եղեռնի 79-րդ տարեդարձը: Ներկայ եղած են շուրջ 250 հոգի: Հանդիսավար Հուրի Տէրտէրեանի բացման խօսքէն ետք յաջորդաբար պատգամներ ուղղած են հայ երեք համայնքապետերը, հուսկ բանախօսած է Խաչիկ Շահինեան: Գործադրուած է նուագ եւ արտասանութենէ բաղկացած գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը:

Յաջորդ օր, Ապրիլ 24-ին, Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, փակ խորանի դիմաց կայացած է Եղեռնի 79-ամեակի ոգեկոչման պաշտօնական կեդրոնական հաւաքը, հայկական մշակութային բոլոր կազմակերպութեանց մասնակցութեամբ: Ներկայ եղած են շուրջ հազար հոգի: Բացման խօսքը արտասանած են Ժագլին Գալլաքեան (արաբերէն) եւ բժիշկ Ալեքսան Քէչիշեան (հայերէն): «Զուարթնոց» երգչախումբի ելոյթէն ետք՝ յաջորդաբար խօսք առած են Պերճ Պէքարեան (Թէքէեան Մշակոյթի Միութիւն), Խաժակ Մկրտիչեան (Համազգային) եւ բժիշկ Թորոս Թումանեան (Նոր Սերունդ Մշակոյթի Միութիւն), որոնք վերահաստատած են իրենց կազմակերպութեանց տեսակէտները (առհասարակ՝ հակոտնեայ...) Հայ Դատին, Արցախեան հարցին եւ Հայաստանի ներօրեայ իշխանութեան գործունէութեան վերաբերեալ: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին մէջ միասնաբար ելոյթ ունեցած են Հայաստանէն ժամանած երգչուհի Յասմիկ Հայցազործեան եւ արտասանող Կամօ Տէր - Պետրոսեան՝ Պարոյր Սեւակի ու Կոմիտասի գործերէն համադրումով մը: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Թեմակալ Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան: Նոյն օրը, Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ բացումը կատարուած է Զէյթունի հերոսներուն նուիրուած յուշաքանդակի մը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

մը կազմութիւնը անհրաժեշտ կը նկատէ նաեւ այլ մտահոգութեամբ մը. ՀԱՊ-ի բազմաթիւ երկիրներու ընտրութիւնները ցոյց տուին որ ամբողջատիրական կարգերու հանդէպ կարօտաբաղձ հակումները կը զօրանան. ասիկա վտանգաւոր ախտանշան մըն է իր կարծիքով ու եթէ ներկայի իրապաշտ քաղաքագէտները արդէն ու Պետութիւններու քաղաքակիրթ ու տոկուն միութիւն մը չկազմեն, ո՞վ գիտէ այդ ուժերը ինչպէս պիտի գործեն: Ղազախստանի Նախագահը հաւանական չի նկատեր որ անոնք յաջողին պատմութեան անիւը ետ դարձնել, սակայն իրեն համար անոնց անտեսումը ներելի չէ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ վարժարաններու պատասխանատուները ժողով պիտի գումարեն Մայիս 21 - 22-ին Նիսի մէջ, նախաձեռնութեամբ Նիսի եւ Շրջանի Հայոց Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութեան, որուն խնամակալութեան տակ կը գործէ տեղւոյս Պարսամեան վարժարանը:

Այդ ժողովին պիտի մասնակցին ֆրանսահայ բոլոր դպրոցները, բացի Մարսէյլի Անարատ Յղութեան Քոյրերու Վարժարանէն:

Նպատակն է ի մի համախմբել հայկական վարժարաններու պատասխանատուներ, ըլլան անոնք խնամակալ, տնօրէն կամ ուսուցիչ, եւ միասին փնտռել միջոցներ, մեր վարժարաններէն լաւագոյն արդիւնքներ ձեռք բերելու ուղղութեամբ:

Մեծապէս օգտակար ձեռնարկ մը, անշուշտ, որովհետեւ առաջին անգամ ըլլալով է որ այդ պատասխանատուները միասին պիտի հաւաքուին, նախ կարենալ զիրար ճանչնալու, եւ յետոյ՝ բացատրել ու քննարկելու համար զիրենք մտահոգող հարցերը բոլոր:

Որոշ է թէ ամէն վարժարան իւրայատուկ միջոցներով եւ մեթոտներով կը ջանայ լուծել այդ հարցերը, որոնք կը վերաբերին ուսուցչական կազմին, աշակերտներու քանակին, հայերէնի դասագրքերուն, պիւտճէի հաւասարակշռութեան, եւայլն, եւ որոնց արդիւնքները ծանօթ չէ բոլորին:

Արդարեւ, ամէն վերամուտի հայ մամուլին մէջ կ՚երեւին տեղեկութիւններ ֆրանսահայ վարժարաններու մասին, բայց այդ տեղեկութիւնները քանակական են առ հասարակ, եւ տեղեկատուներն ալ կը բաւականանան տալով թուական բացատրութիւններ, վերաբերեալ դպրոցական շէնքերուն, դասարաններու թիւին, ուսուցիչներու եւ աշակերտներու քանակին, տարեկան պիւտճէին եւայլն:

Այս ժողովը հետեւաբար առիթ մը պիտի ըլլայ քննարկելու մասնաւորաբար հայերէնի ուսուցման մարզին մէջ ձեռք բերուած արդիւնքները, որպէսզի իւրաքանչիւրը կարենայ օգտուիլ միւսներուն փորձառութենէն:

Մաղթելի պիտի ըլլար որ այս հանդիպումը յանգէր կազմութեանը կեդրոնական մարմնի մը - տեսակ մը Ուսումնական Խորհուրդ - որ ձեռք առնէր մասնաւորաբար հայերէնի ուսուցման հիմնական հարցը, գործունէութեան հասարակաց ուղի մը կարենալ ճշդորոշելու համար:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

[illegible]

Հ. ԲԴԷԵԱՆ

Հայաստանի ծանօթ նկարիչներէն՝ Հմայեակ Բդէեանի գործերը կը ներկայացուին Մայիս 25-էն Յունիս 4, Փարիզի լէ Սաճ (*) ցուցասրահը: Ծնած Թիֆլիս 1925-ին, արուեստագէտը նոյն քաղաքին գեղարուեստից ակադեմիայի խեցեգործութեան ճիւղը աւարտած է 1957-ին:

1959-էն, Բդէեան հաստատուած է Երեւան ուր կը սկսի աշխատիլ որպէս գիտական գործակից կիրարկուած արուեստներու (առ ափլիքէ) նորաստեղծ ճիւղը, գիտութեան ակադեմիայի արուեստի հիմնարկը եւ միաժամանակ կը վարէ խեցեգործութեան աշխատանոց մը:

60-ական թուականներէն իսկ, իր գործերը կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն ցուցահանդէսներու մէջ, թէ Խորհրդային Միութեան եւ թէ այլ երկիրներու մէջ (Իտալիա, Չեխոսլովաքիա, Պուլկարիա, Եգիպտոս, Սուրիա, Գանատա, Ֆրանսա, Զուիցերիա, ուր 1965-ին ստացած է, Ժընեւի մէջ, գնահատման վկայական): Իր գործերը կարելի է տեսնել Երեւան, ամէն կողմ, արձանագործութիւններ, հսկայ անօթներ: Նկարիչը կ՚արտայայտէ իր խոր սէրը Հայաստանի բնութեան հանդէպ:

Փարիզեան այս ցուցահանդէսը թոյլ պիտի տայ տեսնել իր իւղաներկերը, արձանագործութիւնները եւ խեցեգործութիւնները:

(*) 8, rue de Jouy, Paris 4e,
M°s St-Paul / Pont-Marie.

ԴԷՊՔԵՐ ԴԷՄՔԵՐ

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Մայիս 6-ին, վախճանած է Յունաստանի Հայ կաթողիկէ նախկին առաջնորդը՝ Յովհ. Ծ. Վրդ. Գոյունեան: Ծնած էր Անգարա, 1904-ին: 1915-ի ցեղասպանութենէն առաջ ընտանեօք փոխադրուած էին Գահիրէ, ուրկէ փոքրիկն Յովհաննէս ղրկուած էր Իտալիա: Երկրորդական ուսումները աւարտելէ ետք, անցած էր Հռոմի Լեւոնեան Դպրեվանքը ուր մնացած է 1919-էն 1927: Կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է 1928-ին, արքեպիսկ. իր հօրեղբօր կողմէ: Հոնկէ անցած է նախ Գահիրէ, ապա՝ Յունաստան: 1936-էն 1942 ժողովրդապետ նշանակուած է Աթէնքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, 1942 - 47 եղած է Սելանիկի ժողովրդապետ, 1947-էն 1973 կրկին Աթէնք է, որպէս ժողովրդապետ: 1973-ին, Կաթողիկոսական կոնդակով նշանակուած է առաջնորդ Յունաստանի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, պաշտօն զոր վարած է մինչեւ քանի մը տարի առաջ, երբ իրեն յաջորդած է Նշան Ծ. Վրդ. Քէհէեան: Իր գահակալութեան օրը արտասանած խօսքը՝ «Ես չեկայ ծառայութիւն ընդունելու՝ այլ ծառայելու եւ անձս ընծայելու համար շատերու» մնացած է իր հաւատոյ հանգանակը մինչեւ իր մահը:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Ապրիլ 24-ին, ոգեկոչուած է Ապրիլեան 79-րդ տարելիցը: Ցուցարարներու թափօրը մեկնած է Մեթրոփոլէոս հրապարակէն Յունաստանի Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի գրասենեակ) ու յառաջացած մինչեւ Թրքական դեսպանատունը (20 մեթր հեռու): Կազմակերպիչ յանձնախումբին եռանդամ պատուիրակութիւնը յառաջացած է մինչեւ դեսպանատան մուտքը ուր դետեղուած են յուշագիրն ու դրօշը: Հեյլէն մամուլը արձագանգած է Ապրիլեան Եղեռնի այս տարելիցին: Նէա Զմիռնիի հայկական յուշարձանին առջեւ կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն, Ապրիլ 23-ին, որու նախագահած է Թեմիս առաջնորդը՝ Սահակ Արք. Այվազեան: Ներկայ եղած է Հայաստանի գործավարը՝ Աշոտ Յովակիմեան: Խօսք առած են Քերովբէ Էքիզեան, Արա Մանկոյեան, Մերի Պալեան, քաղաքապետ՝ Ե. Սիոթրոփոս, Խ. Պեխիլվանիտես:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, Ապրիլ 21-էն 24, զանազան ձեռնարկներով ոգեկոչուած է Ապրիլեան 79-րդ տարելիցը: Ապրիլ 24-ին, հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, հազարաւորներ հաւաքուած Առաջնորդարանի շրջափակը լսած են Թեմին Առաջնորդ՝ Արտակ Արք.-ի, ապա երեսփոխան՝ Վ. Վարդանեանի ելոյթները: Կազմակերպուած պահանջատիրական հաւաքին եւ բողոքի ցոյցին ընթացքին հակաթուրք յորդորներ լսուած են: Նոյնանման ձեռնարկներ տեղի ունեցած են Թաւրիզի, Նոր Ջուղայի մէջ:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, իր մահկանացուն կնքած է նուիրեալ մանկապարտիզպանուհի եւ վաստակաւոր անդամ Հ. Կ. Խաչի՝ Արփինէ Մխիկեան: Ողբացեալը ծնած էր Հալէպ 1913-ին եւ աքսորէն ետք, 1922-ին ընտանիքին հետ հաստատուած Յունաստան: 18 տարեկանին իսկ իրեն վստահուած է Ազգային Ջաւարեան Վարժարանի մանկապարտիզպանուհիի պաշտօնը: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 3-ին, Գոքինիոյ Ս. Յակոբ Եկեղեցին:

ԻՐԱՆԻ Բժշկական գիտութիւններու ակադեմիային անդամ դարձած են տոքթոր Հարմիկ Դաւթեան եւ տոքթոր Գարեգին Սարուխանեան: Անոնք մաս կը կազմեն առողջապահական եւ սննդառութեան բաժնին: Տոքթոր Յարութիւն (Հարմիկ) Դաւթեան ծնած է Թեհրան 1924-ին, աւարտած է բժշկական համալսարանը, մասնագէտ հոգեբոյժի տիտղոս ստացած է Լոնտոնի հոգեբուժական հիմնարկէն: Հեղինակ է բազմաթիւ հրատարակութիւններու նոյն հարցերու շուրջ: Տոքթոր Գարեգին Սարուխանեան ծնած է 1923-ին, Թիֆլիս, վանեցի ծնողքէ: 1930-ին, ընտանիքին հետ փոխադրուած է Իրան եւ հաստատուած Թաւրիզ: Մասնագիտացած է մանկական բժշկութեան ճիւղը, աւարտած է Միացեալ - Նահանգներու Հարվարտ եւ Գալիֆորնիա համալսարանները:

CONCERT DE LA CHORALE DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

sous la direction de
HAIG SARKISSIAN

Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

Salle GUIMET
6, place Iéna, Paris 16e — M° Iéna

avec la participation exceptionnelle des lauréats du concours de musique classique «AMADEUS» 1993 de GUMRI.

Le groupe est composé de :
- *Hripsimé Mchetzian* (14 ans) - piano,
- *Liana Mardirossian* (12 ans) - canon,
- *Yéghiché Mchetzian* (10 ans) - doudouk,
- *Seyran Frandjian* (15 ans) - dehol,
- *Zarouhi Galoyan* (13 ans) - chants patriotiques.

Prix des places :
Adultes : 120 F. / Enfants : 80 F.

Renseignements et réservations :
43. 81. 01. 72.

Les soirées de l'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise a le plaisir de vous convier à une soirée en l'espace Garbis Manoukian 40, rue d'Arménie, Lyon 3e

Vendredi 27 Mai à 21 heures

Soirée de commémoration du bicentenaire du mensuel
« Aztarar »
(premier titre de la presse arménienne)

Communication de
Garo HOVSEPIAN
Enseignant et Collaborateur du quotidien arménien «Haratch»

sur le thème :
«LE MENSUEL "AZTARAR" ET LA PERSONNALITE DU R. PERE HAROUTIOUN CHEMAVONIAN, SON FONDATEUR».

Intermède musical
avec l'ensemble instrumental
« *Spitak* » de Lyon.

Débat :
«La presse arménienne en Diaspora».
avec la participation des équipes de rédaction de *«France - Arménie»* et des *«Nouvelles d'Arménie»*.

—Participation aux frais—

ՄԱՇՏՈՑ

Հայ Լեզուի
Պաշտպանութեան եւ Զարգացման
Միութիւնը

Կը կազմակերպէ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
Հալէպ / Սուրիա
ՀԱՅԱԽՕՍ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ՄՕՏԸ
Օգոստոս 2 - 22
8 -- 14 Տարեկան Աշակերտներու Համար

Հովանաւորութեամբ՝
Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝
ՍՈՒՐԷՆ ԱՐՔ. ԳԱԹԱՐՈՅԵԱՆԻ

Եւ հսկողութեանը տակ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի Տիկիններուն, նաեւ՝ ՄԱՇՏՈՑ Միութեան պատասխանատուներուն։

Իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի տեղաւորուի հիւրընկալ ընտանիքի մը ծոցը։

Առաւօտները (շաբաթը հինգ օր) յատկացուած պիտի ըլլան հայ լեզուի դասաւանդութիւններուն։ Բոլորովին օտարախօս աշակերտներու համար դասաւանդութիւնները պիտի կատարուին Տիկին Հիլտա Գալֆաեան -- Փանոսեանի կողմէ, իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով։ Իսկ հայախօս սկսնակներու եւ յառաջացածներու պարագային, իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի հետեւի իր մակարդակին համապատասխանող դասաւանդութիւններու՝ Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի Ուսումնական Խորհուրդին կողմէ ընտրուած փորձառու ուսուցիչներու շունչին տակ։

Իւրաքանչիւր աշակերտ օրուան մնացեալ մասը պիտի անցընէ զինք հիւրընկալող ընտանիքին ծոցը, այսպիսով կարելիութիւնը պիտի ունենայ հայերէն խօսելու իր շրջապատին հետ, իրեն տարեկից երախաներու հետ։

Շաբաթավերջերուն պիտի կազմակերպուին տեսարժան վայրերու հաւաքական այցելութիւններ։ Նաեւ Ուխտի Օր մը պիտի յատկացուի Տէր Զօրի մէջ ննջող մեր անշիրիմ նահատակներուն, այցելութեամբ Նորակառոյց Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ։

Մասնակցութեան սակ. -

Փարիզ-Հալէպ-Փարիզ բոլոր ծախսերը ներառեալ (օդանաւային ճամբորդութիւն, բնակութիւն, դասաւանդութիւն, սննդառութիւն, զբօսաշրջութիւն, դասագրքերու տրամադրութիւն) 4000 *Ֆրանք։*

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել մինչեւ Յունիս 15, *հետեւեալ թիւին՝*

47 -- 50 -- 97 -- 51

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ, ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ

Կիրակի, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է, Տօն Հոգւոյն Սրբոյ Գալստեան։

Յիշատակ Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 *ամի, վասն Հաւատոյ եւ հայրենեաց։*

Պատարագը կը սկսի ժամը 10.30-*ին։*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ
Առաջնորդ Եգիպտոսի Հայոց

Պատարագի ընթացքին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Մայիս 22-ին տօն է Հոգեգալստեան։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-*ին։*
Պատարագ ժամը 10-*ին։*
Քարոզ ժամը 11.15-*ին։*

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 22, ժամը 10-ին
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-*ին։*
Պատարագ ժամը՝ 10-*ին։*

ԼԱ ՍԻՈԹԱ - Ս. ՓՐԿԻՉ

Երկուշաբթի, Մայիս 23։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30-*ին։*
Պատարագ ժամը 10-*ին։*

LE CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX ROUGE ARMENIENNE

Situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet, pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements :

Téléphoner à Navassartian 39 85 36 53

A dater du 4 Juillet au Centre de Vacances (16) 31 21 77 63.

Assemblée Générale de l'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 26 Mai 1994 à 20h30

au Siège de l'Association
77, rue La Fayette, Paris 9e

Il sera procédé au renouvellement par moitié du Conseil d'Administration (8 postes à pourvoir).

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

le Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

CONCERT

VIOLON
GERARD TORGOMIAN

GUITARE
MARIE SOLIES

organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'Eglise *St. Hermeland* à Bagneux
(Place de la République, près de la Mairie)

Oeuvres de :
Paganini,
Schubert,
Stravinski,...

Réservations (le soir) :
Tél. : 46. 63. 10. 48 / 46. 61. 90. 45

Prix des places : 80 francs

Accès : Porte d'Orléans — Autobus 128
Station Place Dampierre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ կատարուած խաղաղինի հետեւեալ նուէրները։

Տիկին Սիւզան Կիւմրիւքճեան 100, *Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սարաֆեան* 50, *Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Հարենց* 200, *Օր. Գոհարիկ Գէորգեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մումճեան* 1000, *Պր. Դանիէլ Քիւրքճեան* 1000, *Տիկին Արտաշէս Գարտաշեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Շահվէզիրեան* 250, *Տիկին Մատլէն Փափազեան* 500, *Պր. Կարապետ Թուլումճեան* 400, *Տիկին Սիլվա Ժիրարտիէ --Րոկ* 100, *Տէր եւ Տիկին Վահէ Պասմաճեան* 500, *Պր. Փօլ Մելքոնեան* 300, *Պր. Արամ Ղորղորեան* 300, *Տէր եւ Տիկին Արամ Մալխասեան* 100, *Տէր եւ ՏիկինՄարտիկ Պալեօզեան* 1500, *Տէր եւ Տիկին Թորովանտէրեան* 150, *Տիկին Արփինէ Աւետիսեան* 500, *Տիկին Ժիզէլ Գուրումեան* 300, *Պր. Միշէլ Յակոբեան* 1000, *Տէր եւ Տիկին Յ. Մկրտիչեան* 300, *Պր. Արթիւր Մարտիրոսեան* 200, *Տիկին Ալիս Ատանալը* 100, *Տէր եւ Տիկին Թորոսեան* 200, *Օր. Լիւսէթ Ալթունեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պաղտոյեան* 150, *Պր. Արթիւր Ճիրճիրեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Ալէն Համբարձումեան* 200, *Տիկին Սոնա Գույումճեան* 150, *Տիկին Վալանթին Մուրատեան* 250, *Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Կիրակոսեան* 100, *Պր. Գրիգոր Սարգիսեան* 100, *Պր. Միշէլ Բազումեան* 400, *Տիկին Մարի Դերձակեան* 300 *Ֆրանք։*

(Շար.)

EGLISE NOTRE-DAME DES BLANCS MANTEAUX
12, rue des Blancs Manteaux, Paris 3e
M° St.-Paul / Rambuteau

VENDREDI 27 MAI 1994, A 20 HEURES 30

RECITAL D'ORGUE
NARINÉ SIMONIAN

1er prix 1993 à l'unanimité du CNR de Rueil-Malmaison
(classe de Marie-Claire ALAIN)

organisé
par le **Comité de Soutien de l'Ambassade d'Arménie en France**

Au programme:
J. S. Bach — Mendelssohn — Liszt — Komitas — Yekmalian

Prix des places : 120 Francs.
Réservations et billets : 45. 63. 05. 86 / 53. 76 09. 93

BULGARIE:
Rencontre de notre communauté arménienne

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.
Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).
Renseignements et inscriptions :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).
Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.
Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :
Prix : 950 FF.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ Աստղիկ մասնաճիւղի

ճաշ -- պարահանդէսը
Մայիս 21, *Շաբաթ,*
ժամը 20.30-*էն սկսեալ*

Espace Charles Aznavour
Ave. P. Vaillant-Couturier,
Arnouville-les-Gonesse

մասնակցութեամբ՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆԻ

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել.-- 39. 85. 93. 40
կամ՝ 39. 85. 29. 71

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 20
VENDREDI
20 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— Fax : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.331 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.331

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ 11 ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ զորս Սերպերը վար դրած էին Ապրիլ 8-ին, այսպէս՝ բանտարկած այն ամբաստանութեամբ թէ զէնքի չհաստակութիւն կ'ընեն մարդասիրական օժանդակութեան պիտակին տակ, ազատ արձակուեցան 44 հազար տոլարի փրկագինի մը փոխարէն եւ Փարիզ հասան Մայիս 18-ին։ Ասոնք մաս կը կազմէին «առաջին ստխողութիւն» մարդասիրական կազմակերպութեան որ վճարեց փրկագինը։ Պատանդները յայտարարեցին թէ ընդհանրապէս լաւ վերաբերում վայելած են, աւելի հոգեբանական կէտի վրայ կատարուած է ճնշումը։ Կը կարծուի որ Սերպերը, ի վերջոյ, նախընտրած են այս ազատ արձակումը նկատելով նաեւ որ Ֆրանսացիք զօրավիգ են Ժընեւի ծրագրին որ նպաստաւոր է Սերպերուն։

ՍԻԼՎԻՕ ՊԵՐԼՈՒՍԿՈՆԻ, երկու ձայնի մեծամասնութեամբ, ձեռք ձգեց Ծերակոյտին վաւերացումը, մինչ քանի օր է կը լսուէր թէ ութ ձայն կը պակսի եւ պիտի չյաջողի։ Նոյն օրը, Մայիս 18-ին, երկու յաղթանակ տարաւ, քանի Աթէնքի մէջ ալ ֆութպոլի նախագահած իր ակումբը՝ Միլան Ա. Ս. Պարչելոնայի դէմ 0-ի դէմ 4 կէտով տիրացաւ Եւրոպայի բաժակին, 5-րդ անգամ ըլլալով։ Հռոմի մէջ, 159 ձայնով է (155 դէմ) որ Ծերակոյտին վստահութիւնը շահեցաւ։

ԳԱԶԱՅԻ ԵՒ ԵՐԻՔՈՎԻ ինքնավարութեան գործընթացը վերջ պիտի դնէ շաբթու վերջ եւ սկսի խաղաղ համակեցութիւնը։ Իսրայէլացի զինուորներն ու ոստիկանութիւնը կը փոխարինեն Պաղեստինցիք որոնք փորձառութիւն չունին եւ այս սկզբնական շրջանին, որոշ դժուարութիւններու կը բախին։

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ Թութսի ապստամբները Հութու վրէժի սկսած են դիմել եւ իրենց երկրին բնակիչները կը ջարդեն կառավարական ուժերու գործած ջարդերու վրէժը լուծելու համար։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ Թաթարները, Մայիս 18-ին, ոգեկոչեցին իրենց ազգային սուգը, Ստալինեան տեղահանութենէն 50 տարի ետք։ 1944, Մայիս 18-ին է որ զանգուածային տեղահանութեան ենթարկուեցան դէպի կեդրոնական Ասիա եւ Սիպերիա Ստալինի հրամանով։ Միայն 1987-ին արտօնութիւն ունեցան Ղրիմ վերադառնալու։ Վերապրողները կը պատմեն ողբերգութիւնը զոր ապրած են, յիսուն տարի առաջ։ Թաթարները մահմետական են եւ թրքախօս, 200-էն 280 հազար է իրենց թիւը Ղրիմի մէջ եւ մօտ 500 հազար կեդր. Ասիա։ Մոնղոլներու եւ Թուրքերու շառաւիղ, կրակի տուած են Կիեւը 1240-ին եւ Ռուսաստան ու Ուկրանիան գրաւած են երկու դար։ Ապա, քաշուած են Ղրիմ։

ՏՈՄԻՆԻՔ ԼԸ ԿԻՅԼՏՈՒ, «Մոնտ»ի աշխատակիցը արժանացած է Ալպէր - Լոնտր մրցանակին որ կը պարգեւատրէ գրաւոր մամուլի լաւագոյն թղթակիցը (ռըփորթէր)։ Լրագրողը, 33 տարեկան, Փետրուարի վերջ եղած էր Ղարաբաղ եւ շատ յաջող երեք յօդուածներ ստորագրած։ Արդէն մրցանակին ալ շնորհուած է առ ի գնահատութիւն 1993 Օգոստոսի 18 յօդուածներու (Ֆրանսայի հանդիպումներ), Սարայեւոյի (Յունուար 5 - 6) եւ Ղարաբաղի (Փետրուար 17, 22) թղթակցութիւններուն։

ՂԱՐԱԲԱՂ

«ՀԱՊ-Ը՝ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՆ Է» Կ'ԸՍԷ ԳՐԱՉՈՎ

Ի՞ՆՉ ՈՒԶԵՑ ՊԱՐՏԱԴՐԵԼ ՄՈՍԿՈՒԱ

«Մոնտ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Ժան Քրոզ մանրամասնօրէն կը բացատրէ ռուսական ծրագիրը Ղարաբաղի համար եւ վերջին բանակցութեանց ծալքերը (Մայիս 19)։ Զօրավար Գրաչով, կ'ըսէ, «իր» լուծումը պարտադրելու այսինքն՝ ռուս զինուորներու ներկայութիւն Ազրպէյճանի մէջ -- իր աճապարանքին մէջ, իսկապէս շատ բի՞րտ եղաւ։ Թէ ոչ, ազերի ղեկավարները նեղը մնացած, կ'ուզեն պարզապէս ժամանակ շահիլ երեւոյթները փրկելու համար։ Ամէն պարագայի մէջ, ազերի ներկայացուցիչը, առանց ստորագրութիւնը դնելու, Պաքու վերադարձաւ։ Պատրաստուած համաձայնագիրը հսկայ զիջում մը կը ներկայացնէր Ազրպէյճանի կողմէ, տեսակ մը զինադադար զինուորական պարտութենէ մը ետք. արդարեւ, կը նախատեսէ հրադադար մը զատ, «ՀԱՊ»ի միջնադիր զօրքերու տեղաւորում, 5-էն 10 քիլոմեթր լայնքի մը վրայ ներկայ ճակատի գիծէն, ռուս զինուորականներու հրամանատարութեան ներքեւ։ Ուրեմն, առաջին անթիւ, հարցը կը կայանայ կացութիւնը անշարժացնելու մէջ, հայկական ուժերու կողմէ Ղարաբաղի գրեթէ ամբողջութեան եւ կից շրջաններու հակակշռի ձեռք բերումէն ետք։ Անկէ ետք պէտք է սկսին, ըստ հայկական մեկնաբանութեան, բանակցութիւններ զօրքերու քաշուելուն, գերիներու, պատանդներու եւ դիակներու փոխանակման եւ Լեռնային Ղարաբաղի ապագայ օրինավիճակին մասին։ Այս համաժամութիւնը թոյլ պիտի տայ Հայերուն որպէս գրաւ պահելու հողեր բանակցութեանց ընթացքին։ Մոսկուայի խօսակցութեանց ատեն ազերի ներկայացուցիչը փորձած էր ձեռք ձգել այն ապահովութիւնը որ համաձայնագիրը նախատեսէ գրաւեալ հողերու նախօրօք պարպումը, բայց, շատ կոպտօրէն տեղը դրուած է զօրավար Գրաչովի կողմէ։ Լրագրողը կ'աւելցնէ որ հանդիպումին դիւանագիտական շնորհալից բնոյթ մը տուած էր ռուս նախարարը, որ ուզած էր նիստը հրապարակային դարձնել, հանրութեան եւ մամուլի ներկայացուցիչներու ներկայութեամբ։ Եւ քանիցս լսուած են Գրաչովի անսովորական կէլի վճիռները. -- «Այս է զոր առաջարկեցի եւ այս է զոր պիտի ստորագրենք», նաեւ «Վստահ եղէք որ եթէ զօրքերս հոն ղրկեմ, Բ. հանգրուանը (բանակցութիւն), Գ. հանգրուանը եւ բոլոր միւսները կը յանգին։ ՀԱՊ-ը՝ Ռուսաստանն է»։ Եւ երբ, Ազերին փափաք յայտնած է որ հրադադարի գիծին վրայ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի դէտեր ալ ըլլան (դեր ունին, սկզբունքով Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման մէջ), զօր. Գրաչով անմիջապէս պատասխանած է. -- «Գացէք դուք գտէք, եթէ կ'ուզէք, կրնան մեզի զօրավիգ ըլլալ, բայց, եթէ ուշ հասնին, ծանրակշիռ բան մը չէ»...։

Քրոզ հարց կուտայ թէ ռուսական նըման վճռական դիրքի մը դիմաց, Ազերիները ի վիճակի՞ են չլսելու։ Անցեալ աշնան իսկ, զօր. Գրաչով յայտնած էր թէ Ռուսերը զինուորական կայան մը կ'ուզեն Ազրպէյճան, բայց, Պաքու խուլ ձեւացած էր։ Ազրպէյճան նաեւ միակ երկիրն է որ իր արտաքին սահմաններու պաշտպանութիւնը Ռուսերուն չէ յանձնած։ Ռուսական ծրագրին կեդրոնական տարրն է ռուս զօրքի հաստատումը Ազրպէյճան։ Պաքու համակերպեցաւ ՀԱՊ-ի անդամակցելու, բայց միշտ կը ջանայ ինքնիշխանութիւն մը պահպանել, առանց օրինակ առնելու Վրաստանը որ զօրքերուն ալ ներկայութեան համակերպեցաւ։ Ալիեւ փորձեց անկախ քաղաքականութիւն մը վարել, կռթնելով մասնաւորաբար քարիւղային իր հարստութեան վրայ, բայց, հակառակ յարձակումներու, հակայարձակումներու որոնք շատ սուղի նստան մարդկային կորուստներով, ազերի զօրքերը չկրցան հողային որեւէ առաւելութիւն ձեռք ձգել։ Պաքու, բնակչութիւնը բարոյալքուած է եւ համոզուած որ Ռուսաստան նեցուկ է հայ մարտիկներուն։ Վերջերս, ճնշումները աւելի շեշտուեցան։ Ռուս թերթերը «ներշընչուած» յօդուածներ հրատարակեցին, ուր կը յայտարարուէր որ, ի մօտոյ, Ալիեւ պիտի տապալի ու կը յիշուէր որ ուրիշ նախկին նախագահ մը՝ Մութալիբով, «պահեստ» կը պահուի Մոսկուա։ ՀԱՊ-ի վերջին վեհաժողովին, ուղղեկ նախագահը՝ Կարիմով Ալիեւին հրաժեշտ տուած պահուն, ըսեր է նոյնիսկ՝ -- «վերջին անգամն է որ կը տեսնուինք»։

Պաքուի մէջ, Ալիեւ կը խստացնէ վարչակարգը, ազգային ընդդիմութեան թերթերը կը փակէ։

Օրուան Հարցեր

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՍԱՏ ԵՒ ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Իր անդրանիկ զաւկին Յունուար 21-ին անակնկալ մահը, միջին արեւելեան հարցով հետաքրքրուողներու ակնարկները կեդրոնացուցած է Սուրիոյ նախագահին անձին վրայ։ Այդ ակնարկները ունին մտահոգութեան զգալի երանգներ, նկատի առած՝ Ասատի հիմնական դերը խնդրոյ առարկայ շրջանին խաղաղութեան գործընթացին մէջ։

Այդ դերին քաջատեղեակ են Միացեալ -- Նահանգներու եւ Իսրայէլի կառավարութիւնները։ Ասատ շատ աւելի խստապահանջ է, քան նոյնիսկ ՊԱԿ-ը։ Կարելի է այս վերջինը համոզել անմիջական ինքնավարութեան մը եւ գերիշխան պետութեան մը հեռանկարով. սակայն նախագահ Ասատ միշտ կը պահէ անընկճելի կեցուածք մը, ըսելով թէ խաղաղութեան համաձայնութիւն մը անկարելի է այնքան ատեն որ Սուրիա Կոլանի բարձունքներուն տիրացած չէ։ Նախագահ Գլինթընի հետ Ժընեւի անոր հանդիպումը Յունուարին, ցոյց կուտայ թէ Միացեալ -- Նահանգներ զինքը կը նկատեն Միջին -- Արեւելքի համաձայնութիւններուն գլխաւոր դէմքը։ Այս նկատումը հարկաւոր կը դարձնէ որ Միացեալ -- Նահանգներ «ահաբեկիչ պետութիւն»ներու իրենց ցանկէն ջնջեն Սուրիան, հակառակ անոր որ Ասատ շատ քիչ զիջումներ ըրած է։ Սուրիական կողմը յայտնած է բացէ ի բաց որ Իսրայէլի հետ բնականոն յարաբերութիւններու հաստատումը ցնցիչ ազդեցութիւն կը գործէ իրենց հայրենակիցներուն համար ու ատիկա միայն աստիճանաբար կարելի կ'ըլլայ, եթէ նոյնիսկ Կոլանի բարձունքները ետ տրուին։ Այլ խօսքով՝ սուրիական «Քէմփ Տէյվիտ» մը գոյութիւն պիտի չունենայ։

Սուրիական պահանջները նկատի կ'առնուին նաեւ Ռապինի կողմէ որ Յունուարի սկիզբը կը յայտնէր թէ Կոլանէն իրենց ուժերը ետ քաշել չէր նշանակեր Կոլանի ամբողջութեան յանձնումը. սակայն ան այսօր կ'ընդունի որ կրնայ նման կարելիութիւն մը սակարկութեան նիւթ ըլլալ։

Միւս կողմէ, շատ մը Իսրայէլացիներու համար կրնայ ատիկա դժուարամարս ըլլալ։ Թէեւ անոնք պատմական ու զգացական կապերով նոյնքան կապուած չեն այդ տարածքին, որքան՝ Այսրյորդանանի։ Այսուհանդերձ, Ռապին դիւրաւ տեղի տուողի տպաւորութիւն գործել չուզեր, գիտնալով հանդերձ թէ Կոլանի կցումը միմիայն ռազմավարական նշանակութիւն ունի։

1992-ին իշխանութեան գալէն ի վեր, Ռապին արաբական զանազան կողմերու հանդէպ նոյն կեցուածքը չի ցուցաբերեր խաղաղութեան բանակցութիւններուն ընթացքին։ Իսկ այն պահուն երբ անելի մատնուեցաւ, Ասատի հետ համաձայնութիւն մը գոյացնելու առիթը ուզեց գործածել։ Ճիշդ է որ յաջողութիւն էր Արաֆաթի հետ բանակցութեան ընթացքը, բայց իրեն համար Իսրայէլի ապահովութեան գլխաւոր երաշխիքը Սուրիոյ հետ համաձայնութիւնն է, աւելի ճիշդը՝ համաձայնութիւնը այն ղեկավարին հետ որ կը կոչուի Հաֆէզ էլ Ասատ։

Այս գլխաւոր պատճառով է որ Ասատի անդրանիկ զաւկին մահը այսօր մտահոգութեան աղբիւր է։ Ասիկա թէեւ դուռ կը բանայ հարցականներու թէ եթէ յաջորդութիւնը իրականանար, զաւակը պիտի շարունակէ՞ր անպայման քալել հօրը ուղղութեամբ։ Այսուհանդերձ, այսօր Պասէլ էլ Ասատի մահով ամէնէն աւելի վտանգուած ըլլալ կը թուի քաղաքականութեան շարունակականութիւնը։ Այս մտահոգութիւնը աւելցնող ազդակ մըն ալ նախագահին առողջական փափուկ վիճակն է. ծանօթ է որ ան կը տառապի սիրտի հիւանդութենէ ու շաքարախտէ։ Ու այս տուեալներով, իշխանութեան բուռն պայքար մը անակնկալ պիտի չըլլայ Սուրիոյ համար։

Անորոշութեան ներկայի պատկերը ամէնէն մեծ դժուարութիւնը կը ստեղծէ Իսրայէլի համար։ Ռապին պիտի կրնա՞յ բաւականաչափ հաւատք ունենալ Դամասկոսի հետ համաձայնութիւն մը ստորագրելու համար։ Իսկ եթէ չունենայ, անկարելի պիտի ըլլայ Միջին -- Արեւելքի մէջ մնայուն խաղաղութեան հասնիլ առանց Սուրիոյ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 16 / 18)

ՃԱԿԱՏ

Ղարաբաղեան ճակատներու վրայ կարելի է ըսել որ հրադադարը կը յարգուի. այսուհանդերձ, Մայիս 18-ին կրակոցներ եղած են Մարտակերտի եւ Աղդամ -- Մարտունիի ուղղութեամբ, ղարաբաղցի մարտիկի մը վիրաւորուելուն պատճառ դառնալով։ Նախորդ գիշերն ալ հրասայլերէ կրակ բացուած է Շահումեանի Գիւլիստան գիւղին վրայ ու երկու մարտիկներ վիրաւորուած են։

Ազրպէյճանցիները նոյն օրերուն ինքնաշխատ զէնքերով կրակած են Նախիջեւանի կողմէն, Երասխ աւանին ուղղութեամբ։ Կան վիրաւորներ։ Հայ սահմանապահները պատասխան միջոցներու դիմած են, լռեցնելու համար թշնամին։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՈՃՐԱՓՈՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հայաստանի Գ. Խ.-ի նախագահութիւնը Մայիս 17-ի իր նիստին ընդունած է յայտարարութիւն մը Թիֆլիսի հայկական թատրոնին դէմ Մայիս 15-ին գործուած ոճրափորձին կապակցութեամբ։ Հոն, զոհերու ընտանիքներուն ուղղուած ցաւակցութիւններէն ետք ըսուած է թէ Հայաստան մտահոգ է Վրաստանի Հայերու ապահովութեան հարցով եւ յոյս յայտնուած է թէ յանցագործները արագօրէն կը ձերբակալուին։

Վրաստանի ձայնասփիւռէն եւ հեռատեսիլէն ալ հաղորդուած յատուկ կարգադրութեամբ, Է. Շեւարնաձէ երկրին գլխաւոր դատախազին, ապահովութեան բարձ-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ս. ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻՆ ԴԱՍԸ

Գրեթէ նոյն օրերուն զուգադիպեցան սփիւռքեան երկու կազմակերպութիւններու հրաւէրով գրական մարզի երկու անուններու այցելութիւնը արեւմտեան ոստաններ: Հրաւէրներէն առաջինը Միացեալ -- Նահանգներու Թէքէեան Մշակոյթի Միութեան (ԹՄՄ) կողմէ ուղղուած էր հայաստանեան գրական դէմքի մը, երկրորդը՝ Պոլսոյ Ս. Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներուն Փարիզի Միութեան կողմէ սփիւռքահայ գրողի մը:

Առաջին հրաւէրը, յայտնապէս, կը հետապնդէր Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ հանրածանօթ այդ դէմքին՝ Սիլվա Կապուտիկեանի, 75-ամեակին առիթով գործունէութեան շնորհալից փուլ մը արձանագրելու նպատակը: Իսկ երկրորդը մեկնած էր գաւառի մնացորդաց խումբ մը տղոց իրենց մէկ մեծը յարգելու փափաքէն: Այդ մեծը կը կոչուէր Մկրտիչ Մարկոսեան ու ծանօթ էր պոլսականէն դուրս հաւանօրէն հազիւ քանի մը նեղ շրջանակներու, որպէս ժամանակակից գիւղագիր: Զինք Փարիզ հրաւիրելու որոշումին մէջ մեծարանքի տրամադրութեան հետ կար նաեւ անոր գործը Փարիզի գրասէր շրջանակին ծանօթացնելու նպատակը:

Իրենց դրդապատճառներով հակադիր այս հրաւէրները կարեւոր տարբերութիւն մը կը մատնանշեն: Անոնցմէ առաջինը, որուն տիրութիւնը կը պատկանի Սփիւռքի մէջ հեղինակութիւն վայելող կազմակերպութեան մը, իր բնոյթով սովորական դարձածը կրկնելու արարքէ մը անդին չէ անցած: Չէ տարբերակած պարագայականը եւ հարկաւորը: Ժամանակին հետ հին կաղապարներն ալ փոխելու հրամայականը ոչինչ ըսած է ԹՄՄ-ի պատասխանատուներուն: Այլապէս, եթէ նոյնիսկ հայաստանեան դէմք մը հրաւիրելու փափաքը գործելու դրդապատճառ էր, գոնէ ընդունելի արժեչափի մը յենած պէտք է ըլլար անոր ընտրութիւնը: Կարելի՞ է այսօր ըսել թէ Ս. Կապուտիկեանի պարագան կ'արդարացնէ այս ակնկալութիւնը, արժեչափը զետեղելով գրական կամ քաղաքական ոլորտներուն մէջ...: Թէեւ, քաղաքական մարզին մասին աւելորդ է մտածելն իսկ, երբ հրաւիրակ միութիւնը կը պատկանի զուտ մշակ. ոլորտին:

Հասկնալի պիտի ըլլար առնուած քայլը, եթէ առանց երէկուան ու նաեւ այսօրուան «պաշտօնական»ի պիտակին, զուտ գրական արժէք ներկայացնող անուն մը ըլլար հրաւիրուածը: Այդպէս չեղաւ: Ու ժամանակավրէպ (թէ՞ կարօտաբաղձ) այդ ընտրութիւնը տուաւ իր ճիշդ արդիւնքը որ բնականաբար չէր կրնար սպասելին ըլլալ: Սիլվա Կապուտիկեան արհամարհելով հիւրընկալ միութեան կոչումն ու արժանապատուութիւնը, ինչպէս նաեւ ուղղուած հրաւէրին բնոյթը, իրեն անունին կապուած ակնկալութիւնները, եւայլն, կամաւոր շփոթով մը քաղաքական ամպիոնի վերածեց իրեն յանձնուած բեմը որուն առջեւ հաւաքուած բազմութիւնը եկած էր գրողը ունկնդրելու:

Կարելի է հարց տալ թէ ի՛նչ էր դրդապատճառը այդ անընդունելի կեցուածքին. անցեալ վարչակարգէն փայփայուած բանաստեղծուհին վրէ՞ժը կը լուծէր նոր կարգերու նոր նախասիրութիւններուն որոնք զինքը գրեթէ հասարակ մահկանացուի վերածած էին. կամ արդեօք, հաշի՞ւը կը մաքրէր ռամկավար ճակատին ներկայ իշխանութեան հանդէպ ոչ այնքան շեշտ ընդդիմութեան: Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, անոր ելոյթը որ ամէնէն առաջ ընդվզեցուց հիւրատէր միութիւնը ու անոր հրապարակային բողոքին արժանացաւ, հայաստանեան շրջանակներու հանդէպ չափանիշ, մօտեցում փոխելու հրամայականին հետ, մտածել կուտայ այլ հարցի մը մասին. արդեօք, ժամանակը չէ՞ հասած տակաւին ներսփիւռքեան կապը, մօտեցումները ուշադրութեան ու քիչ մըն ալ հոգածութեան առարկայ դարձնելու:

Ս. Կապուտիկեանի այս մասին ակամայ, այլ փառաւոր դասէն շատ առաջ արդէն, ներսփիւռքեան կապերու ամրացման առաջնահերթութիւն մը ինքզինք զգացուցած էր պարբերաբար. առիթ՝ եթէ ոչ այնքան սփիւռքեան կացութեան գիտակցութեամբ, սակայն նկատի առած՝ Հայաստանի սիրոյն երբեմն ապարդիւն զոհողութիւններու իրողութիւնը: Երբ իշխանութեան դէմքերու ա՛լ յաճախակի դարձած, պաշտօնական կամ անպաշտօն արտայայտութիւններէն ու նաեւ արարքներէն յայտնի կը դառնայ թէ Սփիւռքը խօսակից է գրեթէ միայն որպէս դրպան, ան պարտաւոր է ինք իրեն տէր ըլլալու. պարտաւոր է ինք զինք արժեցնելու, որպէսզի օր մըն ալ անտիրութեան վերջնական ճարակ չըլլան լեզու մը, մշակոյթ մը, դատ մը եւ ժողովուրդ մը: Ու այս ժառանգութեան տէր ու պատասխանատուի ա՛լ յստակօրէն գծուած սահմաններուն համաձայն, անհրաժեշտ է որ Սփիւռքը ի՛ր «արմատ»ներուն վերադառնալու արդէն շատ յապաղած քայլը առնէ. նաեւ մտածէ իր ցրուումը ԻՆՔՆ ԻՐԵՆ ՀԱՄԱՐ ուժի աղբիւր դարձնելու կարելիութիւններուն մասին:

Այս ուղղութեամբ հետաքրքրական երեւոյթ մըն է Դպրեվանքի Փարիզի միութեան տղոց զուտ մշակութային մտահոգութեամբ Մկրտիչ Մարկոսեանին ուղղուած հրաւէրը, եթէ նոյնիսկ անոնց որոշումը մեկնած չէր վերոյիշեալ պարագաներուն բծախնդիր մէկ վերլուծումէն. այդ որոշումը ուշագրաւ է յատկապէս ԹՄՄ-ի մեծաշուք ձեռնարկին հետ կապուած զուգահեռով: Եւ տարօրինակը այն է որ հեղինակաւոր, հանրածանօթ միութեան մը արարքն չէ որ կուգայ Սփիւռքի յետագայ գործունէութեան համար օրինակելին. այլ՝ փոքր խմբաւորումէ մը որուն անունը ոչ իսկ լսուած է լայն ու նեղ շատ մը շրջանակներէ:

Հետաքրքրական է տեսնել թէ ԹՄՄ-ի սխալ ընտրութեան արձագանգները բանի մը պիտի ծառայե՞ն, թէ սովորամոլութիւնը, շողշողունին հետապնդումը պիտի շարունակեն ուղեցոյց մնալ, երբեմն հային խեղ քսելով հակամարտ ճակատներու եւ լուսանցքի վրայ ձգելով սակաւաթիւ ճիշդ քայլեր ու անոնց հետ ամբողջ Սփիւռքի ճակատագրին մտահոգութիւնները:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԿՈՆԴԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍՏԵՂԾԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻ ՔԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՅ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻՍ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԷՋՄԻԱԾՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԽԱՆԴ ՍԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ,
Տ. ԹՈՐԳՈՄԱՅ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ,
ՀԱՄՕՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ
ԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ,
ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ, ՀԱՅ ՄԱՄԼՈՅՆ
ԵՒ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

Մեր ազգային Մայր Եկեղեցին, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, քրիստոնէական աշխարհի հորիզոնի վրայ իր յատուկ տեղն ունի որպէս հնագոյն եւ վաւերական քրիստոնէական Եկեղեցիներից մէկը՝ հիմնուած առաքելական աւանդութեանց եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի քարոզչութեան, ինչպէս նաեւ նրա ջանքերով կազմաւորուած եւ հոգի ու մարմին ստացած Ս. Էջմիածնի հիմնադրութեան վրայ 301 թուականին, որը պատմականօրէն հանդիսանում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Մայր Աթոռը համայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ:

Հայոց Մայր Եկեղեցին մաս է կազմում Արեւելքի քրիստոնեայ ուղղափառ Եկեղեցիների մեծ ընտանիքին, որդեգրելով Տիեզերական երեք Ժողովների ուղղափառ ուսմունքը, ինչպէս Արեւելեան այլ քոյր Եկեղեցիներ:

Հինգերորդ դարում, Վարդանանց նահատակութիւնից յետոյ, Սուրբ Էջմիածինը աւելի քան 30 տարի դադարեց իր գոյութիւնը պահպանելուց, սակայն 485 թուականի Նուարսակի դաշինքից յետոյ, Հայոց Եկեղեցին եւ Մայր Աթոռը վերականգնուեցին, Հայաստանը դարձաւ կրկին քրիստոնէական երկիր, եւ Հայ Եկեղեցին իր գոյութիւնը շարունակեց իբրեւ ինքնագլուխ անկախ քրիստոնէական Եկեղեցի, առանց ընդունելու Քաղկեդոնի Ժողովի քրիստոսաբանական բանաձեւումները եւ մնալով հաւատարիմ Գ. Տիեզերական Ժողովի՝ Եփեսոսի Ժողովի ուղղափառ բանաձեւումներին, բայց եւ նզովելով Եւտիքէսի մոլորութիւնները:

Պատմականօրէն նուիրագործուած կանոնների հիման վրայ, Հայ Եկեղեցին գործում է մինչեւ օրս, միշտ մնալով հաւատարիմ Ս. Գրքին եւ սուրբ աւանդութեանց, եղբայրական յարաբերութեանց մէջ գտնուելով քրիստոնէական պատմական ուղղափառ Եկեղեցիների հետ:

Դարերի ընթացքում Հայ Եկեղեցին գործել է վերոյիշեալ սկզբունքների վրայ, գործակցաբար աշխարհիկ իշխանութեանց հետ՝ Հայոց թագաւորների եւ իշխանների:

Սկսեալ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի երանելի օրերից, սկսեալ մեր Ազգային Ոսկեդարի ճառագայթման ու Վարդանանց հերոսամարտի օրերից մինչեւ մեր ժամանակները, Հայոց Եկեղեցին իր բազում նշանակալից իրագործումները՝ եկեղեցաշինական, մշակութային եւ կրթական, ի կատար է ածել համատեղ գործակցութեամբը մեր ժողովրդի բարեպաշտ աշխարհական զաւակների: Այսպէս իր առաքելութիւնը շարունակել է Հայ Եկեղեցին նաեւ Կիլիկեան հայկական թագաւորութեան շրջանում:

Կիլիկեան թագաւորութեան անկումից յետոյ սակայն, Հայ Առաքելական Եկեղեցին եւ նրա գլուխը՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, շարունակել են իրենց հոգեւոր - մշակութային ազգային առաքելութիւնը, պատմական յոյժ տաղնապալի պայմանների մէջ, բաժանելով ողբերգական ճակատագիրը հայ ժողովրդի՝ դարեր շարունակ, օտարազգի անօրէն բռնակալ տիրապետութիւնների ներքոյ, թէ՛ Արեւելեան եւ թէ Արեւմտեան Հայաստանում: Այդ դարերում մեր Եկեղեցին չի կարողացել բնականաբար կազմել եւ գործադրութեան դնել մի ընդհանուր կանոնադրութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ու ղեկավարուել է աւանդական կանոնական սկզբունքներով:

Հայաստանեայց Եկեղեցին, Ս. Էջմիածնի գլխաւորութեամբ, Արեւելեան Հայաստանում, ցարական իշխանութեան օրով՝ 1836 թուականին, օժտուել է մի կանոնադրութեամբ՝ «Պոլոժենիա» անուան տակ, որով Արեւելեան Հայաստանի եւ ողջ Ռուսաստանի տարածքի վրայ հաստատուել է եւ գործադրուել եկեղեցական կազմակերպութեան եւ ղեկավարման դրութիւն՝ համաձայն այդ օրերի պայմանների:

Արժանի է յիշել, որ անցեալ դարում, հակառակ երբեմն քաղաքական աննպաստ պայմաններին, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսները Ս. Էջմիածնում ընտրուել են Ազգային Եկեղեցական Ժողովներում, որոնց մասնակցել են թէ՛ Արեւելեան Հայաստանի պատգամաւորները եւ թէ արեւմտեան Հայաստանի պատգամաւորները՝ Օսմանեան կայսրութեան տարածքից:

Եկեղեցւոյ կանոնադրութեամբ օժտուել է նաեւ Արեւմտեան Հայաստանը Օսմանեան կայսրութեան օրօք, 1863-ին, «Ազգ. Սահմանադրութիւն» անուան տակ, որը ընդմիջումներով, առաւել կամ նուազ կանոնաւորութեամբ, գործածութեան դրուել է հայ եկեղեցական կեանքում Օսմանեան կայսրութեան տարածքի վրայ, կենտրոն ունենալով Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարքութիւնը:

Առաջին համաշխարհային պատերազմից յետոյ, ծանօթ իրադարձութիւնների հետեւանքով, դադարել են ի զօրու մնալ թէ՛ «Պոլոժենիան» եւ թէ «Ազգային Սահմանադրութիւնը» Արեւելեան եւ Արեւմտեան Հայաստանում:

Այսպիսով, Հայաստանեայց Առաքելական մեր Մայր Եկեղեցին մնացել է առանց ունենալու իր եկեղեցական սահմանադրութիւնը:

Նման սահմանադրութիւն մշակելու առաջին մտածումը ունեցել է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի օրով, երբ գումարուել է յատուկ ժողով Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եւ ընդունուել է երջանկայիշատակ Գարեգին Եպիսկոպոս Յովսէփեանցի 1932 Մայիս 10 թուակիր զեկուցումը եկեղեցական սահմանադրութիւն կազմելու վերաբերեալ, ուր ճշդուած են եղել այն հիմնական սկզբունքները, որոնք հիմքը պէտք է կազմէին Հայ Եկեղեցւոյ նոր մի սահմանադրութեան, որը մի կարեւոր փաստաթուղթ է, միշտ այժմէական: Աւա՜ղ, սակայն կարճ ժամանակ անց, Հայաստանում ստեղծուած ծանր պայմանները Հայ Եկեղեցու եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի նկատմամբ, հնարաւոր չդարձրին շարունակելու անհրաժեշտ աշխատանքը՝ մշակելու համար մի նախագիծ եկեղեցական սահմանադրութեան: Մանաւանդ 1932-ից մինչեւ 1938 թուականը Հայաստանում տեղի ունեցած հակակրօնական սաստիկ հալածանքների հետեւանքով փակուեցին բոլոր եկեղեցիները, բանտարկուեցին, աքսորուեցին կամ ստիպուած փախուստի դիմեցին աւելի քան 1200 հայ հոգեւորականներ, իսկ Ամենայն Հայոց դժբախտ Հայրապետը Խորէն Ա. Մուրադբեկեան, իր աչքերը փակեց ողբերգական պայմաններում, Ս. Էջմիածնում, ոչ բնական մահով:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից յետոյ, խորհրդային պետութեան վերաբերմունքը Եկեղեցու հանդէպ որոշ չափով մեղմացաւ, թէեւ Եկեղեցին մնաց միշտ սահմանափակ պայմանների տակ, եւ 1945 թուականին հնարաւոր դարձաւ գումարել Ազգային Եկեղեցական Ժողով Մայր Աթոռում, հիմք ունենալով 1930-ին Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եւ Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի «Ազգային Եկեղեցական Ժողով գումարելու կանոնադրութիւնը», եւ կատարել ընտրութիւնն ու օծումը Գէորգ Զ. Չորեքչեան Կաթողիկոսի, որին մասնակցեցին Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւորական եւ աշխարհական պատգամաւորներ Հայաստանից եւ Սփիւռքի բոլոր թեմերից:

1945 թուականի Ազգային Եկեղեցական Ժողովում Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի կողմից ներկայացուեց «Եկեղեցական Սահմանադրութեան» մի նախագիծ, որը, սակայն, ժողովը հնարաւոր չգտաւ քննարկել հապճեպ կերպով եւ որոշեց յանձնարարել նորընտիր Կաթողիկոսին կազմել մի յատուկ յանձնաժողով, Սահմանադրութեան մի նախագիծ կազմելու նպատակով:

Գէորգ Զ. հանգուցեալ Կաթողիկոսը, իր շատ յառաջացած տարիքի բերումով հաւանաբար, չկարողացաւ այդ հնարաւորութիւնը ստեղծել, եւ նոյն նախագիծը, որոշ բարեփոխումներով, ներկայացուեց 1955 թուականի Ազգային Եկեղեցական Ժողովին, որը նոյն յանձնարարութիւնը առաջադրեց նորընտիր Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ին:

Մենք առաջին օրուանից մեծ կարեւորութիւն տուեցինք այս հարցին եւ շուրջ 20 տարիների ընթացքում յանձնաժողովներ կազմեցինք ծանօթ եւ ձեռնհաս բարձրաստիճան հոգեւորականներից, որոնք կազմեցին եկեղեցական սահմանադրութեան նախագծեր՝ իրարից ոչ շատ տարբերուող, խարսխուած մեր Եկեղեցւոյ կանոնաց եւ աւանդութեանց հիմքերի վրայ, ժողովական եւ ժողովրդավարական սկզբունքների ոգով, որոնք բնորոշ են Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ պատմականօրէն նուիրագործուած կարգ ու կանոնին եւ հայ հաւատացեալ ժողովրդի հոգեբանութեանը:

Հայ Եկեղեցու սահմանադրութեան նախագիծը պատրաստելու առընչութեամբ, Մեր յատուկ առաջադրանքն է, որ մեր օրերին, երբ հռչակուած է կրօնի լիակատար ազատութիւն մեր հայրենիքում, Մեր պարտքը նկատենք սրբագրել համայնավար շրջանի եկեղեցաքանդ սխալները եւ Հայ Եկեղեցու նոր սահմանադրութեան մէջ կարեւորութեամբ ընդգծենք անհրաժեշտութիւնը Եկեղեցու վարչական մար-

Օրուան հարցեր

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿՐՆԱ՞Յ ԲԱՆ ՅՈՒՍԱԼ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐԷՆ

Պատմութեան շատ մը շրջաններուն երբ Ռուսերը Պալքանեան թերակղզիին քաղաքական ընթացքին միջամտելու հարկին տակ գտնուած են, ատիկա ճախողութեան եւ վարկաբեկումի պատճառ եղած է իրենց համար: Այսուհանդերձ, անոնք տակաւին չեն փախցուցած միջամուխ ըլլալու հոն ապրող Սլաւներու հարցերուն, դանոնք լեզուով եւ կրօնական պատկանելիութեամբ իրենց մօտ հաւաքականութիւններ նկատելով: Ունեցած են նաեւ այն ակնկալութիւնը որ Սլաւները գնահատելով իրենց կեցուածքը, պիտի վերածեն կայսրութեան յառաջապահի դերը կատարել յաւիտենապէս: Սակայն ողբերգականը հոն է որ Պալքանները Ռուսաստանի համար միշտ մնացած են զինուորական գործողութիւններու բեմ մը, առանց կարենալ վերածուելու համագործակցութեան դաշտի մը: Շրջանը - յատկապէս Եուկոսլաւիան - միշտ աւելի մօտ դրուած է կեդրոնական Եւրոպայի ու ամէնէն աւելի Գերմանիոյ: Այդ երկրին մէջ մինչեւ այսօր մեծ թիւով նախկին Եուկոսլաւներ կ'ապրին ու կ'աշխատին: Գերմանական դրամանիշն ալ գլխաւոր տարադրամն է թէ՛ Սերպիոյ, թէ՛ Պոսնիա - Հերցեկովինի մէջ:

Նեղ օրերու, սլաւ եղբայրները միշտ դիմած են Մոսկուայի զինուորական նեցուկին. բայց, երբ փոթորիկը խաղաղած է, մոռցած են «հիւսիսի մեծ եղբայրը»: 1914-ի ամառը Ռուսաստան նեցուկ կանգնեցաւ Սերպիոյ, երբ արքհիդուքս Ֆրանսուա - Ֆէրտինանտի սպանութեամբ դիւանագիտական ճակատում մը ծագում առաւ Աւստրօ-Հունգարիոյ հետ:

Այսօր Սերպերը կը ջանան սիրաշահիլ Ռուսերը, երբ պատերազմի մէջ են: Եւ պէտք է ըսել որ Սարայեւոյի մէջ արձանագրուած դիւանագիտական յաջողութիւնը նոյն նեցուկին գործն է: Այլեւս կասկածի տեղ չի ձգեր որ Սերպերը պիտի կռուին այնքան ժամանակ, որքան հարկ ըլլայ մահմետական բոլոր քաղաքները ձեռք անցընելու համար: Երբ սերպական հրասայլերը ի վերջոյ Կորածէ մտան, Ռուսերը ձեռնթափ մնացին: Սերպերը ուրիշ ընելիք չունէին եւ խորքին մէջ Ռուսաստանը պատերազմէն հեռու պահելու մտահոգութիւնն ալ ոչ թէ իրենք պէտք է ունենային, այլ ռուսական իշխանութիւնները: Աւելի յարմար էր որ Մոսկուա իր ջանքերը յատկացնէր նախկին խորհրդային երկիրներուն որոնց գըլխաւոր տարադրամը մինչեւ այսօր ռուբլին է եւ ոչ գերմանական մառքը: Միայն թէ Ռուսաստանի «մերձաւոր արտասահման»ին մէջ «դիւանագիտական աննախադէպ յաջողութիւն» արձանագրելու նոյնքան յարմար գետին չկար: Ասոր հետ, Ռուսերու կեցուածքը նաեւ փաստը կուտայ թէ ոչ ոք գիտցած է խրատուիլ պատմութենէն, որովհետեւ Ապրիլ 18 - 19-ի գիշերը ռուսական նոր զօրաբաժին մը մեկնած է նախկին Եուկոսլաւիա, ցոյց տալու մտադրութեամբ որ ընդհանրական շահերու մարզին մէջ Ռուսաստան կը շարունակէ մնալ աշխարհի մեծ ուժերէն մէկը:

ՔԱՂՀԱՆ

մինների կազմում ներգրաւելու յատկապէս աշխարհական մտաւորական ուժեր թէ՛ համայնքային ծխական, թէ՛ թեմական կազմակերպութեան, թէ՛ Մայր Աթոռում Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եւ թէ Ազգային Եկեղեցական Օրէնսդիր Ժողովի մակարդակների վրայ:

Կանոնական կազմական այս նուիրագործուած կառոյցի մէջ, իրաւասութիւն չունեն փոփոխութիւններ մուծելու, հարց յարուցելու ո՛չ եպիսկոպոսներ, ո՛չ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը եւ ոչ իսկ Կաթողիկոսը, այլ միայն Ազգային Եկեղեցական Օրէնսդիր մի Ժողով, Կաթողիկոսի առաջադրանքով:

Առանց հաւատացեալ ժողովրդի աշխարհական ներկայացուցիչների լայն գործակցութեան Հայ Եկեղեցին կը տկարանայ, կը կորցնի իր «Ազգային Եկեղեցի» լինելու պատմական կոչումը եւ հեռու կը մնայ ժողովրդից, ժողովուրդն էլ՝ Եկեղեցուց, որը անցեալում քաղաքականութիւնն էր Համայնավար իշխանութեան:

Մեր կազմելիք յանձնաժողովը իր աշխատանքը աւարտելուց յետոյ նախագիծը կը ներկայացնի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որը կը գումարի Ժողով՝ մեր նուիրապետական Աթոռների գահակալների եւ եպիսկոպոսաց, քննարկելու համար յանձնաժողովի կազմած Հայ Եկեղեցու սահմանադրութեան նախագիծը եւ իր եզրակացութիւնները ներկայացնելու Կաթողիկոսին, որը այդ մասին յայտնելուց յետոյ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին ի գիտութիւն, յարմար ժամանակին կը տնօրինի գումարումը Ազգային Եկեղեցական Ժողովի, ի կանոնական հաստատումն սահմանադրութեան:

Ապա Կաթողիկոսը հայրապետական կոնդակով կը հրապարակի «Սահմանադրութիւնը Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու» ի գործադրութիւն:

Թագաւոր երկնաւոր, զԵկեղեցի Քո անշարժ պահեա եւ զերկրպագուս անուանդ Քում սրբոյ, պահեա ի խաղաղութեան:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ Կոնդակս ի 1994 Ապրիլ 22 Փրկչական ամի, եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԽԳ ի Մայրավանս սրբոյ Էջմիածնի Հմր. 2037.

Ձայներ

Գաւառէն

Գ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ») --

Քանի մը ամիսէ ի վեր Երեւանի Օփերայի քնարական տրամադիկ ծանօթ երգչուհի սոփրանօ՝ Գայեանէ Յովհաննիսեան կը գտնուի Մարսէյլ: Անցեալ Դեկտեմբերին առաջին երգահանդէս մը տուաւ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Մշակութային եւ Հոգեւական կեդրոնը: Ամէն կիրակի եւ հանդիսաւոր առիթներով կը մասնակցի պատարագին ու կը մեներգէ Հայ Կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Գայեանէ Յովհաննիսեան Մայիս 5-ին, ելոյթ ունեցաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Ծնած է Երեւան, 1954-ին: Հետեւած է տրամադիկ արուեստի ուսումներու եւ ստացած բարձրագոյն ուսմանց վկայականը, գերազանց յիշատակութեամբ: 1970-էն 1975 յաճախած է Երեւանի Կոմիտաս Ազգային Երաժշտանոցը ու արժանացած «Պատուոյ» վկայականին: Ապա, կատարելագործած է երգը եւ երաժշտութիւնը: 1974-էն մինչեւ 1993 գործած է Երեւանի երաժշտական դպրոցի ձայնի մշակման եւ պահպանման բաժնին մէջ:

Գայեանէ Յովհաննիսեան ունի արդէն իր ետեւը տասնեւհինգ տարիներու հարուստ ասպարէզ մը:

Մասնակցած է համերգներու սէնֆոնիկ նուագախումբերու հետ՝ Հայաստանի, Էսթոնիոյ, Ռուսիոյ մէջ: Տուած է երգահանդէսներ՝ Երեւան, Թիֆլիս, Թալին, Լատվիա, Մոսկուա, Սէն - Պետերսբուրգ, Օդեսա, Անգլիա, Լեհաստան եւ Միացեալ -- Նահանգներ: Երգած է յայտնի օփերաներու մէջ յատկապէս Վերտիի «Այտա»ին (Այտայի դերին մէջ), «Տոն Կարլոսի» (Էլիզապէթայի դերին մէջ), «Թրովաթորէ»ի (Լէոնորայի դերին մէջ), «Մաքպէթ»ի (Լէտի Մաքպէթի դերին մէջ), «Նաբուգոդոնոսոր»ի (Աբիկելի դերին մէջ), նոյնպէս Փուչինիի «Զաօ, չաօ, Սան»ի (մատամ Պըթըրֆլայի դերին մէջ), Չայքովսքիի «Տամ տը Փիք»ի (Լիզայի դերին մէջ), Լէոնքավալոյի «Փալիաչի»ի (Նէտայի դերին մէջ), եւլն.:

Գայեանէ Յովհաննիսեան իր բնատուր շնորհքներով, բեմարուեստով, ուրոյն ոճով եւ այլ արժանիքներով տարիներէ ի վեր կը վայելէ երգասէր հայրենի ժողովուրդի լայն խաւերուն համակրանքը, ունենալով իր արդար տեղը երգարուեստի կալուածէն ներս:

Այս վերջին ելոյթին իր երգացանկը կը բաղկանար եւրոպական դասական գործերէ, հայկական մեղեդիներէ եւ ժողովրդական երգերէ:

Յայտագրի առաջին մասին մէջ երգեց կտորներ Ստրադելլայէն, Փերկոլեզէն, կայուսյէն նաեւ Ա. Պատմագրեանէն՝ «Փափաք», Մեհրաբէն՝ «Սարերի աղջիկ», Բ. Կանաչեանէն՝ «Օրօր» եւ «Յայգերդ» ու Ա. Խաչատրեանէն՝ «Սեղանի երգ»: Իսկ, երկրորդ բաժնին մէջ փունջ մը Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն եւ մշակումներէն «Կռունկ», «Քէլէր, ցոլէր», «Ձեռ կրնար խաղալ», «Հօյ Նազան» եւ «Քէլէ, քէլէ», ու վերջացուց Պելլինիի, Տոնիցեթթիի եւ Դոլուխանեանի ժողովրդական «Աղջիկ» գործով:

Գայեանէ Յովհաննիսեան, քնարական -- տրամադիկ սոփրանօ, իր կատարումներուն մէջ կը բերէ անմիջականութեան եւ ջերմ յուզականութեան տարրը: Բացայայտ է որ կը տիրապետէ երգի թեքնիքին: Անշուշտ, շուրջ մէկ տարուան իր «կամաւոր աքսորը» Հայաստանէն և անոր կապուած անխուսափելի դժուարութիւնները ու նոր միջավայրերու աննպաստ պայմանները չեն օգներ իր արուեստի կատարեալ արտայայտութեան: Ասիկա պարզապէս է բոլոր արմատախիլ արուեստագէտներու: Երգարուեստը կը պահանջէ տեւական աշխատանք, յատուկ միջավայր, արտայայտուելու բեմ որպէսզի ձայներգանքը պահէ իր բոլոր նրբութիւնները:

Մայիս 5-ին երեկոյին, Գայեանէ Յովհաննիսեան լայնօրէն քաջալերուեցաւ ներկաներուն կողմէ, սակայն արժանի էր ունկնդիրներու աւելի լայն հասարակութեան մը: Յուսանք որ իր յաջորդ համերգը, Մայիս 27-ին, Օպէոնի մէջ, աւելի մեծ յաջողութիւն մը գտնէ:

Երգչուհիին ընկերացաւ դաշնակի վրայ Անահիտ Սէրէքեան: Ծնած է Հայաստան, Էջմիածին, 1970-ին: Երաժշտական ուսումներ կատարած է Երեւանի Չայքովսկի դպրոցը: Ապա, յաճախած է Երեւանի Կոմիտաս Ազգային Երաժշտանոցը ուր ստացած է դաշնակի առաջին մրցանակներ, ինչպէս նաեւ սենեկային երաժշտութեան եւ ընկերակցութեան: Այժմ, Անահիտ Սէրէքեան ընդհատած է Մոսկուայի Չայքովսկի երաժշտանոցին իր ուսումները ուր կ'ուսանէր դաշնակը Վիքթոր Մերճանովի մօտ: Կը գտնուի Ֆրանսա շարունակելու համար նուագողի իր ասպարէզը:

Անահիտ Սէրէքեան ունի ընկերակցութեան արուեստի վարպետութիւն, մեկնելակերպ: Աւելի՛ն. ցոյց տուաւ երկու առանձին կատարումներուն մէջ Շոփէնի «Պալատ թիւ 3» եւ Խաչատրեանի «Թոքաթա»ի մէջ որ գերազանց թեքնիքի տէր է: Գեղարուեստական դիւրաշարժութիւն, թարմութիւն, թեթեւաշունչ հով մը կայ Ա. Սէրէքեանի մեկնաբանութեան մէջ զոր ներկաները գնահատեցին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»Ը

«Լա լէթր տիւ Միւզիսիէն»ի Մայիսի առաջին երկշաբաթեայ թիւին մէջ, ժերար Ժեֆէն կ'անդրադառնայ Սորպոնի մէջ, Մարտ 18-ին, Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի համերգին եւ Կ. Աֆրիկեանի «Սասունցի Դաւիթ» գործին: Սկիզբը կը խօսի երգչախումբին 70-ամեակին եւ ըստեղծուած խանդավառութեան մասին, ապա կը ծանրանայ գործին վրայ. -

«Il s'agit en effet d'un oratorio de forme strictement classique, d'écriture rigoureusement tonale, impliquant plusieurs centaines d'exécutants (l'orchestre Ama-Deus, le chœur mixte Sipan-Komitas, la chorale Roland de Lassus, les Petits chanteurs de l'école Tebrotzassère et cinq solistes : Chantal Nuzzo, Mireille Patrios, Anna Karakaya, Philippe Fourcade, Mario Haniotis).

«Si l'œuvre avait été composé il y a un siècle, sa facture impeccable et son orchestration habile lui eussent d'ores et déjà assuré le succès. Comment ne pas s'étonner, ou se réjouir, ou s'indigner, selon le cas, du triomphe qu'on lui a fait, aujourd'hui, en Sorbonne? Comment ne pas comparer pareil accueil avec celui accordé à tant d'autres œuvres contemporaines de langage différent? Reste-t-il, comme le disait Schönberg lui-même, beaucoup de chefs-d'œuvre à écrire en ut majeur? L'avenir de la musique se trouve-t-il ici, ou là, ou quelque part entre les deux? Le divorce d'un grand public et de l'innovation est-il définitif? Des lieux communs, sant doute, mais rarement illustrés de manière aussi frappante...».

GERARD GEFEN

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

... Միշտ կը լսուի հեռուէն դաժան մըռունչիւնը ծովին: Դեռ սրտատանջ վրդովումս բոլորովին չփարատած, կը ծխեմ կրակիս դէմ:

Վերը, քերթողը, իր կակուղ բուրդէ ծածկոցներով անկողինին մէջ կէս քուն, կը նախապզայ իր յաւիտենական հանգիստը արեւոտ, լուսաթափանց պայծառութեամբ երկրին ծոցը, ուր գիշերները նեղոսը իր դաշն «սէնֆօնի»ները կը մըրմընջէ եւ այն հողակոյտը որուն շուրջը կապոյտ «լօթիւս»ներու նման լոյսէ ծաղիկներ մշտնջենապէս պիտի սփռուին ու փարուիները իրենց տսկեհուռ պատանքին մէջէն պիտի հարցնեն իրարու թէ որո՞ւնն է այն շիրիմը զոր անտեսանելի թագուհիներ, մթնշաղին, կուգան զարդարել աստուածային ծաղիկներով:

* * *

Նախապէս Պուլկարիա հաստատուած Հայերը շատ չէին սխորժեր խուժումէն գաղթականներու: Անոնք կը վախնային որ մի գուցէ այդ նորերը աւելի բանիբուն, աւելի ընդունակ ամէն բանի, իրենց հացը ձեռքերնուն առնեն: Մեծագոյն մասը Թրքախօս էին եւ առած բոլոր տեղական բարքերը, մանաւանդ այդ երկրին մէջ տիրող ծայրայեղ խնայասիրութիւնը, կ'ապրէին զրկուած ամէն հանգիստէ, ամէն հաճոյքէ երկու լեվա աւելցնելու համար. թէեւ կային յարգելի բացառութիւններ, զորոնք ճանչցանք վերջէն մեծ գոհունակութեամբ: Սակայն մթնոլորտին մէջ կար մերժողական բան մը, թէեւ Պուլկարը, հակառակ եւրոպական միւս ազգերուն քաղաքակրթութիւնը չունենալուն, երբեք աննպաստ չի վերաբերիր օտարին, դիւրաւ չարտասաներ «օտարական» բառը որ իրեն համար անարգանք մը չէ:

Այդ ազգը տառապած է եւ գիտէ թէ ինչ է բարբարոսներու ձեռքէ հալածուիլը: Ան ի բնէ բարի է ու պարկեշտ, ուղղամիտ, ինչ փոյթ թէ շատ նրբին բաները դժուար մուտ գտնեն իր ուղեղին մէջ:

Վառնա՝ որ առաջին տեսքով հեռու է հրապուրիչ ըլլալէ, ունի սակայն ընդարձակ զմայլելի ծառաստան մը, հսկայ եղեւիններով, թմբիններով, սօսիներով հովանուտ, վարը աւազուտ ծովափը, անդին անծայրածիր հորիզոնը: Ամառ եղանակին շատ չէնշող է այդ ծառաստանը, երկրին ամէն կողմէն փարթամ ընտանիքներ կուգան հոն լողանքի համար եւ իրենց ճէօշկերուն մէջ կ'անցընեն մէկ -- երկու ամիս: Թատերական խումբեր եւս կուգան ներկայացումներ տալու, ձմրան մեռելութիւնը փոխարինելու համար կարծես:

Ամբողջ տարի մը մնացինք այդ քաղաքը հակառակ որ երբեք չկրցի ինքզինքս համոզել թէ կարելի էր վերջնականապէս բնակիլ հոն, այդ շրջապատին մէջ անցընել կեանքս: Բարեբախտաբար այլազան պատճառներ մեզի արգելք եղան հոն հաստատուելու եւ որոշեցինք անցնիլ Ռումանիա ուր ունէինք բարեկամներ որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ մեզի մուտքի արտօնութիւն առնել, ինչ որ դիւրին չէր այն ատեն:

Ինչ որ ինծ անմոռանալի պիտի մնայ այդ մեկնումէն, այն ալ շրթներուս վրայ վերջին համբոյրն է զոր տուի իմ սիրելի Հօրաքրոջս, այն հրեշտակատիպ կնոջ. համբոյրը յաւիտենական բաժանումի:

* * *

Պուքրէ՛շ: Տարփաշխարհը, ինչպէս անուանած է զայն խստաբարոյ գրագէտ մէկ բարեկամս:

Շողշողուն աւանդավէպերու երկրին մայրաքաղաքը, իր արեւելեան հմայքով եւ արեւմտեան քաղաքակրթութեամբ, ուր կը տիրապետէ տեսակ մը Պօհեմ անփութութիւն ամէն բանի մէջ, անփութութիւն մը համակրելի եւ ինքնայատուկ:

(Շար. 97)

ՕԾՄԱՆ 66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՔԱՄՓ ՖՐԷԶԻ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Մայիս 22

Նախագահութեամբ Ներքեւ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ տակ
Շրջանային Խորհուրդի
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կրօնական Խորհուրդի Վարչութիւնը
կը կազմակերպէ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՕԾՄԱՆ
66-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնէք եւ հոգեհանգիստ ի յիշատակ հոգւոյն՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
ինչպէս նաեւ հանգուցեալ բարերարներու եւ հաւատացելոց հոգւոց ի հանգիստ։

Կրօնական արարողութեանց աւարտին, եկեղեցւոյ կից կաթողիկոս Վազգէն Ա. սրահին մէջ տեղի կունենայ՝
ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱՇ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

La communauté arménienne de CHAVILLE, VERSAILLES et des environs est invitée à une

RENCONTRE - DEBAT

sur le thème :

«QUELLES SOLUTIONS A LA CRISE ENERGETIQUE EN ARMENIE ?»

avec
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

et

JACQUES PANOSSIAN
Expert nucléaire

Diaporama commenté sur le Gazoduc Iran-Arménie

Organisée par l'Association Culturelle des Arméniens de Chaville et de ses environs, cette rencontre a lieu **le 28 Mai à 20h45** dans la salle de l'Eglise Arménienne de Chaville, 6, rue Père Komitas.

— ENTREE LIBRE —

Adressez vos dons au :
Fonds Arménien de France,
B.P. 12 — 75660 Paris Cedex 14.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Զեփիւռ Մեծպահքեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Թորոս Մեծպահճեանի *մահուան* 16-*րդ տարելիցին առթիւ։*

REMERCIMENTS

A la demande de la directrice du pensionnat (1000 élèves) de Ghapan (Arménie) l'Institut Pasteur-Mérieux vient d'offrir 1.000 Monotests (antituberculeux) remis par M. Alexandre Manoukian (Décines).

SIDON TRAVEL
L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

Un Evénement! Une Exclusivité! Une Nouveauté!

VOL "AIR CHARTER"
Filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS
Départs hebdomadaires chaque Mardi
A COMPTER DU 31 MAI 1994 • EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter:
SIDON TRAVEL FRANCE
34 AV. DES CHAMPS-ÉLYSÉES
ESCALIER A, 2e ÉTAGE, 75008 PARIS
TÉL: 42 56 40 30 **FAX: 42 25 41 21**

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL
NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

(Շար. Ա. էջէն)

բաղոյն պետին հրահանգած է ոճրագործին հեղինակները յայտնաբերել եւ այդ ուղղութեամբ տարուող հետաքննութեան ընթացքէն զինքը տեղեակ պահել։ Նաեւ Նախարարներու Խորհուրդին եւ Թիֆլիսի քաղաքապետարանին յանձնարարուած է յատուկ յանձնաժողով մը ստեղծել։

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թափուր 8 ընտրաշրջաններու մէջ Մայիս 15-ին տեղի ունեցած են երեսփոխանական ընտրութիւններ եւ ըստ առաջին տուեալներու արդէն երկու երեսփոխաններ ընտրուած են։ Միւս կողմէ, Կեդրոնական Ընտրական յանձնաժողովի որոշումին համաձայն Յուլիս 24-ին ընտրութիւն տեղի կ'ունենայ Աշտարակ, ուր Վարդգէս Պետրոսեան երեսփոխան ընտրուած էր։

ՀԻՒՐԵՐ՝
ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան Մայիս 16-ին ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին նախարարութենէն պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կը կազմէին նաեւ նորանկախ պետութեանց գծով նախարարութեան յատուկ խորհրդական Ճէյմս Քոլինզ եւ Մինսկի խումբի Միացեալ - Նահանգներու ներկայացուցիչ Ճոզէֆ Փրէսըլ։ Քննարկուած են Ղարաբաղեան կնճիռին կարգադրութեան առընչուող հարցեր, ինչպէս նաեւ Մինսկի խումբի եւ Ռուսաստանի միջնորդութիւնը համադրելու ջանքերը։ Տեսակցութեան ներկայ եղած են նաեւ Ժիրայր Լիպարիտեան եւ Միացեալ - Նահանգներու դեսպան Հարի Կիլմոր։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆութպոլի Հայաստանի հաւաքականը որ մարզումներու համար կը գտնուի Միացեալ - Նահանգներ, Մայիս 15-ին Գալիֆորնիայի մէջ ունեցած է բարեկամական հանդիպում մը ԱՄՆ-ու հաւաքականին հետ, զոր կորսնցուցած է 0 - 1 արդիւնքով։ Հայ ֆութպոլիստներուն պատրաստական յաջորդ մրցումը տեղի կ'ունենայ Մայիս 21-ին, ԱՄՆ-ու առաջատար ակումբներէն մէկուն հետ։

Home arménien

Pour des raisons d'ordre technique, l'Association Arménienne d'Aide Sociale se voit contrainte d'annuler la fête du 15 Août au Home Arménien de Saint-Raphaël. Une messe sera tout de même célébrée à 10 heures.

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS
DU 1er DECEMBRE 1993
AU 31 MARS 1994

— 500 Francs. - M. Charles Devedjian, Mlle Annie Devos, M. et Mme J.-B. Douvalian, M. Jean Dudukdjian, Ephorie Chapelle arménienne, M. Sérop Farshian, M. Arthur Firengulian, M. Marcel Gasnier, M. Garabed Guedikian, Mlle Anna Guerdan, Mlle Jeanne Hadjikian, Mlle Makrouhi Hasarossian, M. Aristakès Hatchadourian, M. Joseph Hussnian, M. Joseph Kaiserlian, Mlle Noémie Karagueuzian, M. Christian Karaoglanian, M. Arthur Katchadjian, Mlle Jeannette Khachikian, Mme Arménouhi Khodiguian, Mlle Véhanouche Kilijian, M. Kinos Kinossian, M. Missac Kissian, M. Sarkis Kizirian, M. Jean Kodjabachian, M. Guy Kouyoumdjian, Mme Herminé Kouyoumdjian, M. Grégoire Krikorian, M. Jean Lesnard, M. Claude Makinadjian, M. Manassé Manoukian, M. Mesrop Martayan, M. Georges Megherian, M. Charles Meylemdjian, M. Ardachès Minassian, M. Vaghinag Miskdjian, Mlle Siranouche Mouradian, M. Zadig Mouradian, Mlle Claire Moutafian, M. Michel Nadjarian, Mlle Evekiné Nazaret.

(A suivre)

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ, ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ
Կիրակի, Մայիս 22, Հոգեգալուստ է. Տօն Հոգւոյն Սրբոյ Գալստեան։
Յիշատակ Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 ամի, վասն Հաւատոյ եւ հայրենեաց։
Պատարագը կը սկսի ժամը 10.30-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ
Առաջնորդ Եգիպտոսի Հայոց
Պատարագի ընթացքին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Մայիս 22-ին տօն է Հոգեգալստեան։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Քարոզ ժամը 11.15-ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 22, ժամը 10-ին
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՁԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-ին։
Պատարագ ժամը՝ 10-ին։

ԼԱ. ՍԻՈՑԱ - Ս. ՓՐԿԻՉ

Երկուշաբթի, Մայիս 23։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 21-22
SAMEDI - DIMANCHE
21-22 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.332 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.332

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԻԱ ԴԱՍԻ ՊԷՏՔ ՉՈՒՆԻ

Նորակազմ կառավարութեան մէջ նէօ-ֆաշիստ նախարարներու ներկայութիւնը մեծ աղմուկի պատճառ եղած է արտասահմանի մէջ: Լրատուները յամառօրէն կ'անդրադառնան այս երեւոյթին, քաղաքական դէմքեր, մտաւորականներ ամէն օր կը զգուշացնեն իտալացի ողջամիտ մարդը, անցեալի ակնարկութիւններով հարուստ խրատականներ կարդալով:

Այս կացութիւնը պատճառ դարձած է որ իտալական հակազդեցութիւններ ուղղուին ինքնակոչ խրատատուներու, ձեւով մը կարգի հրաւիրելով զանոնք: Այս կարգի ուշագրաւ յօդուած մը ստորագրած է Ֆուրիոյ Զինքոնէ Միլանոյի «Քոռիէրէ տելլա սերա» թերթին մէջ, առաջարկելով որ օտար մտաւորականները նախընթացին փոխանակ իրարանցում ստեղծելու հարց տալ թէ ինչու այնքան Իտալացիներ առանց իրենք նէօֆաշիստ ըլլալու, քուէարկած են այդ ճակատի թեկնածուներուն:

Զինքոնէ կ'անդրադառնայ յատկապէս Միթրազպուրկի Խորհրդարանին աղդարարութեան որ ուղղուած է ֆաշիստ սպառնալիքին. շատ յարձակունակ կը նկատէ զայն, քանի որ հոն Իտալիայէն «պատրուած» էին ժողովրդավարական երեսփոխներ, մինչդեռ լրագրողին համաձայն, ինչպէս ըսած էր Հանրապետութեան նախագահը, իրենք ժողովրդավարութեան մարզին մէջ ոչ ոքէ առնելիք դաս չունէին:

Լրագրողը կը վստահեցնէ թէ դժուար է երեւակայել իսկ որ նէօֆաշիստ նախարարները իրենց գործունէութեամբ սպառնան իտալական հիմնարկութիւններու ազատութեան. նոյնիսկ եթէ նման վախ յայտնուի, Իտալացիներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կարող է պատուար կանգնելու ամբողջատիրական ամէն տեսակի փորձի դէմ:

Ցեղին է զուգահեռը որ կ'ըլլայ, երբ ան կ'գրէ թէ իտալական բազմաթիւ քաղաքներ համայնավար իշխանութիւններ ունեցած են ու ոչ ոք անդրադարձած է ասոնց յեղափոխական աքսորներուն, բանտարկութիւններուն: Նոյնն է այսօր պարագան Լեհաստանի, Հունգարիոյ, Լիթուանիոյ որոնք համայնավարական ամենասաստիկ բռնութիւններն ու կեղեքումը ապրելէ ետք, այսօր ազատօրէն ընտրած են յետ-համայնավարութիւնը:

Զինքոնէի համար դատապարտելի է երբ նոր ֆաշիստ Ֆինի «դարուն մեծագոյն պետական դէմքը» կը կոչէ Մուսոլինին. սակայն, նաեւ վստահ է որ ան կրնայ ժողովուրդը առաջնորդել ժողովրդավար կարգերով: Ի վերջոյ, պէտք չէ մոռնալ որ ժողովրդավարութեան մէջ ժողովուրդն է գերիշխանը ու երկրին ուղղութիւնը կը ճշդուի անոր քուէներով:

Բուն հարցը ան կը տեսնէ ոչ թէ Պերլուսքոնիի կառավարութեան նէօֆաշիստ նախարարներ ունենալու երեւոյթին, այլ անոր մէջ որ ձախը չէ յաջողած ժողովուրդին հարցականներուն աւելի հաւասարակշռուած պատասխաններ ու ինքն իրեն համար աւելի կայուն կեցուածք ճարել:

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻ տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի (Երեքշաբթի, Մայիս 24-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Մայիս 25:

ՃԱԿԱՏ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, Մայիս 20-ին, համեմատական հանդարտութիւն կը տիրէր արցախեան թէ Հայաստանի սահմանային շրջաններուն վրայ: Միակ նորութիւնը որ կար այն էր որ Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարը՝ Մեմեդով կրկին Մոսկուա մեկնած է: Այդ մարզին մէջ, ուրիշ նորութիւն չկար, այսինքն Պաքու իր ստորագրութիւնը չէր կցած համաձայնագիրը ստորագրողներուն (Հայաստան, Ղարաբաղ, Ռուսաստան):

Ազրպէյճանի նախագահը երկրին ընդդիմութեան բուռն հակազդեցութեան թիրախ է, Ղարաբաղի խնդրին պատճառով: Ռուսական «Քոմերսանտ» թերթին համաձայն, Ալիեւ մնացած է Ռուսիոյ ճնշումին եւ ներքին ընդդիմութեան անտեղիտալի կեցուածքին միջեւ ու վտանգուած նկատելով իր իշխանութիւնը, Նախիջեւանէն Պաքու կանչած է իր ղեկավարութեան ենթակայ զինուորական միաւորները: Միւս կողմէ, կը տեղեկացուի որ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը հեռաձայնելով Ալիեւի, ըսած է թէ Անգարա շփման մէջ է Միացեալ - Նահանգներու հետ եւ Սէ - էՍ - Սէ - Ը-ի շրջանակներուն մէջ եւս դիւանագիտական ջանքեր ի գործ կը դնէ լուծում մը գտնելու համար:

ԹՂԹԱԿՑՈՒՄ

«ԿԻՒՆԱՅՏԸՆ», ԿԻԼԻԿԻԱ ԵՒ ԳԼՕՏ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

Ըստ «Կիւնայտըն»ի աշխատակից «պատմաբան» Ճէզմի Եուրտսէվէրի Թուրքերը պէտք է շատ ուշադիր ըլլան եւ փաստաթուղթեր գտնեն փաստելու որ Կիլիկիան Թուրքերուն հայրենիքն է ... Ստորեւ «Մարմարա»ի Մայիս 14-ի արձագանգը:

Ինչպէս յայտնի է, վերջերս թէ՛ Փարիզի եւ թէ Ամերիկայի մէջ սարքուած էին հանդիսութիւններ, որոնք կը վերաբերէին Կիլիկիոյ Թագաւորութեան շրջանի մշակութային գանձերուն ու պատմութեան: Ասոնցմէ մանաւանդ Փարիզի հանդիսութիւնները, որոնք կազմակերպուած էին Գլօտ Մութաֆեանի նախաձեռնութեամբ, եւ որոնց ներկայ գտնուած էին նախագահներ՝ Միթերան ու Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, բաւական կարեւոր արձագանգներ առաջացուցած էին մամուլին մօտ:

Արդ, այսօր, Կիւնայտըն թերթը արձագանգ կը հանդիսանայ պատմաբան Ճէզմի Եուրտսէվէրի մէկ արտայայտութեան, ըստ որու «Հայերը այժմ աչք դրած են Չուքուրովայի վրայ»: Եուրտսէվէր կը յայտնէ որ հայկական լոպին իր գործօն քարոզչութեան աշխատանքը կը շարունակէ Ֆրանսայի, Ամերիկայի, Գերմանիոյ մէջ, ան թափ տուած է նոր քարոզչութեան մը եւ կը ջանայ Չուքուրովան ծանօթացնել որպէս Փոքրիկ Հայաստան կամ Կիլիկեան Հայաստան: Հայերու այս նոր քարոզչութեան դիմաց Չուքուրովայի համալսարանը եւ Ատանայի Մշակութային ու Զբօսաշրջական տնօրէնութիւնները պէտք է նոր փաստաթուղթեր հաւաքեն եւ անջնջելի կերպով արձանագրեն թէ Չուքուրովան յաւերժօրէն Թուրքերուն հայրենիքն է:

Եուրտսէվէր ըսաւ նաեւ որ հայկական քարոզչութեան մէջ գործօն դեր ստանձնած են Փարիզի Համալսարանի Ուսողութեան դասախօս Գլօտ Մութաֆեան եւ նոյն համալսարանէն հայկական հետազօտութիւններու մասնագէտ Անահիտ Տէր - Մինասեան: Եուրտսէվէր ըսաւ որ մասնաւորաբար Գլօտ Մութաֆեան շատ ազդու է այս քարոզչութիւններուն մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՔԼԻՆ ՊՈՒՎԻԷ*, աւելի ծանօթ Քենըտի մականունով որ թէեւ երբ չէր այլեւս, քանի տարաբախտ նախագահ Քենըտիի սպանութենէն հինգ տարի ետք կ'ամուսնանար յոյն միլիառատէր Արիսթոթ Օնասիսի հետ (որմէ ալ կը բաժնուէր քանի մը տարի ետք) իր մահկանացուն կնքած է Մայիս 19-ի գիշերը: Կը տառապէր արեան չիճուկի (լէնֆ) խլիրդէ: Ենթարկուած էր վիրաբուժական գործողութեան մը եւ շաբթուս սկիզբը հիւանդանոց փոխադրուած: Բժիշկները յայտնած ըլլալով որ այլեւս անյոյս է, փափաքած էր տուն վերադառնալ ու վերադարձէն 24 ժամ ետք՝ մահացած է: 64 տարեկան, ֆրանսական հեռաւոր ծագում մը ունէր: Վերջին տարիներու իր կեանքի ընկերն էր հարուստ հրատարակիչ մը:

ՊԵՐՆԱՐ ԱՆՐԻ ԼԵՎԻ իր սպառնալիքը գործադրել սկսաւ «Եւրոպան Սարայեւոյէն կը սկսի» ցանկով մը եւրոպական ընտրութեանց համար (Յունիս 12), ցանկ զոր կը գլխաւորէ փրոֆէսէօր Լէոն Շվարցընպէրկ ուր կան արդէն 35 անուններ, որոնց կարգին՝ ծովակալ Սանկինեթթի, Գլօտ Պուրտէ, Մարինա Վլատի, Պերնար Անրի Լեվի, Անտրէ Կլիւքսման, Միշէլ Փոլաք, եւայլն, եւայլն: Այս ցանկը կրնայ չեղեալ համարուիլ եթէ քաղաքական հոսանքները «վճռական դիրք մը» ունենան Պոսնիոյ նկատմամբ, մինչեւ Մայիս 27: Հակառակ պարագային կ'ամբողջանայ: Պ. Ա. Լեվի կը շեշտէ որ այս ցանկը կը ձգտի «իր գոյութեան պատճառը կորսնցնելու»:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, յարձակում մը գործուած է հանրակառքի մը վրայ -- թէեւ զինուորական պաշտպանութիւն կը վայելէր -- եւ 3 ռուս աշխատաւորներ եւ առնուազն 11 ալժերացի զինուորներ սպաննուած են: Ահաբեկչական արարքը տեղի ունեցած է Ժիժէլի լեռնային շրջանը որ համբաւ ունի իսլամական զինեալ ուժերու հակակշիռին տակն ըլլալու: Ռուսական Արտաքին նախարարութեան բանբերը յայտարարած է թէ մեծ թիւով ահաբեկիչներ ալ մեռած են, բայց Ռուսերը վիրաւորներ ալ ունին:

ՓՐՈԶԱՔԻ շուրջ բաւական մեծ աղմուկ ելած է Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ անկասկած ձրի ծանուցում է դեղահատի մը համար որու միայն բարիքները կը շատադովուին: Ինչպէս շատ մը «փորձանքներ» այս մէկն ալ եկած է Ամերիկայէն, ուր 6 միլիոն անձ կը գործածէ արդէն: Կը տրուի ջղային դրութեան խանգարումներու պարագային, այսինքն դարաշրջանիս նոր հիւանդութեան՝ տեփրէսիոնի: Դեղին գովքը հիւսող հատոր մը լոյս տեսած է Ֆրանսա՝ «Փրոզաք՝ երջանկութիւնը դեղագրով» զոր ստորագրած է տոքթոր Քրամէր եւ որ ստացաւ Առողջապահութեան Նախարարութեան արտօնութիւնը վաճառուելու համար, նախարարութիւնը այն կարծիքն ունի որ հատորը ծանուցումի բնոյթ չունի...: Աւելորդ է ըսել որ շատ վտանգաւոր նախընթաց մըն է ընկերութեան մը մէջ, ուր մարդիկ բոլորովին կրաւորական դարձած են եւ ամէն փրկութիւն դեղահատներէ կ'ակնկալեն, առանց նուազագոյն ճիգն ընելու բնական ապրելակերպով լուծումներ գտնելու, երբ կացութիւնը ծանրակշիռ չէ: Այս մասին աւելի կարեւոր է կարդալ տոքթոր Զարիֆեանի գիրքը, քան՝ Փրոզաքի քարոզիչներուն:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ գաղտնի սպասարկութեան նախագահը Թուրքիան ու Միացեալ - Նահանգները ամբաստանած է Կովկասի մէջ լրտեսութեան յանցանքով: Սերգէյ Ստեպաշին ըսած է թէ Թուրք լրտեսներ կը վխտան Կովկասի մէջ ու իրենք են շրջանի անկայուն կացութեան պատասխանատուները: Անոնք գործի մարդու կերպարանքով կը շրջին ու լրտեսական գործունէութիւն կը տանին ըսած է Ստեպաշին, աւելցնելով որ իրենք վճռած են միջոցներ ձեռք առնել անոնց դէմ:

ՊՈԼՍՈՅ եւրոպական ափը Պէյօղլուի Թաղամասը գտնուող կաթողիկէ Սանթա Մարիա Տրափերիս Եկեղեցւոյ մէջ ռումբ մը պայթած է Մայիս 19-ին, վնասներ պատճառելով: Մասնագէտներու համաձայն «ձայնաւոր ռումբ» մըն է, ինչ որ կը նշանակէ թեթեւ ուժականութեամբ: Արարքին տէր եղած է «Մեծ Արեւելքի մարտիկներու իսլամական ճակատը»:

ԼՈՒԻՍ ՕՔԱՆԵԱ, քանիցս ախոյեան հեծանիւի և յաղթական Ֆրանսայի հեծանիւի շրջանին անձնասպան եղաւ Ժեռինահանգը ուր հաստատուած էր. սպանացի մարզիկը 48 տարեկան էր: Ծանրօրէն վիրաւորուած գլուխէն եւ ծունկերէն, կը տառապէր նաեւ խլիրդէ եւ կ'ըսուի թէ դրամական հոգեր ալ ունէր:

ԱՆԳԼԻՈՅ գահաժառանգ իշխանը տարեկան 435 հազար անգլիական ոսկիի պէտք ունի իր եւ իշխանուհի Տայանայի (որմէ բաժնուած է, բայց ըստ իրեն՝ սուղի կը նստի) տարեկան պիւտճէն ապահովելու համար: Լէյտի Տի, ըստ «Տէյլի Մէյլի» շաբաթական 26 հազար ֆրանքի պէտք ունի միայն իր անձնական ծախքերուն համար՝ հագուստ -- կապուստ, դէմքի եւ մարմնական խնամք եւ ճաշարան: Թերթը դեռ այլ ծախքերու ալ մանրամասնութիւնները կը հրատարակէ եւ չի վարանիր ճշդելու որ տարեկան 1430 անգ. ոսկի կը տրամադրէ զանազան դեղահատներու համար իր «աղիքային անցքի» ինչպէս կ'ըսուի հիմա կանոնաւորութիւնը ապահովելու համար:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

—ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ—

Օգոստոս 20-ին, կը լրանայ Շահան Շահնուրի մահուան քսանամեակը: Այդ առթիւ, «Յառաջ» Մատենաշար ձեռնարկած է հատորի մը հրատարակութեան. հոն տեղ պիտի գտնեն Շահնուրի այն գրութիւնները որոնք ցրուած կը մնան մամուլի մէջ, ինչպէս նաեւ նամականիի եւ այլ վաւերաթուղթերու բաժին մը, նոխացած՝ նկարներով. Շահնուր մեծ սիրահար մըն էր լուսանկարներու: Հատորը պէտք է լոյս տեսնէ մինչեւ տարեգլուխ:

Այս առթիւ, անհրաժեշտ կը նկատենք յիշեցնել առ այն որ անկ է -- վասնզի ատենին ճշդուած է -- որ Շահնուրի հեղինակային բոլոր իրաւունքները (հայերէն, ֆրանսերէն թէ թարգմանական) կը պատկանին Արփիկ Միսաքեանի եւ ուրեմն որեւէ հրատարակութեան պարագային անհրաժեշտ է ունենալ առնուազն իր հաւանութիւնը (պարագայ մը որ 20 տարի է կը յարգեն ֆրանսական շրջանակները): Այս կէտը կը յանձնենք հրատարակիչներու ուշադրութեան առաջքն առնելու համար անախորժ նետեւանքներու:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆԵՐԸ

Մեզի ծանօթ ու անծանօթ ամէն տեսակի դժուարութիւններու դէմ ակամայ ու անհաւասար պայքարի ելած Հայաստանցիներու նամակներէն ետք, օրագրային էջեր ալ կը պատմեն անոնց առօրեային մասին: Հայաստանեան մամուլին մէջ, նամականիի մնայուն եւ ուշագրաւ բաժիններով ծանօթ անուններ են պատանեկան «Կանչ»ը եւ «Գարուն» ամսագիրը: Այս վերջինը Մարտի թիւին մէջ տեղ տուած է նաեւ օրագրային էջերու: Անոնց նախաբանի տողերուն մէջ Կարինէ Խոտիկեան կը գրէ թէ ձմրան սկիզբը հինգ կիներէ խնդրած է օրագիր պահել. ուզած է տեսնել թէ «եւ՛ լրջմիտ, եւ՛ խենթ» այդ կիներէն ամէն մէկը ինչպէս կ'ապրի տարուան այդ եղանակը որ վերջին տարիներուն շատ մասնայատուկ իմաստ ունեցաւ Հայաստանի բնակչութեան համար: Կիներէն մէկը կը փոխադրուի Մոսկուա, «գոնէ մէկը մի քիչ մարդավայել ապրելու իրեն տրուած կեանքի այդ մասը», միւսը Յունուարի կէսին կը հրաժարի, այն պատճառաբանութեամբ որ «միշտ լաւատես ու կիսախենդ» եղած է ու հիմա չի կրնար, չուզեր «դառը խօսքեր գրել»: Մնացած երեքը գարնան երկրորդ օրը յանձնած են իրենց եռամսեայ օրագրութիւնը:

Ձմրան առաջին օրերու ցուրտը եւ տարածուն խաւարը բաւական մռայլ խոհեր արձանագրելու մղած է այն որ կը կոչուի Նարինէ Յարութիւնեան: Ան կը գրէ. — «Թափառում ենք անորոշութեան ձորերում, յիշողութիւններից ջնջուած արգելանոցներում, հիասթափութեան լաբիւրինթոսում»: Ցուրտն ու անոր հետ եկած տաժանելին կ'առընչուի մեկնումի գաղափարին. չէ՞ որ շատերու համար որոնք ունին, կամ կրնան ստեղծել կարելիութիւնը, ձմեռը գոնէ առժամեայ գաղթի շրջանի մը վերածուած է. «Ամօթի ու խղճի խայթ զգալով ենք հեռանում խարխլուած տանիքով հայրական տնից: Իսկ մենք մնում ենք, մնում ենք՝ սպասելով անձրեւների, ձեան: Մնում ենք որ կրակ վառենք ու դիմաւորենք սառնամանիքները:

Ջիւն է, ձիւն է, ցուրտ է, գիշեր, համատարած մենութիւն: Այս ամէնին ի՞նչպէս դիմանալ: Ի՞նչպէս ապրել առանց այս ամէնին»:

Սոֆիա Ալավերդեան բժշկուհի է, ինչպէս կը յայտնուի իր տողերէն. լաւատեսութիւնը չկորսնցնելու որոշ ջանք մը կը մատնեն անոնք: Անոնց մէջ կան նաեւ առօրեայ կեանքի մանրամասներ որոնք առանց երկար բարակ ճառերու, լաւագոյն պատկերացումը կու տան ապրուած կեանքին. ան կը գրէ. — «Վերջերս շատ են խօսում որ այս երեք տարիների ընթացքում Հայերն իրենց կոփել են որպէս ճգնաւորներ, ապրում են բնապահօրէն մաքուր տարածքում, օգտւում են մեծաւ մասամբ բուսակերային խոհանոցից, ճիհարել են 10 - 20 քիլոկրամ եւ դարձել առաւել անյաղթելի, քան էին: Որպէս բժիշկ կարծում եմ որ նման պայմաններում սրտանօթային եւ նեարդային հիւանդութիւնները յաճախանալու միտում ունեն, իսկ ա՛յ շարժողական ապարատի եւ աղեստամոքսային հիւանդութիւնները գործնականում կ'անհետանան»:

Յունուար Մէկը երկու օր լոյս եւ հետեւաբար նաեւ ջերմութիւն ունենալու ուրախութիւնը արձանագրել կու տայ: Ամէնը այդ չէ, բժշկուհին ուրախ է նաեւ այլ պատճառով. «մեր յարգանքի նախագահը Դեկտեմբերի համար երկրորդ աշխատավարձ պարգեւեց, այնպէս որ եթէ անցած ամիս իմ աշխատավարձով կարող էի գնել մէկ տուփ անձեռոցիկ եւ մէկ հատ "Սնիկերս", ապա հիմա կէս տուփ ձու էլ կ'ունենամ: Իսկ մենք դեռ դժգոհում ենք մեր ղեկավարութիւնից: Ահա եւ Լեւոնը հանդէս եկաւ Ձմեռ պապիկի դերում»:

Դառն հեգնանքը աւելի շօշափելի կը դառնայ շուկայի հետեւեալ պատկերով. "Աշխատանքից յետոյ մտայ շուկայ: Հրաշալի տանձ էր շարուած վաճառասեղանին: Ուշադրութիւնս գրաւեց նաեւ վաճառողը որը իւրօրինակ գովազդով "Էստի համեցէք" էր անում: "Տանձ առէք, տանձ առէք: Միւս տարի այս տանձն էլ չի լինի, սրա ծառը արդէն կտրել եմ" ասում էր նա, բարձր պահած իսկապէս հրաշալի տանձերը":

Հայաստանցիին առօրեայէն ուր մեծագոյն պայքարը կը մղուի ուտելիքին եւ ջերմութեան համար, շատ խօսուն են հետեւեալ երկու «դեղագիրներ»ը. մէկը խոհանոցէն կուգայ, միւսը ջեռուցումի մարզէն. երկուքն ալ կը վկայեն ճարահատութեան մէջ մարդկային երեւակայութեան նուաճումներուն մասին:

Փետրուար 7-ի էջին մէջ Ս. Ալավերդեան կը գրէ. «Այսօր սովորեցի թէ ինչպէս կարելի է պատրաստել հացի կոտլետ: Հնացած հացը թրջում ես, աւելացնում մի պճեղ սխտոր, երկու գլուխ սոխ, երկու գետնախնձոր, այդ բոլորն անցկացընում մսաղացով եւ ստացուած զանգուածը տապակում ցանկացած ճարպով (ինչ տանը կը գտնուի): Հիանալի ճաշատեսակ է: Նուազագոյն ծախսեր, առաւելագոյն հաճոյք»:

Յաջորդ օրուան էջն ալ կու տայ ջերմութիւն ունենալու գաղտնիքը. «տուֆը, պեմզա քարը, աղիւսի կտորտանքը մի լաւ թրջում ես նաւթով, սոլեարաիւղով, մազութով (ինչ կայ ձեռքիդ տակ) եւ այդ նորայայտ վառելանիւթը լցնում ես վառարանն ու վառում: Հիանալի է վառւում, շատ արագ տաքանում է սենեակը, իսկ դու հասցնում ես մի թեթեւ ճաշ պատրաստել ու թէյն էլ եռացնել: Ի հարկէ, տեխնիկական թերութիւններ կան՝ մուր, տհաճ հոտ, բայց, կարծում եմ, այս տարբերակը գերադասելի է ծառերը պոկելուց»:

Ապրած կեանքը, հետեւեալ եզրակացութեան կը մղէ բժշկուհին. «Հայերս ոչ յեղափոխական ժողովուրդ ենք, անընդունակ իսկական բողոքի եւ ընդվզումի, այդ է պատճառը որ այս անտանելի պայմաններում շարունակում ենք յուսալ որ կը գայ օրը երբ նորից ամէն ինչ կարգի կ'ընկնի, եւ անգամ աւելի լաւ կը լինի»: Ցայտնապէս, ապրուած տաժանքը վերափոխելու կը մղէ նաեւ բարոյական արժեչափերը. այսպէս, համբերութիւնը որ յաճախ կը վերագրուէր մեզի, բայց որպէս իմաստութեան յայտանիշ, նորօրեայ մօտեցումով կը վերածուի բողոքի եւ ընդվզումի անընդունակութեան, կամակորութեան, անկարողութեան: Թէեւ ներկայ պայմաններուն մէջ ոչ ոք պիտի ուզէր - հակառակ ամէն բանի - երեւակայել թէ ինչ կը պատահէր եթէ ըլլայինք բողոքելու, ընդվզելու ընդունակ:

Կ. Խոտիկեանի խնդրանքով գրի առնուած օրագրային էջերուն Գ. տրցակին տէրը կը կոչուի Լարիսա Ղազարեան. քիչով գոհանալու փիլիսոփայութիւնը ակներեւ է իր տողերուն մէջ. օրինակ, ան կը գրէ Յունուար 1-ին. «Ի՛նչ լաւ է որ այս տօնն էլ չվերացրին, իսկ կարող էին, չէ՞, համարել անվաւեր. չէ՞ որ կառավարութեան գործը որոշումներ կայացնելն է:

Ոչ բոլորի ամանորեայ սեղանին կը լինեն համադամ խորտիկներ՝ խաւեար, պանիր, անգամ՝ միս»:

Դառնութիւնը այնքան անկարելիներու միջեւ կը յաջողի երգիծանքի չեչոտը առնել երբ կ'ըսուի. «սովորել ենք ապրել առանց էլեկտրականութեան, կազի, տաք ջրի: Թէեւ, միւս կողմից, չարչարանքը քիչ է՝ լուացք, արդուկ ... դէպքից դէպք ենք յիշում: Կառավարութեան հոգատարութիւնը շա՛տ զգալի է: Հիմա իմաստից զուրկ է մի քանի սենեականոց բնակարան ունենալը, միեւնոյն է, բոլորս հաւաքւում ենք իրար գլխի խոհանոցում: Սառնարան, փոշեծծիչ, լուացքի մեքենայ ... պարզւում է, ինչքան «անպէտք» իրեր ենք ձեռք բերել տարիների ընթացքում»:

Ոչ յեղափոխական ժողովուրդի ու իսկական բողոքի, ընդվզումի անկարողի մեր յատկանիշներուն փաստը՞ պէտք է նկատել արդեօք այն պարագան որ օրագրութեան երեք էջերէն երկուքը կ'աւարտին դժուարին օրերը յաղթահարած ըլլալու գոհունակութեամբ ու լաւին յոյսով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊՈԼԻՍ 1958 – 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ԺԹ.

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Այդ տարիներուն, 1900-ի կենսավառ Պոլիսէն դեռ ի՛նչ ինչ դէմքեր իրենց երանելի փայլով կը պլպլային ... Արձակագիր Յովսէփ Շահէն, որ Վենետիկի Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին մէջ դասընկերն էր եղած Դանիէլ Վարուժանին: Ինքնամփոփ եւ անշուք մէկը, մեղմանուշ ժպիտ մը երեսին, հաւաքոյթներու ընթացքին հազիւ խօսք առնելու փորձեր կը կատարէր: Հայկանոյշ Մառք, սահմանադրական տարիներուն ֆէմինիզմը հայութեան մէջ տարածող ռահվիրան, որ անողոք խլութեան պատճառաւ, իր անժպիտ աչքերը թախծանքով կը դիտէին հիւրանոցի կլոր սեղանի թօշնած ծածկոցին վրայ գոյնզգոյն վարդերու փթիթներուն հոս հոն տարածուիլը ծաղկամանին շուրջ, իր հիւրերուն մեղմաբար ազդարարելով.

- Մաքրութեան թերութիւն մը մի՛ նկատէք սակայն:

Ատափազարցի Վահրամ Սարգիսեան, Ծովակ գրչանունով ծանօթ՝ Սկիւտարի Պէրպէրեան վարժարանին մէջ Տիրան Չըրաքեանի (Ինտրա) եւ Տիգրան Չէօկիւրեանի աշակերտած ըլլալուն՝ կարծես իւրացուցած ըլլար անոնց բիւրեղեայ եւ վեհաշուք նայուածքը: Վանեցի Գարուն Նաթանեան, ազատ ժամերու բազմասեռ գրագէտը՝ խստապահանջ եւ զուսպ պաշտօնեայի մը տիպարն ըլլալ կը ձեւանար: Միշտ աչքիս առջեւն է այն տեսարանը երբ նախկին Դպրոցասէրի ճիճիներէն մէկը, ո՛վ գիտէ քանի քանի անգամ խնդուքի ծարաւ ընկերուհիներուն առջեւ կրկնած եւ այդ օր իմ ալ խաթերս համար, սրահին մէջտեղը, սրունքները լայն բացած՝ ցոյց տուաւ թէ իրենց աշխարհագրութեան դասի ընթացքին, ինչպէս Մարկոս Նաթանեան (հայրը «Գարուն»ի) երկար ոստումով մը կը բացատրէր Աքիլլէսի Ճիպրալթարի նեղուցէն անցնիլը, Եւրոպայէն Ափրիկէ:

Շա՛տ ափսոսացի որ Թորոս Ազատեանին հանդիպելու առիթէն զրկուած էի, ան մեռած ըլլալով 1955-ին: Իբրեւ անխոնջ պրպտող հեղինակ տասնեակ մը հատորներու - Ազգային հիւանդանոցին տարեգրքերէն զատ - մեծ հետաքրքրութեամբ պիտի լսէի զինք ո՛չ միայն Ակնայ աշխարհի բարքերուն հմուտ անձ մը՝ այլ իր համոզումներուն վրայ յամառօրէն կառչող վիճարան մը եւ ժամանակին այնքան մեծ սպառած Ասլանեանականներուն անդուլ մարտակոչը: Ընկերային կեանքին եւ մեր մատենագրութեան եւ ժողովրդական բանահիւսութեան քաջածանօթ մէկու մը հետ տեսակցիլը ինծի համար որքա՛ն օգտակար պիտի ըլլար, նկատի ունենալով որ Թորոսեանի մշակումով արտասանուած Ակնայ անտունիները յաջողութիւն կը գտնէին ամէնուրեք:

Իսկ Տիկին Թորոսեանին ալ հանդիպեցայ Ֆէրիգիւղ, Ասլանեան եղբայրներուն տունը: Պատանեկութեանս, Լեւոն Խաճանեանի 1909-ին հրատարակուած «Այրած քնար մը Բինկեանի մոխիրներուն վրայ» կողքը կարմիրով պատկերազարդուած գրքոյկը քանի քանի անգամներ կարդացած ըլլալով՝ այդ իրիկուան հրաւէրը (1958, Մայիս 13) ուխտագնացութեան մը բնոյթը պիտի ստանար:

Ակնայ 1895-ի աղէտալի օրերուն, փրփրադէզ Եփրատի եզերքին, Ասլանեան գերդաստանի առաքինաշնորհ հարսնուկը Նազենին՝ հրէշներու հալածանքէն փրկուելու համար, իր երեք սիրասուն զաւակները բռնած՝ կը նետուի հերոսաբար խորոյկին մէջ: Այսպէս վայրկեանական հրոյ - ճարակ կը դառնան ինքը՝ Նազենին, մէկ ամսուան Սանդուխտը կուրծքին սեղմած եւ չորս տարեկան Վահագնը: Բայց հրաշքով բարեբեր ձեռք մը բոցի ճիրաններէն կը խլէ վեց տարեկան Հռիփսիմէն, անդամներուն ծայրերը այրած: Եւ ես ալ այդ գիշեր բոցերէն ազատած Հռիփսիմէն է որ պիտի տեսնէի: Անոր հայրը, իր կնոջ եւ զաւակներուն մարտիրոսութենէն ետք ուխտած էր դառնալ եկեղեցական եւ կուսութեան խորհրդանիշ վեղարը գլխուն անցուցած՝ անուանուած էր Գէորգ Վարդապետ, ապա եպիսկոպոս եւ նուիրուած Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պայծառութեան գործին:

Այդ փոքրիկն Հռիփսիմէն անյագ բոցերէն խլուած արդէն վաթսունեւերեք տարեկան սեւազգեստ խնկարոյր մայր մըն էր, իր երեք արուեստագէտի շնորհներով օժտուն տղոցմէ շրջապատուած, Վահագն՝ ջութակահար, Վարուժան՝ դաշնակահար եւ Վարդան՝ ջութահար, իրենց հարսներով ու զաւակներով: Համեմատաբար գերերջանիկ ընտանեկան բոյն մը, որուն վրայ լռելեան զօրութեամբ մը կը սաւառնէր Պատմութեան ձգած սգաւոր [illegible]ղարշը:

Այս թախծալի անցեալը ժպիտով մը փակելու համար, կ'արժէ յիշատակել այնտեղ Ասլանեան Սրբազանի քարոզներու ժողովրդականութիւնը բնորոշող պատահար մը: Անգամ մը կէսօրուան մօտ, Ֆէրիգիւղի Վարժարանի բակին մէջ գտնուելով՝ հանդիպեցայ խումբ մը քահանայ հայրերու, որոնք հաճելի կը բարձրանային մէկ քանի աստիճանները բակին ծայրը գտնուող փոքրիկ տան մը: Զիս նկատելով՝ անոնցմէ ամէնէն երիտասարդները ու համարձակները թեւերէս բռնելով գոչեցին.

— Պէ՛ ախպարիկ Պօղոսեան, հէլպէթ մենք ալ մարդ ենք եւ զգայուն ձեր արուեստին: Ամէն տեղ կը հրաւիրուիք, այսօր մե՛ր համեստ հիւրը եղէք այս տնակին մէջ:

Անսպասելի եւ ինքնատիպ հրաւէր մը արդարեւ: Եւ անոնք սկսան բացատրել որ ժամանակ առ ժամանակ քահանաները սովորութիւն ըրած են այստեղ հաւաքուիլ եւ միասին ճաշել, իրենց գլխուն եկածները պատմել, տարտերնին լալ իրենց մէջ: Բայց ի՞նչու ամէն տեսակի պաշտօնակիցներ իրենց զուտ հաւաքոյթներն ունենան եւ քահանանե՞րը՝ ո՛չ: Առողջ, բնական ու պարզունակ նախաձեռնութիւն մը: (Արդեօք դեռ կը շարունակուի՞): Պաշտօնական հանգամանքներէ զատ անոնք ալ իրենց «պատմութիւնները» կրնան ունենալ, մտերիմ ժամանցի մը ընթացքին հաղորդուելիք: Բնականաբար այդ կէսօրուան ճաշն իրենք անձնապէս պիտի պատրաստէին:

Եւ ահա՛ ամէն մէկ քահանայ, իր սեւ կամ գորշագոյն վերարկուն մէկդի դրած, ոմանք ալ թեւերնին սոթթած՝ Թուրքի ձիթապտուղ, պանիր զարմանազան պնակներու մէջ կը յարդարեն, չմոռնալով նոյնպէս համտեսել զանոնք: Ուրիշ մը սուճուխ - բաստրմա վարպետօրէն տափակի մը վրայ կը մանրէ: Երկու - երեք հոգի ալ, նախասենեակի խոհանոցի պարզ սարքաւորումի մը առջեւ խորովածի շիշերը կը լեցնեն: Անտարակոյս, Յիսուսի աշակերտներն ալ վերնատան ճաշէն առաջ՝ նմանատիպ եռուզեռի մէջ գտնուեցան, նախքան սեղան նստիլը:

Բայց այս ընթրիքի ժամանակ բաւականաչափ աթոռներ չըլլալուն՝ Յովհաննէս առաքեալի նման երիտասարդները ոտքի կեցած կը ճաշէին, նախապատուութիւնը տալով տարեց երէցներուն, որոնց քով զիս ալ նստեցուցին: Իսկ ես՝ աջէն ու ձախէն արձակուած «հրամմեցէ՛ք, այս ալ հրամմեցէ՛ք»ներէն աւելի խորապէս ազդուած էի պատկերազարդ մթնոլորտէն, ուր անխառն ու փոխադարձ բարեկամութեան հետ զգալի էր ինքնաբուխ եւ ազատախոհ միջավայրի մը բոլոր արտայայտութիւնները: Եւ ահա կծիկը քակուեցաւ սրամիտ պատմութիւններու քահանայագործութեան ոլորտին մէջ, երբեմնակի ծիծաղներու ընդմիջումով:

Մթնոլորտէն վարակուած՝ ես ալ փորձեցի իմ տիրացուութենէս ժառանգ մնացած առասպել մը պատմել: «Նորոգ վախճանեալ Ղազարոս անուն քահանային երեցկինը Ծաղկազարդի օրը Եկեղեցի կ'երթայ եւ իր տէր - տիրոջ յաջորդող քահանան Ղազարոսի յարութեան նուիրուած բժշկութեան Աւետարանի ընթերցումի ատեն, երբ կը կարդայ Յիսուսի խօսքը թէ՝ «Ղազարոս մեռաւ եւ ես ուրախ եմ»,

ՄԱՀ՝ ՎԻԿՏՈՐ ՀՈՄԵՐԻՔԻԻ

Մայիս 15-ին մահացած է Հայերու բարեկամ, Ֆրանսայի վրացական ընկերակցութեան 1971 - 1981 շրջանի նախագահ Վ. Հոմերիքի: Ան ծնած էր 1910-ին Ռուսաստանի Վոլոկտա քաղաքը ուր ընտանիքը աքսորուած էր ցարական իշխանութեան կողմէ: Զաւակն էր 1918 -- 1921 Վրաստանի անկախ Հանրապետութեան կառավարութեան Հողագործութեան նախարարին, որ 1924-ին ըմբոստութեան գնդակահարուեցաւ Բոլշեւիկներու կողմէ:

Այսօր եւս կան Ֆրանսահայեր որոնք կը յիշեն զինքը երբ Կովկասեան տարազով իրենց հետ Մայիս 28 կը տօնէր 30-ական թուականներուն, «Փրթի ժուռնալ»ի մեծ սրահին մէջ: 1937-ին ան Արմիկ Զամալեանի հետ հիմնած էր հայեւվրացի ուսանողներու ընկերակցութիւն մը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Մայիս 26, Հինգշաբթի, ժամը 14-ին, Թոլիէօ փողոցի (15-րդ Թաղամաս) Փարիզի վրացական եկեղեցին, ու մարմինը կը փոխադրուի ու կը թաղուի Վրաստան:

Փ. Տ. Ա.

խկոյն վարէն այրի երեցուհին կը պատասխանէ. «hէլպէք ա՛է ուրախ կ'ըլլա», բոլոր ծուխերը քե՛զի մնացին...»:

Ճաշին մասնակից քահանայից դասը անտեղեակ ըլլալով այս պատմութենէն՝ ծափահարութիւն եւ ծիծաղ իրար խաչաձեւեցին: Բայց հաւաքոյթի վերջաւորութեան, իր տեղական արժէքովը փայլուն ամենանշանակալից պահը հանդիսացաւ մեծարեալ միջադէպը, անտարակոյս անոնց հմէ շատ անգամ լսուած: Աջէն - ձախէն գահանջուեցաւ. «կ'ուզենք լսել Ասլանեան Սրբազանի քարոզը»: Անհամբերութեամբ կը սպասէի այդ երեւումին: Բոլորին աչքերը ուղղուեցան սեղանին գլուխը նստող փառահեղ տեսքով քահանայի մը վրայ: Վերջապէս ան ոտքի կանգնեցաւ եւ եկաւ դրան առջեւը ամէնուն դիմաց: Երկու հոգի յարմարցուած վեղար մը գլխուն անցուցին եւ ան գոհունակութեամբ վիզ ձօձելէ ետք, գոռ ձայնով մը գոչեց. «Սիրելի' ժողովուրդ, մտի'կ ըրէք»... Իսկոյն դժկամութեամբ ան կանգ առաւ. «Գաւազան չունիմ. ո՞ւր է գաւազանս»: Մէկը անմիջապէս խոհանոց վազեց եւ բերաւ փիւսկիւլլի աւելը ձեռքը դրաւ խոնարհելով: Քահանան բաւարարուած՝ աւելին կոթը պինդ մը սեղմելէ ետք կրկնեց խրոխտ ձայնով մը. «Ո՛վ սիրելի ժողովուրդ, մտիկ ըրէք»... Շա՛տ ափսոս, մնացեալ խօսքերը չկարողացայ միտքս պահել:

Կը ցաւիմ, չճանչցած ըլլալով Ասլանեանը, բնականաբար չէի կրնար համեմատութեան կչիռս հիմնաւորել, բայց «հանդիսական»ներուն լինքնաբուխ եւ խաթոք զուարճութենէն կը գգայի որ հռչակաւոր Սրբազանին ձայնն ու շարժումները մաքուր հիմուռով մը խլրացընող քահանան (կարծեմ դեռ ողջ է), շատ հարազատ էր իր ստանձնած դերին մէջ: Եւ այս խիստ պարզ օրինակէն կարելի է հետեւցնել որ քաղքենիական կամ արհեստական ամօթխածութիւնը այնքան ալ, Ցակոբ Պարոնեանի քաղաքին մէջ չէ կրցած կաշկանդել մեր մարդկայնական հակումներն:

Անտարակոյս լուսահոգի Ասլանեան Սրբազանը պարբերաքական տեղապահի իր երկար տարիներու ալեկոծեալ շրջանին, տեսնելով իր Թախլիթ-ճիները, պահ մը գոնէ իր խստապահանջ սկզբունքները կասեցուցած՝ գլխուն փակեղը վար առնելով քըթըռ - քըթըռ պիտի խնդար... Նոյնը չէ՞ր, Ֆրանսայի մէջ Զօրավար Տը Կոլը եւ անկէ ի վեր մեծ ու պզտիկ քաղաքագէտները, որոնք նոյնիսկ մուրալու եկած են խիկ-թաք-էօռներէն՝ անոնց կապկած անձնաւորութեանց ցանկին մէջ տեղ գրաւելու պատիւը, միակ միջոցը ժողովրդականութիւն շահելու:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Յ. Գ. - Վերջին պահուն կը հաստատենք որ Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ, (հազա՜ր ափսոս հայ գիրերու հնարիչներուն նուիրուած) դեռ քարոզը կը տրուի ֆրանսերէնով, Հայր Մերն ալ նմի:

LA SURVIE DES PEUPLES PASSE AUSSI PAR L'ART

L'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (APACA)* a choisi de fêter l'anniversaire de l'indépendance de l'Arménie en procédant à une très belle vente aux enchères, le dimanche 29 Mai à 15 heures, à la Maison de l'Europe, à Paris. 113 œuvres offertes par 50 artistes de l'Arménie et de la Diaspora arménienne de France, des plus éminents tels que Chahine, Carzou, Jansem, Hagop Hagopian, Grigor Khandjian aux jeunes talents les plus brillants Armand Grigorian, Sarkis Hamalbachian et bien d'autres.

Le but de l'opération étant d'assurer la présence de l'Arménie à la Cité Internationale des Arts, à Paris (où sont déjà représentées la plupart des nations) par l'achat, en concession, d'un atelier-studio, afin de permettre l'hébergement, à tour de rôle, des artistes d'Arménie en séjour d'étude, de travail et de promotion.

Il peut sembler paradoxal, à l'heure où l'Arménie vit dans la tourmente du blocus et de la guerre au Karabagh, que l'on organise une vente dont le profit ira à une réalisation artistique.

Le paradoxe n'est qu'apparent. Pas plus l'individu que les peuples ne vivent seulement de pain. Les nourritures de l'esprit sont autant nécessaires pour préserver leur être et leur identité. Toute position occupée aujourd'hui par l'Arménie dans des instances et des lieux internationaux —et ici il s'agit en quelque sorte d'une «ambassade artistique»— peut être considérée comme une position de communication arménienne, ce dont les Arméniens, Arménie et Diaspora confondus, ont besoin de toute urgence. Les grands Etats et entreprises occidentaux ne s'y trompent pas qui depuis plusieurs décennies ont misé sur l'arme de la communication culturelle utilisée sur une grande échelle. Le rayonnement de l'arménité, la défense des intérêts fondamentaux et de la survie même de notre peuple passent aussi par l'art. Du reste toute son histoire témoigne de la sauvegarde acharnée de sa culture et de son art.

Un art qui, actuellement, à travers ses représentants remarquables, tient la comparaison avec les tendances esthétiques majeures de l'art international. Des œuvres au charme et à l'étrangeté toute prenante où «de regard et la sensibilité arméniens» sont prédominants.

Comme le dit très justement, dans sa préface au catalogue, Me Cornette de Saint-Cyr, commissaire-priseur qui a accepté une fois de plus d'animer une vente en faveur de l'Arménie : *«les plasticiens arméniens se retrouvent* [*au bout de vingt ans de combat et de recherche*] *dans un art en état de marche... dans leur authenticité patiemment conquise qui fait, sans conteste, leur spécificité et leur valeur».*

Encore faut-il se donner les moyens de développer ces qualités essentielles et ne pas laisser les artistes d'Arménie enfermés, après le ghetto politique, dans un ghetto économique cette fois, où ils risquent la sclérose. Et leur offrir la possibilité d'échanges fructueux dans un des plus hauts-lieux de la vie artistique, Paris.

Les artistes donateurs de cette vente sont convaincus que les collectionneurs et amateurs d'art et tous les Arméniens amoureux de leur culture sauront se montrer généreux, à leur tour, en acquérant des œuvres remarquables.

SIR L.

(*) *35, rue de Trévise, 75009 Paris. Association de loi de 1901, à but non lucratif.*

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓՐԿԵ՛ՆՔ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Հրատարակութիւն՝
Աղատ Մամուլի հատոր Ա.

Նիւ -- Եորք, 1994

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Ապրիլ 24-ին, ոգեկոչուած է Ապրիլեան նահատակներու յիշատակը, նախ պատարագով Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Պատարագած է Թեմիս առաջնորդը՝ Աւագ Արք. Ասատուրեան: Յետ եկեղեցական արարողութեան գործադրուած է կոկիկ յայտագիր մը մասնակցութեամբ Պաղտատ գործող միութենական բոլոր հաստատութիւններուն, կիրակնօրեայ հաւաքի եւ նախկին ազգային՝ այժմ պետականացած վարժարաններու աշակերտութեան: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն ժամանած Աննա - Հրայր Յովնանեան պարային համոյթի անդամներ: Բովանդակալից ելոյթ մը ունեցած է Աւագ Արք.: Բոլոր ներկաները, ապա, ուղղուած են դէպի Յուշարձան ուր կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

ՊՈՒՐՃ - ՀԱՄՈՒՏԻ Ց. Տէր - Մելքոնեան սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ հայ ազգային երեք կուսակցութեանց նըշուած է Ապրիլեան Եղեռնի 79-րդ տարելիցը, ներկայութեամբ երեք յարանուանութեանց կրօնական պետերուն, երեսփոխաններու, նախարարներու եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներու: Խօսք առած են երեք կուսակցութեանց բանբերները՝ Յովիկ Խօրտէքեան (ՌԱԿ), Ցակոբ Կերկէրեան (Ս. Դ. Հ. Կ.), տոքթ. Յովիկ Թասլագեան (Հ. Յ. Դ.): Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Թեմիս առաջնորդ՝ Արամ Արք. Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ Ղուկասեան սրահին մէջ, Ապրիլ 18-ին, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Արմէն Գարօ կոմիտէութեան եւ քոյր միութիւններու ոգեկոչուած է Ապրիլեան 79-րդ տարեդարձը: Հ. Յ. Դ. երիտասարդական եւ պատանեկան միութիւններու ընկերներէ բաղկացած խումբ մը ներկայացուցած է նահատակ գրողներու գործեր: Խօսք առած է օրուան երիտասարդ դասախօսը՝ Արա Սարաֆեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յովհաննէս - Պօղոսեան Թատերասրահին մէջ, Ապրիլ 23-ին, ոգեկոչուած է Ապրիլեան Եղեռնի 79-րդ տարելիցը, կազմակերպութեամբ Մեսրոպեան վարժարանի նախկին սաներու միութեան: Նախագահած է Վարդան Եպիսկոպոս Աշգարեան: Հանդէսը ունեցած է բանախօսութեան եւ գեղարուեստական բաժին: Բացման եւ փակման խօսք արտասանած է Վարդան Եպիսկոպոս: Օրուան բանախօսն էր վիեննական Մխիթարեան Ուխտէն՝ Մեսրոպ Վրդ. Թօփալեան: Հանդիսութեան աւարտին ներկաները հրաւիրուած են Թափօրով բարձրանալ Էշրէֆիէ, մասնակցելու համար հայ կաթողիկէ պատրիարքարանին մէջ Եղեռնի յուշարձանին շուրջ հսկումի արարողութեան:

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Մայր տաճարի բակին մէջ, Ապրիլ 18-ին, գաղութի քանի մը հարիւր անդամներ հաւաքուած են ընդունելու համար Հայաստանի Արտաքին նախարար՝ Վ. Փափազեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ մասնակցած էր Քրանս-Մոնթանայի (Զուիցերիա) ժողովին: Եկեղեցւոյ մէջ, բարի գալուստի խօսք արտասանած է Թեմին առաջնորդը՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան: Հետաքրքրութեամբ ունկընդրուած է Վ. Փափազեանի ելոյթը:

ՊՈԼՍՈՅ Մաչքայի Մատէն Ֆաքիլթէի Թատերասրահին մէջ, Մայիս 9-ին, Սայաթ - Նովա երգչախումբի մանուկները եւ Փարիզի Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի հինգ աշակերտներ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են իրենց համերգով: Առաջին մասին մէջ անոնք երգած են Շուշան Թէրզեանէ, Մոցարթէ, Գարամանուկէ, Գեղունի Չթճեանէ, Կ. Օրփէլեանէ եւ Ա. Խաչատրեանէ: Այս առաջին մասին վերջաւորութեան, անակնկալ մը եղած է Դպրոցասէրէն հրաւիրուած հինգ աշակերտներու (չորս աղջիկ, մէկ մանչ) երեւումը: Հիւր աշակերտները՝ Ալպէն Կիւվէն, Քլէմանթին Պաքալօղլու, Իզապէլ Պուլանժէ, Գոհարիկ Լուամիլա Պալքըշ, Նայիրի Զամպաքճեան երգած են քանի մը երգեր: Յայտագրին վերջին մասին մէջ, երգերէ զատ, եղած են արտասանութիւններ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգ. Եղիշէ Մանուկեան երկրորդական վարժարանի «Սիրան Մանուկեան» նորակառոյց հանդիսասրահին բացումը կատարուած է Ապրիլ 15-ին,

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -43-

ՄԱՖԻԱ

Հայաստանի մէջ դեռ դժբախտաբար
չեն հնարած նոր, ճիշդ բառապաշար:
Իրարմէ տարբեր կացութեանց համար
կը գործածեն մէկ ընդհանրական բառ:

Ըսել կ'ուզեմ որ այս նեղ օրերուն
որեւէ ձեւով «եօլա» գացողը,
պատ շուկայի մէջ գործ ընողը,
սեւ շուկայէն շատ դրամ շահողը,
պաշտօնի բերմամբ կաշառք ուտողը,
հանրային գումար իւրացնողը,
նաեւ փողոցի հասարակ գողը
իրարու խառնած՝ կը կոչեն «մաֆիան»:

Պատճառն այն է Թիւրիմացութեան,
Թէ հոն չեն գիտեր որ արեւմտեան
երկիրներուն մէջ իսկ յաճախ կ'ըլլան
գործողութիւններ ճիշդ յար եւ նման,
բայց տեսակները կը զանազանեն:
Ցարգուած մարդ է դրամ դիզողը,
որ տուրք ալ կուտայ պետական գանձին:
Այս իսկ պատճառով՝ խարդախն ու գողը
նաեւ քիչ մը շատ դրամ ուտողը
ուրոյն անունով կը պախարակուին:

Նոյնպէս՝ Սփիւռքի Հայերս ճարտար՝
մեր շրջապատի ազդեցութեան տակ՝
տգեղ բառին տեղ ունինք ի՜նչ յարմար
այլաբանական անուններու շարք,
կարդ մը անձերու ունեցածներու
ոչ - այնքան վճիտ ագրիւրին համար:

Գալով մեր ներքին հասարակական
գործունէութեան, պարզ է որ շատ կան
մաքուր անհատներ անշահախնդիր:
Սակայն եւ այնպէս՝ հոն ուր կայ պանիր՝
ատեն առ ատեն կուգան մուկեր ժիր:

Այսպէս՝ օրինակ՝ երբ վարչականներ
իրենց ունեցած պաշտօնին բերմամբ
կ'որոշեն իրե՛նք ստանձնել անձամբ՝
միութենական շահաբեր գործեր:
- Կամ վճարովի պաշտօններ երբ տան
այսինչ միութեան ղեկավարութեան
հըւ - հպատակ անձերուն միայն՝
հանդերձ ընտանեօք, հպատակութեան
առ ի հատուցում, ըստ սովորութեան:
- Կամ երբ քաջարի մի քանի այրեր
պաշտօնին կառչին տասնեակ տարիներ,
որպէս «անբասիր ժողովրդավար
վարքի ու բարքի կենդանի տիպար»...

Սփիւռքի համար համաձայնաբար՝
ոչ մէկ օտար բառ մենք չենք գործածեր:
«Մաֆիա» ըսուածը ի՞նչ է,
չենք գիտեր...
Բայց երբ հարցը գայ մեր Հայրենիքին,
օրն ի բուն կպած այդ դժխեմ բառին՝
մեր մամուլին մէջ զայն կը հոլովենք,
կը դատապարտենք ու կը քարկոծենք,
Հոգին Սուրբի պէս մաքուր խղճով՝
մենք...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

դասական երգի նուիրուած երգահանդէսով մը զոր ներկայացուցած է լիբանահայ երգչուհի՝ Էլիզապէթ Պողունի -- Հարպոյեան: Յայտագիրը կը բաղկանար երկու մասէ, հայ երգահաններու եւ արեւմտեան դասական հեղինակներու գործերէ:

ՊՈՒՔՐԷՇԻ ռումէն մշակութային Հիմնադրամի պաշտօնատեղիին մէջ, Ապրիլ 18-ին, բացումը կատարուած է հայաստանցի նկարչուհի՝ Բաբուհի Թեփելիկեանի ցուցահանդէսին: Ներկայ եղած է Հայաստանի Արտաքին նախարար՝ Վահան Փափազեան: Արուեստագիտուհին ծնած է Եգիպտոս 1925-ին, անցած Ռումանիա 3 տարեկանին եւ 1946-ին ալ Հայաստան ներգաղթած, ուր յաճախած է Փանոս Թէրլէմէզեան գեղարուեստի ուսումնարանը:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Հ. Կ. Խաչին իր հինգ յարկարաժինները (Նէա Զմիռնիի) նըւիրած է Սուրէն Ճէնազեան, ի յիշատակ իր մօր Ազնիւի եւ եղբօր՝ Ժիրայրի:

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

La communauté arménienne de CHAVILLE, VERSAILLES et des environs est invitée à une

RENCONTRE - DEBAT

sur le thème :

«QUELLES SOLUTIONS A LA CRISE ENERGETIQUE EN ARMENIE ?»

avec
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

et

JACQUES PANOSSIAN
Expert nucléaire

Diaporama commenté sur le Gazoduc Iran-Arménie

Organisée par l'Association Cultuelle des Arméniens de Chaville et de ses environs, cette rencontre a lieu **le 28 Mai à 20h45** dans la salle de l'Eglise Arménienne de Chaville, 6, rue Père Komitas.

— ENTREE LIBRE —

Adressez vos dons au :
Fonds Arménien de France,
B.P. 12 — 75660 Paris Cedex 14.

CONCERT DE LA CHORALE DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

sous la direction de
HAIG SARKISSIAN

Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

Salle GUIMET
6, place Iéna, Paris 16e — M° Iéna

avec la participation exceptionnelle des lauréats du concours de musique classique «AMADEUS» 1993 de GUMRI.

Le groupe est composé de :
— *Hripsimé Mchetzian* (14 ans) - piano,
— *Liana Mardirossian* (12 ans) - canon,
— *Yéghiché Mchetzian* (10 ans) - doudouk,
— *Seyran Frandjian* (15 ans) - dehol,
— *Zarouhi Galoyan* (13 ans) - chants patriotiques.

Prix des places :
Adultes : 120 F. / Enfants : 80 F.

Renseignements et réservations :
43. 81. 01. 72.

le Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

CONCERT

VIOLON
GERARD TORGOMIAN
GUITARE
MARIE SOLIES

organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'Eglise *St. Hermeland* à Bagneux
(Place de la République, près de la Mairie)

Oeuvres de :
Paganini,
Schubert,
Stravinski, . . .

Réservations (le soir) :
Tél. : 46. 63. 10. 48 / 46. 61. 90. 45

Prix des places : 80 francs

Accès : Porte d'Orléans — Autobus 128
Station Place Dampierre

Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

POUR UN ATELIER-STUDIO
POUR LA PRESENCE DE L'ARMENIE
A LA CITE INTERNATIONALE DES ARTS

VENTE AUX ENCHERES

Peintures, dessins, estampes, sculptures

DIMANCHE 29 MAI A 15 HEURES
MAISON DE L'EUROPE
35, rue des Francs-Bourgeois — 75004 PARIS (M° St.-Paul)

Exposition publique de 10h à 14h

Vente aux enchères de 113 œuvres offertes par 50 artistes d'Arménie et de la diaspora,
organisée par l'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (A.P.A.C.A.), de loi 1901, à but non lucratif.
sous le contrôle de
Maître CORNETTE DE SAINT-CYR
commissaire-priseur

Pour tous renseignements : Etude de Me Cornette de Saint-Cyr
44, avenue Kléber 75116 PARIS — Tél. : 47. 27. 11. 24 — Fax : 45. 53. 45. 24

EGLISE NOTRE-DAME DES BLANCS MANTEAUX
12, rue des Blancs Manteaux, Paris 3e
M° St.-Paul / Rambuteau

VENDREDI 27 MAI 1994, A 20 HEURES 30

RECITAL D'ORGUE
NARINÉ SIMONIAN

1er prix 1993 à l'unanimité du CNR de Rueil-Malmaison
(classe de Marie-Claire ALAIN)

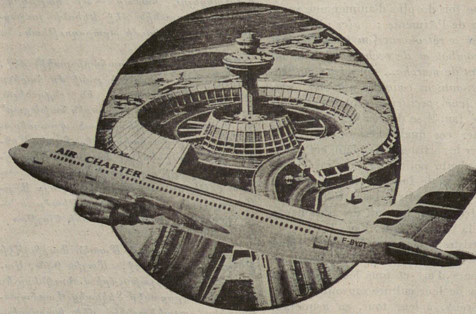
organisé
par le **Comité de Soutien de l'Ambassade d'Arménie en France**

Au programme:
J. S. Bach — Mendelssohn — Liszt — Komitas — Yekmalian

Prix des places : 120 Francs.
Réservations et billets : 45. 63. 05. 86 / 53. 76 09. 93

SIDON TRAVEL

L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

Un Evénement!
Une Exclusivité!
Une Nouveauté!

VOL "AIR CHARTER"
Filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS

Départs hebdomadaires chaque Mardi
A COMPTER DU 31 MAI 1994 • EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter:

SIDON TRAVEL FRANCE
34 AV. DES CHAMPS-ÉLYSÉES
ESCALIER A, 2e ÉTAGE, 75008 PARIS
TÉL: 42 56 40 30 FAX: 42 25 41 21

UGAB – Paris: Chorale

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE de l'U.G.A.B.
présente
LA CHORALE DE L'UGAB
dirigée par Haïg SARKISSIAN
le Dimanche 29 Mai à 15 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation : 30 Francs

LA FOLIA ou PRINTEMPS DES ASSOCIATIONS

SAMEDI 28 MAI
à l'initiative de la Municipalité, journée de la culture populaire à Villeurbanne, avec un programme cette année :
* *Animations dans les quartiers* (le matin)
* 14h: *Défilé carnavalesque* (de la Mairie au Centre Culturel)
* 16h: *Scènes ouvertes, folklores antillais, arménien, congolais, polonais grec, togolais, etc. au Centre Culturel —cuisines du monde et grand bal brésilien en soirée—.*

Participation de la M.C.A. de Villeurbanne (char collectif conçu sur le thème des mélanges culturels, danses populaires arméniennes avec la troupe *Sassoun*, stand de spécialités culinaires orientales).

— Entrée gratuite —

Les soirées de l'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise
a le plaisir de vous convier à une soirée
en l'espace Garbis Manoukian
40, rue d'Arménie, Lyon 3e
Vendredi 27 Mai à 21 heures
Soirée de commémoration du bicentenaire du mensuel
«**Aztarar**»
(premier titre de la presse arménienne)
Communication de
Garo HOVSEPIAN
Enseignant et Collaborateur du quotidien arménien «Haratch»
sur le thème :
«LE MENSUEL "AZTARAR" ET LA PERSONNALITE DU R. PERE HAROUTIOUN CHEMAVONIAN, SON FONDATEUR».
Intermède musical
avec l'ensemble instrumental «*Spitak*» de Lyon.
Débat :
«La presse arménienne en Diaspora»,
avec la participation des équipes de rédaction de «*France - Arménie*» et des «*Nouvelles d'Arménie*».
—Participation aux frais—

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին
Դաշտահանդէս
ԹԱՆԱՍՈՐ
Շավիլ - Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն՝ յետագային:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 25
MERCREDI
25 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.333 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.333

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՂՐԻՄԻ Խորհրդարանին քուէարկութիւնը սահմանադրութեան մը որ անկախութեան հռչակման կը նմանի բաւական տագնապ հանած է Ուկրանիա եւ Ռուսաստան: Ուկրանիոյ Նախագահը՝ Կրաւչուկ 10 օրուան պայմանաժամ մը տուած է Սիմֆերոպոլի Խորհրդարանին որ ետ գայ իր որոշումին վրայ, ապա թէ ոչ իր Խորհրդարանը համապատասխան միջոցներ ձեռք կ'առնէ իր իշխանութիւնը վերահաստատելու համար Ղրիմի վրայ: Ամբողջ շաբաթավերջին հակասական լուրեր խուճապ ստեղծած են: Շշուկներ ըստ որոնց Ուկրանիա զօրք ղրկած է Սիմֆերոպոլի շուրջ՝ իրարանցում ստեղծած են, մինչ Կիեւի իշխանութիւնները ճշդած են որ հինէն նախատեսուած ռազմափորձեր են: Այս ամբողջին կողքին, Մայիս 20-ին Ելցինի յայտարարութիւնը չփոթութիւն ստեղծած է: Ան ըսած է. -- «Կենսական այն է որ՝ ոչ Ռուսաստան, ոչ ալ Ուկրանիա Ղրիմի գործերով զբաղին»:

ՊՈՍՆԻՈՅ Նախագահը՝ Իզեթպեկովիչ Փարիզ եկաւ Պերնար -- Անրի Լեվիի հրաւէրով եւ յաջորդաբար տեսնուեցաւ եւրոպական ընտրութիւններու երկու ցանկերու պարագլուխներուն հետ՝ Ռոքար եւ Պոտիս: Իզեթպեկովիչ կուզար Սառաեւոյէն եւ իր տեսակցութիւններու գլխաւոր դրդապատճառն է վերցնել տալ զէնքերու անպարկոն:

ԽՐԱՅԷԼԱՑԻՔ բաւական ցուցական առեւանգում մը կատարած են Լիբանանի հողին վրայ: Պեքաայի դաշտին մէջ իսկ, սուրիական հսկողութեան տակ, Մայիս 21-ի առաւօտը, զինուորական ջոկատ մը, ուղղաթիռով առեւանգած է Մուսթաֆա Տիրանին, իսլամական կազմակերպութեան մը պետը որու դէմ եղած ամբաստանութիւնն այն է որ իսրայէլացի օդաչուի մը պահապանը եղած է: Տիրանի, 46 տարեկան, Ամալ խումբին զինուորական գործողութիւններու մէկ նախկին պետն է: Կը կարծուի որ պատասխանատուն է իսրայէլացի օդաչու՝ Ռոն Առատի ձերբակալման 1986-ին եւ այն համոզումը կայ որ ցարդ ողջ է: Իսրայէլի իշխանութիւնները յայտարարած են թէ Տիրանի սկսած է խօսիլ: Առեւանգման գործողութիւնը այնքան արագ եղած է որ Տիրանի բարձին տակ պահած ատրճանակն իսկ առնելու ժամանակ չէ ունեցած:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ այս անգամ ալ հողեգալուստին կատարեց Սոլիւթրէի ժայռին վերելքը իր ամէնէն հաւատարիմ բարեկամներով (Լանկ, Քիէժման, Պերժէ, Ֆաստըլ Սըվրան, Պենհամու եւայլն): Լրագրողները, ընդհանրապէս շատ կը սպասեն այս վերելքին ընթացքին Նախագահին կարգ մը մտերիմ արտայայտութեանց, բայց, Միթերան շատ ժլատ եղաւ այդ ուղղութեամբ:

ՔԱՆՆԻ Շարժանկարի փառատօնը փակուեցաւ Մայիս 23-ին ըստ աւանդութեան դիւանագիտական մրցանակաբաշխութեամբ մը: «Ոսկի արմաւենի»ն շնորհուեցաւ ամերիկացի Քանթէն Թարանթինոյի՝ Փըլփ Ֆիքշիըն, որ ամերիկեան նոր հոսանքը կը ներկայացնէ, դատակազմի յատուկ մրցանակին արժանացան երկու ֆիլմեր՝ «Ապրիլ» Ցանկ Իմուի եւ «Խարող արեւ» Ռիկիտա Միխալկովի, բեմադրութեան մրցանակը ստացաւ Նաննի Մոռեթի իր «Մտերիմ օրագիր»ին համար, դատակազմի մրցանակը ստացաւ Փաթրիս Շեռօ «Մարկօ Թագուհի»ին համար, Վիրնա Լիզի (Մարկօ Թագուհիին մէջ՝ Քաթրին տը Մետիսիս) եւ չինացի՝ Ժէ Եու լաւագոյն կին եւ այր դերասանները նկատուեցան, և բեմանկարի մրցանակն ալ ստացաւ Միշէլ Պլան իր «Մեծ յոգնութիւն» ֆիլմին համար: Մեծ մրցանակին շնորհումը աղմուկ ալ ստեղծեց, ֆիլմը, ոստիկանական, բրտութեան ցուցադրութիւն մըն է, բայց, արդարացումն ալ այն է՝ որ բըրտութեան աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք: Քաննի դատակազմին կը նախագահէր Գլինթ Իսթվուտ, փոխ - նախագահուհին էր՝ Քաթրին Տընէօվ, անդամ էր՝ Ալէն Թէրզեան:

ՔՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ դրամատունը պահպանող գրաւում մը կատարեց, Մայիս 20-ին, Թափիի Փարիզի առանձնատունը եւ 300 միլիոնի կարասի արձանագրեց, բայց, Պ. Թափի նախորդ գիշերը տունէն փոխադրած էր թանկագին կարասիներ եւ վարպետներու պաստառներ: Քրետի Լիոնէ 1 միլիառ 300 միլիոն առնելիք ունի Թափիէն որ յանձն առած էր մինչեւ Մարտ 31 իր ինչքերուն գնահատական ցանկը տալ եւ չէր ըրած: Թափի ինքը իրար չանցնիր, այս ամբողջը կը նկատէ ընդհ. հալածանք մը իրեն դէմ: Ոչ դատական հետապընդումները, ոչ զեղծարարութիւնները, ոչ ալ այս վերջին գրաւումը կ'ընկճեն զինքը, մնաց որ ամէն մէկ հետապնդումէ ետք հարցախոյզերու մէջ իր վարկանիշն ալ կը բարձրանայ: Այս գնացքով եւ ժամանակաշրջանի այս մտայնութեամբ, ամէնէն ծանր յանցանքը պարկեշտութիւնն է:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Նախագահ ընտրուեցաւ Ռոման Հերցոկ, Քրիստոնեայ - Դեմոկրատ որ Քոհլին թեկնածուն էր: Գերմանիոյ Նախագահը չունի Ֆրանսայի կամ Միացեալ - Նահանգներու իրաւասութիւնները, զուտ ձեւական է իր պաշտօնը: Նախորդը՝ Ֆոն Վայսզէքէր չէր կրնար 3-րդ անգամ թեկնածու ըլլալ:

ԱՖՂԱՆ ՄՈՒՃԱՀԵՏԻՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ըստ «Ալ Հայաթ» թերթի «Փեշաուարի» թղթակցին, Հայաստանի Արտաքին Նախարարը մօտերս «Ժուհարսիյայ» պիտի երթայ, տեսակցելու համար աֆղան ղեկավար Կուլպուտտին Հիքմաթեարի հետ ու պահանջելու համար անկէ որ դադրի աֆղան «մուճահետիններ» Ազրբէջան ուղարկելէ, Հայերու դէմ պայքարելու համար: Անմէտ Զեյտան կը գրէ թէ Հիքմաթեար ի սկզբանէ մերժած է արդէն եւ այս հարցի մասին տեղեակ պահած է Բաքուի իշխանութիւնները:

«Ալ Հայաթ» կ'ըսէ որ մօտ 2000 աֆղան մուճահետիններ կը կռուին ազերի բանակի մէջ եւ անոնք մինչեւ օրս տուած են 70 մեռեալ, 130 վիրաւոր ու 3 հոգի ալ պատանդ ինկած են հայկական ուժերու ձեռքը: Թերթը Հիքմաթեարի կեցուածքը կը բացատրէ ըսելով որ Ազերիներուն հետ գործակցութիւնը «ռազմավարական խոռութիւն» կուտայ եղեր մուճահետիններու գործունէութեան: Յիշեցնենք որ այս վերջինները մոլեռանդ մահմետականներ են:

ՔՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ մէկ կէտով յաղթեց Ռետ Սթարի այս վերջինոյն դաշտին վրայ: Ներկայիս դասաւորման 14-րդ տեղը կը գրաւէ 38 կէտով: Գլուխն է միշտ Ռէնն 53 կէտով:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 20 / 23)

ՆՈՐԱՍՏԵՂԾ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԻՍՏԸ

Մայիս 11-ին, փոխ - Նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի նախագահութեամբ տեղի ունեցած է Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի հանդիսութեանց յատուկ յանձնաժողովի անդրանիկ նիստը: Որոշուած է, ըստ ուղղութեանց կազմել առանձին խմբակներ, մշակել ընդհանուր ծրագիր եւ ապահովել անոր իրականացման համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները: Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հետ միասնաբար նախատեսուած նախաձեռնութիւնները կը սկսին 2000 թուականին էջմիածին, Երեւան կը կառուցանուի մայր եկեղեցի, կը կազմակերպուին գիտա - մշակութային շարք մը ձեռնարկներ, լոյս կը տեսնեն հատորներ, տեղի կ'ունենան ցուցահանդէսներ Հայաստան թէ Սփիւռք եւայլն:

ԼՂՀ-Ի Ա. ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ

Ղրիմի հանրապետութեան եւ Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան միջեւ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ու այլ բնագաւառներու համագործակցութեան միջպետական պայմանագիր ստորագրուած է, որ առաջինն ԼՂՀ-ի համար: Զայն ստորագրած են ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեան եւ Ղրիմի հանրապետութեան նախագահ Եուրի Մեշկով: Դէտերու գնահատումով այս պայմանագիրը կրնայ չճանչցուած պետութիւններու համագործակցութեան նոր մակարդակի սկիզբ դառնալ:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Արեւելաքրիստոնէական ժողովուրդներու Ղրիմի մէջ Մայիս 15 -- 16-ին գումարուած համաժողովին մասնակցած են Հայաստանի, Եթովպիոյ, Նախկին Եուկոսլավիոյ, ԼՂՀ-ի, հարաւային եւ հիւսիսային Օսէթիաներու, Ռուսաստանի, Ղրիմի, Ուկրանիոյ ներկայացուցիչները: Քաղաքական յայտարարութիւնը որ ընդունուած է աւարտին, միջազգային հանրութեան կոչ կ'ուղղէ ճանչնալու, ի միջի այլոց, Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքը եւ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը: Համաժողովին նախագահ ընտրուած է Ռուսաստանի ներկայացուցիչը, իսկ տեղակալ ընտրուած են Եուկոսլավիոյ եւ Ղարաբաղի ներկայացուցիչները:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐ ԷՍՏՈՆԻԱՅԷՆ

Մայիս 20-ին երկօրեայ այցելութեամբ Երեւան այցելած է Էստոնիոյ Արտաքին գործոց պատուիրակութիւնը: Անոնք հանդիպումներ ունեցած են Արտաքին եւ Տնտեսական նախարարութենէն, կեդրոնական դրամատունէն պաշտօնատարներու հետ:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

«Եւրոպական սպառազինութիւններու պայմանագրի» եւ «Վիեննայի փաստաթուղթ»ի կանոնադրոյթներու համաձայն, Երեւանի մէջ քննութիւններ կատարած է յունական զինուորական խումբը որուն մաս կը կազմէին զինուորական տեսուչներ Միացեալ -- Նահանգներէն, Գերմանիայէն եւ Ֆրանսայէն: Տեղեկագիրը հաստատած է որ Հայաստանի կողմէ պայմանագրի կէտերու որեւէ խախտում չէ կատարուած:

ՋԵՂԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի «Ելեկտրոն» գործատան մասնագէտները ստեղծած են գործիքներ որոնք մէկ - երկու վայրկեանի մէջ կը ճշդեն թէ թղթադրամ մը իսկակա՞ն է, թէ կեղծ: Կ'ենթադրուի որ Յունիսին կը սկսի մեծաքանակ արտադրութիւն:

ԼՂՀ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ղարաբաղի մէջ բացուած է Հայաստանի թատերական միութեան մասնաճիւղ: Նախագահ ընտրուած է Վահրամ Փափազեան Տրամաթիկական թատրոնի գլխաւոր բեմադիր Կարէն Աբրահամեան:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ԲԱՔՈՒՆ ԿԸ ՊԱՌԱԿՏԷ

ԱՄՆ ՋՕՐԱՎԻԳ Է ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻՆ

Ղարաբաղի հարցը լուրջ պառակտումներու պատճառ է Բաքուի իշխանութեան ու ընդդիմութեան միջեւ: Մայիս 22-ին ընդդիմադիր 18 կուսակցութեան կոչով բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցած է հաշտութեան ռուսական համաձայնագրին դէմ: Ցոյցին ընթացքին ոստիկանութիւնը միջամտած է ու շուրջ 50 հոգի ձերբակալած. անոնց մէջ կան Էլչիպէյի շըրջանէն նախկին նախարարներ. անոնցմէ երկուքը, ինչպէս նախկին Ներքին նախարար Քասըմով, նաեւ խոշտանգուած են ոստիկաններու կողմէ:

Թուրք մամուլը այս լուրերուն հետ կը տեղեկացնէ թէ Միացեալ -- Նահանգներ նպատակ չունի Ղարաբաղի համար իր յարաբերութիւնները պղտորելու Ռուսաստանի հետ ու կ'արձագանգէ Միացեալ -- Նահանգներու Բաքուի դեսպանին խօսքերուն. ան ըսած է. «Մենք Սէ -- ԷՍ -- Սէ -- Ը-ի շրջանակին մէջ լուծումի մը հետամուտ էինք. այսուհանդերձ, զօրավիգ ենք Ռուսաստանի. կը հաւատանք թէ անոնք եւս կողմնակից են լուծումի»: Միացեալ -- Նահանգներու դեսպանը խօսած է նաեւ Ազրբէջանի կողմէ Հայաստանի կիրարկուած շրջափակումին մասին, ըսելով որ նախագահ Գլինթըն կողմնակից է որ ան վերցուի:

Միացեալ -- Նահանգներու այս կեցուածքը թուրք մամուլը կը մեկնաբանէ ըսելով որ Միացեալ -- Նահանգներ Ղարաբաղը լքած են Ռուսաստանի կարգադրութեամբ:

ՎԻԿՏՈՐ ՀՈՄԵՐԻՔԻ-Ի

յուղարկաւորութիւնը կատարուած է արդէն: Թիւրիմացութեամբ մեղի տրուած էր սխալ թուական մը (տե՛ս՝ «Յառաջ», Մայիս 21, 22, Գ. էջ):

ԱԿՆԱՐԿ՝ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՑԱՆ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԻՆ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Սփիւռքահայ գրականութեան պատմութեամբ զբաղող մեր բանասէրներուն ու գրականագէտներուն համար, այդ գրականութիւնը առհասարակ կը բաժնուի աշխարհագրական հինգ գօտիներու – Ամերիկա, Ֆրանսա, Պոլիս, Միջին – Արեւելք եւ Պարսկաստան, այս վերջինը ձեւով մը երկարաձգումը նկատելով Արեւելահայ գրականութեան, իր կառուցուածքով, բարբառով եւ հոգեկցութեամբ:

Բարձրադիր որ աշտարակն ալ բարձրանաք ու երկրագունդի ո՛ր անկիւնէն ալ դիտէք՝ աշխարհագրական այս հինգ գօտիներուն մէջ Պոլիսն է առաւելաբար, որ կենդանի ու շնչող գրականութեան մը ապացոյցը կուտայ այսօր, նախ համայնական իր կեանքը հունաւորող գերադրանցապէս ազգային - կրօնական եւ մշակութային մթնոլորտով մը, որ իր կարգին թափ կուտայ զուտ գրական աշխատանքներու՝ յաջողելով դէթ դոյզն չափով պահպանել երբեմնի Պոլսոյ հմայքը բոլո՛ր անոնց համար, որոնք զայն ճանչցան կամ գտան որպէս անփոխարինելի ոստան Հայ մտքի եւ կեդրոն՝ իմացական եղափոխիչ շարժումներու:

«ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ»

Դ. Վարուժանի մտերիմն ու գրչակիցը՝ ռումանահայ խորահմուտ պատմագէտ Յ. Ճ. Սիրունի (1890 - 1973) չորս կոթողական հատորներու մէջ այնքա՛ն բան պատմած է Պոլսոյ մասին, որ մարդ կը շշմի՝ ի տես պատմական եղակի այն դեբակատարութեան, զոր կրնայ ունեցած ըլլալ հայրենիքէն հազարաւոր մղոններ հեռու գտնուող ոստան մը՝ մեր ազգին հոգեմտաւոր արթնութեան, մշակութային վերելքին, քաղաքակրթական աճումին, քաղաքական հասկացողութեան կամ ընկերային ըմբռնումներուն վերամշակման մէջ:

Արեւմտահայոց մտաւորական կեդրոնը ըլլալու իր հանգամանքը լիովին արժեցուցած քաղաքն է Պոլիսը: Կա՞յ արդեօք հայ արուեստի ճիւղ մը որ կենարար պատուաստ մը ստացած չըլլայ Պոլսէն, կամ իբրեւ բեմահարթակ օգտագործած չըլլայ զայն:

Բաւ է յիշել որ հայկական թատրոնը հոնկէ առաւ իր սկզբնական քայլերը, նախ «Արեւելեան թատրոն» անուան տակ (1861-ին), հուսկ ապա որպէս «Օսմանեան թատրոն», Վարդովեաններու եւ Մնակեաններու հովանիին տակ համախմբելով դերասանական այնպիսի ուժեր, որոնք պատիւ պիտի բերէին մեր ազգին՝ Թովմաս Ֆասուլաճեանէն մինչեւ Ազնիւ Հրաչեայ, Գարագաշեան քոյրեր, Մարի Նուարդ կամ Սիրանոյշ: Պոլսոյ մէջ էր, որ մեր թատրոնի փայլուն աստղը՝ Պետրոս Ադամեան (1849 - 1891) պիտի դերադանցէր ինքզինք՝ հիացում պատճառելով օտար հանդիսատեսին իսկ: Պոլիս ստեղծագործութեան գլխաւոր վայրը պիտի ըլլար նաեւ Տիգրան Չուխաճեանին, որ 125 տարի առաջ (1868) այնտեղ պիտի երկնէր հայկական առաջին օփերան՝ «Արշակ Բ.»: Հո՛ն է, որ 1861-ին լոյս պիտի տեսնէր հայկական երաժշտական առաջին պարբերականը՝ «Քնար Հայկական»ը: Ու չմոռնանք նաեւ որ Կոմիտասի համար ալ գործունէութեան կարեւոր դաշտ մը պիտի մնար միշտ Պոլիսը, ուր ան բախտն ունեցաւ կազմելու ու ղեկավարելու հայ պատմութեան մեծագոյն երգչախումբերէն մին՝ «Գուսան»ը:

Գրական ճակատի վրայ եւս, Պոլիս չդադրեցաւ ռահվիրայի դեր կատարելէ՝ իր պատմութեան ամէնէն դժնդակ օրերուն իսկ:

Զարթօնքի Սերունդը հոնկէ ծնաւ ու եւրոպական բարձրագոյն կրթութեան տիրանալէ ետք՝ իր ուժերուն մեծագոյն տոկոսը հոն է որ սպառեց, կրթական, դաստիարակչական, հրապարակագրական, լեզուական թէ քաղաքական - ընկերային տեսակէտով: Գրաբար - աշխարհաբարի թէժ պայքարը իրեն թատերաբեմ ունեցաւ գլխաւորաբար Պոլիսը, ուր ի վերջոյ յաղթական իրենց հասակը ցոյց տուին աշխարհաբարեանները: Իրապաշտ Սերունդ անունով գրողներու ամբողջ փաղանգը՝ Արփիարեանէն Կամսարական, Երուխանէն Բաշալեան եւ Զօհրապ, ապրեցաւ ու ստեղծագործեց Պոլսոյ մէջ՝ անմահացնելով այդ քաղաքին բարքերը, սովորութիւններն ու հակասութիւնները: Եւ վերջապէս, չմոռնանք պոլսահայ Գեղապաշտ գրողներու բացառիկ հոյլը՝ իր Մեծարենցով ու Չրաքեանով, Զարդարեանով ու Եսայեանով, Սեւակով ու Վարուժանով, Զարեանով եւ Օշականով, – անուններ, որոնց համար լեզուն դադրեցաւ միջոց ըլլալէ ու դարձաւ նպատակ մը՝ հոգեմտաւոր խոր ապրումներ աննախընթաց սրբճութեամբ ու չքեղութեամբ արտայայտելու իր կարողութիւններով: Դեռ չենք խօսիր հայ ճարտարապետական մտքի արգասիքներուն մասին, որ գեղազարդ պալատներու ու դղեակներու ամբողջ ցանց մը ցանցնեց Վոսփորի ափին՝ Պալեաններու յիշատակը անմահացնելով...: Վերջապէս, քիչ չեղաւ նաեւ թիւը այն հայ մարդոց, որոնք քաղաքական – դիւանագիտական ասպարէզ ընդգրկելով Պոլսոյ մէջ՝ Օսմանեան պաշտօնատուները խճողեցին հայ նախարարներով, հիւպատոսներով, ամիրաներով կամ փաշաներով...:

Այս էր հայկական Պոլիսը իր ընդհանուր գիծերուն մէջ, երբ վրայ հասաւ 1915-ի անխնայ թուականը ու սրբեց տարաւ ամէն ինչ դարերու ճիգով ու սերունդներու քրտինքով բարձրացած աշտարակը փուլ եկաւ յանկարծ՝ անճիտելով ու որբացընելով ամբողջ ազգը:

Պոլիս ամայացած էր:

1922-ԷՆ ԵՏՔ

Թուրքիոյ արդի հանրապետութեան գոյառումէն անմիջապէս ետք իսկ, հակառակ ճնշող պայմաններուն եւ կարելիութեանց սահմանափակումին, պոլսահայ գրականութիւնը շարունակեց շնչել, թէկուզ փոխ հեւքով ու անարիւն տրոփիւնով: Նօսրացած ու մատի վրայ համբըող մտաւորականներու խմբակ մը մեծ ճիգեր ի գործ դրաւ, դէթ Պոլսոյ երբեմնի հմայքը նուազագոյն չափով վերըկելու համար:

Վաղամեռիկ բանաստեղծ Մատթէոս Զարիֆեան լաւագոյն ապացոյցն է մեր այս հաստատումին: Թոքերէն զարնուած քնարերգակ եզակի հոգի մը, որ 1924-ին աչքերը ի սպառ փակելէ առաջ կը թողուր բերքառատ երկու մատեաններ՝ «Տրտմութեան եւ խաղաղութեան երգեր» ու «Կեանքի ու մահուան երգեր», ուր ամփոփուած 140 քերթուածները գրի առնուած են 1919 - 1924-ի միջեւ: Ժամանակագրական տեսանկիւնէ, ուրեմն, Զարիֆեան հաւանաբար միակ կամուրջն է նախաեղեռնեան Գեղապաշտ Սերունդի եւ 1922-էն ետք սկիզբ առնող պոլսահայ գրականութեան միջեւ:

Այս միակ անունէն դուրս սակայն, տիրական ոչ մէկ դէմք ունի Պոլիսը, մինչեւ 1940, Բ. Աշխարհամարտի բռնկումը: Գրական կենսունակ այն շարժումը որ փառքն էր կազմած Պոլսոյ, կանգ կ՚առնէր շուրջ 25 տարի (1915 - 1940), հրապարակը թողլով առօրեայ թերթերու շարասիւնին, ուր տափակ ու ճապաղ լրագրութենէ մը դուրս (բացառութիւն է Մանուկ Ասլանեանի «Ազդարար»ը) դրեթէ ոչինչ կարելի է գտնել:

Այսուհանդերձ, հակառակ անկումային այս իրավիճակին, գրական հէնք ունեցող քանի մը տաղանդաւոր գրիչներ կը ջանան ովասիս մը ստեղծել, – Հայկանոյշ Մառք (Թօփճեան) կը շարունակէ հրատարակել «Հայ կին» կիսամսեայ հանդէսը (1919 - 1932), Թորոս Ազատեան հին անուն մըն է արդէն, Եղիշէ Այվազեան արեւելահայ գրողը (մեռաւ վերջերս, 103 տարեկանին) 1928-էն կը հաստատուի Պոլիս, Արեգ Տիրազեան կուտայ քանի մը պատմուածքներ, Յակոբ Մարթայեան (Տիլաչար) յարգուած անուն մըն է արդէն ոչ միայն հայ, այլեւ թուրք շրջանակներուն մէջ իսկ, Յակոբ Մնձուրի եւ Եղուարդ Սիմքէշեան, երկու արգասաբեր գրիչներ, նոր կը փթթին տակաւին ու յետագային է որ պիտի տան իրենց լաւագոյն գործերը:

ԶԱՐԹՕՆՔԸ ԾԱՅՐ ԿՈՒՏԱՅ

Պոլսահայ ժամանակակից գրողներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը գրական իր առաջին քայլերը կ՚առնէր Բ. աշխարհամարտի աւարտէն ետք: Այդ օրերուն կեանքի կոչուած բազմաթիւ թերթեր յենարան ու բեմ կ՚ըլլային այս գրողներուն, որոնց մէջ շնորհալի ու նորարար բանաստեղծներու կողքին կային նաեւ վարպետ արձակագիրներ:

1940-ական թուականներուն ծայր տըւած զարթօնքի այս շարժումին տիրական առջինեկ սաներն եղան Կարպիս Ճանճիկեան, Հայկազուն Գալուստեան եւ Ա. Շաւարշ: Ասոնք կոչուած էին յառաջապահները ըլլալու «նորարական շարժում» կոչուած այն դաւանանքին, որ հիմնովին կ՚անտեսէր քերթողական կալուածի դասական ընկալեալ օրէնքները (կէտադրութիւն, չափ, յանգ եւայլն) ու զանոնք կը փոխարինէր նորովի տարազումով մը:

Կարպիս Ճանճիկեան (1920 - 1946), աւա՜ղ, կոչուած էր ըլլալու վաղամեռիկ բանաստեղծ մը, ինչպէս իր նախորդներէն Դուրեան եւ Մեծարենց, որուն կողքին ալ թաղած են զինք Կեդրոնականի իր դասընկերները, Պալըքլըի Հայոց Ազգային գերեզմանատունը: Իրմէ ունինք քերթուածներու միակ հատորիկ մը՝ «Օրէ Օր» պարզունակ խորագրով, հրատարակուած յետ մահու, 1950-ին (տե՛ս Ռուբէն Մաշոյեանի «Կարպիս Ճանճիկեանի հետքերով» հատորը – 1990): Հայկազուն Գալուստեան, ինք եւս ծնած 1920-ին, 60-ական թուականներուն պիտի ներգաղթէր Հայաստան, ուրկէ ալ պիտի հաղորդուէր իր մահուան լուրը, 1985 Մարտին: Երկու քերթողագիրքերու հեղինակ է ան, - «Քարիւղի լամբարը» (1948) եւ «Գործիս ճամբուն վրայ» (1962): Ա. Շաւարշ եւս (Արամ Փեհլիվանեան, 1917 - 1977) տըւաւ զոզարիկ տաղերու փունջ մը ու խմբագրեց մէկ քանի թերթեր:

Տարիներու թաւալքին հետ, տակաւ հրապարակ պիտի իջնէին նոր անուններ: Բանաստեղծ Արսէն Ճանեան (այժմ Երեւան) մէկն եղաւ անոնցմէ որոնք քերթողի անուն մը շահած ներգաղթեցին Հայաստան ու նախընտրեցին ապրիլ Մայր հողին վրայ: Այդպէս վարուեցաւ նաեւ արձակագիր Գեղամ Սեւանը: Ճանեանի «Արեւուն տակ» եւ «Հողին հետ» գիրքերը լոյս տեսան՝ երբ բանաստեղծը 25 տարեկան էր տակաւին: Զուրդէն Թրենց (Թուրսարգիսեան - մեռաւ՝ 1972), Զոհակ (Համբարձում Ցարութիւնեան, 1894 - 1962), Վահրամ Ս. Ծովակ, Յովսէփ Քէշիշեան, Վահան Խիտավերտեան, Սիրվարդ Կիւլպէնկեան, Օննիկ Կիւլմէզեան, Աւետիս Ալեքսանեան, Խաչիկ Ամիրեան (այժմ Ամերիկա), Ս. Ք. Զանդու (այժմ Փարիզ), Օննիկ Ֆչըճեան (1931 - 1975), Զահրատ, Խրախունի, Հատտէճեան, Վարդան Կոմիկեան, Խորէն Մանաւեան, Վարդերես Գարակէօզեան (այժմ Ամերիկա) եւ ուրիշներ, մերթ կազմաւորուած, մերթ խոստումնալից եւ մերթ համեստ գրիչներ՝ յաջողեցան մթնոլորտ ստեղծել ու ճամբայ հարթել ապագայի հաշւոյն:

1970-էն ետք սակայն, գրական բացառիկ աշխուժութիւն մը ցուցաբերելով՝ պոլսահայ գրողները մէկը միւսին ետեւէն հրապարակ իջան իրենց ամէնէն վաւերական, լիարժէք եւ ձգտումնաւոր գործերով: Թէ՛ բանաստեղծութեան եւ թէ՛ արձակի կալուածին մէջ յայտնաբերումներ եղան ու բարձրարժէք գործեր դրուեցան ընթերցողին սեղանին: Հին անուններէն ոմանք (Զահրատ, Խրախունի, Հատտէճեան եւայլն) իրենց ստեղծագործութիւններով դուրս եկան այլեւս «խմբային պոլսահայ գրականութեան» սեղմ պատեանէն ու դարձան համասփիւռքեան հեղինակներ: Նոյնիսկ Հայաստան՝ գործեր տպեց անոնցմէ: Ու փաստօրէն, Պոլիս սկսաւ վերագտնել իր անցեալի հմայքը ու ինչ որ ամէնէն էականն է՝ հին կոճղերու կողքին վերընձիւղեցան նորագոյն անուններ, – Իգնա Սարըասլան, Հիլտա Գալֆայեան, Իրմա Աճէմեան, Մկրտիչ Մարկոսեան: Անոնք իրենց գործերով փաստը տուին Պոլսահայ մերօրեայ գրականութեան կենսունակութեան, վերանորոգումին, թարմութեան եւ ինքնատիպութեան:

Հրաշքի համազօր այս երեւոյթին մէջ պէտք չէ անտեսել երբեք խթանիչ այն դերը, զոր խաղացին Կ. Պոլսոյ նախորդ երկու պատրիարքները՝ Գարեգին Արք. Խաչատուրեան եւ Շնորհք Արք. Գալուստեան, երկուքն ալ գրականութեան սիրահար հոգեւորականներ, որոնք թեւ - թիկունք եղան այդ գրողներուն ու քաջալեր հանդիսացան անոնց գրական նկրտումներուն:

(Շար. 1)

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ Ծ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ՈՒ Մ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը երեկոյթով մը ուզած էր պատուել սփիւռքեան երկու գրողներ որոնք շուրջ չորս տասնամեակի հեռաւորութեամբ մը կուգային նման աշխարհներէ: Անոնցմէ առաջինը՝ գաղութին երիցագոյն գրողներէն Ծատուր Պէրպէրեան կը պատկանէր այն զանգուածին որ վերապրող սերունդ, կամ պարզապէս մնացորդաց կը կոչենք. իսկ երկրորդ դէմքը՝ Մկրտիչ Մարկոսեան մաս կը կազմէր այն բազմութեան որ մինչեւ 1960-ական թուականները հայկական ներկայութիւն մը կը պահէր Անատոլուի երբեմնի հայաշատ գաւառներուն մէջ: Ան Փարիզ կը գտնուէր որպէս հիւրը Պոլսոյ Ս. Խաչ Դպրեվանքի Փարիզի միութեան:

Ընկերակցութեան Նախագահուհի Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան բացման խօսքին մէջ ուրախութիւն յայտնեց որ առիթ ստեղծուած էր պատուելու երիցագոյն գրող մը որուն հանդէպ մինչեւ այսօր գնահատական ձեռնարկներ չէին կատարուած: Ապա աւելցուց որ ենթական առողջական պատճառներով պիտի չկարենայ ներկայ գտնուիլ, բայց ուրախ է երեկոյթը բաժնելով երիտասարդ գրողի մը հետ որ կուգայ մնացորդացի շարքերէն:

Անդրադառնալէ ետք նաեւ Մ. Մարկոսեանի մշակած գիւղագրութեան սեռին որ կը թուէր կանգ առած ըլլալ Յակոբ Մնձուրիով, Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան խօսելու հրաւիրեց Յակոբ Պալեանը:

Ան անցնելէ առաջ Ծ. Պէրպէրեանի ծանօթացման, ըսաւ թէ գրողը օրուան առթիւ իր խօսքը ուղղած էր զոր պիտի կարդար կազմակերպիչ ընկերակցութեան վարչութեան քարտուղարը՝ Զուլալ Գազանճեան, հոն Ծ. Պէրպէրեան կ՚ըսէր...

Շնորհակալութիւն Ֆրանսահայ Գրողներու Միութեան, որ իմ գրական 70-ամեակին եւ 93-րդ տարեդարձին ի պատիւ կազմակերպեց այս երեկոյթը:

Շնորհակալութիւն նաեւ ձեզի, ազնիւ ներկաներ, որ եկեր էք պատուելու համեստ գրողս, որ իր երկար տարիներու ընթացքին ուրիշ բան չմտածեց, այլ միայն մեր մայրենին, գրականութիւնը եւ արուեստը՝ որպէսզի անոնցմով Հայը զօրանայ, յարատեւէ:

Ինծի առաջարկուեցաւ որ ես ալ իմ երկու խօսքս ըսեմ: Բայց կը ցաւիմ ըսելու, որ ատենէ մը ի վեր մեր մայրենին կը կորսնցնէ իր հետ խօսողներուն թիւը: Մեր ազնուր արձակը կը կորսնցնէ իր փայլը. հէքեաթն ու պատմուածքը նետուած են թանգարանը: Տեսակ մը գրականութիւն՝ որ չի բացատրուիր:

Հին օրերուն մենք մեր գրականութեան մէջ այսպէս չէինք: Հակառակ գաղթականութեան, դարձեալ միջոցներ կը գտնէինք կարդալու, գրելու եւ երգելու:

Կարկուտէն վերջ վերապրողներս փոխադրուեցանք Ամերիկա եւ Եւրոպա, հոն ալ եւս շարունակելով մեր ուսումը. մեր ժողովուրդին տուինք գրագէտ, բանաստեղծ, արձակագիր, վիպագիր:

Յարգելի բարեկամներ. կեանքը պայքար է: Պայքարինք ապրելու համար, բայց ապրիլ եւ ստեղծել մեր Հայաստանին համար, նաեւ մշակոյթին՝ ուր կը ցոլայ մեր ժողովուրդին մեծութիւնը:

Հայը յաւերժակա՛ն, մե՛ծ էր երէկ. մե՛ծ է այսօր. մե՛ծ պիտի ըլլայ վաղը՝ եթէ իր հանդէպ մեր որդիական պարտականութիւնը կատարել չմոռնանք»:

Յետոյ Յ. Պալեան տուաւ գրողին կենսագրական գիծերը, ըսաւ թէ մանկու-

թիւը անցած է Խարբերդի Գոմք գիւղին մէջ, տարագրուած է 14 տարեկանին, անցած է որբանոցէ որբանոց, Եփրատ, Հալէպ, Պէյրութ ու վերջապէս հասած Ֆրանսա: Նախ աշխատած է Կարտանի ածխահանքերուն մէջ, յետոյ փոխադրուած Մարսէյլ ուր մէկուկէս տարուան կեանք ունեցած է իր հիմնած «Հայ գիր» ամսագիրը, իսկ 1922-ին հաստատուած է Փարիզ: Գրական փորձերու անոր առաջին էջերը կը քաջալերուին Շաւարշ Միսաքեանի կողմէ ու այդ խթանով Ծ. Պէրպէրեան անկէ ի վեր չէ դադրած սպասարկելէ հայ գիրին: Շուրջ երկու տասնեակ հատորներ լոյս տեսած են իր ստորագրութեամբ, որոնցմէ մէկը նաեւ ֆրանսերէնի թարգմանուած է: Յուշեր, վկայութիւններ, հրապարակախօսութեան, բարոյախօսութեան էջերէ կը բաղկանայ այդ վաստակը:

Յ. Պալեան չնշելէ ետք թէ երեկոյեան մեծարանքը առաւելաբար թիրախ ունէր այդ վաստակին մեկնակէտ հաւատարմութիւնը դէպի հայ գիրը, ըսաւ թէ Ծ. Պէրպէրեանի ու անոր նման դպրոց տեսածներու համար «Յառաջ»ը դպրոց մը եղած է, քանի որ անոնց գրածները կը ստորագրուէին ու կը հրատարակուէին յերթին էջերուն մէջ: Ու Ծ. Պէրպէրեանի «Բացիկներ» հատորէն էջի մը ընթերցումով աւարտեց իր խօսքը, օրուան առաջին դէմքին մասին:

Գալով Մ. Մարկոսեանի, անոր «Այդ մեր կողմերը» հատորին մէջ տրուած Տիգրանակերտի հայկական տիպարներն ու անոնց առօրեան, իրեն կը ներկայանային որպէս վէպ մը, ակնթարթային պատկերներու յաջորդականութեամբ: Յ. Պալեան ափսոսաց որ գրագէտը աւելի առատախօս չէ եղած անոնց մասին, քանի որ ինք անհետացած կեանքի մը վկան է ու այդ մարդիկը այսօր չկան այլեւս: Ան մաղթեց որ Մ. Մարկոսեան չփոհանայ այդ հատորով ու նորանոր էջեր գրի առնէ, աւելին տալու համար այդ մնացորդացէն:

Մերօրեայ գիւղագիրը յուզուած չեշտով մը շնորհակալութեան խօսքեր արտասանելէ ետք, ըսաւ թէ կը խոստանայ ընդառաջել Յ. Պալեանի մաղթանքին ու շարունակել աշխատիլ. խոստացաւ նաեւ մօտ ատենէն գրական աշխարհին նուիրել նոր հատոր մը: Ապա կարդաց իր «Հէյր երբէհէմ» պատմուածքը, աւարտելով երեկոյթին գրական բաժինը:

Մեծարանքի այս ձեռնարկը որ մտերիմ ու հաճելի հանդիպումի մը մթնոլորտը ստացաւ առաջին վայրկեաններէն իսկ, յատկապէս Յ. Պալեանի համառօտ այլ հանրամատչելի ներկայացումով, շուրջ երեք տասնեակ ներկաներու մասնակցութեամբ շարունակուեցաւ ընթրիքի սեղաններուն շուրջ: Հասած ըլլալով նաեւ Մ. Մարկոսեանի գիրքին Բ. հրատարակութիւնը, գրասէրներ կրցան ունենալ օրինակներ ու մակագրել տալ հեղինակին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔԻ ԴԷՄ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔՆԵՐԸ ԿԸ ՏԱՐԲԵՐԻ՞Ն

Միայն Թուրքիան չէ որ հետամուտ է Իրաքի շրջափակումին վերնալուն, կամ գոնէ թեթեւնալուն. ամերիկացի լրագրող մը անոր քով կը զետեղէ նաեւ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութիւնը, Կրեմլինը եւ ամերիկացի իր պաշտօնակիցներէն շատեր որոնք սկսած են հարց տալ թէ ինչու վերջ չի տրուիր Իրաքի շրջափակումին ու իրաքեան քարիւղ չի գնուիր:

Նախագահ Գլինթըն, յատկապէս իրաքեան Քիւրտիստանի վրայ վերջերս վար առնուած ուղղաթիռի պատահարէն ի վեր, անդրդուելի կը թուի այս հարցին մէջ. ան զուհերուն ընտանիքներուն առջեւ յայտարարած էր թէ Միացեալ -- Նահանգներ պիտի շարունակեն իրենց առաքելութիւնը, արգելք ըլլալով նախագահ Սատտամի ցեղասպանական արարքներուն, փրկելու համար անմեղներու կեանքերը: Ասկէ զատ, Միացեալ -- Նահանգներու Արտաքին նախարարը այցելեց Սաուտի Արաբիա, զօրակցելու համար արաբական այն շարժումին որուն նպատակն է արգելք ըլլալ Իրաքի վերստին հզօրացման:

Այս պարագաներուն կը հակադրէ ամերիկացի լրագրողը Ֆրանսայի կեցուածքը որ կը միտի յայտարարելու թէ Սատտամ Հիւսէյնի իշխանութիւնը յարգած է ՄԱԿ-ի բանաձեւը ու վերջ տուած զանգուածային բնաջնջման զէնքերու գաղտնի պատրաստութեան: Ֆրանսայի այս կեցուածքը հիմնուած է Պրիմակովի ղեկավարած ռուսական լրտեսական ցանցին եզրակացութիւններուն:

Այս հաւաստումին, լրագրողը կը հակադրէ ցանկ մը որ ղրկուած է քննիչներուն եւ ուր կան անունները այն ընկերութիւններուն որոնք Սատտամ Հիւսէյնի հայթայթած են հիւլէական կազմածներ, քիմիական բաղադրիչներ ու հրթիռներու կտորներ: Սակայն, հակառակ այս ցանկին, հարկաւոր քննութիւններ չեն կատարուած: Այդ ցանկը բաղկացած է ֆրանսական, զուիցերական, պելժիական, բրիտանական, գերմանական, հնդկական իտալական ընկերութիւններու անուններէն: Ան կը պնդէ որ իր տուեալները համազօր են 1988-ի տուեալներուն որոնք ուշադրութիւն գրաւեցին այն պարագային վրայ որ Ս. Հիւսէյն մեծ գաղտնապահութեամբ, հիւլէական զինամթերքի պատրաստութեան լծուած է: Հարկաւոր կը նկատէ որ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը Ֆրանքեւռուս փափաքին անդրադառնալէ առաջ, Միացեալ -- Նահանգներ ու ՄԱԿ-ի դեսպանը մանրամասն պրպտումներու հիմնուած տեղեկագիր մը պահանջէ, ինչպէս նաեւ փաստաթուղթեր:

Ամերիկացի լրագրողին համար տակաւին կայ Մարդկային իրաւանց հարցը, Քիւրտերու եւ շիիներու պաշտպանութիւնը: Կը պնդէ թէ պէտք է Իրաքցիներէ պահանջել որ տապալեն Ս. Հիւսէյնի բռնակալութիւնը եւ վերջ տան Պաասի իշխանութեան: Իր կարծիքով, նախագահ Գլինթըն ու շրջապատը հասկցած են իրողութիւնը ու ատոր հետեւանք է որ Գլինթըն ՄԱԿ-ի յիշեցուցած է թէ անթոյլատրելի է Ս. Հիւսէյնի իշխանութիւնը: Լաւատեղեակ լրագրողը կ՚աւարտէ Ֆրանսայի հասցէին բացայայտ ակնարկութեամբ մը. «անոնք որոնք այս մասին վարանումներ ունին, լաւ կ՚ըլլայ որ զգուշանան»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՏԷՈՒՍ ՀԻՄՆԱՐԿԻ 1993-Ի ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ՖՐԱՆՍԱ

1993 Սեպտեմբեր 24-էն Հոկտեմբեր 9-ը Գիւմրիի մէջ, տեղի ունեցաւ «Գիւմրի 93» Ամատէուս հիմնարկի երաժշտական փառատօն մրցումը, նուիրուած Հայաստանի Հանրապետութեան 2-րդ տարեդարձին:

9-էն 16 տարեկան, 992 թեկնածու ներկայացած են անոնց մէջ տարբեր նուագարաններով կատարողներ, բայց նաեւ երգիչներ, փողային նուագախումբեր, քառաձայն հոգեւոր երգչախումբեր ու պարի համոյթներ:

Հինգ դափնեկիրները կը ժամանեն Ֆրանսա Մայիս 26-ին, շրջապտոյտի մը համար, նախաձեռնութեամբ Ամատէուս Հիմնարկին եւ յատկապէս անոր հիմնադիր նախագահ Յովհաննէս Անաստասեանին:

Ամատէուս հիմնարկը ստեղծուած է 1989-ին: Նպատակն է Հայաստանի երաժիշտ խոստումնալից պատանիները, երիտասարդ տաղանդները քաջալերել, ծանօթացնել արտասահման, պատրաստել ու ներկայացնել միջազգային մրցոյթներու: Յովհաննէս Անաստասեան՝ Պելժիա հաստատուած երաժիշտ, հիմնականին լծուած է այս գործին որուն իրագործման համար չի խնայեր ջանք, դոհողութիւն եւ ժամանակ: Անցեալ տարի ներկայացուց պատանի Միքայէլ Պալեանը, 12 տարեկան, եւ մխանդամայն դաշնակահար, յօրինող եւ գծագրիչ:

Այս տարի հինգ հոգի է որ կը ներկայացնէ՝ Եղիշէ Մշեցեան՝ 10 տարեկան դուդուկահար, Լիանար Մարտիրոսեան՝ 12 տարեկան քանոնահարուհի, Հռիփսիմէ Մշեցեան՝ 14 տարեկան դաշնակահարուհի, Սէյրան Ֆրանջեան՝ 15 տարեկան դհոլահար եւ Զարուհի Կալոյեան՝ 13 տարեկան երգչուհի:

Այս պատանի արուեստագէտները ելոյթներ պիտի ունենան յաջորդաբար Փարիզ, Մայիս 27-ին, Կիմէ սրահը կազմակերպութեամբ Դպրոցասէր Վարժարանի տեսչութեան, Մայիս 30-ին Իսի (Վառ նահանգ) քաղաքի «Սանթր Հէլիօմարէն»ի սրահին մէջ ուր խնամուած եւ բուժուած են բազմաթիւ «հանտիքափէ» հայ երախաներ եկած Հայաստանէն, աղէտեալ գօտիէն. ամբողջ խորհրդանիշ մը: Ապա, խումբը հանդէս պիտի գայ Թուլոն քաղաքի Երաժշտանոցը, Յունիս 1-ին. իսկ Յունիս 2-ին կը գտնուի Մարսէյլ, Հայ Մշակոյթի Տունը: Վերջին ձեռնարկը տեղի պիտի ունենայ Նիս, Պարսամեան Համալիրը: Դեռ կարելի էր այլ հայաշատ քաղաքներու մէջ եւս ներկայանալ, ինչպէս Լիոն, Կրընոպլը, Վալանս, Վիէն եւայլն...: Յովհաննէս Անաստասեանի փափաքն է անշուշտ, սակայն դիմումները կը մնան յաճախ անպատասխան:

Հարկ է որ Ֆրանսահայութիւնը քաջալերէ այս ձեռնարկը: Ոչ միայն որովհետեւ պատանիներ են որ կուգան քաղաքէ մը, շրջանէ մը որ երէկ դժոխք էր, այլ որովհետեւ գեղարուեստական որակ կայ, վայելք մը կայ: Երախաներ որոնք հինգ տարի առաջ կը թափառէին աւերակներու վրայ, մոլորած, սառած աչքերով, անժպիտ դէմքերով ընկղմած իրենց դժբախտութեան եւ ցաւին մէջ: Այսօր, կեանք, ժպիտ եւ ջերմութիւն է որ կը բերեն իրենց տաղանդով, ձիրքերով, շնորհքներով, մտքով եւ հոգիով:

Ահա թէ ինչու Յովհաննէս Անաստասեանի նախաձեռնութիւնը արժանի է անվերապահ աջակցութեան:

Յովհաննէս Անաստասեան 1994-ի փառատօն -- մրցոյթը պիտի կազմակերպէ, աշնան, Ղարաբաղի մէջ, Ստեփանակերտ ու նաեւ Շուշիի հինաւուրց Հայոց Եկեղեցւոյ հովանիին ներքեւ:

Ուստի, Փարիզէն -- Մարսէյլ -- Նիս սրահները պէտք է լեցուին ունկնդիրներու լայն հասարակութեամբ մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՆԱՅԻՍ

ԽԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Հոն չկայ խիստ կարգապահութիւն, չկայ մանրակրկիտ մաքրութիւն, Եւրոպայի պերճանքը, մանաւանդ Գերմանիոյ գրեթէ ամէն քաղաքներուն, բայց գեղեցիկ է ան, հաճելի թրվռուն. դուեհիկ՝ երբեք:

Բնաւ իրարու մօտ գտնուելու չյաւհմանուած շէնքեր կարելի է գտնել բնականօրէն քով քովի, ինչպէս հոյակապ պալատ մը, շքեղ ճարտարապետութեան հրաշալիք, եւ անոր պարտէզին կից՝ ցածուկ, կիրով ծեփուած տնակ մը: Լուսաշող ցուցափեղկերով վաճառատուն մը, ուր արուեստի առարկաներ կը ցոլացնեն իրենց շնորհը եւ անոր քով՝ պզտիկ փեթակի խանութ մը, պարզ ապակիէ շաքարամաններով եւ անօթներով, եւ այսպէս շարունակաբար:

Լայն պողոտաներ, ծառաստաններ, հրապարակներ, որոնց մէջտեղերը յիշատակարաններ, հայրենիքին համար զոհուած կամ անոր մեծ ծառայութիւններ ըրած հերոսներու. Միքայէլ Վիթազու, Ստեփան Չիլմարէ, Դուտոր Վլատիմէսքու, որոնք Ռումանիոյ ազատագրութեան սատարած են, ինչպէս նաեւ փառաւոր մէկ արձանը Պրաթիանուին, հայրը նախկին նախարարապետին, ինքն ալ նախարարապետ, որ հիմը դրած է ռումանական թագաւորութեան, գահ բարձրացնելով Քարոլ Հօհէնցոլէրն իշխանը, ամուսինը Գարմէն - Սիլվա բանաստեղծ թագուհիին: Փոքր հրապարակի մը վրայ ալ արձանը Հռովմայեցիներուն պատմական գայլին, էգ գայլ մը, ստինքները ուռճացած, ուրկից կաթ կը ծծեն երկու երախաներ, Ռէմիւսը եւ Ռոմիւլիւսը, չէ՞ մի որ Ռումանացիք կ՚ենթադրեն սերած ըլլալ հին Հռովմէացիներէն:

Իւրաքանչիւր նախարարութեան շէնք մէկ մէկ սքանչելիք էր, մանաւանդ Արտաքին Գործոցը՝ զոր իշխան մը նուէր ըրած է կառավարութեան:

Դաշտի մէջ կառուցուած ու լայնատարած, Պուքրէշ տարբեր տարբեր կեդրոններ ունի, կեդրոնը ազնուականութեան՝ Լասքար Քաթարճիու գեղեցիկ պողոտան, կեդրոնը՝ առեւտուրի Լիբական, կեդրոնը համեստ բնակչութեան՝ Գալէա -- Մօշիլօր, ուր համախմբուած են Հայեր, (մասնաւորապէս իրարմով զբաղող), եւ վերջապէս, կեդրոնը վայելչասէրներու, պճնամոլներու ցուցադրութեան՝ Գալէա -- Վիքթորիան, որ ինքնին կրնայ ընդհանուր գաղափար մը տալ մայրաքաղաքին վրայ: Նեղ եւ երկար փողոց մըն է ան, ուր կան Ռումանական Կաճառը եւ արքայական պալատը, երկու կողմը ճոխ վաճառատուներ, շիք սրճարաններ եւ ծաղկարաններ. Պուքրէշի բնակիչները ամէնէն աւելի կը սիրեն առաւօտէն երեկոյ ծաղկարան երթալ եւ քաղցրեղէն ճաշակել, ո՛ր ժամուն ալ ըլլայ: Ամէն տեսակ մարդ կարելի է տեսնել Գալէա -- Վիքթորիայի վրայ. փարիզեան ճոխ վայելչութեամբ կիներ, կախարդիչ իրենց շպարին տակ, թանկարժէք մուշտակներով, չափահասութիւնը անցուցած այրեր, անոնք ալ ճաշակով հագուած, ջանքեր ընելով տարիներու աւերները սրբագրելու, եւ երիտասարդներ, մեծ մասը ժիկօլօներ, թեթեւ մը կարմիր ներկուած, աղջիկ - մանչեր, ամէնքը վեր վար կը շրջին, կը խաչաձեւեն զիրար եւ ժպիտ ու նայուածք կը փոխանակեն: Եւ այս ամէնուն մէջէն երեւան կուգան յաճախ, աղքատիկ գնչուհիներ, երկար ֆիւլահով, ծաղիկ ծախող գիւղացիներ, բոկոտն. գիսախռիւ, շատ անգամ հրապուրիչ, եւ խուրտճիուներ՝ ուսերնուն վար կախուած մածունի ափսէները, ճիշդ Պոլսոյ Սիլիվրիի մածուն ծախողներուն նման, լակոտներ՝ որոնք պղուճէ (պիստակ) կը ծախեն. ամէնքը նոյն մայթին վրայ զիրար կը հրմշտկեն: Գեղանի կիներուն քօթի բոյրը կը խառնուի Գընչուներուն, շրջուն վաճառորդներու աղտոտ հագուստներու հոտին: Զմայլելի ինքնաշարժերն ալ կը ստիպուին երբեմն տեղի տալու նոյն նեղ փողոցին մէջ սոխ, ածուխ, փայտ բեռցած գիւղացիի սայլերուն, մինչ անդիէն խուլ ռոնումի նմանող հայհոյանքներ կը հանեն երկձի կառքերու կառավարներ, մութ գոյն թաւիշէ մինչեւ ոտքերնին յորդածաւալ պարեգօտներ հագած, մէջքերնին ծոպաւոր գօտի ճեփ -- ճերմակ եւ գլուխնին աստրականէ գլխարկ, իշխանի հովեր առած:

Կը պատահի որ այս խառնիճաղանճին մէջէն անցնի ճերմակ ծաղիկներով զարդարուն կառք մը, մինչեւ ձիերուն գլուխը նարինջի ծաղիկ, եւ առաջին կառավարին երկու քովը երկու մեծ վառուած կերոն, որոնք հրաշքով երբեք չեն մարիր, նոյնիսկ եթէ հով ըլլայ. ամէն անցորդ կը խայտայ, կարծես ինք ըլլար հարսնեւոր:

Երբեմն ալ ուրիշ թափօր, առջեւէն Ծնունդի ծառ մը, պզտիկ լոյսերով եւ դրօշակներով պճնուած, ցիկան նուագածուներ քայլերգ մը կը նուագեն. ետեւէն քառաձի կառք մը. յուղարկաւորութիւն մըն է. Ծնունդի տօնին մօտերը ըլլալուն՝ մեռնողը ծառը հետը կը տանի: Բոլոր գլխարկները վար կ՚առնուին. կիները երեսնին կը խաչակնքեն, ինչպէս նաեւ միւս թափօրին հարսը, եւ յուղարկաւորները կը ժպտին անոր: Այս բոլորը հոգեբանութիւնն է այդ երանելի ժողովուրդին: Սուգն ու խայտանքը գիրկընդխառն կ՚ընթանան:

Ռումանացին միշտ հաճոյակատար է, հիւրասէր եւ կենցաղագէտ, երբեք՝ կոշտ: Երբ ցերեկուան ժամը 11-ին որեւէ պաշտօնատուն երթաս, նոյնիսկ դատարան, պաշտօնեաները, մեծէն մինչեւ պզտիկը, նոր եկած են, եւ երբ գործիդ վրայ խօսիս, ծածուկ մը կը յօրանջեն, աչքերնին քունով բեռնաւոր. երբեմն ալ տարտամօրէն կը ժպտի, թերեւս նախորդ գիշերուան հաճելի տեսիլքներուն:

(Շար. 98)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Մայիս 28, Հայ Պետականութեան՝ Հայաստանի Հանրապետութեան -- 1918 Մայիս 28 -- հռչակման տարեդարձն է:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10--ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Գոհաբանական Մաղթանք կ'ըլլան Հայաստանի Անկախութեան հաստատութեան եւ բարգաւաճման համար:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Երկուշաբթի, Մայիս 30, տօն է Սրբոց Կուսանացն Հռիփսիմեանց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10--ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պոլսահայ

Մշակ. Միութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄՐՑՈՒՄ

Մայիս 29, Կիրակի, ժամը՝ 16

Մշակութային Տան մէջ

12 -- 14 ռիւ Ս. Պազիլ, 13001

Մուտքը ազատ է:

CONCERT

DE LA CHORALE

DE L'ECOLE

TEBROTZASSERE

sous la direction de

HAIG SARKISSIAN

Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

Salle GUIMET

6, place Iéna, Paris 16e -- M° Iéna

avec la participation exceptionnelle des lauréats du concours de musique classique «AMADEUS» 1993 de GUMRI.

Le groupe est composé de :

— *Hripsimé Mchetzian* (14 ans) - piano,
— *Liana Mardirossian* (12 ans) - canon,
— *Yéguiché Mchetzian* (10 ans) - doudouk,
— *Seyran Frandjian* (15 ans) - dehol,
— *Zarouhi Galoyan* (13 ans) - chants patriotiques.

Prix des places :

Adultes : 120 F. / Enfants : 80 F.

Renseignements et réservations :

43. 81. 01. 72.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 28-ին ժամը 10-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը

17 ռիւ Պլէօ

Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի, Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տիգրան Խանթեմուրեանի *մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մարիէ (Թոռները) 450 Ֆր., Տիկին Ժրընվիէվ Տօնիկեանէ 200 Ֆր., ինչպէս նաեւ ստացած է՝ Օր. Արաքսի Գազանճեանէ 500 Ֆր. իր հօր՝* Գրիգոր Գազանճեանի *մահուան 5--րդ տարելիցին առթիւ:*

Les soirées de l'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise a le plaisir de vous convier à une soirée en l'espace Garbis Manoukian 40, rue d'Arménie, Lyon 3e

Vendredi 27 Mai à 21 heures

Soirée de commémoration du bicentenaire du mensuel

« Aztarar »

(premier titre de la presse arménienne)

Communication de

Garo HOVSEPIAN

Enseignant et Collaborateur du quotidien arménien «Haratch»

sur le thème :

«LE MENSUEL "AZTARAR" ET LA PERSONNALITE DU R. PERE HAROUTIOUN CHEMAVONIAN, SON FONDATEUR».

Intermède musical

avec l'ensemble instrumental

« *S p i t a k* » de Lyon.

Débat :

«La presse arménienne en Diaspora», avec la participation des équipes de rédaction de *«France - Arménie»* et des *«Nouvelles d'Arménie».*

—Participation aux frais—

le Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

CONCERT

VIOLON

GERARD TORGOMIAN

GUITARE

MARIE SOLIES

organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'Eglise *St. Hermeland* à Bagneux

(Place de la République, près de la Mairie)

Oeuvres de :

P a g a n i n i ,

S c h u b e r t ,

S t r a v i n s k i , . . .

Réservations (le soir) :

Tél. : 46. 63. 10. 48 / 46. 61. 90. 45

Prix des places : 80 francs

Accès : Porte d'Orléans — Autobus 128 Station Place Dampierre

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

UGAB – Paris: Chorale

LE COMITE DE PARIS -- ILE-DE-FRANCE de l'U.G.A.B.

présente

LA CHORALE DE L'UGAB

dirigée par Haïg SARKISSIAN

le Dimanche 29 Mai à 15 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Participation : 30 Francs

Association MACHTOTZ

pour la défense de la langue arménienne

organise

au profit de ses œuvres

UN

REPAS INAUGURAL

sous la présidence de

AIDA AZNAVOUR

le Dimanche 12 Juin à 13 heures

Salle de l'U.G.A.B.

118, rue de Courcelles, Paris 17e

Participation au repas : 200 F.

Réservation par téléphone au :

48 - 41 - 49 - 37.

LA FOLIA

ou

PRINTEMPS DES ASSOCIATIONS

SAMEDI 28 MAI

à l'initiative de la Municipalité, journée de la culture populaire à Villeurbanne, avec un programme cette année :

* *Animations dans les quartiers (le matin)*
* 14h: *Défilé carnavalesque (de la Mairie au Centre Culturel)*
* 16h: *Scènes ouvertes, folklores antillais, arménien, congolais, polonais grec, togolais, etc. au Centre Culturel —cuisines du monde et grand bal brésilien en soirée—.*

Participation de la M.C.A. de Villeurbanne (char collectif conçu sur le thème des mélanges culturels, danses populaires arméniennes avec la troupe *S a s s o u n*, stand de spécialités culinaires orientales).

— Entrée gratuite —

Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

POUR UN ATELIER-STUDIO
POUR LA PRESENCE DE L'ARMENIE
A LA CITE INTERNATIONALE DES ARTS

VENTE AUX ENCHERES

Peintures, dessins, estampes, sculptures

DIMANCHE 29 MAI A 15 HEURES
MAISON DE L'EUROPE

35, rue des Francs-Bourgeois — 75004 PARIS (M° St.-Paul)

Exposition publique de 10h à 14h

Vente aux enchères de 113 œuvres offertes par 50 artistes d'Arménie et de la diaspora,

organisée par l'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (A.P.A.C.A.), de loi 1901, à but non lucratif.

sous le contrôle de

Maître CORNETTE DE SAINT-CYR

commissaire-priseur

Pour tous renseignements : Etude de Me Cornette de Saint-Cyr
44, avenue Kléber 75116 PARIS — Tél. : 47. 27. 11. 24 — Fax : 45. 53. 45. 24

ՄԱՇՏՈՑ

Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան եւ Զարգացման Միութիւնը

Կը կազմակերպէ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱԼԷՊ / ՍՈՒՐԻԱ

ՀԱՅԱԽՕՍ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑ

Օգոստոս 2 - 22

8 -- 14 Տարեկան Աշակերտներու Համար

Հովանաւորութեամբ՝
Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝
ՍՈՒՐԷՆ ԱՐՔ. ԳԱԹԱՐՈՅԵԱՆԻ

Եւ հսկողութեանը տակ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի Տիկիններուն, նաեւ ՄԱՇՏՈՑ Միութեան պատասխանատուներուն:

Իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի տեղաւորուի հիւրընկալ ընտանիքի մը ծոցը:

Առաւօտները (շաբաթը հինգ օր) յատկացուած պիտի ըլլան Հայ լեզուի դասաւանդութիւններուն: Բոլորովին օտարախօս աշակերտներու համար դասաւանդութիւնները պիտի կատարուին Տիկին Հիլտա Գալֆաեան -- Փանոսեանի կողմէ, իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով: Իսկ հայախօս սկսնակներու եւ յառաջացածներու պարագային, իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի հետեւի իր մակարդակին համապատասխանող դասաւանդութիւններու՝ Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի Ուսումնական Խորհուրդին կողմէ ընտրուած փորձառու ուսուցիչներու չունչին տակ:

Իւրաքանչիւր աշակերտ օրուան մնացեալ մասը պիտի անցընէ գինք հիւրընկալող ընտանիքին ծոցը, այսպիսով կարելիութիւնը պիտի ունենայ հայերէն խօսելու իր շրջապատին հետ, իրեն տարեկից երախաներու հետ:

Շաբաթավերջերուն պիտի կազմակերպուին տեսարժան վայրերու հաւաքական այցելութիւններ: Նաեւ Ուխտի Օր մը պիտի յատկացուի Տէր Զօրի մէջ ննջող մեր անշիրիմ նահատակներուն, այցելութեամբ նորակառոյց Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ:

Մասնակցութեան սակ. -

Փարիզ-Հալէպ-Փարիզ բոլոր ծախքերը ներառեալ (օդանաւային ճամբորդութիւն, բնակութիւն, դասաւանդութիւն, սննդաւութիւն, զբօսաշրջութիւն, դասագրքերու տրամադրութիւն) 4000 ֆրանք:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել մինչեւ Յունիս 15, հետեւեալ թիւին՝

47 -- 50 -- 97 -- 51

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du FESTIVAL DE PRINTEMPS 1994 MUSIQUES EN MAI A ALFORTVILLE

la M.C.A. propose

ALAN HOVHANNESS

Concerto pour piano

Concerto pour violon

IXe SYMPHONIE DE L. V. BEETHOVEN

60 musiciens et 120 choristes

Solistes :

Hasmig Surmelian (piano),
Annie Jodry (violon).

L'Orchestre Léon Barzin sous la direction de J. J. Werner avec les solistes H. Surmélian et A. Jodry projettent l'enregistrement d'un disque compact des œuvres d'Alan Hovhanness. Ce concert est organisé pour sa promotion.

JEUDI 26 MAI A 21 H

Eglise Notre-Dame

(près de la Mairie d'Alfortville)

Entrée : 80 F. et 50 F.

Renseignements à la M.C.A.

Emission M.C.A. sur AYP FM les Mercredis de 10h à 12h

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 26
JEUDI
26 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.334 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.334

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԻՒՆԷՍՔՕյի պալատին մէջ, Մայիս 26-ին կը բացուի Եւրոպայի կայունութեան նուիրուած համաժողով մը, որուն հրաւիրուած են ՍԷ — ԷՍ — ՍԷ — Ը-ի 53 Պետութեանց ներկայացուցիչները — ի շարս որոնց Հայաստան—: Ալէն Ժիւփէ կը ճշդէ որ այս ժողովը ուղղուած է միայն այն երկիրներուն որոնք կոչում ունին անդամակցել Եւրոպական Միութեան:

ԹԱՓԻԻ շուրջ օղակը կը սեղմուի, բայց իր յանդուգն հակադրեցութիւնները կը շարունակուին. Ներկայիս իրեն դէմ կան դատական տասը հետապնդում, քննութեան տակ առնուած է չորս հարցերու համար, բազմաթիւ պարտատէրներ կան, եւ նման մէկուն է որ Ֆրանսայի ամէնէն աւանդական կուսակցութիւններէն՝ ձախ-արմատականները կը յանձնեն իրենց ցանկը գլխաւորելու պաշտօնը եւրոպական ընտրութիւններուն...: Հաւանաբար Հե-...օ քանի մը անգամ կը դառնայ իր դա-...ղին մէջ: Մայիս 25-ին, «Ֆիկառօ» կը գրէր թէ Քրետի Լիոնէն պատրաստ է ծախել տալու Թափիի ռիւ տէ Սէն - Փէռի առանձնատունը պարտքերուն մէկ մասը գոնէ առնելու համար: Ի դէպ, ահաւասիկ ազգայնացած դրամատուն մը որ ի՛նչ դիւրութեամբ 1 միլիառ 300 միլիոնի փոխառութիւն ըրեր է Թափիի մը, այսինքն հարկատուին դրամն է զոր տուեր է, մինչ անդին գիտենք թէ նոյն դրամատուները ի՛նչ դժուարութիւններ կը յարուցանեն քանի մը փրանքի վարկ բանալու համար պարկեշտ աշխատաւորին: Այս հարցէն զատ, հարցաքննիչ դատաւորը՝ Էվա Ժոլի արդարադատութեան նոր դիմում մը ըրած է որպէսզի վերնայ Թափիի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը Ֆոքէայի Թղթածրարին կապակցութեամբ: Ծանօթ է որ Թափի իր այդ զբօսանաւը արձանագրած էր որպէս առեւտրական նպատակներու ծառայող նաւ մը: Բարեկամները սկսած են նեղ կացութեան մատնել եւ Կ. Տէֆէռի այրին ալ՝ Էտմոնտ Շառլ - Ռու յայտարարած է թէ Տէֆէռ Թափին Մարսէյլ կանչած էր, իր մահէն 3 ամիս առաջ, ՕՄ-ով զբաղելու համար, բայց միտք չունէր իրեն յանձնելու քաղաքապետարանը: Թափիի համար այս ամբողջը շարունակուող հալածանք մըն է («միզ ա մոռ» մը): Պէտք է հաստատել թէ քաղաքական մթնոլորտը այնքան ապականուած է որ այլեւս ոչ թէ Ռոժէ Սալենկրօ մը (որ 1936-ին, երբ Ներքին նախարար էր եւ անուանարկուեցաւ, անձնասպան եղաւ) այլ պարզապէս պաշտօնէ հրաժարող մ'իսկ չի գտնուիր:

ՊԵՐՆԱՐ – ԱՆՐԻ ԼԵՎԻ յայտարարեց թէ պիտի չքաշէ եւրոպական ընտրութիւններու իր ցանկը հակառակ Միշէլ Ռոքարի յայտարարութեանց եւ յանձնառութեանց: Ցանկին բոլոր անդամները նոյն կարծիքը չունին եւ թերեւս մինչեւ Մայիս 27 (պայմանաժամն է ցանկերու յանձնումի) համոզեն Շվարցընպերկը եւ միւսները որ աւելի հեռու չերթան, ձայներու 0.5 կամ 1%-ը նպաստաւոր ձեռնարկ մը չէ Պոսնիոյ համար: Այս ցանկը խանգարող, խաղի բերած է քաղաքական հոսանքները որոնք բաւական շուարած են, մանաւանդ՝ Ռոքար որ այլեւս ինչ ընելը չի գիտեր քանի մը ձայն «մուրալու» համար, քանի եթէ մտաւորականներու (այս որակումը կուտան իրենք իրենց) այս ցանկը կրնայ իրմէ ձայներ կորզել: Պերնար – Անրի Լեվի, որ անցեալին Միթերանի տրամադրած անձնական օդանաւով Սարայեւօ գնաց, կը շարունակէ իր յարձակումները նախագահին դէմ՝ «Մեծ վարպետ խուճապ ըստեղծելու համար»...: Այս «մտաւորականներուն» համար, Ռոքարի դիրքորոշումը չի բաւեր, որովհետեւ հաստատ չէ որ մեծամասնութիւն վայելէ իր շարքերուն մէջ: Արդարեւ հարցը զէնքի ամպարկոյի ջնջումին կը վերաբերի եւ այս ուղղութեամբ Միթերանի հոսանքը աւելի ազդու է: Այս ամբողջին կողքին, այս անգամ Անըսիի գեղատեսիլ լճի ափին է, Թալուառ, որ կը հաւաքուին արեւմուտքցիներն ու Պոսնիացիները նոր ծրագիր մը պատրաստելու համար Պոսնիոյ հաւասար բաժանման վերաբերող:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ որոշեց ստորագրել Ատլանտեան Ուխտի խաղաղութեան համար ընկերակցութեան համաձայնագիրը: Այս յայտարարութիւնը ըրաւ զօր. Գրաչով, Պաշտպանութեան նախարարը, Պրիւքսէլի մէջ:

ՄԵՔՔԷԻ աւանդական ուխտագնացութեան 200-էն 700 մեռեալ կայ այս անգամ, սովորական հրմշտուքներու հետեւանքով: Մեքքէի ճամբորդութիւնը մահմետականին հինգ պարտաւորութիւններէն մէկն է, ոմանց համար՝ վերջին ճամբորդութիւնն էր:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Միջազգային ռազմավարական ուսումնասիրութիւններու հիմնարկին տարեկան տեղեկագիրը բաժին մը յատկացուցած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին: Մասնագէտներու վերլուծումին արդիւնքը այն է որ եթէ պատերազմը շարունակուի, Հայաստան կամ Ազրբէջան քարտէսէն ջնջուելու սպառնալիքին պիտի ենթարկուին: Մինչդեռ, եթէ համաձայնութիւն գոյանայ, երկու երկիրներն ալ կրնան քանի մը տարիէն վերականգնիլ: Ազրբէջան քարիւղի պահեստներու տէր երկիր է ու քարիւղատար խողովակաշարը Հայաստանէն անցընել ամէնէն յարմար կարգադրութիւնը կ'ըլլայ:

Նոյն տեղեկագրին մէջ նշուած է որ Հայաստան նախկին խորհրդային երկիրներուն ամէնէն միատարրն է ու միակը որ յաջողած է կազմել իր բանակը, մինչ ազրբէջանցի ժողովուրդը ինքնութեան որոնումի հարցեր ունի տակաւին:

Ղարաբաղի վրայ ազրբէջանական հակակշիռը վերահաստատելու միակ ճարը ուժի գործադրութիւնը կը նկատուի: Սակայն, կ'ըսուի թէ նկատի առած ազրբէջանական զօրքերու կացութիւնը, առկա միայն արտաքին օժանդակութեամբ մը կարելի կրնայ ըլլալ:

Ազրբէջանի կառավարութիւնը դիմած է ՄԱԿ-ին, խնդրելով որ քննիչ մարմին մը ղրկուի Ղարաբաղ, ստուգելու համար Հայաստանի կիրարկած ռազմավարութիւնը. Արտաքին նախարար Հասանով դիմումին մէջ ըսած է որ Հայաստանի ղեկավարութիւնը գրաւուած շրջաններուն մէջ Հայերու բնակութիւն հաստատելու համար աշխատանք կը տանի: Հասանովի համաձայն, Հայաստան այս ծրագրով կը միտի թէ՛ մնայուն հակակշիռ հաստատել ու կցել գրաւուած շրջանները, ինչպէս Զանգելան, Քելպաջար եւայլն, եւ թէ այդ ձեւով արգելք ըլլալ ազերի փախստականներու յառաջիկային իրենց բնակավայրերը վերադառնալուն:

Երեւան — ՀԵՌԱՏԻՊ — Փարիզ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 20 / 23)

ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ

Կառավարութեան որոշումով Կտրիճ Սարդարեան նշանակուած է կառավարութեան առընթեր կրօնական հարցերու պետական Խորհուրդի նախագահ եւ այդ պաշտօնէն հեռացուած է Լուդվիկ Խաչատրեան:

ԱՐՄԱՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ ԱԹԷՆՔԻ ԴԵՍՊԱՆ

Հանրապետութեան Նախագահին Մայիս 18 Թուակիր հրամանագրով Արման Կիրակոսեան Յունաստանի լիազօր դեսպան նշանակուած է:

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ ԿԸ ՍԿՍԻ

Այս օրերուն հայկական պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր Գ. Ցարութիւնեան, Մեղրի գացած է ու հանդիպում ունեցած Իրանի պատասխանատուներուն հետ: Իրանեան կողմը տեղի ունեցած բանակցութեանց ընթացքին համաձայնութիւն գոյացած է Իրանի եւ Հայաստանի միջեւ սահմանային առեւտուրը Յունիս 11-էն սկսելու մասին: Քննարկուած են նաեւ մաքսատուներու, սահմանէ անցքի եւ Արաքս գետի կամուրջի կառուցման առընչուող կարգ մը հարցեր:

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՊՈՆՏՈՍՑԻ ՅՈՅՆԵՐՈՒ ՋԱՐԴԻՆ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապի հայկական միութեան մէջ Մայիս 19-ին կազմակերպուած ոգեկոչման հանդէսով մը նշուած է օսմանեան Թուրքիոյ մէջ 300 հազար Պոնտոսցի Յոյներու ջարդին 75-ամեակը: Դատապարտումի եւ յիշատակի խօսքեր արտասանած են միութեան փոխ - նախագահ Գէորգ Զաքոյեան, «Հայաստան — Յունաստան» միութեան ներկայացուցիչներ, Յունաստանի լիազօր դեսպան Արման Կիրակոսեան. Ներկայ եղած է յոյն առժամեայ գործավար՝ Ալիքի Խանճիէ: Հայաստանի 3000 հոգինոց յոյն համայնքին անունով ելոյթ ունեցած է Պաւէլ Լէոնով:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Իր հօրը մահուան առթիւ նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանին ցաւակցութիւն յայտնած են Ռուսաստանի, Միացեալ — Նահանգներու, Աւստրիոյ, Սուրիոյ, Ռումանիոյ Նախագահները, Յունաստանի վարչապետը, Ղազախստանի, Կիրգիզստանի, Վրաստանի, Ազրբէջանի, Ուկրանիոյ ղեկավարները, Ղրիմի նախագահը, Վազգէն եւ Գարեգին Բ. կաթողիկոսները, կուսակցութեանց ղեկավարները, օտար ներկայացուցիչներ, ծանօթ գործիչներ, քաղաքացիներ:

50-ԱՄԵԱԿ ՂՐԻՄԻ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ՝ Արդիւնաբերութեան նախարար Աշոտ Սաֆարեանի, Ղրիմ երթուղարձ մը կատարած է, մասնակցելու՝ տեղահանման 50-ամեակին նուիրուած արարողութեանց: Պատուիրակութիւնը, որ Մայիս 19-ին վերադարձած է Սիմֆերոպոլէն, հանդիպումներ ունեցած է Ղրիմի նախագահ Եուրի Մեշկովի, այլ ղեկավարներու եւ տեղւոյն հայութեան հետ: Ղրիմեան եւ հայկական կողմերուն միջեւ ստորագրուած է համագործակցութեան համաձայնագիր մը: Բանակցութեանց ներկայ եղած է նաեւ Ղրիմի Հայոց նախագահ Անուշաւան Դանիէլեան:

ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆԸ ԼՂՀ-Ի ՄԷՋ

ԼՂՀ-ի բուսաբուծութեան վարչութեան տնօրէն ամ Քսիմ Գաբրիէլեանի տուած տեղեկութեանց համաձայն այս տարի Արցախի մէջ գարնանացան կատարուած է 1300 հեկտարի վրայ. ինչ որ կը ներկայացնէ նախատեսուածին միայն կէսը: Սակայն ան լաւատես է ու աւելցուցած է թէ օդերը բարենպաստ են ու հողամշակները ի վիճակի են կարճ ժամանակամիջոցի մէջ աւարտելու ամբողջ ցանքը:

ՀՐԱԺԱՐՈՒՄ ԵՒ ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Խաղաղութեան եւ Համաձայնութեան Կոմիտէի նիստին իր իսկ դիմումով Կոմիտէի նախագահի պաշտօնէն հեռացած է Գալուստ Գալոյեան, զոր փոխարինած է Լավրենտի Բարսեղեան:

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ՝ ԳԵՐԻ ՕԴԱՉՈՒԻՆ

Մայիս 23-ին ԼՂՀ-ի ռազմական դատարանին տուած վճիռով գնդակահարման դատապարտուած է ազրբէջանական օդուժի վարձկան ռուս օդաչու՝ Եուրի Պելիչենկօ, որ 1992 Օգոստոսին գերի ինկած էր հայկական ուժերու ձեռքը: Ան ամբաստանուած է խաղաղ բնակավայրերու ռմբակոծմամբ եւ անմեղ քաղաքացիներու սպանութեամբ, նաեւ նիւթական մեծ վնասներ պատճառելու յանցանքով: Գերի ինկած վարձկան այլ մէկ օդաչուի՝ Անատոլի Զիստեակովի պարագան ալ քննութեան ընթացքի մէջ է եւ մօտ օրէն կը յանձնուի ռազմական դատարան:

ՀԱՅ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան պատուիրակութիւն մը Մայիս 20-ին Երասխի սահմանագիծը հանդիպում մը ունեցած է Նախիջեւանի ներկայացուցիչներու հետ: Հայկական կողմը վերջին օրերուն Նախիջեւանեան կողմէն կատարուած գնդակոծութիւններուն մասին բացատրութիւններ պահանջած է, որուն Նախիջեւանեան կողմը պատասխանած է թէ ազդ. Ճակատին կողմէ կատարուած գրգռութեան արարքներ են եւ ամէն ջանք ի գործ կը դրուի նման դէպքերու առաջքն առնելու համար:

ԱԿՆԱՐԿ՝ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՑԱՆ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԻՆ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՆԵՐԿԱՆ

Առանց դեգերելու պատմութեան բաւիղներուն մէջ ու առանց մանրամասնութեանց դիմելու, ըսենք անմիջապէս թէ Պոլսոյ հայ համայնքը ներկայիս կը հաշուէ շուրջ 50 հազար հոգի։ Իր աւանդութիւններուն եւ ցեղային ինքնութեան խորապէս կապուած այս համայնքը տարբեր թաղերու մէջ կը պահէ աւելի քան 30 եկեղեցիներ, շուրջ 20 հայկական վարժարաններ, ազգապատկան հսկայ հիւանդանոց մը՝ Ս. Փրկիչ (հիմնուած 1832-ին, Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի ծախքով), բազմաթիւ դպրաց-դասեր, երգչախումբեր եւ Սանուց Միութիւններ, որոնք կ'ապահովեն գաղութին կրօնական, կրթական եւ մշակութային կեանքը։ Պոլսոյ մեր երկու օրաթերթերը՝ «Ժամանակ» (հիմնուած 1908-ին, պատասխանատու՝ Արա Գոչ) եւ «Մարմարա» (հիմնուած 1940, խմբագիր՝ Ռոպէր Հատտէճեան) ո՛չ միմիայն ժամադրավայրն են մտաւորական դասուն, այլեւ կամուրջ մը՝ ընդմէջ Վոսփորի եւ արտասահմանի հայութեան։

Երկու օրաթերթերէն անդին, գաղութը կը պահէ նաեւ Յակոբ Այվազի հիմնած (1946) «Քուլիս» ամսագիրը (այժմու խմբագիր՝ Երուանդ Կոպէլեան), «Սուրբ Փրկիչ» հիւանդանոցի համանուն դունատիպ ամսաթերթը, Պատրիարքարանի «Շողակաթ» եռամսեան (որ վերահրատարակուիլ սկսաւ 1991-ին, Գարեգին Պատրիարքի ջանքերով), Մխիթարեան Սանուց Միութեան «Նոր Սան»ը (1948 – 1973 լոյս տեսած է «Սան»անունով), Կեդրոնական Սանուց Միութեան «Հոպիճա»ն (1993 Մարտէն ի վեր, նախապէս կոչուած է «Հանդէս Մշակոյթի» եւ հրատարակուած՝ 1948 – 1964) եւ թերեւս ալ այլ պարբերականներ, զորս կրնանք տեսած չըլլալ կամ չյիշել։

Համայնական բոլոր կառոյցները կը վայելեն բարձր հովանաւորութիւնը Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան, որ Թրքահայերու հոգեւոր եւ վարչական ամենավերին ներկայացուցիչն է յաչս պետութեան, 1461-էն ի վեր։

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՐՕՐԵԱՅ ՏԻՐԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐԸ

Պոլսահայ գրողներուն մէջ կան քանի մը դէմքեր, որոնք ինչ-ինչ պատճառներով ձգելով Վոսփորը անցած են արտասահման ու այնտեղ ալ շարունակած գրական իրենց հերկն ու վարուցանը։

Այդ շարքէն մեզի ծանօթ սիրելի անուն մըն է Ատրինէ Տատրեան, 80-ամեայ գրագիտուհին, որ ներկայիս հաստատուած է Նիս (Ֆրանսա)։ Ծնունդով Սեբաստացի, շրջանաւարտ է Գատըգիւղի Արամեան-Ունճեան վարժարանէն։ Գրականութիւնը իր մէջ հունաւորած է տիրական երկու գիծեր՝ վիպագրութիւն եւ մանկագրութիւն, որոնցմով ալ ճանչցուած է արդէն ու սիրելի եւ ապրող անուն մը դարձած։ «Մայթերու վրայ» (1955), «Գեհենի ճամբուն վրայ» (1966), «Զորբորդ մը կը փնտռուի» (1971) եւ «Հեղինակ, կեցի՛ր» (1980) խորագրով իր վէպերուն մէջ, Ատրինէ Տատրեան հետամուտ եղած է հոգեվերլուծական խորացումներու եւ մեր ժամանակի մարդը յուզող հարցերու եւ տագնապներու սեւեռած է՝ չմոռնալով երբեք Հայուն խռովքը օտարութեան մէջ։ Իբրեւ մանկագիր՝ իր անունը կապուած կը մնայ Պոլսոյ մանկապատանեկան «Պարտէզ» թերթին (1946 – 1967), զոր խմբագրած ու հրատարակած է գրչի երկու նուիրեալներ՝ Բագրատ Թեւեանի եւ Արմենուհի Լօզէրի հետ։ Այնտեղ ցանցնուած կը մնան իր մանկական թատերգութիւնները, հէքեաթներն ու բանաստեղծութիւնները։ Դպրեվանքի Սանուց Միութիւնը ողջունելի նախաձեռնութեամբ մը Տատրեանի մանկա-պատանեկան թատերգութիւններէն չորս հատորներ հրատարակեց վերջերս (1991 – 1993)։

Աւելի երիտասարդ ու աւելի հանրածանօթ դէմք մըն է Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան ջղուտ բանաստեղծուհին, որմէ կը պահենք զոյգ քերթողագիրքեր՝ «Կաթիլ մը» եւ «Լեզուէն Անդին», երկուքն ալ հրատարակուած 1980-ին Փարիզ, ուր կ'ապրի անոնց հեղինակը, թերեւս շուրջ երկու տասնամեակէ ի վեր։ Հիլտա Գալֆայեան շրջանաւարտ է Էսաեան վարժարանէն եւ հետեւած՝ Պոլսոյ համալսարանի հոգեբանութեան ճիւղին։ 60-ական թուականներուն գրական հրապարակ իջնելով՝ սիրելի անուն մը դարձած է մանաւանդ «Մարմարա»ի ընթերցողներուն համար։ Միով բանիւ, ստեղծագործական երեւակայութեան տէր բանաստեղծուհի մը, որուն բառերուն մէջ սփիւռքեան մեր ողբերգութեան կողքին, տիրական է Հայուն տոկալու կամքը եւ գոյատեւելու յաղթերգութիւնը։ Փարիզի «Յառաջ»ի գրական էջերուն բերած պարբերական իր աշխատակցութեան կողքին՝ Հ. Գալֆայեան-Փանոսեան հայ նորագոյն սերունդին ապագայով տագնապող ուսուցչուհի մըն է նաեւ (վերջերս հիմնեց հայ լեզուի պաշտպանութեան «Մաշտոց» ընկերակցութիւնը)։ Օտարախօս հայածին մանուկներուն համար հայերէնը մատչելի դարձնելու նպատակը կը հետապնդէ իր լսա-տեսողական ուսուցումի մեթոդը, որուն առաջին գիրքը լոյս տեսաւ վերջերս (1993)։

Քիչ չէ թիւը նաեւ պոլսահայ այն գրողներուն, որոնց մահուան բօթը հաղորդուեցաւ սա վերջին տասնամեակին։

Այսպէս, Կեդրոնականի փայլուն շրջանաւարտներէն բանաստեղծ, թատերագիր եւ գրաքննադատ Մկրտիչ Հաճեսյան կեանքին հրաժեշտ տուաւ 1985-ին, հեռաւոր Մեքսիքոյի մէջ, ուր հաստատուած էր ան 1958-էն ի վեր։ «Բոցեր» (1973) եւ «Հողէն Երկինք» (1977) քերթողագիրքերէն դուրս՝ ունի երկու թատերգութիւններ («Կնատեացը» – 1948 եւ «Աստղահարը» – 1982), ինչպէս նաեւ պոլսահայ (յատկապէս՝ «Ժամանակ»ի) եւ սփիւռքահայ մամուլին մէջ ցրուած բազմաթիւ յօդուածներ։ Իր հակումներով եւ իմացական պաշարով՝ իսկական գեղարուեստաբան եղած է։

Ապագային հաշւոյն վարպետ արձակագիր մը պիտի մնայ Զաւէն Պիպեռեան (1921 – 1984), յատկապէս իր «Մրջիւններու վերջալոյսը» վէպով, որուն մասին շատ ջերմ տողեր ունի գրաքննադատ Մարկ. Նշանեան, «Յառաջ» – Միտք եւ Արուեստ»ի մէջ (տե՛ս թիւ 123, 1988 Յունուար 3)։ Պիպեռեան հեղինակն է «Լկրտածը» (1959) եւ «Անկուտի Սիրահարները» (1962) վէպերուն, ինչպէս նաեւ «Ծովը» պատմուածքներու ժողովածուին (1961), որոնցմէ դուրս ունի եւրոպական գրականութենէն թրքերէնի թարգմանուած գործեր ալ։

Պոլսահայ կին գրողներու շարքին, յարգուած անուն մըն է եղած ողբացեալ արձակագրուհի Սոնա Տէր-Մարգարեան-Թնկըրեան, աղջիկը՝ բնիկ Պիթլիսցի ծանօթ մտաւորական, դաստիարակ եւ արձակագիր Արբիար Տէր-Մարգարեանի։ Շրջանաւարտ Կեդրոնական Վարժարանէն, 40-ական թուականներուն ուշադրութիւն սկսած է գրաւել ան յատկապէս իր պատմուածքներով, որոնց առջինեկը լոյս տեսած է 1934-ին, Զարմայր Վրդ. Կէօզիւբեանի «Հայ Խօսնակ Մանկանց» պարբերականին մէջ։ Այնուհետեւ, պոլսահայ տարբեր թերթերու մնայուն աշխատակից մը եղող այս գրագէտ-ուսուցչուհին իր պատմուածքներուն մէկ մասը յաջողած է ամփոփել «Կեանքին մէջէն» (1950) եւ «Կեանքին հետ» (1968) խորագրով կողքերու տակ, ապացոյցը տալով խորքով թէ ձեւով անթերի արձակագրութիւն մը մշակելու իր կարողութեան։

Շնորհալի բանաստեղծուհիներու շարքին պիտի յիշատակել անպայման Իրմա Աճէմեանը (1938 – 1991), Էսաեանի փայլուն շրջանաւարտներէն ու Գատըգիւղի Արամեան-Ունճեան վարժարանի երկամեայ տնօրէնուհին (1966 – 1976)։ Իրմէ ունինք շուրջ 250 բանաստեղծական կտորներ, մեծաւ մասամբ ժողվուած «Տալ միայն» (1975) եւ «Իմ տողերս» (1985) քերթողագիրքերուն մէջ։ Այս չափածոյ գործերը կը կրեն խոհական քնարականութեան շունչը, թարմ են եւ արդիական ու Մ. Թէօլէօլեանի իսկ հաստատումով՝ անձնականէն դէպի ընդհանրական ապրումներ ճախրելու տրամադիր հոգիի մը ընտանի զգայնութիւնը կը բերեն ընթերցողին։ Կանխահաս մահուան նախօրեակին, Պոլսոյ մէջ նշուեցաւ իր գրական գործունէութեան 30-ամեակը։

Ուշ յայտնուած անուն մը եղաւ Արմենուհի Թէրզեան բանաստեղծուհին (1910 – 1992), որուն երկու տաղարանները՝ «Հետքեր» (1968) եւ «Մթնշաղ» (1978), դարձեալ Թէօլէօլեանի հաստատումով՝ «առհասարակ քերթողական արուեստի պահանջներուն հետ հաշտ են, խորքի թէ արտայայտութեան շնորհներով»։ Արմենուհի Թէրզեան տարիներով մաս կազմած է «Մարմարա»ի խմբագրութեան։

Պոլսահայ մերօրեայ գրողներուն ամէնէն հանրայայտ դէմքերէն մին է, անկասկած, «Մեծ Քաղաքի» մնայուն բնակիչը բանաստեղծ Զահրատ (Զարեհ Եալտըզճեան), որուն ծննդեան 70-ամեակն է այս տարի։ Շրջանաւարտ Պոլսոյ Մխիթարեան լիսէէն, Զահրատ իր գրական ըմբռնումներով հաւատարիմ հետեւորդ մըն է Ճանճիկեան-Գալուստեան-Ա. Շաւարշ երրորդութեան։ Իր առաջին բանաստեղծութիւնը երեւցած է «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ, 1943-ին, առաջին գիրքը հրապարակ իջած՝ 1960-ին («Մեծ Քաղաքը», հրատ.՝ Կեդրոնական Սանուց Միութեան, յետագային տպուած նաեւ Երեւան, Ալ. Թօփճեանի նախաձեռնութեամբ)։ Այս առաջին գիրքով իսկ Զահրատ զարմանք պիտի առթէր բոլորին մօտ՝ քերթելու իւրայատուկ եղանակով մը, որ կը խախտէր գրական ընկալեալ կառոյցները ու շեշտը կը դնէր իմաստալից եւ պարզ բառախաղերու վրայ։ Կ'անտեսէր թէ՛ կէտադրութիւն, թէ՛ յանգ, թէ՛ տաղաչափական կանոններ։ Ու այս բոլորով՝ ապշեցուցիչ ըլլալու չափ ինքնատիպ քերթողի մը քղամիդը կ'առնէր իր ուսին՝ անկիւնադարձ մը ստեղծելով Հայուն բանաստեղծական ածուին մէջ։

Դժուար է Զահրատի քերթողութեան եզակի ձեւերը նմանցնել որեւէ հայ գրական ծանօթ շարժումի։ Ինք առանձինն շարժում մըն է արդէն, որուն հետեւելու ճիգեր չեն պակսիր երբեմն, Սփիւռքի (նաեւ Հայաստանի) այս կամ այն անկիւնը։

Շատ-շատեր, անկասկած, պիտի չախորժէին Զահրատեան ոճէն՝ իրենց միտքն ու հոգին ջրդեղած դասականութեան անմաշելի փայլքով։ Նոյնիսկ գրագէտ Գեղամ Սեւան, Զահրատի դըպրոցական դասընկերը, Երեւանի մէջ կարդալէ ետք անոր կարգ մը բանաստեղծութիւնները պիտի գոչէր (1970). – «Մեծարենցէն, Թէքէեանէն ու Զարիֆեանէն ետք՝ ա՞յս պիտի ըլլար պոլսահայ բանաստեղծութեան ուղին...»։

Յամենայնդէպս, գնահատուած ու հըռչակ առած անուն մը կը մնայ Զահրատ, որուն վերջին գիրքերը՝ «Գունաւոր Սահմաններ» (1968), «Բարի Երկինք» (1971), «Կանանչ Հող» (1976) եւ «Մէկ քարով երկու գարուն» (1989) ապացոյցն են իր կենսունակութեան եւ տաղանդին։

Փնտռուած, սիրուած ու տակաւ դասագիրքերու հեղինակ դարձող անուն մըն է նաեւ բանաստեղծ Զարեհ Խրախունի (Արթօ Ճիւմպիւշեան), որ ծնած է 1926-ին։ Շրջանաւարտ Մխիթարեան վարժարանէն եւ Պոլսոյ Համալսարանի Իմաստասիրական Փաքիւլթէէն, Զ. Խրախունի իր առաջին քերթուածը հրատարակած է «Սան» հանդէսին մէջ, 1948-ին։ Այնուհետեւ, տարիներու երկայնքին յաջորդաբար լոյսին պիտի բերէր «Քար Կաթիլներ» (1964), «Ես եւ Ուրիշներ» (1964), «Լուսնապարտէզ» (1968), «Ստուեր եւ Արձագանգ» (1973), «Զբօսապտոյտ» (1978), «Ամպ ու աւազ ափերուս» (1982), «Դիւցազնահանդէս» (1986), «Ուղիներ» (1987) եւ «Աստերգութիւն» (1993) քերթողագիրքերը, որոնց մէջ ի յայտ կը բերէր իր լեզուական բծախնդրութիւնն ու պաշտամունքը Մայրենիին հանդէպ, որոնցմով ալ կը զատորոշուի ան իր սերնդակիցներէն (օրինակ՝ Զահրատէն, որուն մօտ նշմարելի է լեզուական բծախնդրութեան պակաս մը)։ Այս առընչութեամբ, Մ. Թէօլէօլեան կ'ընէ սա հաստատումը. «Զ. Խրախունի կուտայ ապացոյցը հայերէնի քերթողական բարձրագոյն կարելիութիւններուն, լեզուական որակով մը՝ որ մտածումին, զգացումին, պատկերին, գոյնին եւ իմաստի բոլոր պահանջներուն կ'ընդառաջէ՝ արուեստի ամուր եւ անխոցելի վարկով մը»։

Խրախունի իր հետեւած գրական դըպրոցը կը կոչէ առարկայական խորհրդապաշտութիւն, ուր չեն չարաշահուիր արուեստի ազատութիւնները (նկատի առէք Գրիգոր Պըլտեանի կամ Վահէ Օշականի քերթողութիւնը), բառը, լեզուն եւ իմաստը կեանքէն չեն խզուիր երբեք ու դասական բանաստեղծութեան յատկանիշները պահուելով հանդերձ՝ արդիականացած կտոր մըն է որ մէջտեղ կու գայ, ձեւով թէ խորքով հաւասարապէս։

1991-ին, Զ. Խրախունիի արձակ գործերէն ժողովածու մըն ալ ունեցանք՝ «Նշմարներ միւս Երեսէն» խորագրով։

Արտասահմանի հայ ընթերցողին համար գրեթէ անծանօթ անուն մը կը մնայ տոքթոր Վարդ Շիկահեր, դասընկերը Զ. Խրախունիի, ինք եւս շրջանաւարտ Բանկալթիի Վիէննական Մխիթարեան վարժարանէն։ Ծնած 1926-ին, սրտաբան, բանաստեղծ եւ բանասէր Վարդ Շիկահեր 1945-էն ի վեր, քանի մը տասնեակ սերունդներու հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչը եղած է՝ Մխիթարեան եւ Էսաեան վարժարաններուն մէջ, ինչ որ ապացոյցն է իր անօրինակ սիրոյն՝ մայրենի լեզուին հանդէպ։ Փորձած է գրական բոլոր սեռերը։ Մեզի ծանօթ բանաստեղծական իր երկու հատորներէն զատ («Լուսայգ» եւ «Զորս տող միայն», 1993, հրատ. Էսաեան Սանուց Միութեան), Վ. Շիկահեր հեղինակն է նաեւ «Կիսադարեան Պատմութիւն Թրքահայ Բժշկութեան 1923 – 1975» աշխատասիրութեան, ինչպէս նաեւ մենագրական բազմաթիւ յօդուածներու եւ գրախօսականներու։ Ցարդ, իր հրատարակած վերջին գիրքը յուշագրական ծաղկաքաղ մըն է՝ «Մխիթարեանի Պարտէզէն», լոյսին բերուած 1993-ին։

Յարաբերաբար աւելի երիտասարդ ու «նոր»երուն մէջ թարմագոյն անուն մըն է բանաստեղծ Իգնա Սարըասլան, ասպարէզով բժիշկ, ծնած՝ 1945-ին։ Իր առաջին քերթուածը մամուլի մէջ տպուած է 1959, երբ 14 տարեկան էր տակաւին։ Այնուհետեւ, 1974-ին, «Ա. Մանուկեան գրական մըրցանակ»ի Ա. պարգեւին պիտի արժանանայ իր քերթուածներու «Լօ» հատորով, ուր հեղինակը մէկտեղած է 1961-1973 շրջանին ստեղծագործական իր գեղումներուն արգասիքը եղող 122 բանաստեղծութիւններ, որոնք նախ փաստը կը բերեն իր տաղանդին ու ապա կը յայտնեն անոր «նորարարական շարժման» հետեւորդ մը ըլլալու ներքին մղումը...։

Մտածական եւ զգացական տարրերով ճոխ չափածոյ այդ գործերուն մէջ, Իգնա Սարըասլան ի յայտ կը բերէ միտք ու գաղափար խտացնելու իւրայատուկ արժանիք մը՝ համեմուած գիւտերու եւ թէքնիքի զարմացնող առատութեամբ։ Կեանքի մը ամբողջ հանդանակը չե՞ն ամփոփեր այսպիսի տողեր.

Ա+Բ=Գ
Ես : դուն = Յուսախաբութիւն
Ես – դուն = Առանձնութիւն
Ես + դուն = Երջանկութիւն
Ես × դուն = Անմահութիւն

Բժիշկ Սարըասլան ինքզինք չի սահմանափակեր սակայն լոկ իբրեւ բանաստեղծ։ Ունի մամուլի մէջ ցրուած արձակ գրութիւններ ալ եւ յատկապէս՝ քանի մը հարիւր քրոնիկներ «Մարմարա»ի մէջ, Դէտ ստորագրութեամբ։ Իր առջինեկ տաղարանին հրատարակութենէն անցած է լման քսան տարի։ Զինք սիրողներն ու իր գըրչին հաւատացողներ ուրախութեամբ ողջունեցին բանաստեղծութիւններու իր նոր հատորը՝ «Քառասմբակ սէրերով»։

(Շար. 2)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ԲՌՆԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐՕՔ

Ստեփան Ստեփանեանց

«Ապոլոն»,
Երեւան – 1994

ԱՐԵՒՈՐԴԻՆԵՐ
(վերադարձ արմատներուն)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՓԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Պէյրութ, 1994

ՖՐԱՆՍԱ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսական Թղթատարութեան եւ Արտաքին նախարարութեան հրաւէրով, գործակցութեան հարցերու կարգադրութեան համար Ֆրանսա կը գտնուէին Հայաստանի Թղթատարութենէն երկու պատասխանատուներ. Վալերի Սէյրանեան եւ Յարութիւն Կաղանեան: Լայն շրջանակներու հետաքրքրութեան առարկայ այս մարզին վերջին զարգացումներուն տեղեկացնելու համար մամուլի ասուլիս մը կազմակերպուած էր Ժէ-Ի-Ա-յի կողմէ Հ.Բ.Ը.Մ. Ա. Մանուկեան կեդրոնը, Մայիս 18-ին: Հոն ներկայ էր նաեւ ֆրանսական Թղթատարութենէն Անտրէ Լուքէն որ բանալով ասուլիսը, ըսաւ թէ երկու տարիէ ի վեր շփման մէջ են իրենց հայաստանցի գործակիցներուն հետ: Ներկայ այդ գործակցութեան մասին խօսեցաւ Վ. Սէյրանեան. ան ըսաւ թէ Հայաստան 1992-ին անդամակցած է Թղթատարական միջազգային կազմակերպութեան մէջ որ կը պարտադրէ գործել միջազգային օրէնքներու համաձայն: Բացատրեց թէ ինչ մեծ օժանդակութիւն ու գործակցելու տրամադրութիւն ցոյց տրուած էր ֆրանսական Թղթատարութեան վարչութեան կողմէ որուն առաջին արդիւնքն էր Փարիզ – Երեւան Թղթատարական ուղղակի կապը որ սկիզբի շրջանի դժուարութիւնները հարթած ըլլալով, աւելի կանոնաւորուած էր այսօր: Ֆրանսա աւելի յառաջ, ընդունած էր տեսակ մը պատուհանի դեր կատարել ու օգնել որ այս մարզի մէջ կապեր հաստատուին Հայաստանի ու արեւմտեան երկիրներու միջեւ: Արդէն կնքուած էր Միացեալ – Նահանգներու հետ նոյն ձեւով հաղորդակցելու ծրագիրը:

Յաջորդ քայլը դրամական առաքումներու հարցն էր. Թղթատարական վարչութիւնները պատրաստ էին գործընթացը ու կը մնար անհրաժեշտ կարգադրութիւնները ընել դրամատուներու հետ, որպէսզի ճշդուին դրամի փոխանցումներու սկզբունքները: Նկատի առած երկրին ու բնակչութեան ծանօթ պայմանները, մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէր խնդրին անյապաղ կարգաւորումը, քանի որ այսօր, իրենց հարազատներուն դրամ ղրկելու համար Սփիւռքէն շատ շատեր այլազան միջոցներու կը դիմէին, յաճախ անապահով:

Իրենց այցելութեան, շօշափուած նիւթերու եւ Հայաստանի Թղթատարութեան աշխատանքին մասին աւելի լայն ծանօթութիւններ տուաւ Յ. Կաղանեան որ տնօրէնն է Երեւանի զատումի կեդրոնին: Ըսաւ թէ մայրաքաղաքին մէջ Թղթատարութեան 90 բաժին կը գործէ ու անոնք կը կատարեն նաեւ թոշակներու, յատկացումներու բաշխումը: Իրենց այցելութիւն առիթ տուած էր որ Փարիզէն զատ Լիոնի եւ Մարսէյլի մէջ եւս հանդիպումներ ունենան: Յ. Կաղանեան յատկապէս շեշտեց այն ջերմ ու սիրալիր ընդունելութիւնը որուն արժանացած էին երեք քաղաքներուն մէջ:

Տրուած բացատրութիւններէն ետք ներկաներու կողմէ ուղղուեցան հարցումներ որոնց պատասխանելով հիւրերը աւելի լայն տեղեկութիւն տուին գործնական կէտերու մասին:

Այսպէս, նամակ մը որպէսզի Երեւան հասնի նոյն շաբթուան օդանաւով, պէտք է Փարիզի Թղթատարութեան յանձնուի Երկուշաբթի օր. օդանաւը որ կը մեկնի Հինգշաբթի երեկոյ, Ուրբաթ առաւօտեան առաջին ժամերուն կը հասնի Երեւան: Հոն, հասած պահարաններու զատումը կը կատարուի մինչեւ Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի ու սկզբունքով՝ պէտք է նամակ մը իր հասցէին հասած ըլլայ յաջորդ Հինգշաբթի կամ Ուրբաթ: Ճշտուեցաւ մանաւանդ որ շատ կարեւոր է պահարաններուն վրայ ճիշդ գրել հասցէն (հայերէն կամ ֆրանսերէն) եւ որպէս երկիր նշել միայն «Հայաստան», (ֆրանս.) առանց աւելցնելու «Խորհ. Միութիւն»: Այս մասին կատարուելիք շեղում մը պատճառ կ'ըլլայ որ նամակը հասնի Մոսկուա, փոխանակ Երեւանի: Իսկ դրամական առաքումները պիտի սկսին անմիջապէս որ դրամատուներու հետ հարցը կարգաւորուի: Ըստ երկու պատասխանատուներու հաւաստումին, արտասահմանէն ղրկուած գումարները պիտի փոխանցուին այն տարադրամով որով յանձնըւած պիտի ըլլան առաքման վայրի Թղթատարութեան: Այսինքն, ղրկուած տարադրամը առանց տեղական դրամանիշին՝ դրամի վերածուելու պիտի յանձնուի հասցէատիրոջ:

Նկատի առած Թղթատարական կապին մեծ կարեւորութիւնը անհատներու համար, նաեւ երկրին՝ որպէս աշխարհին բացուելու միջոց, պէտք է մաղթել որ իրականութիւն դառնան այսօր մշակուած ծրագիրները ու Ֆրանսա – Հայաստան այս կապը գործէ յուսալի կերպով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԱՆԿԷՆԻ «ՆԱՐԵԿ» ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի, Մայիս 8-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Նարեկ Միութեան ցերեկոյթը:

Սրահը լեցուն էր ծնողներէ եւ բարեկամներէ բաղկացած խանդավառ բազմութեամբ մը:

Հաւաքոյթը առիթ մըն էր ոգեկոչելու, նաեւ սրտաբուխ յարգանքի պարտքը յայտնելու, ասկէ գրեթէ քառորդ դար առաջ Անկէնի մէջ Միօրեայ վարժարանի մը հիմը դրած, երկու Հայուհիներու՝ Տիկին Ոսկերիչեանի եւ Տիկին Վարպետեանի, որոնց սկսած նուիրական գործին հերթը կը պահէ վեց տարիէ ի վեր Նարեկ Մշակութային Միութիւնը:

Այս ցերեկոյթը նպատակ ունէր նաեւ «Նարեկ»ի աշակերտներուն երաժշտական մարզի մէջ արձանագրած յաջողութիւնները եւ թէ մայրենի լեզուի յառաջդիմութիւնները ունկնդրել եւ քաջալերել:

Հանդէսը սկսաւ վարժարանի ուսուցիչներէն Տիկին Շէրիքի բարի գալուստի խօսքերով, ան մատնանշեց թէ «Նարեկ»ը այլազան երկիրներէ գաղթած Հայերու յաջող մէկ համախմբումն է, ուր ծնողները եւ ուսուցիչները ձեռք ձեռքի կրցած են տղոց սիրցնել իրենց մայրենի լեզուն եւ յաջողած են իրենց ներմուծել հայեցի դաստիարակութիւնը:

Յայտագրին առաջին մասին մէջ Տիկին Պատալ շնորհակալութիւն յայտնեց եւ հակիրճ կենսագրական գիծերով ներկայացուց երաժշտական բաժնին դասակազմը, որ կը բաղկանար Տիկիններ՝ Պուճիխանեան եւ Գարագաշ, պարոններ՝ Մամիկոնեան եւ Սարգիսեանէ:

Յետոյ, աշակերտները կարգաւ բեմ եկան եւ իրենց դասական երաժշտութեան աշխատանքներէն նմոյշներ հրամցուցին: Իրենց մասնակցութիւնը բերին դաշնակով՝ Գայանէ Քաթանասեան, Վարդան եւ Անայիս, Արտեմ եւ Նարեկ Քէշիշեան, Մելանի եւ Նայիրի Պատալ, Անոյշ Սէտէֆ, Օննօ Թէրզեան, Սեւան Արուշումեան, ջութակով՝ Մարի Գալապաղեան իսկ սաքսոֆոնով՝ Արթօ Արուշումեան:

Վերոյիշեալ ունկնդրութենէն յետոյ, դասակազմի անդամները առանձնացան եւ խորհրդակցութենէ վերջ Պր. Մամիկոնեան խօսք առնելով խրախուսեց բոլոր մասնակցողները, աւելցուց թէ մանաւորապէս ուշագրաւ էր Նայիրի Պատալի ելոյթը, շնորհաւորեց բոլորը եւ մաղթեց որ աւելի յաճախ կազմակերպուին նմանօրինակ ելոյթներ:

Յայտագրին երկրորդ մասին մէջ Տիկին Քէշիշեան եւ Տիկին Պատալի մանկապարտէզի աշակերտներուն կողմէ եղան արտասանութիւններ եւ երգուեցան հայրենասիրական երգեր, որոնց դաշնակով իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ Ասխա Յովնանեան:

Աւելի չափահաս աշակերտներու կողմէ ներկայացուեցան 3 տրամախօսութիւններ եւ արտասանութիւններ մասնակցութեամբ՝ Դանիա Պապանազարեան, Նայիրի Պատալ, Նարեկ Քէշիշեան, Արմիկ, Արսէն եւ Պատրիկ Պալեան, Անոյշ Սէտէֆ, Օննօ Թէրզեան եւ Թալին Ջամպաքճեանի, որոնց յաջորդեց տոհմիկ պարերու փունջ մը:

Մանաւորաբար բոլորին մօտ ալ նկատելի էր իրենց լուրջ մօտեցումը, անաղարտ առոգանութիւնը եւ խանդավառութիւնը հանդէպ իրենց մայրենիին:

Իր փակման խօսքին մէջ միութեան նախագահուհի Տիկին Հ. Մարկոսեան անգամ մըն ալ ոգեկոչեց հիմնադիրներու խնկելի յիշատակը, իր եւ վարչութեան խոստումը նորոգեց՝ ոչ միայն պահել այլ ընդլայնել մեր մեծագոյն ապաւէնը՝ հայ դպրոցը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալեք Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 30-ին, նախաձեռնութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան, տօնուած է Սիլվա Կապուտիկեանի 75-ամեակը: Արթօ Միւհէնտիսեան նուագած է Գանատայի եւ Հայաստանի փառերգները երգեհոնի վրայ, ապա, ողջոյնի խօսքը արտասանած է Թ. Մ. Միութեան վարչութեան ատենապետ՝ Կարօ Բարաղամեան: Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր «Ապագայ» շաբաթաթերթի խմբագիր՝ Արսէն – Նուպար Մամուրեան: Սիլվա Կապուտիկեան նախ շնորհակալութիւն յայտնած է Թէքէեան Մշակութային Միութեան, ողջունած է ներկայութիւնը Թ. Մ. Միութեան հիմնադրին՝ մեծն Հրաչեայ Սեդրակեանի, ոգեկոչած է Գերսամ Ահարոնեանի յիշատակը, վեր առնելով ՌԱԿ-ի եւ Թ. Մ. Մ.-ի ազգային կեցուածքը՝ ըլլալ հայրենիքի կողքին, անկախ անոր վարչակարգէն: Կրկնած է թէ իր կարծիքով սխալ էր Հ. Յ. Դ. ղեկավարին արտաքսումը եւ նոյնքան սխալ Հ. Յ. Դ. մամուլին կատարած վարկաբեկումները Հայաստանի Նախագահին նկատմամբ:

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 7-ին, Կեդրոնական երգչախումբի Մանկական խումբը եղանակի իր երկու համերգներէն առաջինը կազմակերպած է, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով: Բացման խօսքը արտասանած է ուսուցչուհի Տիկին Արմինէ Պաղճեան (Պաթման) եւ բացատրած մանկական երգչախումբին կարեւորութիւնը: Փոքրիկները երգած են Ա. Լուսինեանէ, Սիրվարդ Գարամանուկէ, Ռ. Ղազարեանէ, Մ. Մավիսաքալեանէ եւ Բ. Կանաչեանէ գործեր: Խումբը կը վարէր Գարոլին Խօչէր եւ դաշնակով կ'ընկերանար Արարատ Աբիկ:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Ապրիլ 18-ին տեղի ունեցած է Հայաստանէն արտագաղթած Ֆլորա Մարտիրոսեանի յոբելենական երգահանդէսը՝ «Քսան տարի բեմում» խորագրուած:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին «Մարտիկեան» սրահին մէջ, ներկայացուած են գեղանկարիչ Րաֆֆի Ջերչեանի գործերը:

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ վարժարանի սրահին մէջ, Մայիս 8-ին, Մայրերու Օրուան նուիրուած հանդիսութեան, կազմակերպուած Տատեան Սանուց Միութեան կողմէ 150-ամեակի տօնակատարութեանց շարքին, ի մասնաւորի յարգանքի արտայայտութիւն մը եղած է Տատեան վարժարանի նախկին տնօրէնուհի Օր. Էլիզ Մանասի հանդէպ: Բացման խօսքէն ետք, խօսք առած է Տատեանի տնօրէնուհի Տիկին Ովսաննա Պալըմեան որ ծանրացած է Մայրերու տօնին վրայ եւ «Տատեանի մայր» հռչակած է վաստակաշատ Էլիզ Մանասը որ 35 տարի վարած է վարժարանը: Խօսք առած է նաեւ Սարգիս Առաքելեան (որ յուշանուէրներ ալ յանձնած է Էլիզ Մանասի), հուսկ շատ յուզուած, օրուան մեծարեալը կարդացած է իր ուղերձը: Տատեանի սաներէն՝ Վաղարշակ Սերոբեան եւս խօսք առած է եւ դրուատած մայրութեան գաղափարը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ:

ԳՈՒՋԿՈՒՆՃՈՒՔԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին կողոպուտի ենթարկուած է Մայիս 6-ին, Ուրբաթ գիշեր: Գողցուած են արժէքաւոր աշտանակներ, երկու աւետարաններ, միւռոնաթափ մը, Աստուածամօր պատկերը եւ 10 պարզ աշտանակներ:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. ԳԵՄ Սիմոն Ջաւարեան մասնաճիւղի վարչութեան, Միութեան 30-ամեակին առիթով, հայ ազգային եւ յեղափոխական երգերու փառատօն մը տեղի ունեցած է Մայիս 6-ին: Ս. Թէհլիրեան Կոմիտէի խօսքը բերած է Յակոբ Զազմազեան: Այս փառատօնին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Ծորճ Թիւթիւնճեան, Վարուժան Վարդանեան, Յարութ Չէնեան եւ Տիգրան Ղորղորեան որոնք առանձին եւ միատեղ երգած են աւելի քան վաթսուն երգեր:

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ, ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՕԳՈՍՏՈՍ 1994

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի խտացեալ դասընթացքը, գործակցութեամբ Պօ - Արաքս Ընկերակցութեան, տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 3 – 25-ին: Քննութիւնները՝ Օգոստոս 26-ին: Դասընթացքը ունի հինգ հիմնական մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջացեալներ: Դասերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը հինգ պահ, առաւօտեան: Դասերու ներկայութիւնը պարտադիր է:

Արձանագրութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի կը փոփոխուի եւ անգամ մը կատարուած վճարումը որեւիցէ պատճառով ետ չի դարձուիր: Դիմումները պէտք է կատարել անձամբ եւ գրաւոր՝ նշելով միշտ հեռաձայնի, եթէ կայ՝ նաեւ հեռապատճէնի թիւ մը: Պայման է լրացուցած ըլլալ տասնեւութ տարեկանը:

Արձանագրութեան սակն է՝ 890.000 (ութ հարիւր իննսուն հազար) իտալական լիրեր կամ անոր համապատասխանը տարադրամով օրուան սակին համաձայն, այս գումարին 390.000 (երեք հարիւր իննսուն հազար) լիրերի բաժինը պէտք է կանխաւ վճարուի՝ յետ ստանալու ընդունելութեան գրաւոր պատասխանը՝ մինչեւ սահմանուած պայմանաժամը: Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի մուտքի օրը:

Ամէն չէք կամ փոխագիր պէտք է հասցէագրուի միայն այսպէս՝
Associazione Padus - Araxes

եւ ղրկուի հետեւեալ հասցէին՝
Associazione Padus - Araxes
c/o Dipt. Studi Eurasiatici —
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia):

Կը խնդրուի բոլորէն՝ երբեք չդիմել դրամատնային փոխանցումի (bank transfer, virement bancaire), միջնորդչէքի շատ բարձր սակերուն պատճառով: Ամէն պարագայի՝ դրամատնային բոլոր ծախքերը ղրկողին վրայ են:

Կ'ընձեռուի բնակութեան հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատան մը մէջ, որ այս տարի կը գտնուի բուն պատմական Վենետիկի մէջ, ոտքով շուրջ տաս վայրկեան հեռաւորութեամբ դասերու շէնքերէն: Օգոստոս 1 – 26 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, բնակութեան սակն է՝ 400.000 (չորս հարիւր հազար) լիրեր զոյգ սենեակի համար, 650.000 (վեց հարիւր յիսուն հազար) լիրեր առանձին սենեակի համար:

Իւրաքանչիւր ճաշ կամ ընթրիք կ'արժէ 11.000 (տասնեւմէկ հազար) լիրեր տեղւոյն վրայ վճարելի:

Ժամանումի օրերն են՝ Օգոստոս 1 եւ 2: Ի հարկին՝ հեռաձայնել Հ. Լեւոն Զէքիեանի հետեւեալ թիւով՝ (41) 52-07-737 առաւօտեան 8-էն 9 Իտալիոյ ժամով: Կը խնդրուի լաւ ստուգել ժամերու տարբերութիւնը, բացակայութեան պարագային կրկին փորձել կամ լուր մը թողուլ. չհեռաձայնել Վենետիկի Համալսարանի գրասենեակներուն: Տրուած հեռախօսի համարը կ'ընդունի նաեւ հեռապատճէն (ֆաքս):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ժոսլին Զաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Սահակ եւ Վիքթորիա եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 29-ԻՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԱՔՄԱՔՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

La communauté arménienne de CHAVILLE, VERSAILLES et des environs est invitée à une

RENCONTRE - DEBAT

sur le thème :

«QUELLES SOLUTIONS A LA CRISE ENERGETIQUE EN ARMENIE ?»

avec

BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

et

JACQUES PANOSSIAN
Expert nucléaire

Diaporama commenté sur le Gazoduc Iran-Arménie

Organisée par l'Association Culturelle des Arméniens de Chaville et de ses environs, cette rencontre a lieu **le 28 Mai à 20h45** dans la salle de l'Eglise Arménienne de Chaville, 6, rue Père Komitas.

— ENTREE LIBRE —

Adressez vos dons au :
Fonds Arménien de France,
B.P. 12 — 75660 Paris Cedex 14.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du FESTIVAL DE PRINTEMPS 1994
MUSIQUES EN MAI A ALFORTVILLE

la M.C.A. propose

ALAN HOVHANNESS
Concerto pour piano — Concerto pour violon

IXe SYMPHONIE DE L. V. BEETHOVEN
60 musiciens et 120 choristes

Solistes :
Hasmig Surmelian (piano),
Annie Jodry (violon).

L'Orchestre Léon Barzin sous la direction de J. J. Werner avec les solistes H. Surmélian et A. Jodry projettent l'enregistrement d'un disque compact des œuvres d'Alan Hovhanness. Ce concert est organisé pour sa promotion.

JEUDI 26 MAI A 21 H

Eglise Notre-Dame
(près de la Mairie d'Alfortville)

Entrée : 80 F. et 50 F.
Renseignements à la M.C.A.

⁂

Comme chaque année, nous avons le plaisir de vous inviter

à l'Audition annuelle des élèves de la M.C.A.

Piano — Violon — Guitare — Kanon

Samedi 28 Mai à 15 heures
Salle Sarkis Minassian, M.C.A.
— Entrée libre —

Emission M.C.A. sur AYP FM
les Mercredis de 10h à 12h

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

le Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

CONCERT

VIOLON
GERARD TORGOMIAN

GUITARE
MARIE SOLIES

organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'Eglise *St. Hermeland* à Bagneux
(Place de la République, près de la Mairie)

Oeuvres de :
Paganini,
Schubert,
Stravinski, . . .

Réservations (le soir) :
Tél. : 46. 63. 10. 48 / 46. 61. 90. 45

Prix des places : 80 *francs*

Accès : Porte d'Orléans — Autobus 128
Station Place Dampierre

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 28-ին ժամը 10-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը 17 ռիւ Պլէօ

Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Les soirées de l'A.D.C.A.R.L.Y.

L'Association pour le Développement de la Culture Arménienne dans la Région Lyonnaise a le plaisir de vous convier

à une soirée
en l'espace Garbis Manoukian
40, rue d'Arménie, Lyon 3[e]

Vendredi 27 Mai à 21 heures

Soirée de commémoration du bicentenaire du mensuel
« Aztarar »
(premier titre de la presse arménienne)
Communication de
Garo HOVSEPIAN
Enseignant et Collaborateur du quotidien arménien «Haratch»

sur le thème :
«LE MENSUEL "AZTARAR" ET LA PERSONNALITE DU R. PERE HAROUTIOUN CHEMAVONIAN, SON FONDATEUR».

Intermède musical
avec l'ensemble instrumental
« Spitak » de Lyon.

Débat :
«La presse arménienne en Diaspora», avec la participation des équipes de rédaction de *«France - Arménie»* et des *«Nouvelles d'Arménie».*

—Participation aux frais—

Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

POUR UN ATELIER-STUDIO
POUR LA PRESENCE DE L'ARMENIE
A LA CITE INTERNATIONALE DES ARTS

VENTE AUX ENCHERES

Peintures, dessins, estampes, sculptures

DIMANCHE 29 MAI A 15 HEURES
MAISON DE L'EUROPE
35, rue des Francs-Bourgeois — 75004 PARIS (M° St.-Paul)

Exposition publique de 10h à 14h

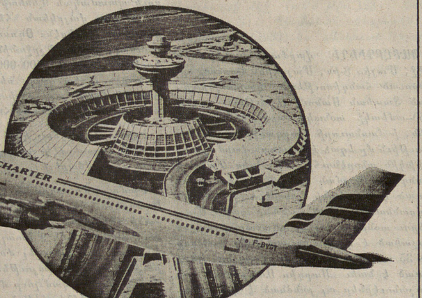
Vente aux enchères de 113 œuvres offertes par 50 artistes d'Arménie et de la diaspora,
organisée par l'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (A.P.A.C.A.), de loi 1901, à but non lucratif.

sous le contrôle de
Maître CORNETTE DE SAINT-CYR
commissaire-priseur

Pour tous renseignements : Etude de Me Cornette de Saint-Cyr
44, avenue Kléber 75116 PARIS — Tél. : 47. 27. 11. 24 — Fax : 45. 53. 45. 24

SIDON TRAVEL

L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

Un Evénement!
Une Exclusivité!
Une Nouveauté!

VOL "AIR CHARTER"
Filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS

Départs hebdomadaires chaque Mardi
A COMPTER DU 31 MAI 1994 • EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter:

SIDON TRAVEL FRANCE

34 AV. DES CHAMPS-ÉLYSÉES
ESCALIER A, 2e ÉTAGE, 75008 PARIS

TÉL: 42 56 40 30 FAX: 42 25 41 21

EGLISE NOTRE-DAME DES BLANCS MANTEAUX
12, rue des Blancs Manteaux, Paris 3[e]
M° St.-Paul / Rambuteau

VENDREDI 27 MAI 1994, A 20 HEURES 30

RECITAL D'ORGUE

NARINÉ SIMONIAN

1er prix 1993 à l'unanimité du CNR de Rueil-Malmaison
(classe de Marie-Claire ALAIN)

organisé
par le **Comité de Soutien de l'Ambassade d'Arménie en France**

Au programme:
J. S. Bach — Mendelssohn — Liszt — Komitas — Yekmalian

Prix des places : 120 Francs.
Réservations et billets : 45. 63. 05. 86 / 53. 76 09. 93

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 27
VENDREDI
27 MAI
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.335 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.335

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ՊՈՍՆԻԱ, ԶԷՆՔ ԵՒ ՄԻՇՏ՝ ԹԱՓԻ

Մինչ կը շարունակուի Թափիի թերթօնը, Պոսնիոյ ողբերգութիւնը դարձած է քաղաքական հոսանքներու ամէնէն օգտագործուելիք զէնքը քուէ մը աւելի շորթելու համար։ Պերնար – Անրի Լեվիի խանգարիչ միջամտութիւնը պատճառ եղաւ որ Յունիս 12-ի եւրոպական ընտրութիւններու գրեթէ միակ օրակարգը դառնայ Պոսնիան։ Իզեթպեկովիչ կ'ուզէ որ զէնքի դէմ եղած արգելքը վերնայ։ Փարիզի մէջ «մեծ փաստաբան մը» գտաւ անձին Պերնար – Անրի Լեվիի որ հրապարակ իջաւ, առանձին ցանկի մը սպառնալիքով, զոր կազմեց եւ կրնայ քաշել (Մայիս 27-ին) եթէ քաղաքական պատասխանատուները որոնք ցանկերը կը գլխաւորեն զոհացում տան իր դիրքորոշումին Պոսնիոյ նկատմամբ։ Իզեթպեկովիչ Փարիզ եկաւ ու տեսնուեցաւ Ռոքարի եւ Պոտրիսի հետ։ Առաջինը տեղի տուաւ ու դիրք փոխեց, որոշ պառակտում իսկ յառաջացնելով իր կուսակցութեան շարքերուն մէջ եւ մանաւա՛նդ բոլորովին հակառնեայ դիրքի մէջ դնելով ինքզինք նախագահ Միթերանի նկատմամբ։ Այն մտավախութեամբ որ Պերնար - Անրի Լեվիի ցանկը իր ձայներէն կրնայ կորզել, իրար անցաւ ու այլեւս պապէն աւելի պապական, կ'ուզէ որ զէնք ծախուի Պոսնիոյ, քանի որ կը բացատրէ ան է յարձակման ենթակայ։ Պոտրիս վճռապէս ո՛չ ըսաւ Իզեթպեկովիչի եւ այս առընչութեամբ աջը եւ Միթերան համամիտ են ու Նախագահը կրկնելով իր տեսակէտը, յայտնեց (Նախարարաց Խորհուրդի նիստ) թէ չընդունիր դաս տուողներուն քննադատութիւնները։ Պարտք սեպեց առանձին հաղորդագրութեամբ մը (Մայիս 25) պաշտպանել իր վարած քաղաքականութիւնը։ Կ'ըսէ թէ Պոսնիոյ մահմեդականներուն ուզածն ալ զէնք չէ, այլ՝ խաղաղութիւն։ Կը շնորհաւորէ նոյնիսկ Արտաքին նախարարը՝ Ա. Ժիւփէ «Մոնտ»ի մէջ հրատարակած իր յօդուածին համար, ուր ան կը նշէր թէ զէնքի արգելքին վերցուիլը պիտի նշանակէր նաեւ մարդասիրական օգնութեան վերջ դնել եւ վերսկսիլ ռազմբախումները շնորհիւ տրուած զէնքերուն։ Միթերանի համար ամէն ինչ պէտք է ընել առաջքն առնելու համար կռիւներու սաստկացման, այլապէս ամբողջական պատերազմի դուռը կը հասնինք։ Բայց եւ այնպէս Պերնար -- Անրի Լեվի կը շարունակէ իր բուռն յարձակումները, ռատիօ Շալոմէն յայտարարած է (Մայիս 25). - «Միթերան կ'ուզէ մեզի հաւատացնել որ ինք աւելի լաւ գիտէ թէ ի՞նչ պէտք է Պոսնիացիներուն համար։ Սպանիոյ պատերազմին չմիջամտելու ամէնէն լկտի կողմնակիցներն իսկ այս համարձակութիւնը (քիւլօ) չունէին։ Երբ, Լէոն Պլում կը յայտարարէր չմիջամտելու անհրաժեշտութիւնը, գոնէ արժանաւորութիւնն ունէր լալու, ափսոսալու։ Դեռ Միթերանի, Տիւմայի կամ Ժիւփէի լալը չտեսայ»։ Կլիւքսման ալ ետ չի մնար («Լը Մոնտ») եւ նոյնիսկ կ'ըսէ նախագահին. - «Պատմութեան առջեւ ահաւոր պատասխանատուութիւն մը պիտի կրէք։ Ֆրանսացի այն նախագահը պիտի ըլլաք որ, շուարած ջլամարտին վախճանէն, օժանդակած պիտի ըլլայ Յանոսի տաճարին դռներուն բացուելուն, թողլով որ տաք պատերազմներու ժանտախտը տարածուի եւ աճի»։

Այս - իր բուն նիւթէն շեղած - ընտրապայքարին մէջ կայ անշուշտ անխուսափելին՝ Թափի։ Յայտարարեց թէ մինչեւ Յունիս 12 միայն քաղաքականութեան մասին պիտի խօսի, մէկ կողմ ձգելով իր գործերը։ «Շշմեցուցիչ» որակեց Մ. Ռոքարի նոր գիրքը որ բոլորովին չի համապատասխաներ ընկերվարական կուսակցութեան տեսակէտին։ Թափի ջատագովեց իր գիրքը՝ «Կռիւ Եւրոպայի համար», թելադրելով որ ամէն մարդ գնէ որպէսզի հասկնայ թէ ի՞նչ կայ իր գլխուն մէջ։

- Միթերանի տեսակէտը Պոսնիոյ մասին լոյս տեսաւ եւրոպական հինգ թերթերու մէջ (Թիը Ինտէփէնտընթ, Էլ Փայիս, Լա Ռեփուպլիքա, Զիւտտոյչէ ցայթունկ, Լը Նուվէլ Օպսէրվաթէօր)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ գործակցութիւնը կը հիմնուի երրորդ կողմերու դժբախտութեան վրայ. վերջերս, Թեհրան Թրքական ոստիկանութեան յանձնած է Փ.Ք.Ք.-ի 18 քիւրտ շարքայիններ որոնք Իրան ապաստանած էին։ Անգարա «բարեկամական» այս ժեստին պատասխանած է իր կարգին իրանցի այլախոհներ յանձնելով որոնք կը փորձէին ապաստան գտնել իր տարածքին վրայ։ Թուրքիոյ Ներքին Նախարարութիւնը յայտնած է որ այս «փոխանակում»ը առաջին պարագան չէ ու նախընթացներ ունի, որոնք մեկնած են շրջանի ապահովութեան համար երկու երկիրներու մերձեցումի տրամադրութենէն։

ՎԱՏԻԿԱՆԻ մէջ չփոթ կացութիւն մը կը տիրէ իբրեւ հետեւանք նախապատրաստական փաստաթուղթի մը որ պարտի ճանչնալ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պատասխանատուութիւնը Հրեաներու դէմ գործուած հալածանքին մէջ, դարերու երկայնքին, մինչեւ Շօահ։ Բնագիրը ներկայացուած է Երուսաղէմ գումարուած «Հրէա - քրիստոնեայ կապի միջազգային կոմիտէի» ժողովին պապական Խորհուրդի նախագահ՝ կարդինալ Գասիտիի կողմէ։ Հոն կը շեշտուի, ի մէջ այլոց որ «Եկեղեցին աստուածաբանական հակահրեայ իր աւանդութեամբ կարեւոր տարր մը եղաւ որ առաջնորդեց Շոահի»։ Բայց, մինչ բարունի Ռողէն գոհ էր որ Եկեղեցին ի վերջոյ իր մէա քուլփան կ'ընէ, Վատիկան իր վերապահութիւնը կը յայտնէր այդ բնագրին նկատմամբ եւ բաները կը ճշդէր որ ծրագիր մըն է որ, ցարդ, վաւերացուած չէ եկեղեցական որեւէ հեղինակութեան կողմէ։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ իր հայրենիքը՝ Ռուսաստան կը վերադառնայ քսան տարիներու «աքսոր»է մը ետք։ 75 տարեկան, «Արշիփէլ տիւ գուլագ»ի հեղինակը Միացեալ-Նահանգներն ընտրած էր, թէեւ չէր դադրած ձաղկելէ նիւթապաշտութիւնը որ կը տիրէ ամերիկեան ընկերութեան մէջ։ Պիտի հաստատուի կնոջը հետ Մոսկուայի մօտ։

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ, Ուկրանիա եւ Ղրիմ կը ջանան կարգադրութեան մը գալ եւ նախընտրաբար բանակցութիւնները կը շարունակուին լուծումի մը յանգելու համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՍՏԵՂԾԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայոց ցեղասպանութեան 80-ամեակին նուիրուած միջոցառումների նախապատրաստման ու անցկացման նպատակով, որոշում եմ.

1. Ստեղծել Հայոց ցեղասպանութեան 80-ամեակին նուիրուած միջոցառումների կազմակերպման պետական յանձնաժողով (կազմը կցւում է)։

2. Յանձնարարել յանձնաժողովին եռամսեայ ժամկէտում մշակել Հայոց ցեղասպանութեան 80-ամեակին նուիրուած միջոցառումների ծրագիր՝ նրանում նախատեսելով պաշտօնական հանդիսաւոր նիստի գումարում Երեւանում, ցեղասպանութեան պրոբլեմներին նուիրուած միջազգային գիտաժողովի կազմակերպում, Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանային համալիրի հիմնում եւ այլ միջոցառումներ։

3. Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեանը անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծել եւ ապահովել յանձնաժողովի կողմից մշակուած միջոցառումների նախապատրաստումն ու իրականացումը։

4. Սոյն հրամանագիրն ուժի մէջ է մտնում հրապարակման պահից։

Հայաստանի Հանրապետութեան
Նախագահ՝
Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Երեւան, 16 Մայիսի 1994 թ.

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿԱԶՄԸ

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան	ՀՀ Նախագահ (յանձնաժողովի նախագահ)
Բաբգէն Արարքցեան	ՀՀ Գերագոյն Խորհրդի նախագահ
Գագիկ Յարութիւնեան	ՀՀ փոխ-նախագահ
Հրանտ Բագրատեան	ՀՀ վարչապետ
Ռաֆայէլ Ղազարեան	ՀՀ ԳԽ նախագահութեան անդամ
Ռաֆայէլ Պապայեան	ՀՀ ԳԽ նախագահութեան անդամ
Վարդգէս Գնունի	ՀՀ Բարձրագոյն կրթութեան եւ գիտութեան նախարար
Ժիրայր Լիպարիտեան	ՀՀ ԱԳ նախարարի առաջին տեղակալ
Ֆադէյ Սարգսեան	ՀՀ գիտութիւնների ազգային ակադեմիայի նախագահ
Ռադիկ Մարտիրոսեան	Երեւանի պետական համալսարանի գլխաւոր տեսուչ
Գագիկ Սարգսեան	ՀՀ գիտութիւնների ազգային ակադեմիայի արեւելագիտութեան ինստիտուտի տնօրէն
Սէն Արեւշատեան	Մատենադարանի տնօրէն
Մկրտիչ Ներսիսեան	ակադեմիկոս
Ռուբէն Սահակեան	պատմական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆ.
Կոնստանտին Խուդավերդեան	Հայկական հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագիր
Գրիգոր Խանջեան	նկարիչ
Վահագն Գրիգորեան	գրող
Սասուն Գրիգորեան	«Ուխտատուն» թանգարան - ինստիտուտի խորհրդի նախագահ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի Ֆութպոլի Բ. բաժանմունքին մրցաշարքը վերջ գտաւ Զորեքշաբթի, Մայիս 25-ին։ Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ հաւասար 0 -- 0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Ալէսի դէմ։ Այս վերջին օրը, Պասթիա իր տարած յաղթանակով Նանսիի դէմ (1 -- 0) Ա. բաժանմունք կ'անցնի։ Դասաւորման գլուխը գտնուող երեք խումբերն են՝ Նիս, Ռէնն եւ Պասթիա. Վալանս (15րդ, 39 կէտով) կը պահէ իր տեղը այս Բ. բաժանմունքին մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(26 Mai)

LES JARDINS DE SILIHDAR

Թերթը իր գրական յաւելուածին մէջ կ'արձագանգէ Զապէլ Եսայեանի «Սիլիհտարի պարտէզներ»ուն թարգմանութեան (Փ. Տէր - Սարգիսեան) դժբախտաբար խորագրին սխալով (Սիլիտհար)։ Կը յիշեցնէ հեղինակին կենսագրական գիծերը հակիրճ կերպով, ապա կարճ անդրադարձ մը՝ հատորին բովանդակութեան։

ԱՆԳԱՐԱ կ'ամբաստանէ Յոյները որոնք «մարդեր են» Փ.Ք.Ք.-ի զինուորեալներ ոճրափորձերու համար «տնտեսական, զինուորական եւ զբօսաշրջիկային» նպատակակէտերու դէմ։ Յունաստանի Անգարայի դեսպանը Արտաքին նախարարութիւն կանչուած է ուր իրեն հաղորդած են Փ.Ք.Ք.-ի ձերբակալուած անդամներու «խոստովանութիւնները»։

ԱԿՆԱՐԿ՝ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՑԱՆ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԻՆ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

Արձակի մարզին մէջ, պոլսահայ երիցագոյն մտաւորականն է Տոքթոր Վարդան Կոմիկեան, յարգուած անուն մը համայնքին մէջ, որ աւելի քան կէս դարէ ի վեր խնկարկուն կը մնայ մեր մշակոյթին՝ գրականութեան եւ ուսուցչութեան ճամբով (ասպարէզով առաւմնարոյժ, Վարդան Կոմիկեան հայերէնաւանդ երկարամեայ ուսուցիչ եղած է կեդրոնական եւ Խասեան վարժարաններուն մէջ, իր գրչակից եղբօր՝ տոքթոր Վարդ Շիկահերի նման։ Սփիւռքի տարածքին պիտի կարենա՞ք ցոյց տալ յաջողակ նման բժիշկներ, որոնք Մայրենիի դասաւանդումին մէջ գտնեն իրենց հոգեկան հաճոյքը...)։

Բնիկ Աստափազարցի, Վ. Կոմիկեան ծնած է 1915–ին եւ շրջանաւարտ է Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանէն։ 30–ական եւ 40–ական թուականներուն մամուլի մէջ ստորագրած իր պատմուածքները ուշադրութիւն գրաւած են իրենց թարմութեամբ եւ ինքնատպութեամբ։ 1958–ին, անոնցմէ ոմանք մէկտեղուած են «Բարի եկար, սէր» հատորին մէջ (հրատ.՝ Արամեան Սանուց Միութեան)։ Այնուհետեւ, շատ քիչ արտադրած է բժիշկ Կոմիկեան, իր ուժերուն կարեւոր մէկ տոկոսը սպառելով ուսուցչութեան եւ առօրեայ կեանքի հեւքին հետ։ Բայց ինչ որ տուած է ցարդ՝ շահ մըն է մեր գրականութեան, չհաշուած մամուլի իր բազմաթիւ յօդուածներն ու «Համայնապատկեր Հանրապետական շրջանի Պոլսահայ Գրականութեան» (1957) աշխատասիրութիւնը, որ յուշամատեան մըն է։ Դեռ վերջերս (1993), Դպրեվանքի Սանուց Միութիւնը գովելի նախաձեռնութիւնը ունեցաւ հրատարակելու տոքթոր Կոմիկեանի մամուլի մէջ ցրուած պատմուածքներու մէկ այլ հատորը՝ «Համրիչի Հատիկներ» խորագրով։

Պոլսահայ բազմերանգ մամուլի էջերէն, յիսնամեակէ մը ի վեր ու մինչեւ այսօր իր սիրելի անունը ցոյց կուտայ Երուանդ Կոպէլեան արձակագիրը։ Ծնած՝ 1923–ին, Կոպէլեանի գրական երախայրիքը քերթուածներու հատոր մըն է՝ «Երանի Թէ», լոյսին բերուած 1948–ին։ Այնուհետեւ արձակի անցնելով (առաջին պատմուածքը տպուած է «Մարմարա»ի մէջ (1946), յաջորդաբար ընթերցողին սեղանին պիտի դնէր իր «Խճանկարներ» (1969), «Աշխարհի 9–րդ հրաշալիքը» (1974), «Երազ չունեցող մարդիկ» (1984), «Մենք անունը հայ ծաղիկ դրինք» (1991) հատորները եւ դեռ ուրիշ այլ գործեր։

Օրն ի բուն ստեղծագործող գրիչ մըն է Երուանդ Կոպէլեան, որ տարիներու սահանքին հետ խմբագրած է պոլսահայ շարք մը թերթեր, ինչպէս «Լոյս» (1948 – 1950), «Դէպի լոյս» (1950 – 1953, Ռուբէն Մաշոյեանի գործակցութեամբ) եւ «Պայքար» շաբաթաթերթը ու յատկապէս՝ «Ժամանակ» օրաթերթն ու «Քոլիս» ամսագիրը, որոնց գլխաւոր սիւներէն մին կը մնայ ցարդ։ Աւելցնենք նաեւ, որ աւելի քան 2 տասնամեակ առաջ, Երուանդ Կոպէլեան պոլսահայ քանի մը դէմքերու նման ժամանակաւոր կերպով եկաւ կայք հաստատել Պէյրութ, ուր վեց տարի մաս կազմեց Տ. Թօսպաթի «Այգ» օրաթերթի անձնակազմին։

Բանաստեղծ, արձակագիր, թատերագիր եւ երգիծագիր Անդան Խօզէր առաւելաբար ծանօթ կրնայ ըլլալ «Մարմարա»ի ընթերցողներուն։ Ծնած է 1927–ին։ Իր մէջ տիրական ըլլալ կը թուի թատերագիրը, որ սեւեռումի կ'ենթարկէ կեանքի ծիծաղաշարժ երեւոյթները։ Այս առընչութեամբ՝ յիշենք «Սառնադարանը», որ թրքերէն լեզուով բեմադրուած է Պոլսոյ քաղաքապետական թատրոնին մէջ, դեռ 1955–ին։ Եւ ապա՝ «Լէ՜, Լէ՜»ն, գրուած շուրջ երկու տասնամեակ առաջ եւ տպուած «Սան» հանդէսին մէջ։ Ցարդ, իր հրատարակած գործերուն վերջինը եղաւ պատմուածքներու «Ել» խորագրեալ հատորը, լոյսին բերուած 1991–ին։

Իրեն նման, տասնեակ թատերախաղերու հեղինակ է նաեւ Արման Վարդանեան (ծնած 1930)։ Մխիթարեան եւ Կեդրոնական վարժարաններու երբեմնի սան, Ա. Վարդանեան աւելի քան 25 տարիներէ ի վեր կ'աշխատի թատերական գործերու վրայ ու լոյսին կը յանձնէ զանոնք՝ առանձին պրակներով։ Յիշենք իր «Թոխոնը» (1977), «Մամլեկը» (1977), «Ագռաւուկը» (1978), «Խպլիկը» (1980), «Կանկբուկը» (1981) եւ տակաւին՝ «Հեղձուկը» (1989), «Պախուրճը» (1988) եւ «Երնջակը» (1990), որոնց հրապարակումը իմացած ենք օրին, սփիւռքահայ մամուլէն։

Ոչ միայն պոլսահայ, այլեւ սփիւռքահայ մերօրեայ գրականութեան ամէնէն բեղնաւոր ու յորդահոս գրիչներէն մին կը հանդիսանայ «Մարմարա»ի խմբագրապետը՝ Ռոպէր Հատտէճեան։ Կա՞յ արդեօք հայ ընթերցող մը, որ կարդացած չըլլայ անոր այնքան փնտռուած «Յուշատետր»երը, յանկուցիչ զարդասեղները սփիւռքահայ մեր որբացած մամուլին։

Ծնած 1926–ին, Հատտէճեան եւս շրջանաւարտ է Պոլսոյ Մխիթարեան Վարժարանէն (Զահրատի, Խրախունիի, Գ. Սեւանի եւ այլոց նման), բայց նաեւ՝ տեղւոյն համալսարանի հոգեբանութեան եւ փիլիսոփայութեան ճիւղէն։ Զարմանալիօրէն առատ արտադրող արձակագիր մը ու միաժամանակ ճարտար հրապարակագիր մըն է ան, որուն առաջին պատմուածքը տպուած է Պոլսոյ «Անի»ին մէջ, Խաչիկ Ամիրեանի ջանքով։ Ցարդ լոյսին բերուած է շուրջ 25 հատորներ, որոնց առջինեկը թատերգութիւն մըն է՝ «Կեանքի մը երեք կիրակիները» (1959)։ Մեր ժամանակներուն դրոշմը կրող գործ մը կը մնայ մանաւանդ իր «Առաստաղը» վէպը (1985), որ քանի մը տարի առաջ իբրեւ թերթօն լոյս տեսաւ նաև «Յառաջ»ի մէջ։ Իր գրչին կը պատկանին «Յակոբ Պարոնեանի մտերմութեան մէջ» վերլուծական ուսումնասիրութիւնը (1965), «Բառասխալ» պատմուածքներու հատորը, «Վաստակ» թատերգութիւնը (1976), «Օրագրիս Տասներկու էջերը» տպաւորութեանց շարքը (1977), «Մարդոց մեծութեան եւ խեղճութեան մասին» արձակ պատկերներու ժողովածուն (1979) եւլն.։

Անկասկած, Հատտէճեանի բոլոր գործերուն մէջ ծանր կը կշռեն հոգեբանութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը։ Կեանքի ընթացիկ երեւոյթները խորապէս զննող, ուսանելի կէտեր մատնանշող ու մարդ անհատի հոգին պեղող եզակի գրիչ մըն է ինք, որ շուրջը կը դիտէ ու մարդոց կեանքին կը թափանցէ բուժելու թաքուն բաղձանքով մը։ Թուղթին յանձնուած իր իրապաշտ ապրումները գերազանցապէս մարդկային են ու խորապէս հայաշունչ, որովհետեւ Հատտէճեան տագնապող հայ մարդ մըն է, ամէն բանէ առաջ։ Իր ոճը հմայիչ է առահասարակ ու մեզի կը յիշեցնէ Վահրամ Մավեանի գրելաձեւը, առանց ունենալու սակայն այս վերջինոյն այնքան ուրայատուկ իւմուրը (ի դէպ, թուրք գրականութեան թէ հրապարակագրութեան մէջ եւս իւմուրը ընդհանրապէս բացակայ տարր մըն է)։ Լեզուն հաղորդական է ու սիրելի ամէնուն, որուն լաւագոյն ապացոյցն է իր գործերուն երեւումը Սփիւռքի մեր գրեթէ բոլոր թերթերուն մէջ, անխտիր։

Ստեղծագործական իր հեւքով, անըսպառ եռանդով եւ մամուլի ու գրական հրապարակի վրայ իր մնայուն ներկայութեամբ՝ Ռոպէր Հատտէճեան սփիւռքահայ ժամանակակից գրականութեան թանկագին անուններէն մին կը մնայ։

Արձակի մարզին մէջ, թերեւս ամէնէն երիտասարդ գրողը կը մնայ Մկրտիչ Մարկոսեան, որ կուգայ Տիգրանակերտէն, ուր ծնած է 1938–ին։ Քրտախօս ու թըրքախօս շրջանակի մէջ հասակ առած՝ 15 տարեկանին Պոլիս փոխադրուելով յաճախած է Պէզճեան եւ Կեդրոնական վարժարանները ու այնտեղ ո՛չ միայն գրել – կարդալ սորված, այլեւ կատարելագործած է իր հայերէնը, խթան ունենալով ուսուցիչ – գրագէտ Վարդան Կոմիկեանը։ Պոլսոյ Համալսարանի հոգեբանութեան եւ փիլիսոփայութեան ճիւղէն վկայեալ՝ 1966 - 1972 վարած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի տնօրէնի պաշտօնը։

Մկրտիչ Մարկոսեան ցարդ հրատարակած է պատմուածքներու միակ հատոր մը՝ «Մեր այդ կողմերը» խորագրով, ուր գունագեղ պատկերներով կը նկարագրուի Տիգրանակերտի հարազատ կեանքը, իր սովորութիւններով, տեղացիներու մտայնութեամբ ու տեղի հայ բարբառով։ 23 պատմուածքներէ բաղկացած 150 էջնոց գիրք մըն է ասիկա, որ 1987–ին արժանացաւ Փարիզի «Գաւուզճեան – Այվազեան» գրական մրցանակին (այս հատորին մասին զոյգ անդրադարձումներ կան «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի թիւ 128-ին մէջ, Յունիս 1988, ստորագրուած՝ Հիլտա Գալֆայեանի եւ Անահիտ Կարմիրեանի կողմէ)։

Մկրտիչ Մարկոսեանի երեւումով՝ մէջտեղ կ'ելլէ պոլսահայ գրականութեան հիմնական մէկ գիծը՝ գաւառի գրականութիւնը, զոր այնքան ճարտարութեամբ մշակեց ու ճոխացուց մանաւա՛նդ այդ մարզին մեծ վարպետը՝ Յակոբ Մնձուրի։

Վոսփորի ափին եռեւեփող գրականութեան մը ուրուագիծը տալու մեր այս ճիւղին մէջ՝ գլխաւոր նպատակ ունեցանք ընդգծել ա՛յն իրողութիւնը, թէ ապրող ու թարմ գրիչներ տիրական են տակաւին Պոլսոյ մէջ, ի հեճուկս տեղական պայմաններուն եւ հակառակ՝ Հայկ. Սով. Հանրագիտարանի անարդարանալի «անտեղեկութեան» (Հանրագիտարանը միայն պոլսահայ չորս – հինգ գրողներ կը յիշատակէ իր 12 հսկայ հատորներուն մէջ...)։

Դեռ չենք խօսիր տասնեակ դէմքերու մասին, որոնք զուտ լրագրական, պատմագրական կամ բանասիրական վաստակի տէր են այսօր ու կը շարունակեն մնալ անտրտունջ սպասաւորները հայ Տիպ ու Տառին։ Յիշենք սոսկ բառարանագիր եւ պատմագէտ Բարսեղ Թուղլաճեանը։

Ինչ որ սակայն մինչեւ օրս կենդանի կը պահէ պոլսահայ գրականութիւնը ու թեւ կուտայ անոր թռիչքին, մեր կարծիքով, գաղութին մտաւորականութեան միակայութիւնն է, բայց նաեւ՝ նորերու հանդէպ ցուցաբերած գործնական հետաքրքրութիւնն ու քուրգուրանքը, ի տարբերութիւն սփիւռքեան այլ գօտիներու (նկատի առէք Ֆրանսան, Լիբանանը կամ Սուրիան)։

Տարի մը առաջ, «Մարմարա»ի մէջ կարդացինք պոլսահայ Գրական Ակումբի մը կազմութեան մասին, որ խիստ հետաքրքրական առաքելութիւններ սահմանած է իրեն համար։ Գլխաւոր դիտաւորութիւնը կը մնայ անշուշտ՝ քաջալերել խոստմնալից նորերը ու ընթացք տալ անոնց նկրտումներուն։

Առաջին խայրիկը հասաւ անցնող նոյեմբերին – լոյսին բերուած էր Վարուժան Ճամկէօզի «Գետնայարկի բիթեւնիկները» գիրքը։

Բարի երթ, ուրեմն, պոլսահայ նորեկներուն ու «Նախանձ»ի գրգիռ՝ Սփիւռքի մեր միւս գաղութներուն։

(Շար. 3 եւ վերջ)

Հալէպ

Ի՞ՆՉ ԵՂԱՒ ԲԵԼԱՌՈՒՍԵՐՈՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱԶԸ

Խորհրդային կարգերու փլուզումով անկախութեան տիրացած երկիր մըն է նաեւ Բելառուսիան որուն սակայն, ոչ միջազգային մամուլը, ոչ ալ ռուսականը տեղ կուտան այնքան, որքան Կեդրոնական Ասիոյ ու կովկասեան հանրապետութիւններու, կամ նախկին Եուկոսլաւիոյ։

Այս հանրապետութիւնը ամէնէն կայունը նկատուած էր թէ՛ խորհրդային, եւ թէ՛ յաջորդող շրջանին. 1991 – 92–ին նախկին խորհրդային ժողովուրդներուն գրեթէ կէսը հոն կը դիմէր սննդեղէնի եւ ճարտարարուեստի արտադրութեան կըտոնումները կատարելու. այդ բաները հոն աւելի աժան էին, քան այլուր։

Զգալով որ կը մօտենայ խորհ. ռուբլիին վախճանը, պալթեան ժողովուրդները փութացին անով իրենց կրցածը գնելու. Բելառուսներն ալ շահու առիթ նկատելով այդ երեւոյթը, ձգեցին որ յաճախ ապօրինի ճամբաներով իրենց երկրէն տարուին մացու անասունները։

1991 Օգոստոսին անկախութիւն հռչակեցաւ, առանց կացութենէն մեծ բան փոխելու։ Ռուսաստանի դրամահոսութիւնը պատճառ եղաւ որ պրոլետարական յեղափոխութեան առաջնորդին նկարը կրող թղթադրամներու սով յառաջ գայ։ Ատոր հետեւանքով, ինչպէս այլ հանրապետութիւններ, Բելառուսիա եւս շրջանառութեան դրաւ իր սեփական դրամանիշը որ կոչուեցաւ «Նապաստակ», որովհետեւ անոր վրայ նկարուած անասուններուն միջեւ կայ նաեւ այս մէկը։ Սեփական դրամանիշին հետ, հրապարակին վրայ մնալ շարունակեցին նախկին ռուբլին, ռուսական նոր ռուբլին եւս։ Ճարտարարուեստական ապրանքները կը վաճառուէին խորհրդային ռուբլիով ու «Նապաստակ»ով, մինչ զուգահեռ շուկայ մըն ալ կար կտրօններով, օտար գնորդներէ պահպանելու համար բելառուս սպառողը։ Սննդեղէնները կը վաճառուէին միմիայն «Նապաստակ»ով ու բելառուս քաղաքացիութեան ապացոյց փաստաթուղթով մը։ Փոխադրութիւնը, հանրային սպասարկութիւնները կարելի էր վճարել երկու շրջաններուն թղթադրամներով։ 1992–ին վարչապետ Քէպիչ կը յայտարարէր թէ երկիրը յաջողութեամբ կը բոլորէր շուկայի տնտեսութեան աստիճանաւոր անցքի առաջին հանգրուանը։ Պէտք է ըսել նաեւ որ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահն ալ մերժած էր մարդասիրական օգնութիւնը։

Այդ շրջանին էր որ երեւան եկան անկախ մամուլի անուններ, ուսուցումը բազմաթիւ վարժարաններու մէջ սկսաւ կատարուիլ երկրին լեզուով ու Խորհրդարանը բուռն վէճերու բեմ եղաւ որոշելու համար պաշտօնական լեզուն ու ազգային բանակի մը կազմութիւնը։ Դիւանագիտական բազմաթիւ յարաբերութիւններ հաստատուեցան ու Լիթուանիոյ հետ հողային վէճ մը հարթուեցաւ։ 1993–ին կենսամակարդակը տակաւին աւելի բարձր էր քան Ռուսաստան։

Բելառուսիոյ հակահամայնավար ընդդիմութիւնը սեփականաշնորհումի ու շուկայի տնտեսութեան անցքի 20 – 25 ամսուան ծրագիր մը պատրաստած էր, բայց համայնավար հակումով Խորհրդարանը չվաւերացուց զայն։

1993–ի գարնան տնտեսութիւնը լրջօրէն ցնցուեցաւ երբ «Նապաստակ»ները սկսան պակսիլ ու նոր տրցակներով լեցուն կառախումբեր մոլորեցան Մոսկուայի երկաթուղային լաբիւրինթոսին մէջ։ Կառավարութիւնը ճարահատ, արտօնեց ռուբլին առժամեայ գործածութիւնը սննդամթերքներու համար։ Գիները աննախադէպ վերելք ունեցան ու ապրանքները անհետացան։ «Նապաստակ»ը սկսաւ արժէք կորսնցնել։

1993 Յուլիսին բելառուս տնտեսութիւնը երկրորդ հարուած մը ստացաւ, երբ Ռուսաստան վերջ տուաւ Լենինի լուսանկարով ռուբլիներու գործածութեան ու հրապարակ հանեց նորերը որոնք վերապահուած էին միայն Ռուսաստանի։ Ու մեծապէս այս երկրին սպառողներով ուղղուած բելառուս տնտեսութիւնը, հակառակ՝ այլ երկիրներէ յաճախորդ գտնելու ջանքին, փլուզումի եզրին հասաւ։ Խորհրդարանի նախկին համայնավարներու ճնշումին տեղի տալով Շուշկեւիչ (Խորհրդարանի Նախագահ) արտօնեց Համայնավար կուսակցութիւնը ու կառավարութիւնը Ռուսաստանի հետ համաձայնութիւն ստորագրեց եօթը տարի երկարաձգելով ռուսական զօրքերու ներկայութիւնը ու մաս կազմելով հաւաքական պաշտպանութեան։

Պէտք չէ մոռնալ որ այս երկիրը ստիպուեցաւ առանձին դէմ դնել Չեռնոբիլի հետեւանքներուն, երբ իր տարածքին մէկ քառորդը ապականած էր այդ պատճառով։ Ան բնակչութեան թիւին համեմատութեամբ ամենամեծ զօրքին տէր երկիրն է. 43 զինուոր կայ հոն, ամէն 1000 հոգիի համար։

Ռուսական ուժանիւթի գիներուն յաւելումներն ալ տնտեսական անկումին պատճառներէն են. ստեղծուած է միսի ու հողամշակութեան արտադրութիւններու մեծ պակաս, քանի որ ասոնք եւս Ռուսաստանէն կը ներածուէին։ Շատ մը ձեռնարկութիւններ փակուած են, աւելցնելով անգործներու թիւը, իսկ դրամին արժեզրկումը հասած է ամսական 50%-ի։

Խորհրդարանը իշխանութիւնը պահելու սիրոյն, հրաժարեցուց Ներքին եւ Ապահովութեան նախարարները, յետոյ նաեւ իր նախագահը։ Նորը կը հակի դէպի բռնատիրութիւն։ Անհրաժեշտ կը նկատէ հանրապետութեան նախագահի պաշտօնին հաստատումը եւ տարեվերջին երեսփոխանական ընտրութիւններ։ Որոշուած է նախագահական ընտրութիւն կատարել Յունիս 23–ին ու ամէնէն հաւանական թեկնածուն կը նկատուի ներկայի վարչապետը Վիաչեսլաւ Քէպիչ։

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ 18-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը Մայիս 14-ին, հացկերոյթով մը տօնեց հիմնադրութեան 18-րդ տարեդարձը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, հաճելի եւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ:

Հաւատարիմներ, միութիւններու ներկայացուցիչներ, բարեկամներ, անձնաւորութիւններ իրենց մասնակցութեամբ քաջալեր եղան հաստատութեան մը որ 18 տարիներէ ի վեր անշեղ հաւատարմութեամբ կը պահէ համազգայնութեան իր կոչումը որպէս կեդրոն բացուած հաւասարապէս բոլորին առջեւ, որպէս վայր հանդիպումներու, որպէս բեմ ազգային, մշակութային, գեղարուեստական եւ այլ ձեռնարկներու եւ մանաւանդ որպէս յենարան հայ լեզուի, ազգային արժէքներու եւ տոհմային բարքերու պահպանման:

Հացկերոյթը սկսաւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի, Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի համար, սեղանօրհնութեամբ: Նոյնպէս պատուեցին Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, իրենց ներկայութեամբ, այլ եկեղեցականներ եւ հիւրեր՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան, Նշան Խչկր. Քհնյ. Գույումճեան, Խաչար Խչկր. Քհնյ. Նաճարեան, Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան, Տիկին Ժիզէլ Յակոբեան՝ Մարսէյլի քաղաքապետին երեսփոխան, Րաֆֆի Նազարեան՝ քաղաքապետական խորհուրդին անդամ, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Մինասեան, եւ Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Միրաքեան անցեալ եւ նախանցեալ տարիներու պատուոյ նախագահներ, Պելժիայէն Յովհաննէս Անաստասեան՝ հիմնադիր – նախագահ Ամառնուս հիմնարկին եւ Հայաստանէն ժամանած յատուկ առաքելութեամբ Վալերի Սէյրանեան՝ Հ. Հ. Կապի պետ եւ Յարութիւն Կազանեան՝ Երեւանի Թղթատարութեան (Փոստատուն) վարչութեան տնօրէն:

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան խօսքը բերաւ՝ Ժիրայր Շալճեան: Շնորհակալութիւններ յայտնելէ յետոյ դիտել տուաւ Մշակոյթի Տան գրաւած տեղը գաղութէն ներս որպէս կարեւոր կեդրոն, որ տարուէ տարի առաւել չեչտուեցաւ հակառակ զանազան եւ տարբեր բնոյթի դժուարութիւններու զօրս, աւելցուց՝ «կարելի եղաւ հաքթել շնորհիւ ժողովուրդի օգնութեան եւ շնորհիւ վարչական կազմին կայունութեան, միասնական ոգիին, կամքին, նուիրումին եւ գործին կարեւորութեան եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեան»: Ժիրայր Շալճեան երախտագիտութեամբ ոգեկոչեց հիմնադիրներէն անոնք որոնք ծրագրեցին, տքնեցան եւ ... անցան: Ընդգծեց Տիկնանց Յանձնախումբի գործօն մասնակցութիւնը եւ Երիտասարդաց Ակումբի խանդավառ եւ կազմակերպ աշխատանքն ու արձանագրած խոստումնալից յաջողութիւնները: Իր խօսքը աւարտեց ակնարկելով Հայաստանի նոր իրավիճակին եւ անկէ բխող հրամայականներուն եւ յատկապէս Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւններու նոր յղացումի մը:

Այս տարուան տօնախմբութիւնը վայելեց պատուոյ նախագահութիւնը Հայ Մշակոյթի Տան առաջին բազուկներէն մէկուն որ մասնակցեցաւ 1970-ական թուականներուն սկիզբը գնման եւ նորոգութեան ծրագիրներուն եւ աշխատանքներուն՝ Տէր եւ Տիկին Տարօն Պօղոսեանի: Մենք հիմերը դրինք, ըսաւ Տարօն Պօղոսեան, եւ այժմ մեծ գոհունակութեամբ կը հաստատենք որ 18 տարի յետոյ ոչ միայն այդ հիմերը կը մնան ամուր, այլեւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը այս հաստատութիւնը դարձուցած է գաղութին վրայ ճառագայթող կեդրոն մը:

Հայկական երաժշտութեամբ, նուագով, ինքնաբուխ շուրջպարերով եւ երբեմն ալ մենապարերով Վասպուրական սրահին մէջ տիրեց տօնական մթնոլորտ մը որուն մեծ մասով սատարեցին երիտասարդ տարրերը իրենց դրսեւորած ոգեւորութեամբ:

Խօսք առին հիւրերէն Յարութիւն Կազանեան որ բերաւ Հայրենիքի ողջոյնը, արտայայտեց ջերմ զգացումներ եւ հակիրճ կերպով բացատրեց իր եւ իր գործընկերոջ առաքելութիւնը Ֆրանսա Մայիս 5-էն ի վեր, նախ Փարիզ, ապա Լիոն եւ հուսկ Մարսէյլ առնչուած Թղթատարութեան (փոստի) հարցերու հետ: Նոյնպէս, Յովհաննէս Անաստասեան խանդավառ եւ համոզիչ խօսքերով ներկայացուց Ամառնուս Հիմնարկի 1993-ի փառատօն – մրցոյթը որ տեղի ունեցաւ Գիւմրի եւ յառաջիկայ օրերուն, Յունիս 2-ին, հինգ պատանի դափնեկիրներու ունենալիք բացառիկ ելոյթը, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան տարեդարձը չի տօնուիր առանց Սիմոն Աւտոյեանի «Տըլէ եամա՛ն»ին: Հակառակ տարիներու բեռին եւ առողջական հարցերու Սիմոն Աւտոյեանի ձայնին երաժշտականութիւնը, չեչտը, ապրումը ոչինչով ալ գալազուած կամ տկարացած են, դուցէ միայն շունչը: Ներկաները հոգեկան վայելքով եւ ականջի հաճոյքով ունկնդրեցին Սիմոն Աւտոյեանը եւ երկար ծափահարութիւններով գնահատեցին:

Շահան Ա. Քահանայ Տէտէեան, որ տեւական քաջալերողն է Հայ Մշակոյթի Տան կատարած գործունէութիւններուն ըլլայ իր ներկայութեամբը, ըլլայ իր նիւթականովը եւ խօսքերովը, շնորհաւորեց այս 18-ամեակը որ պսակումն է ըսաւ «չափահասութեան» եւ աւելցուց՝ «Երկար ճամբայ կտրեց Հայ Մշակոյթի Տունը մեծ արժանիքներով, հայ անունին պատուաբեր ձեռնարկներով, նորաստեղծ Հայրենիքին ծառայութիւններ մատուցելով, պետական եւ ներկայացուցչական դէմքեր ընդունելով, օտար շրջանակներու հետ յարաբերութիւններու ցանց մը հաստատելով, բայց նաեւ առօրեայ դժուարութիւններով եւ մանաւանդ իր վարչութեան անդամներուն ազգային գիտակցութեամբը, վճռակամութեամբը եւ զոհողութիւններովը»: Ապա, Տէր Հայրը բացատրեց Տուն բառին պատմական իմաստը որպէս հաւաքական հարստութիւն եւ արժէք եւ վերջացուց չեչտելով՝ «Այս Տունը Տունն է բոլոր հարաւային Ֆրանսայի հայ ժողովուրդին: Հիմնադիրները այս նշանաբանով ճամբայ ելան եւ այդպէս ալ կը շարունակուի»:

Յետոյ, օրուան պատուոյ նախագահին, միութիւններու, անհատներու կողմէ եղան նուիրատուութիւններ որոնց գումարը բարձրացաւ 49.700 Ֆրանքի (ցանկը կը հրատարակուի առանձին):

Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան դրօշակ բառը առնելով որպէս խորհրդանիշ բացատրեց կենսական նշանակութիւնը մշակոյթին եւ հաստատութեան, յայտարարելով՝ «ամէնօրեայ պայքար կը մղէք մշակոյթի դրօշակը ձեր ձեռին: Այս դրօշակը կուգայ դարերու խորերէն եւ անգնահատելի հարստութիւններով բեղնաւորուած, հարկ է զայն միշտ վեր պահել: Տեղ մը զէնքով եւ արիւնով հայրենի հող կը պաշտպանէք, այլ տեղ մը մշակոյթով կը պայքարիք: Մշակոյթը աւելի տկար զէնք մը չէ: Մարսէյլի հայ գաղութի բանակը իր մշակոյթի դրօշակը ձեռին իր ինքնութիւնը պէտք է պահէ»: Ապա, խրախուսեց եւ քաջալերեց Հայ Մշակոյթի Տան Երիտասարդաց Ակումբի անդամները իրենց կենսունակութեան եւ կատարած աշխատանքին համար եւ աւելցուց՝ «առանց երիտասարդութեան աւիշին եւ ուժին չկայ շարունակութիւն: Անոր ներկայութիւնը այս Տունէն ներս գեղեցիկ գրաւական մըն է ապագայի տեսակէտէն»: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան աւարտեց իր խօսքը շնորհակալութեան եւ յաջողութեան մաղթանքներով:

Երեկոյթը շարունակուեցաւ նուագով, պարերով մինչեւ առաւօտեան ժամը 2:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԴԱՒԻԹ ԱՐՔԱՅԻՆ ՀԵՏՔԵՐԸ

Հերմոն լերան ստորոտը՝ Թէլ Տանի մէջ 27 տարիէ ի վեր պեղումներ կը կատարուին: Վերջին յայտնաբերումներու ամէնէն հետաքրքրականը կը նկատուի Ք. ա. Թ. դարու կոթող մը որուն վրայ հին արամէերէն լեզուով արձանագրութիւն մը կայ. այդ արձանագրութիւնը կը վերաբերի Դաւիթ արքային մասին ամենահին ծանօթութեան: Մինչեւ այսօր անոր մասին ոչ մէկ տուեալ յայտնաբերուած է Աստուածաշունչէն դուրս: Թէլ Տանի ամէնէն հին գտածոները կը պատկանին Ք. ա. Ե. հազարամեակին:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻԱ ՊԱՐՏՔՈՎ ԿԸ ԶԻՆՈՒԻ

Այնպէս կը թուի որ երկու գլխաւոր ուղղութիւն կը հետապնդեն սաուտական իշխանութեան ջանքերը: Առաջինը կը վերաբերի սպառազինումի մարզին. երկիրը կ'ուզէ կարճ ժամանակի մէջ տիրանալ հզօր բանակի մը որ կարենայ Իրանէն կամ Իրաքէն գալիք յարձակումներ դիմագրաւել: Երկրորդը վճարումներու հարցն է. սաուտական իշխանութիւնները զինուորական մեծածաւալ իրենց ապրապրանքներուն համար կը ջանան վճարումի ամէնէն յարմար պայմանաժամերը եւ պայմանները ունենալ, քանի որ կ'ըսեն թէ երեք տարիէ ի վեր թագաւորութեան գանձարանը բաւական ցամքած է:

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԿԸ ՏԱՔՆԱՅ

Հակառակ բնածխային թթուի իրենց արտադրութիւնը պակսեցնելու յանձնառութեան, Եւրոպական Միութեան երկիրները կը ծրագրեն աւելցնել թիւը այն կեդրոններուն որոնք որպէս վառելանիւթ թափոններ կը գործածեն. ատիկա կը նշանակէ որ 10% պիտի աւելնայ մթնոլորտ արձակուած բնածխային թթուին քանակութիւնը: Ամբաստանութեան ենթակայ երկիրներուն գլխաւոր տեղը կը գրաւէ Գերմանիան:

LIVRES REÇUS

ATTI
del quinto simposio internazionale
di arte armena
VENEZIA
MILANO — BOLOGNA — FIRENZE
1988, 28 Maggio - 5 Guino
San Lazzaro, Venezia.

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՖԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Երջանի՛կ ժողովուրդ, որ վաղուան հոգը չունի: Կեանքին պայքարը չի նսեմացներ իր զուարթութիւնը, եւ կ'ուզէ միշտ զուարճանալ. սեղանաւորէն մինչեւ կօշիկ ներկողին համար՝ առաջին գծին վրայ է զուարթութիւնը. հոգերը չեն որ կը տիրապետեն իրենց: Ապա՞ն: Ինչո՞ւ մաշիլ ապագայի մտատանջութիւնով, քանի որ ան Աստուծոյ է:

Իսկ կիները հաստատ համոզումը ունին թէ ամէնէն մեծ հրապոյրը, որով պիտի կարենան գրաւել այր մարդուն սիրտը, զուարթութիւնն է, եւ ռումանացի կնոջ համար այր մարդուն սիրտը գրաւելը իր կեանքին առաջին պայմանն է. խնդիր չէ թէ այս սիրտը վերջէն արհամարհէ:

Աշխարհի պատահարներուն եղերական հանդամանք տալ չի սիրեր Ռումանացին. ամէն ինչ հարթելու միջոցը գտած է. նոյնիսկ անյարմար ամուսնութիւնները մեծ դժբախտութիւն չեն նկատուիր. ամուսնալուծումը պսակուելու չափ դիւրին է: Ամուսնալուծուած այր եւ կին շատ անգամ կը մնան իրարու լաւ բարեկամներ. կը պատահի նոյնիսկ որ կին մը նախ կին ամուսնոյն օգնութեան փութայ՝ անոր ճախորդութեան մէկ պահուն, երկրորդ ամուսնոյն միջոցով, եւ այսպէս փոխադարձաբար:

Պուքրէշի մէջ ճանչցայ քաղքենի ընտանիքէ, զարգացած, սիրուն կին մը, որ իր երկրորդ ամուսինին հետ, արձակուրդի միջոցին գնաց հիւր իր ամուսնալուծուած առաջին ամուսինին ամարանոցը, անոր մօտ մնալու ամիսներ:

Երբ այս երեւոյթին մասին քիչ մը զարմանք յայտնեցի, հեգնեցին զիս ռումանացի ծանօթներս իբրեւ Արեւելքցի եւ կեանքին ամէն անցքերը տամբի վերածող:

Երկու հարիւրէ աւելի որբեր այն ատեն (1924) կը խնամուէին, կը կրթուէին Սթրունկայի (մայրաքաղաքէն քանի մը ժամ հեռու) որբանոցին մէջ, որուն տնօրէնն էր Պ. Սրենց: Հին գաղութէն հայ դղեկատէրեր կը հոգային տարեկան պէտքերուն մեծ մասը, ինչպէս վառելափայտ, ածուխ, պահածոյ եւայլն, իսկ Պուքրէշի մէջ կար խնամակալ մարմին մը եւ տիկնանց միութիւն մը որ, հանգանակութիւններով, հանդէսներով եւայլն կ'օժանդակէր այդ հաստատութեան: Խնամակալներէն շատեր երբեմն կ'այցելէին հոն, մօտէն հսկելու համար, եւ իրենց հետ կը տանէին միշտ բժիշկ մը, քննելու համար տղաքը եւ առողջապահական կանոնները: Այդ բժիշկը ընդհանրապէս փեսաս, տոքթոր Ուզունեանը կ'ըլլար:

Անհունապէս սիրալիր էր վերաբերումը զոր մեզի հանդէպ ցոյց տուին ռումանահայ ընտանիքները. միջավայրը հաճոյալի էր շատ, հայկական, բայց այլ տեսակ հայութիւն մը, պատուաստուած ռումանականին վրայ, թէեւ քաղաքակրթութիւն մը շատ նուրբ:

Կարծես մենք, իբրեւ գաղթական, տեսակ մը նուիրականութիւն ունենայինք իրենց աչքին, եւ մեզ խրախուսելու համար բան չէին խնայեր:

Մասնաւորապէս գուրգուրանք ունի Ռումանահայը դէպի իր եկեղեցին, բառ մը հայերէն չգիտցողը անգամ կը յաճախէ եկեղեցի, կը խոստովանի, (քահանաները ռումաներէն կը խոստովանեցնեն), կը հաղորդուի, ամէն քրիստոնէական պարտականութիւնները կը կատարէ, հոգին խորապէս հայ մնացած է, թէեւ լեզուն օտարացած:

Հովանուտ մեծ ծառերով գեղեցիկ պարտէզ մը ունի մեր եկեղեցին, ուր Կիրակի առաւօտները կարծես ժամադիր եղած ըլլան, զիրար կը գտնեն գաղթականները մանաւանդ Պոլսեցիները, նոր եկողները կ'ողջունեն, երկարօրէն կը տեսնուին, լուրեր կուտան կ'առնեն: Երբեմն նոյնիսկ հոն, անգործներուն գործ հայթայթողներ կը գտնուին, բնակարան չգտնողին բնակարան, եւ այլ դիւրութիւններ ազգակիցներ, մանաւանդ հիները նորերուն կուտան:

Ժամերգութիւնը աւարտելէն շատ վերջը տակաւին պարտէզը լեցուն կ'ըլլայ հաւատացեալներով: Թերեւս իրարու օգտակար ըլլալու հաւատքը:

Ամէն ինչ շատ հաճելի գտանք հոն, բայց միայն ցուրտն ու տաքը անտանելի էին, ամառը անհնար էր շնչել կարծես, եւ ամէն բնակիչ, հարուստ թէ աղքատ պէտք էր գիւղ երթար, խնդիր չէր դրամ ունենար կամ ոչ, չունեցողը փոխ կ'առնէր, չապիկը գրաւի կը դնէր կամ ... աւելի սիրտին մօտիկ բան մը եւ դիմէր օդասուն վայր մը, անոնք շատ բարակը չէին նայեր խոչընդոտները կոխել անցնելու համար, լայնախոհ են այդ մարդիկը:

Հետեւելով ընդհանուր հոսանքին, մենք եւս գացինք անցընել ամառը քաղաքէն ոչ շատ հեռու գիւղ մը, Քումբուլունկ, ուր Հայեր կ'երթային առհասարակ: Մասնաւոր հրապոյր մը չունէր այդ վայրը, բայց շրջակաները, հաղուադէպ բնանկարներով զմայլելի էին. կային հնութիւններ, վազող ջուրեր եւ անտառներ:

Շատ յաճախ երկար պտոյտներ կ'ընէինք, թէեւ ճամբաները շատ ապահով չէին, կ'ըսէին: Ռումանացին քաղաքին մէջ երբեք գողութիւն չըներ, բայց ճամբաներուն վրայ սիրով կը կողոպտէ կառքով անցնող ուղեւորները, սպանութիւն չըլլար: Տխուր բան պէտք չէ:

Մենք քաջ կառապան մը գտած էինք, (թերեւս ալ ան պետերէն մէկն էր ճամբու աւազակներու խումբին) եւ յաճախ մեզ պտոյտի կը տանէր, գիտէր ամէնէն չահեկան անկիւնները եւ որովհետեւ տոքթորը փեսաս զինքը դարմանած էր, անոր միշտ կ'ուզէր հաճոյք պատճառել:

Արեւով ողողուն Յուլիսի առաւօտ մը, բաւական հեռու գացած էինք, յանկարծ բլուրի մը կողքին, ժայռի մը մէջ փորուած աղօթատեղի մը գտանք, խորհրդաւոր բլուր մը, հովանուտ պզտիկ գիւղի մը մօտիկ, որ կարծես մասնաւոր դրուած էր հոն:

(Շար. 99)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

La communauté arménienne de CHAVILLE, VERSAILLES et des environs est invitée à une

RENCONTRE - DEBAT

sur le thème :

«QUELLES SOLUTIONS A LA CRISE ENERGETIQUE EN ARMENIE ?»

avec

BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

et

JACQUES PANOSSIAN
Expert nucléaire

Diaporama commenté sur le Gazoduc Iran-Arménie

Organisée par l'Association Cultuelle des Arméniens de Chaville et de ses environs, cette rencontre a lieu **le 28 Mai à 20h45** dans la salle de l'Eglise Arménienne de Chaville, 6, rue Père Komitas.

— ENTREE LIBRE —

Adressez vos dons au :
Fonds Arménien de France,
B.P. 12 — 75660 Paris Cedex 14.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Comme chaque année,
nous avons le plaisir de vous inviter

à l'Audition annuelle des élèves de la M.C.A.

Piano — Violon — Guitare — Kanon

Samedi 28 Mai à 15 heures
Salle Sarkis Minassian, M.C.A.
— *Entrée libre* —

Emission M.C.A. sur AYP FM
les Mercredis de 10h à 12h

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

CONCERT

Piano, Instruments traditonnels, Chants

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

présente
Les Lauréats de Concours
« A M A D E U S 9 3 »
concours ouvert aux enfants de 9 à 16 ans qui a eu lieu du 24 Septembre au 9 Octobre 1993 en Arménie à Gumri (ex-Léninakan)

Hripsimé Mchétzian (14 ans) piano;
Liana Mardirossian (12 ans) kanon;
Yéghiché Mchétzian (10 ans) doudouk;
Seyran Frandjian (15 ans) dehol;
Zarouhi Galoyan (13 ans) chants.

Au programme des œuvres de :
Haydn, Liszt, Khatchatrian, Avétissian
Chants patriotiques
et danses arméniennes

JEUDI 2 JUIN à 20 h 45
à la M.A.J.C.

—— *P.A.F. : 80 F.* ——

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ Պելֆոնթէնի կայանի արձանագրութիւնները (Յուլիս եւ Օգոստոս) կը կատարուին Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue — 75009 Paris
ամէն շաբաթ ժամը 15-էն :

U.G.A.B.-*Genève* :

BAL ANNUEL

l'U.G.A.B. - *Genève*
organise
son *B A L A N N U E L*
le samedi 4 juin à partir de 20 h 30
à l'Hôtel Richmond de Genève

Participation : 100 Francs suisses
(moins de 21 ans : 80 Francs suisses).

ԺՈՂՈՎԱԿԱՆՆԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 28-ին ժամը 10-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը
17 ռիւ Պլէօ
Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

Պոլսահայ

Մշակ. Միութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Մայիս 29, Կիրակի, ժամը՝ 16

Մշակութային Տան մէջ
12 — 14 ռիւ Ս. Պազիլ, 13001

Մուտքը ազատ է :

CONCERT DE LA CHORALE DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

sous la direction de
HAIG SARKISSIAN

Vendredi 27 Mai à 20 heures 30

Salle GUIMET
6, place Iéna, Paris 16e — M° Iéna

avec la participation exceptionnelle des lauréats du concours de musique classique «AMADEUS» 1993 de GUMRI.

Le groupe est composé de :
— *Hripsimé Mchetzian* (14 ans) - piano,
— *Liana Mardirossian* (12 ans) - canon,
— *Yégiché Mchetzian* (10 ans) - doudouk,
— *Seyran Frandjian* (15 ans) - dehol,
— *Zarouhi Galoyan* (13 ans) - chants patriotiques.

Prix des places :
Adultes : 120 F. / Enfants : 80 F.
Renseignements et réservations :
43. 81. 01. 72.

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Մայիս 28, Հայ Պետականութեան՝ Հայաստանի Հանրապետութեան -- 1918 Մայիս 28 -- հռչակման տարեդարձն է :

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10--ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Գոհաբանական Մաղթանք կ'ըլլան Հայաստանի Անկախութեան հաստատութեան եւ բարգաւաճման համար :

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հովանաւորութեամբ՝
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայոց Շրջանային Խորհուրդի

Կիրակի, Մայիս 29

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10--ին պատարագի ընթացքին կը կատարուի՝
ԳՈՀԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ
Հայաստանի անկախութեան, հաստատման եւ բարգաւաճման համար :

Կը նախագահէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԵՐԷՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի ժողովրդական հաւաքոյթ կը կազմակերպուի ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ մշակոյթի կեդրոնին «Արծրունի Ջրբաշեան» հանդիսասրահին մէջ :

Խօսք կ'առնէ
ՐԱՖՖԻ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ
Տնօրէն Համազգային Կրթական Կեդրոնի

Հաւաքոյթը կը փակուի հիւրասիրութեամբ մը, կազմակերպութեամբ՝
Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի

U.G.A.B. - Marseille

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le 4 JUIN, dès 22 heures 30
au 327, Boulevard Michelet
avec la participation du G r a n d S A H A K
Nombreux lots à gagner : T-Shirts, CD, bijoux, baptêmes de l'air...
Entrée : 80 F. donnant droit à 1 consommation —
50 F. pour les membres de l'U.G.A.B.

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

Anniversaire de l'Indépendance de l'Arménie

POUR UN ATELIER-STUDIO
POUR LA PRESENCE DE L'ARMENIE
A LA CITE INTERNATIONALE DES ARTS

VENTE AUX ENCHERES

Peintures, dessins, estampes, sculptures

DIMANCHE 29 MAI A 15 HEURES
MAISON DE L'EUROPE
35, rue des Francs-Bourgeois — 75004 PARIS (M° St.-Paul)

Exposition publique de 10h à 14h

Vente aux enchères de 113 œuvres offertes par 50 artistes d'Arménie et de la diaspora,
organisée par l'Association pour la Promotion des Arts Contemporains Arméniens (A.P.A.C.A.), de loi 1901, à but non lucratif.

sous le contrôle de
Maître CORNETTE DE SAINT-CYR
commissaire-priseur

Pour tous renseignements : Etude de Me Cornette de Saint-Cyr
44, avenue Kléber 75116 PARIS — Tél. : 47. 27. 11. 24 — Fax : 45. 53. 45. 24

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 28-29
SAMEDI - DIMANCHE
28-29 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.336 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.336

ՃԱԿԱՏ

ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՏԻՐԷ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Ուրբաթ առաւօտ (Մայիս 27) Երեւանէն հասած լուրերը կը հաստատէին որ ընդհանուր հանդարտութիւն կը տիրէ թէ Ղարաբաղեան ճակատը եւ թէ սահմանամերձ շրջանները: Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ դիւանագիտական աշխատանքները կը շարունակուին: Ինչպէս գրեցինք քիչ անդին (Եւրոպայի կայունութեան համաժողով) Ժիրայր Լիպարիտեան, Ուրբաթ օր, իր ելոյթէն ետք կը մեկնէր Շուէտ ուր պիտի տեսնուէր Մինսկի խումբի նոր նախագահին՝ Էլիասոնի հետ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 24 / 26)

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ 50-ԱՄԵԱԿԸ

Մայիս 23–24-ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած գիտական նստաշրջանով մը բացումը կատարուած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի 50-ամեակին նուիրուած ձեռնարկներու շարքին: Բացման խօսքը արտասանած է Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեան, որմէ յետոյ ողջոյնի գալու նախապատուութիւնը տրուած է արտասահմանեան անդամներուն: Զեկուցումներ կարդացած են նաեւ ակադեմիկոսներ Վիկտոր Համբարձումեան, Մկրտիչ Ներսիսեան, Գէորգ Փրուտեան, Սմէն Գալոյեան եւ ուրիշներ: Բացման արարողութեան ներկայ եղած են վարչապետ Հ. Բագրատեան, Պետական նախարար՝ Արմենակ Ղազարեան եւ Բարձրագոյն կրթութեան ու գիտութեան նախարար՝ Վարդգէս Գնունի: Յատկապէս այս առթիւ Երեւան եկած է նաեւ Ռուսաստանի գիտութեանց Ակադեմիայի պատուիրակութիւնը, նախագահ Եուրի Օսիպովի գլխաւորութեամբ: Ռուս ակադեմականները ընդունուած են Հանրապետութեան նախագահին եւ Գ. Խ. նախագահին կողմէ: Գ. Ա.-ի 50-ամեակի նշումը կազմակերպուած է Մայիս 25-ին օփերայի եւ պալէի Թատրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցած հանդիսաւոր նիստով, մասնակցած են նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան (որ նաեւ յոբելենական յանձնաժողովի նախագահն է), Բ. Արարքցեան, Գ. Յարութիւնեան, Հ. Բագրատեան, կառավարութեան անդամներ, ղեկավարներ, անձնաւորութիւններ: Նիստին բացումը կատարած է Գ. Ա.-ի նախագահ Ֆ. Սարգսեան, որմէ ետք ելոյթ ունեցած են Հանրապետութեան նախագահը եւ այլ զեկուցողներ: Հաւաքոյթը վերջ գտած է համերգով մը:

ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ Դ. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

«Հայ Գործարարներու Ֆորում» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ Մայիս 30–31-ին Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ գործարարներու Դ. համաժողովը, որուն տարբեր երկիրներէ շուրջ 120 գործարարներու մասնակցութիւնը կը սպասուի: Օրակարգի նիւթերէն է «Հայ Գործարարներու Մարմին» բաժնետիրական միութիւն մը ստեղծելու ծրագիրը:

Մայիս 21-ին, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Ֆորումի նախագահութենէն Պերճ Սըրըլեանը, որու հետ ունեցած զրոյցին քննարկուած են կազմակերպութեան աշխատանքները «Հայաստան» Հիմնադրամի գործունէութեան եւ Հանրապետութեան տնտեսական զարգացման հեռանկարներուն առընչութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ֆրանսական պատկերը նոր եւ չնախատեսնուած դիմագիծ մը կը ստանայ Պերնար – Անրի Լեվիի հրապարակ հանած ցանկով: Նոր հարցախոյզ մը մինչեւ 12% կը նախատեսէ Շվարցընպերկի գլխաւորած այս «Եւրոպան Սարայեւոյէն կը սկսի» ցանկին, ինչ որ տակնուվրայ կ'ընէ միւս կուսակցութեանց յոյսերը, մանաւանդ՝ ձախի: «Քոթիտիէն»ի հարցազրոյցին մէջ, Պ. Ա. Լեվի կ'ըսէ թէ եթէ այդ 12%-ը իրականանայ՝ ապտակ մըն է Արտաքին նախարարութեան համար եւ նաեւ ձախողութիւն մը նախագահ Միթերանի: Հարց կը տրուի իրեն. -- «Ոմանք կ'ըսեն թէ փրոֆեսոր Շվարցընպերկ ամէն ինչ կ'ընէ որպէսզի այս ցանկը գոյութիւն ունենայ, որովհետեւ կ'ուզէ վրէժ լուծել ընկերվարականներէն որոնք զինք չառին իրենց ցանկին վրայ»: Կը պատասխանէ որ ամբողջովին՝ իւպիւէսք մեկնաբանութիւն մըն է:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻԻ դէմ 4-րդ դիմում մը եղած է խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու համար, միւս կողմէ Քրետի Լիոնէն յանկարծ արագացուց իր պահանջը եւ 10 օր պայմանաժամ տըւաւ Պուշ - տիւ - Ռոնի երեսփոխանին որպէսզի պարտքին մէկ մասը (450 միլիոն) վճարէ: Հակառակ պարագային դրամատունը կրնայ ծախել տալ առանձնատունը եւ այլ ապրանքներ (վիլաներ ունի հարաւային Ֆրանսա, Մարսէյլ եւ Մարաքէշ, յաւելեալ՝ գրօսանաւը եւ դրամատէր մը չէ այլ՝ ձախ երեսփոխան մը որ Թշուառ ժողովուրդին «տէրտ»ն ալ կը հասկնայ...): Քրետի Լիոնէի աճապարանքը կը բացատրուի անով որ պարտատէրներու պարագային նախապատուութիւնը Ֆիսքին կը պատկանի: Ամէն պարագայի մէջ, այս ամբողջը մեծապէս կ'օգնեն իր ժողովրդականութեան: Վերջին հարցախոյզի մը համաձայն Ֆրանսացիներուն 57%-ը իր կողմն են: Մնաց որ Թափի կը յայտարարէ թէ պիտի չվճարէ եւ նոյնիսկ դատ պիտի բանայ դրամատան դէմ:

ՊՈՍՆԻՈՅ մասին Անըսիի լիճին շուրջ (Թալուար) գումարուած ժողովը ոչ մէկ արդիւնք տուաւ եւ մասնակիցները բաժնուեցան նոր ժամադրութիւն մը տալով երկու շաբաթէն, նոյն տեղը:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ մէջ (Մինեբալնիէ Վոդի) չորս զինեալ անցեր շուրջ 50 ճամբորդ պատանդ բռնած են, Մայիս 26-ին, Ռուսական հանրակառքին այս ճամբորդներէն 23 այր եւ 7 երախայ ազատ արձակուած են քիչ ետք: Կը պահանջեն 10 միլիոն տոլար, թռան մը, զէնք եւ թմրեցուցիչ: Վերջին լուրերու համաձայն, կ'ըսուէր թէ ահաբեկիչները թռանով մը մեկնած են, իրենց հետ տանելով չորս պատանդ եւ ստանալէ ետք փրկագինին կէսը:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԻՒՆԷՍՔՕ-ի Փարիզի կեդրոնին մեծ սրահին մէջ Մայիս 26-ի առաւօտեան շուրջ չորս տասնեակ պատուիրակութիւններու, միջազգային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն ու դէտ մասնակիցներու -- ինչպէս Հայաստանը, Ազրպէյճանը, Վրաստանը եւայլն - ներկայութեան, հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ «Եւրոպայի կայունութեան» ժողովին, նախագահութեամբ՝ Յունաստանի Եւրոպական հարցերու նախարար Թէոտորոս Փանկալոսի:

Հայաստանի պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէ Արտաքին փոխ - նախարար՝ Ժիրայր Լիպարիտեան (որ Ուրբաթ օր իսկ, Մայիս 27-ին, կ'անցնէր Շուէտ ուր կը տեսնուէր Մինսկի խումբի նախագահ՝ Էլիասոնի հետ) բաղկացած է Փարիզի գործավար Վահան Տէր - Ղեւոնդեանէ, դեսպանատան Բ. քարտուղար՝ Ա. Յարութիւնեանէ, եւ Քրիսթիան Տէր - Ստեփանեանէ: Հայ մամուլի կողմէ ժողովին կը հետեւէին «Ազգ» (Երեւան) եւ Փարիզէն ռատիօ ԱՅԲ եւ «Յառաջ»:

Այս ժողովը որուն գլխաւոր նախաձեռնարկն է վարչապետ Է. Պալատիւր, նպատակ ունի 1989-էն ետք մայրին առած ազատութիւններու յորձանքէն ծագած բաժանումները, ճակատումները հարթելու եւ կայուն իրավիճակ մը ապահովելու եւրոպական ցամաքամասին:

Խնդրոյ առարկայ ժամանակաշրջանը որ զաւազան փոքրամասնութիւններու իրաւունքի պահանջի պահանջքէն մեկնած շրջանային բազմաթիւ բախումներու, նոյնիսկ պատերազմներու պատճառ եղաւ, անհրաժեշտ դարձուցած է յետագայ տասնամեակներուն համար խաղաղութեան լուրջ միջոցառումներու դիմել այսօրուընէ իսկ:

Այս ձեւի մտահոգութիւններով կազմակերպուած ժողովին բացման խօսքը արտասանեց, վարչապետ Պալատիւրի ու ներկայ պատուիրակութիւններուն բարի գալուստ մաղթեց ԻՒՆԷՍՔՕ-ի նախագահը Ֆէտէրիքօ Մայոր:

Է. Պալատիւր իր ելոյթով անդրադարձաւ յատկապէս նախկին Եուկոսլավիոյ ողբերգութեամբ յայտնուած դժուարալուծելի կնճիռներու գոյութեան, որոնք անհրաժեշտ կը դարձնէին միջազգային ընկերութեան եւ յատկապէս Եւրոպայի համար կազմակերպումի նորովի սկզբունք մը: Մարտահրաւէրը դժուարին էր, սակայն, եթէ հարկաւոր քայլերը ճիշդ ժամանակին չառնուէին, պատմութիւնը պիտի չսպասէր:

Վարչապետը անդրադարձաւ երկու գլխաւոր խոչընդոտներու որոնք դրդապատճառ էին ներկայի բախումներուն. կարսահմաններու անփոփոխելիութեան, հողային ամբողջականութեան հարցը եւ միւս կողմէ փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու պարագան: Եւրոպայի հողամասին վրայ ցանկալի կայունութիւնը հաստատելու համար տնտեսական, մշակութային զօրակցութիւնը անհրաժեշտ գործօն մը պէտք է ըլլար, առաջնորդելով բարի դրացնութեան յարաբերութիւններու ծաւալումին: Այդպիսի մթնոլորտի մը մէջ միայն կարելի կրնար ըլլալ Եւրոպայի կառուցումը, հիմնուած՝ բարօրութեան լաւագոյն բաշխումի մը, աւելի ամուր երաշխիքներով ազատութեան մը եւ լաւագոյնս կազմակերպուած պաշտպանութեան մը ազդակներով:

Է. Պալատիւրի յաջորդեց յանուն Եւրոպական միութեան՝ ժողովին նախագահ՝ Թ. Փանկալոս: Ան եւս ծանրացաւ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններու անհրաժեշտութեան եւ խաղաղութիւնը խանգարելու տակ ազդակները կանխելու հրամայականին վրայ, շեշտելով որ մտահոգութիւններու ընդհանրական բնոյթին փաստն է մասնակիցներու մեծ թիւը. աւելցուց նաեւ որ ընտրուած նպատակին չափ մեծ են ակնկալութիւններն ու դժուարութիւնները. զորս հարթելու համար Եւրոպական միութիւնը պատրաստ է տնտեսական եւ այլ իր միջոցները տրամադրելու:

Նոյն կէսօրէ ետքի ելոյթներու կարգին էին Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարներ Ա. Կոզիրեւի եւ Հ. Չէթինի խօսքերը: Առաջինը ծանրագոյն հարցեր նկատեց յարձակունակ ազգայնամոլութիւնը, օտարատեացութիւնը, ցեղային եւ կրօնական անհանդուրժողութիւնը, որոց հետ պայքարի փորձ մը որակեց նախաձեռնութիւնը: Ըսաւ թէ կը յուսայ որ լուծումի ճամբուն վրայ կարեւոր եւ օգտակար կ'ըլլայ ժողովուրդներու մերձեցման փորձ մը. այս ուղղութեամբ առաջարկեց որ քննուի Պալթեան երկիրներէն մէկուն մէջ Եւրոպական համալսարանի մը հիմնարկութիւնը, ինչպէս տարի մը առաջ նախընթաց մը ստեղծուած էր, Կիրգիզստանի մայրաքաղաք Բիշկէկի մէջ սլաւական համալսարանի մը բացումով: Ա. Կոզիրեւ եւս, ինչպէս գրեթէ բոլոր արտայայտուողները, շեշտեց բարի դրացնութեան, գործակցութեան, ժողովրդավարութեան ու մարդկային իրաւունքներու յարգանքին նախընտրութեան պարագան, ներկայի հարցերը լուծելու ճամբուն վրայ:

Օրուան վերջին ելոյթներէն մէկը եղաւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարինը. ան եւս ըսելով որ Եւրոպան անցքի դժուարին շրջան մը կը բոլորէ, ակնարկեց նախկին Եուկոսլավիոյ կացութեան, մաղթելով որ լուծումի ջանքերը նկատի ունենան ազգաչահերու պարագան եւ շրջանային յարաբերութիւններու մէջ բարի դրացնութեան, գործակցութեան ազդակները: Ըսաւ թէ սահմաններու եւ փոքրամասնութեան վերաբերող հարցերը պէտք չէ առաջնորդեն նորանոր բախումներու եւ թէ սահմանային կարգ մը հարցեր պէտք է ձեռք առնուին լայն շրջանակի մէջ: Հ. Չէթին հաւաստեց որ Թուրքիա շրջանային կայունութեան, գործակցութեան հոլովոյթին յաջողութեան իր ամբողջական մասնակցութիւնը բերելու պատրաստակամ է:

Նոյն նիստին ծրագրուած էին նաեւ Հայաստանի -- Արտաքին փոխ -- նախարար Ժիրայր Լիպարիտեան -- եւ Ազրպէյճանի ներկայացուցիչներուն ելոյթները, որոնք ժամանակի անբաւարարութեան պատճառով յետաձգուեցան յաջորդ օրուան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ. --
«ՏԱԿՆ ՈՒ ՎՐԱՅ ԸՆՈՂ ԲԱՆԵՐ ՏԵՍԱՅ, ԲԱՅՑ ՈՉ ՄԷԿ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ ԿԸ ՀԵՏԱՔՐՔՐԷ»

Ինչպէս գրեցինք Շառլ Ազնաւուր Հայաստան կը գտնուէր Մայիս 13-էն 16 (տե՛ս «Յառաջ», Մայիս 17): Վերադարձէն ետք ելոյթ մը ունեցաւ հեռատեսիլի Ա. կայանի ժամը 20-ի լրատուութեան: Կրկին կ'ակնարկէ Հայաստանի իր այցելութեան Մայիս 27-ի «Ֆրանս -- Սուար»ի տուած իր հարցազրոյցի ընթացքին եւ կ'ըսէ, ի մէջ այլոց. -- «Նոր կը վերադառնամ Հայաստանէն ուր մեր կազմակերպութիւնը գործատուն մը հիմնեց նորածիններու ուտելիքի, ագարակ մը կենդանաբուծութեան համար: Տակն ու վրայ ընող բաներ տեսայ բայց, ատոնք ոչ մէկ հեռատեսիլ կը հետաքրքրեն»: Ազնաւուր որ իր եօթանասունամեակը տօնեց Մայիս 22-ին, կ'ըսէ թէ տարիքի հարցը զինք չի տագնապեցներ:

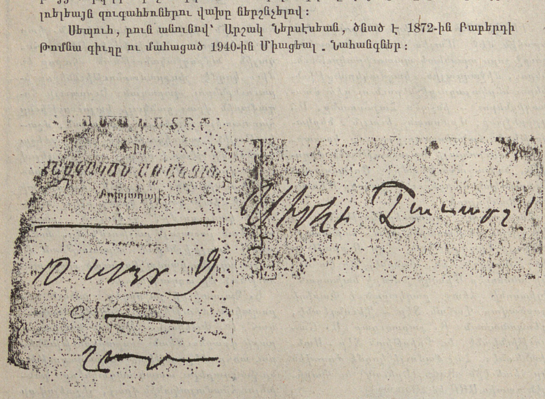
Մայիս 21-ի «Նիս -- Մաթէն»ն ալ «Ազնաւուր, վաղը՝ 70 տարեկան» խորագրին տակ բաւական կ'անդրադառնայ Ազնաւուրի, յիշելով թէ բուն անունն է՝ Շահնուր Ազնաւուրեան ու կը ծանրանայ ջարդերուն վրայ որոնցմէ փախած են իր ծնողքը: Այսօր ալ, կ'աւելցնէ, Շ. Ազնաւուր ամէնէն ջերմեռանդ փաստաբաններէն մէկն է Հայ Դատին եւ անդադար կ'աշխատի որպէսզի հայկական ցեղասպանութիւնը (թերթը չակերտած է այս բառը) ճանչցուի Թուրքիոյ կողմէ:

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԱՆԻԷՆ

ԽՄԲ. -- Պատմական փաստաթուղթ մըն է նամակը զոր պիտի կարդաք ստորեւ. ան կը կրէ ստորագրութիւնը յեղափոխական դէմքի մը՝ Սեպուհի որ մասնակցած է Սասունի 1896-ի ապստամբութեան, Խանասորին, Սասունի Բ. ապստամբութեան (1904), Աղթամարի կռիւին, հայ - թաթարական բախումներուն: Վաշտապետ՝ Անդրանիկի Կամաւորական գունդին մէջ, յետոյ, Հայաստանի Ա. անկախութեան շրջանին հրամանատար կը կարգուի Դ. զօրաբաժնին, ունենալով 7-րդ եւ 8-րդ գունդերը որոնք կը կռուին Սուրմալուի, Ղազախի ճակատներուն վրայ: Նամակի թուականն է 1919, Սեպտ. 10:

Այս հրամանատարութեան շրջանին գրուած է Շաւարշի ուղղուած այս նամակը. վաւերաթուղթի արժէքէն զատ, ան ուշագրաւ է նաեւ իր պարունակութեամբ, հոն տեղ գտած դիտարկումներով. անոնց թէեւ սիրտ ցաւցնող, բայց մերկ իրապաշտութիւնն ու անկեղծութիւնը զայն կ'առընչեն ներկային, լռելեայն զուգահեռներու վախը ներշնչելով:

Սեպուհ, բուն անունով՝ Արշակ Ներսէսեան, ծնած է 1872-ին Բաբերդի Թոմնա գիւղը ու մահացած 1940-ին Միացեալ - Նահանգներ:

«Նոր աշխատաւոր»ի մէջ կարդացի որ ձեր ընկերներով ժամանել էք Թիֆլիս: Անհուն ուրախութիւն եմ զգում եւ կարծում, որ երազի մէջ եմ, որովհետեւ վիշապի ճիրաններից ազատուելը չափազանց դժուար է: Քանի -- քանի քեզ նման ընկերների կուլ տուեց, լափեց այդ ծերուկ վիշապը եւ ով գիտէ դեռ քանի -- քանիսներին պէտք է տրորէ ու ճզմէ: Քանի յիշում եմ Մալումեան ու Զարդարեան, Վարդգէս ու Խաժակ, Վռամեան ու Իշխան, -- երբեք չեմ կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ, որ մենք կարող ենք օր մը հարեւան դառնալ Թիւրք պետութեանը: Քանի որ հայկական տառապանքի, չարչարանաց խաչերը ցրուած են հայկական արիւնոտ Գողգոթաների վրայ, ես, որպէս իմ նահատակ ժողովրդի անխարդախ զաւակ, պիտի աշխատեմ կռուել մեր անկախութիւնը ջախջախել, խորտակել ցանկացող թշնամու դէմ:

Եկել էք առասպելական Հիդրայի մայրաքաղաքից մեր նորածին մայրաքաղաքը, հայկական արիւնոտ Ջարդերը որոճող Եըլտըզի որջից եկել էք մեր ապաղան, մեր բախտը, մեր նորեկ կեանքի վառ արշալոյսը կռելու ու դարբնելու, եկել էք մեր նահատակ ժողովուրդի ծով վիշտը քամելու, ծուատուած հայրենիքի վէրքերին սպեղանի դնելու: Մեր յոյսը ձեր եւ ձեր նմանների վրայ է: Եկել է՛ք, աշխատէք: Աշխատէ՛ք, բայց բռնէք կենդանի եւ իրական գործի շիտակ ճամբէն, փշոտ -- տատասկոտ ճամբէն, որով պարտաւոր էք ընթանալ զգոյշ ու զգաստ, որ մրրկածուփ ծովի մէջ երերուող մեր դեռեւս խախուտ նաւի ղեկը չջարդուի, երերուող նաւի վրայ, որին հասել ենք հարիւր -- հազարաւոր զոհեր տալէն եւ մեր ժողովրդի լաւագոյն զաւակները նահատակելէն ետքը:

Մեր կուսակցութիւնն երեսուն երկար ու ձիգ տարիների ընթացքում տուել է բազմաթիւ զոհեր, որպէսզի ձեռք բերենք կեանքի ու գոյքի ապահովութիւն անապահով Հայաստանում եւ նա մասամբ այսօր արդէն հասել է իր գեղեցիկ իտէալին: Այժմ մեր կուսակցութիւնը փոխելու է իր տակտիկան ու գործելակերպը. նա ընտրելու է այնպիսի ճանապարհ, որ փոթորկոտ ծովի վրայ չխորտակի իւր նաւը, խորտակելով մի ամբողջ նահատակ ժողովրդի բախտը:

Պէտք է առ այժմ մի կողմ նետել սոցիալիստական ծայրայեղ հարցերը, քանի որ երկիրը դեռ ապահով չէ, քանի դեռ մեր հայրենիքը տնաւեր է եւ ժողովուրդը սովալլուկ ու անվաւթան եւ քանի որ վերաշինութեան բարդ ու աւելի կարեւոր խնդիրն է հրապարակի վրայ: Իրական ճանապարհը պիտի բռնենք, եթէ ուզում ենք պետական կուսակցութիւն լինել:

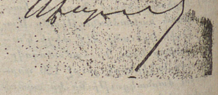
Պէտք է ջանալ պետութեան հիմքերն ամրացնել եւ այդ պէտք է անի պետական կուսակցութիւն դարձած Դաշնակցութիւնը, որը պէտք է բռնի ազգային ուղին: Ի նկատի ունեցէք, որ մինչեւ այժմ ոչ դաշնակցական, բայց մաքուր ու գործունեայ անձնաւորութիւններն ափ են չպրտուել, մինչդեռ նրանք ոչ -- դաշնակցական լինելով հանդերձ կարող էին յոյժ օգտակար լինել եւ աւելի մաքուր, քան մեր կուսակցութեան մէջ սպրդուած չատ-չատերը, որոնք միայն արատաւորում են թէ՛ կուսակցութիւնը եւ թէ կառավարութիւնն ու ժողովուրդը: Զանազան բախտախնդիրներ, անգամ գողեր ու աւազակներ դաշնակցականի դիմակ են հագել եւ մեր երբեմնի անաղարտ սրբութիւնները տմարդօրէն պղծել ու տրորել: Այսօր ամէն մի պատահական մարդ անցել է գործի գլուխ, որովհետեւ յայտարարել է իբրեւ դաշնակցական (?): Կարծում եմ, որ պղտոր ջրի մէջ ձուկ որսալ ցանկացող այդպիսի անհատներին պէտք է դուրս նետել մեր շարքերից եւ շուրջն հաւաքել աւելի մաքուր ու շիտակ, գործօն ու անկեղծ մարդկանց: Մեզ պէտք է պետական հոգեբանութիւն ունեցող կուսակցութիւն, որը չպէտք է յեղափոխական -- սոցիալիստական լինի, երբ աւերակների վերաշինման եւ նոր պետութիւն կազմելու հրատապ հարցը կայ, իսկ դաշնակցութիւնը պետական կուսակցութիւն լինել կարող է միայն այն ժամանակ, երբ նա իրենից կը հեռացնէ բոլոր ծայրայեղ կուսակցականներին, որոնք ժողովրդին տանում են բոլշեւիզմին: Պէտք է փոխել եւ կուսակցութեան անուն. այլեւս չենք ասելու «հայ յեղափոխական դաշնակցութիւն», այլ «Հայ դաշնակցութիւն»: Մի կուսակցութիւն չի կարող միաժամանակ լինել թէ՛ պետական եւ թէ յեղափոխական, սոցիալիստական: Պէտք է վերջինը մի կողմ թողնել եւ լինել զուտ պետական: Իսկ երբ մենք զուտ պետական լինենք, այն ժամանակ կարող ենք խսկապէս կառավարել մեր երկիրը, ապա թէ ոչ վերջինիս վրայ վաղօրօք պիտի խաչ դնենք:

Այս մի տարուայ գործունէութիւնը ցոյց տուեց որ մեր կուսակցութիւնն ընդունակ չէ լինելու պետական եւ պետական շինարար աշխատանք կատարելու. այդպէս մենք լաւ կը յեղափոխենք, կը դաւադրենք, բայց գործ չենք շինում, որովհետեւ մեր բոլոր աշխատանքները դնում ենք մեր երկրի այժմեան կացութեան չհամապատասխանող սոցիալիստական հողի վրայ: Անգամ գողն ու աւազակը եւ իր պաշտօնի մէջ թերի գտնուողը չի պատժւում, որովհետեւ նա մեր ընկերն է, որովհետեւ նա աւելի շուտ խարդախօրէն հագել է դաշնակցականի դիմակ:

Այդ կողմից Կովկասի մեր ընկերներն ապիկար են եւ եթէ դրսից մարդ չգայ, մեր գործը վիժելու է, որը կանխել պիտի ջանանք: Անապատի, արեւոտ ու անջուր անապատի մէջ քանի մը ծառերը յոյս լինել չեն կարող: Մի անկեղծ եւ դիչեր ու ցերեկ աշխատող Գիւլխանդանեան, մի Արարատեան կամ մի Խատիսեան ոչինչ չեն կարող անել այդ ճնշիչ ու անմխիթար իրականութեան մէջ: Ուստի պէտք է նախ կուսակցութիւնը դարձնել պետական, դուրս վռնտելով ծայրայեղներին, որոնք պատրաստ են ճռճռան ֆրազների, սոցիալիստական գեղեցիկ բառերի համար մի ամբողջ ժողովուրդ կործանել, եւ ապա դրսի ընկերներին հրաւիրել եւ լծել տալ վերաշինութեան գործին, իսկ երկիրը կը վերաշինենք այն ժամանակ, երբ մենք բոլորովին կը հրաժարուենք ռուսական հին ու փտած օրէնքներից, որոնք մեր իրականութեան համար ոչ միայն անկիրառելի են, այլեւ միանգամայն վտանգաւոր: Մեր պետութիւնը պէտք է հայկական օրէնսդրութիւն ունենայ: Ռուսական օրէնսդրութիւն ունեցողները դաւաճաններ են, որոնցից պէտք է օր առաջ ազատուել եւ հանրապետութիւնն ազատել վտանգից:

Եկել է՛ք, բարի գալուստ. բայց աշխատեցէք, սակայն շիտակ ու մաքուր, զգաստ ու զգոյշ: Հայրենիքը ձեզ է սպասում, չարչարանաց խաչերը դուք պէտք է մաքրէք, հարիւր հազարաւոր հայեացքներ ձեզ են ուղղուած եւ դուք էք եղել մեր նահատակ լաւագոյն ընկերների վերջին յոյսը:

Անյողդողդ դիմէք ձեր նպատակին, որ մեր կեանքը, մեր նորեկ արշալոյսը դարբնելն է: Դիմէք եւ կը հասնէք: Ահա ձեր ուղին եւ ահա մեր ժողովրդի փրկութեան միջոցը:

Յ. Գ. -- Ընկեր Շաւարշ, խնդրում եմ ձեր գործը վերջացնելուց յետոյ անպայման անցնէք Ղարս, դիտելու մեր բերդաքաղաքը:

ՍԵՊՈՒՀ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՅՐԸ

(ՍԻՐՈՅ ՆՈՒԷՐԸ ԳԻՐՔԻՑ)

Արարչութեան սկզբում, Աստուծոյ մըտորումների եւ խառնակ երազի յարումից ու տրորումից, երկու կինարմատներ աշխարհ եկան: Մէկը պարուհին է դրախտի պալատի, նա, որ տղամարդկանց սրտերի տենչանքն է, նա, որ իր քրքիջներով յափըշտակում է իմաստուն մարդկանց մըտքերը եւ հեռացնում նրանց սառը խոկումներից, իսկ յիմարներին՝ նրանց դատարկութիւնից: Յետոյ, որպէս սերմնացան, անփոյթ ձեռքերով, սփռում է նրանց փոթորկայոյզ Մարտի չռայլ քամիների եւ ծաղկափթիթ Մայիսի խանդավառութեան հետ:

Միւսը պսակակիր թագուհին է երկնքի՝ մայրը՝ ոսկեշող աշնան գահին բազմած: Նա, որ հունձքի ժամանակ, ի մի է բերում մոլորուած սրտերին, մօտեցնում արտասուքի պէս քաղցր ժպիտին եւ լռութեան ծովի պէս խոր գեղեցկութեան -- բերում է նրանց անծանօթ Աստուծոյ տաճարը, այնտեղ ուր սուրբ կեանքն ու մահն են միախառնւում:

ԿԻՆԸ

(ՓԱԽՍՏԱԿԱՆԸ ԳԻՐՔԻՑ)

Դու ոչ մայր ես, ոչ դուստր, ոչ էլ մի նորահարս ես դու Ուրուաշի (*): Դու կին ես, Դրախտի հոգին յափշտակելու համար:

Երբ իրիկունը, յոգնած ոտներով, իջնում գալիս է այն գոմերը, ուր վերադարձել է նախիրը, դու երբեք տան ճըրագի պատրոյգը չես կտրում ու մաքրում, ոչ էլ քայլում ես դէպի հարսանեկան մահիճը, դողացող սրտով ու մի երերուն ժպիտ քո շրթերին, ուրախ՝ որ մութ ժամերը այնքան գաղտնապահ են:

Այգաբացի նման դու քօղազուրկ ես, Ուրուաշի, եւ առանց ամօթի:

Ո՞վ կարող է պատկերացնել այն յորդառատ շքեղութեան երկունքն ծննդաբերութեան ցաւը, որ ստեղծեց քեզ:

Դու վեր ելար ովկէանի խառնակ արոռում -- յարումից, առաջին գարնան առաջին օրը, կեանքի դաւաթը քո աջ ձեռքին եւ թոյնը քո ձախ ձեռքին: Ծիւաղ խաղաղուեց, ինչպէս մի դիւթուած օձ, եւ իր բազմահազար վեղար -- գլխանոցները սփռեց քո ոտքերի առաջ:

Քո անբիծ պայծառութիւնը վեր ելաւ փրփուրի միջից, ճերմակ ու մերկ, ինչպէս մի յասմիկ:

-- Երբեւէ դու եղե՞լ ես փոքր, երկչոտ, կամ կոկոնի մէջ բողբոջել ես դու, Ուրուաշի, ով դու մշտնջենական երիտասարդութիւն:

Քնե՞լ ես դու, խոր գիշերի կապոյտի մէջ, օրօրոցում կապուած, երբ գոհարների օտարոտի լոյսը խաղում է մարջաններից, խեցիների եւ երազի նմանող ձեւեր ունեցող չարժուող արարածների վրայ, մինչեւ որ օրուան լոյսը բացայայտի քո ծաղիկ հասակի ահարկու հասունութիւնը:

Սիրւում եւ պաշտւում ես դու բոլոր մարդկանց կողմից, բոլոր տարիքներում, Ուրուաշի, ով դու անվախճան սքանչութիւն:

Աշխարհը երիտասարդական ցաւով սըրտատրոփ է լինում քո աչքերի հայեացքին հանդիպելով, ճգնաւորը իր խստակեցութիւնների պտուղներն է դնում քո ոտքի դիմաց, բանաստեղծների երգերը մըրմնջում եւ մեղուախմբի խռնումով շրջապատում են քո ներկայութեան անուշահոտութիւնը: Քո ոտները, անփոյթ ուրախութեամբ սահելով, ոսկեայ զանգակների հնչիւններով պարապ քամու սիրտն էլ են վիրաւորում:

Երբ դու պարում ես աստուածների դիմաց, անջրպետի մէջ շպրտելով նորանոր յանգերի ու կշռոյթների ոլորտներ ու շրջագծեր, Ուրուաշի, հողը սարսռում է, տերեւ ու խոտ, եւ աշնան դաշտերը հեւում են, երերում, ծովը կոհակներ է ուղարկում, յանդաւորուած ալիքների խանդավառութեամբ, աստղերը ընկնում են երկնքում, ուլունքները այն համրիչի, որ քաշւում է մինչեւ փշրուի քո կրծքի վրայ, եւ արիւնը խոլարար պարում է տղամարդկանց սրտերում մի յանկարծակի տքնութեամբ:

Դու երկնքի մրափի առաջին խանդաբումն ես, Ուրուաշի, դու օդի մէջ անհանգստութեան սարսուռ ես ստեղծում, աշխարհը քո ոտքերը լուանում է իր արտասուքով, քո ոտները կարմրել են նրա սրտի արեան գոյնով, թեթեւօրէն դու հաւասարակշռում ես կրքի ու տենչանքի լոտոսին որ ալիքների հետ է տարուբերւում, Ուրուաշի, դու ընդմիշտ խաղում ես այն անսահման մտքի մէջ ուր Աստուծոյ խռովայոյզ երազը իր երկունքն է ապրում:

ՌԱԲԻՆԴՐԱՆԱԹ ԹԱԿՈՐ

(Թարգմ. Եր. Փափազեան)

(*) Դրախտի պարող աղջիկը որ ծովի ծնունդ առաւ:

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ռաճաստանը Հնդկաստանի հիւսիս — արեւմտեան շրջանն է, սահմանակից՝ Փաքիստանի: Նանդլալփուրա այդ շրջանի գիւղերէն է. հոն, գրեթէ իդական սեռի բոլոր ներկայացուցիչները պոռնկութիւն կ՚ընեն, կամ ըրած են անցեալին. բոլոր նորահաս աղջիկներուն համար ալ ամէնէն հաւանական հեռանկարն է ան, որպէս ապրուստի գլխաւոր միջոց. այդպէս կը պահէ իր գոյութիւնը Ռաժնա ցեղախումբը:

Այդ ցեղախումբը անցեալին ծանօթ էր որպէս օրրան թրուպատուրներու եւ պարողներու որոնք իրենց աչքառու, ցոյցերով զբօսատւորութեամբ կ՚ընդունուէին մինչեւ մահարաճաներու դղեակները: Այսօր փոխուած են պայմանները. հեռատեսիլը անգործութեան մատնած է շրջանի այդ արուեստագէտները ու պէտք է այլ միջոց գտնել ապրելու համար:

Ընկերային հարցերու օժանդակ մը որ կանոնաւորապէս կ՚այցելէ այդ գիւղը, կ՚ըսէ թէ փոքր աղջնակները որոնք այդ միջավայրին մէջ կը մեծնան, կը սիրեն երկել իրենց եղունգներն ու շրթունքները ու մեծ փափաք ունին իրենց ապրուստը ինք շահելու: Օժանդակ այդ երիտասարդուհին կը ջանայ անոնք վարժեցնել սերմնապանակներ գործածելու, բացատրելով վտանգը: Իրեն շնորհիւ կիները ըմբռնած են հարցը ու որոշած փոխանակ 50—ի, 70 ռուբի (13 ֆրանք) վճարել տալ իրենց այն յաճախորդներուն որոնք կը մերժեն սերմնապանակ գործածել:

Մասնագէտներու նախատեսումով, Հնդկաստան սիտայի կալուածին մէջ պայթելու մօտ ռումբ մըն է. ճիշդ է որ մեծ ջանք կը թափուի Հնդկաստանի մեծ համբաներու երկայնքին կատարուած պոռնկութեան ուղղութեամբ, գլխաւորաբար սերմնապանակի գործածութեան ծաւալերանքով. բայց դժուար է ըսել որ նոյն յաջողութեան կը հասնին անոնք: Շատ ճակատագրապաշտ են այդ շրջաններու կիները. ապրուստ շահելու բնական միջոց մը կը նկատեն իրենց բրածը, աւելցնելով որ եթէ սիտայէ չմահանան, անօթութիւնը նոյն վախճանին կը հասցնէ զիրենք: Երեսնամեայ կին մը որ 18 տարիէ ի վեր այդ գործունէութիւնը ունեցած է, կ՚ըսէ թէ իր վեց եղբայրներն ու քոյրը ապրեցնելու այլ միջոց չունէր ու հիմա որ ալ ծերացած է ինք, միւսները իրեն խնամք կը տանին:

Նանդլալփուրայի այրերը մեծ մասով անգործ են. իրենց միակ ըրածը գլխաւոր համբուն եւ գիւղին միջեւ երթեւեկն է, անկէ յաճախորդ բերելու համար: Մնացած ժամանակը կ՚անցընեն տեղական ալքոլը խմելով ու թղթախաղով: Իսկ երախաները փոշիներու մէջ թաթխուած, կը խաղան փողոցներու մէջ:

Պաշտօնական տուեալներու համաձայն, Ռաճաստանի մէջ պոռնկութեան 144 համայնքներ կան գիւղերու եւ նաեւ փոքր քաղաքներու մէջ ցրուած: Արեւելեան շրջանին մէջ առնուազն 20 հազար կիներ տրընչուած են այս գործունէութեան. անոնցմէ աւելի քան 2000-ը սիտայի մանրէ կրողներ են:

Պոռնկութեան այս ձեւը սիտայի տարածումին ամէնէն յարմար ձեւն է: 1986—ին երբ Պոմպէյի մէջ նոր արձանագրուած էր հիւանդութեան առաջին պարագան, հետազօտութիւնները ցոյց տըւած էին որ հարիւր հազար հանրակիներու 1%-ը մանրէն կրողներ էին. այսօր այդ համեմատութիւնը 35%-ի բարձրացած է:

Հնդկաստանի մէջ ուր մեծարուած սեռն է արականը, Նանդլալփուրա բացառութիւն կը կազմէ. հոն մանչերը մեծ խնամք չեն տեսներ. անտեսուած են ու անբաւարար սնունդ կը ստանան: Մինչդեռ աղջիկները միշտ մաքուր հագուստներ կ՚ունենան, իրենց մազերը սանտրուած եւ հիւսուած. այս վերջիններուն տրուած սնունդէնը միշտ ամէնէն որակաւորը կ՚ըլլայ: Տղոցմէն շատ քիչեր կը յաճախեն դպրոց որ կը գտնուի 2 քիլոմեթր հեռու գիւղին մէջ: Ուսուցիչները շատ լաւ աչքով չեն նայիր անոնց ու միւս աշակերտները ծաղրանքի ենթակայ կ՚ընեն զանոնք:

Գիւղին կիներէն ամիսը մինչեւ 5 հազար ռուբի (հազար ֆրանք) շահողներ կան. այդ գումարը հաւասար է միջին դասակարգէ մէկուն աշխատավարձին: Վերջին տարիներուն անոնցմէ ոմանք սկսած են խնայողութեան, պատառ մը հող գնելու հեռանկարով, հակառակ որ խորքին մէջ թափառական ցեղի մը կը պատկանին:

ՔԱՂՀԱՆ

LIVRES REÇUS

CHANTS PAIENS
ET AUTRES POEMES
DANIEL VAROUJAN
Choix, traduction de l'arménien
et présentation par *Vahé Godel.*
Ed. ORPHEE, *La Différence*, Paris, 1994.

(Այս հատորին մէջ տեղ գտած են Վարուժանի կարգ մը բանաստեղծութիւններու ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Դէմ դիմաց տպուած են հայերէն ու ֆրանսերէն: Նախքան առանձին անդրադառնալը հատորին, կ՚ուզենք շեշտել որ բացարձակապէս ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ է, որ արտասահման լոյս տեսնող հատորի մը մէջ, Վարուժանի գործերը ներկայացուին հայաստանեան ուղղագրութեամբ):

Լրատու — տեղեկատու

Ա. ՓԵԼԵՇԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ ԿԱՐՃ ՖԻԼՄԵՐՈՒ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Սէն - Սէն - Տընիի խորհուրդը եւ Փանթէնի քաղաքապետարանը Յունիս 3 — 12 կը կազմակերպեն կարճ ֆիլմերու Գ. փառատօնը: Ծրագրուած են շուրջ 150 ֆիլմերու ցուցադրութիւնը եւ հանդիպումներ բեմադիրներու հետ: Փառատօնը ունի մրցանակաբաշխութեան բաժին մըն ալ որուն պիտի ներկայացուին 35 ֆիլմեր:

Փառատօնին ծրագրին մէջ տեղ տրուած է կարճ ֆիլմերով ծանօթ բեմադիր Ա. Փէլէշեանի որ ներկայ պիտի գտնուի իր երկու նոր գործերուն՝ «Վախճան»ի (1992) եւ «Կեանք»ի (1993) ցուցադրութեան որ առաջինը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի մէջ: Անոնց հետ պիտի ցուցադրուին նաեւ անոր «Սկիզբ»ը (1967) եւ «Եղանակները» (1972): Նոր ժապաւէնները կը տեւեն 35-ական վայրկեան:

Ա. Փէլէշեան հետեւեալը կ՚ըսէ շարժանկարի իր ընկալումին մասին. - «Շարժանկարը կ՚առընչուի թէ՛ աստղադիտակին, թէ՛ մանրադիտակին: Ժապաւէններէս ոմանց համար զայն կը գործածեմ որպէս աստղադիտակ մը, ուրիշներու համար որպէս մանրադիտակ մը: Փոխաբերութիւնը զոր կրնան մարդիկ տեսնել "Վախճան"ին մէջ, զիս հետաքրքրող առաջին ազդակը չէ. ան ամբողջութեան փոքր մէկ մասնիկն է միայն:

Իմ ժապաւէններուս մասնայատկութիւնը հոն է որ անոնք յղումներ չեն կատարեր: Ես կուտամ նշաններ որոնք դիտողներու գիտակցութեան կամ անգիտակցութեան կը դիմեն ու զանոնք կը մղեն պատկերները իմաստաւորելու գործունէութեան մը: Երբ այս ժապաւէնը դիտողին փոխաբերութիւն մը կը ներկայացնէ, ատիկա իր մեկնաբանութիւնը կ՚ըլլայ եւ ոչ իմս:

"Վախճան"ը եւ "Կեանք"ը տարբեր թեմաներ ունին, այսուհանդերձ, չեմ կրնար երեւակայել որ անջատաբար ցուցադրուին: Կը փափաքիմ որ միասնաբար ու այս յաջորդականութեամբ ներկայացուին: Անոնք ուրուագիծն մը նախափորձն են այն կարեւոր ոստումէն առաջ զոր պիտի կատարեմ յաջորդ ժապաւէնովս «Հոմօ սափիէնս»ով»:

Փէլէշեանի չորս ժապաւէններուն ցուցադրութիւնը տեղի կ՚ունենայ Յունիս 5, Կիրակի, ժամը 18—ին Փանթէնի «Սինէ 104»ին սրահը

(104, Աւընիւ Ժան Լոլիւ — Հեռաձայն. — 48 - 46 - 95 - 08 մեթրօ՝ Էկլիզ տը Փանթէն):

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-44-

ՃԸՇ-ՄԱՐ-ՏՈՒ-ԹԻՒ-ՆԸ

Վերջապէս ահա հասկցայ հիմա,
թէ ի՛նչ ոճրապարտ ազգ մըն ենք եղեր:
Մեծ պատերազմին՝ Աստուա՛ծ իմ,
մեղա՜յ,
եօթ միլիոն Թուրքեր տեղահան ըրեր,
երեք միլիոն ալ՝ մեր ձեռքով ջարդեր,
մնացեալներուն տուներն ենք քանդեր,
մէջի եղածը՝ լրիւ թալներ...

Այս ոճիրները պարտկելու համար
(այն ատեն — գիտէք — Էնթէրփօլ չկար)
քաղաքներէն դուրս փոսեր ենք փորեր,
իւրաքանչիւրին մէջը ամփոփեր՝
հարիւրական անձ, յիմարաբար բայց
ամէն մէկ գանկի վրայ փորագրած՝
«Սա Թուրք է, Հայ չէ», — եւ ձգեր —
գացեր:

Յետոյ ինչքերը այդ մեր թալանած՝
շքեղ նաւերու վրայ բեռցուցած՝
այս երկրագունդի չորս դին ենք ցրուեր,
տոք եւ փառօք լաւ մը վայելեր,
մեր ըրածները ոչ միայն մոռցած
այլեւ ամէն տեղ ստած, բամբասած
թէ խեղճ Թուրքերը մեզ են հալածեր,
ցեղասպանութեան ոճիր են գործեր:

Աշխարհի վրայ Արդարութիւն կայ:
Թուրքերը մեզի ցոյց կուտան հիմա
գանկերուն վրայ փորագրուածով
եւ վաւերակա՛ն փաստաթուղթերով,
պատմաբաններով, հեռատեսիլով՝
ճըշ—մար—տու—թիւ—նը,
որուն այլ փաստը — թէեւ չեն յիշեր —
նաեւ այն է թէ Երկիրը ձգեր
Սփիւռք ենք դարձեր
մեր խղճի խայթէն, հայրենակիցնե՛ր...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԽԻՖԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 — 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Դուրսէն խոշոր, գորշ ժայռ մը միայն, ցցուած ուռի մը պէս, բնաւ չէր կարելի երեւակայել թէ ներսը աղօթատեղի մը գոյութիւն ունէր: Ատիկա կը յիշեցնէր Փանոս Թերլէմեզեանին նկարած մէկ եկեղեցին. ապառաժի մը մէջ, աւելի խոշոր, Հայաստանի լերան մը կողքին, որ Միհինիի ցուցահանդէսին գնահատուեցաւ ու ծախուեցաւ:

Փափաքեցանք դուռը բանալ տալ. մօտէն վանքի նմանող շէնքէ մը կրօնաւոր մը ելաւ, մեզ ողջունեց եւ առաջնորդեց ցած դուռնէ մը ներս, որուն առջեւ կէս թաղուած մեծ կաթսայ մը կար եւ մուրճ մը երկաթէ օղակներով:

Զանգակի տեղ կը ծառայէին այդ թաղուած ժանգոտ կաթսան եւ մուրճը:

Տպաւորիչ էր անորոշ խուցը մը եւ խոնաւութիւն բուրող աղօթատեղին, ո՞վ գիտէ քանի դարեր առաջ փորուած քարերու սրտին մէջ: Ո՞րոնք եկած անցած էին ապաստանիլ հոն ճգնաժամային պահերուն: Ճակտի պատին վրայ շատ հին նկար մը, լայն ոսկեզօծ շրջանակով որ կարծես իսկոյն պիտի փշրուէր, փոշիանար առաջին հպումէն:

Երեք կրօնքներու մէջ յարգուած երեք կիներէն ամէնէն աւելի փառաբանուածին, պաշտուածին, Աստուածածին Մարիամին նկարն էր ան, սեւցած արծաթէ թագը գլխին. Դարերու ընթացքին հինցած, ճաթըռտած կտաւին վրայ, կէս մութին մէջ, կենդանի էին երկու կանանչ աչքեր, աչքեր, որոնք հետզհետէ գոգցես թափանցկութիւն եւ լոյս կը ստանային եւ սրբավայրին ստուերները տակաւ կը ցոլային այդ լոյսով:

Քիչ անդին, երկրորդ սրահի մը անկիւնը կար խորանի նմանող սեղան մը վրան խաչով, թերեւս ժամանակին պատարագ կ՚ընէին:

Քրիստոնէութեան առաջին տարիներուն ծածուկ պաշտամունքի գետնափոր վայրերու յիշատակը եկաւ անցաւ մեր հոգիներէն իր բոլոր միսթիք խորհուրդներով:

Ո՜հ, այդ կանաչ աչքերը թափանցող:

Մամռապատ մարմարէ քանի մը աստիճան վար իջանք դաւաթնիս լեցնելու համար արծաթիկ ջուրէն որ կը հոսէր անընդհատ ու կ՚անցնէր կ՚երթար ոռոգելու համար բարեբեր հողը. սառնորակ էր ու քաղցր այդ ջուրը:

Տերեւներու խշրտոց մը ուշադրութիւնս գրաւեց, գլուխս դարձուցի. երկու կիներ մեղրամոմի պէս սպիտակ, գորշ, յորդառատ հագուստներով կրօնաւորուհիի, կեցած էին հոն, ու կը ժպտէին մեզի: Վեր ելլելու պահուս յանկարծ, շատ անո՜յշ ձայն մը, մեղմ, իբրեւ թէ անդրաշխարհէն գար, կ՚երգէր, աւելին՝ կը մրմնջէր:

Առաւօտ լուսոյ
Արեգակն արդար...:

Նախ ցնորք թուեցաւ մեզի: Այդ հեռաւոր անկիւնը ռումանացի կնոջ մը բերնէն լսել Շնորհալիին հոգեզմայլ տաղը:

Ի՞նչպէս հնար էր:

Կրօնաւորուհին ենթադրելով թէ Հայ ենք, կամ լսելով մեր խօսակցութիւնը փափաքած էր մեզի հաճոյք մը պատճառել: Ինքը հայկական շարականներ սորված էր իր մօրմէն որ Հայ քահանայի մը աղջիկն էր Ռումանացիի մը հետ ամուսնացած, եւ այժմ այդ քանի մը տողերը միայն կը յիշէր եւ երբեմն կ՚երգէր:

Ինքը եկեղեցական երգեցողութեան դասեր կ՚աւանդէր, գիւղին մանկտիին եւ հոն վանքին մէկ անկիւնը կ՚ապրէր ուրիշ մէկ երկու ռումանացի կրօնաւորուհիներու հետ, քչուած աշխարհի փոթորիկներէն: Իր միակ սփոփանքն էր սրբազան երաժշտութիւնը զոր կը պաշտէր:

Վերյիշումներ կեանք առին մտքիս մէջ եւ ինծի թուեցաւ թէ փոխադրուած էի յանկարծ անցեալին ծոցը եւ կը գտնուէի Հայաստանի եկեղեցիներէն մէկուն մէջ, ուր երջանկայիշատակ Սահակդուխտ, նոյնպէս դպիրներուն կ՚ուսուցանէր շարականներ եւ անոնց կ՚ընկերանար երբեմն իր բիւրեղ ձայնով, միշտ դող վարագոյրին ետեւէն: Ու դարերու չունչէն անօսրացած դիմաստուերը սրբակրօն կնոջ, տարտամօրէն ուրուագծուեցաւ այդ տաճարին մէջ ու մեղեդիներ անոյշ ու թեթեւ պարուրեցին զինքը: (1)

Կարծես հանդիսավայր մըն էր Պուքրէշի միակ կայարանը այդ իրիկունը, ինչպէս ամէն իրիկուն, այնքան ճռուողուն են հոն կիները եւ այրերը՝ կատակասէր. վերադարձողները կը ծիծաղին, մեկնողները կը ժպտին, երբեք չէթ մը արցունքի, այդ կը հրաւիրէ դժբախտութիւն, ըստ Ռումանացիին. ամէն կողմ լոյս եւ ուրախութիւն:

Արեւելեան ճեպընթացին խցիկը որով պիտի ճամբորդէինք մատաղատի բարեկամուհիս եւ ես, լեցուն էր ծաղիկներով, հարսանեկան սենեակի մը պէս. քարափին վրայէն ողջերթի եկող մեծ խումբը կը ժպտէր մեզի, որ մեր պատուհանէն կը ժպտէինք իրենց, վերջին պահուն, բայց ես որոշ կը տեսնէի իմ աղջնակիս աչքերուն մէջ գլորելու վրայ արցունքի կայլակներ, գիշերը ողջոյն դէմս էր անոր նայուածքը վարագուրուած արցունքով:

(Շար. 100)

(1) Սահակդուխտ քոյրն էր մեծանուն Ստեփանոս Եպիսկ. Սիւնեցիին, Սիւնեաց աշխարհին մետրոպոլիտ: Այդ մաքրակենցաղ կինը, հրաժարած ամէն աշխարհային վայելքէ, խորապէս հմուտ երաժշտական արուեստին, սրբազան երաժշտութիւն կ՚ուսուցանէր դպիրներուն առանց անոնց երեւալու, տանարին վարագոյրին ետեւէն եւ կը յօրինէր շարականներ ու տաղեր: Ստեփանոս Օրբէլեան պատմագիրը կը գրէ նաեւ թէ Սահակդուխտ յօրինած է տաղ մը որուն առաջին գիրերը կը կազմեն "Մարիամ Աստուածածին" Տիրամօր անունը:

Սահակդուխտէն շատ վերջը, Շնորհալին կարծես իրեն մտքի հանոյք բրած է, որպէսզի մեծ մասը իր զմայլելի շարականներուն, տաղերուն, իւրաքանչիւր տունին առաջին տողին առաջին տառերը կազմեն իր անունը "Ներսէս" եւ կամ հայ այբուբենը ամբողջովին. ինչպէս "Այսօր անճառ»"ը, "Նորաստեղծեալ"ը եւ ուրիշներ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Մայիս 30, տօն է Սրբոց Կուսանաց Հռիփսիմեանց։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE GRENOBLE ET DU DAUPHINE

RECHERCHE

— UN ANIMATEUR (H/F) destiné à assurer ultérieurement la fonction de directeur.

Profil : Bilingue Français - Arménien, ayant le sens de l'organisation et de la gestion. Il travaillera en collaboration avec le président de l'association ainsi que des bénévoles. Une expérience dans le cadre d'une animation réussie serait la bienvenue.

— UNE SECRETAIRE, de préférence bilingue Français - Arménien. Bonne maîtrise de l'informatique. Emploi à temps complet ou à mi-temps.

Ecrire à :

M. le Président, M.C.A.G.D.,
15, cours de la Libération,
38100 Grenoble.

Joindre un curriculum vitæ et une photo.

Home arménien

Pour des raisons d'ordre technique, l'Association Arménienne d'Aide Sociale se voit contrainte d'annuler la fête du 15 Août au Home Arménien de Saint-Raphaël. Une messe sera tout de même célébrée à 10 heures.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 3-ին

Դաշտահանդէս

ԹԱՆԱՍՈՐ

Շավիլ - Վիրօֆլէ

Մանրամասնութիւն՝ յետագային։

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հովանաւորութեամբ՝
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Հայոց Թեմական Խորհուրդի

Կիրակի, Մայիս 29

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագի ընթացքին կը կատարուի՝

ԳՈՀԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

Հայաստանի անկախութեան, հաստատման եւ բարգաւաճման համար։

Կը նախագահէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի ժողովրդական հաւաքոյթ կը կազմակերպուի ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ մշակոյթի կեդրոնին «Արծրունի Ջրբաշեան» հանդիսասրահին մէջ։

Խօսք կ'առնէ

ՐԱՖՖԻ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

Տնօրէն Համազգային Կրթական Կեդրոնի

Հաւաքոյթը կը փակուի հիւրասիրութեամբ մը, կազմակերպութեամբ՝
Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի

U.G.A.B.-*Genève* :

BAL ANNUEL

l'U.G.A.B. - *Genève*
organise
son *BAL ANNUEL*

le samedi 4 juin à partir de 20 h 30
à l'Hôtel Richmond de Genève

Participation : 100 Francs suisses
(moins de 21 ans : 80 Francs suisses).

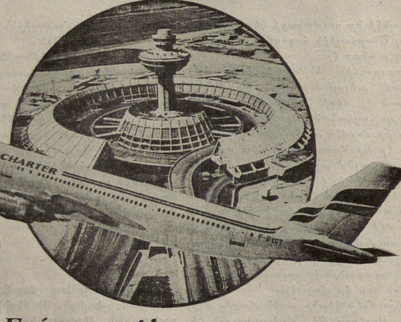
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ Պելֆոնթէնի կայանի արձանագրութիւնները (Յուլիս եւ Օգոստոս) կը կատարուին Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue — 75009 Paris
ամէն չարաթ ժամը 15-էն։

SIDON TRAVEL

L'INITIATEUR DES VOLS DIRECTS A L'ARMENIE

Un Evénement!
Une Exclusivité!
Une Nouveauté!

VOL "AIR CHARTER"
Filiale du Groupe AIR FRANCE

PARIS - EREVAN - PARIS

Départs hebdomadaires chaque Mardi
A COMPTER DU 31 MAI 1994 • EN AIRBUS A 320 AIR CHARTER

Pour renseignements et inscriptions veuillez contacter:

SIDON TRAVEL FRANCE
34 AV. DES CHAMPS-ÉLYSÉES
ESCALIER A, 2e ÉTAGE, 75008 PARIS

TÉL: 42 56 40 30 FAX: 42 25 41 21

ՄԱՇՏՈՑ

Հայ Լեզուի
Պաշտպանութեան եւ Զարգացման
Միութիւնը

Կը կազմակերպէ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊ/ՍՈՒՐԻԱ ՀԱՅԱԽՕՍ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ԾՈՑԸ

Օգոստոս 2 - 22
8 – 14 Տարեկան Աշակերտներու Համար

Հովանաւորութեամբ՝
Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝
ՍՈՒՐԷՆ ԱՐՔ. ԳԱԹԱՐՈՅԵԱՆԻ

Եւ հսկողութեանը տակ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի Տիկիններուն, նաեւ՝ ՄԱՇՏՈՑ Միութեան պատասխանատուներուն։

Իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի տեղաւորուի հիւրընկալ ընտանիքի մը ծոցը։

Առաւօտները (շաբաթը հինգ օր) յատկացուած պիտի ըլլան հայ լեզուի դասաւանդութիւններուն։ Բոլորովին օտարախօս աշակերտներու համար դասաւանդութիւնները պիտի կատարուին Տիկին Հիլտա Գալֆաեան – Փանոսեանի կողմէ, իր հեղինակած լսատեսողական մեթոտով։ Իսկ հայախօս սկսնակներու եւ յառաջացածներու պարագային, իւրաքանչիւր աշակերտ պիտի հետեւի իր մակարդակին համապատասխանող դասաւանդութիւններու՝ Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի Ուսումնական Խորհուրդին կողմէ ընտրուած փորձառու ուսուցիչներու շունչին տակ։

Իւրաքանչիւր աշակերտ օրուան մնացեալ մասը պիտի անցընէ զինք հիւրընկալող ընտանիքին ծոցը, այսպիսով կարելիութիւնը պիտի ունենայ հայերէն խօսելու իր շրջապատին հետ, իրեն տարեկից երախաներու հետ։

Շաբաթավերջերուն պիտի կազմակերպուին տեսարժան վայրերու հաւաքական այցելութիւններ։ Նաեւ Ուխտի Օր մը պիտի յատկացուի Տէր Զօրի մէջ ննջող մեր անշիրիմ նահատակներուն, այցելութեամբ նորակառոյց Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ։

Մասնակցութեան սակ. -

Փարիզ-Հալէպ-Փարիզ բոլոր ծախքերը ներառեալ (օդանաւային ճամբորդութիւն, բնակութիւն, դասաւանդութիւն, սնդառութիւն, զբօսաշրջութիւն, դասագրքերու տրամադրութիւն) 4000 ֆրանք։

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆԻՍ 15,
հետեւեալ թիւին՝

47 – 50 – 97 – 51

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

UGAB – Paris:

Chorale

LE COMITE DE PARIS – ILE-DE-FRANCE de l'U.G.A.B.

présente

LA CHORALE DE L'UGAB

dirigée par Haïg SARKISSIAN

le Dimanche 29 Mai à 15 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Participation : 30 Francs

Association

MACHTOTZ

pour la défense de la langue arménienne
organise
au profit de ses œuvres

UN

REPAS INAUGURAL

sous la présidence de
AIDA AZNAVOUR

le Dimanche 12 Juin à 13 heures

Salle de l'U.G.A.B.
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Avec la participation de
VICKEN
et la troupe de danses «*NAREG*»

Participation au repas : 200 F.
Inscriptions JUSQU'AU 7 JUIN.
Réservation par téléphone au :
48 - 41 - 49 - 37.

LE CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX ROUGE ARMENIENNE

Situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet, pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements :

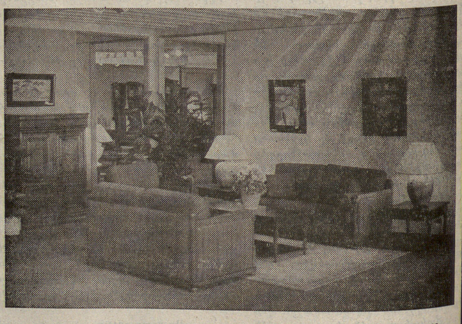
Téléphoner à Navassartian 39 85 36 53

A dater du 4 Juillet au Centre de Vacances (16) 31 21 77 63.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 31
MARDI
31 MAI
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 18·337 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.337

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ականարկեցին, հեռատեսիլէն, Հէլէն Քառէռ տ'Անքոս (Մայիս 27, Բ. կայան Պույոն տը Բիւլքիւռ) եւ Միշէլ Ռոքար (Մայիս 29, 7/7, Ա. կայան):

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ համար քանի՛ աւելի ցանկեր ներկայացուցան Մայիս 27-ին որ պայմանաժամն էր: Գլխաւորները ծանօթ են. -- Ընկերվարականները՝ «Համախոհ Եւրոպան» (Միշէլ Ռոքարի գլխաւորութեամբ), «Միւս քաղաքականութիւնը» (Ժ. Փ. Շըվէնըման), Իւ - Տէ - Էֆ -- Էռ - Փէ - Էռ միութիւնը (Տ. Պոտիս), Բանուորական պայքար (Ա. Լակիյէ), Մաաստրիխթի Եւրոպայի դէմ, յառա՛ջ Ֆրանսա (Ժ. Մ. Լը Փէն), Համայնավար կուսակցութեան ցանկ միւս Եւրոպային համար (Ֆիլիփ տը Վիլիէ), Եւրոպան Սարայեւօ կը սկսի (Շվարցընպերկ) եւ ուրիշներ որոնցմէ ոմանք կրնան մերժուիլ Պետութեան Խորհուրդին կողմէ, եթէ չեն համապատասխաներ ընտրական օրէնսդրութեան:

ՇՆԷՏԸՐԻ (ճարտարարուեստի ֆրանքօ-պելճիքական Անիւէն -- Շնէտէր նախկին պայտութենէն ծնած) ընդհ. նախագահը՝ Տիտիէ Փինօ - Վալանսիէնն անակնկալօրէն ձերբակալուեցաւ Պրիւքսէլի մէջ, Մայիս 27-ին, Պելճիքայի եւ առժամեայ բանտարկութեան ենթարկուեցաւ, մեծ յուզում առաջացնելով ֆրանս. կառավարական և գործատիրական շրջանակներուն մէջ: Հարցը, նոյնպէս, վնասեց ֆրանքօ-պելճիքական յարաբերութեանց, նախարարապետ Պալատիւր հաւանաբար ըլլալով Պելճիոյ իր պաշտօնակցին, պելճիքական մամուլը իր վերաբերմունքը յայտնեց, չնշելով թէ Ֆրանսա պէտք չէ միջամտէ ըլլայ Պելճիոյ արդարադատական հարցերուն: Ֆրանսացի այս մեծ գործատիրոջ դէմ եղած մեղադրանքն այն է Պելճիոյ իր երկու մասնաճիւղերուն մէջ «զեղծարարութիւն, խարդախութիւն» գործուած է ըստ փոքրամասնութիւն եղող բաժնեթուղթերու տէրերու բողոքին: Մինչեւ Մայիս 30, բոլոր միջամտութիւնները ի դերեւ ելած էին: Ֆրանսացի 36 մեծ գործատէրեր որոնց միացած էր նախկին նախարարապետ՝ Ռեմոն Բառէ զօրակցութեան ուղերձ մը հրապարակեցին:

ԹՈՒՐՔԻԱ կրնայ մերժել, պաշտօնապէս, ամերիկեան տնտեսական օժանդակութիւնը: «Լիպերասիոն» եւ ԱՖՓ կ'ըսեն թէ հարցը կը ներկայանայ որպէս երեք արարով ողբերգակատակերգութիւն մը: Նախ, Ուաշինկթըն կ'որոշէ 435 միլիոն տոլարի օժանդակութիւն մը ընել Թուրքիոյ, բայց, անցեալ չաբթու Ներկայացուցչական ժողովը կ'որոշէ առժամապէս կեցնել այդ օգնութիւնը 25%-ով, մինչեւ որ տեղեկագիր մը ներկայացուի հաստատելով թէ յառաջդիմութիւն կայ մարդկային իրաւանց մարզին եւ Կիպրոսի հարցին մէջ: Բ) Տիկին Չիլլէր Պոսթըն կ'երթայ, անձնական այցելութիւն մը կատարելով, մասնակցելու համար վկայականներու յանձնումի արարողութեան այն համալսարանը ուր իր տղան կ'ուսանի: Առիթէն օգտուելով կը յայտարարէ որ Անգարա կրնայ մերժել ամերիկեան օժանդակութիւնը, կը հեռաձայնէ ալ Գլինթընի յայտնելով թէ Ներկայացուցչական ժողովի որոշումը՝ անհասկնալի է: Գ) Վերջ օրերուն կը պարզուի, թէեւ Անգարա չատ ալ ի վիճակի չէ դժուարահաճ ըլլալու՝ արտաքին պարտքը 340 միլիառ ֆրանքի մրցանիշը կոտրած էր 1993-ին: Թուրքիա, եթէ զրկուի ամերիկեան օժանդակութենէն, պարտի դառնալ դէպի Միջազգային դրամական ֆոնտը, որպէսզի օգտուի 713 միլիոն տոլարի փոխառութենէ մը: Բայց, Տիկին Չիլլէր այլ միջոցներու ալ պէտք է դիմէ. -- պետական աշխատավարձքերու «սառեցում», գիներու յաւելում, յաւելեալ տուրք, քանի մը սեփականաշնորհում եւ պետական քանի մը հաստատութեանց փակում:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ Ապրիլէն ճամբայ ելած 150 քալողները գործազրկութեան դէմ, Փարիզ հասան Մայիս 28-ին ուր իրենց միացողներով 15-էն 20 հազարի հասած էին: Անոնք կը պահանջեն որ «գործազուրկները ներկայացուին ամէն տեղ ուր իրենց շահերը խնդրոյ առարկայ են»:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ Ընկերվարական կուսակցութիւնը (նախկին համայնավար) ըրդ գալի յառաջխաղացում մը արձանագրեց երեսփոխանական ընտրութիւններուն, հաստատելով առաջին շրջանի յաղթանակը: Վերջնական արդիւնքները դեռ ծանօթ չէին Մայիս 30-ին, բայց, կը նախատեսուէր որ 208 աթոռ ապահովեն 386-ի վրայ: Հոս, կը հաստատուի այն նոր երեւոյթը, որ Խորհ. Միութեան եւ արեւելեան Եւրոպայի վարչակարգին փլուզումէն ետք, առաջին անգամ ըլլալով, համայնավարները իշխանութեան գլուխ կու գան ազատ ընտրութիւններով...:

ՆԱԽԿԻՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նախկին նախագահը՝ Էրիք Հոնէքէր մեռաւ Չիլի, 81 տարեկանին: Կը տառապէր խլիրդէ եւ ազատ արձակուած էր Գերմանիոյ արդարադատութեան կողմէ 1993-ի սկիզբը: Գլխաւոր «ճարտարապետն» էր Պէռլինի պատին:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ նախագահ՝ Դուդայեւի դէմ գործուած ոճրափորձի մը զոհ գացին Ներքին նախարարը եւ իր կցորդը: Թակարդ - կառքին պայթումէն ետք, Դուդայեւի բանբերը յայտարարած է որ պայթուցիկներու բերողները կը պատկանին այն տեսակին զոր կը գործածեն ռուս գաղտնի սպասարկութիւնները աճարեկչական արարքներու ընթացքին: Նախագահն ալ ըսաւ որ այս արարքին թիրախն էր Չէչէնիոյ անկախութիւնը: Հիւսիսային Կովկասի այս Հանրապետութիւնը անկախութիւն հռչակեց 1991-ի վերջ, բայց, Մոսկուայի համար 13 հազար քառ. քիլոմեթրնոց այս հողամասը միշտ Ռուսաստանի մաս կը կազմէ:

ԻՒԿՕ, Փաթրիք Վիլարտրիի շունը, յանկարծամահ եղաւ Նիս, 11 տարեկանին: Գերմանական այս պերճէն համբաւաւոր շուն մըն է որու շնորհիւ բազմաթիւ կեանքեր փրկուած են, ի շարս որոնց Հայեր, 1988-ի երկրաշարժի վաղորդայնին: Նիս - Մաթէն (Մայիս 24) գնահատական յօդուած մը հրատարակած էր ուր կը ներկայացուէր այս բացառիկ շունին կենսագրականը:

ԻՏԱԼԻԱ խիստ ոճով հակազդած է նախագահ Միթերանի խօսքերուն նոր կառավարութեան հասցէին (հրատարակուած եւրոպական հինգ թերթերու մէջ): Միթերան ըսած էր, ի մէջ այլոց. -- «Երբ, մարդ սեփականատէրն է լրատուութեան կարեւորագոյն միջոցներուն, կարելիութիւնն ունի տպաւորելու, գոնէ առժամեայ կերպով, հանրային կարծիքը եւ ուրեմն յաղթելու երկդիմի պայմաններուն մէջ: Մօտէ՛ մըն է զոր այլ երկիրներ պիտի փորձեն կապկել: Ժամանակն է բռնելու՝ ուշադրութիւն, վտանգ կայ»: Իտալիոյ Արտաքին նախարարը՝ անընդունելի որակեց այս խօսքերը, մինչ Նախարարաց Խորհուրդն ալ յատուկ զեկոյցով մը իր վրդովումը կ'արտայայտէր, չեշտելով. -- «Ոչ ոք, մեր մէջ, պիտի համարձակէր դատել հանրային իշխանութեանց գործելու պայմանները զինակից ժողովրդավարութիւններուն մէջ և մանաւանդ ո՛չ քաղաքական ներքին պայքարի նպատակով»:

«ՍՊԱՆՆՈՂ ՄԱՆՐԷ»ն, ինչպէս մկրտուած է, բաւական աւեր գործած է Մեծն Բրիտանիա (արդէն 20 մեռեալ) եւ խուճապ ստեղծած: Խուճապը հետեւանք է այն իրողութեան որ ոչ մէկ մանրէասպանէ (անթիպիօթիք) «կը վախնայ»: Այս մանրէն արագօրէն մորթը «կ'ուտէ» (ժամը 2,54 սանթիմեթր): Ախտանշաններն՝ կարմրութիւն, ապա մորթի ապականութիւն եւ ուռեցքներ, փորքշուք, տաքութիւն եւայլն: Կը հաստատուի որ այս նոր փորձանքը Անգլիոյ մենաշնորհը չէ: Ֆրանսա իսկ տարածուած է, բայց, միջին Ֆրանսացին փրկուած է շնորհիւ իր աղտոտութեան...:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Բ.

Ժողովին Բ. օրուան, Մայիս 27-ի նիստին յաջորդաբար խօսք առին Չեխիոյ, Ֆինլանտիայի, Ռումանիոյ, Դանիոյ, Իսլանտայի, Պուլկարիոյ, Ալպանիոյ, Մոլտավայի, Հայաստանի, Լիթուանիոյ եւ Ազրպէյճանի ներկայացուցիչները: Հաշտ ու համաձայն՝ ժողովին առաջին օրուան ոգիին որ հիմնուած էր ձեւականութեան վրայ, ելոյթները, գրեթէ առանց բացառութեան, կրկնեցին զիրար, գործակցութեան, բարի դրացնութեան անհրաժեշտութիւնը չեշտելով կամ այդ մասին հաւաստումներ ներկայացնելով. առաջինը պարագան էր ընդհանրապէս սահմանային, հողային կամ ցեղային հարցերէ զուրկ երջանիկ երկիրներու, իսկ երկրորդը՝ մեծ մասով այն միւսներուն որոնք պետական իրենց օրակարգին վրայ ունէին բախումներ, կնճիռներ ու պատերազմի սպառնալիք:

Հայաստանի պատուիրակութեան նախագահ Արտաքին փոխ -- նախարար Ժիրայր Լիպարիտեան իր ուղերձին ընկերը Հայաստանի գոհունակութիւնը յայտնեց նման նախաձեռնութեան մը առթիւ որ կը միտէր նաեւ օգտագործելով համագործակցութեան կարելիութիւնները, հարթելու Խորհրդային Միութեան քայքայումով ստեղծուած հարցերը: Համոզում յայտնեց որ հաշտութեան ու բանակցութիւններու ոգին բարի դրացնութեան առաջնորդող գլխաւոր ազդակն է ու Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը որ հիմնուած է անոր վրայ, հակառակ ստեղծուած դժուարութիւններու, նշանակալից արդիւնքներ առած է: Ժ. Լիպարիտեան փափաքելի նկատեց որ Եւրոպական միութիւնը գործօն միասնութիւն ունենայ նաեւ այն երկիրներուն հետ որոնք բախումներու գօտիներու մէջ կը գտնուին: Անիկա ճիշդ է որ աւելի լայնածիր ծրագրի մը հարցը կրնար ըլլալ, սակայն, Հայաստանի փոխ -- նախարարը ըսաւ թէ Եւրոպայի կայունութեան երաշխիքը կապ ունէր նաեւ այլ շրջաններու տագնապներուն ցոյց տրուած վերաբերումին հետ: Ապա անդրադարձաւ Ղարաբաղի հարցին, որուն խաղաղ լուծումին համար Հայաստան իր կարելին կ'ընէր միջազգային կազմակերպութիւններու սկզբունքներուն ուղղութեամբ:

Ելոյթին աւարտին, Հայաստանի փոխ նախարարը առաջարկեց որ կովկասեան երկիրներու միջեւ շրջանային համագործակցութեան զարկ տուող նախաձեռնութիւն մը կազմակերպուի, աւելցնելով որ այս առաջարկը նկատուի թէ՛ բախումին ազդեցութիւնները դարմանելու եւ թէ շրջանային ու միջազգային կառոյցներու մէջ ներկայ ըլլալու հայաստանեան յանձնառութեան արտայայտութիւնը:

Օրուան վերջին խօսք տրուեցաւ Ազրպէյճանի ներկայացուցիչին որ շնորհակալութեան ու քաղաքավարութեան քանի մը արտայայտութենէ ետք, պատրաստակամութիւն յայտնեց իրենց դրացիներուն հետ բանակցելու: Ցետոյ խօսելով (ռուսերէն) փոքրամասնութիւններու հարցին մասին, ըսաւ թէ անոնք ոչ մէկ պետութեան իրաւունք կու տան այլ պետութեան մը ներքին հարցերուն միջամուխ ըլլալու ու որպէս օրինակ ցոյց տուաւ Հայաստանը: Այդ կէտէն ամբողջ ելոյթը վերածուեցաւ Հայաստանի ուղղուած մեղադրանքի մը, հողային պահանջքի, յարձակողական քաղաքականութեան, 250 հազար Ազրպէյճանցիներ գաղթականի վերածած ըլլալու եւ նման այլ ամբաստանութիւններով:

Ազրպէյճանցի դիւանագէտը ըսաւ տակաւին թէ հակառակ միջազգային պայմանագրերու նշումին, Հայաստան ետ չէր քաշուեր իր գրաւած ազրպէյճանական հողերէն ու հոն -- Քելպաջար, Զանգելան, Ղուբաթլի --ղինուորական բնակավայրեր հաստատած է: Ան ընդգծեց թէ Ղարաբաղի Հայերը Ազրպէյճանի քաղաքացիներ են ու իր երկիրը փոքրամասնութեան անոնց իրաւունքները կը ճանչնայ, ինչպէս կը թելադրուի միջազգային փաստաթուղթերով:

Ներկայի կացութիւնը միջազգային ապահովութեան եւս սպառնալիք նկատելով, ընդունելի լուծումի մը համար ակնկալութիւն յայտնեց ՄԱԿ-ի, ԱԷԼԱ-ԱԷ-Ը-ի նման կազմակերպութիւններէ:

Նիստը փակելէ առաջ, Նախագահ Փանկալօ ըսաւ թէ եզրայանգումի երկու բնագիրներ ընդունուած են մասնակից նախարարներուն կողմէ:

Երկօրեայ նիստերէն ետք ծրագրուած էր մամուլի ասուլիս մը որուն եւս նախագահեց Թ. Փանկալօ: Լրագրողներու հարցումներէն առաջ հակիրճ ելոյթով մը իր գոհունակութիւնը յայտնեց Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, ըսելով որ ժողովին ընդհ. նպատակները ցոլացնող փաստաթուղթին հետ, ընդունուած երկրորդով կը նախատեսուի Պալթեան երկիրներու եւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներու երկու կլոր սեղաններ, քննելու համար այս շրջաններու երկիրներու կայունութեան հարցերը:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՎԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը արտասահման բուժման համար մեկնելուն առիթով, իր բացակայութեան ընթացքին Մայր Աթոռում հաստատեց Վանական Խորհուրդ՝ հետեւեալ կերպով. --

1 -- Յուսիկ Արք· Սանթուրեան՝ Լուսարարապետ Մայր Աթոռոյ,
2 -- Ներսէս Արք· Պօզապալեան՝ Դիւանապետ Մայր Աթոռոյ,
3 -- Գարեգին Արք· Ներսիսեան՝ Արարատեան Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ,
4 -- Պր· Գրիգոր Խանճեան՝ Անդամ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդոյ,
5 -- Պր· Ներսէս Գարամանուկեան՝ Մայր Աթոռում Տնտեսական բաժնի վարիչ:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ

Սուրբ Էջմիածին,
1994, Մայիս 24

ՄԱՄՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»
(*IZVESTIA - Moscou*)

LES ARMENIENS FUIENT LEUR PATRIE

«Քուրիէ էնթէրնասիոնալ» իր վերջին (Մայիս 26 / Յունիս 1) թիւին մէջ հրատարակած է «Իզվեստիա»ի մէկ յօդուածը զոր ստորագրած է Սերգէյ Բարլումեան: Խորագրէն իսկ կը նշուի՝ «Երկրին բնակչութեան մէկ տասներորդը արդէն մեկնած է: Մերձաւոր պատերազմին պատճառով, նաեւ չքաւորութեան: Ուղղութի՛ւն՝ ամէնէն աւելի Ռուսաստան»: Այս յօդուածին կ'անդրադառնանք առանձին: Նոյն թիւին և նոյն էջին վրայ, յօդուած մըն ալ նուիրուած է Բաքուի ներքին տագնապին:

«CONNAISSANCE DES ARTS» (Mai)

L'ARMENIE EN AMERIQUE

Այս խորագրին տակ, արուեստի նուիրուած այս ամսաթերթը չահեկան յօդուած մը հրատարակած է, գեղեցիկ նկարներով ճոխացած, նուիրուած հայկական մանրանկարչութեան: Առիթն է Նիւ -- Եորքի Փիէրփոնթ Մորկըն մատենադարանին ցուցահանդէսը -Մայիս 4էն Օգոստոս 7. և ուր կը ցուցադրուին 88 գեղազարդ ձեռագիրներ, ոմանք առաջին անգամ ըլլալով:

ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՔՐՈՆԻԿ

– Թ Ի Ւ 12 –

Յաճախ կը կարծես զաւակիդ ամէն ինչ ըսած ըլլալ, մինչ կ'անդրադառնաս թէ այս ինչ կամ այն ինչը մոռցուեր է։ Հալէպահայ գաղութը քիչ մը զաւակիս պէս է, կը կարծէի ամէն ինչ ըսած ու գրած ըլլալ իր մասին, եւ սակայն ... ամէն անգամ որ աննպատակ հայկական փողոցներով ման գամ, կ'անդրադառնամ թէ գրեթէ ոչինչ ըսուած կամ գրուած է հալէպահայութեան մասին. այնքան ճոխ, այնքան հարուստ, այնքան զանազանեան առօրեայ մը ունի հալէպահայը որ կարող է անըսպառ նիւթ հայթայթել ուշադիր քրոնիկագրի մը որ այդ նպատակով փողոց իջնէ եւ քիչ մը ուշադիր չորս կողմը դիտէ։ Օրինակ գիտէ՞ք թէ Նոր Գիւղի մէջ Զաւարեան Ազգային Վարժարանի չարքին ազգապատկան ՀԱՅ ՓՈՒՌ մը կայ որուն նպատակը հաց բաժնելէ աւելի կարծէք Թաղին բնակիչներուն հանդիստը խանգարելն է իր առօրեայ կռիւներով եւ հայհոյանքներու տեղատարափով, խաղաղասէր հայ տանտիկինները փախցուցած միայն Թաղին այլազգիներուն կը ծառայէ։ Առաջարկ, հանել ՀԱՅ տիտղոսը վրայէն եւ դարձնել ԿՌՈՒԱՓՈՒՌ։ Կամ գիտէ՞ք թէ ինչի մասին կը խօսին։ Զըւարթնոց Եկեղեցիին առջեւ խմբուած, մէկ -- երկու օրուան մօրուքով, բոլորն ալ մոխրագոյն հագած հայաստանցի այդ երիտասարդները ... վստահ եղէք ոչ Ապրիլ 24-ի, ոչ ալ Հըրաչեայ Աճառեանի յոբելեանի մասին։ Կամ ի՞նչ կ'ընէ սա հայ տիկինը իր զուգուած -- զարդարուած չափահաս աղջկան հետ, արհեստաւորներու աշխատանոցներուն դիմաց, ժամ մըն է կը հրջագայի ... Վերջապէս Հալէպ ազգագրական կենդանի Թանգարան մըն է. մեր պատմական հողերու 15 նահանգներէն տեղահանութեամբ հոն խմբուած, վրան աւելցուցած տեղական գոյն մըն ալ դարձած ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹ, իր տեսակին մէջ անկրկնելի, հետը բերած իւրաքանչիւր նահանգին յատկութիւններն ու պակասութիւնները, դարձած է համադրութիւնը բոլորին, Հայու խտացուած տիպար, երեւոյթով ինքնահաւան եւ մեծամիտ, իրականին մէջ երկչոտ եւ ստորակայութեան փոքրիկ բարդոյթէ մըն ալ տառապող նկատմամբ արեւմտեան երկիրներու իրենց հայրենակիցներուն, վեհանձն, առատաձեռն եւ ժլատ, անձնուրաց եւ եսասէր, ազնուական եւ հասարակ, հայրենասէր եւ անտարբեր, պատուաւոր եւ խաբեբայ, վերջապէս առաքինութիւններու եւ պակասութիւններու ներդաշնակ խառնուրդ մը, անսահմանելի էութիւն մը, որով մենք Հայերս հայ մարդը կը բնորոշենք, մեր խօսակցութեանց մէջ զարմանք, հպարտութիւն կամ ցաւ արտայայտելով։ Այս տեսանկիւնէն դիտուած, Հալէպը իսկապէս եզակի տեղ մը կը գրաւէ գաղութներու մէջ։ Պահ մը կ'ուզեմ երեւակայել թէ Ժընեւ կամ Փարիզ ծնած Հայ մըն եմ այցի եկած Հալէպ, ի՞նչ կրնայի պատմել կամ գրել վերադարձիս։ Սապէս բան մը.

– Լիբանանէն, Դամասկոսէն, Յորդանանէն եւ Պաղտատէն եկող մայրուղիները, Հոմսի մէջ կը միանան Հալէպ մտնելու համար. այդ իսկ պատճառով քաղաքի զանազան նահանգապետերն ու քաղաքապետերը յատուկ խնամք դարձուցած են արեւմտեան մուտքին։ Մի քանի հազարամեթր առաջ ժամանակին տնկուած եւ արդէն աճած են մայրիի պուրակներ, որ առաջին հաճելի անակնկալը կը կազմեն անապատային եւ աւազային քաղաք մը երեւակայող այցելուին։ Հալէպ զարմանալիօրէն կանանչապատ է եւ արդարացիօրէն կը հպարտանայ Միջին -- Արեւելքի մեծագոյն հանրային պարտէզը ունենալուն համար (Մաշթէլը)։

Հարաւի մուտքէն, հայկական առաջին ներկայութիւնը զգալու համար, պէտք է կտրէք գրեթէ ամբողջ քաղաքը, որ ամբողջութեամբ կառուցուած է սրտատաշ քարաշէն 6 / 7 յարկանի շէնքերով, ունի համեմատաբար լայն պողոտաներ եւ մայթեր եւ հակառակ բանուկ ազդալոյսերուն, բազմաթիւ ոստիկաններու ներկայութեան, խառնաշփոթ երթեւեկի տպաւորութիւն կը թողու, իր անհամար եւ անդադար եւ անսպառ եւ անիմաստ զլաքսոններով, աճապարող վարորդներով, մայթերէն դուրս քալող բազմութիւններով, որոնց միակ զէնքը այդ գազանացած վարորդներուն առջեւ, իրենց արթնութիւնն է կամ ճակատագրական բախտը։ (Ծան. էշերու, ջորիներու, ձիերու, կառքերուն, ձեռաքարշ կառքերուն եւ հեծիկներուն թոյլատրուած է ամէն ուղղութեամբ, նոյնիսկ արգիլուած, եւ կարմիր ազդանշանով, երթալ) ... Հոս արդէն ծառերուն, պողոտաներուն եւ վերջին նորոյթ կառքերուն ներկայութիւնը ձգած տպաւորութիւնը կը սկսի մըթագնիլ եւ շուտով կը զգաս թէ նոր աշխարհ մը ինկած ես որ աւելի Տիգնիլանոի կը նմանի, քան քու ձգած քաղաքիդ։

Հայկական ներկայութիւնը կը զգաս, աւելի կը զգաս եթէ արաբերէն գիտնաս. քաղաք չմտած արդէն Կիլիկիա եւ Յովհաննէս ճաշարանները հսկայական ազդեր դրած են, կը կարդաս հայ գործատուներու անուններ. սակայն առաջին հայերէն գիրը տեսնելու համար հարկ է Ազիզիէի գլխաւոր պողոտան ըլլալ, անցնիլ Սուլէյմանիէ եւ մտնել Նոր Գիւղ, ուր հայաշէն աւան մը ըլլալով պէտք էր աւելի հայկական նկարագիր ունենար եւ չունի. հակառակ հոն գործող բազմաթիւ բարձր որակի արհեստանոցներու, փոքր գործատուներու, խտացուած հայ վարժարաններու, թափթփած եւ խոր սախական թաղամասի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ, ուր տանտիկինները հողաթափով չուկայ կ'իջնեն, իսկ պարմանուհիները Շուէտէն նոր ժամանած հովեր կ'առնեն, չէկ մազերով կամ դեր կպչուն տափատներով որոնք խոտոր կը համեմատին իրենց ոչ այնքան նուրբ մարմիններուն եւ հրջապատող բանուորական պիշ նայուածքներուն։

Հալէպի հայկականութեան մէջ Թափանցելու համար քիչ մը ժամանակի կը կարօտիս. որովհետեւ Հալէպահայերը այդ ուղղութեամբ շատ անփոյթ կը գտնուին. յաճախ Արաբներն են որ հայերէն կը գրեն իրենց վաճառատուներուն վրայ, հոդ չէ թէ զարմանազան ուղղագրութիւններով. այդ ալ արդէն Հալէպի հմայքներուն մաս կը կազմէ. փոշոտ թաղերուն մէջ կը լսես հայերէն, կը հանդիպիս դպրոցական պիւսերու ուր մեծատառ կը կարդաս վարժարանին անունը, վարձակառքեր ուր Հայ, Եռագոյն եւ Լիզպոնի Հինգերը տեղ գրաւած են, կը լսես երիտասարդ հարս մը որ պատշգամէն հայերէնով իր չարաճճի պզտիկը կը կանչէ որ կը յամառի փողոցը խաղալ իր արաբ ընկերոջ հետ. աշխատանոցէ մը կը բարձրանայ Թրքուհիի մը ձայնը որ սահմանամերձ կայանէ մը կը հասնի, կամ յեղափոխական ձայներիզի մը թրթռացումները կը հասնին ականջիդ, ոսկերիչի մը աշխատանոցէն ուր խումբ մը երիտասարդներ ոսկի կը փորագրեն։ Օրուան ընթացքին այս է հայկական Հալէպը։

Հալէպ իր հայկականութիւնը կ'ապրի առաւելաբար երբ մութը կոխէ, խանութները եւ աշխատանոցները փակուին, փողոցները ողողեն բաբելոնեան աղմուկը նուաղի կամաց -- կամաց, երբ հայ մարդը իր բանուորական հագուստը փոխէ եւ լուացուի, մտնայ չուկայի աշխարհը, նստի իր զաւակներուն հետ եւ զգայ թէ ընտանիքի հայր է, ունի զաւակներ որ դպրոց կ'երթան։ Այդ պահուն, Հ. Ե. Մ.-ը, Հ. Ե. Ը.-ը, Համազգայինը, Թէքէեանը կամ Ն. Ս. Մ. Մ.-ը, հայրենակցական, թատերական կամ երաժշտական միութիւն մը անպայման ձեռնարկ մը ունին հայկական հինգ -- վեց սրահներէն մէկուն մէջ. աչքերուդ չես հաւատար երբ օրուան ընթացքին արաբի կամ քիւրտի նմանցուցած այդ խանութպանը, կամ արհեստաւորը կը տեսնես դասախօսութեան սրահը երկրորդ չարք նստած ուշիուշով կը հետեւի գրական կամ պատմական նիւթի մը եւ լուրջ հարցումներ ալ կը կատարէ, Այն որ դասախօսութեան սիրտ չունի կրնայ թատերական ներկայացումի մը երթալ, Պարոնեանէն, Իպսընէն կամ Տէ Ֆիլիփփոյէն ճաշակ մը առնել. երաժշտասէրը Տիգրան Մանսուրեանի կամ Զուարթնոց երգչախումբի համերգը կրնայ ունկնդրել կամ Սարդարապատի երգի - պարի համոյթին ներկայ ըլլալ. իսկ այն որ Դամասկոսէն, Պէյրութէն կամ արտասահմանէն հիւրեր ունի եւ չուզեր տանտիկինը յոգնեցնել կրնայ Սպիտակ, Դալար, Սեւան Սայաթ -- Նովա ճաշարանը երթալ հայկական համեղ ճաշ մը ուտել եւ նուագախումբ մըն ալ ունկնդրել հայերէն ընթացիկ երգերով։

Ահաւասիկ երեւոյթ մը որ Սփիւռքի մէջ Հալէպէն դուրս ոչ մէկ տեղ գոյութիւն ունի, նոյն իսկ դրացի Պէյրութի մէջ, ուր լեռներն ու հաճոյքի վայրերը չեն կրնար տալ այն ամփոփութիւնը եւ ջերմութիւնը որ Հալէպ ունի։ Բայց երբ եկած ես Ժընեւէն կամ Փարիզէն, ինչպէս որ ես ուզեցի երեւակայել ինքզինքս, առաջին չարթուան գինովութիւնը անցնելէ վերջ կը սկսիս զանազան հարցեր տալ ինքնիրենդ եւ երբ առիթը ներկայանայ պատասխանատուներուն։

Հալէպ կրնայ հպարտանալ նաեւ որպէս Սփիւռքի ամենաշատ յուշարձան ունեցող քաղաքը եւ կրնայ նոյնիսկ Հայաստանի միջին քաղաքներու հետ ալ մրցիլ այդ ուղղութեամբ ... Միայն անցնող Ապրիլին երեք յուշարձան եւս կանգնեցան Հալէպի մէջ։ Առաջինը իւրայատուկ, նոյնիսկ չքեղ իր տեսակին մէջ, յղացքով եւ դիրքով, ամփոփ հրապարակ մը կը ձեւակերպէ Ազգային գերեզմաննոցի մատուռին առջեւ, նուիրուած Մեծ Եղեռնի նահատակներուն, որուն կամարով մը օղակուած է Լիզպոնի Հինգերուն յուշարձանը, գործ ճարտարապետ Անդրանիկ Մարկոսեանի եւ քանդակ արուեստագէտ Ջաւէն Պարտաքճեանի։ Երրորդը գործ Տիգրան Արզումանեանի (Հայաստանէն) նուիրուած Զէյթունի հերոսներուն, խաթարած է Ս. Գէորգ անուշիկ հայակերտ եկեղեցիին նուրբ ճակատը եւ երբեք չներդաշնակուած շրջապատին հետ. ափսոս ... գործը ինքնին կրնայ տպաւորիչ ըլլալ շատ աւելի ընդարձակ տարածութեան մը մէջ, կամ պէտք էր փոքր ըլլար իր չափերով. ճաշակի հարց պիտի ըսեն խելօք մարդիկ. ես կ'աւելցնեմ անճաշակութեան հարց։ Կայ չորրորդ մըն ալ, Հայ Կաթողիկէ նորակառոյց Ս. Խաչ Եկեղեցիին բակին մէջ, նուրբ խաչքար մը, որ ոչ սրբատեղիին տեղը կը խաթարէ, ոչ ալ տեղ կը գրաւէ։ Ձեմ գիտեր թէ ասոնցմէ զատ ուրիշ յուշարձան բարձրացած է կամ ոչ, բայց մի քանի օրէն մեծ շուքով հիմը պիտի դրուի Տէր Զօրի անապատէն ալ անդին նորայայտ հաւաքական ոսկրաբլուրի մը շրջաբակին մէջ, Մարքատէ անունով, Ազգային Առաջնորդարանի խնամքով։

Նահանգապետարանի (Մուհաֆազա) Թաղամասէն դուրս, Հալէպի մէջ ենթակառոյցներ չփնտռէք աւելորդ տեղ. պարտէզներ, մանուկներու խաղավայր, Թատրոն -- չարժապատկեր, աւազան կամ մարզարաններ ... հազիւ մի քանի քառակուսի մեթր ազատ հող պարպուի անմիջապէս կը բարձրանայ 7 / 8 յարկանի չէնք մը, որուն գետնայարկը անպայման խանութներու պէտք է յատկացուի։ Արդէն Հալէպ քաղաքէ աւելի վիթխարի Սուփէր մարքէթի մը կը նմանի ուր տիրողը լաթն ու երկաթն է։ Լաթեղէն, գունաւոր, անգոյն, ձեւաւոր, տձեւ, տեղական, եւրոպական եւ երկաթ ... կարած, կարած, կարած, յաւիտենական նորոգութեան կարօտ մեքենաներ, գործածուած կտորներու վաճառականներ (գրեթէ ամէնքն ալ հայ) հաստոցագործներ ելեկտրական մեքենաներու անախորժ եւ խլացուցիչ աղմուկ, եւ այս ամէնուն չուրջն ու վրան բնակող տասնեակ հազարներով խեղճ քաղաքացիներ, համակամ կեանք մը քաշ տալու այդ աղմուկներուն եւ մեքենական իւղերուն մէջ. հոս է որ արդէն կը զգաս թէ միայն Թըռիչքի չորս ժամով չէ որ հեռացած ես Ժընեւէն կամ Փարիզէն, այլ դարերով... եւ սակայն Հալէպցին կը սիրէ այս ամէնը, եռուզեռ, աղմուկ, չարժում. կը զգաս թէ որքան տխուր է Կիրակի եւ տօնական օրերը երբ գերիրական լռութիւն մը տիրէ այդ Թաղամասերուն մէջ։ Կախարդիչ մթնոլորտը Հալէպի։ Քաղաքն է մարդոց աշխարհը. ամբողջ օրը հոն կ'անցնի իրենց ժամանակը. մարդիկ արհեստանոցէ -- արհեստանոց, կիները խանութէ -- խանութ, աննպատակ կը չրջին ապակեփեղկերուն առջեւ, միշտ ընկերովին եւ բան մը գնողի երեւոյթով. Հալէպահային տունը ուտելու, հիւր ընդունելու եւ քնանալու համար է միայն. դժուար թէ մէկը տուն նստի գիրք մը կարդայ կամ մտաւորական աշխատանք մը կատարէ. Եթէ տան մէջ գիրք մնացած է մեծ հօրը ձըգածներն ըլլալու են, կամ Հայաստանցի այցելուի մը նուէրը. Հուսկ գիրքը ինչ պիտի ըլլայ որ. չէ որ իրենք աչազին ծախք ըրած են, անթէններ դնելու որ Թրքական չորս կայաններն ալ ընդունին...

Եթէ ուզեմ փորձել համադրել այն ամէնը որ կը վերաբերի Հալէպի հայկականութեան մասին, սապէս բան մը դուրս պիտի գայ։

Հալէպի մէջ Հայերը, մեծագոյն քրիստոնեայ համայնքն ըլլալով հանդերձ, մեծ թիւ մը չեն ներկայացներ (շուրջ 50.000) օրէ -- օր աճող Իսլամներու մօտ, որոնց համրանքը երկու միլիոնը անցած է. կ'ըսուի։ Քանի մը տասնեակ տարիներ առաջ, նկատի կ'առնուէին, երբ տակաւին բոլոր կարեւոր արհեստները ձեռքերնին էր. նոյնը չէ պարագան ներկայիս։ Ազգային Առաջնորդարանին եւ Ազգային իշխանութեանց դեկը մնացած ըլլալով միայն Հ. Յ. Դ.-ի ձեռքը, կարելի չէ ամբողջական գաղափար մը կազմել գաղութի ուժականութեան, քանի փաստաբար կան մեծ թիւով կարողութիւններ եւ կարելիութիւններ ոչ Դաշնակցական շըրջանակներու մէջ եւս որոնք հրապարակային չեն եւ յաճախ անծանօթ կը մնան հանրութեան. Օսմանեան տիրապետութենէն մնացած ընադրային կասկածը հանդէպ Բարձրագոյն Դրան, քծնելու միտումը իշխանութեանց հանդէպ, հետզհետէ ձգած է նաեւ հոս եւ մղած գաղութը ա... ըլլալու դոյ, կէթթոյացած հոգեբանութեամբ, ինչ որ թոյլ չէ տուած չաղախուելու, որպէս ամբողջական քաղաքացի, երկրին ընկերային, քաղաքական, մշակութային կեանքին, հակառակ թոյլատու պայմաններուն, եւ չէ ստեղծուած այն էլիթը (ընտրանին) որ ճակատաբաց համայնքին թարգմանը ըլլար իշխանութեանց մօտ։ Այժմ այդ դերը կը կատարեն վաճառականներ կամ ծանօթ գործիչներ, որոնց պատահական բարեկամութիւնները կ'օգտագործուին ազգային խղճ մը իրականացնելու։ Ասոր փաստը այն է որ հսկայ Հալէպի մէջ չկայ փողոց, հրապարակ, անցք կամ նրբանցք մը որ հայկական անուն կրէ, հակառակ Հայերուն բերած անդընհատելի նպաստին քաղաքին զարգացման մէջ. ուրիշ օրինակ մը. հայկական բոլոր յուշարձաններն ալ (թիւով 12--էն աւելի) կը գտնուին եկեղեցիներու բակերուն կամ գերեզմանատան շրջափակին մէջ եւ կը կրեն ոչ հասարակայ (փրիւէ) հանգամանք։ Ազգային ինքնագիտակցութեան ուղղութեամբ կատարուած բոլոր ճիգերը, հազարումէկ ձեռնարկներով, գնահատելի են անտարակոյս, բայց միութիւններու եւ ակումբներու շըրջարակէն դուրս չեն գար. ամենայաջողն Աւարայրն ու Սարդարապատը, Միկոնեանն ու Զօրավար Անդրանիկը ժամանակակից կարծողներու թիւը օրէ օրէ կը բազմանայ, քանի ամէնէն աւելի անտեսուածը դպրոցներն են, 12 հայ վարժարանները որ կը գործեն Հալէպ քաղաքին մէջ։ Հայը օտարամուտ տարր է Սուրիոյ մէջ։ Երկրին պատմութեան պատկանող փոքրամասնութիւն մը է, եղեռնական բռնագաղթէ մը ծնունդ առած խաղաղ եւ չինարար համայնք մըն է որ միայն երախտագիտական զգացում եւ ... կրնայ ունենալ հանդէպ Սուրիոյ Պետութեան եւ ազնիւ ժողովուրդին. եղած է միշտ հաւատարիմ քաղաքացի սիրուած եւ յարգուած իր կարգին։ Անձամբ ոչ մէկ արգելք կը տեսնեմ որ ազգային իշխանութիւններու կողմէ գիտակից աշխատանք տարուի մեր վարժարաններէն ներս Հայոց Պատմութիւն դասաւանդելու ... բաւունքը եւ իրաւունք չընդունելու տեսակցինները մեր կրթարաններէն ներս, քանի հայերէնի եւ կրօնքի պահերուն մեծ դըժ... ւարութիւն կը ստեղծեն հայ աշակերտութեան եւ ուսուցիչներուն։

Հայ վարժարանը չունի միասնական ուսումնական ծրագիր. արուեստականօրէն բաժնուած է ԱԶԳԱՅԻՆ -- ՈՉ ԱԶԳԱՅԻՆ բեւեռներու. անպարկեշտ մրցակցութիւններ գոյութիւն ունին իրարու միջեւ, փոխանակ բարձրագոյն մարմին մը գոյացնելու եւ ճիգ թափելու որ հաւասարօրէն բաժնուին աշակերտները վարժարաններու մէջ, քանի անոնց թիւը հանդիսատ կերպով կրնայ 12 վարժարաններն ալ գոհացնել, տեղի կ'ունենայ ... մար եւ անիմաստ պայքար մը, որ կը կայանայ ոմանք պարպելու եւ ուրիշները աշակերտներով թխմելու մէջ. այս պատճառով վերջերս քանի մը հայ վարժարաններ փակուեցան եւ ուրիշներ փակուելու վտանգի տակ են, Հայերէնի ուսուցիչները ընդհանրապէս տկար է դասարաններէն ներս. պահերը անբաւարար են (հաւասար ... անգլերէնի) մինչ ուսուցիչներու մակար-

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՀԱՅ ԳՐՈՂԻՆ

Փարիզ: Այսօր ալ ինչպէս միշտ կը պահէ քաղաքական այն ուժը, որ շինած է իր համբաւը իբրեւ լոյսի քաղաք: Ուժեղ այն մագնիսն է որ իրեն կը քաշէ մտաւորականներն ու արուեստագէտները:

Այսպէս եղած է միշտ, վասնզի Ֆրանսացիին բոլոր ժողովուրդներուն մէջէն այն առանձնաշնորհեալն է որուն արեան կանչը եւ աւանդութիւնը շաղած են զինքը որպէսզի ի վերուստ տրուած շնորհով անցեալի եւ ներկայիս փառքը կազմէ:

Այդ լոյսին շուրջ եկած են թեւածելու մեր ուսանողները 19-րդ դարու սկիզբէն, անոնք սնան ու մեծցան Ֆրանսական մշակոյթի եւ գրականութեան հոսանքներուն մէջ: Լոյսին շուրջ թեւածեցին, երբեմն նոյնիսկ իրենց թեւերը այրելով:

Այսօրուան մեր դիրքերէն երբ ետ կը նայինք քսանըորդ դարու սկիզբի Ֆրանսահայ գրականութեան փառաւոր այդ սերունդին որ աւա՛ղ չկայ այլեւս հրապարակի վրայ եւ որ անցաւ այս կեանքէն իր երգը երգելով, եւ արժէքաւոր ներդրում ձգելով հայ գրականութեան գանձանակին մէջ:

Երանելի ժամանակ մըն էր, որուն «նոստալժիք» նայուածքով կը դիտենք երբ հրապարակի վրայ էին օրինակ Շահան Շահնուր, ջերմ, տաղանդաշատ գրողը իր խռովի խօսք ըսող վիպասանը, այլապէս քաղցր եւ ազնիւ բայց ներհուն ու իր խոր տառապանքէն արժէքներ վեր — բերող Վազգէն Շուշանեանը, արագահոս ու թումբեր քանդող մերթ խելառ Շաւարշ Նարդունին, ու երգիծագիր, նոր շրջանի հայ գրականութեան մէջ ինքզինք նշաւակած եւ արդիւնաշատ Նշան Պէշիկթաշլեան, եւ այս բոլորին եւ այլոց հոգածու, մենտոր, խոհական, այլ խստաբարոյ, արուեստագէտ հոգիով, աշխատանքի հերոս, յարատեւութեան ոգիով եւ հայրախնամ վերաբերմամբ երբեք չմոռցուող Շաւարշ Միսաքեան:

Անցան տասնամեակներ, եւ Ֆրանսահայ գրականութիւնը ինքզինք գտաւ անսպասացեալ եւ անբեղնաւոր վիճակի մը մէջ:

Իսկական ուրախութիւն մը եղաւ բոլորիս համար վկայել այն մասին թէ, Երեքշաբթի, Մայիս 17-ին, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը, յամառօրէն կառչած հայ գիրին եւ արժէքներուն, յարգանքի ընդունելութիւն մը սարքեց երէց գրող եւ մտաւորական Ծատուր Պէրպէրեանին եւ գրող Մկրտիչ Մարկոսեանին, որ ժամանած էր Պոլիսէն, Փարիզի տասնըչորրորդ թաղամասի Եան՚ց հայկական հաւաքավայրի «վերնատան» մէջ:

Տեսած էք հարկաւ աշխարհահռչակ, բարձրաբերձ եւ ձիւնածածկ գագաթներով լեռներ, իրենց վեհութեամբ պատկառելի, նաեւ խոնարհ բլուրներ, որոնք այլապէս սիրուն են դէպի հորիզոն երկարձգուող խորտուբորտ մարգագետիններով: Այդ գողտրիկ եւ սիրուն պատկերը կը յիշեցնէ ահաւասիկ Ծատուր Պէրպէրեան: Իբրեւ կոկոն փրցուած պատմական Հայաստանի գեղատեսիլ մէկ անկիւնէն՝ Խարբերդէն, նետուած Միջագետքի աւազներուն մէջ, ապա որբանոցային ծանօթ տառապալի կեանքէն ետք, կայք հաստատած լոյսի այս քաղաքին մէջ, որպէսզի իր կարգին թեւածէ լոյսին շուրջ, իր կարգին գուցէ եւ այրուելով անկէ, որպէսզի ցոլացնէ այդ լոյսէն ճառագայթներ մեր համեստ գրականութեան մէջ: Արդ՝ հարց կը ծագի, շուրջ յիսուն տարի յուզիչ հետեւողականութեամբ Ծատուր Պէրպէրեանի հայ գրականութեան փարիլը, արեան կա՞նչն էր, առհաւական այն ժառա՞նգը, որ կուգայ հինէն, ներկան կը կապէ ապագային, ոսկէ շղթայի մը օղակներուն պէս: Չէ՞ր կրնար այլապէս իր ապրուստը շահիլ որեւէ մէկ ասպարէզի մէջ հանգստաւէտ պայմաններ ստեղծելու ինքզինքին: Սակայն մեծարեալ, դողդոջ քայլերով այս գրողը պատնէշին վրայ կեցած Ֆրանսահայ գրականութեան յետասպահ զինուորն է, որուն ուղղուած էին բոլորին համակրալից նայուածքները մեծարանքի այդ ընդունելութեան օրը:

Արդ, այս առիթով եւ յաճախ մեր ալեկոծեալ հոգիէն դէպի մեր շրթները բարձրացող հետեւեալ խօսքերը կուգան գրչին նեքեւ. «Հա՛յ մարդ, դուն որ անհաշիւ կը ծախսես խոստովանելի եւ անխոստովանելի հաճոյքներուդ համար գուցէ եւ տիսքօիդ եւ վիտէօիդ, գիրք մը գնէ, երկուք գնէ, մին նուիրելու համար ընկերոջդ, դողդոջ այս ծերուկին մատներով շարադրուած գիրքերէն, որոնց թիւը տասը հատը կ՚անցնի արդէն: Վստահ եմ այդ պիտի ըլլայ լաւագոյն մխիթարանքը եւ գնահատանքը ծերունազարդ Ֆրանսահայ գրողին եւ քու ներդրումդ հայ գրականութեան:

ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Մայիս 21
Փարիզ

Յ. Գ. — Ժիրայր Ծ. Վրդ., պատասխանատուն է Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Գէորգ Երնւանեան» գրադարանին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 90-ԱՄԵԱԿ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի Օծման 90-ամեակի տօնակատարութիւններուն առթիւ (1994, Հոկտ. 2), Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը որոշած է լոյս ընծայել յիշատակի մատեան մը, որուն մէջ պիտի ամփոփուին զանազան գրութիւններ, Եկեղեցւոյ կեանքը պատկերող յատկանշական նկարներ, եւայլն:

Բոլոր անոնք որոնք իրենց մօտ ունին պատմական արժէք ունեցող նկարներ կամ վաւերաթուղթեր, հաճին զանոնք մինչեւ Յունիս 30 տրամադրել Վարչութեան, Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանին միջոցաւ:

Տրամադրուած բոլոր վաւերաթուղթերն ու նկարները կը վերադարձուին իրենց տէրերուն:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

...կը գոհացուցիչ կրնայ նկատուիլ, քանի գաղութը հարիւր տոկոսով հայախօս է Պէյրութի հայերէն երեք թերթերն ալ («Ազդակ», «Զարթօնք», «Արարատ») ընթերցող ունին. մանաւանդ թէ Հայերը Սուրիոյ միակ փոքրամասնութիւնն են որ շաբաթաթերթ մը հրատարակելու իրաւունք ստացած են («ԳԱՆՁԱՍԱՐ») որ հակառակ իր 16 էջերուն եւ ճոխ բովանդակութեան, ինքզինքը չէ գտած, չի ալ կրնար գտնել քանի գաղութին ամբողջականութիւնը մոռցած, չէշտուած նախընտրականութիւն կը ցուցաբերէ հանդէպ ժամանակի խմբաւորումի մը, եւ այլազան նիւթերու, որոնք ոչ մէկ կապ կամ օգուտ ունին գաղութին համար. չի բաւեր հայերէն գիտնալ. հրապարակագրութիւնը ուսում է եւ ողջմտութիւն եւ ոչ յանկարծաբանութիւն: Փոքրիկ նմոյշ մը գործածած ուռուցիկ լեզուէն որուն իմաստը այն թէ Հալէպահայութիւնը արժանի կերպով նշած է Ապրիլ 24-ը — «Այո, Հալէպահայութիւնը ազգային պայծառակերպուած գիտակցութեամբ եւ Զարեհցեան տեսլապաշտ պատգամին ականջալուր սիրոյ ու միասնականութեան ողջունելի օրինակներով արժանաւորապէս ընշեց Ապրիլ 24-ը» («Գանձասար» Ապրիլ 28):

Ուռուցիկ որպէս լեզու, ուռուցիկ որպէս բովանդակութիւն քանի իրականին մէջ սրահը կիսով չափ պարապ եղած է օրուան բանախօսին անձնաւորութեան պատճառով (կ՚ըսուի):

Որ կողմէն ալ նայելու ըլլաս կը զգաս թէ Հալէպ եղակի է ամէն տեսակէտով. պատմական հողերուն մերձաւորութիւնն ալ յատուկ ինքնավստահութիւն մը կուտայ Հալէպահայուն. երեւակայեցէք որ Կիլիկիան հազիւ 40 քմ. անդին է, Տարօնն ու Վասպուրականը մի քանի ժամ միայն ինքնաշարժով, Երեւանը օդի գծով մէկ ժամ. ունի հոյակապ մարդիկ. նուիրուած սերունդ. առատաձեռն բարերարներ. հոգեւոր զօրեղ կազմակերպութիւն եւ գիտակից Առաջնորդներ որոնք եթէ պահ մը անձնաւորութեամբ քովէ քով հաւաքուին գաղութային հարցերուն դարմաններ փնտռելու, վստահաբար կարճ ժամանակի ընթացքին բազմաթիւ դժուարութիւններ կը հարթուին: Ո՞վ պիտի ըլլայ արդեօք այն քաջ Հովիւը որ — Զանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց — այն որ առաջին քայլը պիտի առնէ եւ նոր էջ մը բանայ Հալէպահայ քրոնիկագրութեան մէջ:

ԵՒՍԷԲԻՈՍ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ

ՓՈԽ - ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Մայիս 23-ին Փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան ընդունած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախագահուհի եւ «Հայաստան» Հիմնադրամի հոգաբարձու Լուիզ Սիմոն — Մանուկեանը, որու հետ քննարկած է Հիմնադրամի կարգ մը ծրագիրներուն ընթացքը:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մայիս 21-ին, նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Փրոֆ. Ժ. — Փ. Մահէն, որ Երեւան կը գտնուէր Գիտութեանց Ակադեմիայի յոբելենական հանդիսութեանց մասնակցելու համար:

Մայիս 23-ին նախագահը ընդունած է Հնդկաստանի լիազօր դեսպան Սուտիր Տուկարամ Թեվարէն, որ իրեն յանձնած է Հնդկաստանի նախագահին նամակ — հրաւէրը: Խօսակցութիւնը ընթացած է բարեկամական յարաբերութիւնները եւ համագործակցութիւնը զարգացնելու հարցերուն շուրջ:

ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ Ա. ԽԱՂԵՐ

Մայիս 23-ին Երեւանի մէջ հանդիսաւոր կերպով բացումը կատարուած է հաշմանդամներու առաջին խաղերուն, որոնք կ՚ընդգրկեն լող, պասքէթպոլ, ծանրաբարձութիւն, նիզակ, սեղանի թէնիս, նետաձգութիւն, թեթեւ աթլէթիզմ եւ մարաթոն մարզաձեւերը:

ՄԵԾ ԴԵՐԱՍԱՆԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գիւմրիի մէջ Մհեր Մկրտչեանի յիշատակին կազմակերպուած արուեստի շաբաթը վերջ գտած է յուշ — երեկոյթով մը: Ամբողջ շաբթուան ընթացքին ցուցադրուած են իրմէ ֆիլմեր եւ իրեն նուիրուած ցուցահանդէսներ: Գիւմրիի փողոցներէն մէկուն եւ ժողովրդական թատրոնին տրուած է Մհեր Մկրտչեան անունը: Նախատեսուած է նաեւ Գեղարուեստից վարժարանին մէջ կրթաթոշակ մը հաստատել անուանի դերասանին անունով:

ՄԻԱՑԵԱԼ — ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԻՒՐԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մէջ անտեսական վերլուծութեանց կեդրոն մը հիմնելու առաքելութեամբ Երեւան գտնուող Միացեալ — Նահանգներու պատուիրակութիւնը կը շարունակէ իր հանդիպումները: Անոնք ընդունուած են Տնտեսութեան նախարար Արմէն Եղիազարեանի կողմէ, որ իրենց ներկայացուցած է յատկապէս կարգադրութեան կարօտ բնագաւառները:

ՀԱՅ ԵՒ ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապերու հայկական ընկերութեան կեդրոնատեղին տեղի ունեցած է «Հայաստան — Շուէտ» ընկերութեան ներկայացման արարողութիւնը: Նախագահ ընտրուած է Երեւանի համալսարանի դասախօս Հենրիկ Էդոյեան:

ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ

Հայաստանի երկրաշարժէ պաշտպանութեան ազգային Սպասարկութեան գլխաւոր տնօրէն Սերգէյ Բալասանեանի եւ Գերմանիոյ Փոցտամ քաղաքի երկրաբանական հետազօտութեանց կեդրոնի տնօրէն Եոխըն Շաուի միջեւ Մայիս 18-ին ստորագրուած է համաձայնագիր մը, որ կը նախատեսէ գիտական երկու հաստատութեանց համագործակցութիւնը՝ բազմաթիւ բնագաւառներու մէջ:

ՅՈՐԵՆԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ

Միացեալ — Նահանգներու կառավարութեան որպէս մարդասիրական օժանդակութիւն նուիրած սերմացու ցորենին Հայաստան փոխադրութիւնը վերջ գտած է: Շուրջ 50 օդանաւեր Երեւան հասցուցած են 1700 թոն «էլիթ» դասի եւ 170 թոն ալ բարձր վերարտադրութեան ցորեն: Գարնանացանքն ալ կատարուած է 98%:

ԴԵՂԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Երեւանի մէջ Մայիս 18-ին հանդիսաւոր բացումը կատարուած է այն դեղարանին, որ իրագործումն է Մարսէյլի «Բարձրութիւն 5165» հայկական բարեսիրական միութեան ու Հայաստանի Պաշտպանութեան եւ Մշակոյթի նախարարութիւններուն միացեալ ջանքերուն: Դեղարանը, որուն բացման արարողութեան ներկայ եղած են միութեան նախագահ Երուանդ Յարունեան, Պաշտպանութեան փոխ — նախարար Ալիք Պետրոսեան եւ Մշակոյթի նախարար Յակոբ Մովսէս, ձրի դեղ կը բաշխէ վիրաւոր ազատամարտիկներուն, նաեւ նահատակներու ընտանիքներուն: «Բարձրութիւն 5165»ի հիմնադրութենէն (1990) ի վեր 1000 թոն դեղորայք հասած է Հայաստան եւ այս օրերուն կը սպասուի 10 թոն եւս:

ԿԱՊՈՅՏ ՍԱՂԱՒԱՐՏԱՒՈՐ ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ ՍԱՐԱՅԵՒՈՅԻ ՄԷՋ

Բրիտանական «Սընտէյ Թայմզ» թերթը ուշադրութիւն կը հրաւիրէ այն պարագային վրայ որ ՄԱԿ-ի կապոյտ սաղաւարտաւորներու կերպարանքով Սարայեւօ մեկնած են երկրին մեծագոյն ընկերութիւններուն ներկայացուցիչները, իրենց հետ տանելով քաղաքին վերաշինութեան համար առաջին պայմանագիրներ:

Տեղւոյն վրայի Ֆրանսացի պատասխանատուները ոչ հերքած են, ոչ ալ հաստատած այս լուրը: Բաւականացած են ըսելով որ վերջին չորս շաբաթներուն հասածները պարզ պահեստիններ են: Իսկ խնդրոյ առարկայ անձերը չեն ծածկած իրենց նպատակը. մէկը խոստովանած է թէ երկաթուղային գիծերու ներկայացուցիչն է, ուրիշ մը հանրային աշխատանքներու, երրորդ մը ջուրերու ընկերութեան, եւայլն: Զիրենք տեսնողներ եղած է երբ նախապատրաստական ժողովներու կը մասնակցէին Եւրոպական Միութեան շտապօգնութեան յանձնախումբին հետ որ երկու Բրիտանացիներէ եւ 12 Պոսնիացիներէ կը բաղկանայ ու կոչուած է Սարայեւոյի հանրային սպասարկութիւնները ապահովելու:

Իրենց ինքնութիւնը գաղտնի պահուած այս ներկայացուցիչները Ֆրանսացի միւս երկու հազար զինուորներուն նման զօրանոցը տեղաւորուած չեն, այլ «Հոլիտէյ Ին» պանդոկին մէջ: Բրիտանական թերթը չնշելով այս պարագան աւելցուցած է. «քանի որ անոնք որպէս զինուորական արձանագրուած են, բոլոր ծախքերը հոգացողներն ալ Ֆրանսացի հարկատուները կ՚ըլլան»: Հոն կ՚ըսուի տակաւին թէ տարեսկիզբէն գործի մարդ — լրագրողներ գացած էին Սարայեւօ, քաղաքին բնակարաններու, ելեկտրական կեդրոններու, ճամբաներու, երկաթուղիներու անտեսական կարողականութեան մասին տեղեկագիր պատրաստելու: Այդ բոլորը աւելի դիւրին կ՚ըլլան անշուշտ, ՄԱԿ-ի հովանիին տակ: Անոնք հակառակն ըլլալով ոչ զինուորական ճարտարագէտներու, զրահապատ կառքերով կը շրջին ու ինքնապաշտպանութեան համար զէնք կը կրեն: Անոնք ստիպուած չեն նաեւ կռիւի գիծէն անցնելու համար ժամերով բանակցելու: ՄԱԿ-ի Սարայեւոյի ուժերու հրամանատարը զօրավար Անտրէ Սուպիրու ըսած է այս երեւոյթին մասին. «անգամ մը գոնէ Ֆրանսացիները առաջինները եղան»:

VILLE DE CLAMART

COMMUNIQUE DE PRESSE

UNE SUBVENTION POUR L'UNIVERSITE DE STEPANAKERT (HAUT KARABAGH)

Dans le cadre des relations qu'elle entretient avec la communauté arménienne, la Ville de Clamart a décidé d'accorder une subvention annuelle de 50.000 Francs à l'Université de Stepanakert, capitale de la République du Haut Karabagh. Sensibilisée aux problèmes rencontrés par le peuple arménien, de par l'importance de la communauté arménienne à Clamart, elle s'est toujours efforcée de lui apporter son soutien dans ses activités humanitaires et culturelles.

Jean-Pierre Foucher, Député-Maire, et la Municipalité souhaitent ainsi renforcer les liens fraternels qui unissent Clamart au Haut Karabagh et espèrent qu'ils évolueront vers des échanges culturels et commerciaux plus importants lorsque la paix sera rétablie.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. — Ս. Նազարեան 100 Ֆր. առ ի գնահատութիւն Մայիսի Միտք եւ արուեստի Վարդան Մատթէոսեանի՝ «Մ. Զարիֆեանի առաջին սէրը» յօդուածին։

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Կ. Մեհլեմճեան 100 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանի երկօրեայ դպրոցի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 93/94 տարեշրջանին համար. -

Պր. Էրիք Պազըրճեան 2.000 Ֆր., Տիկին Սէմէրճեան 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բաղումեան, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դարբինեան 5.114 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շնորհոքեան 3.600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կօչկարեան 200 Ֆր., Պ. Արիս Աղամեան 2.000 Ֆր., Տիկին Քիւլչէեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարաթեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆէրման 300 Ֆր., Պ. Ջրբաշեան 1.000 Ֆր., «Րաֆֆի» կօշկակար 300 Ֆր., Սամուէլ - Մուրատեանի նախկին սաներու Միութիւն 8.000 Ֆր., Է.Թ.Ի.Ք. 2.500 Ֆր., Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւն 2.000 Ֆր., ՍՈՔՈՖՐԱՄ 18.000 Ֆր., Կիւլպէնեան Հիմնարկ 4.800 Տոլար, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութիւն 12.400 Ֆր., Իսիի Հայ Մշակ. Տուն 1.200 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

CONCERT

Piano, Instruments traditonnels, Chants

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

présente

Les Lauréats de Concours « A M A D E U S 9 3 »

concours ouvert aux enfants de 9 à 16 ans qui a eu lieu du 24 Septembre au 9 Octobre 1993 en Arménie à Gumri (ex-Léninakan)

Hripsimé Mchétzian (14 ans) piano;
Liana Mardirossian (12 ans) kanon;
Yéghiché Mchétzian (10 ans) doudouk;
Seyran Frandjian (15 ans) dehol;
Zarouhi Galoyan (13 ans) chants.

Au programme des œuvres de :
Haydn, Liszt, Khatchatrian, Avétissian
Chants patriotiques et danses arméniennes

JEUDI 2 JUIN à 20 h 45
à la M.A.J.C.

—— *P.A.F. : 80 F.* ——

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար 500 Ֆր. Արտաւազդ Մանուկեան ընտանիքէն իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝ Մարիամ Մանուկեանի *մահուան առթիւ եւ 300 Ֆր. Տիկին Աղաւ Կիւմիւշեանէ։*

GIA

Groupement Interprofessionnel Armenien

COMMUNIQUE DE PRESSE

1) Dans le cadre général de ses actions, le GIA (Groupement Interprofessionnel Arménie) recherche à titre bénévole, une personne retraitée (ou non), désirant participer au développement des relations avec l'Arménie qui pourrait l'aider quelques heures par semaine dans des travaux administratifs et / ou comptables. Localisation : Boulogne.

S'adresser au GIA - Tél.: 46. 03. 52. 63.

2) Le GIA est très largement impliqué dans l'assistance technique octroyée par l'Union Européenne aux pays d'Europe Centrale et Orientale en particulier à l'Arménie (programme TACIS). A cet effet, il recherche des «experts» pour des missions rémunérées, de durée variable d'une semaine à plusieurs mois, spécialistes des questions économiques, bancaires, d'organisation d'entreprises etc...

Il est demandé aux personnes intéressées d'adresser au GIA : B.P. 120 — 75763 Paris Cedex 16, leur C.V. Les conditions générales d'intervention leur seront précisées sur demande.

La liste d'experts qui sera ainsi établie, permettra de mieux répondre, et avec une meilleure adéquation, aux exigences d'une telle assistance à l'Arménie et éventuellement aux pays concernés.

ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ ԵՒ ՀԱՆԴԷՍ

ԱԲՈՎԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

Շաբաթ, Յունիս 4, ժամը 14-ին
Avenue Jean Compadieu Bois-Lemaître
Marseille 12e

Խաղեր, զուարճութիւններ, հայկական զանազան ուտելիքներ եւ վիճակախաղ։
Ճամբորդութիւն մը «Պալէար»։

U.G.A.B. - Marseille

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le 4 JUIN, dès 22 heures 30
au 327, Boulevard Michelet
avec la participation du G r a n d S A H A K
Nombreux lots à gagner : T-Shirts, CD, bijoux, baptêmes de l'air...
Entrée : 80 F. donnant droit à 1 consommation —
50 F. pour les membres de l'U.G.A.B.

GRANDE SOIREE

au profit de l'Ecole SAINT-MESROB d'Alfortville

Sous la présidence de *Monsieur le Maire René ROUQUET*

DINER DANSANT

avec

G R I C H A et M A R T E N Y O R G A N T Z

et pour la première fois en France le " F O L K L O R " ARMENIEN

Vendredi 17 Juin à partir de 20 h 30
au Palais des Sports, Rue de Rome, ALFORTVILLE

—— *Tenue de Soirée* ——

Réservations : 43. 75. 28. 37 / 43. 96. 18. 13

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
Pour la Défense et le Développement de la Langue Arménienne
organise
U N

SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN

Alep / Syrie, du 2 au 22 Août

POUR LES JEUNES DE 8 A 14 ANS

Sous le patronage et avec le soutien de son Eminence l'Archevêque *Souren Kataroyan*, Prélat des Arméniens de Syrie.

- Les participants seront hébergés individuellement par des familles selectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.
- Des cours d'arménien seront organisés les matins à raison de 20 heures par semaine pour les débutants francophones par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa méthode audiovisuelle et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés, sous le contrôle du Conseil d'Education arménien d'Alep.
- L'encadrement et l'assistance aux jeunes participants seront assurés par l'Organisation des Dames Arméniennes de Syrie et par des responsables de l'Assocation Machtotz.
- Plusieurs excursions sont prévues ainsi qu'un pèlerinage à Deir-el-Zor et l'Eglise des Saints-Martyrs.

FRAIS DE PARTICIPATION : 4.000 FRS par personne comprenant le transport (avion Paris—Alep—Paris), l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions : (1) 47. 50. 97. 51
Date limite des inscriptions : LE 15 JUIN.

ENSEMBLE ARMÉNIEN

NAVASART

THEATRE DES CHAMPS ELYSEES

Samedi 4 juin 1994 à 20 h 30
Dimanche 5 juin 1994 à 15h 00

Réservation : au Théâtre : 49 52 50 50 à Navasart : 43 75 91 87